

શેઠ દેવચન્દ્ર લાલભાઈ જૈન પુસ્તકોદ્ધારે ગ્રન્થાંક ૬૬.

(જૈન ગુર્જર સાહિત્યોદ્ધારે ગ્રન્થાંક ૭.)

શ્રી આનન્દ-

કાવ્યમહોદયિ.

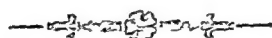
(પ્રાચીન-જૈન-કાવ્યસંગ્રહ.)

મૌકિતક ૭ મું.

સંગ્રાહક અને સંશોધક :

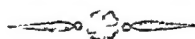
મુનિરાજ શ્રીસંપતવિજય.

પ્રકાશક :

શેઠ દેવચન્દ્ર લાલભાઈ જૈન પુ૦ ફંડ આદિ.

જ્વલણચંદ સાકરચંદ જવેરી, મુંબઈ.

(સર્વ હક ફંડના કાર્યવાહકોને આધીન છે.)

વીર સં૦ રજપર. વિક્રમ ૧૯૮૨. કામસ્થ ૧૯૨૮.

પ્રતિ ૧૦૦૦.

વેતન રૂ. ૧-૮-૦.

311/116
249/116

280

Published by
Jivanchand Sakerchand Javeri

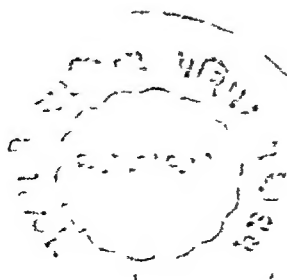
FOR

Sheth Devchand Lalbhai Jain
Pustkoddhar Fund.

AT THE 114/116 JAVERI BAZAR, BOMBAY.

THE JASHVANTSINHJI PRINTING PRESS
LIMBDI.

Sheth Devchand Lalbhai Jain Pustakoddhar
Fund Series, No. 66.

THE ÂNAND-KÂVYA-MAHODADHI.

(*A collection of Old Gujrati Poems.*)

PART VII.

Collected and Edited by
Muni Shree Sampatavijay.

Published by
Jivanchand Sakerchand Javeri.
A TRUSTEE.

Sold by
The Librarian
Sheth Devchand Lalbhai J. P. Fund.
C/o. Sheth Devchand Lalbhai Dharmshala.
Badekha Chakla, Gopipura,
SURAT

[*All Rights Reserved by the Trustees of the Fund.*]

1926.

Rs. 1-8-0.

આનંદ કાવ્ય મહોદધિનું પ્રકાશન જારી રહે, તો
 બહુ સારું. જૂની ગુજરાતીના અભ્યાસને માટે જૂનાં
 જૈન કાવ્યો બહુ જરૂરનાં છે. પંદરમા સોળમા સેક્રા
 પટ્ટી તો જૈનેતર સાહિત્ય પણ મળી આવે છે. પરંતુ
 તે પહેલાંનાં સેક્રા ઉપર તો જૈન સાહિત્યનું પ્રકાશ
 નાંખી શકે એમ છે. તે છપાવવાની પ્રવૃત્તિ જારી
 રાખી વાગ્યક વર્ગને આભારી કરશે અને અભ્યાસક
 વર્ગને.

અમદાવાદ. }
 તા. ૨૬-૬-૨૫. }

દેશવલાસ ઉર્વદરાય ધ્રુવ

મુખ્ય સ્થળ:—
૧૧૪/૧૧૬ જવેરી બજાર,
મુંબાઈ નંબર ૨.

કાર્યકારો—

- શા. જીવણચંદ સાકરચંદ.
„ ગુલાબચંદ દેવચંદ.
„ કુલચંદ કરતૂરચંદ.
„ અમરચંદ કલ્યાણચંદ.
„ નેમચંદ અભેચંદ.
„ મંછુભાઈ સાકરચંદ.

વિહીય શાખા:—
બહેબાં ચકલો,
ગોપીપુરા-સુરત.

જૈન ગુસ્તકોના લંકારોમાં હું અનેક વખત ગયો છું. એ લંકારોનું સંભાલથી જતન કરવામાં આવે છે. જૈન લંકારોમાં હુમરો હસ્તલિખિત પ્રતો છે. અમે હિન્દુઓ એથી ઉલટી રીતે એવી પ્રતોનો નાશ થવા દઈએ છીએ. અથવા તો પ્રજા-ક્રીય ઉલટ ન હોવાથી વેચી દઈએ છીએ

ખનારસ. }
તા. ૪-૪-૨૬. }

પ્રોફેસર બી. સી. ભટ્ટાચાર્યના
લાખણમાંથી.

કાવ્યસાગરમાં વિહરી, કલ્પોક્તોમાં પછડાઈ, સસ્નેહ અનેક મૌકિતક એકત્ર કરી, માળા ગુંથી, સજ્જન કુંઠ માટે તૈયાર કરી. પણ, માળાને પરિપૂર્ણીને કુંઠમાં સજી તે પ્રત્યે અન્યોને આકર્ષવાં, એ કર્તવ્ય રસપ્રસોનુંજ છે. જેમ કમલને-કાવ્યને વિકસિત-પ્રકાશમાં આણવાનું કાર્ય તો સૂર્યનું-સુજનોનું-પંડિ-તોનુંજ છે. વારિ-કવિ કે સંગ્રાહક તો માત્ર કમલ-કવિતાનો પોષ-ઉત્પાદ કે સંગ્રહનું કરી શકે છે.

જીવન.

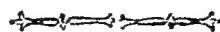

ક્રમોંક.

વિષય.

પત્ર.

૧ સ્મરણ પત્રિકા.		દીસલાલ ત્રિવિવજ્ઞાલ	૧
૨ સ્વ. ચીમનલાલ જા. દલાલનુ જીવનચરિત્ર-અંગ્રેજી	૧૧ થી ૩૬		
૩ અવતરણિકા			૧
૪ કવિનર સમયસુંદર	મોહનલાલ દ. દેશાઈ	૧ થી ૧૧૨	
૫ પંડિત જયવિજય ..	,,	૧૧૩ થી ૧૪૨	
૬ કુશળલાલ ઉપાધ્યાય...	,,	૧૪૩ થી ૧૫૮	
૭ માધવાનજી કામકુંદલાની લોકકથા સ્વ.ચી.જા.દલાલ.	૧૫૯ થી ૧૭૨		
૮ માધવાનજીની કથા... હ. દા. કાંટાવાળા	...૧૭૩ થી ૧૮૦		
૯ પ્રાસંગિક નિવેદન... મો. દ. દેશાઈ	...૧૮૧ થી ૧૮૪		
૧૦ વિશેષમા	,,	... ૧૮૫	
૧૧ ઉપોદ્ધાત...	કૃષ્ણલાલ મો. ઝવેરી...	૧૮૬ થી ૧૯૨	૬
દોલા મારવણીની કથા ચોપાઈ કુશળલાલ...	૧ થી ૬૬		
માધવાનજી કામકુંદલા ચોપાઈ	,, ... ૧ થી ૧૮૫		
સ્તંભનકે પાર્શ્વનાથ સ્તવનમ	,, ...૧૮૭ થી ૧૯૨		
શકુન ચોપાઈ—વિષયાનુક્રમ	૧ થી ૪		
શુકનશાસ્ત્ર ચોપાઈ	જયવિજય .. ૧ થી ૩૧		
નક્ષત્ર સ્વાધ્યાય	... ૩૨ થી ૩૩		
ચાર પ્રત્યેકબુદ્ધ ચોપાઈ	સમયસુંદર... ૩૫ થી ૧૪૮		

સ્મરણપત્રિકા.

જૈનસાહિત્યના પ્રખર અભ્યાસી, સંસ્કૃત, પ્રાકૃત, અપભ્રંશ વગેરે પ્રાચીનભાષાના અનન્ય ભક્ત, જેસલમેર, ઘાટલુ અને છાણી વગેરે સ્થળોના પ્રસિદ્ધ જૈનજ્ઞાનભંડારોમાં વર્ષોના વર્ષો સુધી અવડ પડી રહેલા, દુષપ્રાપ્ય અને અપ્રસિદ્ધ જૈન અને સંસ્કૃત સાહિત્ય ગ્રંથોને, ગુર્જરેશ્વર શ્રીમંત મહારાજ સયાજીરાવ ગાયકવાડના ઉદાર આશ્રયવડે, સતત ઉત્સાહ અને ખંતથી પોતાના આયુષ્યના મોજે પ્રકાશમા લાવનાર ગુર્જર માતાના વિદ્વાન પુત્ર સદગત રાજ્યરત્ન શ્રીયુત ચીમનલાલ ડાહ્યાભાઈ દલાલ, એમ. એ. જેઓએ અથાગ પરિશ્રમ લઈ ગાયકવાડ પૌર્વાત્ય ગ્રંથમાળાનું કાર્ય હાથ ધરી તેમાં કાવ્યમીમાંસા, નરનારાયણાનંદ, પાર્થપરાક્રમ. હમ્મીરમદમદન, વસતવિલાસ મહાકાવ્ય, પ્રાચીનગુર્જરકાવ્યસંગ્રહ, ગણકારિકા લિંગાનુશાસન, ભવિસ્યતકહા, જેસલમેર ભડારોના ગ્રંથોની સૂચી, લેખપદ્ધતિ, ઉદયસુદરીકથા, રૂપકપદ્ધતિ, આદિ અપ્રસિદ્ધ પ્રાચીન સંસ્કૃત તથા પ્રાકૃત ભાષાના ગ્રંથો શોધિત કર્યા અને જે કાર્યની ડો ગ્રિયરસન, થોમસ જેવા પ્રખર વિદ્વાનોએ મુક્તકંઠે પ્રશંસા કરી છે, તેમના પ્રાચીનસાહિત્ય, ઇતિહાસ, તત્ત્વજ્ઞાનના ઉડા અભ્યાસ તેમજ સંશોધન અને પ્રકાશનના કાર્યથી મુગ્ધ બની તે સેવાની કિંમિત એધાની તરીકે આ સાતમા મૌકિક સાથે તેઓનું પ્રશન્ત નામ જોડી, કૃતકૃત્ય થઈએ છીએ

અક્ષયતૃતીયા }
સ. ૧૯૮૨. }

જીવણચંદ સાકરચંદ ઝવેરી,
પ્રસિદ્ધકર્તા.

હતી પણ એટલા દુઃક સમયમાં તેમણે પોતાના વિષયમાં એટલો કાષ્ઠ અને નિપુણતા મેળવ્યાં હતાં કે, તેમની સાથે દાઢપણ મહત્ત્વના વિષયપર-ખાસ કરીને પ્રાચીન સાહિત્ય અને ઇતિહાસપર-વાતચિત્ર અને ચર્ચા કરવી એ તો ખરેખર આનંદદાયક થઈ પડતું અને તેમની વિદ્વતા અને જ્ઞાન માટે, એશક માન ઉત્પન્ન થતું. વળી તે માટે તેમની તૈયારી એટલા ઉચ્ચ પ્રકારની હતી અને તેમની માહિતી અને સાધન એટલા બહોળાં હતા કે તેમના આરંભના પ્રયાસો પણ વિદ્વાનોના આદરને પાત્ર થઈ ભારે પ્રશંસા પામ્યા હતા; તેમ તેમણે હાથ ધરેલો વિષય એટલો મહત્ત્વનો અને ઉપયોગી હતો કે, સાહિત્યના અભ્યાસદ્રા તેના પરિણામ માટે આતુરતાથી રાહ જોતા હતા. તેમના કાર્ય માટે એવી સામાન્ય માન્યતા બંધાઈ હતી કે આગળ જતા ન પ્રાચિન ઇતિહાસ અને સાહિત્ય પર કંઈક નવીન અને વિશેષ પ્રકાશ પાડવા શક્તિમાન થશે અને તેમનું કાર્ય સારી રીતે દીપી ઉઠશે, તેમ તે સારી નામના અને વશ પ્રાપ્ત કરશે. પણ તે આશાઓ ફળીભૂત થાય તે પહેલાં પ્રભુએ તેમને પોતાની સમીપ બોલાવી લીધા છે.

જનસમાજ જેમનાં કાર્ય અને સેવાથી સતુષ્ટ અને પ્રસન્ન હતો અને જેમના ઉમદા ગુણો અને ઉચ્ચ બુદ્ધિમત્તા માટે નવીન ગુજરાત મગધર થઈ શકે એમ હતું એવા નવ યુવકો, ભાઈ રણજીતરામ ભાઈ ભોગીન્દ્રરાવ, ભાઈ હંદારલાલ પંડ્યા, ભાઈ અમ્બાલાલ-ચરેતર ફળવણી મંડળીવાળા અને ભાઈ શિવભાઈ, એ સ્વયંજાને દુઃક મુદ્દતમાં એક પછી એક અકાળ મૃત્યુ પામેલા નિદ્રાળી આપણે નિરાશાના શોકસાગરમાં ડુબી ગયા હતા, અને તેમના ધ્વા અને વેળા હજી તાજજી હતાં એટલામાં તો ભાઈ દલાલે અન્ય સંઘિતમાં પ્રયાણ કર્યું છે, તેથી આપણને અસંત નુકશાન પહોંચ્યું છે અને આપણી સ્થિતિ ખરેખર લાચાર થઈ પડી છે.

આવા દુઃખના પ્રસંગે પ્રભુમા અચળ શ્રદ્ધા રાખ્યા વિનાં
શાંતિ કે આશ્વાસન ખીજી કોઈ રીતે લઈ શકીએ તેમ નથી
ની લીલા વિચિત્ર અને અકલિત છે જતા એટલી ખાતરી
તે શરણાગતની વદાએ ચઢે છે જ

ભાઈ ચીમનલાલનો જન્મ સન ૧૮૮૧ ના ચૈત્ર માસમ
માં થયો હતો તેમનું કુટુંબ વચલા વર્ગનું-સાધારણ [
પણ કૃષિવાન હતું તેમના પિતાશ્રી રા. ડાહ્યાભાઈ સાકળચા
વેપાર અર્થે અમદાવાદમાં ઝવેરીવાડમાં આવી વસ્યા હતા
તે રૂની દલાલીનો ધંધો કરતા સામાન્ય રીતે વેપારી અને
વર્ગમાં હોયી કેળવણી લેવા માટે ઝાઝો ઉત્સાહ કે લાગણી કે
નથી. જ્યવહરીક જ્ઞાન અને દુનિયાદરીનું ડહાપણ પ્રાપ્ત કર
તેમનું અનિમ લઘ્ય હોય છે, પણ રા. ડાહ્યાભાઈપર જુદા
ના સંસ્કાર પડ્યા હતા. કાંઈક અગવડ વેડીને પણ યુનિવર્સ
હિટ્યું પણ ખર્ચાળ શિક્ષણ પોતાના પુત્રોને આપવું એવી
મનમા ભારે ઉમેદ હતી અને પ્રભુ કૃપાથી તે બર આવી
તેમના મોટા પુત્ર રા. વાડીલાલે મેટ્રિક્યુલેશનની પરીક્ષા પસા
સંતોષ માન્યો અને આગળ અભ્યાસ કર્યો નહિ પરંતુ બ
વચલા પુત્ર ભાઈ ચીમનલાલની મનોવૃત્તિ અને વક્ષણ નહાન
જ અભ્યાસ પ્રતિ વિશેષ હતા અને જીદગીભર તેમણે એક
વિદ્યાર્થી જીવન ગાળ્યું હતું. નિશાળનો તેમનો અભ્યાસ શરૂ
થીજ ચસસ્વી હતો અને તેમની જુદી અને હોશિયારીનાં વ
ચનાં. પહેલે વર્ષે જ મેટ્રિક્યુલેશનની પરીક્ષા તેમણે ટંકશા
ન્યું ઇન્ડિયન સ્કુલમાંથી સારે નબરે પાસ કરી તે પછી ગુજ
કોલેજમાં દાખલ થયા. મૂળથી તેમનો સ્વભાવ તદ્દન શાંત
એકમાર્ગી હતો. એકલા રહેવું અને હરવું કરવું તેમને વિશેષ પ
હતું વિદ્યાર્થીઓમાં તેઓ ઝાઝા બેળાના નહિ અને વા

પરંતુ એ ઇચ્છા કલિબુદ્ધિ આય એ પૂર્વજ ને સદ્ગતિ પામ્યા છે. જો તે થોડાંક વધારે વર્ષ જીવ્યા હોત તો જેન ધર્મ, સાદિત્ય અને ઇતિહાસની બહુ સારી સેવા કરી શકત અને તેને નિપાવત પણ તે આશા નિષ્ફળ નીવડી છે. ખરે બાવી બળવાન છે.

એમ. એ. ની પરીક્ષા પાસ કર્યા પછી પોતાને મન પસંદ અને અનુકુળ થઈ ખરે એવી કોઈ સારી નોકરી મેળવવાની તે તજવીજ કરતા હતા. તે દરમિયાન વડોદરામાં શ્રીમંત મહારાજ સાહેબની આજ્ઞાનુસાર અમેરિકન વિદ્વાન મિ. બોર્ડનની દેખરેખ નીચે એક લાઇબ્રેરી વર્ગ સ્થાપવામાં આવનાર છે અને તેમાં એન્જ્યુએટોને તાલીમ લેવા પસંદ કરવામાં આવનાર છે, એવી જાહેર ખબર તેમના જોવામાં આવી. સરકારી ખાતામાં સાગ પગાર ની અને ઉચી નોકરી મળવાનો સંભવ હતો પણ તેમને એમ જણાયું કે લાઇબ્રેરી ખાતામાં દાખલ થવાથી તે વધારે ઉપયોગી અને સંગીતકાર્ય કરી શકશે. તેથી બીજા લાભોની દરકાર કર્યા વગર દેશી રાજ્યની ઓછા પગારની નોકરીમાં જોડવાનું તેમણે પસંદ કર્યું. પોતાના વિચાર અને આશય પાર પાડવાને આ ખરી રીતે તેમનો એક પ્રકારનો સ્વાર્થત્યાગ અને આત્મભોગ હતો.

લાઇબ્રેરી કલાસમાં પ્રથમ તેમને જુદી જુદી લાઇબ્રેરી પદ્ધતિઓનું અને પુસ્તકોનું વર્ગીકરણ કામ શીખવવામાં આવ્યું. આ પદ્ધતિનું જ્ઞાન ગુજરાતીમાં કેવી રીતે ઉતારવું અને દાખલ કરવું તેની વ્યવસ્થા થવા તજવીજ ચાલી. એ બાબત સહેલાઈથી સમજી શકાય તે હેતુથી એક પ્રયોગ તરીકે તેમણે પ્રથમ ૧૦૦૦ ગુજરાતી પુસ્તકોનું નવી પદ્ધતિએ વર્ગીકરણ તૈયાર કર્યું અને તે એક ચોપાનીયા રૂપે પ્રસિદ્ધ કર્યું. વળી જ્યાં ત્યાં આ નવી લાઇબ્રેરી પદ્ધતિનો પ્રચાર કરવા અને તેના જ્ઞાનનું સાહિત્ય ઉત્પન્ન કરવા લાઇબ્રેરી ખાતા નરકથી એક લાઇબ્રેરી ત્રિમાસિક કાઢવાની

યોજના કરવામાં આવી. આમાંના ગુજરાતી વિભાગનું બહુજ કામ અને તેનું તંત્રીપદ રા. દલાલને સોંપાયું. એ ઉપરાંત સંસ્કૃત પુસ્તકોનું શાસ્ત્રીય ધોરણપર વર્ગીકરણ કરવાનું કાર્ય તેમણે હાથ ધર્યું અને તે કાર્ય સંપૂર્ણ ફોર્મમાં થાય તે માટે દેશના જુદા જુદા વિદ્વાનોને પત્ર લખી તેમના અભિપ્રાય અને સૂચનાઓ મેળવ્યાં. આ રીતે લગભગ ત્રણેક વર્ષ આ નવા લાઇબ્રેરી વિષયનું જ્ઞાન સંપાદન કરવામાં અને તેનો પ્રચાર કરવામાં અને તેનું સાહિત્ય તૈયાર કરવામાં તેમણે ગાળ્યાં. ત્યારબાદ મિ. બોર્ડનની નોકરીની મુક્ત પુરી થવા આવી અને તેમને પાછા અમેરિકા જવાનું હતું. તે સાથે મિ. કુડલકરે યુરોપ, અમેરિકા, જાપાન આદિ દેશોમાં પ્રવાસ કરી, ત્યાંની લાઇબ્રેરી પદ્ધતિઓનો જાતિ અનુભવ લઈ આવવા હજુર આજ્ઞા થઈ. દરમિયાન લાઇબ્રેરીનું કામ ખીણ રીતે પ્રતિદિન વધતું અને ખીણતું જ ચાલ્યું.

એ ખાતાને પ્રથમ પ્રેસ રિપોર્ટરનું કામ સોંપાયું. અને ધીરે ધીરે પ્રેસ કટિંગ, મુખ્ય અને જાણવા જેવા લેખોની નોંધ અને સાર, બાળવાચન વિભાગ, સરક્યુલેટિંગ અને ટ્રાન્સલિંગ લાઇબ્રેરીઓ, સિનેમેટોગ્રાફ અને સચિત્ર કાર્ડ દ્વારા જ્ઞાનપ્રસાર વગેરે કાર્યો નવા ઉમેરણના ગયાં. આ કાર્યોમાં રા. દલાલ રસપૂર્વક લાગ લેતા. પરંતુ તેમનું મન ખરી રીતે તો પ્રાચીન સાહિત્યના સંશોધન અને સંગ્રહના કાર્ય પ્રતિજ રોકાયેલું રહેતું. સેન્ટ્રલ લાઇબ્રેરીનો સંસ્કૃત વિભાગ તેમને સોંપવામાં આવ્યો હતો અને તેમાં મુદ્ધારાવધારા કરીને વધારે આકર્ષક-ઉપયોગી બનાવવાને તેઓ હમેશા ઉત્સુક રહેતા. બહાર ગામના વિદ્વાનો તે સંગ્રહનો સારી રીતે લાભ લઈ શકે એવી વ્યવસ્થા તેમણે કરી તેથી તેનો બહોળો ઉપયોગ થવા માડ્યો અને તે કાર્યમાં તેમની મદદ અને સલાહ બહુ કિંમતી થઈ પડ્યાં. પ્રાચીન હસ્તલિખિત પુસ્તકોનો સંગ્રહ

કરવાનું અને તે માટે નવાં નવાં પુસ્તકો મેળવવાનું કામ શરૂઆતથી થયા કરતું હતું અને તે વિભાગમાં મિ. દલાલના ખાતે અને ચાલુ ઉદ્યોગના પરિણામે બહુ ઉપયોગી પ્રાચીન ગ્રંથોનો ઉમેરો થયો. અત્યારે એ સંગ્રહને જે મહત્તા ને કીમતીપણું પ્રાપ્ત થયાં છે, તે વાસ્તવિક રીતે તો મિ. દલાલના શ્રમ અને ખાતને જ આભારી છે. આમ માત્ર સંગ્રહ કરવાથી તેમ છતાં તેમને પુરતો સંતાપ થયો નહિ, તેથી વધુ શોધ અને તજવીજ થવા તેમણે એક ટિ. પ્લેટ્સ તૈયાર કર્યું. મે. દિવાન સાહેબ આગળ તે રજૂ કરવામાં આવતાં તેમણે પાટણના જુના જૈન લંડારોની તપાસ કરી, તે વિષે એક સચિત્તર રિપોર્ટ કરવા મિ. દલાલને ખાસ હુકમ આપ્યો. મિ. દલાલના કાર્યે અહિંથી નવીન સ્વરૂપ ધારણ કર્યું, અને તે મૃત્યુપર્યંત તેમણે અવિચ્છિન્ન રીતે ચક્રાચ્યું તેમના લગીરથ અને અવિશ્રાંત શ્રમનું પરિણામ બહુ સુંદર આવેલું સર્વ કાંઈ સ્વીકારે છે.

ત્રણ માસ તે પાટણમાં રહ્યા. જુના એટલા ટુંકા સમયમાં તેમણે ૧૧ લંડારોની તપાસ કરી. એ લંડારોમાં આશરે ૧૩૦૦૦ કાગળપર અને ૬૫૮ તાડપત્ર ઉપર લખેલાં પુસ્તકો હતા. એ પુસ્તકો મિ. દલાલે ખૂબ ધ્યાન ર્વક અને બી રીકાઈથી તપાસ્યા અને ખલાતના લંડારો તપાસી ડો. પિટરસને એક સચિત્તર રીપોર્ટ કર્યો હતો તેમ અને તે પદ્ધતિ પર તમામ પુસ્તકોની વિગતવાર નોંધ કરી અને તેમાના ઉપયોગી અને કોમતી પુસ્તકોની તકત ઉતારાવી, મિ. દલાલે પોતાના કામને પાર ઉતાર્યું. આગળ ડો. બ્રુનર, ડો. બ્રાડગર, ડો. પિટરસન અને પ્રો. મણિલાલ નલુભાઈ વગેરે પ્રસિદ્ધ વિદ્વાના પાટણના લંડારોની મુલાકાત લઈ ગયા હતા. પરંતુ તેઓ જ લંડારો પુરેપુરા તપાસી શક્યા ન હતા, તેમ તેમાના ઘણા પુસ્તકો-ખામ કરીને તાડપત્ર ઉપર લખાયેલાં ગુપ્ત રાખવામાં આવ્યા હતાં, એટલે

એ ભંડારોની તપાસ અને નોંધ અપૂર્ણ અને ખામીવાળી રહેલી હતી. આનંદની વાત તો એ છે કે, એ દિશામાં મિ. દલાલે બહુવેલું કાર્ય અત્યંત સંતોષકારક અને ઉપયોગી જણાયું છે. તે જાતે જૈન હોવા ઉપરાંત તેમના આચારવિચાર અને રહેણી એટલાં ધાર્મિક અને સાદાધવાળાં હતાં અને જૈન સાધુઓમાં તે આટલા જાણીતા હતા અને તેમનો લાગવગ અને માન એવાં હતાં કે જે તેમને પોતાનું કાર્ય કરવામાં અત્યંત સહાયક નીવડ્યાં હતાં. જે પ્રાચીન સાહિત્ય અત્યાર લગી ભંડારોમાં અંધારામાં પડી રહ્યું હતું અને કોઈની નજરે પડતું નહિ, તે તેમને સહેલાઈથી ઉપલબ્ધ થયું. અને આ પ્રમાણે મળી આવેલી તકનો તેમણે ખરેખરો સદુપયોગ કર્યો હતો. આ શોધખોળના પરિણામે અનેક જુનાં અને મહત્વનાં પુસ્તકો પ્રકાશમાં આવ્યાં છે, વળી એવું કેટલુંક અપભ્રંશ સાહિત્ય મળ્યું છે કે જે હિંદી ગુજરાતી અને મરાઠી એ ત્રણે દેશી ભાષાઓની ઉત્પત્તિ અને ઇતિહાસ માટે જાણવા જેવી અને ઉપયોગી માહિતી પુરી પાડે છે. બારમા, તેરમા, અને ચૌદમા સૈકાની જુની ગુજરાતી ભાષાના ગ્રંથો હાથ અવ્યા છે, જે અપભ્રંશમાથી જુની ગુજરાતીને કેવી રીતે વિકાસ થયો, તેનો બહુ સારો પુરાવો પૂરો પાડે છે અને ભાષાના સાહિત્યમાં તેમની પ્રાપ્તિ બેશક ઉપયોગી અને કિંમતી ગણાય.

આ વિશ્વચાલનું એક વ્યાવહારિક પરિણામ એ આવ્યું છે કે, તેમના રિપોર્ટથી ખુશ થઈ, પાટણ ભંડારોમાંનાં પ્રાચીન ઐતિહાસિક પુસ્તકો, એક જુદી ગ્રંથમાળા તરીકે પ્રસિદ્ધ કરવા શ્રીમત મહારાજ સાહેબની ખાસ અજ્ઞા થઈ. ‘ ગાયકવાડ પૌર્વાત્ય ગ્રંથમાળા ’ ની પ્રસિદ્ધિ સંસ્કૃત સાહિત્યના નિહાસમા એક અપૂર્વ બનાવ ગણાય અને વિદ્વાનવર્ગ તરફથી તેની યોગ્ય કદર થાય એ ખુશ થવા જેવું છે. પ્રસ્તુત ગ્રંથમાળામા આજ દિન સુધીમાં સાત પુસ્તકો થયા છે અને બીજાં તૈયાર થાય છે. આમાંનાં ત્રણ પુસ્તકો

રચિત 'કાવ્યમીમાંસા', વસ્તુપાલ કૃત 'નરનારાયણાનંદ' કાવ્ય અને 'પાર્થપરાક્રમ' રા. દલાલે એડિટ કર્યા છે અને બીજાં ચાર પુસ્તકો (૧) હમીરમદમર્દન, રચ્યા સાલ સં. ૧૨૩૦ (૨) વસંતવિલાસ ૧૩ મી સદી, (૩) પંચમીકહા, અપભ્રંશનું પુસ્તક ૧૨ મી સદી અને (૪) પ્રાચીન ગુર્જર કાવ્યસંગ્રહ, જેમાં ૧૨ મા, ૧૩ મા, ૧૪ મા શનકનાં કાવ્યો આપેલાં છે, જે પ્રેસ માટે નોટસ અને ઉપોદ્ધાત સાહિત તૈયાર કરતા હતા અને તે સિવાય ૪ થા સૈકાની ઉદયસુંદરીની કથા, વત્સરાજ રચિત કર્પૂર ચરિત, રૂઢિમણી પરિણય, હાસ્ય ચૂડામણિ, ત્રિપુરદાહ, દિરાતાર્જુનીય, અને સમુદ્રમંથન એ ગ્રંથોનું સંશોધન અને સારી નકલો કરવામાં આવતી હતી. આ પ્રમાણે વિવિધ પુસ્તકોની તૈયારી કરવામાં તે રોકાઓલા હતા, ખરી રીતે ગ્રંથમાળાની તમામ વ્યવસ્થા અને યોજના તેજ કરતા હતા. વળી નોટસ અને ઉપોદ્ધાત વગેરે લખવાં અને જુદા જુદા પાકો તૈયાર કરવા, એ બધું કામ તેમના હસ્તક થતું હતું, અને તે કાર્ય એટલું વિદ્વતાપૂર્ણ અને ઉંચી પ્રતિભા ધરાવતું છે કે, પાશ્ચાત્ય અને પૌર્વાત્ય વિદ્વાનોએ તે ગ્રંથોની મુકત કંઠે પ્રશંસા કરેલી છે. તેની પ્રસિદ્ધિથી સંસ્કૃત સાહિત્ય અને પ્રાચીન સાહિત્યના ઇતિહાસ પર કેટલોક નવીન પ્રકાશ પડ્યો છે. આના ઉપયોગી અને કીમતી કાર્ય બદલ શ્રીમંતમહારાજ સાહેબ બેશક મગર થઈ શકે અને સાહિત્યસમાજ તેમનો જેટલો ઉપકાર માને તેટલો ઓછોજ છે. પણ તે સાથે અહીં એટલું ઉમેરવું જોઈએ કે, તે ગ્રંથમાળાની યોજના અને પ્રસિદ્ધિ ખરી રીતે રા. દલાલના સ્તુત્ય પ્રયાસનું ઉત્તર અને સુંદર ફળ છે, અને તેનું માન અને યશ એક રીતે તેમને જ ઘટે છે. તેમના આ કીમતી કાર્યની કદર જીજ્ઞાસુઓ વર્ષોથી શ્રીમંત મહારાજ સાહેબે તેમને 'રાજ્યરત્ન' નો ઇશ્વર્ય ગણ્યો હતો, તે યોગ્ય જ થયું હતું.

પાટણના લંગરોની તપાસ આટલી બધી ફળદાયી અને મદત્વની માત્રમ પડ્યાથી, જેસલમીરના લંગર-જેમાંનાં પુસ્તકો

અતિ પ્રાચીન હોવાની વિદ્વાનોમાં સામાન્ય માન્યતા છે અને જે પુસ્તકોની અત્યાર સુધી ખાતરીપૂર્વક તપાસ અને યાદી થઈ ન હતી, તે પાટણ લંડરમાના કેટલાક પુસ્તક એડિટ કરતાં એમ માન્ય પડ્યું કે, તેની ખીજી પ્રતો જેસસભીરના લંડરમાં કદાચ હોવી જોઈએ તેથી એ લંડરોની બરોબર તપાસ થવી જોઈએ એમ નક્કી થયું. ડૉ. જ્યુલરે સન ૧૮૭૨ માં તે લંડર પ્રથમ તપાસ્યો હતો. પણ તેમને માત્ર ૪૦ પોથીઓ ખતાવવામા આવી હતી. તે તપાસમાંથી ડૉ. જ્યુલરે ‘વિક્રમાકદેવચરિત’ નું ઐતિહાસિક કાવ્ય લીધું અને પાછળથી મુંબાઈ સંસ્કૃત ગ્રંથમાળા માટે એડિટ કર્યું. તેમના પછી કેટલેક વર્ષે મુંબાઈ સરકારે તે લંડરની ફરી તપાસ અને નોંધ કરવા પ્રો. એસ. આર. લંડરકરને મોકલ્યા હતા. પણ તે તેમાં કંતેહમંદ થયા નહિ, તેમજ તે ગ્રંથોની જોઈએ તેવી અને પુરતી માલિતી બહાર નહિ પડેલી હોવાથી, તે લંડરની ચોકસાઈથી અને ખાતરીપૂર્વક તપાસ અને નોંધ થવા સૌ કાંઈ જરૂર ખતાવતા હતા. રા. દલાલને પાટણના લંડરો તપાસવામા અસાધારણ કંતેહ મળી હતી, તેથી તે કામ માટે ફરી તેમની જ નિમણુંક થઈ. જેસસભીરની મુસાફરીએ જરૂં એ કાંઈ સહેલ કાર્ય નથી. પ્રથમ તો ત્યાં જવાનો માર્ગજ વિકટ છે અને રેતીના રણમાં લાંબી મુસાફરી કરવી પડે છે. વળી તે લંડર મઢના કિલ્લામા એટલો સુરક્ષિત અને સખત જાપતા હેઠળ રાખેલો છે કે તે જોવાની તક બહુ થોડાનેજ મળે છે. આવી મુશ્કેલીઓ અને અડચણો હોવા છતાં માત્ર કુનેહ, ખંત, પ્રયત્ન અને યુક્તિવડે અન્યને અસાધ્ય થઈ પડેલું કાર્ય રા. દલાલે ભારે પરિશ્રમ ઉઠાવી કંતેહમંદ રીતે પાર પાડ્યું અને તે બદલ તેમને અત્યંત ધન્યવાદ મળ્યો. તાડપત્રના જુનામાં જુના ગ્રંથો આખા હિંદુસ્થાનમાં મા આ લંડરમાં સચવાઈ રહેલા છે અને તેમાંના કેટલાક પુસ્તકો

૧૦ મી સદી જેમાં પ્રાચીન છે. ખીજાં એવાં કેટલાંક અગત્યનાં પુસ્તકો છે કે જેની પ્રતો અન્ય કોઈ સ્થળે ઉપલબ્ધ નથી. અમારે આ બધાં પુસ્તકો પાટણના ભંડારોમાં હતાં, પણ આક્રમકતા સમયે તે નાશ પામવાની ભીતિથી સં. ૧૪૭૪ માં જૈન સાધુ જિતભદ્ર-સૂરિએ તે ભંડારને જેસલમીર આણ્યો, જ્યાં અઘાપિ તેની પ્રાણની પેઠે રક્ષા થાય છે. પાટણમાં તો માત્ર નકલો રાખવામાં આવી હતી અને તેના પ્રમાણ તરીકે એટલું જણાવવું બસ થશે કે, પાટણમાંથી પ્રાપ્ત થયેલા ‘કાવ્યમીમાંસા’ અને ‘હમીર મદમદર્ન’ ગ્રંથોની મૂળ પ્રતો રા. દલાલને અધિષ્ઠીત પ્રાપ્ત થઈ હતી. તેમણે એ ભંડારની તપાસ એવી ખુબી અને કુશળતાથી કરી કે તેમના વર્તનથી ભંડારના રક્ષકો પ્રસન્ન થયા. એટલે સુધી કે, બધાં પુસ્તકો તેમને બતાવ્યાં, એટલુંજ નહિ પરંતુ તેની બરોબર નોંધ કરવા અને કેટલાક પુસ્તકોની નકલ ઉતારી લેવા ખાસ પરવાનગી આપી, જે ખીજાને જવલ્લેજ મળે છે.

આ રીતે પાટણના ભંડારમાંથી નહિ મળેલાં એવાં કેટલાંક મૂળ પુસ્તકોની નકલો કરાવી લીધી અને ખીજાં કેટલાંક સંસ્કૃત અને અપભ્રંશના નવાં પુસ્તકો પ્રાપ્ત કર્યાં. જેની ટુંકી યાદી વાચકને સહેજ ખ્યાલ આવવા નીચે આપી છે:—હટ્ટુંકે રચિત વિલાસ વાખા-સંવત ૧૧૩૯, નેમનાથ ચરિત-૧૩ મી સદી, કુલવયમાળા (ઉદ્યોતનસૂરિ) કૃત-સં. ૮૩૫, જયદેવ રચિત-છંદશાસ્ત્ર, (કિસ્સાહ) વ્રક્રાંકિત છવિત અથવા કુતકનું કાવ્યાલંકાર, ઇષ્ટસિદ્ધિ અને લીલાવતી કહા વગેરે.

આ તપાસ દરમિયાન તેમણે ૩૪૪ તાડપત્રનાં અને ૬૦૦૦ કાગળનાં હસ્તલિખિત પુસ્તકોની નોંધ લીધી. તે સાથે સીરાહી, મિઠાનેર, જોધપુર વગેરે શહેરોમાં ફરી આવી પુષ્કળ માહિતી એકઠી કરી. તે સિવાય પ્રાચીન સાહિત્યની શોધખોળ માટે તે

આમોદ, જુનાગઢ, તારાપુર, ખંભાત, ખેડા, માતર, વળા, પાંચગામ, અને અમદાવાદ વગેરે સ્થળોએ જઈ આવ્યા હતા. આ પ્રમાણે સતત પ્રયત્ન કરી લગભગ ૩૦૦ કીમતી હસ્તલિખિત પુસ્તકો મેંટ્રલ લાયબ્રેરીના સંગ્રહ માટે તેમણે પ્રાપ્ત કર્યા હતાં. એ સંગ્રહની સમૃદ્ધિ અને ઉપયોગિતા મોટા અંશે તેમના પ્રયાસને અને ખંતને આભારી છે.

ચાલુ ઓફિસ કામ કરવા ઉપરાંત બાકીનો સમય તે સાહિત્ય સેવા કરવામાં ગાળા. જુનાં જુનાં માસિકો અને પત્રોમા વખતો વખત મદત્વના લેખો, તેમજ પ્રાચીન ગુજરાતી કાવ્યો અને સુભાષિનો વગેરે પ્રસિદ્ધ થવા માટે મોકલી આપતા. વળી સાહિત્યના પ્રશ્નોના ચર્ચામાં રસપૂર્વક ભાગ લેના. સુરતમાં ભરાયેલી પાંચમી ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ માટે તેમણે પાટણના ભંડારોમાંનાં જુની ગુજરાતી અને અપભ્રંશનાં પુસ્તકો વિષે એક વિદ્વાતભર્યો નામ ધ લખી મોકલ્યો હતો, જે પ્રતિ વિદ્વાનોનું સારું ધ્યાન ખેંચાયું હતું, ને યોગ્ય પ્રશંસા થઈ હતી. જનાર્દન રચિત ઉપાહરણ અને બિહુલ કૃત ચારપંચાસિકા વગેરે પ્રાચીન ગુજરાતી કાવ્યો એડિટ કરી ચંદ્ર-હાસને મળતી અન્ય કથાઓ, સદ્યવત્સ સાવલિંગા અને (માધવકામ કુંડળા) ની કથા વગેરે જુની વાર્તાઓનો ઐતિહાસિક અને તુલ-નાત્મક રીતે અભ્યાસ કરી, ગુજરાતનું સંસ્કૃત નાટક સાહિત્ય તથા પ્રાચીન ગુજરાતીનો વિલક્ષિત વિભાગ તથા વાક્યપ્રકાશ ઔક્તિક વગેરે ત્રિચારપૂર્ણ લેખો લખી અને કાશ્મીર મુખમંડનની અને ખંભાત શબ્દોની વ્યુત્પત્તિની ચર્ચામાં ઉડા ઉતરી તેમણે સાહિત્યમાં ઉપયોગી ફાળો આપ્યો છે અને તેમની સાહિત્યસેવા બહુ ઉંચા પ્રકારની હતી, એટલું ગુજરાતના સાહિત્યના અભ્યાસીઓ સ્વીકૃત વચર રહેશે નહિ.

કુંકામાં તેમનું સમગ્ર જીવન પ્રાચીન સાહિત્યના અભ્યાસ અને સેવનમાં નિર્ગમન થયું છે. તેમણે આદરેલું કાર્ય અત્યંત ક્ષીમતી અને મહત્વ ધરાવતું અને તેમાં જે કાંઈક થોડું કરવાને તે શક્તિમાન થયા હોય તો તે તેમને માન અને કીર્તિ આપે એવું હોય પ્રકારનું અને વિદ્વત્તાભર્યું હતું. આપણે આશા રાખીશું કે, લાઇબ્રેરી ડિપાર્ટમેન્ટ તરફથી ગાયકવાડ પૌર્ણાત્ય ગ્રન્થમાળામાં તેમના પાટણ અને જેસલ-મીરના ભંડારોની તપાસના જે મોટા રિપોર્ટ સત્વર પ્રસિદ્ધ થવા વ્યવસ્થા થશે. ક્રમકે તેની પ્રસિદ્ધિ થયેથી તેમનું કાર્ય કેટલું બધું ઉપયોગી અને અગત્યનું હતું તેનો વાચકવર્ગને પુરતો ખ્યાલ આવશે. સ્વભાવે તે તદ્દન શાંત અને નિરભિમાની હતા. તેમની પ્રકૃતિ આગ્રહી અને નિશ્ચયાત્મક હતી. તપસી જેવી તેમની મનોવૃત્તિ અને ભાવના હતાં અને તેને અનુકૂળજ તેમણે પોતાનો જીવનક્રમ અને વ્યવહાર રાખ્યાં હતાં. દુનિયાદારીની ચીજોની તેમને ઝાઝી રપૃહા ન હતી. વળી તેમને માન કે મોટાઇની ઈચ્છા કે પરવા પણ ન હતી. સાદું, એકાંતિક, અને સંસ્કારી સાક્ષર જીવન, એક જૈન સાધુની માફક ગાળવાને તેઓ સદા તૃપ્ત અને ઉત્સુક રહેતા એજ તેમની જીવન ભાવના અને અભિલાષ હતાં બહુધા તે પુસ્તકોનાં વાંચન અને અભ્યાસમાં મુગ્ધાથેના માલમ પડતા અને કવિ ચોસરના શબ્દોમાં કહીએ તો

“ of studie took he most care and most hede
Nought a word spoke he more than was nede.”

(કામ પુરતુંજ તે ખોલતા, બાકીનો સમય અભ્યાસ ને અધ્ય-યનની દરકાર કરવામાં ગાળતા.)

તેમ તેમણે ઉપાડેલું કામ તેમના સ્વભાવને અનુકૂળ અને યોગ્ય દિશામાં હતું. તે માટે યોગ્ય કાર્ય કરવારનીજ રાહ જોવાની હતી. લાયકને લાયક કામ મળી આવ્યું અને સંતોષની વાત છે કે, તેમાં

તેમને સારી ક્ષેત્ર પણ મળી. તે એટલું સરસ કામ કરી રહ્યા હતા કે, થોડા સમયમાં તેમના પ્રયાસથી સુંદર પરિણામો આવવાની આપણે આશા રાખતા હતા પણ એટલામાં કિનારે આવેલું વહાણ લાધી ગયું. ખરેખર આપણે નિર્ધન થઈ ગયા છીએ, આપણી સ્થિતિ શોચનીય છે. આપણે અહીં કામ કરનારાઓની ખોટ છે. આવી પરિસ્થિતિમાં જેમણે પોતાના કાર્યથી તેમની યોગ્યતા અને મહત્તા સિદ્ધ કર્યા હતાં તે એકાએક દૂર થયાથી કયા ગુજરાતી બંધુનું હૃદય નહિ દ્રવે ! પરમાત્મા તેમના આત્માને પરમ શાંતિ અને સુખ બક્ષે, એજ પ્રાર્થના+

હીરાલાલ ત્રીભોવનદાસ પારેખ.

તા. ૬-ગાયકવાડ પૌર્વાત્ય ત્રયમાસમાં નં. ૧, ૨, ૪, ૫ તરીકે કાવ્ય મીમાંસા, નરનારાયણાનંદ, પાર્થ પરાક્રમ અને રાષ્ટ્રીય વંશ-તે પોતે સંશોધિત કરેલાં તે પોતાની હયાતીમાંજ પ્રકટ થયાં, હયાતી આદ તેમના સંશોધિત કરેલ વામન કૃત ત્રિગાનુશાસન નં. ૬, બાલચંદ્રસૂરિ કૃત વસંતવિલાસ નં. ૭, વત્સરાજ કૃત રૂપકષ્ટક-છ નાટક, નં. ૮ તરીકે સને ૧૯૧૮ માં પ્રકટ થયાં અને તદુપરાંત સદ્ગત દલાલ કૃત પ્રસ્તાવના અને પરિશિષ્ટોવાળું યશપાલકૃત મોહપરાજય નાટક નં. ૯ તરીકે બહાર પડ્યું; ૧૯૨૦ માં તેમનાથી સંશોધિત થયેલ જયસિંહ સૂરિકૃત હમ્મીરમદમર્દન કાવ્ય નં. ૧૦, સોડલ કૃત ઉદયસુંદરી કથા નં. ૧૧, પ્રાચીન ગૂર્જર કાવ્ય સંગ્રહ (પ્રસ્તાવના વગરનું) નં. ૧૩; ૧૯૨૧ માં ભાસવર્ણ મુનિ કૃત પશુપતિ દર્શનનો ગણકારિકા નામનો ગ્રંથ નં. ૧૫, ૧૯૨૩ માં ધનપાલ કૃત ભવિસ્યત કહા-પંચમી કહા (સદ્ગત પ્રો. ગુણેની

+ વડોદરા લાઈબ્રેરી મિસેલની માટે તૈયાર કરેલો બુદ્ધિપ્રકાશમાં સન ૧૯૧૮-૧૯૧૯ માં છપાયો હતો તે અમુકવામાં આવ્યો છે.

પ્રસ્તાવના અને ટિપ્પણી સહિત) નં. ૨૦; ૧૯૨૪ માં જેસલમેર લંડોરની ગ્રંથ સૂચિ (પંડિત લાલચંદની ટિપ્પણીઓ અને વૃદ્ધિ પત્રિકા સહિત) નં. ૨૧ અને ૧૯૨૫ માં લેખપદ્ધતિ (૮ માંથી ૧૫ મા સૈકા સુધીના દરતાવેળેનો સંગ્રહ) નં. ૧૯ તરીકે બહાર પડ્યા. હવે પાટણ જૈન લંડોરના ગ્રંથોની સૂચિ (પંડિત લાલચંદની ટિપ્પણીઓ સહિત) તૈયાર થઇ ગઇ છે ને પ્રેસમાં ગઈ છે.

આ ઉપરાંત સદ્ગત દલાલે જ્યવિજ્યકૃત સમેતશિખર રાસ પોતાના પિતાના સ્મરણાર્થે પ્રગટ કર્યો હતો. અરિસિહના સુકૃતના-સંકીર્તનની અંગ્રેજી પ્રસ્તાવના તેમણે લખી હતી કે જે ગ્રંથ ભાવનગરની આત્માનંદ સલા તરફથી સં. ૧૯૭૯ માં પ્રકટ થઇ ગયેલ છે. વિશેષમાં તેમના જૂના જૂના લેખો વસત આદિ પ્રસિદ્ધ માસિકામાં પ્રકટ થયા છે તે સર્વ સંગ્રહ કરી પ્રકટ કરવા યોગ્ય છે તો તે સર્વનો, તેમજ તેમણે અંગ્રેજીમાં લખેલી પ્રસ્તાવનાઓનો ગૂજરાતી અનુવાદનો સંગ્રહ એક પુસ્તકાકારે પ્રજા સમક્ષ મૂકી તે સદ્ગતનું ખરું સ્મરણ રાખવા કોઇ જૈન કે જૈન સંસ્થા બહાર આવે એ ઇચ્છે છે.

વિશેષમાં તેમણે અનેક પ્રાચીન અને દુર્બ્રાખ્ય ગ્રંથોનો સંગ્રહ કર્યો હતો અને અનેક ગ્રંથોમાં પોતાનાં ટિપ્પણો ઉમેર્યાં હતાં, તેમજ ખીજ અનેક ઉપયોગી નોંધો કરી હતી. આ તેમની ‘આનંદી લાયબ્રેરી’ ખરીદ કરી તેમાંથી શોધખોળની વિગતવાળું, જાણવા જેવું બહાર પાડવા માટે પણ કોઇ શ્રીમંત કે સંસ્થા બહાર પડશે તોજ તે સદ્ગતનું સાચું સ્મરણ અને અભિવાદન કરી શકશે.

મોહનલાલ દલીચંદ દેશાઇ.

The Late Mr. C. D. Dalal.

(BY J. S. KUDALKAR M. A. L. L. B.)

"Oh why has worth so short a date?
While villains ripen grev with time;
Must thou, the noble generous, great,
Fall in early manhood's gentle prime?"

Robert Burns.

It is a very great misfortune for the "Library Miscellany" to note the untimely death of its associate editor, Mr. Chimanlal Dahyabhai Dalal M. A. From the very first issue of the "Miscellany" Mr. Dalal was associated with its editorial side and was responsible for the Gujarati side till last October when he fell a prey to the epidemic of Influenza. How by his able and Scholarly articles he made the "Library Miscellany" popular in the Gujarati reading public and was instrumental in spreading far and wide the gospel of the Public Library in Gujarat is known to all the Gujaratis but it is not only as the Gujarati editor of the "Library Miscellany" that we have to appreciate his valuable work. As a member of the staff of the Baroda Central Library and as an excellent scholar of G.

and Sanskrit (he has placed the) literary world under a heavy debt of gratitude. During the short span of his life Mr. Dalal put forth such an amount of admirable work as would put to shame many a Modern Indian Scholar of long standing. His little star shone with a dazzling lustre of its own, that by its sudden disappearing has left such a deep gloom behind as cannot be redeemed for a long time to come.

Born in Kaira in 1881 in a middle-class family whose two generations were engaged in "Cotton broker's business" young Dalal was not expected to turn out an erudite Scholar in Sanskrit and Jain literature. But from his early boyhood he loved seclusion, kept company only of books, and possessed a fervent devotion for his religion. After matriculating from Tanksal New English School he joined the Gujarat College at Ahmedabad. Even in these early College days by his constant readings and discussions with learned Jain Yatis, he had acquired such mastery over Sanskrit and Prakrit languages, but while in the Previous class he composed a Sanskrit panegyric in honour of a college Professor, who was leaving, that won him high praise from all his Professors. He passed with honours his B. A. examination in English and Sanskrit languages in 1908 and having topped the college list

of successful graduates was awarded the Dakshina fellowship. Two years after, he got his M. A. Degree by taking Sanskrit grammar as his optional subject. That even in his college days Mr. Dalal was engaged in research work is evidenced by the fact that in 1910 he contributed to the "Jain Sasana" of Benares a paper on "Hirvijaya Suri or the Jains of the court of Akbar." This paper threw new light on the history of Akbar and made the basis of the of the paper "Jain Teachers of Akbar" by famous historian Vincent A. Smith in the "Bhandarkar Memorial Volume."

Just at this time H. H. The Maharaja Gaekwad was organising the Central Library Department at Baroda under advice of Mr. Borden an American expert and was looking out for bright University graduates to take up training in Modern Librarianship. Devoted to study and seclusion by nature as he was, Mr. Dalal found that here was an opening for his future career, just in accordance with his heart's desire as if held temptingly before him by a specially kind Providence. He at once went in for the library training in spite of the poor scholarship of Rs. 25 a month for one year's probationary period and was after the year's training appointed to the higher grade of librarians. Since then he had been doing very successfully the varied duties of a librarian, some

times as a Reference Librarian, at other times as an expert Gujarati Librarian and finally as the Sanskrit Librarian. When in August 1912 the "Library Miscellany" was started as trilingual quarterly Magazine with the sole purpose of disseminating the new gospel of library-religion Mr. Dalal took charge of the editorship of the Gujarati Section without any remuneration. In the very first issue of the "Library Miscellany" he published a scheme of classification for Sanskrit books and followed it up by another more elaborate scheme for Gujarati books. His Gujarati classification scheme has long been adopted in the Baroda Central Library and is introduced by means of printed catalogue-cards in the Moffusil libraries of the Baroda State. After preparing a classified list of the Hundred Rupees Standard Gujarati Books, that is presented by the Central Library department to each new village library in the state for Rs. 25, he brought out one more elaborate classified list of 1000 popular Gujarati books for town and village libraries in Gujarat. This list also has an Author and a Title Index at the end. This classified list is prepared on the plan of such English books as Nelson's Standard Book and Sonneschein's Best Books. Mr. Dalal also conducted the Library classes opened for short periods for training librarians of the district

libraries in the State especially in Gujarat. While doing his duties as a librarian Mr. Dalal also worked for some years as assistant press reporter until that branch was removed from the Library Department. Later on Mr. Dalal was placed in full charge of the Sanskrit Section of the Central Library and it was then that his life's main work began and took a permanent shape.

At that time the Sanskrit Section of the Library was being organised on a large scale with the idea of making it a unique collection of Sanskrit Literature in Gujarat. What the the Deccan College Sanskrit Collection of printed books and manuscripts is to the Deccan, this Central Library Collection was intended to be for the whole of Gujarat. With this view all the available printed Sanskrit books were being purchased and Sanskrit manuscripts were being searched for all over India and collected in the Central Library. For the search of manuscripts an expert Manuscript-Collector of 20 year's experience Mr. R. Anant Krishna Shastri was engaged in the service and with his aid within two years the Sanskrit section began to grow into a decent collection. While working as a Sanskrit Librarian it occurred to Mr. Dalal a true Jain and a student

of ancient literature as he was, that the valuable collections of Sanskrit and Gujarati MSS. that were lying neglected in the famous Jain Bhandars at Pattan and other places required to be very thoroughly inspected and the most valuable contents thereof brought to the notice of the public. On his submitting a report to this effect to the Govt. he was deputed for doing this work for three months to Pattan. By this time owing to his long acquaintance with Jain Sadhus and his Scholarly work among them he had gained their full trust, and being a devout Jain himself had removed all difficulties in the way of his gaining free access to these Jain Bhandars. There by working 14 hours a day in the dark dingy cellars sitting continuously in a painful bending position of the body he inspected very carefully the heaps of MSS. in all the eleven Bhandars consisting of nearly 13,000 MSS and finished his work in the appointed period. This work of Mr. Dalal at Pattan was quite unique inasmuch as not only much more than one full year's work was finished in three months but a most thorough inspection was made of all the MSS. in all the Bhandars, a work which even scholars like Dr. Buhlar Bhandarker, Peterson and Mr. M. N. Dvivedi of this State-Mr. Dalal's predecessors in this work

-were not, owing to several difficulties, able to put down to their credit. Mr. Dalal had won so much confidence and regard of the keepers of these Bhandars that he was allowed to take transcripts of several MSS to purchase a few for the Central Library and what was more important to obtain a loan of original MSS. in case they were required for editing purposes. This careful search of Pattan MSS. brought to light not only many new and important Sanskrit and Prakrit works—both Jain and Brahmanical—hitherto either unknown or known to have been lost, but also a quite new Apabhrausa literature, which when published would help us in writing a grammar of this language, as it is the immediate source of not only Gujarati but of Marathi, Hindi and many other Indian Vernaculars

It was a result of this search of MSS. at Pattan that his highness the Maharaja sanctioned in 1916 the starting of the publication of important MSS. in a series called the "Gaikwar's Oriental Series" and it was to this work that Mr. Dalal devoted all his energies day and night till the last hour of his sudden death. During a period of 2 years and 9 months *i. e.* from January 1916 to 3rd October 1918 when he died, Mr Dalal edited fully or

14 works and wrote Introductions of two more works in the series. At the time of his death 7 works were out of the press, two had their texts printed but were waiting for introductions and notes, three had only a few forms printed and two catalogues of MSS. at Pattan and Jesalmere were ready for the press.

This was indeed an unusually brilliant feat of achievement but unfortunately the heavy work it involved told excessively upon his already frail body and probably hastened death.

Besides the tour to Pattan for MSS. search Mr. Dalal made several other search-trials in parts of Gujarat, Kathiawad and Rajputana, He visited Amod, Tarapur, Cambay, Kaira, Ahmedabad, Matar, Vala, Junagad in Gujarat and Kathiawad, so also Sirohi, Jodhpur, Bikaner and Jesalmere in Rajputana. But none of these tours was so fruitful of results as his trip to Jesalmere. The famous Jain Bhandar at Jesalmere is well-known among oriental scholars as the repository of some of the oldest and rarest palm-leaf MSS. in India. Copies of some of the MSS. in this Bhandar are not available elsewhere. Ajayapal, the successor of the famous minister, (? King) Kumarpal, who with his brother Vastupal, (?) was famous for

collecting at Pattan rich collections of Mss. was a great hater of Jains and Jainism and tried his best to destroy the Jain literature. Ministers Udayana and others removed the Mss. from Pattan to Jesalmere and other unknown places. The palm-leaf Mss. at Jesalmere are therefore mainly the originals from Pattan, which now possesses only their copies. This Jesalmere Bhandar is therefore kept well protected on a hill fort amidst a sandy country not easily accessible to ordinary people. Dr. Buhler was the first scholar to inspect this Bhandar in 1872 but succeeded in getting access to only 40 "Pothies." After him went Prof. S. R. Bhandarkar but he too could not see all the Mss. But as at Pattan so at Jesalmere too, Mr. Dalal was fortunate to be able to inspect the whole collection of Mss. consisting of nearly 3,000 of paper and 344 of palm-leaf and to prepare a descriptive catalogue of all the palm-leaf Mss. The necessity of preparing such a catalogue was urgently pointed out both by Dr. Buhler and Prof. Bhandarkar in their reports. Thus by his thorough searches at Pattan and Jesalmere Mr. Dalal has brought, once for all, to the notice of the learned world the actual contents of these famous collections, and made accessible to the Central Library D

ment a very rich store of materials which it can draw upon for future publications in the "Gaekwad's Oriental Series."

These valuable services of Mr Dalal were not unnoticed by His Highness the Maharaja. Soon after Mr. Dalal has finished his search at Jesalmere in December 1916. His Highness in his Birth-day Durbar of March 1917 publicly appreciated Mr. Dalal's excellent work by awarding a silver Medal of "Raja-Ratna" (court-gem) and presenting him with a purse of Rs. 500. His Highness further encouraged Mr Dalal in his work by promoting him to a higher grade of service, which unfortunately Mr Dalal did not live long to enjoy. After Mr. Dalal's death the real worth of his admirable work being brought to the notice of His Highness, His Highness was gracious enough to grant a bonu for Mr. Dalal's children's education.

By Mr. Dalal's death therefore not only the Library Department and the "Library Miscellany" have suffered an irreparable loss, but the learned world also has lost a very promising and valuable worker.

Library Miscellany,
Vol. VI, No. 1 & 2 Jan April 1919.

અરહાપાસ-અરિઠ્ઠનેમિ.

અવતરણિકા —

આવા સાહિત્યને અંગે ઘણુંયે લખવાનું હોય, લખવાની ઈચ્છા પણ હતી. સામગ્રી પણ યથાશક્તિ છૂટક છૂટક હીક પ્રમાણમાં એકત્ર થઈ હતી, તેને ગોઠવીને લખવા માટે લગભગ સવા વર્ષ વ્યતિત પણ કર્યું. ન્યાયાધીશ શ્રીચુત કૃષ્ણાસાનભાઈ ઝવેરીની વકીલ શ્રી મોહનલાલ દલીયંદ દેશાઈ દ્વારા મૂલ-નાઓ અને કપડાઓ પણ સાંભળ્યા, પણ તે સર્વને કુદરતે ગણ-કાર્યુજ નહિ ! અને આખરે “કાંઈ પણ લખ્યા વિના જ પ્રજા પામે મૂકવું” એવી જ ગળે કુદરતની પ્રેરણા ન હોય? તેમ લગભગ પંદર માસ વ્યતિત થવા છતાં, કળ સમર્પ્યા વિના જ પ્રસિદ્ધીમાં આણવું પડ્યું છે, જે માટે વાચકવર્ગની ક્ષમા વિના ખીજું શું પામવાનું હોય ?

સાહિત્યના કાર્યને અંગે, સઘવી ઋષભદાસ કવિયે શ્રી-હીંગવિજયસુરિ રાસમા કહ્યું છે તેમ,

“કાજલ કાગળ કાગળીઉ મળી, કોડો કાંળી કાનગ વળી;

“કોટિ કહેડિ કર કણનુ કામ, કોડ ધરી કચ્ચુ ગુરુનુ નામ

“કરણ કરાનુ કાયવશ કરી, કવિતા કાવ્ય કવિત મનધરી

“ઝોણીપટે શાસ્ત્ર તે કપટે ચાત, વાઝિ ન લહે વીયાની વાત”

[આનંદ કા. મ. મૌ. ૫ મુ ૫૪ ૩૨૨

જ્યારે સત્તર કક્ષા એકત્ર થાય, અને તે વડે એક તાન્ત્ર એક ધ્યાન લાગી રહે તોજ સાહિત્ય કાર્ય કરી શકાય. તેમાંથી વળી ગૃહસ્થીએને શારીરિક, સાસારિક અનેક ઉપાધિયો લાગેલી હોયજ કે જેમાંથી વખત ચોરી કાર્ય કરવા બેસવું એ મહાન ઉદ્યમ હોય તોજ બની શકે. માત્ર ઋષભદેવશિવ જેવા કાષ્ઠક ગૃહસ્થજ લાઝ્યશાળી હોય કે જે અનેક ઉપાધિયો હોવા છતાં સર્વોત્તમરીત્યા સાહિત્યની સેવા બળતી શકે છે. ઋષભદેવશિવ જેવી સાહિત્ય સેવા બળવવા ગૃહસ્થીઓમાંથી હજી સુધી બીજા કાષ્ઠક ઋષભદાસ ઉત્પન્ન થયાજ નથી એ પણ નિર્વિવાદ છે. એજ હીરસરીશ્વરરાસમા કવિ ઋષભદાસે પોતાની નિત્ય ચર્ચા લખતાં લખ્યું છે કે:—

“ સ્તવન અદાવન ચોત્રીસ રાસો,

“ પુણ્ય પસર્યો દીયે બહુ સુખવાસો. ૩૨

“ ગીત થુછ નમસ્કાર બહુ કીધા,

“ પુણ્ય માટે લિખી સાધને દીધા.” ૩૩

[આ. કા. મ. મૌ. ૫ મુ પૃષ્ઠ ૩૨૨]

આ મુજબ ૫૮ સ્તવનો, ગહન વિખ્યાના એક એકથી ચઢિયાતા ૩૪ રાસાઓ અને કેટલાયે સ્તુતિ નમસ્કારાદિ રચવા, એ લગવતી શારદમાતાની પરમ દયા મેળવેલા ઋષભદાસ વિના અન્ય ગૃહસ્થી કાણ કરી શકે ?

આદિમા જણાવ્યા મુજબ છૂટક છૂટક એકત્ર કરેલી સામગ્રીને ગાંઠવી પ્રગ્ન પાસે મૂકવા હું લાઝ્યશાળી થઈ શક્યો નથી તે માટે નેટલો મને ખેદ છે, તેથી વિશેષ હવે પણ થાય છે. રાસાઓના પ્રખર અભ્યાસી શ્રીયુત મોહનલાલ દલસિંહ દેશાઈએ નેટલી વિશેષ હકીકત બહાર મૂકી છે તેટલી, વિશેષ પ્રયત્ને પણ, હું

બહાર મૂકી શકું કે નહિ તે માટે મને પોતાને પણ હળુ શક્ય છે. અને તેટલાં માટેજ શ્રીયુત મોહનલાલભાઈની અતિ પ્રયાસે બહાર પડેલી હકીકતો જોઈ મને ખેદ કરતાં હર્ષ વધુ થાય છે. શ્રીયુત મોહનલાલ દ. દેશાઈનો અતઃકરણથી જોટલો આભાર માનું અને માનીએ તેટલો ઓછોજ છે.

ન્યાયનિપુણ ન્યાયાધીશ સાક્ષરરત્ન શ્રીયુત કૃષ્ણલાલ મોહનલાલ ઝવેરીનો ઉપોદ્ધાત લખી આપવા બદલ ઉપકાર માનુશુ. શ્રીયુત કૃષ્ણલાલભાઈ ન્યાયવિષયે નિપુણ ન્યાયાધીશ છે, તેટલા જ ગુજરાતી કારસી ભાષા સબંધમાયે દક્ષ, વિચારશીલ, તેમજ મનનીય અવ્યાસી છે અને તે કારણવડે જ જેમ ન્યાય દેતી વખતે “પક્ષા-પક્ષનું અવલોકન કરી શુદ્ધ ન્યાય દેવો પડે” તે પ્રમાણે અત્રે પણ તેઓશ્રીયે જૈન-જૈનેતર ખેડના ગુજરાતી સાહિત્યનો વિચાર કરીને બહુ જ સમભાવિ તુલનાત્મક દૃષ્ટિયે ઉપોદ્ધાત યોગ્યો છે, તે માટે એઓશ્રીનો હું અને જૈન તેમજ અજૈન ગુજરાતી સાહિત્યરસિકો જોટલો ઉપકાર સ્વીકારિયે તેટલો ઓછો જ છે.

ઉપોદ્ધાતદ્વારા, સમભાવપણુ ગુમાવી એસતારા અને ધર્મોર્થ જૈનોપરતે દ્રેષ્યુદ્ધિયે યા તો અન્ય કારણે પક્ષાપક્ષે અકળાતા સાહિત્યસેવકોને, ન્યાયપત્રે વિહરવાનો ઉત્તમ માર્ગ શ્રીયુત કૃષ્ણલાલભાઈયે બતાવ્યો છે. તે પ્રમાણે જો જૈન, વૈષ્ણવ યા શૈવ વગેરે સમપ્રદાયવાળા સાહિત્યયુવકો વિચરવાનો પ્રયત્ન સેવે તો અવશ્ય ગુર્જરીભાષાનો અનિવેગે સત્ય ઉત્કર્ષ થાય એ નિઃસંદેહ છે.

શ્રીયુત કૃષ્ણલાલભાઈયે સામાન્યતઃ કેટલાક દોષો બતાવ્યા છે તે બહુ વિચારણીય છે, તોપણ તે સખયે થોડોક શુભાસો કરવો ઉચિત ધાર્યું.

- (૧) “ શુદ્ધનશાસ્ત્ર ઔપાધ એ કાવ્યને પણ જૈનમત સાથે
“ કથો સંબંધ નથી. ”
- (૨) “ આ [માર ટોણા] કાવ્ય [“લેડી જંસતમેર મગર,”
“ (કટી ૨૩૫)] જંસતમેરમા સ્થાયુ છે, અને તેથી
“ એની ભાષા શુદ્ધતા કરતાં મારવાડની ભાષાને વધારે
“ મળતી આવે છે લગભગ મારવાડી છે એમ કહીએ
“ તો આલે, તો પછી શુદ્ધતાની ભાષાના કાવ્યમાં
“ એને સ્થાન આપવું એને શુદ્ધતાની કાવ્ય કહેવું એ
“ એક જ્ઞાનનો આપણી ભાષાના ઇતિહાસ ઉપર આ-
“ ધાન કરવા જેવું છે. ”
- (૩) “ ખરી રીતે તો આ (માધવાનગની કથા) કાવ્ય તેમજ
“ ધીજા કાવ્ય માટે માત્ર પાકાંતર યતાવીજ પ્રસિદ્ધ
“ કર્તાઓએ સતોપ માનવાનો નથી, પરંતુ તેને સરીક
“ યનાવવા જોઈએ. [critically edit, કરવાં
“ જોઈએ] શબ્દાર્થ આપવો જોઈએ. જે એ અર્થી
“ ક્રિયાઓ તેને સંબંધે કરવામાં આવે તોજ એ
“ “ મૈક્ષિકાની ” ઉપયાગીતા, એની કીમત, એનું
“ “પાણી” વધે, બાકી કેવળ text જાપવાથી તે
“ કાવ્યો લોકપ્રિય તો નહિજ થાય. ”
- (૪) “ આર પ્રત્યેક શુદ્ધ ઔપાધમા કાંઈ ખાસ કાવ્યમય
“ લક્ષણ જોવામા આવતું નથી. ધર્મને અંગે.....
“ ઇત્યાદિ. ”

(૧) કર્મ લખિતવ્યતા અને સ્વભાવને માનવા છતાં સાક્ષાત્-
પણે શુદ્ધ નશાસ્ત્ર ઔપાધ કાવ્યને જૈનધર્મ-મત સાથે સંબંધ
ભલે ન હોય પરંતુ જૈનધર્માવસરિઓ એથી અજ્ઞાત રહી
અશુભ શુદ્ધતાથી અશુભ પરિણામ પ્રાપ્ત ન કરે અને સારાસારને

પડે છે અને તેટલા સમયમાં માત્ર બે ચાર ગ્રન્થ વા કાવ્ય બહાર પાડી શકીએ જ્યારે મૂળ માત્ર છપાવવાથી વિશેષ બહાર પાડી શકાય એવો અમારો અનુભવ છે. તેમજ નોટ ટીપ કર્તાના અભિપ્રાયને અનુસરતાં બનાવવા એ ઘણી વખતે કઠિન છે અને કર્તાના અભિપ્રાયને અનુસરતા નોટ ટીપ કરાયા પણ હોય તોયે બધા સાક્ષરોને, અનુસરતાં છે એમ મનાવવું એ તેથીયે વિશેષ કઠિન કામ છે.

(૪) ચાર પ્રત્યેક કુદ્ધ ચૌપાઇ અને કવિવર સમયસુન્દર છ માટે કાંઈ પણ કહેવા કરતાં “ કવિવર સમયસુન્દર ” નામનો શ્રી મો. દ. દેશાઈના લેખનો હવાલોજ વાંચકને અર્પુ છું.

શ્રીયુત મો. દ. દેશાઈએ કર્તા ભાષા, સમય આદિ વિષયો પરત્વે અતિ મહેનતે અતિ સુન્દર લખ્યું હોવાથી મારે તે સમંધે કાંઈ લખવાનું રહેતું નથી. પણ તેઓનો ઉપકાર માનવો તો અવશ્ય બાકી રહે છે જ અને તેથી તેઓશ્રીનો જેટલો ઉપકાર માનીએ તેટલો ઓછોજ છે.

શ્રીયુત મોહનભાઈવાળા લેખોમા, તે લેખ છપાયા પછી શોધ કરતાં ઉપલબ્ધ થયેલી માહિતીના આધારે, નીચે મુજબની ચતુર્વિધ શુદ્ધિ-વૃદ્ધિ અત્ર દર્શાવવી યોગ્ય લાગતા અત્ર દર્શાવું છું અને તે પર વાચકવૃન્દનું લક્ષ ખેચુ છું:—

(૧) પંડિત જયવિજયવાળા લેખમાં ૧૧૪ મે પાત્રે:—

“ વૃત્તિ રચી છે (કે જે સ્તુતિપર સિદ્ધિચંગણિએ પણ ૨૨૦૦
 “ શ્લોકમા તે સમયમાંજ-યુગમાંજ વૃત્તિ રચી છે અને જે સ્તુતિ
 “ તે વૃત્તિ તથા બીજી અવચૂરિ સહિત કાવ્યમાળાના સાતમા
 “ ગુચ્છકમાં મુદ્રિત થયેલી છે) ”

(૧) કાવ્યમાળાના સપ્તમ ગુચ્છકમા માત્ર અવચૂરિજ છપાયેલી જોવામાં આવે છે. ઉપર લખેલી વૃત્તિ અંદર છપાયેલી નથી.

સિદ્ધિચંદ્રજીએ તથા શ્રીદેવચંદ્રજીએ બંનેએ શોભન સ્તુતિ ઉપર
ટીકા રચેલી હોવાથી દેવચંદ્રજીની ટીકા યાતો સિદ્ધિચંદ્રજીની
ટીકાને બદલે શ્રીભાનુચંદ્રજીનું નામ નોંધાઇ ગયું હોય. શ્રીભાનુ-
ચંદ્ર શિષ્ય શ્રીસિદ્ધિચંદ્રજીવાળી તથા શ્રીદેવચંદ્રજીવાળી બંનેએ
શિષ્યોની બંનેએ ટીકા શ્રીઆગમોદય સમિતિ તરફથી જાપાવવી શક-
્યએલી છે.

આટલો ઉહાપોહ કર્યો જતાએ કદાચને જો શ્રીભાનુચંદ્રજીવાળી
ટીકા કોઇ સ્થળેથી ઉપલબ્ધ થશે તો આ કડ તરફથી યા તો
શ્રી સમિતિ તરફથી જાપાવવા પ્રયત્ન સંવીશુ.

(૩) એજ ૧૩૬ પાને “ તેઓ-સિદ્ધિચંદ્ર-શતાવધાની રત્ન ”
“તેથી તેમને.....”

(૩) સિદ્ધિચંદ્ર ગણિતે, ભક્તામર સ્ત્રોતની વૃત્તિમાં
“ xકર્તા શતાવધાનાનાં વિજેતોન્મત્તવાદિનાં ” લખવામાં આવ્યા
છે પરંતુ ^૧શોભનસ્તુતિની તેમણે રચેલી ટીકામાં તેમજ
^૨કાદમ્બરીની ટીકા વગેરેમાં “ અષ્ટોત્તર શતાવધાનક ” લખ-
વામાં આવ્યા છે. જે ઉપરથી તેઓ એક સો આઠ અવધાની હતા
તેવું જણાય છે. જુઓ શોભન સ્તુતિની પંક્તિઓ:—

“ઈતિ પાદસાહશ્રીઅકચ્વરસૂર્યસહસ્રનામાધ્યાપકશ્રીશત્રુંજયતીર્થ-
“કરમોચનાઽધ્યાનેકસુકૃતવિધાયકમહામહોપાધ્યાયશ્રીભાનુચન્દ્રગણિ-
“શિષ્યાઽષ્ટોત્તરશતાવધાનપ્રમુદિતપાદસાહશ્રીઅકચ્વરપ્રદત્તપુસ્પુહમા-
“પરામિધાનમહોપાધ્યાયશ્રીસિદ્ધિચન્દ્રગણિવિરચિતાયાં શોભનસ્તુતિ-
“વૃત્તૌ શ્રીકૃપમદેવસ્તુતિવૃત્તિ. ॥ ૧ ॥”

xઆખા ૪૭૦ માટે જુઓ જયવિજયવાળો લેખ પાનું ૧૩૬.

૧ આ ટીકા શ્રીઆગમોદય સમિતિ તરફથી બહાર પડશે.

૨ આ ગ્રંથ નિર્ણય સાગરે જાપાવેલો છે.

પુરુષ+કૃદમ્=પુરુષકૃદમ્-ઉમદાપુદ્ગિ, ઉત્તમ સમજ શક્તિ, સુમાર્ત. ૧
 પુરુષકૃદમ્ શબ્દ જૂના જૂના ગ્રન્થોમાં નીચે પ્રમાણે લખાયો છે.
 પુરુષકૃદમ્=ભક્તામર સ્તોત્રની વૃત્તિમા.^૧

પુરુષુહમા, પુરુષુહદમા-શોભન સ્તુતિ કાદમ્બરી વગેરેમાં.

વિશેષમા કવિવર સમયસુન્દરજીના લેખમાં પાને ૩૦૪ી
 ૩૪ સૂધીમા તથા પાને ૧૦૬/૭મા પૂરવણીમાં શ્રીસમયસુન્દરની
 સંસ્કૃત ભાષાની કૃતિયો આપવામા આવેલી છે, તેની અંદર
 એજ કવીશ્વરે રચેલી ઋપભ-ભક્તામરની કૃતિનો વધારે
 દેખાડનાં આનંદ થાય છે. કેમકે કવિવર સમયસુન્દરકૃત ઋપભ-
 ભક્તામર કાવ્ય અમોતે પ્રાપ્ત થયું છે અને તે શ્રીઆગમોદય
 સમિતિ તરફથી છપાઈ બહાર પડનાર છે.

સર્વ કાવ્યોની પ્રતો, શ્રીમદ્ સૂરીશ્વર શ્રી વિજયસિદ્ધિસૂરિના
 શિષ્યરત્ન દ્વિમુનિરાજ શ્રીરિદ્ધિવિજય, તત્થિય મુનિરાજ શ્રી-
 સુપત્તવિજયજીએ મેળવી હતી અને તેઓશ્રીએ આ મૌકિતકનુ
 સંગોધન કાર્ય કર્યું હતું જે બદલ તેઓશ્રીનો પણ અંતઃકરણથી
 ઉપકાર માનીએ છીએ.

આ પુસ્તક જોડે શ્રીયુત ચિ. ડા. દલાલનું નામ જોડવામાં
 આવ્યું છે. તેઓનું અંગ્રેજી ગૂજરાતી ચરિત્ર જાપવાની પરવાનગી
 આપવા માટે તથા વડોદરાની સંદૂલ લાયબ્રેરીમાંથી બ્લોક આ-
 પવા માટે સાગતા વળગતાઓનો અતઃકરણથી આભાર માનીએ છીએ.

આ પુસ્તકમા કવિવર સમયસુન્દરજીના સ્વહસ્તે લખાયેલા
 ‘શત્રુજય મંડન-શ્રી આદિનાથસ્તવનનાં જે બ્લોક આપ્યા

૧ દવાનં વુષ્કહમિતિ વિરુદ્ધ શાહિનાર્પિતં ॥

આખા બ્લોક માટે બુજો ન્યવિજયવાળા લેખનું પાનું ૧૩૬ મુ.

દુઃસમ^૧ કાલિયં દોહિલકેણ, મુધે^૨ ગુરૂ સંજોગ;
 પરમારથ પ્રીત્ત^૪ નહીણ, ગડરી^૫ પ્રવાહ્ય લોગ. ૬૦ ૫
 તિણુ તુઝ આગતિ આપણાણ, પાપ આલોહિ આજ !
 માઆપ આગતિ બોલતાણ, આલક કેહી લાજ ! ૬૦ ૬
 જિનધર્મ જિનધર્મ સહુ કહ્યંણ, થાપઈ આપણી વાત;
 સામાચારી જૂલુપઈ, સાસઈ પડુંય મિથ્યાન ! ૬૦ ૭
 જનસઅજાણ પણુઈ કરીણ, બોલ્યા ઉછુત્ર બોલ;
 રતને કાગ ઉડાવતાણ, હારયહિ, જનમ નિટોલ. ૬૦ ૮
 ભગવંત ભાખઈ તે કિહાણ, કિહાં મુઝ કરણી એહા!
 ગજપાપર પર કિમ સદ્યઈ, સખલ વિમાસણ તેહ. ૬૦ ૯
 આંપ પરપું ડા કરેણ, જાણઈ લોગ મહાન;
 પશિ ન કરે પરમાદીહિણ, માસાદસ દઈાન. ૬૦ ૧૦
 કાલ અનનઈ મઈ લહાણ, તીન રતન શ્રીકાર:
 પશિ પરમાન્નિ પાડીવાણ, કિહાં જઈ કરુંય પોકાર. ૬૦ ૧૧
 જાણું ઉત્કૃષ્ટી કરુંણ, ઉચત કરુંય વિહાર:
 ધીરજ છવ ધગઈ નહીણ, પોતઈ જહુ સંસાર ! ૬૦ ૧૨

૧ દુઃખમ કાલમા. ૨ દોહિલો. ૩ મુધો. ૪ જાણે
 નરિ. ૫ મેટા. જેમકે ગાડરીયો પ્રવાહ. ૬ લોકો. ૭ કીયા
 વિધિ. ૮ જુદા જુદા પ્રકારની. મિથ્યાત્વનો સંશય થયો કે કઈ
 સામાચારી સમ્યક્ત્વની અને કઈ મિથ્યાત્વની. ૯ પણે. ૧૦ ઉત્સુક
 નિહાંત વિરુદ્ધ. ૧૧ રત્નોવડે. ૧૨ હાર્યો. ૧૩ ભાષ્યું-ભાષ્યું
 ભગવતે કહ્યું ને. ૧૪ કાંઈની પાખર. ૧૫ ખર-ગથેડો. ૧૬ ડા
 આ પ્રમાણે અવગ્રહ ચિહ્ન મૂળ પ્રતિમા કરેલું છે. એ ચિહ્ન આ શબ્દને
 મારે છે. એટલે આદરણ જેમએ. અર્થાત્ જે ભગવંત આપે
 ઉત્તરગતો આદરો માર્ગ પ્રદેશો છે. ૧૭. મહંત-વૈરાગી. ૧૮ ઉપ-
 દેશમાગામા માઆદસ પંખીનું દઈાન છે. પોતે સિદ્ધની દાદમાંથી
 માંસ ખાય અને વૃક્ષ ઉપર એસી ઉખેદગ દે દે સાદસ મ કરે.

- સહજ પશ્ચિ મુઝ આપણીજી, ન ગમઇ ભુડી વાત;
પરનિદા કરતાં ચકાજી, જાયઇ દિન નઇ રાનિ. કૃં ૧૩
- કિરિયા કરતા દોહિલીજી, આલશ આણુઇ જીવ;
ધરમપણી ધધઇ પશ્ચિજી, નરગઇ કરિસ્યઈ રીવ. કૃં ૧૪
- ^૧અણહુતાં ગુણ કા કહઇજી, તહિ ^૨હરપૂ નિસદીસ;
^૩કા હિતસીપ ભલી કહઇજી, તહિ મનિ આણુ રીસ. કૃં ૧૫
- ^૪વાદભણી વિદ્યા ભણીજી, પરરંજણ ઉપદેસ !
^૫મન સંવેગ ધર્યહિ નહીજી, કિમ સસાર તરેસિ ! કૃં ૧૬
- સૂત્ર સિદ્ધાંત વપાણતાંજી, સુણતાં કરમ વિવાગ;
^૭પિણ ઇક મનમાંહિ ઉપજઇજી, મુઝ મરકટ વધરાગ. કૃં ૧૭
- ત્રિવિધ (૨) કરી ઉચરંજી, ભગવત ! તુમ્હ હજૂરિ,
વારવાર ભાંભુ વલીજી, છૂટક આરહિ દુરિ. કૃં ૧૮
- આપ કાન્તિ સુખ રાયતઇજી, કીધી આરંભ કાડિ;
જયણા ન કરી જીવનીજી, દેવધ્યા પર જોડિ. કૃં ૧૯
- વચન દોષ વ્યાપક કહ્યાજી દાખ્યા અનરથ દડ;
કુડ કહ્યહિં બહુ કેલવીજી, વ્રત કીધહિ સતપક. ^{૧૦}કૃં ૨૦
- ^{૧૧}અણ દીધુ લીજઇ ત્રિણજી, ^{૧૨}તહિહિ અદત્તાદાન;
તે દુપણ લાગાં ધણાંજી, ગિણતા નાવઇ ગાન. ^{૧૩}કૃં ૨૧

૧ ન હોય એવા મારા ગુણો. ૨ તો. ૩ હિતશિખ. ૪ વાદ માટે. ૫ ધર્યો. ૬ કર્મ વિપાક. ૭ ક્ષિણ એક. ૮ છૂટકખારો. ૯ દાખ્યા, દાખવ્યા, બતાવ્યા. ૧૦ ખડ. ૧૧ આખ્યા વિના. ૧૨ તણખણું. ૧૩ તોયે. તણખણું પણ આખ્યા વિના લેવામા આવે તો તે અદત્તાદાન ગણાય છે.

- ચંચલ છવ રહઈ નહીજી, રાચઈ રમણી રુપ;
કામવિટખણ સી કહુંજી, તું જાણુઈ તે સરૂપ. ૬૦ ૨૨
- માયા મમતામઈ પડ્યહીજી, કીધહી અધિકહી લોભ;
^૧ પરિગહ મેલ્યહી કારિમહીજી, ન ચડી સંયમ સોભ. ૬૦ ૨૩
- લાગા મુઝનઈ લાલચઈજી, રાત્રી ભોજન દોષ;
મઈ મન મૂંઝઈ મોકલહીજી, ન ધરયો ધરમ સતોષ. ૬૦ ૨૪
- ^૨ ઈણુ ભવિ પરભવિ દુહવ્યાજી, છવ ચહિરાસી લાંપ;
તે મુઝ મિજામિ દુકડહીંજી, લગવત ! તોરી ^૪ સાધિ. ૬૦ ૨૫
- કરમાદાન પનર કલાજી, પ્રગટ અઠારહ પાપ;
જે મઈ સેવ્યા તે હવઈજી, અગસિ (૨) માયખાપ. ૬૦ ૨૬
- મુઝ આધાર ^૭ છઈ એતલહીજી, સરહહણા છઈ મૂંધ;
જિનધર્મ મીહહી મનિ ગમઈજી, જિમ સાકરસું દુધ. ૬૦ ૨૭
- રિપલદેવ તું રાજ્યહીજી, સેત્રુંજે ગિરિ સિંહુગાર;
પાપ આલોઆં આપણાજી, કરિ પ્રભુ ! મોરી સાર. ૬૦ ૨૮
- મર્મ એહ જિનધર્મનહીજી, પાપ આલોઆં નાઈ;
મનમું મિજામિ દુકડહીંજી, દેતા દુરિ પુલાઈ. ૬૦ ૨૯

૧ પરિવ્રજ મેલ્યો કારમોજી. ૨ ઇહ. આ ભવે. ૩
આન્યાત્મી વાળ છવાયોનિ. ૪ સાળે. તારી સાક્ષીયે. ૫ મેં,
મોં. ૬ બદા બદા ? માફ કર માફ કર. ૭ છ એટલોજી.

તું ગતિ તું મતિ તું ધારીછ, તું સાહિય તું દેવ !

આજુ ધરુ સિરિ તાહરીછ, લવિ (૨) તોરી સેવ. ૬૦ ૩૦

કલસ.

ઈમ ચડિય સેતુજ ચરણ બેઝ્યા નાભિનંદન જિણુતણા,
કર જોડિ આદિ જિણુંદ આગઈ પાપ આલોયા આપણા;
જિણુચંદસૂર સૂરીસ સદગુરુ પ્રથમ સિધ્ય સુજસ ઘણુંદ,
ગણિ સકલચંદ મુસીસ વાચક સમયસુંદર ગુણ લણુછ. ૩૧

ઈતિ શ્રી સેતુજય મંડણ શ્રીઆદિનાથસ્તવનં સમાપ્ત.

સંવત્ સોલ દ્વ વર્ષે ભાદ્રવા સુદિ-૧૩ દિને
લિખિતં સ્વયમેવ.

અમારા તરફથી અત્યાર સૂધીમાં સસ્કૃત, માગધી, અગ્રેણ
અને આવા કાવ્યોના ગૂજરાતી ગ્રંથો પ્રસિદ્ધ કરવાનો પ્રયાસ કર-
વામાં આવ્યો છે, કે જે પ્રયાસવડે આ ગ્રંથને અમો તરફથી
અદ્યાર પડતા ગ્રંથોમાં “ગ્રંથાંકે ૬૬” (જેન ગૂર્જર-સાહિત્યો-
દ્વારે ગ્રંથાક ૭ મા) તરીકે પ્રસિદ્ધ કરવા ભાગ્યશાળી થયા છીએ.

અત્રે દ્રંડનો ટુંક ઇતિહાસ આપવો એ અયોગ્ય લેખાશે નહિ.
મહંમ શેઠ દેવચંદ લાલભાઈ ઝવેરીએ, કે જેમની સ્મૃતિને
અર્થે ૬૩ સ્થાપવામાં આવ્યું છે, તેમણે પોતાના વીલમા

૧-૧૬૯૯. વિશેષ માટે જુઓ આમાજ કવિવર સમયસુંદરનો
વિસ્તૃત લેખ પાનું ૪૬-૪૭ અને ૯૩.

રૂ. ૪૫૦૦૦) ની રકમ, ખીજી રૂ. ૫૫૦૦૦) ની અન્ય શુભમાર્ગે
ખરચવા કાઢેલી રકમો સાથે કાઢી હતી. આ રકમમાં તેમના સુ-
પુત્ર શા. ગુલાબચંદ દેવચંદ ઝવેરી તરફથી મહર્ષમની યાદગિરી
માટે શુભકાર્યમાં ખરચવા કાઢેલ રૂ. ૨૫૦૦૦) ની રકમ ઉમેરાઈ.
૧૦૦૮ શ્રી આનંદસાગર સૂરીધરની સલાહ અને ઉપદેશથી તથા
શા. ગુલાબચંદ દેવચંદ ઝવેરીની સમ્મતિથી, આ રકમોને એકઠી
કરી મહર્ષમની યાદગિરી માટે આ ટ્રસ્ટ સને ૧૯૦૯ માં સ્થાપ્યું. તેમજ
યોગ્ય વ્યવસ્થા જળવાઈ રહેવા માટે ટ્રસ્ટીઓ નીમી ટ્રસ્ટીડ કરાવવામાં
પણ આવ્યું. મહર્ષમ શેઠની દીકરી તે મહર્ષમ શા. મૂળચંદ નગીન-
દાસની વિધવા મહર્ષમ બાઈ વીજકેરની આશરે રૂ. ૨૫૦૦૦)
ની રકમ તેમના ટ્રસ્ટીઓ તરફથી મળવાથી, તથા મહર્ષમ શેઠના
ભત્રીજા અને આ કંડના એક મુખ્ય ટ્રસ્ટી મહર્ષમ શેઠ નગીન-
ભાઈ ઘેલાભાઈ જવેરીના વીલની રૂએ રૂ. ૨૦૦૦) ની રકમ
વધવાથી કંડ રૂ. ૧૦૦૦૦૦) ના આશરાનું થવા ગયું છે. કંડનો
આનરિય ભાવ “ જૈન શ્વેતામ્બર મૂર્તિપૂજક ધાર્મિક સાહિત્યની
“ જેતું કે પ્રાકૃત, સંસ્કૃત, ગુજરાતી, અંગ્રેજી વગેરે ભાષામાં
“ લખાયેલાં વંચાયેલા પ્રાચીન પુસ્તકો, કાવ્યો, નિબંધો, લેખો
“ વગેરેની જાળવણી, ખીલવણી અને અભિવૃદ્ધિ કરવાનો છે. ”

આગમોદ્ધારક, આગમવાચનાદાતા, સાક્ષરશિરોમણિ આચાર્ય
મહારાજ શ્રી આનંદસાગર-સૂરીધરના ઉપદેશથી આ કંડની
સ્થાપના થયેલી હોવાથી તેમનું નામ ચિરંજીવ રહે એવા ધરાદાસહ
આવા કાવ્યોના સંગ્રહનું નામ “ શ્રી આનંદ કાવ્ય મહોદધિ ”
રાખવામાં આવ્યું છે.

મહર્ષમ શેઠ નગીનભાઈના સં. ૧૯૭૮ ના કારતક વદ ૫ તે
રવિવાર તારીખ ૨૦ નવેમ્બર સને ૧૯૨૧ ના દિનના ઉ. વર્ષ

જપ ના થયેલા અકાળ મૃત્યુથી આ ફંડના સર્વ કાર્યનો ભાર અમારા શિરે પડવાથી જોઈએ એટલા પ્રમાણમા કાર્ય થઈ શકતુ નથી. શેઠ નગીનભાઈ ફંડની ૧૦/૧૧ વર્ષની કારકીર્દીમા ૫૬ અકોળ હાર પાડવાને લાગ્યશાળી નિવડ્યા હતા. જ્યારે અમે તે પછીના છેલ્લા ૫ વર્ષમા માત્ર ૧૦ અકોળ હાર પાડી શક્યા છીએ. શેઠ નગીનભાઈના આત્માને પરમાત્મા પરમ શાંતિ બક્ષે એવું ઇચ્છીએ છીએ.

શેઠ કેશરીચંદ્ર રૂપચંદ્ર જેઓ સને ૧૯૧૬ માં ટ્રસ્ટીપણાથી મુક્ત થયા હતા તેથી અને શેઠ નગીનભાઈ ઘેલાભાઈના અવસાનથી ખાલી પડેલી જે જગ્યાઓએ આ વર્ષમા શેઠ અમરચંદ્ર કલ્યાણચંદ્ર જવેરી અને શેઠ નેમચંદ્ર અભેચંદ્ર જવેરીની નિમણુક કરવામાં આવી છે.

અતમા એટલું ઇચ્છી અવતરણિકાથી વિરમીશુ કે આ અમારો પ્રયાસ સર્વ સાહિત્યપ્રેમી જનોને પ્રિયકર થઈ સુંદર સુરસ કાળ આપનારો થઈ પડે. આવા પ્રયાસને જો પ્રજા તરફથી સારૂ સન્માન મળશે તો આશા છે કે ભવિષ્યમા ઘણા મૌકિકા પ્રજા પાસે મુકવા અમે અમારાથી બનતુ કરી શકીશું.

૧૧૪/૧૧૬ જવેરી બજાર,
મુબાઈ. તા. ૩-૧૧-૧૯૨૬.
ધનતેરસ સં ૧૯૮૨.

} જીવણચંદ્ર સાંકરચંદ્ર જવેરી
હું અને બીજા ટ્રસ્ટીઓ.

૩૧. ૪૫૦૦૦) ની રકમ, ખીજી ૩૧. ૫૫૦૦૦) ની અન્ય શુભમાર્ગે
 ખરચવા કાઢેલી રકમો સાથે કાઢી હતી. આ રકમમાં તેમના મુ-
 પુત્ર શા. ગુલાબચંદ દેવચંદ ઝવેરી તરફથી મહર્ષમની યાદગિરી
 માટે શુભકાર્યમાં ખરચવા કાઢેલ ૩૧. ૨૫૦૦૦) ની રકમ ઉમેરાઈ.
 ૧૦૦૮ શ્રી આનંદસાગર સૂરીચરની સલાહ અને ઉપદેશથી તથા
 શા. ગુલાબચંદ દેવચંદ ઝવેરીની સમ્મતિથી, આ રકમોને એકઠી
 કરી મહર્ષમની યાદગિરી માટે આ ટ્રસ્ટ સને ૧૯૦૯ માં સ્થાપ્યું. તેમજ
 ગ્રોજ્ય વ્યવસ્થા જળવાઈ રહેવા માટે ટ્રસ્ટીઓ નીમી ટ્રસ્ટડીઝ કરાવવામાં
 પણ આવ્યું. મહર્ષમ શેઠની દીકરી તે મહર્ષમ શા. મૂળચંદ નગીન-
 દાસની વિધવા મહર્ષમ બાઈ વીજકોરની આશરે ૩૧. ૨૫૦૦૦)
 ની રકમ તેમના ટ્રસ્ટીઓ તરફથી મળવાથી, તથા મહર્ષમ શેઠના
 ભત્રીજા અને આ ફંડના એક મુખ્ય ટ્રસ્ટી મહર્ષમ શેઠ નગીન-
 ભાઈ ઘલાભાઈ જવેરીના વીલની રૂએ ૩૧. ૨૦૦૦) ની રકમ
 વધવાથી ફંડ ૩૧. ૧૦૦૦૦૦) ના આશરોનું થવા ગયું છે. ફંડનો
 આતરિય ભાવ “ જૈન શ્વેનાંબર મૂર્તિપૂજક ધાર્મિક સાહિત્યની
 “ જેવું કે પ્રાકૃત, સંસ્કૃત, ગુજરાતી, અંગ્રેજી વગેરે ભાષામાં
 “ લખાયેલાં વંચાયેલા પ્રાચીન પુસ્તકો, કાવ્યો, નિબંધો, લેખો
 “ વગેરેની જાળવણી, ખીલવણી અને અભિવૃદ્ધિ કરવાનો છે. ”

આગમોદ્ધારક, આગમવાચનાદાતા, સાક્ષરશિરોમણિ આચાર્ય
 મહારાજ શ્રી આનંદસાગર-સૂરીચરના ઉપદેશથી આ ફંડની
 સ્થાપના થયેલી હોવાથી તેમનું નામ ચિરંજીવ રહે એવા ધરાદાસહ
 આચાર્ય કાવ્યોના સંગ્રહનું નામ “ શ્રી આનંદ કાવ્ય મહોદધિ ”
 રાખવામાં આવ્યું છે.

મહર્ષમ શેઠ નગીનભાઈના સં. ૧૯૭૮ ના કારતક વદ ૫ ને
 રવિવાર તારીખ ૨૦ નવેંબર સને ૧૯૨૧ ના દિનના ઉ. વર્ષ

જપ ના થયેલા અકાળ મૃત્યુથી આ ફંડના સર્વ કાર્યોને ભાર અમારા શિરે પડવાથી જોઈએ એટલા પ્રમાણમાં કાર્ય થઈ શકતું નથી શેઠ નગીનભાઈ ફંડની ૧૦/૧૧ વર્ષની કારકીર્દીમાં ૫૬ અંકો બહાર પાડવાને લાગ્યશાળી નિવડ્યા હતા. જ્યારે અમો તે પછીના છેલ્લા ૫ વર્ષમાં માત્ર ૧૦ અંકો જ બહાર પાડી શક્યા છીએ. શેઠ નગીનભાઈના આત્માને પરમાત્મા પરમ શાંતિ બક્ષે એવું ઇચ્છીએ છીએ.

શેઠ કેશરીચંદ્ર રૂપચંદ્ર જેઓ સને ૧૯૧૬ માં ટ્રસ્ટીપણાથી મુક્ત થયા હતા તેથી અને શેઠ નગીનભાઈ ઘેલાભાઈના અવસાનથી ખાલી પડેલી બે જગ્યાઓએ આ વર્ષમાં શેઠ અમરચંદ્ર કલ્યાણચંદ્ર જવેરી અને શેઠ નેમચંદ્ર અભેચંદ્ર જવેરીની નિમણુક કરવામાં આવી છે.

અંતમાં એટલું ઇચ્છી અવતરણિકાથી વિરમીશું કે આ અમારો પ્રયાસ સર્વ સાહિત્યપ્રેમી જનોને પ્રિયકર થઈ સુંદર સુરસ કાળ આપનારો થઈ પડે. આવા પ્રયાસને જો પ્રજા તરફથી સારું સન્માન મળશે તો આશા છે કે ભવિષ્યમાં ધણું મૌકિકો પ્રજા પાસે મુકવા અમો અમારાથી બનતું કરી શકીશું.

૧૧૪/૧૧૬ જવેરી બજાર, મુંબાઈ. તા. ૩-૧૧-૧૯૨૬. ધનતેરસ સં. ૧૯૮૨.	}	જીવણચંદ્ર સાંકરચંદ્ર જવેરી હું અને બીજા ટ્રસ્ટીઓ.

શેઠ ઘેલાભાઈ લાલભાઈ જવેરી

કેશર-ખરાસ ફંડ.

આ થકી હિન્દુસ્તાનના તમામ શ્વેતાખર મૂત્તિપૂજક સંઘને જણાવવામાં આવે છે કે, જે જે ગામનાં શ્વેતાખર મન્દિરોમાં કેશર-ખરાસની અગવડ હોય; તે મન્દિરોને માટે હુમારી પાસેથી નીચે જણાવેલ શીરનામાથી કેશર-ખરાસ ભેટ મંગાવી લેવા. મેહુરખાની કરી દોઢએ ટપાલ અગર બીજે રસ્તે મંગાવવા તસ્દિક લેવી નહીં પરંતુ નીચલે ઠેકાણેથી લઈ જવા અથવા મુંબાઈમાં ઓળખાણવાળા દ્વારા મંગાવી લેવા બંદોબસ્ત કરવો.

સર્વે સાધુમુનિરાજને વિનંતીસહિત વિદિત કરવાનું કે, આપશ્રીઓના વિદ્યારમાં જે જે ગામના મન્દિરોમાં કેશર-ખરાસની અગવડ જણાતી હોય તે તે જગ્યાએ નીચલે ઠેકાણેથી કેશર-ખરાસ ભેટ મંગાવવાનો ઉપદેશ કરવા તસ્દિક લેવી.

શિરનામુ.

શા. નગીનભાઈ ઘેલાભાઈ જવેરી.

૧૬-૧૮ ત્રીજે ભોયવાડો, ભૂલેશ્વર-મુંબાઈ. નં. ૨.

શ્રી મોહનલાલજી જૈન જ્ઞાન ભંડાર.

શ્રી મોહનલાલજી જૈન જ્ઞાન ભંડારમાંથી લખેલા તથા છાપેલા ગ્રંથો શહેરમાં તથા બહારગામ ભંડારના નિયમ મુજબ વાંચવા માટે આપવામાં આવેછે તથા નીચેના ગ્રંથો વેચાતા મળે છે.

૩. નામ વિગેરે,
- ૪) વ્યવહારસૂત્ર સટીક ભાગ ૧-૨ જો.
- ૪) દશવૈકાલિકસૂત્ર સટીક
- ૨૧ દ્વાદશપર્વ-કથા સંગ્રહ
- ૧૧ સૂયગડાંગ સૂત્ર ભાષાંતર ભાગ ૧ લો
- ૧૧ " " " " ૨ જો
- ૨) આવશ્યક સૂત્ર ભાષાંતર ભાગ ૧ લો
- ૮) આચારાંગ સૂત્ર ભાષાંતર ભાગ ૧-૨-૩-૪-૫
- (દરેકતા ૩. જો. પેહિલો ભાગ ખલાસ)
- ૧૧ દશવૈકાલિક સૂત્ર ભાષાંતર ભાગ ૨ જો
- ૧૧ " " " ભાગ ૩-૪ થો

મળવાના ઠેકાણાં

શ્રી મોહનલાલજી જૈન
જ્ઞાન ભંડાર ગોપીપુરા
સુરત.

શેઠ દેવચંદ લાલભાઈ જૈન
ધર્મશાળા-ગોપીપુરા,
સુરત.

શ્રી જનદત્તસૂરિ જ્ઞાન ભંડારના પુસ્તકો.

	૩૧.
ગણધર સાર્થસટક	૧)
પ્રાકૃત વ્યાકરણ	૧)
સંદેહ દોલાવલી	૨)
પંચલીંગી	૨૧
સંવેગરંસાલા પ્ર. ભા.	૨૧
ઐત્યવંદનકુલક વૃત્તિ	૨૧
પ્રશ્નોત્તરસાર્થસટક	૧)
વિશેષસટક	૦૧
દીવાલી કદપ	૦૧
વ્યતિહુઆણુ વૃત્તિ	૦૧
પંચપ્રતિકંભાણુ	૧)
શ્રાવકનિત્યકૃત્ય	૧)
દાદાસાહેબનું ચરિત્ર	૧૧
દાદાસાહેબની પુખ્ત	૦) =
દાદાસાહેબની છબી	૧)
પર્યુષણા સ્તવન	૦૧

કદપસૂત્ર ભાષાંતર આવૃત્તિ બીજી છપાય છે.

બૃહત્સ્તવનાવલી આવૃત્તિ બીજી છપાય છે.

બૃહત્ પર્યુષણા નિર્ણય
દેવદ્રવ્ય નિર્ણય.
અનુયોગદ્વારસૂત્ર ભેટ.

}

ભેટ

શ્રી જનદત્તસૂરિ જ્ઞાન ભંડાર.

દા. રીતલવાડી ઉપાશ્રય, ગાંધીપુરા-સુરત.

કવિવર સમયસુન્દર

(ભારતનગરમાં ભરતએલી ૭ મી ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ
માટે લખાએલો નિબંધ.)

— ૦ —

[લેખક: શ્રીયુત મોહનલાલ દલીચંદ દેશાઈ,
बी. ए. एल.एल. बी.; हाइकोर्ट वकील मुंबई.]

જૈન સાધુઓ ભારતની એક ધાર્મિક સંસ્થા છે અને પોતાના આચાર-નિયમ પ્રમાણે શ્રમણશીલ-પરિવાજક છે. એક વર્ષમાં એકી સાથે ચાતુર્માસ એક સ્થળે ગાળવું તેમને અપરિહાય છે, જ્યારે બાકીના આઠ માસમાં એક ગામથી બીજા ગામ અપ્રતિહત વિહાર કરી દરેક સ્થળે ઉપદેશ આપતા રહી તેઓ વિહાર કર્યે બંધ છે. લગભગ પચીસમો વર્ષ પહેલાં થયેલા ધર્મસંસ્થાપક શ્રી મહાવીરના અનુયાયી જૈન શ્રમણોની સંસ્કૃતિ સમયવર્મ પ્રમાણે અનેક ઉદય અને અસ્તના હિઠાણે ઢીંચીને હજી સુધી પણ અખંડપણે ચાલી આવી છે. તે શ્રમણ-પંથે સ્થાપેલા દયા ધર્મની અસરથી ભારતમાં હિંસક યજ્ઞયાગ બંધ પડ્યા એટલું જ નહિ પણ જાતિભેદના જીવનને ધણા સૈદ્ધાંતો સુધી વિશેષ અવકાશ મળ્યો નહિ. વિશેષમાં કાવ્ય, નાટક, કથા-ભાષા વગેરે સાહિત્ય પ્રદેશમાં પણ તે શ્રમણોએ દરેક શતકમાં-દરેક યુગમાં અન્ય પંથોની સાથે સાથે પ્રબળ ફાળો આપ્યો છે, અને એ સત્યની પ્રતીતિ તેના સાહિત્યનો ઇતિહાસ લખાશે ત્યારે અતિ સ્પષ્ટ રીતે અને જરૂર થશે.

સસારની ઉપાધિઓના બંધનથી મુક્ત એવા નિર્બંધ પાખીઓ પેઠે વિચરતા માત્ર ધર્મપરાયણ જીવન ગાળવા નિર્માયેલા સા

સૂર વિશ્વખંધુભાવનાં, પ્રભુભાક્તિનાં, અને નીતિના ઉપદેશનાં ગીતો ગાવામાં જ નીકળી શકે પોતપોતાના જમાનાની ભાવનાઓને વ્યક્ત કરવી, પોતાના સમયના જૂદા જૂદા આદર્શોને અને નોખા નોખા વહેતા લાગણી-પ્રવાહોને એકત્ર કરી પથગમ્યરી વાણીમાં તેનું ઉદ્દેશોધન કરવું એ કવિઓનું કર્તવ્ય છે. સામાન્ય લોકોના દ્વિલમાં જે સુંદર ભાવો જાગે-પણ જે સમજવાની કે સમજાવવાની તેમનામાં તાકાત નથી-તેમને ભાષા આપવી, તેમને અમર વાણીમાં વ્યક્ત કરવા એ કવિઓનું કાર્ય છે. નિર્બંધ પંખીઓમાં કાકિલા જેવું ભ્રમણશાલી પંખી ભાગ્યેજ જોવામાં આવશે. આવા કવિપરભૂતો જૈન સાધુઓએ પ્રાન્ત પ્રાન્ત અને દેશેદેશ વિહાર કરી પોતાના કાવ્યનો ટુકડો લોકોને સંભળાવ્યો છે. આ પૈકી એક કવિપરભૂતનો પરિચય કરાવવાની આ નિર્બંધની ઉમેદ છે.

તેમનું નામ કવિવર સમયસુંદર. તેમનો કાલ વિક્રમનો સત્તરમો શતાબ્દિ છે. તેમને સંવત ૧૬૪૯ માં વાચનાચાર્ય-ઉપાધ્યાય પદ લાહોરમાં મળ્યું હતું અને પ્રથમનો ગ્રંથ 'ભાવશતક' સં. ૧૬૪૧ માં રચ્યો મળી આવે છે, તેથી તે વખતે તેમની ઉંમર ૨૧ વર્ષની ગણીએ તો તેમનો જન્મ સં. ૧૬૨૦ માં મૂકી શકાય કે જે વખતે તેમના દીક્ષાગુરુ સકલચંદ્ર ઉપાધ્યાયના દીક્ષા ગુરુ જિનચંદ્રસૂરિને સૂરિપદ (૧૭ વર્ષની વયે, મળ્યા સંવત ૧૬૧૨) મળ્યાને આઠ વર્ષ થઈ ગયાં હતાં. તેમનો છેલ્લો ગ્રંથ સં. ૧૭૦૦ નો 'દ્રુપદી સંબંધ' મળી આવે છે તેથી તેઓ સં. ૧૬૨૦ થી ૧૭૦૦ સુધી-૮૦ વર્ષ જેટલું જીવત ગાળી શક્યા હતા એ પ્રાયઃ નિશ્ચિત થાય છે.

તત્કાલીન સ્થિતિ.

ખરતરગચ્છ અને તપાગચ્છ વચ્ચે લાંબા વખતથી સ્પર્ધા અને ખવાદ આદ્ય આવતા. એ વિખવાદ સત્તરમા શતકના પૂર્વાર્દમાં

વધી પડ્યો હતો. શ્વેતામ્બરો અને દિગંબરો વચ્ચેનો વિરોધ તો બહુ જૂનો હતો પણ સં. ૧૧૭૬ માં સિદ્ધરાજના દરબારમાં વાદિદેવ નામના શ્વેતામ્બર સૂરિએ કુમુદચંદ્ર નામના દિગંબરાચાર્યને શાસ્ત્રાર્થમાં હરાવી દિગંબરોને ગૂજરાતના રાજ્યની હદપાર કરાવ્યા-તે પછી એ બંનેનાં કાર્ય કરવાનાં ક્ષેત્રો બહુધા જૂદાં પડી ગયાં હતાં ને તેથી એમના વચ્ચેનો વિરોધ પણ મોજો પડી ગયો હતો. પણ બીજી બાજુએ શ્વેતામ્બર મૂર્તિપૂજકમાંથી જુગ પડી લુકામત અને બીજામત નીકળ્યા પછી તેમની સાથેનો વિરોધ પ્રબળ થઈ પડ્યો હતો શ્વેતામ્બર મતના ખરતર અને તપગચ્છ વચ્ચેની મતામતી પણ પ્રબળ થઈ પડી હતી અને તેનાં ધર્મસાગર ઉપાધ્યાયજી નામના તપગચ્છીય વિદ્વાન-પણ-ઉચ્ચસ્વભાવી સાધુએ કુમતિકંદકુદ્દાલ (ચાને પ્રવચન પરીક્ષા) નામનો ગ્રંથ બનાવી તપગચ્છ સિવાયના અન્ય સર્વ ગચ્છ અને મત સામે અનેક આક્ષેપો મૂક્યા આથી તે સર્વ મતો ખળભળી ઉઠ્યા; અને તેનું જો સમાધાન ન થાય તો આખા જૈન સમાજમાં દાવાનળ અગ્નિ પ્રકટે. આ માટે જોખમદાર આચાર્યોને વચ્ચે પડ્યા વગર રહી શકાય નહિ તેથી તપગચ્છાચાર્ય વિજયદાન સૂરિએ ઉપરોક્ત ગ્રંથ પાણીમાં બોળાવી દીધો અને તેને અપ્રમાણ ઠેરવ્યો. તેમણે જાહેરનામું કાઢી 'સાત બોલ' ની આજ્ઞા કાઢી એક બીજા મતવાળાને વાદ-વિવાદની અથડામણ કરતા અટકાવ્યા હતા. પણ આટલાથી વિરોધ જોઇએ તેવો ન શમ્યો ત્યારે વિજયદાન સૂરિ પછી આચાર્ય હીરવિજય સૂરિએ ઉક્ત 'સાત બોલ' પર વિવરણ કરી 'બાર બોલ' એ નામની બાર આજ્ઞાઓ જાહેર કરી હતી સં ૧૬૪૬. આથી જૈન સમાજમાં ઘણી શાન્તિ આવી, અને ખરતર ગચ્છના અને તપગચ્છના આચાર્યો એક બીજાની નિન્દામાં ન ઉતરતાં જૈન ધર્મનો પ્રભાવ અન્ય સમાજમાં અને રાજદ્વારમાં પાડવા માટે પ્રયત્નશીલ થયા.

વિક્રમનો સુતરમો સૈદ્ધા જૈનો માટે ઘણો પ્રતાપી હતો તે સદીમાં

મહાન મોગલ સમ્રાટ અકબર, જહાંગીર અને શાહજહાં (સં ૧૬૧૨ થી સં ૧૭૧૪) એ ત્રણ શહેનશાહોએ સમગ્ર ભારતવર્ષમાં રાજ્ય સત્તા જમાવી રાખી લોકોમાં આબાદી અને શાંતિથી સ્થિરતા કરી. અકબરે સં ૧૬૬૪ માં ચિતોડ, ૧૬૨૫ માં રણથંભોર અને કલંજરના કિલ્લા જીતી લીધા અને સં ૧૬૨૯ માં અમદાવાદમાં પોતાનો વાવટો કરાડ્યો. પછી વડોદરા, ચાંપાનેર, મુરત એ સવળો મિર્ઝાઓએ કબજે કરેલો મુલક તેઓને હાંકી મેલી, પોતાના રાજ્ય તજે મૂકી અકબર આગે આગ્યો. ત્યાર પછીના ત્રણ વર્ષમાં બિહાર અને બંગાલા હાથ કર્યાં. સામાન્યે સર્વ સ્થળે શાંતિ પ્રસારી. આ સૈદ્ધાંતમાં શ્વેતાશ્વર જેન સાધુઓ સંસ્કૃત પ્રાકૃત અને સ્વભાષા-લોક ભાષામાં સાહિત્ય વિશેષ વિશેષ કેત્પત્ત કરવા લાગ્યા. તપગચ્છીય પ્રભાવક મહાપુરુષ હીરવિજય સૂરિએ તથા તેમના શિષ્ય ઉપાધ્યાય શાંતિચંદ્ર આદિએ, ખરતરગચ્છીય જિનચંદ્ર સૂરિએ, અને નાગપુર (? વૃહ) તપગચ્છીય પદ્મસુંદર ઉપાધ્યાયે અકબર બાદશાહને જેન ધર્મનું સ્વરૂપ સમજાવી તેની તેના પ્રત્યે સદ્ભાવના ખેચી અનેક જેન નીર્થ સંબંધી કરમાનો, જીવ-વધ-અંધની આજ્ઞાઓ અને પુસ્તકો, સ્થાન વગેરેનાં ઠંતાનો પ્રાપ્ત કર્યાં. જહાંગીરે તં વિજયસેન સૂરિને અને ખં જિનસિંહ સૂરિને મોટાં ધાર્મિક બિરૂદો આપ્યાં, અને શાહજહાંએ પણ સહાનુભૂતિ દાખવી. આ સામાન્ય રીતે શાંતિની શતવર્ષોમાં અન્ય ધર્મોમાં પણ વણી જાયતિ આવી અને સાહિત્યવૃદ્ધિ થઈ.

સં ૧૬૦૦ માં તળે અમદાવાદમાં જન્મનાર દાદુજીએ ત્યાગી ક્ષીર જતી જયપુરમાંના રાજ્યમાં ઘણો જીવન-કાળ કાઢી ૧૬૪૨ માં અકબર સાથે ધર્માલાપ કર્યો. વેદાન્ત જ્ઞાન સામાન્ય મનુષ્યોને ગળે ઉતારવા સરલ રીતિથી લોક-ગન્ય ભાષામાં ઉપદેશ કર્યો; મુખ્ય વાત એ હતી કે

આપા મટૈ, હરિ ભજૈ, તન મન તજૈ વિહાર;
નિર્વેરી સખ જીવસો, દાદુ યદુ મત સાર

એક પરમેશ્વર જગતનો સાર છે. તે પરબ્રહ્મ ઈષ્ટદેવ તે 'રામ' છે. તેની ઉપાસનાથી સુખની પ્રાપ્તિ; જગતનાં સુખો તેની પાસે નિઃસાર છે. તે પરમમય આનંદમય સુખ પ્રાપ્ત કરવા દાદુ દયાલે ખીખાં સાધન માર્ગોમાં જણાવતા બાલ આડંબરી પ્રપંચ (જેવા કે રામાનુજ, વલ્લભાદિ સગુણ પૂજાઓમાં), ડોરી બંદગી આદિને તુચ્છ બતાવ્યા સર્વ સાથે દ્વેષ તથા હાણી મળી રહેવું અને સર્વ જીવ પર દયા દષ્ટિ રાખવાની તેણે આજ્ઞા કરી. આ પ્રમાણે એવાં સાધનો તેણે બતાવ્યાં કે ભિન્ન મતવાળા હિન્દુ મુસલમાન આદિ અવિરોધે આચારી શકે. તે સં ૧૬૬૦ માં નારાયણ ગામમાં (નારાણ) સ્વર્ગસ્થ થયા. તેના શિષ્ય સુન્દરદાસે (જન્મ સં ૧૬૫૩, દાદુજી પાસે દીક્ષા સં ૧૬૫૯, મરણ ૧૭૪૬) વેદાન્ત જ્ઞાનને સુમધુર સરલ અને ઉચ્ચ હિન્દી કાવ્યમાં વિવિધ પ્રકારની રચના કરી તેમણે અદ્વૈત બ્રહ્મવિદ્યાનો પ્રચાર કરવાથી અને તેઓ અતિ કુશળ વિદ્વાન હોવાથી તેમને દાદુ પથીઓ 'ખીખા શંકરાચાર્ય' કહે છે.^૧

ગોસ્વામી તુલસીદાસ:—(જન્મ સં ૧૬૦૦; મરણ સં ૧૬૮૦) આ હિન્દી સાહિત્યના અપ્રતિમ મહાકવિ છે. તેમણે રામાયણ રચી તે એટલી બધી આજસુધી પ્રસિદ્ધ છે કે, તેવું વાચન દરેક હિન્દી કુટુંબમાં થાય છે. તેમજ અનેક હિન્દી કાવ્યો રચ્યાં. અકુંબરના પ્રસિદ્ધ

૧ રાધવીજ ભક્તમાલમાં જણાવ્યું છે કે ' શંકરાચાર્ય' ફરસે, દાદુ કે સુન્દર ભયો ' આ સુન્દરદાસજીએ સં ૧૬૬૩-૧૬૮૨ કાસીમાં રહી વિદ્યા તથા લોકોને આપી પછી બહુ પર્યટન કર્યું ગુજરાતમાં પણ તે ઘણો કાળ રહ્યા હતા અને ગુજરાતી ભાષા પોતે શીખી લીધી હતી તેના અપ્રસિદ્ધ ' દશેા દિશાકે સવેયે ' માં ગુજરાત સબંધી લખ્યું છે કે—

‘ આભડછેત અતીત સૌ કીજિયે, બિલાઈ ડ ફૂર ચાટત હાંડી ’

આ પરથી જણાય છે કે વૈષ્ણવ સંપ્રદાયની અસરથી ગુજરાતમાં આભડછેત પર લોકોનું ઘણું આત્મ રહેતું હશે

કવિ ગંગના તથા અન્ય હિન્દી પ્રસિદ્ધ કવિ વિહારી તથા કેશવદાસના સમકાલીન છે.

મહારાષ્ટ્રમાં અઢાર પર્વના મહાભારતને મરાઠીમાં પહેલવહેલી અવતારનાર કવિ વિઙ્ગદાસ, અને મુકતેશ્વર (જન્મ ૧૬૫૬, સ્વગ ૧૭૦૬) તેમજ પ્રસિદ્ધ સંતકવિઓ એકનાથ (જન્મ સં ૧૬૦૫, સ્વ ૧૬૫૬); તુકોરામ (જન્મ સં ૧૬૩૪ યા ૧૬૬૪-સ્વ ૧૭૦૮), સમર્થ રામદાસ (જન્મ સં ૧૬૬૫ સ્વ ૧૭૩૮) આદિ થયા.

ગૂર્જર ભાષાના આ યુગ માટે એમ કહેવામાં આવે છે કે 'જે ભાષાના પ્રથમ યુગમાં-સાહિત્યના પ્રભાતમાં-નરસિંહ મહેતા જેવા ભક્ત કવિનાં પ્રભાતિયાં ગાળ રજાં હતાં તેના મધ્ય યુગમાં-સોળમા અને સત્તરમા શતકમાં-કવિતાનાં સ્વર્ગીય ગાનનો ધ્વનિ છેક મંદ પડી ગયો '-આ વાત સાત્ય નથી. જૈનેતર ગૂર્જર કવિઓ આ યુગમાં વધુ સંખ્યામાં મળી નથી આવ્યા તેથી તેવી વાત મૂકવામાં આવે તે સ્વાભાવિક છે. પણ મને ખાત્રી છે કે આ ઉત્પત્તિના અને જાગૃતિના યુગમાં અનેક જૈનેતર ગૂર્જર કવિઓ થયા હોવા જોઈએ; અને તે શોધખોળ કરતાં સાંપડી શકશે. જ્યારે મધ્ય યુગમાં જૈન કવિઓ માટે તો નિર્વિવાદ રીતે સ્પષ્ટ કહી શકાય તેમ છે કે તેમણે સાહિત્યની ધારા અખડ નિગવરણ અને નિર્મલ રાખી, તેનામાં ઓજસવાળું મય: સિંચી તેને બલવતી, વેગવતી, અને ઉજ્જવલ બનાવી હતી

આ સત્તરમા શતકમાં જેમ અંગ્રેજીમાં, રાણી એલિઝાબેથનો સમય (સં ૧૬૧૫-૧૬૬૦) ઉક્ત ભાષા માટે એક મહાન ઉન્નતિનો છે, વે જ અકબરનો રાજત્વકાલ (સં ૧૬૧૩-૧૬૬૨) સર્વ દેશી ભાષાઓ માટે વૃદ્ધિ અને ગૌરવનો યુગ થયો છે. બંને દેશોમાં આ દૃષ્ટિશાલી સમયમાં અનિશય સંતોષજનક ઉન્નતિ થઈ છે અને

સારા સારા કવિ અને લેખક પાક્યા છે. ઉર્દુ ભાષાનો સ્થાપના-પ્રતિષ્ઠા મુખ્યપણે આ સમયમાં થઈ. હિંદી ભાષાના સમયવીર-મુખ્ય નાયક ગોસ્વામી તુલસીદાસ આ યુગમાં થયા કે જેમનો કવિતાકાલ (સં ૧૬૩૧-સં ૧૬૮૦) છે. તે મહાનુભાવ-મહાત્માએ રામાયણ આદિ રચી હિન્દી પર જેટલો ઉપકાર કર્યો છે તેવો દ્રાઈએ કર્યો નથી, કવિપ્રિયા અને રસિકપ્રિયાના કર્તા હિન્દી કવિ કેશવદાસ (કવિતાકાલ સં ૧૬૪૮-૧૬૬૮) એક પ્રતિષ્ઠિત નામી કવિ થયા; આ ઉપરાંત અકબરના દરબારમાંના ગગકવિ, ખીરખલ ('અહલ' ઉપનામવાળા) આદિ, તેમજ સેનાપતિ, દાદૂ દયાલ, સુન્દરદાસ, બનારસીદાસ પ્રભૃતિ કવિઓ ઉદ્ભવ્યા. આ બૃહદકાલમાં આની પહેલાં સૂરદાસ આદિએ ત્રજભાષા દ્વારા કૃષ્ણ કવિતા પર અધિક ધ્યાન આપ્યું હતું, જ્યારે તુલસીદાસના કાલથી રામભક્તિની ધારા વહી અને પછી રામભક્તોએ કૃષ્ણની પેઠે રામનું પણ શૃંગારપૂર્ણ વર્ણન કર્યું. (આની અસર જૈનસાહિત્યમાં નેમિનાથ-રાબુલ અને સ્થાલભદ્ર ને કોશ્યાના પ્રસંગો લઈ શૃંગાર પર મર્યાદિત સ્વરૂપે ઉતરી વૈરાગ્ય પરિણામ પર લાવવા પ્રત્યે જૈન કવિઓ પ્રેરાયા હોય એવું સંભવે છે) મહારાષ્ટ્રમાં મહાભારત મરાઠીમાં અવગત થયું અને તત્ત્વજ્ઞાનમય અભંગો-દાસબોધ જેવા તાત્ત્વિક ઉપદેશો ભાષામાં ઉતરવા લાગ્યા. આવા પ્રતાપી-ઉત્સાહભર્યા શતકમાં ગૂજરાતી સાહિત્યમાં ગાનનો ધ્વનિ મંદ પડે એ માનવાને જરૂર આવ્યો આવે

મધ્યયુગ ભાષા

ગૂર્જર પ્રાચીન સાહિત્યના ત્રણ યુગ નામે અપભ્રંશ યા પ્રાચીન ગુજરાતી યુગ, મધ્યકાલીન યુગ અને અર્વાચીન યુગ એમ પાડીએ, તો અપભ્રંશ યુગમાં 'અપભ્રંશ કિંવા પ્રાચીન ગૂજરાતીનાં વ્યાકરણ આદિપ્રવર્તક અને પ્રાકૃત બોલીઓના પાણિની'—હેમાચાર્ય (વિં

સં ૧૧૪૫ થી ૧૨૨૯), પ્રગંધયિતામણિના કર્તા મેશ્વર (વિં
સં ૧૩૬૧), કવિ ધનપાલ (ભવિષ્યદત્ત કથાના કર્તા) આદિ અનેક
જૈન ગ્રંથકારોએ પ્રગત સાહિત્યસેવા કરી છે. જૈન ભંડારોમાં અપ-
ભ્રંશના અનેક પુસ્તકો મળી શકે તેમ છે. એ સિદ્ધ વાત છે કે
સવત્ પંદરમા સૈકા સુધી સોરાષ્ટ્ર, ગૂજરાત અને રાજસ્થાન એ સર્વ
પ્રદેશોમાં અપભ્રંશ ભાષા જ વ્યાપક ભાષા તરીકે પ્રવર્તતી હતી.
સંવત્ ૧૩ માં સૈકાથી સં ૧૫૫૦ સુધીની ભાષાને અન્તિમ અપ-
ભ્રંશ ભાષા ગણી શકીએ. આને ડા ટેસીટરી જૂની પશ્ચિમ રાજ-
સ્થાની ભાષા કહે છે.

મધ્યકાલીન યુગ વિક્રમ પંદરમા શતકથી સત્તરમા શતકનો ગણીએ
તો તેમાં પંદરમા શતકમાં થોડા, પણ સોગમા શતકમાં ત્રણ વધુ.
અને સત્તરમામાં તો અતિ વિપુલ પ્રમાણમાં જૈનકવિઓ અને ગ્રંથ-
કારો મળી આવે તેમ છે. મધ્યકાલીન કે અર્વાચીન યુગમાં એક પણ
શતક જૈનોની ગૂજર સાહિત્યસેવા વગરનું રહ્યું નથી. જૈન સાધુઓએ
ભંડારોદ્ધાર આ સર્વ સાચવી રાખ્યું છે, તે માટે તેમને ધન્યવાદ ધરે
છે, અને તેથી તે સર્વ સાહિત્યનો ઇતિહાસ અખંડ લખી શકાશે.
તેમ થયે વિશેષ પ્રભાનાં દર્શન થશે.

રા નરસિંહરાવે આંકલ ગૂજરાતી ભાષાના વિકાસક્રમનો સમય-
રેખામાં સં ૧૬૫૦ થી ૧૭૫૦ સુધીની ભાષાને ‘મધ્ય ગૂજરાતી’
કહી છે. આ મધ્ય ગૂજરાતી કે ઉપર નિર્દેશિત મધ્યકાલીન યુગમાં
પ્રસ્તુત કવિ (વિક્રમ સત્તરમો સૈકા) થયેલ છે. તે સૈકામાં અનેક
સુંદર કૃતિઓ રચી પોતાને સિદ્ધહસ્ત આખ્યાન-કથાકવિ તરીકે સિદ્ધ કરનાર
જૈનકવિઓ નામે કુશલલાલ (કૃતિઓ સં ૧૬૧૭ થી ૧૬૨૪),
સોમવિમલ સૂરિ (કૃતિ સમય સં ૧૬૧૫ થી ૧૬૩૩), નયસુંદર (કવિતા-
કાલ સં ૧૬૩૨ થી ૧૬૬૯), પ્રસ્તુત કવિ સમયસુંદર (સં ૧૬૫૮
થી ૧૭૦૦), અને શ્રાવક કવિ ઋષભદાસ (કવિતાકાલ સં ૧૬૬૨

થી ૧૬૮૭) એ પાંચ અગ્રભાગ લે છે. આ પૈકી ઋષભદાસ સંબંધી લેખ પાંચમી ગૂર્જર સાહિત્ય પરિષદમાં મેં જરા વિસ્તારથી લખી મોકલ્યો હતો તે જપાઈ ગયો છે. અને નયસુન્દર સંબંધી મારા નિબંધ આનંદ કાવ્ય મહોદધિના છઠ્ઠા મૌકિતકની પ્રસ્તાવનામાં પ્રકટ થયો છે, જ્યારે આ લેખદ્વારા કવિવર સમયસુન્દર સંબંધી-કંઈકે હકીકત જણાવવા મેં પ્રયત્ન કર્યો છે.

મધ્યયુગનું કથાસાહિત્ય.

સં સત્તરમા સૈકાના પ્રારંભથી લોકકથાઓને કાવ્યમાં મૂકવાના સુદર પ્રયાસો જૈન સાધુઓના હાથથી થઈ રહ્યા હતા. માત્ર પોતાના ધાર્મિક કથાસાહિત્યમાંથીજ વસ્તુ લઈ જૈન સાધુઓએ પોતાનું—જૈન કાવ્યસાહિત્ય અખંડપણે ઉત્પન્ન કર્યું છે (જેમ પ્રેમાનંદદિએ કર્યું છે તેમ), એટલુંજ નહિ પણ તે ઉપરાંત લોકકથાઓને પણ કાવ્યમાં (શામળદાસાદિની માફક) ઉતારી છે; વિશેષમાં તેઓએ, એ બંને કવિઓ—પ્રેમાનંદ અને શામળભટ્ટ—ની અગાઉના સૈકામાં એટલે સંવત્ સત્તરમા સૈકામાં તેના પ્રારંભથી ભાષામાં અવતાર્યું છે.

આના સમર્થનમાં કહીશું કે સં ૧૫૬૦ માં સિંહકુશલે નંદ-બત્રીશી રચી, ઉદયભાતુએ વિં સં ૧૫૬૫ માં વિક્રમસેન ચોપાઈ રચી કે જેના માટે રા મણિભાઈ બકોરભાઈએ નોંધ કરી છે કે ‘પાંચસે’ જાસઠ ટુંકનો આ પ્રબંધ છે. દરેક રીતે તે શામળભટ્ટની વાતો સાથે હરીફાઈ કરે તેવો છે. આ પ્રબંધની રચના કોઈપણ રીતે શામળભટ્ટની વાતોથી ઉતરતા પ્રકારની નથી; ત્યારપછી કુશલભાઈ સં ૧૬૧૬

૨ કુશલભાઈ—ખરતર ગચ્છના અભયધર્મ ઉપાધ્યાયના શિષ્ય તેમણે ઉક્ત એ કથાઓ ઉપરાંત તેજસાર રાસ, વીરમગામમા સં ૧૬૨૪ માં, અગડ-દત્તદાસ, નવકાર છંદ, ગોડી પાર્શ્વનાથ છદાદિ રચેલ છે.

માં માધવ-કામકુન્ડલા પર રાસ, અને સં૦ ૧૬૧૭ માં માર્કેટલા પર ચોપાઈ; કદેવશીલે સં૦ ૧૬૧૯ માં વેતાલ પચવીશી અને હુમાનદે તેજ નામનો ગ્રંથ સં૦ ૧૬૪૬ માં; ગુણમેરૂર શિષ્ય રત્નમુંદર ઉપાધ્યાયે પંચોપાખ્યાન (પંચતંત્ર) ચતુષ્પદી સં૦ ૧૬૨૨ માં સાણંદમાં અને શુક્રબહોતરી ઉદ્દે રસમંજરી સં૦ ૧૬૩૮ માં ખંભાતમાં, ધ્વજરાજે નીતિશાસ્ત્ર પંચાખ્યાન (પંચતંત્ર) ચોપાઈ સં૦ ૧૬૪૮ માં; પીરકલશે સિંહાસનખત્રીશી સં૦ ૧૬૩૬ માં; મંગલમાણેકે વિક્રમાદિત્ય અને ખાપરા ચોરનો રાસ સં૦ ૧૬૩૮માં; નરપતિ કવિએ વિક્રમાદિત્ય ચોપાઈ સં૦ ૧૬૪૯ માં અને નદખત્રીશી; હુમરતને ગોરાવાદલ પદમિણી કથા ચોપાઈ સં૦ ૧૬૬૦ માં, સારંગે ભોજગ્રંથ ચોપાઈ સં૦ ૧૬૫૧ માં અને બિલિહુણ પંચાશિકા; અને કનકમુંદરે સં૦ ૧૬૬૭

૩ દેવશીલ—તપાગચ્છના સૌભાગ્યસૂરિ શિ૦ સૌમવિમલસૂરિ શિ૦ લક્ષ્મીભટ્ટ શિ૦ ઉદયશીલ શિ૦ ચારિત્રશીલ શિ૦ પ્રમોદશીલના શિષ્ય. તેની આ કૃતિ રા. જગજીવનદાસ દયાલજી મોદીએ વડોદરામાં પ્રસિદ્ધ કરી છે.

૪ વચ્છરાજ—પાર્શ્વચંદ્રસૂરિ-સમરચંદ્રસૂરિ-રત્નચારિત્ર શિ૦, તેની અન્ય કૃતિ સં૦ ૧૬૪૨ માં ખંભાતમાં શાંતિનાથ ચરિત્ર.

૫ હીરકલશ-ખરતર દેવતિલક શિ૦ હર્ષપ્રભ શિ૦; અન્યકૃતિઓ સમ્યક્ત્વ કોમુદી સં૦ ૧૬૨૪, કુમતિ વિવંસ ચોપાઈ સં૦ ૧૬૦૭.

૬ મંગલમાણેક—આંચલિક ગચ્છના બિટાલંબ ગચ્છ, મુનિરત્નસૂરિ-આનંદરત્નસૂરિ-જ્ઞાનરત્ન-ઉદયસાગર-ભાનુભટ્ટ શિ૦ તેણે વિશેષમાં અંબડ કથાનક ચોપાઈ સં. ૧૬૩૮ જેઠ શુદ્ધ ૧૫ ગુરુએ રાડ કરી સં. ૧૬૩૯ માં કાર્નક શુદ્ધ ૧૩ ઉજ્જેળીમાં નિજામના રાજ્યમાં પૂરી કરી છે.

૭ હુમરત—પૌર્ણમિક ગચ્છ દેવતિલક સૂરિ-જ્ઞાનતિલક સૂરિ-પદ્મરાજ ગણિ શિષ્ય. અન્યકૃતિ શીલવતી કથા સં૦ ૧૬૭૩ પાલીમાં બનાવી

આ બધા જેન શ્વેતામ્બર સાધુઓ છે. ગૂજરાતના શ્વેતામ્બર સાધુઓએ કથાસાહિત્ય માટે કરી સેવા બખતી છે તે માટે જર્મન વિદ્વાન ડૉક્ટર હર્ટલફ્ટ “આન ધી લિટરેચર ઓફ ધી શ્વેતામ્બરાજ્ ઓફ ગૂજરાત” એ નામનું ચોપાનીથું અવલોક્યું.

માં સગાલશા રાસ; એમ અનેક કવિઓએ અનેક કૃતિઓ રચી છે જૈનેતરમાં માત્ર એકાદ જેમકે સં. ૧૫૭૪ માં આમ્રપદ (આમોદ) ના કાયસ્થ કવિ નરસા સુત ગણપતિએ માધવાનળની કથા ગૂજરાતીમાં બનાવેલી લોકકથા મળી આવી છે અને શોધ કરતાં બીજી પણ થોડી ઘણી મળી આવે. જે કે સત્તરમા શતકના ધણાખરા મળેલા ગ્રંથો ધાર્મિક છે, પણ તેમાં આ લોકકથાના ગ્રંથ મળવાથી તેમાંથી લોકિક બાબતો ઘણી પ્રાપ્ત થઈ શકે તેમ છે.

કેટલાકો એમ માનતા હતા અને માને છે કે ગૂજરાતીમાં વાર્તાઓ લખનાર મૂળ કવિ શામળભટ્ટ આદિ છે; પરંતુ તેમની પહેલાંના જૈન રાસાઓમાંથી અનેક રાસાઓ વાર્તાઓ રૂપે બનાવેલા મળી આવે છે: એ વાત ઉપર કર્તાઓ અને તેમની કૃતિઓનો નામ નિર્દેશ કરી જણાવી છે; તે પરથી -શામળભટ્ટને વાર્તાઓના આદિ રચયિતા નહિ કહી શકાય. વિશેષમાં એ પણ સંભવ છે કે ૧૮ માં શતકમાં થયેલા શામળભટ્ટ પોતાની વાર્તાઓનાં મૂળ-વસ્તુ પણ પ્રાચીન જૈન કવિઓના વાર્તારૂપે લખાયેલ રાસાઓ પરથી પ્રાયઃ લીધેલાં હોય સં. ૧૫૭૨ માં સિંહકુશલે નંદબ્રીશી રચી છે કે જે ટુકડી છે, તેની સાથે સરખાવો શામળભટ્ટની નંદબ્રીશી કે જે વિસ્તારવાળી થયેલી છે. ઉપરોક્ત કુશલાલની માધવાનળ અને કામકુડલાની કથા સાથે સરખાવો શામળભટ્ટે રચેલી બ્રીશ પુતળીની વાર્તામાંની ૨૬ મી માધવાનળની વાર્તા, કે જે કેટલીક થોડી બાબતમાં જૂદી પડે છે; પણ તે શામળભટ્ટની કથા બહુ સંક્ષેપમાં છે અને ઝાઝા માલ વગરની છે.^૮ તેમ વૈતાળ પત્નીસી, સિંહાસન બ્રીશી, સ્કાંબહોતેરી વગેરે જેવી કૃતિઓ સાથે શામળભટ્ટની તે નામની કૃતિઓ સરખાવી શકાય વખતે જૈન કવિઓએ જેમ લોકમાં

૮ સ્વ ચિમનલાલ ડાહ્યાલાલ દલાલનો માધવાનળ કામકુડલાની લોક કથાપર ઑગસ્ટ ૧૯૨૪ 'સાહિત્ય' માં પૃ ૩૫૩-૩૬૨ માં આવેલ લેખ

પ્રચલિત કથાઓને એકત્રિત આકારમાં ગોઠવી સંગ્રહ કરી યા કોઈ અન્ય ભાષાના ગ્રંથોમાંથી સ્વ ભાષામાં ઉતારી હોય, તેવી રીતે શામળભટ્ટે પણ ક્યું હોય. લોકકથાના સાગર રૂપ કથાસરિત્સાગર, ક્ષેમંકર કૃત સિંહાસન દ્વાત્રિંશિકા અને સંસ્કૃત વેતાલપંચવિંશતિ જૂની-પ્રાચીન કૃતિઓ છે

કેટલાક એમ કહેતા હોય કે જૈન સાધુઓ શૃંગારરસથી યુક્ત કાવ્યને રચે યા રચવાનો દાવો કરે તો તે જૈન ધર્મનો દીક્ષિત યતિ જ ન કહેવાય^૯ તો આના ઉત્તરમાં જણાવવાનું કે ઉપરાંતનું કુશલલાલની માધવાનળની કથા શૃંગારરસથી ભરેલી ઉત્તમ પ્રતિની વાર્તા છે, એ રા. હરગોવિન્દલાલ કાંટાવાળાએ સ્વીકાર્યું છે. જૈન કવિઓ અલગત ઉદ્ધાડો અમર્યાદિત શૃંગાર નહિ મૂકે, કે જેથી જેમ શામળભટ્ટને માટે નર્મદ કવિને કહેવું પડ્યું કે ‘શામળભટ્ટે કેટલીક વાર્તાઓ ન લખી હોત તો સાફ’ તેમ જૈન કવિઓ માટે કહેવું નહિ જ પડે. “વિશેષમાં જૈન સાધુઓ જેમ અમુક સદ્ગુણનું પ્રતિપાદન કરે છે, તેમ આ (માધવાનળની કથાના) ગ્રંથમાં શીંગનો મહિમા બતાવ્યો છે, એટલે તે બાબતમાં તે (જૈન કવિ) શામળભટ્ટ કરતાં ચઢે છે.....આ કૃતિ શામળભટ્ટની પૂર્વેના શતકમાં રચાઈ હતી. ” (રા. હરગોવિન્દલાલ કાંટાવાળા).

આ કથા તેમજ માફ દોલાની ચોપાઈ બંને જેસલમેરમાં ત્યાંના મહારાજ રાવળ માલદેવજીના પાટવીકુમાર શ્રી હરરાજજી (કે જેમણે વિં સં ૧૬૧૮ થી ૧૬૩૪ સુધી જેસલમેરનું રાજ્ય ક્યું) ના કુતુહલ અને વિનોદ અર્થે બતાવેલ છે. માફદોલાની ચોપાઈ સંબંધી એવી વાત છે કે હરરાજજીએ સં ૧૬૧૭ માં અદ્યપરનું સ્વામીત્વ સ્વીકારી દિલ્હી દરબારમાં જવા આવવા માંડ્યું હતું એમણે

૯ લખપતિ શૃંગાર એ મથાળાનો લેખ. સ્વ. કવિ જીવરામ અજર-મર ગોર. ગુજરાતી દીવાળી અંક સં ૧૯૬૭.

પૃથ્વીરાજની કરેલ ' વેલિ ' (કૃષ્ણ રૂકિમણીનીવેલી) ૧૦નાં વખાણ સાંભળી પોતે યુવરાજ હતા ત્યારે અને પટ્ટાભિષેકે થયા પછી જેસલમેરના સર્વ કવિ અને વિદ્વાનોને એકઠા કરી ' મારઢોલાની વાર્તાના પ્રાચીન દોહા એકઠા કરી તેને વાર્તાના આકારમાં યથાક્રમે ગોઠવી જે ઉત્તમ ગ્રંથ બનાવશે તેને હું ' ઇનામ આપીશ ' એમ કહી કેટલાક ગ્રંથો રચાવેલા પોતા પાસે તૈયાર હતા તેમાંથી સર્વોત્તમ જે ગ્રંથ બન્યો હતો તે બાદશાહને ભેટ ધર્યો. આ વાતને, મારઢોલાની વાર્તાપર જેટલા ગ્રંથો બન્યા છે તે હરરાજાની આજ્ઞાથી બન્યા છે એવું છ સાત ગ્રંથોની પ્રશસ્તિ પરથી જણાતાં ટેકા મળે છે. (વાંકું સૌદર્ય સં૦ ૧૯૭૩ માર્ગશીર્ષનો અંક).

આ રીતે આપણે આ મધ્યયુગના-સત્તરમા સૈકાના ખાસ વિશિષ્ટ ગુણો જોયા. જૈન કૃતિઓ અપ્રકટ હોવાના કારણે યા તે પર અલક્ષ હોવાના કારણે માત્ર જૈનેતર કૃતિઓ લઈ યુગોનાં લક્ષણો જૈનેતરો બાદે અને તે માટે તેમજ અમુકના અમુક જૈનેતર ઉત્પાદક એમ સિદ્ધાન્તો (theories) ઘડે એ સ્વાભાવિક છે. પણ જે અત્ર ભારપૂર્વક નમ્ર વક્તવ્ય છે તે એ છે કે જૈનકૃતિઓ પર લક્ષ રાખવાથી તે સિદ્ધાન્તો ખડિત બની ચૈતન્યશૂન્ય થાય તેમ છે ગૂર્જર વાદ્યેવીનાં બને સંતાનો-જૈનેતર તેમજ જૈનો સમાન-દૃષ્ટિએ નિરખાવાં ઘટે. બન્નેનો ફાળો સંયુક્ત અવિભક્ત પુંજ છે. કાઈ ઓછો, કાઈ વધુ

૧૦ જુઓ ગુજરાતીનો દીવાળી અંક સં૦ ૧૯૭૭ પૃ. ૬૬ 'રાઠોડ પૃથ્વી-રાજ અને વેલી કિસન રૂકિમણીરી' એ નામનો લેખ તેમાં તેનો રચ્યા સં૦ ૧૯૩૪ આપેલ છે ને ભાટ ચારણો આગળ પરીક્ષા માટે સં૦ ૧૯૪૪ માં મૂકેલ હોય એમ તેની છેલ્લી બે કડીઓ પરથી જણાય છે. જે આ કડીઓ પાછળથી હમેરી ન હોય ને પૃથ્વીરાજની સ્વરચિત હોય, તો પછી હરરાજા તે કૃતિની સામે મૂકવા બીજી કૃતિ સં. ૧૬૧૭ મા ઉત્પન્ન કાવવા માગે એ બધેખેરતુ નથી બાકી હરરાજાના આનંદ માટે તે કૃતિ થઈ અને બનાવ-ગવી એ કથન સિદ્ધ છે.

ક્રાળો આપે, પણ એકકેયનો અનાદર ન થયે. જૈનેતરોમાં સંસ્કૃત ભાષાપ્રત્યેના મોહને લીધે, યા મુસલમાનોના આક્રમણથી થયેલી હિન્દુ રાજ્યની પાયમાલીને કારણે ભાષાસાહિત્ય મુખ્યપણે ન ખીલ્યું હોય તો તે સંભવિત છે, તેમજ જૈનોમાં મુખ્યપણે ત્યાગી અને પરિવ્રમણ-શીલ સાધુઓ અલ્પ સેવી વિદ્યાવ્યાસંગી રહી ભાષાસાહિત્યપ્રત્યેના મોહને લીધે તે વિશેષ ખીલવી શક્યા હોય તે તદ્દન સંભવિત છે; સ્વં રણુજીતરામ વાવાભાઈ મહેતાએ સત્યરીતે અને આગળ વધીને જણાવ્યું છે કે:-

“અલાહિદીન ખીલજના સરદારોએ ગુજરાતના હિન્દુ રાજ્યને પાયમાલ કીધું ત્યાર પછી ચાલેલી અધાધધીમાં નાસભાગ કરતા બ્રાહ્મણોએ શારદાસેવન ત્યજી દીધું, પણ મંદિરો-પ્રતિમા આદિની આશાતના થવા છતાં જૈનસાધુઓ પોતાના અભ્યાસમાં આસ્થિત રહ્યા અને શારદા દેવીને અપૂજ ન થવા દીધી. આવા ધર્મપરાયણ અને વિદ્વાન્ સાધુઓને પાટે, અમદાવાદની સલતનત તૂટી ત્યારે, શ્રી હીર-વિજયસૂરિ નામે સાધુ હતા. આગ્રે જઈ ઈબ્રાહિમખાનામાં અકબર બાદશાહ અને અન્ય ધર્મીઓને તેમણે જૈનધર્મનો મહિમા બતાવ્યો.

“આ ઇતિહાસ શું કહે છે? ગુજરાતના અગ્રગણ્ય નાગરિક જૈનોનો સર્વ ગુજરાતના હિન્દુ સામ્રાજ્ય દરમ્યાન મધ્યાન્હમાં હતો અને હેમચંદ્રની માફકે અમાસને દિવસે પ્રકાશોન્નવલ પૂર્ણિમા આણવા સમર્થ હતો. તેઓ મહિનાઓના મહિના સૂધી દરિયો ખેડી લાંબી સફરો કરી દેશદેશાવરની લક્ષ્મી લાવી ગુજરાતમાં ઢેલતા; પોતાનાં વીરત્વ અને વક્રાદારીથી રાજા પ્રજા ઉભયને સંકટ અને સોભાગ્યના સમયમાં મદદ કરતા, અણહિલપુરની ગાદીનું ગૌરવ બળવતા-વધારતા; ખીજા દેવોનાં મંદિરો ખંડિયર થઈ જતાં હતાં, છતાં સરસ્વતી દેવીનાં મંદિરો જૈન સાધુઓના ભીષ્મ પરિશ્રમને લીધે ઘંટનાદથી ગાજી રહ્યા હતાં. દેલવાડાપરનાં વિમળશાહનાં દહેરાં જેવાં અનેક સૌંદર્યથી ગૂજરાત

વિમૂર્ષિત થતું હતું; રાજ્યની ઉચ્ચપાથણો, અંધાધુધી, અને ખીન-સકામતી વારંવાર નડતી છતાં પોતાનાં ઉત્કૃષ્ટ વૈશ્ય ગુણોને લીધે ગૂજરાતનો વેપાર પડી ભાંગવા ન દીધો અને આજ પર્થત વેપાર ખેડવાનાં લાયકાત અને શક્તિ-તેજ રાખ્યાં. ”

(જૈનધર્મ પ્રકાશનો જ્યુબિલી અંક).

આટલું કહી હવે આપણે પ્રસ્તુત કવિનો પરિચય કરવા પ્રત્યે વળીશું.

કવિનો પરિચય.

કવિ પોતાના જૂદા જૂદા ગ્રંથમાં નાની મોટી પ્રશસ્તિ આપી પોતાનો કંઈક પરિચય કરાવતો ગયો છે. તે પરથી સમજાય છે કે પોતાનો ગરબ જૈનશ્વેતામ્બર મૂર્તિપૂજક સંપ્રદાયો પૈકી ખરતર ગરબ હતો. તે ગરબના ઉત્પાદક સખંધી એવો ઉદ્દેશ્ય પોતે કરે છે કે:—

જૈનોના છેલ્લા તાર્થકર શ્રી મહાવીર સ્વામીની પદ્મપરંપરાએ દેવાચાર્ય થયા, તેમના પદ્મધર નેમિચંદ્ર, તેના પછી ઉદ્યોતનસૂરિ થયા. તેમણે આણ્ણગિરિના એક શિખરપર અષ્ટમ તપ આદરી સૂરિમત્ર આરાધ્યો. ત્યાર પછી વર્ધમાનસૂરિ થયા તેના શિષ્ય જિનેશ્વરે ગૂજરાતના રાજા દુર્લભરાજ (સં. ૧૦૬૬ થી ૧૦૭૮) ની રાજ્ય સલામાં શ્રી અણ્ણહિલ્લપુર (પાટણ) નગરે શ્વેતપદ (ચૈત્યવાસી) સાથે વાદ કરી તેઓનો પરાભવ કર્યો અને વસતિનો મનોહારી માર્ગ પ્રગટ કર્યો. તે સૂરિના પદ્મધર સંવેગરંગશાલા નામના ગ્રંથના રચનાર જિનચંદ્રસૂરિ થયા અને તેના પછી પદ્મધર, ખરતરગણનાયક, જૈન સિદ્ધાંત શાસ્ત્રો પૈકી નવ અંગ-આગમપર સંસ્કૃતમાં વૃત્તિ-ટીકા રચનાર અભયદેવસૂરિ થયા ૧૧

૧૧. વિક્રમની સત્તરમી શતાબ્દિમાં (સં. ૧૬૧૭) અભયદેવસૂરિ ખરતર ઉતા કે નહિ તે સખંધી પાટણમાં જ તપાગરબના ધર્મસાગર ઉપાધ્યાય અને ખરતરગરબના ધનરાજ ઉપાધ્યાયને જળશે ઝઘડો થયે હતો ધર્મસાગરે એવું

“ ત્યાર પછી તેમના શિષ્ય જિનવદ્ધભસૂરિ થયા, તેમના પછી ૬૪ જોગણીને વશ કરનાર જિનદત્તસૂરિ થયા. તેના જિનચંદ્રસૂરિ, તેના પછી અનુક્રમે જિનપાતસૂરિ, જિનેશ્વરસૂરિ, જિનપ્રભોધસૂરિ અને જિનચંદ્રસૂરિ થયા. જિનચંદ્રસૂરિના આદેશથી નેજ.પાલે શાંતિનાથનું બિંબ બનાવ્યું, તેના પછી જિનકુગ્ગસૂરિ (ખરતરગચ્છની પદ્મવલિમાં ૪૩ માં) ત્યાર પછી જિનપદ્મ, જિનલગ્નિય, જિનચંદ્ર, જિનોદ્ધ, જિનરાજ, જિનભદ્ર અનુક્રમે થયા. આ ૫૬ માં જિનભદ્રસૂરિએ જોસલમેર, ભાખાલિપુર (ભણોર), દેવગિરિ, અદિપુર (નાગપુર-નાગોર), અને પાટણમાં પુસ્તકે ભંડારો કરાવ્યા. (પદ્ધર પદ સં ૧૪૭૫ અને મરણ સં ૧૫૧૪). ત્યાર પછી ક્રમે જિનચંદ્ર,

પ્રતિપાદન કરવા માગ્યું હતું કે ખરતરગચ્છની ઉત્પત્તિ જિનેશ્વરસૂરિથી નહિ, પણ જિનદત્તસૂરિથી થઈ છે, અભયદેવસૂરિ ખરતરગચ્છમાં થઈ શક્તા નથી; જિનવદ્ધભસૂરિએ શાસ્ત્રવિરૂદ્ધ પ્રત્યક્ષા કરી છે—વગેરે ચર્ચાના વિષયો પોતાના ઔષ્ઠિક મતોત્સૂત્રદીપિકા નામના ગ્રંથમાં મૂક્યા (રચના સં ૧૬૧૭) આ ગ્રંથનું બીજું નામ પ્રવચનપરીક્ષા છે या બને ત્વદા હોય—મનેમાં વિષયો સરખા છે તેમાંનાં એકનું બીજું નામ ક્રમતિકદંદુદાલ છે. આથી બહુ હોહાકાર થયો. જે ગચ્છ વચ્ચે અથડામણી અને અતે પ્રગળ વિખવાદ ઉત્પન્ન થતાં તે ક્યાં અટકશે એ વિચારવાનું રહ્યું એખમદાર આચાર્યોને વચ્ચે પડ્યા વગર ચાલે નહિ, તેથી તપાગચ્છના વિજયદાનસૂરિએ ઉક્ત ક્રમતિકદંદુદાલ ગ્રંથ સલાસમક્ષ પાણીમાં ઝોળાવી દીધો હતો અને તે ગ્રંથની નક્કલ કોઈની પણ પાસે હોય તો, તે અપ્રમાણ ગ્રંથ છે માટે તેમાંનું કથન કોઈએ પ્રમાણભૂત માનવું નહિ, એવું બહાર કહ્યું હતું. ખરતરગચ્છ વાળાએ પોતાના મતનું પ્રતિપાદન કરાવવા ભગિરથ પ્રયત્ન સેવ્યો હતો એ વાતના પ્રમાણમાં જણાવવાનું કે આપણા નાયક સમયસુદર ઉપાધ્યાયજીના સં ૧૬૭૨ માં રચેલા સામાચારી શતકમાં સં ૧૬૧૭ માં પાટણમાં થયેલા એક પ્રમાણ પત્રની નક્કલ આપેલી છે કે જેમાં એવી હકીકત છે કે અભયદેવસૂરિ ખરતરગચ્છમાં થયેલા છે એ વાત પાટણના ૮૮ ગચ્છોવાળા માને છે, અને એ પ્રમાણ પત્ર સાચુ જણાય છે, અને તેનો હેતુ ઉપરનો ક્લહ—વાદ શમાવવા અર્થે હતો.

જિનસમુદ્ધ, જિનમાણિક્યા થયા જિનમાણિક્યાના જિનચંદ્રસૂરિ થયા કે
જે હાલ વિદ્યમાન છે તે જિનચંદ્રસૂરિ અકમ્પર બાદશાહે આનંદથી
'યુગપ્રધાન' પદ આપ્યું."

“ ઉકેત (૬૧ મા) જિનચંદ્રસૂરિના^{૧૨} હસ્તદીક્ષિત મુખ્ય શિષ્ય

૧૨. જિનચંદ્રસૂરિ—ગોત્ર રીહડ, પિતા શ્રીવત, માતા ત્રિયાદેવી
જ્ઞાતિ વણિક, તિમરી (તીવરી—જેધપુર રાજ્ય) ની પાસે આવેલા વડલી
ગામમાં સં ૧૫૬૫ માં જન્મ માત્ર નવ વર્ષની ઉમરે સં ૧૬૦૪ માં
જૈન સાધુની દીક્ષા ૧૭ વર્ષની વયે સં ૧૬૧૨ ભાદ્રપદ શુદ્ધિ નવમી
ગુરુવારે જેસલમેરમાં રાહલ માલદેવના કચેલા નંદિમહોત્સવ પૂર્વક સૂરિ-
પદ તેમણે અકમ્પર બાદશાહને જૈન ધર્મનો ખોધ આપ્યો હતો
અને બાદશાહે યુગમાં પ્રધાન પુરૂષ સૂચક 'યુગપ્રધાન' પદ આપ્યું
હતું એમ કહેવાય છે કે બાદશાહને જૈનધર્મી-જૈનધર્મ પ્રશસક
બનાવ્યો હતો (પ્રવોદિતો યેન દયાપરેણ હ્યકવ્વરાસ્યઃ પતિસાહિ
મુલ્યઃ—જિનલાભ સૂરિના સં ૧૮૩૩ ના આત્મપ્રબોધની પ્રશસ્તિ) તેમને
સકલચંદ્ર ઉપાધ્યાય ઉપરાન્ત ૬૫ શિષ્યો હતા—તેમાં મુખ્ય સમયરાજ,
મહિમારાજ, ધર્મનિધાન, રત્નનિધાન, જ્ઞાનવિમલ વિગેરે હતા તેમનો
સ્વર્ગવાસ લેનાતટે (બિલાડા-મારવાડ) સં ૧૬૭૦ ના આશ્વિન વદિ
બીજના દિને થયો. (જુઓ ઇન્ડિયન એટ્રિક્વગીમાં આપેલ ખગત ગરજની
પદ્માવલિ-નાઝ ભાપાન્તર, સનાતન જૈનના ૧૬૦૭ ના જુલાઈના અંકમાં, વધુ
માટે જુઓ ગ્લસાગર ભાગ ૨ જે પૃ ૧૨૫) તેમણે પોતાની પાસે જેલી
નાનની પ્રવિઙ્ગે સં ૧૬૩૩ કાં વદ ૫ ને દિને બાર વ્રત સ્વેચ્છા પ્રમાણે
ગ્રહણ કર્યા તે સંબંધી ' ઇચ્છા પરિણામ ટિપ્પનડ ' યા બાર વ્રતનો રાસ
ભાપામાં સં ૧૬૩૩ માં બતાવ્યો છે વળી મેડતામાં જેને હાલ ' લોહારો
મદિર ' કહેવામાં આવે છે તેમાં ચિંતામણી પાર્શ્વનાથની પ્રતિમાની તેમણે
સં ૧૬૬૬ ના માવ શુદ્ધિ ૫ શુક્રવારે મહારાજ અર્ચસિંહના રાજ્યમાં પ્રતિષ્ઠા
કરી છે (પ્રાચીન લેખ સંગ્રહ ભાગ ૨ પૃ ૩૦૭) તેમનાજ સમયમાં
તેમના અનુયાયી ભક્ત, પ્રખ્યાત કર્મચંદ્ર મત્રીએ સં ૧૬૩૫ ના ભયંકર
દુકાળના વખતમાં સવા કશેડ ૩૫૧૫૫ બર્ષી સત્રાકાગે બગાવી બહુ જનોને
બચાવ્યા હતા અને તે કર્મચંદ્રે તેમનો યુગપ્રધાન મહોત્સવ-તેમના શિષ્ય

સકલચંદ્ર ઉપાધ્યાય^{૧૩} થયા અને તેના જિવન નીચે મુજબ, સમયસુદર વાચક-ઉપાધ્યાય થયો." (જુઓ સં ૧૬૭૬ માં રચેલી અર્થરતનાવર્તી અથવા અપ્પલક્ષીની પ્રશસ્તિ, પીટસન ચતુર્થ રીપોર્ટ. નં. ૧૧૭૮-૫૦ ૬૮.)

આ રીતે પોતાની શુશ્રૂષા પોતે આપી છે તે અત્ર જાણવી. પોતે પોતાના ગચ્છનું નામ જૂહત ખરતર ગચ્છ આપેલું છે કારણ કે ખરતર ગચ્છમાં પોતાના સમય મુદ્ધીમાં અનેક શાખાઓ મળી વૃક્ષમાંથી નીકળી હતી અને પોતાનું મૂળ વૃક્ષમાંથી આવી આવેલ થયે બતાવવા 'જૂહત' શબ્દ યોગ્ય છે.

સં ૧૬૪૯ ના ફાગણ શુદ્ધ ૨ ને દિને યુગપ્રધાન જિનચંદ્ર સૂરિએ અકબ્બર બાદશાહના કહેવાથી લાલપુરમાં (લાલપુરમાં) માનસિંહને આચાર્યપદ આપી તેમનું નામ જિનસિંહ સૂરિ^{૧૪}

જિનસિંહસૂરિનો આચાર્ય પદ નહોતસવ અતિ દ્રવ્ય ખર્ચે સં ૧૬૪૬ ના ઉજવ્યો હતો. વળી તેમના સમયમા સોમન અને રાયન એ બે પ્રસિદ્ધ શ્રાવકોએ રાણપુર, ગિરનાર, આબુ, ગોડીપાર્શ્વનાથ અને રાત્રજય એ પાંચ જૈનતીર્થોએ સઘ ઘાટી લઈ ગયા હતા (જુઓ સમયસુદરની કલ્પસૂત્ર ટીકાની પ્રશસ્તિ). આ કર્મચક્ર મંત્રીએ સઘ નગરનાં જિનદસલ સૂરિને મોટો સ્થૂલ સં ૧૬૫૫ માહા શુદ્ધ ૧૦ એ કરાવ્યો તે સિવાય બીજાં સ્થલોએ તેમના અનેક સ્થૂલ કરાવ્યા હતા.

૧૩ સકલચંદ્ર ગણી—તેઓ વિદ્વાન પડિત અને શિક્ષકશાસ્ત્રના કુશલ હતા પ્રતિષ્ઠાક્રમ શ્લોક ૧૧૦૦૦, જિનવલ્લભ સૂરિકૃત ધર્મશિક્ષા પર વૃત્તિ (પત્ર ૧૨૮), અને પ્રાકૃતમાં હિતાચરણ નામના ઓપદેશિક ગ્રંથ પર વૃત્તિ ૧૨૪૩૬ શ્લોકમાં સં ૧૬૩૦ માં રચેલ છે.

૧૪ જિનસિંહ સૂરિ—પિતા ચાંપસી, માતા ચતુરંગદેવી, ગોત્ર ગણધર ચાંપડા. વલ્લિક જાતિ. જન્મ બેસર (બેતાસર) ગામમા સં ૧૬૧૫ ના માગશર શુદ્ધ પૂર્ણિમાને દિને, તેમનું મૂળ નામ નાનસિંહ ટીકા બીકા-નેરમાં સં ૧૬૨૩ ના માગશર વદિ ૫ ને દિને; વાચક-ઉપાધ્યાય પદ જેસ-

રાખ્યુ, તે સમયે તેજ જિનચંદ્ર સૂરિએ સ્વહસ્તે કવિ સમયસુંદર નથા ગુણવિનય એ બે સાધુઓને ઉપાધ્યાય પદ આપ્યુ, આ વાત ઉક્ત ગુણવિનય^{૧૫}ઉપાધ્યાયેજ સં ૧૬૫૫ માં રચેલા કર્મચંદ્ર

લમેરમા સં ૧૬૪૦ ના માઘ શુદ્ધિ ૫ ને દિને, સૂરિપદ લાહોરમા સં ૧૬૪૯ ના ફાલ્ગુન શુદ્ધિ ૨ ને દિને અકપ્પર બાદશાહને મળવા માટે કાશ્મિરમા કઠિન વિહાર (મુસાફરી) કર્યો હતો. વાર, સિંદર અને ગન્જાલા (ગિઝની) આદિ દેશોમા પણ તેમણે અમારિ એટલે જીવદયા-અહિંસા પ્રવર્તાવરાવી હતી અકપ્પર બાદશાહે પોતાના રાજવહિવટના છેલ્લા વર્ષમાં (સં ૧૬૬૦ માં) દસ્તાવેજ કરી ફરમાન કરી આપ્યુ હતું કે ભાદરવા શુદ્ધ ૬ થી ભાદરવા શુદ્ધ ૧૫ સુધી પોતાના સંપૂર્ણ રાજ્યમા જીવહિંસા બંધ રાખવી. ત્યાર પછી જહાંગીર બાદશાહે તેમને 'યુગપ્રધાન' પદ આપ્યુ હતું. પદ્મધર જિનચંદ્ર સૂરિ સ્વર્ગસ્થ થતા વેનાતટમા (ખિલાડા મારવાડમા) ગચ્છનાયક પદ સં ૧૬૭૦ ના પોષ વદિ ૧૩ ને દિને મેડતામા મળ્યું. (જુઓ ઉપરોક્ત ખરતર ગચ્છ પટ્ટાવલિ, સનાતન જૈન, જુલાઈ ૧૯૦૭, રત્નસાગર ભાગ ૨ પૃ ૧૨૭, જ્ઞાનવિમલ દૂત સં ૧૬૫૪ ની શબ્દપ્રમેદ વૃત્તિમાની ગુરૂ પટ્ટાવલિ, પીટર્સન રીપોર્ટ બીએ પૃ ૬૫) તેમની પાટે જિનગજ સૂરિ (બીજ) આવ્યા.

૧૫ ગુણવિનય વાચક—તેમણે ભાપામા આ પ્રબંધ ઉપરાન્ત અંજનામુંદરી પ્રબંધ સં ૧૬૬૨ ના ચૈત્ર શુદ્ધ ૧૩ ખુદે ગુણસુંદરી ચોપધ; અંચલમત સ્વરૂપ વર્ણન રાસ સં ૧૬૭૪ માઘ શુદ્ધ ૬ અંધવારે માલપુરમા, હુમ્પકમત તમોદિનકર ચોપધ આદિ રચેલ છે ખતર ગચ્છની ક્ષેમ શાખામાં ક્ષેમરાજ ઉપાધ્યાયના શિષ્ય પ્રબોધમાણિક્ય, તેના જયસોમ, અને તેના તેઓ શિષ્ય થાય આ કવિએ સંસ્કૃતમાં પણ અનેક ગ્રંથો રચ્યા છે તે પૈકી ખડ પ્રશસ્તિ કાવ્ય ટીકા સં ૧૬૪૧, દમયતી ચપૂ ટીકા સં ૧૬૪૬, રઘુવંશ ટીકા સં ૧૬૪૬, વૈરાગ્યશતક ટીકા સં ૧૬૪૭, ઇન્દ્રિયપરાજયશતક વૃત્તિ સં ૧૬૬૪, ઉત્સૂનોદ્ધટ્ટન હલક ખડન સં ૧૬૬૫ કે જેમા ઉપરોક્ત ધર્મસાગર ઉપાધ્યાયના મતનું ખડન કહેલું જણાય છે, સંબોધસત્તરી ટીકા, લઘુઅજિતશાંતિ મ્નોત્ર ટીકા છે આ પરથી તેઓ એક સત્તરમા સદ્કામા વિદ્વાન ટીકાકાર અને સાક્ષર હતા એ નિર્વિવાદ છે (વધુ માટે જુઓ અં ૨ાસસપ્રદ ભાગ ૩ જે)

મંત્રિવંશ પ્રબંધ--કર્મચંદ્રવંશાવલિ પ્રબંધમાં આપેલી છે, કે જે કર્મચંદ્ર મંત્રીએ આ આચાર્ય મહોત્સવ કરેલો. આ સમયે જ જિનચંદ્ર સૂરિને યુગપ્રધાનપદ મળેલું જણાય છે.

વાચકપદ ગુણવિનયનર્થ, સમયસંદર્ભની દીધકે રે
યુગપ્રધાનજનર્થ કર્થ, જાણિ રસાયણ સીધકે રે

—શ્રીજિનયાસન ચિરંજીવિ.

આ ઉત્સવના શુભ કાર્યના ઉપલક્ષમાં બાદશાહ અદ્વૈતચંદ્ર ખાંભાતના બંદર ઉપર એક વર્ષ સુધી દોઝ મગર કે માછલીઓ ન મારે એવો હુકમ બહાર પાડ્યો હતો. તેમ લાહોરમાં પણ એક દિવસ દોઝ પણ જીવતી હિંસા નહિ કરવાની આજ્ઞા ફેરવી દીધી હતી. (જુઓ ઉક્ત પ્રબંધ ઐતિહાસિક રાસમાળા ભા. ૩; જૈન ઐતિહાસિક ગૂર્જર કાવ્ય સંચય. તથા જુઓ પાં. ૦ જયસોમ કૃત સંસ્કૃતમાં કર્મચંદ્ર મંત્રી પ્રબંધ) ઉક્ત જિનસિંહ સૂરિએ બાદશાહ પર પોતાનો પ્રભાવ પાટી તેની પાસેથી આપાઠ શુદ્ધિ ૯ થી આપાઠ શુદ્ધિ ૧૫ સુધીના સાત દિવસોમાં બીલકુલ જીવવધ ન થાય એવું કર્મમાન મેળવ્યું હતું. આ અસલી કર્મમાનપત્ર હાથ આવ્યું છે તે તે હિન્દી 'સરસ્વતી' માસિકના જૂન, સને ૧૯૧૨ ના અંકમાં છપાયું છે. આમાં હીરવિજય સૂરિના ઉપદેશથી પર્યુષણના આઠ અને બીજા ચાર એમ બાર દિવસો સુધીમાં જીવવધના નિર્બંધ માટે કર્મમાન આવ્યું છે તેનો પણ ઉલ્લેખ કર્યો છે.

જિનચંદ્રસૂરિ એક પ્રભાવક મહાપુરુષ હતા. તેમનાં જ્ઞાન અને આચારની ખ્યાતિ અદ્વૈતચંદ્ર બાદશાહે ઉક્ત કર્મચંદ્ર બજાવત પાસેથી સાંભળી પોતાની નિજકલમવડે પુરમાન (વિનતિ) પચ્ચત્તના લાહોર નગરથી લખી અને પોતાના ખાસ મરજી દાન ઉમરાવો તે ગુરૂને બોલાવવા માટે મોકલ્યા તે વખતે તે ગુરૂના ૮૪ શિષ્યમાં મુખ્ય સંકલ-

ચંદ્ર ઉપાધ્યાયના શિષ્ય પંડિત સમયસુંદરજી પણ વિહારમાં સાથે હતાં. તે વિહાર ક્યાંથી ક્યાં કર્યો અને લાહોરમાં આવ્યા પછી ઉપરોક્ત મહોત્સવ કેમ થયો એ સંબંધી સમયસુંદરજી ' ગુરુ ગુણ ૭૬ અષ્ટક ' હિન્દીમાં બતાવેલ છે તે અત્ર મૂકીશું.

સંતનકી^૧ મુખ વાણિ સુણી જિનચંદ મુણિંદ મહત જતી,
તપજપ કરે ગુરુ ગુર્જરમેં પ્રતિબોધત હૈ ભવિકું સુમતી,
તબહી ચિતચાહન ચૂપ ભાઈ સમયસુંદરકૈ ગુરુ ગચ્છપતી,
ભેજે પતસાહ અકબ્બરી છાપ બોલાવે ગુરુ ગજરાજ ગતી. ૧

એજ ગુનજરતે ગુરરાજ ચલે વિચમેં ચોમાસ જાલોર રહે,
મેદનીતટમેં મડાણ કિયો ગુરુ નાગોર આદરમાન લહે,
મારવાડરિણી ગુરવદતકાં તરસૈ સરસૈ વિચ વેગ વહે,
હરખ્યો સંઘ લાહોર આયે ગુરુ પતસાહ અકબ્બર પાંવ ગહે. ૨

એજ સાહ અકબ્બરી વખ્ખરકૈ ગુરુ સૂરત દેખત હી હરખૈ,
હમ જોગી જતી સિદ્ધ સાધ તતી સખહી ખટ દરસન કૈ નિરખૈ,
ટોપી અસડમાવાસ ચંદ ઉદય અજ તીન બતાય કલા પરખૈ,
તપ જપ દયા ધર્મ ધારણકાં જગ કાઇ નહીં ધનકૈ સરખૈ. ૩

ગુરુ અમૃતવાણિ સુણી મુલતાન એસા પતસાહ હુકમ્મ કિયા,
સગ આલમ માંહિ અમાર પલાય બોલાય ગુરુ પુરમાણ દિયા

૧૬ ૨. મેદનીતટ-મેડતા, મારવાડરિણી-મારવાડની સ્ત્રીઓ ૩. ટોપી ... હરખે=આનો અર્થ બરાબર સમજતો નથી, પણ એમા એમ હોવાનો સંભવ છે કે ટોપી ઉડાડી અંધર રાખી હોય, અમાવાસને દિને ચંદ્રનો ઉદય બતાવ્યો હોય અને ત્રણ બકરા બતાવી ચમત્કાર બતાવ્યા હોય ૪. ભચ-પાકાંતર હોત મછરી-માછરી પકડવાનું ખભાતમા થતું હતું તે કુરમાનથી દૂર કરાવ્યું. ૬-આમર છત્ર.....જિય રે-પાકાંતર-જુગપ્રધાનકાએ ગુરુદ્ ગિગડદ્ ગિગડદ્ ધુંધું બાળ્યેરે સમયસુંદરકે ગુરુ માન ગુરુ, પતિસાહ અકબ્બર ગાજ્યેરે. (જૈન સંપ્રદાય શિક્ષા પૃ ૬૪૯).

જગજીવ દયા ધર્મ દાક્ષણ્યે જિન સાસનર્થે જુ ગોખામ લિય',
 સમયસુદર કહે ગુણવંત ગુર દગ દેખત કરગત લવ્ય ડિયા. ૧
 એજ શ્રીજી ગુર ધર્મ ખ્યાન મિતે સુજતાન સસેમ અરજજી દી,
 ગુર જીવ દયા નિત પ્રેમ ધરે ચિત અંતર પ્રીતિ પ્રતીતિ ધરી,
 કર્મચંદ ખુજાય દિયો પુરમાણ છોડાય ખંભાયતરી મહી,
 સમયસુદરકે સગ લોકનમેં નિત ખરતર ગચ્છટી ખ્યાતિ ખરી ૫
 એજ શ્રી જિનદત્ત ચરિત્ર મુણી પતસાહ ભયે ગુર રાગિયે રે,
 ઉમરાવ સગે કર જોડ ખડે પમણે અપણે મુખ દાગિયે રે,
 ચામર જત મુરા તગ મેટ ગિગડ્ડ ધૂધાં બાગિયે રે,
 સમયસુદર તૂંડી જગત ગુર પતસાહ અકખ્ખર ગાગિયે રે ૬
 હેજ જ્ઞાન વિજ્ઞાન કજા ગુણ દેખ મેરા મન સદગુર રીઝાયેજ
 હુમાયૂંકે નદન એમ અખે, અખ સિંધ (માનસિંધ) પટોધર ટીજયેજ,
 પતસાહ હજૂર થર્ખો સંધ સૂરિ મંડાણ મંત્રીચર વીઝીયેજ,
 જિણચંદ પટે જિણસિંહ સૂરિ: ચદ સૂરજ જૂં પ્રતપીજયેજ. ૭
 હેજ રીહડવંસવિભૂપણ હંસ ખરતર ગચ્છ સમુદ શશી,
 પ્રતખો જિનમાણિક્ય સૂરિકે પાટ પ્રભાકર જ્યૂં પ્રણયૂં ઉલસી,
 મન શુદ્ધ અકખ્ખર માંનત હે જગ જાણત હે પરતીન એસી,
 જિનચંદ મુણીંદ ચિર પ્રતપો સમયસુદર દેત આશીશ એસી x ૮

— જ્યાં અષ્ટક 'મહાજન વંશ મુક્તાવધિ'—૩૦ રામલાલ ગાંડી
 રાંધડી વિદ્યાશાલા બિકાનેરમાંથી તેની પ્રસ્તાવના પૃઠ ૫-૬ પરથી ઉતારેલું
 છે. તેમાં વિશેષ જણાવ્યું છે કે “ આ વખતે નકસ (ચિતારા) એ તસવીર
 બાદશાહ અને ગુરમહારાજની ઉતારી તે બિકાનેરના ખરતર ભટ્ટારક શ્રી
 પુન્યજી પાસે મોત્તદ છે. ચિતારાએ બાદશાહ અકખ્ખરની સભામાંથી બાદ-
 શાહની પાછળ મુખ્ય ૩ તસખીર લખી છે. બિરખલ, કરમચંદ બહાવત,
 તથા કાજ ખાનખા, અને શ્રી ગુર મહારાજના સર્વ સાધુ સમુદાયમાંથી
 ત્રણ સાધુ નામ લખ્યાં છે.—ત્રેપહર્ષ (ખડં નામ વિવેકહર્ષ), પરમાનંદ.

આ પરથી એમ અનુમાન થાય છે કે જિનચંદ્રસૂરિ, અડખર આદ્યાહે બોલાવવાથી ગૂજરાતમાં હતા ત્યાંથી અનેક શિષ્યો સાથે લઈ ગયા તેમાં સમયસુદર હતા ગૂજરાતમાંથી વિહાર કરતાં પહેલાં જાણે, ત્યાંથી મેદિનીનટ-મેડના, નાગોર એમ મારવાડમાંથી પસાર થઈને લાહોર આવ્યા.

સં. ૧૬૪૯ પહેલાં તો સમયસુદર ગૂજરાતમાં જ રહ્યા હતા અને સં. ૧૬૪૯ માં લાહોર આવી ઉપધ્યાય પદ મેળવી પછી ને આબુ ને વિશેષમાં મેવાડ-મારવાડમાં પ્રવાસ કર્યો છે, અને તેથી તેમની મુખ્ય ગૂજરાતી ભાષામાં અનેક દેશાનં પ્રાતીય શબ્દો, મારવાડી શબ્દો, ફારસી શબ્દો જોવામાં આવે છે આ વાત તેમણે જે ગ્રંથો રચ્યા તેના નિર્દિષ્ટ સ્થાનપરથી-તે ગ્રંથોપરથી જણાઈ આવે છે

સં. ૧૬૫૮ અમદાવાદ, સં. ૧૬૫૯ ખલાત, સં. ૧૬૬૨ સાગાનેર અને ધંધાણી સં. ૧૬૬૫ આગ્રા, સં. ૧૬૬૭ મરોટ. સં. ૧૬૬૮ મુલતાન, સં. ૧૬૭૨ અને ૧૬૭૩ મેડતા સં. ૧૬૭૪ માં જિનચંદ્રસૂરિ મેડતામાં સ્વર્ગસ્થ થયા ને જિનરાજસૂરિ^{૧૭}

તથા સમયસુદર. ” આ છબી પ્રકટ થાય તો ધણો પ્રકાશ પડે અને કવિ સમયસુદરની તસવીર મળી આવે. આવીજ છબી તપાગછીયહીરવીજય સૂરિની તે વખતની પ્રકટ થઈ છે (જુઓ સંક્ષર શ્રી જિનવિજયજીએ કૃપા-રસજાશની લખેલી ભૂમિકા સાથે પ્રકટ કરેલ છબી તેમા પણ અકબ્બર સાથે ત્રણ અમીરાદિ, અને હીરવિજય સાથે ત્રણ જૈન સાધુઓ છે આ અને ઉપરની છબી બંને એકતો નથી એમ શંકા રહે છે. વળી આ અલ્લક જૈન સપ્રદાય શિક્ષા (ચતિ શ્રી પાલયકની) મા પૃ. ૬૪૬ ની ટિપ્પણીમા પ્રકટ થયું છે

૧૭ જિનરાજસૂરિ—(યશીન્દ્ર) પિતા શા ધર્મસી, માતા ધારલદે, માત્ર બોહિથરો જન્મ સં. ૧૬૪૭ થે શુ ૭, દીકરા બીકાનેગમા સં. ૧૬૫૬ ના માર્ગશીર્ષ શુદિ ૩, તીકા નામ રાજસમુદ્ર, વાચક (ઉપાધ્યાય)

તેમની ગાદી ત્યાં મળી. સં. ૧૬૭૬ માગસર માસમાં ચાણકપુર (સાદડી પાસે) ની બત્રા કરી [તે ચાણકપુરની બત્રા વખતે ઠરેલા સ્તવનમાં તેના મંદિરનું વર્ણન આપ્યું છે કે ' ચારે દિશાના ૨૪ મંડપ ચાર ચતુર્ભુજ (ચૌમુખ) પ્રતિમા, તે દેવદાનું નામ ત્રિભુવનદીપક. ૮૪ દેવી, ભોંયરાં. મેવાડ દેશમાં ૯૯ લાખ અર્ચા પોરવાડ ધરણ્યકે અંધાગ્યું ત્યાં ખરતર વસતિ છે તે તે ઉપરાંત બીજા પ્રાસાદ છે.] અને તે વર્ષમાં લાહોર ગયા, સં. ૧૬૮૧ જેસલમેરમાં હતા. આની પછી સં. ૧૬૮૨ માં જેસલમેર પાસેના પાંચ ગાઉ પરના-અસલ રાજ્યધાની લોદ્ધવપુરમાં રહેના. ૧૮થેટ

પદ સં. ૧૬૬૮ માં જિતવટસૂરિએ આસાહિલમાં આપ્યું અને મંદિર મેડતામાં સં. ૧૬૭૮ ના ફાગણ શુદ્ધ ૭ ને દિને થયું. તેનો મહોત્સવ ત્યાના ચોપડા ગોત્રીયસાહ આસકરણે કર્યો તેમણે વળી પ્રતિષ્ઠાઓ કરી-દાખવા તરીકે સં. ૧૬૭૫ ના વૈશાખ શુદ્ધ ૧૩ શુક્રે શત્રુજય ઉપર અષ્ટમ દિકારક અમદાવાદના સંઘવી સોમજી રાવજીએ ઝપબ અને બીજા જિનોની ૫૦૧ મૂર્તિઓ બનાવરાવી તેની પ્રતિષ્ઠા કરી. ખાલુવડમાં પાર્શ્વનાથની પ્રતિમાની સ્થાપના કરી હતી. સં. ૧૬૭૭ જેડ વદિ ૫ ગુરવારે જાડાગીરના રાજ્યમાં અને શાહજહા શાહજહાના સમયમાં ઉક્ત આસકરણે બનાવેલા મમ્માણી (સંગમર્મર) ના પથ્થરના મુંદર વિહાર (મંદિર) માં મેડતામાં શાંતિનાથની મૂર્તિની પ્રતિષ્ઠા કરી એવું કહેવાય છે કે તેમને અંબિકા દેવીએ વર આપ્યો હતો અને તેથી ધંવાણીપુરમાં પ્રાચીન પ્રતિમા કાઢી હતી તેઓ પાટણમાં સં. ૧૬૯૬ ના આપાઠ શુદ્ધ ૬ ને દિને સ્વર્ગસ્થ થયા. તેમણે નેપથીય કાવ્ય પર જૈનરાજી નામની વૃત્તિ રચી છે અને બીજા ગ્રંથો રચ્યા છે તેમના કહેવાથી મતિસારે થન્ય શાલિલડનો રાસ સં. ૧૬૭૮ આસો વદિ ૬ ને દિને ખંભાતમાં રચ્યો હતો.

૧૮. થેટ લાલુશાહી સખંધી એવું કહેવાય છે કે તે લોદ્ધવપુર (હાલનું લોધરા) માં થીનો વેપાર કરતો હતો એક થીનું પાત્ર લઈ ભરવાડાણુ વેચવા આવી, તેની નીચે હરીવેલ હતી આથી તે પાત્રના થીનો તોલ કરતા જેમ જેમ થી કાઢતાં જાય તેમ તેમ તે પાત્ર ભરાતું જાય આ હરીવેલ પાત્ર નીચેની ઇંદોણી સાથે હતી, તે ઇંદોણી લઈને થેટશાહે કેંકી દીધી, પછી

ભલુશાલીએ જેસલમેરથી શત્રુ જયપર જવાનો સંઘ કાઢ્યો. આમાં શ્રી જિનરાજસૂરિ પ્રમુખ અનેકે આચાર્ય સાથે હતા અને સમયસુંદર ઉપાધ્યાય પણ આ સંઘમાં ગયા હતા. આ સંઘ શત્રુ-જયની યાત્રા કરી આવ્યો-સં ૧૬૮૨ પછી સમયસુંદર ૧૬૮૨ માં નાગોર આવ્યા, કે જ્યાં શત્રુજય રાસ રચ્યો. ત્યાંથી સં ૧૬૮૩ મેડનામાં, સં ૧૬૮૫ લૂણકણસર, સં ૧૬૮૭ પાટણ. આ વર્ષમાં ભારે દુકાળ પડ્યો હતો કે જેનું વર્ણન તેમણે ચંપક ચોપદમાં કયું છે. સં ૧૬૮૬ મીરમીનના રાજ્યમાં અકપુર (અમદાવાદ) માં, સં ૧૬૯૧ ખંભાત, સં ૧૬૯૪ અને ૧૬૯૫ બલોર,

તેમાંથી તે વેલ લઈ તેના પ્રતાપે અખૂટ ધીથી અઢળક સંપત્તિ તેણે પ્રાપ્ત કરી આ વાત તેણે જિનસિદ્ધ સૂરિને કહી, ગુરૂએ સુકૃતાર્થ કરવા કહ્યું ત્યારે થિરૂએ ત્યાં થઈ ગયેલા ધીરાજ (ધીરાજ ભાટી) એ સં ૧૧૯૬ પછી ખંધાવેલા લોધરામાંના સહસ્ત્રકણ પાર્શ્વનાથના મંદિરનો જીર્ણોદ્ધાર કર્યો તેમાં વિશાલ પ્રતિમા સ્થાપન કરી અને પોતાની બે પત્ની તથા બે પુત્રના કલ્યાણાર્થે ચાર બાજુએ ચાર દેવકલિકાઓ ખંધાવેલી છે આની પ્રતિષ્ઠા નેપથકાવ્ય ઉપર જૈનરાજ નામની ટીકના કર્તા મહા વિદ્વાન આચાર્ય જિનરાજ સૂરિએ સં ૧૬૭૫ માં કરેલી છે. વિશેષમાં થેરશાહે જ્ઞાનભંડાર કરાવ્યા અને નવ-રત્નોનાં જિનખંબ કરાવ્યાં કોડો રૂપીઆ ખર્ચ્યા, ત્યારપછી શત્રુજયનો સંઘ સં ૧૬૮૨ માં કાઢ્યો આની પહેલા બાદશાહ અકબરે થેરશાહને દિલ્હી બોલાવી ધણું માન આપ્યું. થેરશાહે નવ હાથી, પાંચસે થોડા નજર કર્યા ત્યારે બાદશાહે 'રાયબદા' નો ખિતાબ બક્ષ્યા આથી આની બોલાદ 'રાયભલુશાલી' કહેવાય છે. આગ્રામાં મોટું જિનમંદિર થિરૂશાહે કરાવ્યું કે જે હાલ મોત્તદ છે. ભલુશાલી એ મૂળનામ એ રીતે પરચું કે લોધપુરના ચદુવંશી ધીરાજ ભાટી રાજના યુવગજ પુત્ર સગરની માતાને પ્રહારાક્ષસ લાગ્યો હતો તેને સં ૧૧૯૬ માં ખરતર ગચ્છના ચમત્કારી આચાર્ય જિનદત્ત સૂરિએ કાઢ્યો તેથી રાજ કુટુંબ સહિત જૈન થયો અને તેના પર આચાર્ય જૈનત્વની ક્રિયાએ ભરણાલમાં વાસગ્રેપ કર્યો તેથી તેનું ગોત્ર ભંડશાલી (ભલુશાલી) સ્થપિત થયું, અને તેના આ વંશજ થેરશાહ થયા આ રીતે મૂલ ભલુશાલી જૈન હતા જુઓ મહાજન વશ મુન્તાવલિ પૃ. ૨૬-૩૦.

સં ૧૬૯૬ અમદાવાદ, સં ૧૬૯૮ અહમદપુર (અમદાવાદ);
સં ૧૭૦૦ અમદાવાદ; એ ગીત એ રથલોએ આપણા કવિએ અવદ
નિવાસ કર્યો હતો.

આ ઉપરાંત સમેતશિખર (જેને હાલ કુટલાક પાર્શ્વનાથદેવ
કહે છે). ચંપા, પાવાપુરી, ફલોધી (મારવાડ), નાદોલ, વીરનેર,
આબુ, શંખેશ્વર, છરાવજા, ગોહી, વરકાણા, અંતરોક્ષ પાર્શ્વનાથ,
તેમજ ગિરનાર વગેરે અનેક જૈન તીર્થોની જાત્રા કરી હતી
૧૯જેસલમેરમાં પોતે ઘણાં વર્ષો ગાળ્યાં હાગે છે.

૧૯ જેસલમેર—આનો કિલ્લો રાજસ્થાનમાં પ્રસિદ્ધ છે—જે થદુવંશી બટ્ટી
મહારાજલોએ લોધપુરથી આવી સં ૧૭૧૨ માં બાળ્યે જૈનના ખરતર જન્મતા
શ્વેતામ્બરી સાધુઓનો આ પ્રગલ્ભ નિવાસસ્થ હતો જિનરાજ, જિનવર્ધન,
જિનભદ્ર આદિ સૂરિઓએ અનેક જૈન દેવાલયોની પ્રતિષ્ઠા અત્ર કરી છે. કિલ્લા પર
આઠ જૈન મંદિર છે; તે પૈકી મુખ્ય ચિંતામણી પાર્શ્વનાથનું છે—સં ૧૪૫૮
માં જિનરાજસૂરિના આદેશથી તેના જર્મગૃહમાં સાગરચંદ્રસૂરિએ પ્રતિમા
સ્થાપિત કરી, અને સં ૧૪૭૩ માં મહારાજલ લક્ષ્મણ સિંહના સમયે સંપૂર્ણ
થયું. તે રાખના નામ પરથી તેનું નામ લક્ષ્મણવિહાર રાખ્યું ને તેમાં જિન-
વર્ધન સૂરિએ પ્રતિષ્ઠા કરી. તેમાંની ચિંતામણી પાર્શ્વનાથની મૂર્તિ બટ્ટીઓની
પ્રાચીન રાજધાની લોધપુરથી આણેલી વેલુની દોઢ પ્રાચીન છે. બીજું મંદિર
સંલવનાથનું સં ૧૪૯૪ માં જિનભદ્ર સૂરિના ઉપદેશથી આરંભાયેલું તે
૧૪૯૭ માં પૂરું થયું ને તેમાં તે સૂરિએ પ્રતિષ્ઠા કરી. તે વખતે ૩૦૦ મૂર્તિની
પ્રતિષ્ઠા થઈ. આ મંદિરની નીચે જ્ઞાનમહાર વાસ્તે લોધકં બધાગ્યું. તેમાં
ભડાર રાખ્યો, કેજે હજી વિદ્યમાન છે તેમાં ૧૦ મીથી ૧૫ મી વિક્રમ સદીનાં
લખાએલાં તાડપત્રના પ્રાચીન કુર્લબ પુસ્તકો મોજાત છે બીજા મંદિરે—આદી-
શ્વર, શાંતિ, શીતલ, ચંદ્રપ્રભા, મહાવીર વગેરેના વિક્રમના સોલ્હમાં શનકના
પૂર્વાર્ધમાં નજીક નજીક ત્યાં બંધાવેલાં છે. આ તથા સર્વ બીજાં મંદિરોમાં
કુલ મળી આશરે ૭૦૦૦ જિનબિજો છે વળી બધાં મળી ૬ જ્ઞાન ભંડારો
છે. ત્યાંના ભડારોની પુસ્તકસૂચિ સદગત સાક્ષર ચિમનલાલ ડાહ્યાભાઈ દલાલે
મહાશ્રમ લઈ કરેલી તે પંડિત લાક્ષ્મદેવના વિસ્તૃત હકીકતવાળા પરિચય
સહિત ગાયકવાડ સરકારે હમણાં બહાર પાડી છે. એથપુર બિહાર

જૈનોનાં ભારતવર્ષમાં તેમના તીર્થંકરોની જન્મભૂમિ, દીક્ષાભૂમિ, કેતલજ્ઞાનભૂમિ, નિર્વાણભૂમિ તરીકેનાં તીર્થો અનેક છે. તેમાં મુખ્ય શત્રુંજય, ગિરનાર, સમ્મેત-શિખરાદિ છે. તે સર્વની યાત્રા દરેક યુસ્ત જૈનને માટે આવશ્યક ગણાય આ કવિએ રચેલ 'તીર્થમાલા સ્તવન' પરથી જણાય છે કે તેમાં લખેલ અષ્ટાપદ અને નંદીશ્વર એ શાસ્ત્રોક્ત તીર્થ સિવાય બધાય તીર્થની યાત્રા તેમણે કરી હતી. તે સ્તવન નીચે પ્રમાણે છે:—

શત્રુંજે^૦ ઋષુપલ સમોસર્યા લલા ગુણુ લર્યારે, સિદ્ધા સાધુ અનંત,
તીરથ તે નમુરે,
તીન દેવ્યાણુકે તિહાં થયાં મુગતેં ગયારે, નેમીશ્વર ગિરનાર,
તીરથ તે નમુરે ૧

રેલ્વેમા બાદમેર રેશનથી જેસલમેર દર માઇલ છે. ત્યા તપાગચ્છે ૧૯ મી સદીમા પ્રવેશ કર્યો ને મહાકળે ૧૮૬૯ માં કોઠની નીચે તેમના તરફથી શિખરબંધ દહેડ બંધાયું ત્યાના દહેડાં સંબંધી વિગત જિનમુખ સૂરિએ જેસલમેર ચેત્ય પરિપાટી બતાવેલ છે તેમાં મળે છે. (જુઓ પ્રાચીન તીર્થમાળા સંગ્રહ પૃં ૧૪૬)

૨૦ શત્રુંજય-પાલીતાણા કાઠીયાવાડમાં—આવેલો પવિત્ર ગિરિ ગિરનાર—જુનાગઢમા આબુ કે જ્યાં વિમલ મંત્રીએ અને વસ્તુપાલ મંત્રીએ મહાન કાગીગરીના અદ્ભુત જૈન દેવાલયો બંધાવેલાં છે. સમ્મેતશિખર કે જ્યાં ૨૪ તીર્થંકરો પૈકી ૨૦ મુક્તિ પામ્યા છે—કલકત્તાથી જવાય છે.

અંપા એ વાસુપુત્રની નિર્વાણ ભૂમિ પાવાપુરી—મહાવીરની નિર્વાણ ભૂમિ જેસલમેર—વીકાનેર પ્રસિધ્ધ છે.

સેરીસરા, સેરિસા—કલ્લોલ પાસે આ તીર્થનો હમણાં જ ઉદ્ધાર કરવામા આવ્યો છે

શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથ—પાટણથી ૨૦ ગાઉ દૂર પંચાસરા પાર્શ્વનાથ પાટણમા વનરાજ આવડાએ સ્થાપેલ

દ્વોધી—મેડતાસેડ રેશનથી પા ગાઉ સં ૧૧૮૧ માં પાર્શ્વનાથની પ્રતિમા સ્થાપાયેલી છે

અષ્ટાપદ ગોદ દેહરો, ગિરિમેહરો, મારતે ભરાવ્યા બિંબ-નાં ૮
 આબુ ચૌમુખ અતિ ભલો, ત્રિભુવનતિલોરે ત્રિમલવસન વસ્તુપાલ ૨
 સમેતશિખર સોહામણો, રલિયામણોરે, સિદ્ધા તીર્થકર વીરા
 નયરી ચંપા નિરખીયે, હંચે હરખીયેરે, સિદ્ધા શ્રી વાસુપૂજ્ય ૩
 પૂર્વ દિશે પાવાપુરી, ઋદ્ધિ ભરીરે, મુકિત ગયા મધ્યાવીર
 જસલમેર જુહારીયે, દુઃખ વારીયેરે, અરિહંત બિંબ અનેક ૪
 વિકાનેર જ વંદીયે, ચિર નંદીયેરે, અરિહંત દેહરાં આઠ.
 સોરિસરો સંખેશ્વરો, પંચાસરોરે, ફલોધી થ ભણુ પાસ. ૫
 અંતરિક્ષ અંબવરો, અમીઝરોરે, છરાવલો જગનાથ.
 'ત્રેલોક્યદીપક' દેહરો, જાત્રા કરોરે, રાણપુરે રસદેશ. ૬
 શ્રી નાહુલાઈ જાહવો, ગોડી સ્તવોરે, શ્રી વરકાણો પાસ.
 નંદીશ્વરનાં દેહરાં, ખાવન ભલારે, ફચકકુંડલે ચાર ચાર ૭
 શાશ્વતી આશાશ્વતી, પ્રતિમા છતીરે, સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાલ.
 તીરથ યાત્રા ફલ તિહાં, હોળે મુઝ ઇહારે, સમયમુંદર ફેરે એમ. ૮

શિષ્ય પરંપરા.

હર્ષનંદન નામના એક વિદ્વાન શિષ્ય તેમને હતા. તે શિષ્યે સં ૦
 ૧૬૭૩ માં 'મધ્યાન્હ વ્યાખ્યાન પદ્ધતિ' તથા બીજે ગ્રંથ નામે
 'ઋષિમંડલ સ્તવ' (મહર્ષિ સ્તવ) ગાથા ૨૭૧ નું, — તેના પર

થંભણુ—સ્થંભનક પાર્શ્વનાથ. હાલ ખંભાતમાં. તેની પ્રતિમા અમ્યદેવ-
 સૂરિના સમયમાં પ્રકટેલી.

અંતરિક્ષ પાર્શ્વનાથ—આકોલાથી લગભગ ૨૦ ગાઉ દૂર.

અંબવરો (અંબહરો) પાર્શ્વનાથ—કાઠિયાવાડના ઉંના ગામ પાસે.

અમીઝરો પાર્શ્વનાથ—હુઆમાં (પાલણુપુર તાલુકો.)

છરાવલા પાર્શ્વનાથ (મારવાડ). નાહુલાઈ—મારવાડમાં. ગોડી પાર્શ્વ-
 નાથ—પારકરમાં. વરકાણા પાર્શ્વનાથ—મારવાડમાં.

૪૨૦૦ શ્લોકની ટીકા રચેલ હતી. ખરતર ગચ્છમાં લખવાચાર્યોય નામનો આઠમો ગચ્છભેદ ખં ગિનસાગરસૂરિએ સં ૧૬૮૬ માં કર્યો હતો તે ગચ્છને હર્ષનંદને ઘણો વધાર્યો. વિશેષમાં હર્ષનંદને, તથા ખં સુમતિકલ્લોલ એ ખંને એ મળીને તૃતીય જૈન આગમ નામે સ્થાનાંગ પરની વૃત્તિમાંની ગાથાઓ પર શ્લોક ૧૩૬૦૪ ની વૃત્તિ રચી હતી.

સમયસુદરના શિષ્યના શિષ્ય નામે હર્ષકુશલ ગણી (ઉપાધ્યાય) હતા કે જેણે સમયસુદરની ભાષાકૃતિ નામે ધનદત્તની ચોપઇ પોતે સંશોધિત કરી હતી

સમયસુદરની શિષ્યપરંપરા અખંડપણે સં ૧૮૨૨ સુધી તો ચાલી આવેલી હતી એ વાત સિદ્ધ છે. સં ૧૮૨૨ ના માગશર શુદ્ધિ ૪ ના દિવસે તેમની શિષ્યપરંપરામાંના આલમચંદે ‘ સમ્યક્ત્વ ક્રોમુદી ચતુ.પદી ’ એ નામની પદ્યકૃતિ મહુદાબાદમાં બનાવેલ છે તેમાં પોતાની પ્રશસ્તિ આપતાં જણાવે છે કે,

યુગવર શ્રી જિનચંદ સૂરીદા, ખરતર ગચ્છ દિણ્દાળ
રીહડ ગોત્ર પ્રસિદ્ધ કહદા સદગુર સુજસ લહંદાળ.
પ્રથમ શિષ્ય તસુ મહા વેરાગી જિણુ મમતા સહુ ત્યાગીળ
સકલચંદળ સકલ સોભાગી સમતા ચિત્તસુ જાગીળ.
તાસુ સીસ પરગટ જગમાંહી સહુ કાઈ ચિત્ત ચાહૈળ
પાઠક પદવીધર ઉચ્છાહૈ સમયસુદરળ કહાહૈળ,
તાસુ પરપરમે સુવિચારી બચે વાચક પદ ધારીળ
કુશલચંદળ બહુ હિતકારી તાસુ શિષ્ય સુખકારી ળ.
સદગુર આસકરણુળ સુહાયા જગમે સુજસ ઉપાયાળ
તાસુ શિષ્ય આલમચંદ કહાયા એ અધિકાર બણાયાળ.

આ રીતે સમયસુદરની શિષ્ય પરંપરામાં કુશલચંદ ઉપાધ્યાય થયા, તેના શિષ્ય આસકરણુળ અને તેના શિષ્ય આલમચંદ.

સંસ્કૃત ભાષામાં કૃતિઓ.

કવિ એક સમર્થ વિદ્વાન, ટીકાકાર, સંગ્રહકાર, શાબ્દશાસ્ત્રી, છંદશાસ્ત્રી, અને અનેક ગ્રંથોના અવલોકનકાર અને અવગાહનાર હતા એ તેમના નીચેના ગ્રંથો પરથી જણાઈ આવે છે, આ ગ્રંથો ગૂર્જર ભાષા સિવાયના છે:-

ભાવશતક શ્લોક ૧૦૧ સં ૧૬૪૧.

રૂપકમાલા પર વૃત્તિ શ્લોક ૪૦૦, સં ૧૬૬૩. આ વૃત્તિ કવિના પ્રગુર ઉક્ત જિનચંદ્ર સૂરિના શિષ્ય રત્નનિધાન ગણીએ શોધી હતી.

કાલિકાચાર્ય કથા (સંસ્કૃત) સં ૧૬૬૬.

સામાચારી શતક સં ૧૬૭૨ મેડતામાં.

વિશેષ શતક (પત્ર ૬૭) સં ૧૬૭૭ મેડતામાં. આનો ઉદ્દેશ્ય કર્તાએ પોતાની ગાથા સહસ્રીમાં કર્યો છે રચ્યા દ્વિત પાશ્વર્જનમ દિતે

વિચાર શતક (પત્ર ૪૫) સં ૧૬૭૪.

૨૧ અષ્ટલક્ષી સં ૧૬૭૬ (૨૨ જલધિરાગ ગોસમેતે)

૨૧ આમાં પહેલા એક શ્લોકમાં સૂર્યદેવની સ્તુતિ કરી છે તે ખાસ ધ્યાન એથે છે. ત્યાર પછી બીજા શ્લોકમાં પ્રાહી—સરસ્વતીની સ્તુતિ કરી જણાવે છે કે ‘ રાજ નો દદતે સૌખ્ય ’ એ શ્લોકના એક પાદના મેં નિજકુક્ષિની વૃદ્ધિ નિમિત્તે અર્થો કર્યા છે તેમાં તે પાદમાંના ‘ રાજ ’ નો અર્થ સૂર્ય થાય છે એમ જણાવી સૂર્યદેવનાં નામો આપે છે —

સાવિત્રી મહિતા રાજા વિસૃજો વિષ્ણો વિરાટ્ ।

સપ્તાર્ચિઃ સપ્તતુરગઃ સપ્તાલોકનમસ્કૃતઃ ॥

એમ સ્કંદપુરાણમાં શ્રી સૂર્યસહસ્ર નામમાં જણાવ્યું છે તેથી રાજ એટલે શ્રી સૂર્ય, ન એટલે અમને સૌખ્ય આપે છે.

લાહોર. આ રાજાનો દદતે સૌખ્યમ્—એ રીતના વાક્યના આઠ લાખ અર્થોવાળો ગ્રંથ છે. આનું બીજું નામ અર્થરતનાવલિ છે. તે લાલપુર (લાહોર) માં પૂર્ણ કર્યો. (પી. રી. ૪ થો. પૃ. ૬૮-૭૩).

આ અષ્ટલક્ષી ગ્રંથ કવિએ સં. ૧૬૪૯ પહેલાં શરૂ કરી તે વર્ષમાં એક પુસ્તકના પ્રમાણનો કરી નાખ્યો હોવો જોઈએ એમ જણાય છે. એટલુંજ નહિ પણ તે વર્ષમાં શ્રી અકબર બાદશાહે ખુદ રાજસભામાં વાંચી સાંભળી આ પુસ્તક સ્વહસ્તે લખી કવિના હાથમાં આપી તે રીતે પ્રમાણભૂત કર્યો એવું પોતે આ ગ્રંથમાં જ જણાવે છે:—

સંવત્ ૧૬૪૯ પ્રસિતે શ્રાવણ શુકલ ૧૩ દિને સન્ધ્યાયાં
કચ્છીરદેશવિજયમુદિગ્ય શ્રી રાજશ્રી રામદાસ વાટિકાયાં
કૃતપ્રથમપ્રયાણેન શ્રી અકબર પાતશાહિના જલાલદીનેન અ-
તિજાત સાહિજાને શ્રી સિલેદ સુરત્રાણ સામંતલંડલિકરાજ-
રાજિવિરાજિતરાજસભાયાં અનેકવૈયાકરણતાર્કિકાવિદ્વત્તમમહત્સ-
રસં અસ્મદ્ ગુરુવરાન્ યુગપ્રયાનસ્વરતર-મદ્વારકશ્રી જિનચન્દ્ર
સૂરીશ્વરાન્ આચાર્ય શ્રીજિનાસિંહમૂરિપ્રમુખકૃતપ્રમુખસુમુખશિષ્ય-
ત્રાતપરિકરાન્ અસપ્તાનસન્માનવહુદાનપૂર્વ સમ્પ્રાદ્યાયમટલભાર્યો

આમ બહુ બહુ અર્થો દરેક શબ્દોના મૂકી આખા વાક્યનો અર્થ કરી, સર્વે મળી આઠ લાખ અર્થ કર્યા છે તે જણાવી છેવટે પોતાની પ્રશન્તિ આપે છે.

આ રચનામાં શ્રી જિનસિંહસૂત્રિના શિષ્ય દિવાક્યાય સ્વમયરાજ ગણિએ (મદ્વિદ્યેક ગુરુ-દે જે નારા વિદ્યાગુરુનાજ શિષ્ય થાય) નારા પર અનુગ્રહ કર્યો છે એમ પોતે સ્વીકારે છે.

ગ્રન્થો મત્પાર્શ્વાદ્ વાચયાંચક્રેઽવક્રેણ ચેતસા । તતસ્તદર્થશ્રવણ
સમુત્પન્નપ્રભૂતનૂતનપ્રમોદાતિરેકેણ મંજાતચિત્તચપ્તકારેણ વદ્ય-
પ્રકારેણ શ્રીસાહિના વદ્ય પ્રશંસાપૂર્વ ‘ પઢવતાં સર્વત્ર વિસ્તાર્યતાં
સિદ્ધિરસ્તુ ’ ઇત્યુત્ત્વા ચ સ્વહસ્તેન ગૃહીત્વા પતત્ પુસ્તકં
મમ હસ્તે દત્વા પ્રચાળીકૃતોઽયં ગ્રન્થઃ । અતઃ સોપયોગિત્વાત્
શ્રીસાહિનાપિ સમુદિશ્યાર્થમાહ—રાજા શ્રી અકબરઃ નોઽરમ્ભ્યં
સૌખ્યં સુખં દદતે પ્રજાનામિતિ ।

એટલે—સંવત્ર ૧૬૪૯ ના શ્રાવણ સુદ ૧૩ દિને સાંજે કાશ્મીર
દેશપર વિજય કર્યો તે નિમિત્તે શ્રીરાજ શ્રી રામદાસ (આ રામદાસ
તે જણાય છે કે જેણે સંવ ૧૬૫૨ માં મેતુળધ (રાવણવહો) ની
ટીકા રચી છે અને જેને માટે પ્રાણ્ય ભટ્ટની રાજતરંગિણીમાં વિશેષ
કલ્પેષ મળી આવે છે) ની વાડીમાં શ્રી અકબર બાદશાહ—જલાલ-
દીને પ્રથમ પ્રયાણ કરી અતિ ખાનદાન શાહબંદા શ્રી સલીમ (પા-
છળથી જહાંગીર બાદશાહ) સુલતાન સામંત મહલિક રાજગોથી
વિરાજિત રાજસભામાં અનેક બાકરણીઓ તારિક્કે વિદ્યુત્તમ ભટ્ટ-પં-
ડિત સમક્ષ અમારા ગુરુવર યુગપ્રધાન ખરતર ભટ્ટારક શ્રી જિતચંદ
સૂરીશ્વર ને આચાર્ય શ્રી જિતસિંહસૂરિ વગેરેએ આણેલા શિષ્ય સમુદાય
સાહિત્યે અતિશય સન્માન આપીને બોલાવી આ અષ્ટલક્ષાર્થી ગ્રંથ
માગી પામે શુદ્ધ ચિત્તથી વચ્ચે, ત્યારપછી તેના શ્રવણથી તેને
અતિ નવીન પ્રમોદનો અતિરેક થતાં ચિત્તમાં ચમત્કૃતિ થતાં બહુ
પ્રકારે શ્રી બાદશાહે બહુ પ્રશંસા કરી અને ‘ સર્વત્ર વાંચી આનો
વિસ્તાર કરો ’ એમ કહી સ્વહસ્તે તેને લખીને આ પુસ્તક મારા હા-
થમાં આપી આ ગ્રંથ પ્રમાણભૂત કર્યો. પછી પોતે જેના અર્થ
કરવા આહે છે તે પદ લઈ રાજ એટલે બાદશાહ અકબર તે ન

- એમણે આપણને પ્રજાને સૌખ્ય આપે છે. આ ગ્રંથની અંતે કવિએ 'અકસ્મર ગુણ વર્ણન અષ્ટક' મૂકેલ છે તે ખાસ અવગાહવા યોગ્ય છે

વિસંવાદ શતક સં ૧૬૮૫ આમાં સૂત્રોઆદિમાં પરસ્પર જે વિરોધ લામે છે તે બતાવ્યો છે.

સૂત્ર પ્રકરણ ટીકા પ્રવંચ સંવંચ ચારુ ચરિતેષુ ।

ચે કેઽપિ વિસંવાદા દૃષ્ટા એકીકૃતા इह ते ॥ પી રી ૩ પૃ ૨૯૦

વિશેષ સંગ્રહ સં ૧૬૮૫ લૂણકર્ણસરમાં.

ગાથાસહસ્ત્રી સં ૧૬૮૬ (પી રી. ૩ પૃ ૨૮૮).

આમાં જમાણિ આદિ નિન્ડવેની આવશ્યક ચૂર્ણિમાંથી ૧૬ ગાથા ટાટી કહેલ છે કે આની વ્યાખ્યા સખધ સહિત મારા રચેલ વિશેષ સંગ્રહમાંથી વિદિત થશે આમાંની અનેક ગાથાઓ જેન પ્રતિહાસ અને સાહિત્ય માટે ઉપયોગી થાય તેની છે

गाथाः कियत्यः प्रकृताः कियत्यः श्लोकाश्च काव्यानि कियन्ति संति ।

नानाविद्यग्रंथविश्लोकनश्रमादेकીकृता अत्र मया प्रयत्नात् ॥

જયતિહુયણુ નામના સ્તોત્રપર વૃત્તિ સં ૧૬૮૭ પાટણમાં
૨૨ દશવૈકલિક સૂત્રપર શબ્દાર્થ વૃત્તિ ટીકા શ્લો. ૩૩૫૦ સં
૧૬૯૧ ખંભાતમાં

વૃત્તરતનાકર વૃત્તિ સં ૧૬૯૪ બેરારમાં

૨૨ દશવૈકલિક—સૂત્ર એ પ્રાચીન સચ્ચંબવ સૂચિત જેનાગન છે તે પર પ્રસિદ્ધ હરિભટ્ટ સૂચિએ ટીકા કરી છે કર્તા કહે છે કે તે ટીકા વિષય છે તેથી શિ-યોને અર્થે શીઘ્રબોધ થાય તે હેતુથી મુગમ કરી છે (મુદ્રિત સં ૧૯૭૫)

૨૩ કલ્પસૂત્ર પર કલ્પકલ્પવત્તા નામની વૃત્તિ એ - ૧૧૧૦૦૦.

નવતત્ત્વ પર વૃત્તિ.

વીર ચરિત્રરત્ન એ નામના જિનવલ્લભસૂરિ કૃત સ્તવ
પર ૮૦૦ શ્લોકની ટીકા વીરસ્તવ વૃત્તિ (દુરિયરત્ન સંગીત વૃત્તિ)

સંવાદમુંદર ૩૩૩ શ્લોક

આતુર્માસિક વ્યાખ્યાન

રઘુવંશ વૃત્તિ (પત્ર ૧૪૫)

કવિ કલિદાસ કૃત રઘુવંશ નામનો ગ્રંથ જેનોમાં સાહિત્ય અર્થ
પદાવવામાં આવેલો અને તેથી તેના પર વૃત્તિઓ પણ અનેક જેન
સાધુઓએ કરેલી જેવામાં આવે છે.

આ રીતે સંસ્કૃત ભાષામાં વૃત્તિઓ તેમણે કરી છે. વૃત્તિ-ટીકા
ઉપરાંત અનેક ગ્રંથો સૂત્રો વાંચી તે સર્વેનું દિગ્દર્શન કરાવી તેમાં
રહેલા વિસંવાદ શોધી પોતાનું બહુશ્રુતપણુ દાખવ્યું છે.

નૂર્જર ભાષાની પદ્યવૃત્તિઓ

૧ ચૌવીશી (૨૪ તીર્થંકરનાં સ્તવનો) સં ૧૬૫૮

૨૩. કલ્પસૂત્ર—એ પણ પ્રાચીન, ભદ્રબાહુકૃત જેનાગમ છે. આ પુસ્તકની
કર્તાની ટીકા ડોઁ જેકાળી (કે જેણે અંગ્રેજીમાં આ સૂત્રનો અનુવાદ કરેલ
છે. જુઓ સેકેટ બુક્સ ઓફ ધ ઇસ્ટ) ના કહેવા પ્રમાણે જિનપ્રેમ મુનિએ
કલ્પસૂત્ર પર રચેલી સદેહવિષોપધિ નામની ટીકાનો માત્ર સંક્ષિપ્ત સાર—
abstract—છે આ ટીકા જિનરાજસૂરિ (કે જેનું સૂરિપદ સં ૧૬૭૪ થી સરખ
સં ૧૬૮૬ સુધી રહ્યું) ના રાજ્યમાં ને જિનસાગર સૂરિના યૌવરાજ્યમાં
લુણકર્ણસર ગામમાં આરંભ કરીને તેજ વર્ષમાં ઐયાગિણીપુરમાં પૂર્ણ કરેલ
છે તેથી આ રચના સં ૧૬૭૪થી ૧૬૮૬ ની વચ્ચેમાં કરી છે ને તે દરમ્યાનમાં
લુણકર્ણસરમાંજ સં ૧૬૮૫ માં પોતે હતા તે વિશેષસંગ્રહના વ્યનાકાલ
અને સ્થલ પરથી જણાય છે તેથી આ રચના સં ૧૬૮૫ માં જ પૂર્ણ
થયેલી છે

વિજ્યાદશમી અમદાવાદમાં. આને કવિએ ‘ચતુર્વિંશંતિ તીર્થ’કરગો-
તાનિ’ એ નામ આપ્યું છે. અની શુદ્ધ પ્રત આણુદ્ગ કલ્યાણુદ્ગ
હસ્તક્રંતા પાલીતાણાના લંડારમાં છે.

૨ શાંખપ્રલુપ્ત પ્રખંધ રચ્યા સં ૧૬૫૮ વિજ્યાદશમી.
ખલાતમાં સ્તંભન પાર્શ્વનાથના પસાયથી.

ભાપામાં મોટો ગ્રંથ રચવાનો આ તેમનો પહેલો પ્રયાસ છે
એમ તે જણાવે છે.

શક્તિ નહી મુઝ તેહવી, બુદ્ધિ નહી સુપ્રકાશ
વચનવિલાસ નહી તિસ્મિતિ, એ પશ્ચિ પ્રથમ અભ્યાસ.

કુંજના કુંવર શાંખ અને પ્રલુપ્તે આખરે તેમીશ્વર પાસે દીક્ષા
લીધી અને વિમલગિરિ પર સંલેખના કુંગી મોક્ષે ગયા. આ બનેનો
અધિકાર આઠમા અંગમાંથી (અનકૃત દશાગ-અંતકૃત એટલે તદ્ભવ
મુક્ત બનાર-ચરમભવી મહાત્માઓ સખંધીનુ સૂત્ર) લઈ આ પ્રખંધ એ
ખંડમાં રચ્યો છે. ગાથા ૫૩૫, ટાલ ૨૧, શ્લોક ૮૦૦ છે અને તે જેસલ-
મેરના વતની નાનાવિધશાસ્ત્રવિચારસિક્ક લોઢા સાં સિવરાજની
અભ્યર્થનાથી રચેલો છે એવું એક જૂની પ્રતમાં લખેલું છે. સં ૧૬૭૦
ની લખેલી સારી અને જૂની પ્રત લીંબડીના લંડારમાં મોજૂદ છે.

૩ દાન શીલ તપ ભાવના સવાદ P (અથવા સંવાદ
શતક) ૨૪ સં ૧૬૬૨ સાંગાનેરમાં ‘પદ્યપ્રભુ સપસાઉલે’-

આ P ચિહ્ન મુદ્રિત થયેલ ગ્રંથ સૂચવે છે

૨૪. કોઈક પ્રતમાં પાઠાતર બાસક ને બદલે ‘બાસક’ છે પણ થાણી
પ્રતોમાં બાસક છે તેવી તે જ પાઠ યોગ્ય લાગે છે આ સવાદને ‘સવાદશતક’
કર્તાએ પોતે એક દેકાણે કહેલ છે પોતાની સીતાગમ ચોપાઈમાં એક ટાલનો
રાગ નકતાં જણાવ્યું છે કે “ગગ ધન્યાસિગી-સીવ કહે જગિ હુ વડું, મુઝ
વાન મુણા એક મીડીરે (કે જે આ સવાદના બીજા ટાલના શીલ કહે છે)
એ સવાદ ગતકની બીજા ટાલ”. આમાં ફલ ૦ ટાલ છે અને ૫૦ કડી છે
આ સવાદ સમ્રાજનાના અને રત્ન સમુચ્ચયમાં મુદ્રિત થયેલ છે

જૈનમાં ધર્મના ચાર પ્રકાર નામે દાન, શીલ, તપ અને સાવન જણાવ્યા છે—ને દરેક પોતપોતાને વેળા માને છે અને એ બીજા પોતપોતાના ગુણ ગાઠ પોતપોતાથી દેટલા સુખી અને સિદ્ધ થવા ને જણાવી તકરાર કરી આપ વજાઈ, વીરની પરિપક્વતા, વીર પ્રજા પાદે કરે છે ત્યારે છેવટે વીર સમાધાન કરી જણાવે છે કે—

કે દેવની મ કરો તુમેદે નિંદા ને અદંકાર
આપ આપણે હામે રહે સદંધા લેણી સંસાર
તોપણ અધંધા ભાવ છે, એકાગ્રી સમરત્ય
દાન શીલ તપ ત્રિણે લક્ષા, પાગુ ભાવ વિના અધ્યત્ય
અંજન આંખે આંજતા, અધિધા આગી રેખ
રજમાંહે તજ કાટતાં, અધિક્કા ભાવ વિરોપ

૪ ચાર પ્રત્યેક બુદ્ધનો રાસ P માફ સં ૧૬૬૫ જેઠ શુ ૧૫ આગ્રામાં.

પ્રત્યેક બુદ્ધ થઈ સિદ્ધ થયેલા ન મે કરકંડુ, દુર્મુખ, નેમિ-
રાજ અને નિર્ગતિ (નિર્ગાઈ) એ ચાર સંખ્યાની ચાર ખંડમાં આ
રાસ વિલકન છે. પ્રત્યેક ખંડ સં ૧૬૬૪ માં ચૂર્ણ કર્યો છે ૫૩
દરેકની તીથિ જૂદી જૂદી છે. ૧ કરકંડુ પરનો સં ૧૬૬૪ શ્રાવણ
સિદ્ધિયોગ બુધવારે દાલ ૩૦, ગાથા ૧૮૭, શ્લોક ૨૫ ૨ દુર્મુખ પર
ચૈત્ર વદ ૧૩ શુક્ર દાલ ૮. ૩ નેમિરાજ પર—તીથિ તથી જણાવી
દાલ ૧૭. ૪ નિર્ગાઈ પરનો માફ સંવત ૧૬૬૫ જેઠ શુદ્ધ ૧૫ આ-
ગ્રામા 'વિમલનથ પસાઉલે' સાન્નિધ્ય 'કુશલસૂરીદ': દાલ ૬
આ ચારે ખંડ નાગડગોત્રના સંઘનાયક સૂરશાદના આગ્રહથી રચ્યા છે
આખો રાસ આતિ સુંદર અને રસમય છે મહત્તરેખા (મયજુરેહા)
સંખ્યાની આખ્યાન ત્રીજા ખંડમાં અંતર્ગત થાય છે. મુંબઈના આવક
ભીમમી માણેકે આ મુદ્રિત કરેલો છે ચાર પ્રત્યેક બુદ્ધ પર તિલક

આયર્ષકૃત ૨૧૫ પત્રમાં, ૧૧૩૮ શ્લોકમાં, ૬૦૦ શ્લો. અને ૩૫૦ શ્લોકમાં રચાયેલી એમ ચાર પુસ્તક રૂપે કથાઓ જૈન ગ્રંથાવલીમાં નોંધાય છે.

૫ પોષધવિધિ સ્તવન (એક નાની કવિતા) સં ૧૬૬૭
માગશર શુદ્ધ ૧૦ ગુર. મરોટમાં

૬ મૃગાવતી ચરિત્ર રાસ-ચોપાઈ. સં ૧૬૬૮ મુલતાનમાં.

વન્સદેશની રાજધાની કોશામ્બીના રાજા શતાનીકની રાણી અને ઉદાયનની નાતા મૃગાવતી પતિ પોતાના પુત્રને સગીર મૂકી સ્વર્ગસ્થ થતાં પોતે રાજ્ય ચલાવે છે તે વખતે તેના પર આસક્ત બની આવતીને રાજા ચડપ્રદોત આક્રમણ કરે છે, પણ તેને સમજાવી રાજ્યને દુર્ગઆદિથી પ્રજાલ કરી આખરે મહાવીર લગવાના પાસે પોતે દીક્ષા લે છે આ પ્રમાણે શીલ સાગર પુત્રહિતાર્થે રાજ્ય-અવહાર કરી ધર્મ વૈરાગ્ય પામી મુક્તિ મેળવે છે, તે જૈન સતી પર આ મુદર આખ્યાન છે જુદી જુદી ગુજરાતી, મરધરતી, સિંધી, પૂર્વની નવી નવી ઢાળોમાં ત્રણ ખંડોમાં આ 'મોહનવેત્તી' ચોપાઈ રચેલી છે પ્રથમ ખંડમાં ૧૩ ઢાળ, ગાથા ૨૬૬ અને બીજામાં પણ ઢાળ ૧૩, ગાથા ૨૬૬, ત્રીજામાં ઢાળ ૧૨, ગાથા ૨૨૧ છે. મૂળ જોસલભેદ નિવાસી ને મુલતાન વસતા રીહડ ગોત્રના કરમચંદ શ્રાવક વગેરે માટે મુલતાનમાં કેળ્યા 'સિંધુ શ્રાવક સદા સોભાગી ગુરુગચ્છ કેરા બહુ રાગી'—સિંધી શ્રાવકો વસતા હતા ત્યાં રચેલ છે.

આ રચનાની પહેલાં પોતે સાંબપ્રદુમ્નની ચોપાઈ રચી હતી એવું આના મંગલાચરણમાં જ જણાયું છે.

૭ કર્મ છત્રીસી—P સં ૧૬૬૮ માહ શુદ્ધ ૬ મુલતાનમાં ૩૬ કડીનું કર્મવશ સર્વ જીવ છે એમ જણાવી તે માટેનાં દષ્ટાંત આપ્યા છે (પ્રાં ચૈત્યવંદન સ્તુતિ સ્તવનાદિ સગ્રહ પુના.)

૮-૧૦ પુણ્ય છત્રીગી (સં. ૧૬૬૮ } સં. ૧૬૬૯
 સિદ્ધપુર, શીલ છત્રીગી } દેવના ૧૬ દી
 અને સતોપ છત્રીગી

૧૧ કામા છત્રીગી. નાગારમાં.

(આદરણ્ય કામા ગુણ આદર એથી શરૂ થતુ ૧૬ દીનું પ્રવિદ
 કામ્ય.)

૧૨ સિંહુલ મુત પ્રિયમેલક રાસ. સં. ૧૬૭૨ નંદાનાં
 દાન વિષય ઉપર આ આખ્યાન છે. સાધુને દાન દેવાથી સિંહ-
 લમુત સિંહલસિંહ કેવાં મુખ પામે છે તે અને તેમાં પ્રિયમેલક નામના
 તીર્થનું માહાત્મ્ય જણાવી તે ઉત્તમ શ્રાવક તરીકે ધર્મના રૂઝા કામ
 કરે છે અને સમાધિ મૃત્યુ પામી મુરખદેવી લાગે છે એ જતાવ્યું છે.
 હાલ ૧૦ છે. આ પોતાના સ્વપ્નદ્રષ્ટા કથા લાગે છે.

૧૩ નલદમયંતી રાસ સં. ૧૬૭૩ વસંત માસમાં મેડનામાં
 કવિ પ્રેમાનંદે નલાખ્યાન રચ્યું છે. તેની પંદુલાના કૈકયામાં કવિ
 સમયમુંદરે જેન કથામા નિરૂપેલું નલદમયંતી ચરિત્ર પરથી લાપામા
 આ રસમય રાસ રચ્યો છે. "તિલકાચાર્ય" કૃત દશવૈકલિક સૂત્ર અને

૨૫ આમાં પ્રાચીન સુભાષિત નૃસેલ છે કે.—

યત-ધરિ થોટો નઈ પાશે બચ, ધરિ થોળુ ને લુપડ પાય

ધરિ પલ્લવ ને ધરતી સૂઝ, નિલુરી બઠધરિ ડવનાને ડઈ.

આની પ્રત મારી પાસે છે. યત ૧૧ પંક્તિ ૧૩. બીજી ખેતી થોરાડના
 સર્વજ્ઞ મહાવીર બહાર, તેમજ ગારીયાધરના, અને નાલપુરના બહારના છે

૨૬ તિલકાચાર્ય-શ્રી ચંદ્રપ્રભ-ધર્મગોષ્ઠ ચક્રેશ્વરસૂરિ-શિવપ્રથમસૂરિ અને
 તેના શિષ્ય. તેમણે આવશ્યક સૂત્ર લખવૃત્તિ ૧૦૬૫૮ શ્લોકના સં. ૧૨૯૬ના
 ચૈત્યવદના વંદનક પ્રત્યાખ્યાનવૃત્તિ શ્લો ૫૫૦, શ્રાવકપ્રતિક્ષ્ણલ સૂત્રવૃત્તિ શ્લો
 ૨૦૦, સાધુપ્રતિક્ષ્ણલવૃત્તિ શ્લો ૨૯૬, ઉક્ત દશવૈકલિક સૂત્રવૃત્તિ શ્લો
 ૭૦૦૦ સં. ૧૩૪૬ માં, હતકલ્પવૃત્તિ શ્લો ૧૭૦૦ સં. ૧૨૭૪ માં, શ્રાક

પાંડવ તેમજ ચરિત્રમાંથી અધિકાર ઉદ્ધરી ' કવિયણુ કેરી કિડાં કણિ
ચાતુરી ' કૃષ્ણની છ ખંડમાં, સર્વે ગાથા ૯૧૩. શ્લોક સંખ્યા ૧૩૫૦,
અને હાલ ૩૮ મા રચના કરી છે આની પ્રત મુળદંતી મોહનલાલજી
મેટ્રલ લાયબ્રેરીમાં; આણંદજી કલ્યાણજીના પાર્શ્વતાણના લગરમાં,
લીંમડીના લંડાર વગેરે સ્થળે વિદ્યમાન છે.

૧૪. પુણ્યસાર ચરિત્ર સં ૧૬૭૩ આની પ્રત મને પ્રાપ્ત
થયેલ નથી.

૧૫ ગણકપુર સ્તવન સં ૧૬૭૬ માગશર રાણકપુરમાં

મારવાડમાં સદડી પાસે રાણકપુરમાં સોમચંદરસૂરિથી સં ૧૪૯૬માં
પ્રતિષ્ઠિત થયેલુ ૯૯ લાખ ખર્ચી ધનાશા પોરવાડે સં ૧૪૬૧ મા
બધાવેલુ અતિ ઉત્તમ અને શિલ્પકારીગરીથી ભરપૂર અનેક સ્તભો-
વાળુ ' ત્રિભુવન દીપક ' નામનુ મંદિર વિરાજે છે. તેની કવિએ
જાત્રા કરી તેના દુક વર્ણન રૂપે આ સ્તવન રચ્યું છે. ચારે દિશાના
૨૪ મંડપ, ચાર ચતુર્ભુજ (ચોમુખ) પ્રતિમા, ૮૪ દેરી. ભોયમં
ત્યાં ખરતર વસતિ-દેહક છે.

૧૬ વલ્લભચીરી રાસ. સં ૧૬૮૧ જેસલમેરમાં

ઉપરોક્ત જેસલમેરી કર્મચંદ મુક્તતાનમાં વસતો હતો તેના આ-
ગ્રહથી આ ગાસ પણ રચ્યો છે. આની પ્રત પ્રવર્તકે શ્રી કાન્તિવિજયજીના
વડોદરાના લંડારમાં છે અને લીંમડીના લગરમાં છે.

૧૬ અ એકાદશી (જૈન એકાદશી) હું વૃદ્ધ (એકું)
સ્તવન P સં ૧૬૮૧ જેસલમેર પ્ર ન્તનસમુચ્ચય પૃ ૧૭૨-૩

ઉત્કલ મૂળગાથા ૩૬ અને તેનાપર સ્વોપજવૃત્તિ શ્લો ૧૧૫, ચોર્ણમિક
સામાચારી શ્લો ૨૫૦૦, નેમિનાથ ચરિત્ર શ્લો ૩૫૦૦ અને પ્રત્યેક બુદ્ધ
ચતુષ્થય ત્યાં ગ્રંથ છે આ પૈકી છેલ્લો ગ્રંથ પણ કવિએ ચાર પ્રત્યેક બુદ્ધનો
રાસ રચતા કદાચ જોયા હોય

૧૭. વસ્તુપાલ તેજપાદનો રાસ. સં. ૧૬૮૨ (પાકાં ૧૬૮૬) તિયરી પુરમાં.

આ એક બહુ મંદી કૃતિ છે. આમાં વસ્તુપાલ અને તેજપાલ જે ગૂર્જરાજા વીરધવલના પ્રખ્યાત ગરવીર જન મંત્રીઓ થયા તેમજ જે દેવલ કર્યા તેનો તથા બીજાં ધર્મ કાર્યોનો દુક અભિલાસ છે. આની પ્રત મે લખી લીધેલી છે એક પ્રત કાર્ણસ સભા પાને છે.

૧૮. શત્રુજય રાસ. P. સં. ૧૬૮૨ (પાકાં ૧૬૮૬)^{૨૦} નાગોરમાં આવણ વદમાં. આ રાસ દેકા છે તેમાં લખ્યું છે કે સ. ૪૭૭ માં ધનેશ્વરસૂરિએ શત્રુજય માહાત્મ્ય નામનો ગ્રંથ ગિજ્ઞાનિય હનૂર કર્યો (આ એક દંત કથા છે) તેનો કંઈક આધાર આમાં લીધો છે. આમાં પહેલી ઢાલમાં શેત્રુંજયનાં ૨૨ નામ, પછી તેનું પ્રમાણ, બીજી ઢાલમાં ત્યાં સિદ્ધ થયેલાનાં નામ, ત્રીજી તથા ચોથી ઢાલમાં તેના મોત્ર ઉધ્ધાર વર્ણવેલાં છે, પછી માહાત્મ્ય બતાવી પાંચમી ઢાલમાં ત્યાં પાપનું આલોચણ (આલોચના) કરતાં છુટકો થાય છે એ બતાવી છઠી ઢાલમાં ત્યાંના દેવજોનું દુક વર્ણન કરી-ચેત્ય પ્રવાહિ વર્ણવી જણાવે છે કે-

ચેત્ય પ્રવાહિ મળ પર કરીએ, સીધા વર્ણવ કામ
જત્રા કરી શેત્રુંજ તણીએ, સદ્ગત ક્રિયો અવતાર
કુશલ ક્ષેમશું આવિયોએ, સદ્ધ સદ્ધ પરિવાર-

આ રીતે સદ્ધ સાથે પોતે જત્રા કરી કુશલક્ષેમ આપ્યા તે ત્યાર પછી સં. ૧૬૮૨ માં નાગોરમાં આ રાસની રચના કરી. તે આ સદ્ધ કર્યો તે અદર જણાવેત્ર સોમશશાહ-

૨૭ બાસી અને હાસી એમ તેમ બાસક અને હાસક એમ પાકાત બા અને હા એકબીજાને બદલે લખાઈ જવાના હસ્તલેખથી સભને છે આ બંને ગસો માટે જુઓ કાર્ણસ ગુજરાતી સભાનાં હસ્તલિખિત પુસ્તકોની સવિસ્તર નાનાવલી પૃ. ૪૭ અને પૃ. ૬૭.

વંશ પૌરવાહે પરગણે એ સોમસી સાહ મહાર
રૂપજી સંધવી કરાવીઓ એ, યૌમુખ મૂલ ઉદ્ધાર

તો સત્ર કદાચ હોય એવી કલ્પના થવા સંભવ છે. કારણ
કે તે અમદાવાદના શેઠ સોમજી સવાઈએ સં. ૧૬૭૫ માં આ
યૌમુખની ટોંક બધાવી. તેમાંના બહારના ભાગને ખરતરવસાહિ અને
અંદરના ભાગને યૌમુખ-વસહો કહે છે. મીરાતે-અહમદી કહે છે કે
આ મંદિર બંધાવવામાં ૫૮ લાખ રૂપીઆ લાગ્યા હતા.

(રત્નસમુચ્ચયમં પૃ ૨૭૦ થી ૨૮૦ ને પાને પ્રસિદ્ધ
થયેલ છે. છેલ્લી પ્રશસ્તિ આમા છે તેથી વધારે ૧૯ મી કડી પછી
ત્રણ કડી બીજી પ્રતમાં વિશેષ છે તેમાં જણાવેલ છે કે આ રાસ
શત્રુગ્ન્ય માહાત્મ્ય સાંભળી તે અનુસાર રચ્યો છે અને તે જેસસમેરથી
ભણુશાલી થિરે શત્રુજયનો સત્ર કાઢ્યો હતો, તો આ થિરશાહ
(જુઓ પૃ. ૨૪ પર, નં. ૧૮ ની પુટનોટ) નો સંધ જ ઉપર
જણાવેલ કુશલક્ષેમથી આવેલ સત્ર હોવાનું સ્પષ્ટ પ્રતીત થાય છે.)

૧૯. સીતારામ પ્રબંધ ચોપદ. સં. ૧૬૮૩ મેડનામા.

આ રાસ ઘણો મોટો છે અને જૈન રામાયણ આખી તેમાં
મૂકી છે આમાં પ્રથમ જ પોતે આની અગાઉ ચાર રાસ રચ્યા છે
તેમા 'હું સરસ્વતિ તેં મદદ કરી હતી તેમ આમાં પણ મદદ કરજો '
એવું જણાવે છે.—

સમરૂં સરસતિ સામિણી, એક કહું અરદાસ

માતા દે જે મુજને કહું વચન વિલાસ

સંખ પ્રજ્ઞૂન કથા સરસ (૧), પ્રત્યેક બુધ્ધ પ્રબંધ (૨)

નલ દવદતી (૩) મૃગાવતિ (૪), ચઉપદ ચાર સંબંધ.

આઈ તું આવી તિહાં, સંભર્યા દીધો સાદ,

સીતારામ સબંધ પાણુ સરસતિ કરે પ્રસાદ.

આ પદ્ય ચરિત્ર (પરેમ ચરિયમ્)—સીતાચરિતના આધારે રચેલ છે. હિન્દુ રામાયણમાંથી અનેક આખ્યાનો જૂના જૂના હિન્દુ કવિએ લખેલાં છે ક'વ કહે છે કે--

જિનશાસન શિવશાસને સિતારામ ચરિત્ર મુણીજેરે
ભિન્નભિન્ન શાસન અણી કા કા વાર્તા ભિન્ન કહિજેરે

આ નવ ખંડમાં લગભગ ૩૭૦૦ ગાથાનો આ રાસ, ગોલ્લજી ગોત્રીય પ્રસિદ્ધ રાયમજના પુત્રરત્ન અમીપાલ અને નેતસી, તથા ભત્રોજી રાજસીના આગ્રહે રચેલો છે તેમાં કવિએ ગૂજરાતી, સિંધી, માગવાડી, મેવાડી, હુંદારી, દિલ્હી વગેરે અનેક સ્થળોનાં ગીતો તથા દેશીઓ લઈ તેની લયમાં પોતાની દેશીઓ બતાવી કાવ્યચાતુરી એવી કુશલતાથી રસને ખીલવી બતાવી છે કે ન પૂછે વાત આ કૃતિ નો કવિની અદ્ભૂત થઈ છે અને તે ગૂર્જર કવિ શિરોમણી પ્રેમાનંદથી અતેકંધા ટક્કર મારી કેટલીક બાબતમાં ચડી બંધ છે કવિ પોતે આ કૃતિને માટે મગર છે એમ તે જોક્ષે જે જણાવે છે તે પરથી સ્પષ્ટ થશે.—

સીતારામની ચોપઈ જે ચતુર હુંઈ તે વાંચો રે,
રાગ રતન જવહર તણો, કુણ ભેદ લહે નર કાચો રે-
નવરસ પોખ્યા મેં ઇહાં, તે સુધડો સમગ્ર લેજ્યો રે,
જે જે રસ પોખ્યા ઇહાં. તે હામ દેખાડિ દેજ્યો રે-
કે કે લાલ વિપમ-કોકિ તે, દુપણ મત ઘો કાઈ રે,
સ્વાદ સાચુણી જે હુમે તે લિંગ હદે દહે ન હોઈ રે-
જે દરબારે ગયો હુમે હુદાડિ એવાડિ ને હિલ્લી રે,
ગુજરાત માર્યાડિમે તે કહિમે લાલ એ લક્ષી રે-
મત કહો મોટિ કાં બેડી, વાંચનાં સ્વાદ લહેસો રે
નવનવા રસ નવનવી કથા, સાંભલતાં શાઆશ દેશે રે-

આ રાસ ખાસ પ્રકટ કરવા યોગ્ય છે. દેવચંદ લાલભાઈ પુસ્તકાલયાર ફંડવાળા પાસેથી આની પ્રત મને જોવા મળી હતી. તેઓ પ્રકટ કરવા ઇચ્છતા હોય એમ જણાતું હતું પણ આને ત્રણ ચાર વર્ષ થયા છતાં કંઈપણ તે માટે પ્રયાસ થયો નથી જણાતો તે જોયનીય છે. આ રાસની કવં સ્વહસ્તલિખિત પ્રત આમા ભંડારમાં છે એક જૂની તે સારી પ્રત મુખ્ય છે. એ. ઈ. પાસે છે.

૧૦ ખાર ત્રતરાસ સં. ૧૮૮૫

૨૨ ગૌતમપૃષ્ઠા સ. ૧૬૮૬

૨૨ થાવચ્ચા ચોપાઈ સં. ૧૬૯૧

[થાવચ્ચા પુત્ર કથા સં. શ્લોકબદ્ધ પત્ર ૬૧ ની જૈન ગ્રંથાવલિમાં નોંધાયેલી છે]

૨૩ ચંપક શ્રેષ્ઠીની ચોપાઈ સં. ૧૬૯૫ જાણેરમાં.

આ અનુકંપાદાન ઉપર કથાનક છે. પોતાના અધિક સ્નેહી શિષ્યના આગ્રહથી. એ ખંડ. કુલ ગાથા ૫૦૬. ગ્રંથાગ્રંથ શ્લો ૭૦૦ પ્રત આણંદજી કલ્યાણજીના તથા ધોરાજીના ભંડારમાં છે

આમાં એ પણ બતાવ્યું છે કે ધણી સરજત ઉપર આધાર રાખનાર હોય છે પણ ઉદમ અને ભાવી બંનેમાં ભાવી કરતા ઉદમ અધિક છે

‘સહુ દેા લોકે લહઈ જઈ સરજતું’ તે ખોલ કેતા વાંચું,

ઉદમ જઈ ઈમ પણિ ભાવી અધિકુ, સમયસુંદર કહઈ સાચું.

[ચંપકશ્રેષ્ઠી કથા એ નામથી (૧) ૩૫૫ શ્લોકમાં, (૨) જયસોમ (કવિ સમયસુંદર સાથે જેણે ઉપાધ્યાય પદ લીધું તે ગુણવિનયના ગુરુ) દ્વિત, (૩) વિમલગણિ દ્વિત, એમ ત્રણ જૈન ગ્રંથાવલિમાં નોંધાયેલ છે.]

૨૪ ધનદત્ત ચોપાઈ સં. ૧૬૯૬ આસો માસ-અમદાવાદમાં,

આ વ્યવહારશુદ્ધિ પર કથાનક છે. આવકે વ્યવહારમાં કેવી રીતે

વર્તવું એ આનો ઉદ્દેશ છે. શુદ્ધ વ્યવહાર—ગોખવટ લયો વ્યવહાર
કયો તે કવિ બતાવે છે. આવકના ૨૧ ગુણ ગણાવે છે.

વિણજ કરતકિ વાણીયકિ, સાહજ, ઓછું નાખન ટાંક,
અધિકું પિણ તોલક નહી, શાહજ, અનમાંહિ આણક સાંક -
સુણકિ રે ભવિકેજન, આવક ગુણ ઇકવીસ દણિ પરજ.

સખર વચન ન કહ્ય નિખર, સાં નિખર સખર ન કહેક
જિણ વેલા દેવું કહ્યું, સાં તિણ વેલા તે દેધ-મુ
ઝૂકું કદિ બોલક નહિ, સાં સાચું કહેક નિતમેવ,
પહિલકિ વ્યવહાર શુદ્ધિ ગુણ, સાં ઇમ કહ્યું અરિહંતદેવ. મુ

લગભગ દોઢસો ટુકનો આ રાસ છે. આની પ્રત અમદાવાદમાં,
ધોરાજી અને પાટણના ભડારમાં છે. પાટણના હાલાભાઈના ભડારના
ડાખડા ૮૨ માં પત્ર ૯ ની આ રાસની એક પ્રત છે તેની અંતે
લખ્યું છે કે ‘સર્વ’ ગાથા ૧૬૧ શ્રી સમયસુદર મહોપાધ્યાયાના
પૌત્રેણ પં. હર્ષકુશલ ગણિના સંશોધિતા. સા. હરજી ધનજી મુશ્રા-
વિકાગ્રહેણ પત્ર ૯. આ પરથી જણાય છે કે કવિની શિષ્ય
પરંપરા હતી અને તે પૈકી તેના શિષ્યના શિષ્યનું નામ પાંડત
હર્ષકુશલ હતું.

[ધનદત્ત કથા (૧) શ્લોકબદ્ધ પત્ર ૨૪, (૨) ગદ્યમાં પત્ર ૧૦.
(૩) પત્ર ૧૭ માણિક્યસુંદર કૃત, (૪) ૩૩૦ શ્લોકની, એમ ચાર
અને સૌથી પ્રાચીન તાડ પત્રમાં લખેલી અમરચંદ્ર કૃત એમ પાંચ
જેન ત્રથાવલિમાં નોંધાયેલ છે.]

૭૫ માધુવંદના સં. ૧૬૯૭ (લીંબ ભંડાર)

૨૬ પાપ છત્રીશી સં. ૧૬૯૮ અહિમદપુરમાં. (પૂરણચંદ્રજી
નહાર પાસે પ્રત છે).

૨૭ મુસલ રાસ આ પ્રાપ્ત થયેલ નથી. [મૂળ આ કથા પ્રા-

કૃતમાં દેવેન્દ્રસૂરિ કૃત ૫૬૭ ગાથામાં અને બીજી પ્રાકૃતમાં ૩૫૦ ગાથા જેન ગ્રંથાવલિમાં નોંધાયેલ છે.]

૨૮ પુણ્યાદય રાસ (હહેલાનો અપાસરો તથા રત્નવિજયજીનો લડાર અમદાવાદ.)

૨૯ પુંજ ઋષિનો રાસ.

નાગપુરીય તપાગચ્છની પદાવલિમાં થયેલા એક મુનિના તપવું વર્ણન કરવા સમયસુંદર ઉપાધ્યાયે આ રાસ કરેલો જણાયો છે. પાર્શ્વેન્દ્રસૂરિ સંતાનીય વિમલચંદ્રસૂરિ થયા તેની પાસે પુંજ મુનિએ રાજનગરમાં વિ સં ૧૬૭૦ માં અષાઢ શુદ્ધિ ૯ ને દિને દીક્ષા લીધી, અને ત્યાર પછી ઉગ્ર તપ ક્રિયા કરી ૧૨૩૨૨ (?) ઉપવાસ કર્યા અને બીજાં અનેક તપ કર્યા. આ સર્વ તપની સંખ્યા વગેરે ઉક્ત રાસમાં આપી છે.

આ સિવાય કવિએ અનેક સ્વાધ્યાયો (સંજાઓ), સ્તવનો, પદ વગેરે ટુંટી કવિતાઓ રચેલી છે.—

સંજાઓ—મહાસતી થા મહાપુરૂષો પર લખેલી, અને બીજી વૈરાગ્યો-

પદેશક સંજાઓ એમ બે પ્રકારે છે.

(૧) ગજુલ પર સંજા. (પ્રથમ ચરણુ-રાજુલ ચાલી રગ શું રે)

ગજસુક્રમાલ સં (નયરી દ્વારામતિ જાણિયેજી)

અનંધી મુનિ સં (ટ્રિણિક રચવાડી ચડયો)

બાહુબલિ સં (રાજતણા અતિ લોભિયા વીરા મ્હારા ગજથકી ઉતરો)

ચેલણા સં (વીર વાંદી વલતાં થકાંજી..વીરે વખાણી રાણી ચેલણાજી)

અન્નણિક મુનિ સં—(અરણિક મુનિવર ચાલ્યા ગોચરી)

કરકંકુ સં—(ચપા નગરી અતિ લક્ષી, હું વારી લાલ)

ન મગળપિં સં પ્રસન્નચંદ રાજપિં સં. સ્થુલલદ્ર સં

મેધરથ રાય સં- દશમે ભવે શ્રી શાંતીજી, મેધરથ જીવડો રાય-રૂઢ
રાખા...ધન્ય ધન્ય મેધરથ રાયજી, જીવદયા ગુણુખાણુ...)

શાલિભદ્ર સં (પ્રથમ ગોવાળિયા તણે ભવેજી, દીધું મુનિવર દાન...)

ભૂદેવ-નામિલાની સં (અર્ધ મડિત ગોરી નાગલારે-આ દેશી વિનય
વિજય અતે યશોવિજયકૃત શ્રીપાળરાસમાં લેવાછે)અપ્રગટ.

ધનાતી સઝાય-(જગિ જીવન વીરજી, કવણ તમારો શીપ)-અપ્રકટ

(૨) નિંદા પર-(નિંદા મ કરજો કોઈની પારકી રે)

માયા પર-(માયા કારમીરે માયા મ કરો ચતુર મુખાણુ.)

દાનશીલ તપ ભાવ પર-(રે જીવ જન ધર્મ કીજીએ.)

ધોખીડા પર-(ધોખીડા તું ધોજે મનતું ધોતિયુ રે)

પંચમઆરા.

(શ્રાવકતા) એકવીસ ગુણુ સં (પુરણુચદજી નહાર-કેતકના
પાસે પ્રત છે)-આ કેદાય વ્યવહાર મુદ્ધિ રાસનો ભાગ હોય

સ્તવનો.

(૧) મુનિમુવત સ્વામી સ્તં (પખવાસાતું સ્તં)-૧૫ દિવસના
ઉપવાસ કરવાના તપ ઉપર-(જ બૂદ્ધીપ સોહામણો દક્ષિણ
ભરત ઉદાર.)

ઋપભદ્રે સ્તવન

તીર્થમાલા સ્તવન (રાત્રુંજયે ઋપભ સમોસર્યા)

રાણકપુર સ્તં સં ૧૬૭૬ (રાણકપુર રાજિયામણુ રે...શ્રી
આદીશ્વર દેવ મન મોહિ રે)

અષ્ટાપદ ગિરિ સ્તં(મનડો અષ્ટાપદ મોહો મ'હરોજી, નામ
જપું નિશિદોસ જી)

સીમધર સ્તં (ધન ધન ક્ષેત્ર મહાવિદેહ.)

રાત્રુંજય મંડણુ શ્રી આદિનાથ સ્તવન-સં ૧૬૮૮ માં કવિતા
રાત્રુંજય વખાણેલું પાંડિત લાલચંદ પાસે છે. ' સંવત સોલ

૯૯ વર્ષે લાડવા સુદિ ૧૩ દિને લિપિતં ॥ સ્વયમેવ ॥’
એમ છેલ્લે ઉલ્લેખ છે. તેમાંથી ૨૨ મી કડી

‘ ચંચલ જીવ રહે નહીંજી, રાચછ રમણી રૂપ
કામ વિટાણુ સો કહુંજી, તું જાણુઈ તે સરૂપ. ’

તે જિનહુપે પોતાના ‘ આદિજિન વિનતિ ’ સ્તવનમાં થોડા
ફેરફાર સાથે લીધી જણાય છે.

(૨) પંચમી તપ પર નાનું સ્તં—(પંચમી તપ તમે કરો રે પ્રાણી.)
પંચમી તપ પર વૃદ્ધ (મોટું) સ્તં—કાલે ઉનું (પ્રાણી શ્રી ગુરૂપાય
નિર્મલ જ્ઞાન ઉપાય) જ્ઞાન પંચમી એ જૈનોમાં જ્ઞાન
વૃદ્ધિ અર્થે એક ધાર્મિક પર્વ છે. આમાં જણાવ્યું છે કે —

જ્ઞાન વડો સંસાર, જ્ઞાન મુર્ગતિ દાતાર
જ્ઞાન દેવો કલો એ સાચો સદ્વલો એ.
જ્ઞાન લોચન મુવિકાશ, પ્રકાશોક પ્રકાશ,
જ્ઞાન વિના પશુ એ, નર જાણે કિશ્યું એ.

એકાદશી વૃદ્ધ સ્તં ૧૩ કડીનું. (સમવસરણ એકા ભગવન,
ધરમ પ્રકાશે શ્રી અરિહંત). મોન એકાદશી નામના ધાર્મિક
પર્વ પર જેસલમેરમાં સં. ૧૬૮૧

ઉપધાન તપ સ્તં—(શ્રીમહાવીર ધરમ પરગાસે, એકી પરપદ્યારજી)
પોપધવિધિ સ્તં—

(૩) વિનતિ એટલે સમોધન રૂપે આપવોતિ—સ્વદોષ જણાવી પ્રભુની
કૃણા અને દયા માંગવા માટે જેમાં આજ્ઞાપૂર્વક વિનતિ
કરવામાં આવી છે તેવાં વિનતિ સ્તવનો.

મહાવીર વિનતિ સ્તં (વીર સુણો મોરી વિનતિ, કુળ્લેડી હો
કહું મમની વાત) આ જેસલમેરમાં વાચનાચાર્ય પોતે હતા ત્યારે
બનાવ્યું છે.

અમરસરપુર મંડન શીતલનાથ વિનતિ સ્તંભ (મોરાર સાહેબ હો,
શ્રી શીતલનાથ કિ, વીનતી મુણો ગેક મોરકી)

આલોચણુ (આલોચના) રૂપે વિનતિ સ્તંભ

(૪) છંદ—પાર્શ્વનાથ છંદ (આપણુ ધર ખેડી કીલ કરો.)

(૫) દાદાજી સ્તંભ (ખરતર ગચ્છમાં પોતાની ગુરુ પરંપરામાં
થયેલ જિનકુશલસૂરિજી ' દાદાજી ' તરીકે ઓળખાય છે
ધણુ ચમત્કારી હોઈ તેમણે સમરતાં ધણુને પરચા આપ્યા
છે એમ મનાય છે. એવો પરચો કવિને મળ્યો હતો તેવું
આ સ્તવનમાં જણાવેલ છે, તેમજ પોતાની કૃતિમાં પણ
સ્તુતિ રૂપે તેમનું સાંનિધ્ય લખતે આબ્હાહત કરેલું છે. આદિ
ચરણ—આયો આયોજી સમરંતા દાદાજી આયો.)

સ્તુતિઓ. પ્રભુ સ્તુતિ.

વિમલાચલ ઋષભ સ્તુતિ.

૨૮૬૯લાંક પદો. વૈરાગ્ય—ઉપદેશ બોધક દૂકાં કાળ્યોને ' પદ ' એ
નામ અપાય છે.

જે મળેલાં તે આ નિયમમાં ઉધ્ધૃત કર્યાં છે. આ બધાં હિન્દી
ભાષામાં છે.

અન્ય કૃતિઓ—ઉપરોક્ત સિવાય અન્ય કૃતિઓ કવિની હોવાને
સંભવ છે. એ પૈકી ઋષિમંડળ પર પોતાની ટીકા કે સ્તવન-કંઈ
પણુ હોવી જોઈએ ૨૯

૨૮ ઉપરની સંગ્રાઓ, સ્તવનો, પદ વગેરે સર્વ મુદ્રિત થયા છે. જુઓ
જૈનપ્રબોધ સંગ્રામમાળા, રત્નસાગર, રત્નસમુદ્ર, જૈય કાવ્યરૂપાદિ, ચૈત્યવંદનસ્તુતિ,
સ્તવનાદિ સંગ્રહ.

૨૯ કારણ કે બંધ શિવચંદ પાઠકે ૨૪ જિન પૂજા સં. ૧૭૭૬ (નંદ મુનિ
નાગધરજી) વર્ષમાં આરો ગુદ ૨ ને શનિને દિને જયપુરમાં રચેલ છે તેમાં
સમયસુદરની આ કૃતિનો પોતે આધાર લીધેલો જણાવ્યો છે:—

સમયસુદર અનુગ્રાહી ઋષિમંડલ, જિનકી ચોભ સવાચા,
પૂજા રચી પાઠક શિવચંદ આનંદ સઘ વધાયા—

—રત્નસાગર ભાગ ૧ લો પૃ. ૨૮૮.

કવિની અન્યે કરેલી પ્રશંસા.

આ સર્વ કૃતિઓ પરથી જણાય છે કે સમયસુંદર એ એક પ્રતીષ્ઠિત, નામી કવિ, ગ્રંથકાર અને લેખક હતા. તેમના સમકાલીન આવક કવિ પ્રસિધ્ધ ઋષભદાસે પણ માત્ર નામથી ઉન્નેષેના પ્રસિદ્ધ કવિઓમાં સમયસુંદરને પણ ગણાવ્યા છે:—

સુસાધુ હંસ સમયો સુરચંદ, શીતલ વચન જિમ શારદચંદ

એ કવિ મોટા બુદ્ધિ વિશાલ, તે આગલિં હું મુરખ બાલ

—કુમારપાલ રાસ, રચ્યા સં ૧૬૭૦.

આ પરથી સં ૧૬૭૦ પહેલાં જ સમયસુંદરે શરચંદ્ર સમાન શીતલ વચન જેનાં છે એવા મોટા બુદ્ધિ વિશાલ કવિ તરીકેની ખ્યાતિ ઋષભદાસ જેવા ઉત્તમ અને તે યુગના એક આધારભૂત કવિ પાસે મેળવા હતી એ સ્પષ્ટ જણાય છે.

સં ૧૬૭૦ પછી તો તેમણે અનેક સુંદર અને મોટી કૃતિઓ રચી છે અને તેથી તેમની ખ્યાતિ દિન પ્રતિદિન વધતી ગઈ છે. તેમની કવિતાઓનાં પ્રથમ ચરણો લખી તેની દેશીઓ મૂકીને તે દેશીઓ પર અનેક જૈન કવિવરો—સારા સારા કવિઓએ (સમકાલીનમાં ઋષભદાસ અને પછીના આનંદવન વિગેરે) પોતાના કાવ્યો રચ્યાં છે એ વાત વિસ્તારથી હવે પછી સમજાવેલ છે.

વિશેષમાં તે પછીના જ અઢારમા સૈકામાં થયેલા એક કવિ નામે પંડિત જ્ઞાનતિલકના શિષ્ય વિનયચંદ્રે પોતાના સં ૧૭૫૨ ના કાગણ શુદ્ધિ પ ના દિને પાટણમાં ૪૨ હાલ અને ૮૪૮ ગાથાના ઉત્તમકુમાર ચરિત્ર રાસમાં પોતાની માહીતી આપતી છેવટની પ્રશસ્તિમાં સમયસુંદર માટે યથાર્થ જણાવ્યું છે કે:—

જ્ઞાનપ્રયોધિ પ્રમોધિવા રે, અભિનવ શશિહર પ્રાંવ, સુ

કુમુદન્યઃ ઉપમા વરુ રે, સમયસુંદર કવિરાય સુ ૮

તતપર શાસ્ત્ર સમરથિવા રે, સાર અનેક વિચાર સુ.

વલિ કલિદિકા કમલિની રે, ઉલ્લાસ દિનકાર. સુ. ૯

આ રીતે કવિરાજ સમયસુંદર જ્ઞાનસમુદ્ર માટે ભરતી આણનાર
અલિનવ ચંદ્રમા સમાન, કુમુદ માટે ચંદ્ર સમ, અને શાસ્ત્ર સમર્થન
કરવા તત્પર-શાસ્ત્રના ગર્ભમાંથી અનેક વિચારથી સાર-અર્ક કાઢનાર
અને કમલના ઉલ્લાસ માટે જેમ સૂર્ય તેમ શાસ્ત્રનું ઉલ્લાસન
કરનાર હતા.

કવિની લઘુતા.

કવિએ પોતાનાં આખ્યાનો ઘણી સુંદર, મનોરમ અને સાદી
ભાષામાં આજોખ્યાં છે, અને કવિત્વ બતાવ્યું છે; છતાં પોતે પોતાના
નામ પાછળ 'કવિ' એ પદ ક્યાંય ધારણ કરેલું દેખાતું નથી; ઉલટું
પોતાની લઘુતા તેમણે બતાવી છે.

૧ પ્રણયોં ગુરૂ માતા પિતા, જ્ઞાનદષ્ટિ દાતાર,
કીડીથી કુંજર કરે, એ મોટો ઉપગાર.
ગાફડ ફણીની મણિ ગ્રહે, તે જિમ મંત્રપ્રભાવ,
તિમ મહિમા મુઝ ગુરૂ તણો, હું મતિ મૂઢ સ્વભાવ

-પ્રત્યેકમુદ્રાસ.

૨ હું મૂઢ મતિ કિસૂં બાણું મુઝ વાણિ પણિ ન સવાદો રે,
પણિ જે જોડિમેં રસ પડ્યો તે દેવગુરૂનો પરસાદોરે;
હું શીલવંત નહિ તિસો, મુઝ પોતે બહુ સ સારોરે,
પણિ શીલવંતનો જસ કહતાં મુઝ થાશે સહિ નિસ્તારો રે.

-સીતારામ ચોપાઇ.

પણ કવિ પોતે 'કવિ' નાં લક્ષણ એક સ્થલે જણાવે છે કે;
અપત્ર કવીસરનાં કહ્યાં એક મન ને વચન એ બેઠરે,
કવિ કલ્પના લણિ કહે, રસના વાહ્યા પણ કેઠરે,
-સીતારામ ચો.

કાવ્યનો હેતુ

સાધુઓનાં ગુણ ગાવાથી અનંત લાભ છે, તેથી લવનો અંત આવે. પ્રહસમે ઉઠી શીલવંતનાં નામ સહુ જપે છે તેથી હું પણ ભક્તિથી આ મૃગાવતી શીલવતીનું ચરિત્ર લાણું છું. દાન ઉત્તમપાત્રને દેવાથી અઢળક લક્ષ્મી થાય છે તેથી આ સિંહલસુતની દાન કથા કહું છું. જીભ પવિત્ર કરવા આ દમયંતી સતિનું ચરિત્ર કહું છું. કોઈને ક્ષત્રેન દેવું--પાપ વચન પરિહરવું એ સીતાનું દુષ્પ જ્ઞેષ્ઠ ઓધ લેવાનો છે તેમ જ શીલ પાળી સીતાની પેઠે સુખ અને લીલવિલાસ પામો તે માટે સીતારામનો સંબંધ કહું છું. અનુકંપાપર ચંપક શ્રેષ્ઠી, અને વ્યવહાર શુદ્ધ શ્રાવક ધર્મપર ધનદત્તની કથા કહું છું--એમ કવિ જણાવે છે.

પોતાની કૃતિમાં મંગલાચરણમાં મહાવીર, આદિતીથેન્દ્ર, ગૌતમસ્વામી, સરસ્વતી, સુમતિ, માતપિતા, ગુરુ-દીક્ષાગુરુ ને વિદ્યાગુરુની, સ્તુતિ-સ્મરણ કરે છે તે પૈકી સરસ્વતી આદિની સ્તુતિ ખાસ ધ્યાન ખેંચે છે.

સરસ્વતી સ્તુતિ

વીણાપુસ્તકધારિણી સમરં સરસતિ માય,
મૂરખનૈ પંડિત કૈ કલિદાસ કહિવાય.

—ચાર પ્રત્યેકે શુદ્ધ રાસ.

સમરં સરસતિ સામિતી, પ્રણમું સદગુરુ પાય;
ખે કરજ્જેડી વીનવું, માગું એકે પસાય.
સરસ વચન દીડે સરસતિ, સુણતાં અમીય સમાણ;
સદગુરુ પણિ સાનિદ્ધ કરો, નિરમલ દિડે મુઝ ગાન.

—મૃગાવતી રાસ.

સમરં સરસતિ સામિણી, એકે કરં અરદાસ;
માતા દેજે મુજ્જને કરં વચન વિલાસ

સંખપ્રજ્ઞૂન કયા સરસ (૧), પ્રત્યેકશુદ્ધ પ્રખંધ (૨)
 નલ દ્વદ્વતિ (૩) મૃગાવતી (૪), ચક્રિપદ ચ્યાર સંખંધ.
 આઠ તું આવો તિહાં, સમર્પા દીધો સાદ
 સીતારામ સંખંધ પણિ, સરસતિ કરે પ્રસાદ

—સીતારામ ચોપાઇ.

સુમતિ

મુજને સુમતિ જગામ્મયો, ઉઠ ઉઠ રે ઉઠ,
 ગુણુવરણને ગરવા તણા, હું તુઝ પૂરસો પૂઠ.
 તિણુ મુઝ ઉદમ ઊપનો, પંખીને જિન પંખ,
 એક લાભ વલિ કહે સુમતિ, દધ ભર્યો વલિ શંખ.

—ચારપ્રત્યેક શુદ્ધ રાસ.

માતપિતા ગુરુસ્તુતિ

માતપિતા પ્રણમું સદા, જનમ દીધો મુઝ જોણુ,
 વાંદું દીક્ષા ગુરુ વલી, ધરમ રતન દિયો તેણુ.
 વિદ્યાગુરુ વાંદું વલી, જ્ઞાન દષ્ટિ દાતાર,
 જગમાંહિ મોટો જાણિજ્યો, એ ત્રિહુનો ઉપકાર.
 એ ત્રિહુને પ્રણમો કરી, છટો ખંડ કહેસિ.
 પડ રસ મેજી એકલા સગત્તા સ્વાદ લહેસિ.

—સીતારામ ચોપાઇ.

આ સિવાય ચમત્કારી ગુરુઓ પોતાના ગચ્છમાં પૂર્વે થયેલા તે
 જિનદત્તસૂરિ, અને જિનકુચલસૂરિ વગેરેનું આગ્રહાહુન કરે છે અને
 સાંનિધ્ય માગે છે.—

શ્રી જિનદત્ત સૂરિ જાગતો હવન પ્રણમું તસ પાય
 અખંડ ૧૨ અક્ષર થકી, યુગપ્રધાન કહિવાય.
 છતી એસાંક જોગિણી, ક્ષેત્રપાલ આવન;
 નામં ન પડ્ય વીજલી, લોક કહ્ય ધનધન

ખડ બીજાં સાનિધિ કરી જિમ શ્રી કુશલ સૂરીંદ,
તિમ ત્રીજાં કરજ્યો તુમ્હે, હું પણ છું મતિમંદ.

—મૃગાવતી ત્રીજા ખંડની આદિમાં.

આનાજ બીજા ખંડમાં જિનકુશલ સૂરિની સદાય માગી હતી.

શ્રી જિનકુશલ સૂરીસર, સુણિ મોરી અરદાસ,
મુઝનંદ આળસ ઊપજાઈ, મતિ પણ નહીં પ્રકાસ.
ઉદાસીન મન માહર, કહો કીમ કીજાઈ જોડિ
તું સદગુર જગિ જાગતાં, પૂરં વંછિત કોડિ
પરતો એક મંદ પેષીડિ, નગર મરોટ મઝાર,
મેહ માગ્યો વુઠો તુરત; ઇમ અનેક પ્રકાર.
તેણુંદ તુજનંદ મંદ પ્રારથ્યો, સમરથ સાહિબ જાણિ,
મંદ બીજો ખંડ માંડીડિ, તું શિષ્ય ચાડિ પ્રમાણિ.

આ રીતે ‘પરતો’—અમલકાર પરિચય પોતાને મરોટનગરમાં
જિનકુશલ સૂરિના નામ સ્મરણથી વાંછિત મેઘવૃષ્ટિ થયાનો પોતાને
મજેલો કવિ સ્વીકારે છે એ ઉપરાંત બીજો ‘પરતો’ પણ દેરાવરમાં
પોતાને મજેલ તે હકીકત પણ પોતે તેમના સ્તવનમાં નોંધી છે.

આયો આયો જી સમરંત દાદોજી આયો,
સંકટ દેખ સેવકકું સદગુર, દેરાવર તે ધ્યાયો જી—સમરંતાં
દાદા વરસે મેહ ને રાત અંધેરી, વાવપિણુ સખલૌ વાયૌ,
પંચ નદી હમ જૈઠે જોડી દરીગે હો દાદા દરિયે ચિત્ત ડરાયો જી—સમરંતાં
દાદા ઉચ્ચ ભણી પોહયાવણુ આયો, ખરતર સંધ સવાયો,
સમયસુંદર કંહે કુશલ કુશલ ગુર, પરમાનન્દ સુખ પાયો જી—સમરંતાં

—[પ્ર૦ રત્નસાગર ભા. ૧ પૃ. ૬૪૮]

ચાર પ્રત્યેક બુદ્ધના રાસની અતે પણ જિનકુશલ સૂરિના
સાનિધ્યથી એ પૂર્ણ થયો એમ જણાવે છે.

વિમલનાથ સુપસાહિલે એ, સાન્નિધ્ય કુશલ સૂરીદ,
ચારે ખંડ પૂરા થયા એ, પામ્યો પરમાણુદ—

૦ વાર્તાના ઉપયોગ

કવિ પ્રેમાનન્દ, અને શામળના પુરોગામી આ કવિએ પણ વાર્તાઓને કૌતુકવતી બનાવી વિમલવાણીમાં મૂકી વાર્તાઓનું મૂલ્ય કથામાંનું વસ્તુ લઈ તેને મનમાં ખડું રાખી તેનામાં પોતાનો અનુભવ પૂરતા જઈ લોકોત્તર ગિરામાં મૂકતા જઈ રસની સાથે વાર્તાના પ્રવાહનું અનુસંધાન કવિ રાખતો ગયો છે:

વાર્તા ચ કૌતુકવતી વિમલા ચ વાણી

લોકોત્તરઃ પરિમલ શ્ચ કુરંગનાભેઃ

તૈલસ્ય વિન્દુરિષ્વારિણિ દુર્નિવારમેતત્ત્રયં પ્રસરાતિ સ્વમેવ ભૂમૌ॥

કૌતુકવતી વાર્તા, વિમલ વાણી અને કસ્તૂરીમૃગની નાલિની લોકોત્તર સુગંધઃ આ ત્રણ પાણીમાં તેલનું ટીપું અનિવાર્યપણે પ્રસરે તેમ પૃથ્વી પર સ્વયમેવ પ્રસરે છે.

આ કવિ જૂની વસ્તુને નવા આકારમાં—નવી ભાષામાં—પોતાની માતૃભાષામાં મૂકતા જઈ તેને ખીલાગ્યે ગયો છે અને તેની ખીલાવટમાં આવશ્યક એવી પ્રેરણા અને તર્ક શક્તિનો ઉપયોગ કરી પોતે કવિ અને વાર્તાકાર તરીકે કીર્ત્યે ગયો છે. વાર્તાઓમાં લોકોત્તર અને સંસાર વ્યવહારોનું ચિત્ર-પ્રતિચિંત્ર કવિએ આજેખ્યું છે. તેનામાં પ્રેરણા છે, અને કિલ્લટતા નથી.

કૃતિઓ ભાષાન્તર નથી.

કવિ પ્રેમાનન્દે પૌરાણિક સાહિત્યનું અનુકરણ અને ભાષાન્તર કર્યું તે પહેલા જૈન સાધુઓએ પોતાની પૌરાણિક કથાઓનું અનુકરણ અને ભાષાન્તર કરવાનો માર્ગ ઘણા વર્ષોથી લઈ લીધો હતો. પ્રેમાનન્દને

પુરાણમાંનીક થાતું વસ્તુ લઈ તે પર પોતાના કવિત્વનો ઓપ આપનારની અને તેના સમયને ' કવિત્વ ' ના કાળની ઉપમા અપાય તો તેની પહેલાંના જૈન કવિ, નયસુંદર, આ કવિ, ઋષભદાસ વગેરેને ' ભાષાંતર કાળ ' માં ઉદ્ભવેલા નહિ કહી શકાશે. કારણકે તેઓએ માત્ર ભાષાંતર નથી કયું પણ મૂળ વસ્તુ પર પોતાનાં ' કવિ કુળવણી ' થી ચણેલા સુદર રાગાનો-રગોવાળાં ચણતર કરી તેમાં ' કવિત્વ ' દાખવ્યું છે-એ બધા છુટથી અને છટાથી ભાષાદ્વારા મનોભાવ દાખવવામાં સક્ષ્મ અને વિજયી થયા છે.

દેશી દેશીઓ

સામાન્ય જનસમૂહમાં વાર્તા સાંભળવાનો અત્યંત રસ હોય છે અને તેવા વાર્તાના રસીઆઓને-ભાવવાહો લોકભોગ્ય ભાષામાં એક ધારે વહેતી જૂદી જૂદી ઢાળો-દેશી રાગણીઓમાં પોતાની સ્વોત્પન્ન શક્તિથી કાવ્યમાં મૂકી આ કવિએ કથાનકો પૂરાં પાડ્યાં છે.

એવું કહેવામાં આવે છે કે ગૂર્જર સાહિત્યમાં કવિ પ્રેમાનંદે ગૂર્જર ભૂમિનાં જ ' વૃત્તસતાનો ' -ગૂર્જરાતી રાગો જેવા કે માર, રામેરી, રામત્રો આદિ દેશી રાગોનો બહુ છુટથી ઉપયોગ કર્યો છે; પરંતુ અત્રે મને કહેવા દો કે તેમના પૂરાગામી આ સમયસુંદરે તેમની પહેલાં જ દેશી રાગોને અતિ વિસ્તૃત પ્રમાણમાં પોતાની સર્વ કૃતિઓમાં વાપર્યાં છે, એટલું જ નહિ, પણ સમયસુંદરના સમકાલીન, અને તેમના સત્તરમા સૈકામાં જ થયેલ સર્વ જૈન કવિઓએ દેશી ઢાળો-રાગોનો જ ઉપયોગ કર્યો છે.

સમયસુંદર તો દેશી રાગો-ઢાળો-દેશીઓનું માર્મિક જાણકાર અને વાપરનાર હતા અને તે વાપરી જે સુંદર કાવ્યો રચતા તે એટલે દરજ્જે સુધી પ્રસિદ્ધ થઈ ગયા હતાં કે તેમના પછીના જ નહિ, પણ નયસુંદર અને ઋષભદાસ જેવા તેમના સમકાલીન સમર્થ

જૈન કવિઓએ પણ સમયસુન્દરનાં કાવ્યોની દેશીઓ ટાંકી તે દેશી કાવ્યોમાં પોતાની કવિતાઓ રચી છે.

દેશી રાગો યથાસ્થાને વાપરવામાં સમયસુન્દરે વિદેયક બુદ્ધિથી ટોસલ દાખવ્યું છે.

(૧) સિંધુકે રાગેં રે, સુણિ શરિમા જાગે રે;

આત મીઠી પણ લાગે ઢાલ એ સાતમી રે.

(૨) ગોડી રાગેં પહેલી ઢાળ, સમયસુન્દર કહે વચન રસાલ.

x x x x

ગોડી રાગ રસાલ ખીછ ઢાલ કહી,

સમયસુન્દર કહે એમ સુણતાં સરસ સહો.

(૩) ટોડીને ધન્યાશરી, નવમી ઢાલે રાગ,

સમયસુન્દર કહે સાંભલોછ, જિમ ઉપજે વૈરાગ.

x x x x

ઢાલ ભણી એ સાતમી, ધન્યાસિરિ રાગ મોહરે,

સમયસુન્દર કહે ગાવતાં, નરનારી મન મોહરે.

(૪) ભલો રાગ ખંભાયતીરે, સોહિલાની ઢાલ છત્રી રે,

સમયસુન્દર કહે શ્રાવકો રે, સાંભલતાં અતિ મીઠીરે

યુદ્ધમાં વીર રસ ઉત્પન્ન કરાવવા યુદ્ધગીત ‘કડખા’ માં મૂકાય છે ઢાલ કુલણા છદ વા પ્રભાતિયું જે રીતે ગવાય છે તેજ રીતે આરોહ ચારણાદિ ગાઇ તેને ‘કડખું’ નામ આપે છે. જૈન કવિઓ બનતાં મુઠ્ઠી યુદ્ધ સંગ્રામનાં ગીત આ કડખાની દેશીમાં જ મૂકે છે. સમયસુન્દરે યુદ્ધ સંગ્રામનું ગીત-યુદ્ધ વર્ણન આ દેશીમાં મૂક્યું છે અને છેવટે કહ્યું છે કે ‘રામચી રાગની ઢાલ એ પાંચમી, સમયસુન્દર કહે અતિ કડખો’.—

યુદ્ધ ગીતો.

ચડ્યો રણુ કુઝવા ચંડપ્રધોન નૃપ, ચડનનાં તુરત વાબ્બં વબ્બયાં,

ભટ ભટ કટકોચર મટકિ બેઝાં થયાં, વડવડ વાગોયા વેગેં ધાયા.—૧ ચડ્યો.

૪

(ગજવર્ણન)

શીશ સિંદૂરીયા પ્રયત્ન મદ પૂરીયા, હમર ગુંબર ભીપણ કપોલા,
 મુંદ ઉત્તલતા શત્રુદલ ગાલતા, હાથીયા કરત હાલા કંઠોલા—૨ ચડ્યો
 ઘંટ બાજે ગણે રહે એકઠા મણે, મેહ-કાલી ઘટા બાણે દીસે,
 દળકતી દાલ ને શીશ ચામર દલે, મત્ત માતંગ રહે ભર્યા રીસે—૩ ચડ્યો
 હાલતા ચાલતા બાણે કરી પર્વતા, ગુહર ગુંબર ગંભીર કરતા,
 ચંડપ્રહોત રાખ તણા કટકમેં, હસ્તી લાખ દોય મદ્વારિ ઝરતા—૪ ચડ્યો

(અશ્વવર્ણન)

દેશ કાશ્મીર કમ્બોજ કાણુલ તણા, ખેત્ર પુરસાણ સૂધા છુખારા,
 અવલ ઉત્તર પવન પાણીપંથા વલી, લલ્લ લલા કચ્છી તેજી તુખારા—૫ ચં
 નીલડા પીલડા સખલ કમ્બોજડા, રાતડા રંગ કવિલા કિહાડા,
 કિરડીયા કાલૂઆ ધૂસરા દૂસરા, હાંસિલા વાંસલા ભાગ બહા—૬ ચં
 પવન વેગ પાખર્યા ફોજ આગલ ધર્યા, ચાલતા બાણે ચિત્રામ લેખ્યા,
 એહવા અશ્વ ઉજેણી રાખ તણે, કટકમેં લાખ પંચાસ સંખ્યા—૭ ચં

(પાયક વર્ણન)

શિર ધરે ચાંકડા બાહિ પેહેરી કડાં, લાજની પરતના બેલવાલા,
 એકથી એકડા કટકે આગલ ખડા, શરવીર વાંકડા સુલટ પાલા—૮ ચં
 સખલ કાંધાલ મૂઝાલ જિન સાજિયા, લોહમય ટોપ આટોપ ધારા,
 પચ હથિયાર હાથે ને બાથે ભડિ, ભીમ સમ વડ લલા પાલિ હારા—૯ ચં
 તીર તરકસ ધરા અલગ ભટ આકરા, સહસ જોધાર સંત્રામ શરા,
 ચંડપ્રહોત રાખતણે એહવા, સાત કોડિ સાથ પાયક પૂરા—૧૦ ચં

(રથ વર્ણન)

નિજ નિજ નામ નેબા ધબા ફરહરે, ધર હરે ઘોર નીશાણ વાખ,
 જરહ જોશાણ કીયા લાખમે રથ શીયા, સાથમે ચંડપ્રહોત રાખ—૧૧ ચં
 ચાલીયા કટક બાણે ચક્રવર્તિકા, ઝંસરી ધૂલ ઉકે ગગન લાગી,
 સમુદ્રજલ ઉજ્યાં સેપ પણ સત્તસદ્યા, ગુહર ગોપીનાથકી નિંદલાગી—૧૨ ચં

ઇંદ્રને ચંદ્ર નાગેન્દ્ર પણ ખલભક્ષ્યા, લંકે ગઢ પોલિ તાલાં જડાયાં;
 સખલ સીમાલ ભૂપાલ ભાગી ગયા, ચંડપ્રદ્યોત રાખ ન આયા-૧૩ ચ૦
 આવીયો ચંડપ્રદ્યોત ઉતાવલો, દેશ પંચાલની સીમમાંહે,
 દુમુહ રાખ પણ દેધ દમામાં ચડ્યો, આવી સાહમો અડ્યો મન ઉચ્છાહે-૧૪ ચ૦
 ફાળ ફાળે મંત્રી ભાટ ભટ ઉછલી, સખલ સંગ્રામ ભારથમડાણો,
 ભડે ભડ મલ્યા ભૂપ ભૂપેં ભડ્યા, સુભટ સુભટેં અડ્યા દેખી ટાણો-૧૫ ચ૦
 મુકુટ પરભાવેં રાખન છલ્યો દુમુહ, કટકમાં પ્રગટ જસ પડહ વાગો,
 કાછ લંપટ સદા ફૂડ કપટી તદા, ચંડપ્રદ્યોત રાખન ભાગ્યો-૧૬ ચ૦
 નાસતો ભાજતો ચંડપ્રદ્યોત તૃપ, બલિ કરી ખેડીયામાંહે દીધો,
 કટક ભાજ દયોદિશિ ગયું તેહનું, 'ધર્મ જય પાપ ક્ષય' વચન સીધો-૧૭ ચ૦
 દુમુહ રાખ ન આયો ઘેર આપણે, કહે છહાં રાજ પંચ રાત પડખો,
 રામગ્રી રાગની દાલ એ પાંચમી, સમયમુંદર કહે ભાતિ કડખો-૧૮ ચ૦

આમ ઉજ્જયિનીના વિપવલંપટ રાખ ચંડપ્રદ્યોતને અને પંચાલના
 કંપિલપુરના રાખ દુમુખ સામેના યુદ્ધનું વર્ણન કવિએ કડખાની
 દેશીમાં આપ્યું; તેમ 'સિંધુડો' એ યુદ્ધના રાગમાં કવિએ
 કંચનપુરનાં કરકંડુ રાખ ચંપાના દધિવાહન રાખ પર ચડે છે તેનું
 વર્ણન કરે છે.

કરકંડુ રાખ રે, મુણિ કરત દીવાળ રે,
 તતકાલ વખયાં વાળં ચકતરાં રે.
 કટકી કરી ધાયોરે, ચંપાપુરી આયો રે,
 તપ તેજ સવાયો રે, પુર વોટી રહ્યો રે.
 ગદરો હો મંડ્યો રે, અભિમાન ન છડ્યો રે,
 નિજ ખેલ ન ખંડ્યો, તૃપ સાહમો અડ્યો રે,
 ગણ ભૂમિકા સૂડે રે, નાલગોલા ઊડે રે,
 ગડડંત ગયયુડે, શેપનાગ સલસલે રે,
 સરણાઇ વાજે રે, સિંધુડો સાજે રે

શરવીર વિરાળે ઉંચા ઉચ્છલે ર.
 પહેર્યા બિણુ શાલા ર, ઉમટયા મેહ કાલા ર,
 શિર ટોપ તેજલા ઝખઝખ ઝખકતા ર,
 ભાલાં અણીયાલાં ર, ઉછાલે પાલા ર,
 એક સુભટ મુછાલા, ચાલે ચમકતા ર.
 વાળે રણુતૂરાં ર, એઉ દલ પૂરાં ર,
 એક એકથી શૂરા સુભટ તે સાથમેં ર,
 જમકી જીલ લખકે ર, બાણે વિજલી ચમકે ર,
 તરવાર ઉઘાડી ઝખકે હાથમેં ર.
 વહે તીર વચાલે ર, આવંતાં ટાલે ર
 વચર પોતાનું વાલે તે સાસે નહી ર.
 નવા નેબા ફરકે ર, વઢવાને થરકે ર,
 પગ એક ન સરકે પાછા તે સહી ર.
 મૂછે વલ ધાલે ર, આગલથી ચાલે ર,
 ફાળ આવંતી પાળે તે વલી વારકીર.
 એક પાગડા છોડે ર, નૃપ હોડાહોડે ર,
 અણીએ અણી નેડે ફાળાં મારકી ર.
 છોડી આતસખાણરે, એઉ રાબ-રાણ ર,
 ન રહે ગજ વાણ ઝાલ્યા કેમ કિયેર.
 ઠાકુરખ પુકારે ર, બાપ બિરદ સંભારે ર,
 આજ જય તે તુમ્હારે ભુળે પામીયેર,
 ભાજણુરા સુસ લીધા ર, ગંગોદકે પીધાં ર,
 ભલાં ભોજન કીધાં તાબાં ચુરમાં ર.
 રાણીરા ભયા ર, આમ્હા સામ્હા ધાયા ર,
 ધણા અમલ ખવરાયા ચડિયા શરમાં ર.
 એક કાયર કંપેરે, ચિહ્ન દિશિ દલ ચંપે ર,
 મુખ જંપે હાહા હવે કિણુ દિશિ ભાગશું ર.

કવિ પોતે જોડેલાં કાવ્યોની પહેલી કડીની દેશી તરીકે પણ ખીબા પોતાના કાવ્યમાં મૂકી છે તે પરથી એમ સિદ્ધ થાય છે કે પોતાની દેશીઓ પર પણ પોતાને મોહ હતો. દાખલા તરીકે સીતારામ પ્રબંધમાં—

(૧) પ્રત્યેક બુદ્ધની ખીબા ખંડની આઠમી ઢાલ.

(૨) સુણોરે ભવિક-ઉપધાન લઈ્યા વિણ કિમ સૂઝે નવકાર.

—એ સ્તવનની ઢાલ (આ ઉપધાન સ્તં પોતાનું છે)

(૩) રાગ બંગાલો—ઈમ સૂણી દૂત વચન, કોપીઓ રાજ મત

—એ મૃગાવતીની ચોખ્ખની ખીબા ખંડની દશમી ઢાલ

(૪) રાગ ધન્યાગિરી—સીલ કહે જગિ હું વડું, મુઝ વાત સુણો

એક મીઠીરે—એ સંવાદ શતકની ખીજ ઢાલ (આ

સંવાદ શતક તે દાનશીલ તપ ભાવના સંવાદ પર

ચોઢાળીયું સ્વરચિત છે તે)

(૫) શ્રેણિકરાય હુરે અનાથી નિગ્રંથ (અનાથી પર સઝાય)

(૬) આદરણ્ય ક્ષમા ગુણ આદર (ક્ષમાખત્રીશી)

(૭) હવે રાણી પદમાવતી જીવરાશ ખમાવે. (પ્રત્યેક બુદ્ધ રાક્ષ)

વગેરે વગેરે અનેક ઉદાહરણ છે.

રસાલંકાર જ કાવ્યનું લક્ષણ છે ?

રસાલંકારવાળું કાવ્ય લખનારને જ કવિ કહેવાય એવો નિયમ સર્વાંશે ગ્રહણ કરી ન શકાય. રસાલંકારવાળું કાવ્ય કરવું શ્રમસાપ્ત છે અને તે પંડિતોને માટે—વિદ્વદ્ભોગ્ય થાય છે. જે સહજ સરસતાથી અખંડપણે બોલતા ગરબની માકકે સ્વાભાવિક સરસતાથી નસિકેલાવ અર્પતી કવિતા છે તે કાવ્ય નથી એમ કેમ કહી શકાય ? આથી કવિતામાં ચરિત્રવિધ્યક અથમાં ચારિત્રનાયકનું રસાળ અને ચિત્તવેધકે કથાનક મુરસરીતિથી કવિએ વર્ણવેલું હોય છે ત્યારે માનવી વૃત્તિના ભિન્નભિન્ન દરજો વાચકની હૃદયકિડી પર આબેહુલ આલેખવાનું અભોધ

સામર્થ્ય કૌવતું સ્થળે સ્થળે જણાઈ આવે છે. ભયપ્રદ યુદ્ધસંગ્રામ, રમ્ય સુરમ્ય સ્થાનો, રાજ્યાભિષેકના પ્રસંગો, અને નગરશોભાના અપ્રતિમ દેખાવો—એ સર્વનાં વર્ણન મનોહર રીતિથી કરેલાં હોય છે. આમાંના કેટલાંક વર્ણનો આ કવિનાં આપણે અગાઉ જોઈ ગયા. વિશેષ હવે પછી જોઈશું.

પ્રકૃતિ પર કાવ્યો.

પ્રકૃતિનું સૌંદર્ય કવિ જે આંખથી જોઈ શકે છે તે પ્રકૃત-સામાન્ય જતો જોઈ શક્તા નથી. પ્રકૃતિના વિવિધ દેખાવ જોઈને સુદર શબ્દ રચનાથી તેનું વર્ણન કરવામાં કવિનો ભાવ વહે છે અને તે ભાવથી સૌંદર્યભાષ કરતો કવિ વિશેષ આકર્ષક બને છે. આપણા જૂના સાહિત્યમાં બહુ સુંદર કાવ્યો આ સંબંધી મળતાં નથી, છતાં સામાન્ય એવા કેટલાં નમુનાઓ મળી આવે છે:—

વસંતવિહાર

તેણે અવસરે સોહામણો, આયો માસ વસત, સુરંગાં ખેલણાં.
રસિયા ખેલે આગમેં, ગાયે રાગ વસંત, સુરંગાં ખેલણાં.
મોલસિંગી જાઈ જૂની, કુંદ અને મુયકુંદ,—
ચપક પાડત માલતી, ફૂલી રહ્યાં અરવિંદ—
દમણો મરઝો મોવરો, સગ ફૂલી વનરાય—
એક ન ફૂલી કેતકી, પીયુ વિણ હર્ષ ન થાય—
આ આ મોયાર અતિ ધણા, મજર (મજરી) લાગી સાર,—
કોયલ કરે ટહુકડા, ચિહ્ન દિશિ ભમર ગુંજાર—
બુગબાહુ રમવા રહ્યો, મયલુરેહા લે સાથ,—
આગમાંહિ રમે રગશું, હંદ ધયું નિજ હાથ—
નિર્મલ નીર ખંડો ખતી, કોલે રાજ મરાઝ,—
પ્રેમદાશુ પ્રેમે રમે, નાખે લાલ ગુલાલ—

ભોજન ભક્તિ યુક્ત ભલી, કરતાં થઈ અવેર,-
 રાત પડી રાવ આથમ્યો, પ્રસર્યો પ્રવલ અંધેર-
 નિર્ભય ઠામ જાણી રહ્યો, રાતેં બાગ મઝાર,-
 કેલીધર સૂતો નૃપ, થોડો શો પરિવાર-
 ચોથી ઢાલ પૂરી થઈ, ઝુંબખડાની જાતિ,-
 સમયસુંદર કહે હવે યુગો, રાતે હોશે જે વાત-

—નમિરાજ પ્રત્યેક બુદ્ધ રાસ રચ્યા સં૦ ૧૬૬૨

વસંતવર્ણન

એહવેં માસ વસંત આવીઉં, ભોગી પુરુષાં મન લાવીકેં,
 ફડી પરથં ફૂલી વનરાઈં, મહકેં પરિમલ પુહવી ન માઈં.
 સખર ધણું મહોર્યા સહકાર, માંજગી લાગી મહિકેં સાર,
 કોઈલ જમીડી ટીહકું કરે, શાખા ઉપરિ મધુરે સ્વરેં.
 જયલ જમીલા નર છોગાલ, ગાઈ વાઈ બાલ ગોપાલ,
 ચતુર માણસને હાથે ચંગ, મેઘનાદ વાજઈ મિરદગ.
 ફૂરં ગીન ગાઈ ફાગનાં, રસિકે બેઠ કહઈ રાગનાં,
 કોઠે લાલ ગુલાલ અમીર, ચિહું દિસિ બીંગ્નેઈ ચણા ચીર.
 નગરમાહિ સહુકો નરનારિ, આણુંદ ક્રિડા કરઈ અપાર,
 હલની રામગિરિ એ ઢાલ, સમયસુંદર કહે વચન રસાલ.

—પ્રિયમેશ્વર રાસ, ૨. સં૦ ૧૬૭૨.

કવિ પોતાના સમયનું પ્રતિબિંબ છે.

કવિ એ પોતાના સમયનું ચિત્ર નગર આગળથી દૂર કરી શકતો નથી. કમ્પનાના અંતર્પટ પર જે ચેન્નાં ચિત્રો કે આદર્શલાવનામાંથી ઉતારેલાં પાત્રોનાં આલેખનો વાણીમાં ચિતરતી વખતે કવિ આસપાસની પરિસ્થિતિ થોડો વખત બૂલી જાય, છતાં એ સપૂર્ણ રીતે પોતાના સમયની

સ્થિતિમાંથી સંપૂર્ણ રીતે કવિ મુક્ત થઈ શકતો નથી. પ્રચલિત કથાઓ કે શાસ્ત્ર—પુરાણની દંતકથાઓને સ્વભાષામાં, કવિતામાં, અવતારતીવેળા આખ્યાનકે કવિઓથી સ્વસમયની સ્થિતિ કદિ વીસરાતી નથી. આખ્યાનોનો હેતુ રસ અને બોધ આપવાનો છે અને તેથી મનુષ્યઆત્માની સ્વાભાવિક પ્રેરણા—(ideal)ને વ્યાપકરીતે અંત સુધી અખંડપણે આપવામાં ભાવનામય—આદર્શમય કવિઓ ચીવટથી વળગી રહે તેવું આખ્યાનોમાં સ્વાભાવિક રીતે હોતું નથી. આટલું છતાં આખ્યાનમાં માત્ર હકીકતો કહી જવી એટલું જ કાર્ય કવિનું નથી તેમાં તેને પ્રેરણામય ભાવના સાથે વસ્તુસ્થિતિના ચિત્રકાર(realist) થવું પડેછે. રાસાઓ એ મુખ્યપણે આખ્યાનો છે—કથાવર્ણનો છે. તેના રચનાસમયનાં આચાર, વ્યવહાર અને રહેણી-કહેણીની વાતો તેમાં પ્રવેશ પામે છે તેથી તે સમયનું થોડું વાણી સામાજિક જ્ઞાન પણ થાય છે.

આ કવિએ દુમુખરાજ (પત્નીની પ્રત્યેક બુદ્ધિ) ની પટરાણી ગુણ-ભાલાને સાત પુત્ર થયા છતાં પુત્રીની ઇચ્છા થઈ તે હકીકત લખતે કેટલીક સ્ત્રીઓ સામાન્ય રીતે અતૃપ્ત હોય છે તેના પર એક દાળ તેના પ્રબંધમાં રચી અને ખાસ કરી છેવટે ગૂજરાતી સ્ત્રીઓને માટે તે હકીકત લાગુ પડે છે એવું જણાવી કવિ અતે ટાણે માગે છે કે પોતાનું કહેવું સાચું છે કે નહિ તે જાણવું હોયતો ‘ગૂજરાતી લોક પ્રજાઓરે, તે કહેશે તતકાલ !’ તે દાસ નીચે પ્રમાણે છે:—

અતૃપ્ત સ્ત્રી

આ કામિની તૃપ્તિ ન પામે કેમ,
રટ લીધી મૂકે નહીં રે, પગ પગે નવનવા પ્રેમ રે—આ કામિની.
જનમથી માયા કેસવી રે, શીખે ધરનું સૂત્ર,
ધુન્નડીયેં રમતી કહેરે, એ મુજ પતિ એ પુત્રરે—
દેહ સમારે દિન પ્રત્યે રે, શીખી નાણુ વત્તાણુ,
અણખ અદેખાઇ કરે રે, ગાયે ગીત તેં (ત્રિયતાં) ગાન રે—

આરાધે કુંલદેવતા રે, વિનતિ કરે વારંવાર,
 ગોરીગણુ ગોરી રમે રે, ભયો હોજો ભરતાર રે—
 પરણી પણ રહે પૂછતી રે, વશીકરણુ એકાંત,
 કિમહિ પિયુડો વણ કરે રે, પૂરું મનતી ખાત રે—
 સુખ પામે ભરતારનું રે, તો પુત્ર વાંછે નાર,
 પુત્ર પાંખે કહું કામિની રે, કાંઈ સરજી કિસ્તાર રે—
 પુત્ર પરણાવું પ્રેમથું રે, વહુ દેખું એક વાર,
 ગોદ ખેલાડે પોતરા રે, સફળ કરું અવતાર રે—
 આલક પીડા ઉપજે રે, પ્રાયે ઉગમતે સૂર,
 ખેત્રપાલે ભમતી રહે રે દોલે તેલ સિંદૂર રે—
 પુત્ર પ્રમુખ સુખ ઉપનાં રે, તોપણ જીવ ઉદ્દેગ,
 ગુણમાલા રહે ઝુરતી રે પુત્રી ન પામી એક રે—
 ચોરી ન બાધી આગણે રે, તોરણે નાવિ જાન,
 પેસતો જમઈ ન પોંખીયો રે, તે જીવ્યું અપ્રમાણ (કુણ જ્ઞાન) રે—
 હાથ મુકાવણુ હાથીયો રે કે થોડા કે ગામ,
 જમાઈ ન દીયો દાયજો રે, તો ધન ક્રેડું (ક્રેડું) કામ રે—
 ધનતન (વશુતણુ) સધલી નારીનો રે, સહજ સદાંરે એહ,
 પુત્ર થરી પણ વાતડો રે, નવજ જમાઈ તેહરે —
 માન્યા ધનજીવ માનણુ રે, દોડિ દેવાડે જાય,
 દોડ્યાવ કરના થકાં રે, કિશુ મેલે પુત્રા થાય રે—
 સમયસુંદર રહે મે ભયી રે, એણીપર ત્રાજી હાલ,
 ગુજરાતી લોક પૂજજો રે, તે કહેજો તતકાલ

—(દુનહ નામના ગ્રીન્ન પ્રત્યેક બુદ્ધતોરાસ.)

નમિરાજ ઋષિ નામના ગ્રીન્ન પ્રત્યેક બુદ્ધના ચરિત્ર પરના રસ-
 મા કવિ પદેલાં મુદ્દર્શન નામના નગરનું વર્ણન કરે છે તેનો મુખ્ય

ભાગ જે આગ્રા નગરમાં કવિ તે રાસ રચી રહ્યા છે તેનું જ વર્ણન કરતો હોય તેમ જણાય છે. આગ્રામાં રચના સમયે (સં ૧૬૬૨) મહાન્ અકબર સ્વર્ગસ્થ થયા પછી જહાંગીર બાદશાહ થયો હતો. મોગલ સલ્તનતના દરબારે અને તેની રાજધાની ક્વેવી હોઈ શકે તેનું કંઈક વર્ણન સુદર્શન નગરના વર્ણનમાં કવિએ મૂકેલું છે:—

નગર વર્ણન

જંબુદ્વીપ સોહામણો, ક્ષેત્ર ભરત રસાલ,
દેશ અવંતી દીપતો, કદી ન પડે દુઃકાલ.
નગર સુદર્શન અતિ ભલું, બહુ ઋદ્ધિ સમૃદ્ધિ,
વારૂ વસે અવહારીયા, દેશ દેશ પરસિદ્ધ—નગર
ઉંચાં મંદિર માલીયાં ઉંચા રાજ પ્રાસાદ,
દંડ ઉપર ધ્વજ લહલહે, કરે સ્વર્ગશું વાદ.
અતેકરે જાણે અપહરા ઇંદ્રે મૂકી આણી,
દેત્ય થકી કરતે થકે, નિર્ભય કામ જાણી.
કિહાં કિણે રાજસભા જડી, મહેતા પરધાન,
શેઠ સેનાપતિ સૂત્રવી, ખોજા ને ખાન.
કિહાં કણે છત્ર ધરાવતો, એઠો ભૂપાલ
હુકમ ચલાવે આપણો, માને બાલ ગોપાલ
કિહાં કણે ભૂપ આગળ ભલા, વઢે જેઠીમણ,
હુશીયાર રહે હવે રામલા, વાહે વલી ગાલ.
કિહાં કણે શુંઠ ઉલાલતા, ઝરતાં મદવારિ,
સુંદર શશિ સિદ્ધરીયા, ધૂમે ફર્યારિ.
કિહાં કણે ઘોડા જીલમતી, સોવન જડિત પલાણુ,
તાબા તેજ હીસતા, દીસે દીવાણુ.
કિહાં કણે વલી પાયઠ લહે, સામે હાથિયાર,
એક વાહે ધા એકને, એક ટાલણુહાર.

આરાધે કુલદેવતા રે, વિનતિ કરે વારંવાર,
 ગોરીગણુ ગોરી રમે રે, ભયો હોજો ભરતાર રે—
 પરણી પણ રહે પૂછતી રે, વશીકરણુ એકાંત,
 કિમહિ પિયુડો વદ્ય કરે રે, પૂરું મનની ખાંત રે—
 સુખ પામે ભરતારનું રે, તો પુત્ર વાંછે નાર,
 પુત્ર પાંખે કંઠે કામિની રે, કાંઈ સરજી કિરતાર રે—
 પુત્ર પરણાવું પ્રેમશું રે, વદ્ય દેખું એક વાર,
 ગોદ ખેલાડે પોતરા રે, સફળ કરે અવતાર રે—
 બાલક પીડા ઉપજે રે, પ્રાર્થે ઉગમતે સૂર,
 ખેત્રપાલે ભમતી રહે રે દોલે તેલ સિંદૂર રે—
 પુત્ર પ્રમુખ સુખ ઉપનાં રે, તોપણ જીવ ઉદ્દેગ,
 ગુણમાલા રહે જુરતી રે પુત્રી ન પામી એક રે—
 ચોરી ન બાધી આગણે રે, તોરણે નાવિ જન,
 પેસતો જમઠ ન પોંખીયોં રે, તે જીવ્યું અપ્રમાણુ (કુણુ જ્ઞાન) રે—
 હાથ મુકાવણુ હાથીયો રે કે ઘોડા કે ગામ,
 જમાઠ ન દીધો દાયજો રે, તો ધન કેહું (કેહો) કામ રે—
 ધનનન (વશુનણુ) સવત્રી નારીતો રે, સડજ સદારો એહ,
 પુત્ર થતી પણ વાતડો રે, નવત્ર જમાન નેરે —
 માન્યા ધંધજી માનણુ રે, દોડિ દેવાજો જાય,
 દોડ્યાવ કરના થકાં રે, કિણુ મેજે પુત્રી થાય રે—
 સમયસુદર જો મે લગી રે, એણીપરે ત્રાજી દાલ,
 ગુજરાતી લોક પૂજીયો રે, તે કહેશે તતકાલ

—(દુનક નામના ત્રીજા પ્રત્યેક બુદ્ધતોરાસ)

નમિરાજ ઋષિ નામના ત્રીજા પ્રત્યેક બુદ્ધના ચરિત્ર પરના રાસ-
 માં કવિ પરેલાં સુદર્શન નામના નગરનું વર્ણન કરે છે તેનો મુખ્ય

બાગ જે આગ્રા નગરમાં કવિ તે રાસ રચી રહ્યા છે તેનું જ વર્ણન કરતો હોય તેમ જણાય છે. આગ્રામાં રચના સમયે (સં. ૧૬૬૨) મહાન્ અકબર સ્વર્ગસ્થ થયા પછી જહાંગીર ગાદશાહ થયો હતો. મોગલ સલ્તનતના દરબારે અને તેની રાજધાની કેવી હોઈ શકે તેનું કંઈક વર્ણન મુદ્દર્શન નગરના વર્ણનમાં કવિએ મૂકેલું છે:—

નગર વર્ણન

જંબુદ્વીપ સોહામણો, ક્ષેત્ર ભરત રસાલ,
દેશ અવંતી દીપતો, કદી ન પડે દુઃકાલ.
નગર મુદ્દર્શન અતિ ભલું, બહુ ઋદ્ધિ સમૃદ્ધિ,
વાર વારે અવહારીયા, દેશ દેશ પરસિદ્ધ—નગર
ઉંચાં મંદિર માલીયાં ઉંચા રાજ પ્રાસાદ,
દંડ ઉપર ધ્વજ લહલહે, કરે સ્વર્ગેશું વાદ.
અંતેરેર જાણે અપઞ્ચરા ઇંદ્રે મૂકી આણી,
દેવ થકી કરતે થકે, નિર્ભય ઠામ જાણી.
કિહાં કિણે રાજસભા જડી, મહેતા પરધાન,
શેઠ સેનાપતિ સૂત્રવી, ખોજા ને ખાન.
કિહાં કણે જત્ર ધરાવતો, એટો ભૂપાલ
હુકમ ચલાવે આપણો, માને બાલ ગોપાલ
કિહાં કણે ભૂપ આગળ ભક્ષા, વઢે જેઠીમહ,
હુશીયાર રહે હવે રામજા, વાહે વલી ગાલ.
કિહાં કણે શુંક ઉલાલતા, ઝરતાં મદવારિ,
મુંદર શશિ સિંદૂરીયા, ધૂમે દરઆરિ.
કિહાં કણે ઘોડા જીલમતી, સોવન જડિત પલાણુ,
તાજ તેજ હીસતા, દીસે દીવાણુ.
કિહાં કણે વલી પાયઠ લડે, સામે હથિયાર,
એક વાહે ધા એકને, એક ટાલણહાર.

આરાધે કુલદેવતા રે, વિનતિ કરે વારંવાર,
 ગોરીગણુ ગોરી રમે રે, ભયો હોજો ભરતાર રે—
 પરણી પણ રહે પૂછતી રે, વશીકરણુ એકાંત,
 કિમહિ પિયુડો વડા કરે રે, પૂરું મનની ખાંત રે—
 મુખ પામે ભરતારનું રે, તો પુત્ર વાંછે નાર,
 પુત્ર પાંખે કહું કામિની રે, કાંઈ સરજી કિસ્તાર રે—
 પુત્ર પરણાવું પ્રેમશું રે, વહૂ દેખું એક વાર,
 ગોદ ખેલાડું પોતરા રે, સફળ કરું અવતાર રે—
 બાલક પીડા ઉપજે રે, પ્રાયેં ઉગમતે સૂર,
 ખેત્રપાલે ભમતી રહે રે દોલે તેલ સિંદૂર રે—
 પુત્ર પ્રમુખ મુખ ઉપનાં રે, તોપણુ જીવ ઉદ્દેગ,
 ગુણમાલા રહે ઝુરતી રે પુત્રી ન પામી એક રે—
 ચોરી ન બાધી આગણુ રે, તોરણું નાવિ જાન,
 પેસતો જમણ ન પોંખીયોં રે, તે જીવું અપ્રમાણુ (કુણુ જ્ઞાન) રે—
 હાથ મુકાવણુ હાથીયો રે કે થોડા કે ગામ,
 જમાઈ ન દીયો દાયજો રે, તો ધન કહું (કહે) કામ રે—
 ધનતન (ઘણતણુ) સવળી નારીતો રે, સડજ સદાંરો એહ,
 પુત્ર થતી પણ વાત્રડો રે, નવત્ર જમાનું તેવરે —
 માન્યા ઇચ્છણુ માનણુ રે, દોડિ દેવાત્રે બાપ,
 દોડ્યાવ કરના થકાં રે, કિણુ મેલે પુત્રા થાય રે—
 સમયસુદર રહે મે ભયી રે, એણીપર ત્રાજી હાલ,
 ગુજરાતી લોક પૂજજો રે, તે કહેશે તતકાલ.

—(દુનહ નામના બીજા પ્રત્યેક બુદ્ધનોરાસ.)

નમિરાજ કપિ નામના ત્રીજા પ્રત્યેક બુદ્ધના ચરિત્ર પરના રાસ-
 મા કવિ પદેલાં સુદર્શન નામના નગરનું વર્ણન કરે છે તેનો મુખ્ય

ભાગ જે આગ્રા નગરમાં કવિ તે રાસ રચી રહ્યા છે તેનું જ વર્ણન કરતો હોય તેમ જણાય છે. આગ્રામાં રચના સમયે (સં ૧૬૬૨) મહાત્મ અકબર સ્વર્ગસ્થ થયા પછી જહાંગીર આદશાહ થયો હતો. મોગલ સલ્તનતના દરબારે અને તેની રાજધાની કેવી હોઈ શકે તેનું કંઈક વર્ણન મુદ્દર્શન નગરના વર્ણનમાં કવિએ મૂક્યું છે. —

નગર વર્ણન

જંબુદ્વીપ સોહામણો, ક્ષેત્ર ભરત રસાલ,
દેશ અવંતી દીપતો, કદી ન પડે દુઝકાલ.
નગર સુદર્શન અતિ ભલું, બહુ ઝહિ સમૃદ્ધિ,
વારૂ વસે વ્યવહારીયા, દેશ દેશ પરસિદ્ધ—નગર૦
ઉંચાં મંદિર માલીયાં ઉંચા રાજ પ્રાસાદ,
દંડ ઉપર ધ્વજ લહલહે, કરે સ્વર્ગેશું વાદ.
અતેકેર બાણે અપઞ્ચરા ઇંદ્રે મૂકી આણી,
દેવ થઈ ડરતે થકે, નિર્ભય ઠામ બાણી.
કિહાં કિણે રાજસભા જડી, મહેતા પરધાન,
શેઠ સેનાપતિ સૂત્રવી, બોબા તે ખાન.
કિહાં કણે છત્ર ધરાવતો, બેઠો બ્રૂપાલ
હુકમ ચલાવે આપણો, માને બાલ ગોપાલ
કિહાં કણે ભૂપ આગળ લલા, વઢે જેદીમલ,
હુશીયાર રહે હવે રામલા, વાહે વલી ગાલ.
કિહાં કણે શુંઢ ઉલાલતા, ઝરતાં મદવારિ,
સુંદર શશિ સિંદૂરીયા, ધૂમે દરબારિ.
કિહાં કણે ઘોડા બુલમતી, સોવન જડિત પલાણુ,
તાબ તેજ હીસતા, દીસે દીવાણુ.
કિહાં કણે વલી પાયક લહે, સામે હથિયાર,
એક વાહે ધા એકને, એક ટાલણહાર.

આરાધે કુલદેવતા રે, વિનતિ કરે વારંવાર,
 ગોરીગણુ ગોરી રમે રે, ભયો હોજો ભરતાર રે—
 પરણી પણ રહે પૂછતી રે, વશીકરણુ એકાંત,
 કિમહિ પિયુડો વડા કરે રે, પૂરું મન ા ખાત રે—
 મુખ પામે ભરતારનું રે, તો પુત્ર વાંછે નાર,
 પુત્ર પાંખે કહું કામિની રે, કાંઈ સરથ કિરતાર રે—
 પુત્ર પરણાવું પ્રેમયું રે, વદ્ધ દેખું એક વાર,
 ગોદ ખેલાડું પોતરા રે, સફળ કરે અવતાર રે—
 આલક પીડા ઉપજે રે, પ્રાપ્તે ઉગમતે સૂર,
 ખેત્રપાલે ભમતી રહે રે દોલે તેલ સિંદૂર રે—
 પુત્ર પ્રમુખ મુખ ઉપનાં રે, તોપણ જીવ ઉદ્દેગ,
 ગુણમાલા રહે જુરતી રે પુત્રી ન પામી એક રે—
 ચોરી ન આધી આગણે રે, તોરણે નાવિ જન,
 પેસતો જમઠ ન પોંખીયોં રે, તે જીવું અપ્રમાણ (કુણ જ્ઞાન) રે—
 હાથ મુકોવણુ હાથીયો રે કે ઘોડા કે ગામ,
 જમાઈ ન દીયો દાયજો રે, તો ધન કેહું (કેહું) કામ રે—
 ધનનન (ધણતણ) સવડી નાગિનો રે, સડજ સદારે એહ,
 પુત્ર થતી પણ વાત્રડો રે, નવત્ર જમાઈ નેકરે —
 માન્યા ઇચ્છણું માનણુ રે, દોડિ દેવાત્રે જાય,
 દોડધાવ કરતા થકા રે, કિણ મેલે પુત્રા થાય રે—
 સમયસુદર રહે મે ભણી રે, એણીપર ત્રાંચ દાલ,
 ગુજરાતી લોક પૂછજો રે, તે કહેશે તતકાલ

—(દુનહ નામના ગ્રીજ પ્રત્યેક બુદ્ધતોરાસ)

નમિરાજ ઋષિ નામના ગ્રીજ પ્રત્યેક બુદ્ધના ચરિત્ર પરના રસ-
 માં કવિ પદ્યેલાં મુદ્ધર્શન નામના નગરનું વર્ણન કરે છે તેનો મુખ્ય

ભાગ જે આગ્રા નગરમાં કવિ તે રાસ રચી રહ્યા છે તેનું જ વર્ણન કરતો હોય તેમ જણાય છે. આગ્રામાં રચના સમયે (સં ૧૬૬૨) મહાન્ અકબર સ્વર્ગસ્થ થયા પછી જહાંગીર આદશાહ થયો હતો. મોગલ સલ્તનતના દરબારે અને તેની રાજધાની કેવી હોઈ શકે તેનું કંઈક વર્ણન મુદ્દર્શન નગરના વર્ણનમાં કવિએ મૂક્યું છે:—

નગર વર્ણન

જંબુદ્વીપ સોહામણો, ક્ષેત્ર ભરત રસાલ,
દેશ અવંતી દીપતો, કદી ન પડે દુઝાલ
નગર સુદર્શન અતિ ભલુ, બહુ ઝલ્લિ સમૃદ્ધિ,
વારૂ વસે અવહારીયા, દેશ દેશ પરસિદ્ધ—નગર૦
ઉંચાં મંદિર માલીયાં ઉંચા રાજ પ્રાસાદ,
દંડ ઉપર ધ્વજ લહલહે, કરે સ્વર્ગેશું વાદ.
અતેકેર જાણે અપઞ્ચરા ધંદ્રે મૂઢી આણી,
દૈત્ય થઈ કરતે થકે, નિર્ભય કામ જાણી.
કિહાં કિણે રાજસભા જડી, મહેતા પરધાન,
શેઠ સેનાપતિ સૂત્રવી, ખોજા ને ખાન.
કિહાં કણે જગ ધરાવતો, ખેઠો બ્રૂપાલ
હુકમ ચલાવે આપણો, માને આલ ગોપાલ.
કિહાં કણે ભૂપ આગળ ભલા, વડે જેઠીમણ,
હુશીયાર રહે હવે રામલા, વાહે વલી ગાલ.
કિહાં કણે શુંક ઉલાલતા, ઝરતાં મદવારિ,
સુંદર શશિ સિદ્ધીયા, ધૂમે દરબારિ.
કિહાં કણે થોડા જુલમતી, સોવન જડિત પલાણ,
તાબ્લ તેજ હીસતા, દીસે દીવાણ.
કિહાં કણે વલી પાયક લહે, સામે હથિયાર,
એકે વાહે ધા એકને, એકે ટાલણહાર.

કિહાં કણે વડીયાલાં ઘડી, વાળે વારંવાર,
કાલ જણાવે લોકને, રહેજે દુશિયાર.

કિહાં કણે વલી નોખત તણા, વાળે નીશાણુ,
ભગોરે ભગો ધર્મ કરે, લોકને કરે જાણુ.

કિહાં કણે કનક રૂપા તણી, પડે તિહાં ટંકશાલ,
ગંજ ખન્નના ઉપર રહે, અદ્ભુત રખવાલ.

કિહાં કણે બેઠા ચકિતરે, કાળ કાટવાલ,
ઝગડો ભાળે લોકનો, ન લીધે લાય વિચાલ

કિહાં કણે દોશી કાપડા, વેચે પટફલ,
જેમ તેમ સાદું મેલવે, દલાલ વાનુલ.

કિહાં કણે બેઠા જવહરી, જવાહીર લેધ જોય,
મોતી માણુક લાલડે, કાલ પામે સોય

કિહાં કણે માંડ્યાં કંદોઈએ, મુખડી બહુ હાટ,
ગુંદવડાં પેંડા ભલા, દીકે ગલે દાઢ.

કિહાં કણે સખરા મુરહીએ, ચૂઆ ચંપેલ,
મહમહતા માંડ્યાં વણાં, મોઢરેલ દૂલેલ.

કિહાં ઘટાં રણકે દેહરે, જિનખિંજ વિચિત્ર,
આવડે રનાત્ર પૂજા કરે, કરે જન્મ પવિત્ર.

કિહાં વલી સાધુ ને સાધવી, બેઠાં પોશાલ,
ઘે ભવિયણુને દેશના, વાંચે સૂત્ર રસાલ;

કિહાં ભયે આંકે ભણે ઘણા, નીશાલે આત્ર,
જ દુ બાર મુખેં કહી, ધડા દે તતકાલ

કિહાં કાળુ મુદ્રીં પડે, કિતાબ કુશાણુ,

કિહાં વલી આભણુ વેદીયા, ભણે વેદ પુરાણુ.

કિહાં બજાર બાજુ પડે કિહાં ગીત ને ગાન,

કિહાં પચાડા ગાઠ્યેં, કિહાં દીજે દાન

કિહાં વતી નગરની નાયકા, જૈદી આવાસ,
 હાવ ભાવ વિશ્વમ કરી, પાડે નર પાસ.
 કિહાં વતી મોતી પ્રેમયેં કિહાં કૃતિકની માલ,
 કિહાં પરવાલાં કાઢીયેં, હોંગલો હરિયાલ
 કિહાં ધાનના દગ માંડીયા, કિહાં ખડના ગંજ,
 કિહાં ઘી તેલ ફૂંડાં ભર્યા, કિહાં કાળના પુંજ.
 ચક્રેશી ચક્રેટા ભક્ષા, ભક્ષી પોલ પ્રકાર,
 ભક્ષી આજર ત્રિપોલિયા, ભક્ષા સકલ પ્રકાર.
 નગર સુદર્શન વર્ણના, એ પહેલી દાલ,
 સમયમુંદર કહે હવે કહું, તિહાં કાણુ ભૂપાલ

આમા ખોજ, ખાન, કાચ, કાટવાલ, જવેરી. ટકશાલ, ઘડિયાલ,
 સરૈયા (અનરવાળા), મુઝલા-કુરાન, નાવિકા વગેરેને સ્થાન આપ્યું
 છે, તેમ જ ભૂપાલ પણ જહાંગીરી હુકમવાળો (હુકમ ચલાવે આ-
 પણા, માને આલ ગોપાલ) વર્ણવ્યો છે એટલું જ નહિ પણ જેને
 મક્કાઆલ, પટ્ટાઆલ, હાથી ને ઘોડાના ખેલો પસંદ છે એવું જણા-
 વ્યું છે તે જહાંગીર આદલાહને લાગુ પડે છે મોટી ઘડિયાલ અકબર
 આદલાહના વખતમાં તાખલ થઇ હતી તેનો પણ ઉલ્લેખ કર્યો છે.

ચપક શ્રેણીની ચોપાઈ સં. ૧૬૨૫ માં કવિએ રચી તેમાં કથા
 પ્રસંગમાં દુકાળનું વર્ણન કરતાં કવિ પોતાના સમયમાં સં. ૧૬૮૭
 માં પડેલા દુકાળનું વર્ણન ટાકે છે;—

દુકાળનું વર્ણન—

તિણિ દેસઇ હિવ એકદા પાપી પડ્યઉ દુકાલ,
 બાલ વરસ સીમ આપડા, કીધા લોક કરાલ
 વદિ મત પડ્યયો એહવઉ, કાલ મહા વિકરાલ,
 નિણિ વિજોલ્યા માઆપ સુત, લાગા સમલ ભૂપાલ

ખાતાં અન્ન ખટી ગયા, ધીજી કુંજુ પ્રકાર,
 ભુખ સગી નહી કેહની, પેટ ઠરઈ પોષાર.
 સગપણુ દ્રાઘ ગિણુનું નહી, મિત્રાઈ ગઈ મૂલ,
 કોક દાવિ માંગઈ કહે, તઉ માથઈ ચઢઈ સૂલ.
 પ્રાણ મૂંકિ વડ માણુસે, માંગવા માંડી ભીખ,
 તે પણિ કે આપઈ નહી, દુખીએ લીધી દીખ.
 કે બઈયર મૂંકી ગયા, કે મૂંકી ગયા બાલ,
 કે માખાપ મૂંકી ગયા, કુંજુ પડઈ જાંબલ.
 બાપે ખેટા વેચીયા, માંડી વેચી બયર,
 બયરે માંડી મૂંકીયા, અન્ન ન ઘઈ એ બયર.
 પરદેશે ગયા પાધરા, સાંભલ્યકે જેથિ મુગાલ,
 માણસ સંબલ વિણુ મૂઆ, મારગમાંહિ વિચાલ.
 ગડખે બઈકે ગોરડી, વીંઝણે દોલતિ વાય,
 પેટનઈ કાજિ પદમિની, યાચઈ પરધરિ જાઈ.
 ભોજન અમૃત હમતા, ખાતા દ્રાખ અખોડ,
 ઠાંડી ખાયઈ કારડી, કે ખેજડનાં છોડ.
 જતીયાં દેખી હમતા, જિભા રહેતા આડિ,
 તે તકે ભાવ તિહાં રહ્યા, ગિમતા જડઈ કમાડ.
 દેવ ન પૂજઈ દેહરઈ, પડિકમનું નહી પોસાલ,
 સિચિલ થયા શ્રાવક સહુ, જતી પડયા જાંબલ.
 રડવડના ગલિએ મુઆ, મહા પડયા દામિ દામિ,
 ગલીમાંહિ થઈ ગંદગી, ઘઈ કુણુ નાંખણુ દામ.
 સંવત સોલ સત્યાસિયન, તે દીઠઈ એ દીઠ,
 હિવ પરમેશ્વર ગોહનઈ, અલગઉ કરે અદીઠ.
 હાહાકાર સંબલઉ હુઅઉ, દીસઈ ન કે દાતાર,
 તિણુ વેલા જિહ્યઉ તિહાં, કરિવા વલી ઉદાર.

હવે આપણે જોશીનું વર્ણન જોઈએ:—

દાગ દસમી-કપૂર હુયમ્ અતિ ઉજનું રે. એહની.

રાગ કેદારો ગોડી.

૩૫ કીધું આલણ તણું રે, આલ્યઉ નગર મઝારિ

હાથે લીધું કીપણું રે, વાંચમ્ તિથિ નઈ વાર.

—જોસીયડઉ જાણઈ જોતિય સાર,

એતઉ નિમિત્ત પ્રકાશઈ અપાર—જોસિયડઉં

સ્નાન કરી તટની જલઈ રે, દલતા મુક્યા કેસ,

માથઈ બાંધ્યું કાલોયુ રે, વારૂ બણાયઉ વેસ—જોસિં ૨

તિલકે કીધું કેસર તણું રે, વિચિમાંહિ નખસું ચીરિ,

અદભુત આડિ બિહુ ગર્મા રે, સુંદર ચક્ર સરીરિ—જોં ૩

ધોણું ખીરોદક ધોતીયું રે, જનોઈ સુવિસાલ.

હરિ વિષ્ણુ હરિ વિષ્ણુ મુખિ જખઈરે, તુલસીની જખમાલ—જોં ૪

હેમકમંડલુ હાથમઈ રે, નીર ભરિઉ નિત જાણિ,

વેદ જાણઈ મુખિ વેદીયડેરે, કંઈઈ સહુનઈ કંથ્યાણુ—જોં ૫

ભમતઉ ભામા ધરિ ગયડેરે, દીઠઈ કુબળ દાસિ,

સુંદર ૩૫ સરલ તનૂરે, તતપિણુ કીધું તાસિ—જોં ૬

અચરિજ દાસી ઉપનું રે. કીધું ચરણ પ્રણામ,

પૂજ્યું કેથિ પધારસ્યઉ રે, જમસ્યું ભોજન કામ ?—જોં ૭

સત્યભામા મુઝ સામિની રે, આવઉ તસુ આવાસિ,

મોદક મીઠા આપસ્યું રે, દેસ્યઉ મુઝ સાબાસિ—જોં ૮

વિપ્ર બાહિરિ મુંકિ માંહિ ગઈ રે, દાસિ ભામા પાસિ,

દીવ્ય ૩૫ નવિ ઉલખીરે. રહિય વિમાંસિ વિમાંસિ—જોં ૯

કુબળ દાસી હું તુમ્હે તણી રે, કંઈ આલણની વાત,

દઈડિ તેડી આવિ તેહનઈ રે, સિદ્ધ પુરૂષ સુવિખ્યાત—જોં ૧૦

- વેદ ભણતઉ આવીયઉ રે, દીધઉ આસિરવાદ,
ભામા ઉઠિ ઉભિ થઈ રે, પ્રભુમ્યા અરણ્ય પ્રસાદ--જો ૧૧
- ભામા ભગતિ ઇમ ભણઈ રે, એક કંઈ અરદાસ,
રૂકમણિનું રૂપ રૂપું રે, મૂઝથી અધિક પ્રસાદ--જો ૧૨
- તિણિ તેહનઈ માનઈ ઘણું રે, કૃષ્ણજી કંત મુરારિ,
અધિક રૂપ કરિ માહરં રે, મનિમું તુમ્હ ઉપગાર--જો ૧૩
- ચિત્ત ઉત્તરઈ કંતનુરે, રૂકમણિથી એક વાર,
તહિ હું જાણું માહરં રે, જીવિત સફલ સંસાર--જો ૧૪
- વિપ્ર કહિ વિધિ જઈ ઘણી રે, તે જહિ સર્વ કરેસિ,
તહિ રૂપ થાસ્યઈ તેહનું રે, દેખી વિસમય ધરેસિ--જો ૧૫
- જે કહો તે સ્વામી હું કંઈ રે, વેગિ મ લાયકે વાર,
મસ્તક મુડિ તુ આપણું રે, આમ્રણ સવિ ઊતારિ--જો ૧૬
- ખંડિત દડિત અતિ જર્યા રે, પહરી પુરાણાં ચીર,
મસ્તક મુખ આંપિ મસિ ધસીરે, સવત્રુ બેપિ શરીર--જો ૧૭
- જિમ કલું તિમ ભામા ક્યંઈ રે, અરથી ન દેખઈ દોષ,
દીસઈ રૂપ ખીલામણું રે, જાણઈ ભૂત પ્રદોષ--જો ૧૮
- રૂંડ મુંડ સ્વાહા રૂંડ જુડ સ્વાહારે, અકોતરસકે વાર,
મંત્ર ગુણે અણુપોલતી રે, હોસ્યઉ રૂપ અપાર--જો ૧૯
- ભામા હું ભુખ્યો થયહિરે, ભોજન દઈ ભરપૂર,
અઈસાર્યઉ વિપ્ર જમાડવારે, પ્રીત્યા બહુ ઘૂત પૂરે--જો ૨૦
- પ્રીત્યા લાહુ પાજવારે, પીવાહના પકવાન,
નિરખંતા સવિ નીઠવ્યારે, અચરિજ એ અસમાન--જો ૨૧
- રે રે વિપ્ર તું રૂણ જઈ રે, ત્રિપતિ ન પામઈ કિમ,
ગીઠિ ગીઠિ તુ ઇહાં થકીરે. પલણુઈ દાસો એમ--જો ૨૨

--સં ૧૬૫૯ માં રચેલ સાંગપ્રભુમ્ન રાસ લખ્યા સં ૧૬૫૯.

આમાં આજાણુ જોશીનું કેવું તદ્રૂપ ચિત્ર આપ્યું છે! તે હાલના

જોશી સાથે સરખાવવા જેવું છે. તેવી રીતે ચીતારાતું આખેહુખ સ્વરૂપ કવિએ પોતાના એક અન્ય રાસ-એ હજાર વર્ષ પર થયેલી મૃગાવતી પરતી ચોપાઈમાં આજેખ્યું છે તે અત્ર નીચે આપવામાં આવે છે. તેમાં કવિ પોતાના સમયની સ્થિતિ બૂઝી શકતો નથી. જે ચિત્ર ચિતારાએ દોર્યા છે તેમાં રાતાં મોં અને ચુંચી આંખવાળા ને માથે મોટા પાંચડા વાળા તિરંદાજ મુગલ અને કાળલી, કાળા હાથસી પાંડુવર્ણ પડાણ, કુરાન કિતાબ વાંચતા બુઢા કાઝનાં ચિત્રો મૂક્યાં છે, એટલું જ નહિ પણ માથે મોટા ટેપા ધાલનાર ને ટ્રાયળા જેવાં હીલાં મુંથણાં (પાટલુન) પહેરનારા જેડનાં કરતાં કોપાયમાન થનાર ફિરંગીઓને પણ બાકી રાખ્યા નથી. આ અકબર-જહાંગીરના સમયમાં વેપાર અર્થે જૂદે જૂદે સ્થળે ડાકીઓ નાંખનાર અંગ્રેજો-પોર્ટુગીઝો છે. આમ કરી કવિએ સમય વિરોધનો દોષ ગોરી લીધો છે, અને એવો કાલ વિરોધ ત્રણે સ્થળે દેખા દે છે, તેનાં દૃષ્ટાંતો ત્રણેક અગાઉ અપાઈ ગયાં છે

ચતુર ચિતારો

ખંડ ૨ જે પ મી ઢાળ રાતડીયાં રમીનઈ કિહાંથી આવીયારે-
એ દેશી-રાગ પરજીઓ.

સકલ ચીતારામાંહિં સૂંદર રે, નિપુણ છઈ જેહનુ નામ રે,
રાજમહલ દીધો તેહનઈ રે, વાર કરવા ચિતારારે

—ચતુર ચીતારો રૂપ ચીતરઈ રે

ચતુર ચીતારો રૂપ ચીતરઈ રે, રાજમહલ તણી ભીંતિરે,
ન્યાન વિન્યાન નવાં કેલવઈ રે, રંજવા રાખતૂ ચીતરે— ચતુર૦
ચઉદ સુપન પહિલાં ચીતર્યા રે, ચીતર્યા આઠ મંગલીક રે,
રામ સીતા રૂપ ચીતર્યા રે, સપમણ રામ નજીક રે— ચતુર૦
વળીરે વાનર હનુમંત ચીતર્યા રે, જેહનુ લાંબું પુંજરે,
રૂપ વિસિષ્ટ તણુ ચીતર્યા રે, મોટી ગઢી મોટી મુંછ રે— ચતુર૦

રૂપ લખ્યું રાવણ તણું રે, દસ માથાં ભુજ વીસરે,
 પડગ ચંદ્રહાસ તે હાથમઈ રે, શ્રવણ નયણ જસ વીસરે- ચતુર૦
 મધરતું રૂપ ચીતર્યું રે, અહિ આભરણ રૂંડમાલરે,
 ચંદ્રકલા ગંગા સિરઈ રે, વૃષભ વાહન કંદ કાલ રે- ચતુર૦
 રૂપ બ્રહ્માતણું ચીતર્યું રે, ચતુર્મુખ બુદ્ધ જટાબરે,
 હાથ કમંડલ જલ ભર્યું રે, જનોઈ જપમાલ રે- ચતુર૦
 રૂપ લિખ્યું શ્રી કૃષ્ણતું રે, મુરલી મનોહર શામ રે,
 શંખ ગદા ચક્ર હાથમઈ રે, ચતુર્ભુજ અતિ અભિરામ રે- ચતુર૦
 ચંદ સૂરજ નવગ્રહ ચીતર્યા રે, ચીતર્યું ગણેસનું રૂપ રે,
 પેટ મોટું સુડિ ગજ તણી રે, ઉંદર વાહન અતૂપ રે- ચતુર૦
 ભલા બઈ ભારંડ પંખી ચીતર્યા રે, એક ઉંદર ગાળડિ દોય રે,
 ભુગતિં ભષઈ કલ ભુભુઆં રે, છવ ભુદા બેગિ હોઈ રે- ચતુર૦
 ગરૂડ મયુર સુકે સારિકા રે, પંખી રૂપ અનેક રે,
 નિપુણ ચીતારઈ સધલાં ચીતર્યા રે, વાર જાણ વિવેક રે- ચતુર૦
 મુગલ કામલી ચીતર્યાં રે, મુખ રાતા ચુચી આંધિરે,
 માથઈ મોટા પાંચડ દૂમણા રે, તે જાણઈ તીર નાંધિ રે- ચતુર૦
 રૂપ ફરંગી ચીતર્યા રે, માથઈ મોટા ટોપ રે,
 ફીલા પહિરઈ સૂચણ કોથલા રે, છેડયા કરઈ બહુ કાપ રે- ચતુર૦
 પચવરણ આભાં ચીતર્યાં રે, ચીતર્યા પોલિ પાગાર રે,
 ચતુર ચીતારે જાણુપણઈ ધણું રે, ચીતર્યા સકલ પ્રાકાર રે- ચતુર૦
 હુબસ્ટી કાલા અતિ ધણું રે, પાંકુર વરણ પદાણ રે,
 ગરદા બૂદા કાળ ચીતર્યા રે, વાંચતા કતેબ કુરાણ રે- ચતુર૦
 નિપુણ ચીતારઈ દીઠો એકદા રે, મૃગાવતી તણો અંગૂઠ રે,
 વસ્ત્ર અંતરિ પણિ પ્રગટોઓ રે, કાંતિ કરી અતિ સુદ્ધ રે- ચતુર૦
 તેહનઈ અનુસારઈ સધલાં ચીતરી રે, મૃગાવતી રાણીનું રૂપ રે,
 સકલ કલા આપણી કેલવી રે, કીધો તેહનું સરૂપ રે- ચતુર૦

રૂપ ચીતરતાં રાણી તણો રે, સાચલિ પડ્યો મસિ બિંદ રે,
 ચતુર ચીતારો વિલખો થયો રે, એહ જણાવ્યું દુષ દંદ રે— ચતુર૦
 ખીછ વાર બિંદુ ભૂંસીડે રે, વલિ પડ્યો તેણિ જ ઠામ રે,
 વલી રે ચીતારઇ દૂરઇ કીકે રે, એહનો મહાં નહીં કામ રે— ચતુર૦
 ધ્રમ વાર વાર તિહાં પડ્ય રે, મસિનો બિંદ તે એક રે,
 ચતુર ચીતારઇ દૂરઇ કીકે રે, મન ધરી પરમ વિવેક રે— ચતુર૦
 —મૃગાવતી ચોપઇ. લ. સં૦ ૧૭૧૫.

વીણાધારી ગાયક.

ઠાલ પતરખી—ખંભાયતી રાગ—એસલમેરૂ જરાઉલઇ રે—એ દેશી
 સંખ પ્રજૂત કુમર ચલ્યા રે, વિદ્યાખલિ આવાસો રે,
 રૂપ કીધું ચંડાલનુ રે, કાંતિ કલા સુપ્રદાશો રે—૧
 તોરે કાડડે વેદરખી, પરણિ કુચરીરે, મોરી માતજી,
 મન આસા પૂરું તાહરો રે— તોરે૦ ૧
 ભે જકે કટક નગરમહિં ભમઇ રે, ગાયઇ ગીત રસાલોરે,
 વિચિત્રિ વિચિ વાયઇ વાસલી રે, એક વીણા એક તાલો રે— તોરે૦ ૨
 હા હા હૂ હૂ અવતર્યા રે, દેવ ગાયક દિવ્ય રૂપો રે,
 સગીત ભેદ સમુચરઇ રે, સુંદર સકલ સરપો રે— તોરે૦ ૩
 સમ રવર ત્રિણુ આમસુ રે, મૂર્છના એકવીસ માનો રે,
 સર મડલ પૂરકે જઇ રે, આલીસ ને નવ તાંતો રે— તોરે૦ ૪
 ટોલઇ ટોલઇ મિલઇ તિહાં રે, નરનારીના વૃંદ રે,
 દેવ વિમાન થંભી રહઇ રે, પામઇ પરમાણુદો રે— તોરે૦ ૫
 પામઇ સુખ સંયોગિની રે, નિરહણી રાહુ આરાધઇ રે,
 ચંદ્ર વાહન મૃગ નવિ ચલઇ રે, નાદિય ધ્યો નિસિ વાધઇ રે— તોરે૦ ૬
 કાચિત હાર પરેવતી રે, અધવિચ નાંખી આવઇ રે,
 કાચિત પ્રીયુ અણુપ્રીસતી રે, ઘી અણુપ્રીસ્યાં ધાવઇ રે— તોરે૦ ૭
 કાચિત ગીત વિનોદિની રે, પ્રીયુ હટકી વિલખાણી રે,
 કાચિત પગને માડણે રે, અણસુકી જાળણી રે— તોરે૦ ૮

કાચિત ધરિ ધીનઉ ધડઉ રે, નીસરિ મૂઠી ઢલનોરે,
 કાચિત ધાન ચૂસઠું ચડયઉ રે, મુગધા મૂંઠું ખલનો રે- તોરે ૦ ૯
 કાચિત ન ગણું નાહલઉ રે, ગાલિ દેતઉ ઊછલતો રે,
 કાચિત ખાયલ છેહડઉ રે, ઉંચઉ લ્યઠ નહી રલતઉ રે- તોરે ૦ ૧૦
 કાચિત વીણુ ગુથાવતી રે, નીસરી છૂટઠ કેસો રે,
 કાચિત ભોલી ભામિની રે, અરધઉ પહિરઠ વેસો રે- તોરે ૦ ૧૧
 નાદઠ મોહા મિરગલા રે, આપઠ આપણું સીસો રે,
 નાદઠ મોહા વિપધરા રે, ડોલઠ મૂકી રીસો રે- તોરે ૦ ૧૨
 નાદઠ મોહા કૃષ્ણુ રે, નાદઠ ધંવર નાચ્યકે રે,
 નાદઠ ખત્તા વસિ કીયકે રે, સુરરમણીસું રાચ્યકે રે- તોરે ૦ ૧૩
 નાદઠ ચિત્ત વિનોદસું રે, દુખિયા કાલ ગમાવઠ રે
 નાદઠ સુખિયાં સુખ લહઠ રે, જોગી ચિત્ત રમાવઠ રે- તોરે ૦ ૧૪
 ચ્યાર વેદ તિમ પાંચમકે રે, એ ઉપવેદ સવાદો રે,
 વલિ વિસેપ વખાણીયઉ રે, નાગીમોહન ન.દો રે- તોરે ૦ ૧૫
 નાદ વિના મોલઠ નહી રે પંડિતનંદ મુખિ વાણી રે
 માન વિના મોલઠ નહી રે, જિમ રાજ પટરાણી રે- તોરે ૦ ૧૬
 લવણુ વિહુણી રસવતી રે, જિમતા સ્વાદ ન આપઠ રે,
 લોક માહિં હાંસી લહઠ રે કંઠ વિના આલાપઠ રે- તોરે ૦ ૧૭
 દીપકે રાગ દીવા બલઠ રે, અગનિ વિના તતકાલો રે,
 પંચમ નવપદ્મવ તરે રે, ધમ સગલી રાગમાલો રે- તોરે ૦ ૧૮
 ગમતું ગાયઠ કુંબઝ રે, હીયડઠ હરપિત હોઠ રે,
 નરનારી મોહી રહા રે, સાંભલતાં સહુ કોઠ રે- તોરે ૦ ૧૯
 વૈદરબી વાત સાંભલી રે, તેડ્યા કુંબ તુરતોરે,
 આપ પુછઠ બઠસી કરી રે, ગવરાચ્ય ઓ ગુણવતા રે- તોરે ૦ ૨૦
 પૂછ્યા કિહાંથી આવીઆરે, સ્વર્ગ થકી સુખવાસો રે,
 દારિકા નગરી માંહિ થઠ રે, અમ્હેં આચ્યા તુમ્હે પાસો રે- તોરે ૦ ૨૧

કુમરી કહધ સુત કૃષ્ણનહિ રે, જાણહિ કુમર પ્રજુન્નો રે,
 સંખ કહધ કુણુ નોલખધ રે, એહવા પુરુષરતન રે- તોરેં ૨૨
 કુમરી મન મોહહિ ગુણે રે, રાગ ધસ્યો પરજ્જનો રે,
 જઈ પરણું તહિ તેહનધ રે, નહિ તરિ અગનિ સરત્ત રે- તોરેં ૨૩
 એહવે ગજ આલાનથી રે, છૂટહિ કરધ વિનાસોરે,
 કુણુ નર ઝાલધ તેહનધ રે, જઈ ન સકધ કો પાસે રે- તોરેં ૨૪
 રાજ પડહિ વગાડીયકે રે, જે હાથીનધ ઝાલધ રે,
 રાજ રંજયહિ તેહનધ રે, જે માગધ તે આલધ રે- તોરેં ૨૫
 ઢાઢી ઢંઢેરો છય્હિ રે, લોક અચંખહિ આણધ રે,
 ગાનધ ગજ વસિ આણીયકે રે, સહ સાખાસી વખાણધ રે- તોરેં ૨૬
 માગકે માગહિ માંગણહિ રે, પૂરું મુઝ પ્રતિન્યા રે,
 રાંધણહારી દોષ નહી રે, ઘડે વૈદરલિ કન્યા રે- તોરેં ૨૭
 રૂઠકે રાજ ઈમ લણધ રે, ગામ સીમથી કાટહિ રે,
 નગર વિટાસ્યુ કુંખડિરે, એ ભાંજે આપાહિ રે- તોરેં ૨૮
 ગાયણુ ગામ બાહિર ગયા રે, રાજસું નહિ જોરકે રે,
 સંખ કહધ પ્રજૂજનનધ રે, વિદ્યાખલ કાંધ ફેરહિ રે- તોરેં ૨૯
 -સાંખ પ્રદુમ્નરાસ, રચ્યા સં ૧૬૫૯; લખ્યા સં ૧૬૫૯.

મૃગાવતીનું રૂપવર્ણન.

ખીજ દાગ નાયકાની, રાગ કેદારો.

તસ ધરણી મૃગાવતી રે મુંદર રૂપ નિધાન રે, મૃગાવતી
 ચેડાની સાતે સતી રે, એક એકથી પરધાન રે, મૃગાવતી

રૂપકલા ગુણ રૂપકી રે લાલ, રૂપકું સીલ આચાર રે, મૃગાવતી ૧
 સ્યામ વેણી દંડ શોભનાં રે લાલ, ઉપરિ રાખકી જીપરે, મૃં
 અહિરૂપ દેપણુ આવીજિ રે લાલ, મસ્તકિ મણિ આટોપરે, મૃં રૂપ
 બિહું ગમા ગૂંથી મીઢલી રે લાલ, બાંધ્યો તિમિર મિથ્યાત રે, મૃં
 વિચિ સંધ્યો સીંદૂરીહિ રે લાલ, પ્રગટ્યો ધરમ પ્રભાતરે, મૃં રૂપ

શાશ દલ લાલ જીયો થકો રે લાલ, સેવઈ ઇસર દેવ રે, મૃં
 ગંગાતટિ તપસ્યા કરઈ રે લાલ, ચિંતાતુર નિતમેવ રે. મૃં ૩૫૦
 નયન કમલ દલ પાંખડી રે લાલ, અણીઆલી અનૂપરે. મૃં
 હવિ વધતી હટકી રહી રે લાલ, દેપિ શ્રવણ દોષ કુપ રે. મૃં ૩૫૦
 નિરમલ તીર્થ નાશિકારે લાલ, જાણે દીવાની ધાર રે, મૃં
 કાલિમા કા દીસઈ નહીં રે લાલ, ન અલઈ સ્નેહ લગાર રે, મૃં ૩૫૦
 અતિ રૂડી રદનાવડી રે લાલ, અધર પ્રવાસી વિચાર રે, મૃં
 સરસતિ વદનકમલઈ વસઈ રે લાલ, તસુ મોતિજુડી માલરે, મૃં ૩૫૦
 મુખ પુનિમનો ચંદ્રો રે લાલ, વાણિ અમૃતરસ લાવ રે, મૃં
 કંક કોષ દૂરઈ કીડે રે લાલ, સીલ તણુ પરભાવ રે, મૃં ૩૫૦
 કંઠ કોકિલથી રચો રે લાલ, તે તો એક વસંત રે, મૃં
 એ આરે માસ સારિષો રે લાલ, રૂપઈ ફેર અનંત રે, મૃં ૩૫૦
 કુંઅલી (કુમળી) બાંહ કલાચિકારે લાલ, કમલ મુકોમલ હાથરે, મૃં
 રિદ્ધિ અનઈ સિદ્ધિ દેવતારે લાલ, નિત્ય વસઈ બ્રહ્મ સાથિરે, મૃં ૩૫૦
 રિદ્ધ કમલ અતિ રચો રે લાલ, ધરમ બુદ્ધિ આવાસ રે, મૃં
 કટિ લંકિ જીયો કેસરી રે લાલ, સેવઈ નિત્ય વનવાસ રે, મૃં ૩૫૦
 ચરણ કનકના કાઢિયા રે લાલ, ઉત્તર અતિ મુકુમાલ રે, મૃં
 નખ રાતા અતિ દીપતા રે લાલ, દરપણ જિમ સુવિસાલ રે મૃં ૩૫૦
 દેવ ગુરૂ ધર્મ રાગિણી રે લાલ, અતિ દાતાર ઉદાર રે મૃં
 ભગતિ ઘણી ભરતારની રે લાલ, સ્ત્રીનો એ આચાર રે મૃં ૩૫૦
 એ બીજી ઢાલ જણાયો રે લાલ, નાયકો કેરી એહ રે, મૃં
 સ્ત્રમયસુદર કંઈ સાંભણો રે લાલ, રાગ કેદારઈ તેહ રે, મૃં ૩૫૦
 —સં ૧૬૬૮ માં રચિત મૃગાવતી ચોપાઈ, લખ્યા સં ૧૭૧૫.
 દમયંતીનો ચંદ્રદ્વાર નલને સંદેશ.

ઢાળ ૫ મી લાવનરી.

૧ સાયરસુત સોહામણો, સોહામણો રે, હો સાંભલિ મુગુણ સદેસ
 ૧ ગગનમંડલ ગતિ તાહરી, તાહરી રે, હો દેખઈ તું સગલા દેશ,
 —દેખઈ સગલા દેસ.

ચંદ્રિયા સદેશો રે કહે માહરા કંતનં રે—

થાહરી અબલા કર્મ રે અંદેસ, અબલા કર્મ રે અંદેસ,

નાહલીઈ વિહુણી રે નારી હું ક્યું રહું રે—

હો વાલમ મર્મ તોનં વારીઉ, વારીઉ રે, હો જૂવટઇ રમવા તું મ જાવ,

હો રાજ હારી નલ નીસર્યો, નલ નીસર્યો રે, હો વનમાંહિ ગયો વિલપાય
વારીયો રહો વનમાંહિ—

ચંદ્રિયા સદેશો હો કહે માહરા કંતનં રે—

હો નલ તુઝં હું નીસરી, નીસરી રે હો આગમ લીધો દુપ આધ

હો મુઝનં તું છોડી ગયો, એવડો કિર્યો અપરાધ.

ચંદ્રિયા સદેશો હો કહે માહરા કંતનં રે—

હો સુતી મૂટી તર્મ કાં સતી કાં સતી રે, હો પ્રમદા ન જાણી તર્મ પીડ,

હો હાથિ જિને પરણી હુતી, પરણી હુતી રે, હો ચતુર કપણો કિમ ચીર—ચં

હો અબકિ જાગી ઝરવા, ઝરવા રે, હો પ્રિય તું ન દીડો પાસ,

હો વનિ વનિ જોઉં તુનં વાલહા, હો વાલહા રે,

હો સાદ પણિ કીધા સો પચાસ—

ચંદ્રિયાં

હો નિરતિ ન પામી થાહરી નાહલા, નાહલા રે,

હો પગિ પગિ મૃગલી પણિ પૂછી,

હો રોઝ રોઝ મુઝ રાનમાં રાનમાં રે, હો મહોઅલ પડી હું મુચ્છિ— ચં

હો કીધું તર્મ ન કા કર્મ, કા કર્મ રે, હો પુરૂપાં ગમાડી પરતીતિ,

હો વિસ્વાસ ભાગો હવિ વાલહા, હો વાલહા રે, હો પુરૂપાં કેઈ પ્રીતિ—ચં

હો દશંત થાહરો નલ ! દાપસ્યં, દાપસ્યં રે, હો કવિયણ કેરી રે કાઠિ,

હો પુરૂપ કુઝા મહા કપટીયા, કપટીયા રે, હો પરી લગાડી પોડિ— ચંદ

હો એહવા ચદમું ઉલંભડા, ઉલંભડા રે હો દીધાં દવદતી નારી,

હો ચઉથી ઠાલ પુરી કરી, પુરી કરી રે, હો સમયમુદર મુવિચાર—

હો સમયમુદર મુવિચાર

—ચંદ્રિયા સદેશો રે હો કહે માહરા કંતનં રે.

—સં ૧૬૭૩ મા રચિત નલ દવદતી રાસ, લખ્યા પ્રત સં ૧૭૮૬

કવિએ પોતાના સં. ૧૬૭૨ માં રચેલા પ્રિયમેલક રાસમાં રાવ-
કુમારને સાહસિક ગનાવી સમુદ્રયાત્રા કરાવી તેનાં સાદરો વર્ણવ્યા છે
તેની વાતગી રૂપે એક કાવ્ય લખ્યું. જે પ્રતમાંથી આ ઉતારવામાં
આવ્યું છે તે સં. ૧૬૮૦ માં લખાયેલી પ્રત છે એટલે કે રચ્યા
સાલ પછી આઠ વર્ષે જ અને તે વળી કવિના જીવનમાં જ લખા-
યેલી પ્રત છે તેથી તે વખતની લાપાતો નમુનો ખાતુ આ કાવ્ય પૂરો પાડે.

ભાગ્યપરીક્ષા—

(કાલ ત્રીજી, વાલુદે સવાયો વચર ૯ માહરુદ-
મૃગાવતી ગ્રંથિ પાડતી એ કાલ)

અમર્ષ કુમરનંદ આવીયોજી, ટીચો મુઝશુ પિતા દૂરી,
અવહીધ્યા જે આધા પડ્યોજી, ધિગ તે જનનંદ ધૂલિ. ૧

કરમપરીક્ષા કરણુ કુમર ચલ્યોજી, ધનવતી ચક્ષી ધણી સાથી,
હંત વિહંગી કિસિ કામિનીજી, અચ્ચીનંદ પ્રીયુ આધિ. ૨

— કરમપરીક્ષા કરણુ કુમર ચલ્યોજી.

દેસ પ્રદેસે અચરિત દેખસ્યુંજી, ભાગ્યનંદ લહસ્યું ભેદ,
સાજણુ ફજણુ સમઝસ્યુંજી, ઈમ મનિ ધરીરે હિમેદ. ૩ કરમ૦

યતઃ ‘ દીસતં વિવિહચરિયં બાણિજ્યં સજ્જણુ દુર્જણુ વિમેસો,
અપ્પાણુ ચ કલિજ્જણુ હિહિજ્જણુ તેણુ પુહવીએ. ’

આધિ રાતિ ઉઠિગીજી, મુંદરિ લીધી સાથિ,
સિંહકમુત મહા સાહસીજી, હથિયાર તરવારિ હાથિ. ૪ કરમ૦

તુરત ગયો દરિયાનંદ તટ્યંજી, સમુદ્ર અગ્યો સાહસીક,
પ્રવહણુ પાંકડે પરદીપ લાગીજી, નારિનંદ લેનરે નજકે ૫ કરમ૦

આગતિ ભાર્તા દરિયે ઉગ્રજ્યોજી, તિમ વક્ષી લાગકે તોફાન,

* આ ‘ કરમપરીક્ષા કરણુ કુમર ચલ્યોજી ’ એ દેશી કવિના પછીના
મને-કવિએ એ પોતાની કૃતિઓ માટે લીધી છે સમઝસ્યુંદરની કૃતિની દેશીઆ
શબ્દ પ્રસિદ્ધ થયેલી દેખાય છે.

પ્રવહણ લાગો કોલાહલ પડ્યો, અતિ દુખ પડ્યો આસમાન. ૬૬૨મં
 પુન્ય સ યોગ્ય છે પામ્યો પારીયો, ધનવતી લીધો આધાર
 નારિ સેંતી દુખ નીસરી, પામ્યો સમુદ્રને પાર. ૭૬૨મં
 અખલા આલી તિહાંથી એકલી, વસતી જાહેં કિણ વેગ,
 કંત વિહુંણી રૂપવંત કામિની, ઉપજ્યો કાડિ કોંગ. ૮૬૨મં
 નગરિ નહિ નારી ગઇ, પેખ્યો એક પ્રાસાદ,
 દંડ કેસ પ્વજ દીપતા, નવલા સંખનં નાદ. ૯૬૨મં
 ધનવતી પુછે કાંઈ ધરમિણી, કહિ બાઈ કુણું ગામ,
 કુણું તી.થ એક કૃદનહિ, એ મહિમા અભિરામ. ૧૦૬૨મં
 ગામ કુંમુમપુર ગુણતિલહિ, ઇંદુપુરી અવતાર,
 પ્રિયમેલકે તીરથ પરગડહિ, સહુ જાણું સસાર. ૧૧૬૨મં
 વેગિ મિલન પ્રિય વિછડ્યો, નિત તપ કર્યો જે નારિ
 ઇહાં બધી અણુઓલતી, પરતા પૂરું અપાર. ૧૨૬૨મં
 ધનવતી મૌન વરત ધરી, જાઈ બાઈ જોગધ્યાન,
 નાહ મિલ્યા વિણુ બોલું નહી, એક બચીયો અસમાન. ૧૩૬૨મં
 મનગમતી દાલ મારણી, દુખિયાં જગાવ્યું દુખ,
 સમયગુદર કહ્યું સુણતાં થકાં, સુખિયાં સંખજ્યું સુખ. ૧૪૬૨મં

દુહા સોરઠી.

કુમરં પણુ એક કોય, લાધેં લાંબેં લાકડેં,
 તરતે તરતે તોય, પારિં પહુતે પાંધરે. ૧
 જેહવં આગળં જાય, નગર રત્નપુર નિરખીયો,
 રત્નપ્રલ તિહાં રાય, રાણી રતનામુદરી. ૨
 રતનવતી બહુરૂપ, રાજા નં બેટી રતન,
 સુંદર સકલ સરૂપ, ભરજેવન આવી ભત્રી. ૩

રાગ આરણકરી-દાલ અહિયી.

(સહજિં છેહડે દરજણિ, સહજિં તેહડો વાત્રી રે,
 ભરજેવન માત્રી. એહની દાલ ૪)

તિથુ અવસર વાળઈ તિહારિ, ઢરેરાનો ઢાલ,
ચહેરાસી ચહિલુદે ભમઈ, બોલઈ વહિ ગોઢવા બોલ રે,
રાબની કુમરી મરિ રે, સાપ ખાધી કુમરી કો જવાઈરે,
કુમરી કો જવાઈરે—૨ આંકણી.

ગાંરડી નાગ મંતા ગુડ્યા રે, મરઘા મોરી ગદ,
મણિ પણિ ડંક ઉપરિ મુઢી હો, ગુણ ન થયઈ ગળા તે રહે. ૩ રાબા
હિવ વૈઘ હાથ ઝાટક્યારે, ઉપજે નહિ કામ ઉપાય,
મુરઝાંગતા કુમરી મરઘાં જીવિત હાથમાંહિ જાઠ. ૪ રાબા

કુમર મહા અતિ ઢોતગી રે, આણી ઉપગાર બુદ્ધિ,
પડક ઇખ્યઉ નિજ પાંણિસુ, સા પુરસા સાચી સિદ્ધિ. ૫ રાબા

કુમર આંજીક કુમરી કન્હઈ રે, નિરમલ આંજીક નીર,
ઉઠલી મુદડી આપણી રે, સહુ જાંટ્યો કુમરી શરીર— ૬ રાબા

પાણી પાયઉં પ્રેમસું રે, ઉઠિ બાઈડી થઈ આપ,
કુમર ઉપગાર એ કીયઉ, જહુ હરખ્યાં માઈ નઈ બાપ રે— ૭ રાબા

રૂપઈ દીકઉ રૂપકઉ રે ગુણ દીકઉ ઉપગાર,
ઉત્તમ કુલ તિણી અટકલ્યઉ રે પ્રગટિઉ પુણ્ય પ્રકાર— ૮ રાબા

રત્નપ્રભ ગુણ રજીકે રે કીયઉ કુમરી વીવાહ,
દીધઈ કુમરનઈ દાયજી, અધિકઉ કુમરી ઉચ્છાહ રે— ૯ રાબા

રાતિ પડી રવિ આથમ્યઉ રે, જાગ્યકે મઠન બુવાન,
રંગમહલ પહુંતા રતી વાઝ બાણે ધંત્ર વિમાન રે— ૧૦ રાબા

વર પદ્મકંઠ બિજાઈયકે રે, પાથર્યાં જહુ પટફલ,
અગર ઉખેચ્યા અતિ વણા રે મહકંઠ પરિમલ અનુકલ, રે—૧૧ રાબા

દીવા કીયા ચિહું દિસેઈ રે રત્નવતી જહુ રંગ
કુમર પાલન છોડી ધરતી મુચઈ, મુતકે ધરતી તાંજ સંગ રે— ૧૨ રાબા

ચતુર નારી મનિ ચિંતવઈ રે કરમ કુટલ મુઝ કાચ,
સેજ છોડી ધરતી મુચેઈ, રમગી જવતઈ નઈ રાય રે— ૧૩ રાબા

યતઃ “ ધરિ થોડકે નઈ પાલો જાઈ, ધરિ થોણુ નઈ લૂખઈ ખાઈ,
 ધરિ પલંગ નઈ ધરતી સોયેઈ, તણુગી બધરિ જીવતા નઈ રોયઈ”
 પૂછ્યો કુમરી પ્રેમસું રે ભેદ કહિઈ ભરતાર,
 એ વધરાગ તુમ્હે આનરિડે, કિમ રાગ તણું અધિકાર રે- ૧૪ રાજી૦
 કુમરનું મનમાંહિ અટકલઈ રે, સ્ત્રીનનું ન કહિયનું સાચ
 વક્ષી વિસેષ વાત સહિકિની, વદન પંડિત એહવા વાચા રે- ૧૫ રાજી૦
 કુમરે કહિઈ વાત કેલવિ રે, સુણિ સુદરી મુઝ સચ,
 માખાપથી મઈ વીછડેઈ, રાખ્યકે અમિત્રક રચ રે- ૧૬ રાજી૦
 સોસ્યુ ધરતી સર્વદા રે, પાલિસિ સીલ પ્રતાપ,
 સુંસ લીયઈ મઈ સુદરી, મિલસેઈ નહિ જા માઈ આપરે- ૧૭ રાજી૦
 કહધ કુમરી સુણુ કંતળ રે, ધન્ય તુમ્હે ધર્યો નેહ,
 સગતિ માખાપ તણી ભક્ષી, ઉત્તમ પુત્ર લક્ષ્યુ એહ રે- ૧૮ રાજી૦
 ભેદ જાણ્યકે સહુ ભૂપતી રે, ચિંતાતુર થયકે ચિત,
 કુમરનનું પૂછ્યું કિહાં વસકે, કુલવંસ કહકે સવિત રે- ૧૯ રાજી૦
 કુમર કહો કુલ આપણકે રે, વંસ અનનું વક્ષી વાસ,
 સમયસુંદર સહુ સુખી રે, રહી રતનવતી નિરાસ- ૨૦ રાજી૦
 -પ્રિયમેલકે તીર્થ રાસ રચ્યા સં ૧૬૭૨-લખ્યા સં ૧૬૮૦.

ઉપદેશમય રાસ કવિએ રચ્યા છે વ્યવહારશુદ્ધિ રાખવા માટે
 કવિએ ધનદત્તનો રાસ રચી તે ધનદત્ત વાણિયો સાધુ પાસે વ્યવહાર
 શુદ્ધિ પાળવાનો નિયમ લઈ વેપાર કરતાં તુકચ્છાન સહી આખર
 સ્વદેશ તળ પરદેશ જાય છે અને જીવન પયત વ્યવહાર શુદ્ધિ રાખે
 છે તે તેના અરિત્રથી બતાવી-પાત્રદ્વારા લોકને ઉપદેશ કવિએ આપ્યો
 છે તે કાવ્યમાંથી નીચેનો એક ખંડ લઈ મૂકવામાં આવે છે:-
 વ્યવહારશુદ્ધિનું ત્રતગ્રહણ

તું ધન તું કૃતપુણ્ય તું સાધ કહેં ધનદત્ત,
 પણિ રૂડી પરિ પાલજે, નિશ્ચલ કરિ નિજ ચિત્ત- ૧
 વ્યવહાર શુદ્ધપણું ગ્રહી, આયો આપણુ ગેહ,
 ભલો કિયો કહધં ભારિજા, પણ દુકર જઈ એહ-

વ્યાપાર માઉકે વાણિજ્ય, અગણે ગોત્રેં સ ચ,
 પાડ કહ્યું નંત પાડનમં, ન વદ્યં ગ્રીષ્ઠ વાચ- ૩
 સાચાં તોલાં તાકડી, સાચા ગજ શ્રીકાર,
 ઉછે દ્યમં નહીં આપણો, અધિકા ન લિયું લિગદ- ૪
 સાચ ઊપરિ રાચમં નહી, લોક લહી કહું એલ,
 વિણુજ વ્યાપાર મા(ટો) પડ્યો, અપણે આપ્યો લેલ- ૫
 મુલલતિ પૂગી વાણિયા, આવી માગમં દામ,
 ધરમાહીં દેવા નહી, ચિંતાતુર થયો જનમ- ૬
 તેલવધં ખેલી ભારજ સાંભલિ સામી વાત,
 ધન તૂટાં લોગઇ ખરચ, કિમ ગમસ્યાં દિનરાતિ- ૭
 ધર ધધા દુખ પાલણા, સાપર દુખ સમાન,
 એકાણિ રાતિં વીસર્યા, માહા પંચ સયાણુ- ૮
 રૂકું કરતાં પાડુકું, આઇ કલિબુગ તેલ
 પણિ ધરમિ જ્ય તેકિ છાં, હિયે રાપમં નર જોડુ- ૯
 સાચ કહ્યો તઇં મુદરી, પણિ હિવ કરસ્યાં કમ,
 મોંસજ ભાણુ સર્વથા, માંગણુરો મુઝ તેમ- ૧૦
 પરદેસ ચલિ સદુ પાધરો, દરિયાં ચલિ સદુ દેખી,
 લખમી તિહાં લહિમં ધણી, વાર ભાગ્ય વિશેષ- ૧૧
 અધર ખેલી ચાલતા, સાંભલયો ભરતાર,
 હુ અઈલી પ્રત પાલેસ્યુ, તું પાલે વ્યવહાર- ૧૨

આમાં વાણિયાણી કેવી બહાદુર રહી પોતાના પતિને શિખામણુ
 આપે છે તે જોઇ શકાશે. ‘ ગામસ્યા ’ ‘ કરસ્યાં ’ ‘ માંગણુરો
 એ મારવાડી રૂપો આમાં જણાય છે કવિ મેવાડ મારવાડમાં જ
 બહુ રૂપો છે -રજ્યા છે

હવે કવિના સર્વ કાવ્યના કવચ રૂપ મહાકાવ્ય નામે સીતારામ
 પ્રખંધમાંથી પોતાની હસ્તલિખિત પ્રતમાંથી કાવ્યનો એક નમુનો

ક્રમને તે પરથી કવિના સમયની તેમ જ પોતે વાપરેલી ભાષાનું
સ્વરૂપ સમજાશે

સીતાપર લોકાપવાદ.

આડંબો ખંડ ટાલ ૧ લી રાગ માઝૂણી.

(અમાં મ્હાંકી ચિત્રા લિંગી જોઈ, અમાં અમામ્હાંકી,
મારૂં મેવાસી કા સાદ ચોહાંમણો રે લો. એ ગીતની ઢાલ)
સહિયાં મોગી મુણિ સીતાની વાત, સહિયાં મોરી,
આપણે ધરિ રાખી, રાવણુ રાજ્યે રે લોં સહિયાં
તે કામા કંહિવાળ સહિયાં, સહિયાં મોરી,
તે પાસે ખેડાં પણિ લોકમેં લાગ્યે રે લોં સહિયાં ૧
સીતા સતીય કંહાઈ, સં સં
પણિ રાવણુ ભોગ્યાં વિણુ સહી મુકે નહી રે લોં સહિયાં
અમૂખ્યો મોજન ખીર સં સં
વિણુ છમ્યા છોડે નહી, ઇંમ જાણો સહી રે લોં સહિયાં ૨
તરસ્યો ન છોડે નીર, સં સં
પડિત તો મુલાખિન તરસિયો કિમ તજે રે લોં સહિયાં
કલિદ્રી લાધુ નિધાન, સં સં
કિમ છોડે જાણે ઇંમ, વલિ નહિ સપજે રે લોં સહિયાં ૩

× સરખાવો આ કવિના સમય પછી થયેલ શામલભટ્ટની નદમત્રીશીમા

૧ અમૃત પીરસ્યુ થાળમાં, આપે કરવા આહાર,
દીકું પણ આખ્યું નહીં, પડ પાસા પોઆર
૨ હંસ ગયો સરોવર વિખે, દીકું અમૃતવાર,
પિંધા વિના પાછો વળ્યો, પડ પાસા પોઆર.
૩ રત્ન અમૃદ્ય મુહામણું, લોભે ગયો તે દાર,
દીકું પણ લીધુ નહીં, પડ પાસા પોઆર.

તિલુ તું નિશ્ચય જાણિ, સ૦ સ૦	
ભોગવિને મુકી પી, સીના ગવણે રે લો૦	સહિયાં૦
રામે કીધો અન્યાય સ૦ સ૦	
સીતાને અપણે ઘરમાંડે આણણે રે લો૦	સહિયાં૦ ૪
લોકાંમે અપવાદ સ૦ સ૦	
સગલે હી સીતા શ્રી રામનો વિસ્તર્યો રે લો૦	સહિયાં૦
અંતેઉર પરિવાર સ૦ સ૦	
ભારતલે લોકે કહ્યો તે મનમે ધર્યો રે લો૦	સહિયાં૦ ૫
એક દિવસ એક ઠામિ સ૦ સ૦	
નગરીમે મહિલાના ટોલ મિથ્યા ધણા રે લો૦	સહિયાં૦
તિહાં એક બોલી નારિ સ૦ સ૦	
અઝીમે સખવા પુણ્ય આજ સીતા તણા રે લો૦	સહિયાં૦ ૬
દેવોને દુરકાંભ સ૦ સ૦	
તે રાવણુ રાગમુ સીતા મુખ લલ્યા રે લો૦	સહિયાં૦
સીના સતીય કહાઈ સ૦ સ૦	
એ ન ઘટે એવડી વાત ધમ બીજી કહ્યો રે લો૦	સહિયાં૦ ૭
એક કહે વાલીએ સ૦ સ૦	
અઝીનું સીત તાં લગિ કહિયે સાગતો રે લો૦	સહિયાં૦
જાં લગિ ઠામી કામ્ર સ૦ સ૦	
પ્રારથના ન કરે જહુ પરિ સમઝાવતો રે લો૦	સહિયાં૦ ૮
એકને રાવણુરાય સ૦ સ૦	
વીનતિને વચને કરિ વશિ લીધી ધણુ રે લો૦	સહિયાં૦
રાચી અઝી રંગે સ૦ સ૦	
નન મન વન સગયું હી આપે આપણું રે લો૦	સહિયાં૦ ૯
એક કહે વલી એમ સ૦ સ૦	
સીતાને જણે તુમ્હે જગિ સોલાગિણી રે લો૦	સહિયાં૦

નારી સહસ અઢાર સ૦ સ૦

મંદોદરિ સારિંગી સહુને અવગણી રે લો૦ સહિયાં૦ ૧૦

લંકા ગઢનો રાય સ૦ સ૦

સીતામુ લપટાણો રાતિ દિવસ રહ્યો રે લો૦ સહિયાં૦

મનવંછિત મુખ માણિ સ૦ સ૦

સીતા પણિ કીધો સહુ જિમ રાવણ કંથો રે લો૦ સહિયાં૦ ૧૧

સાયો તે સોભાગ સ૦ સ૦

સીત રતન સાચે મનિ પૂરો પાલીયે રે લો૦ સહિયાં૦

કરે એક વચન વિલાસ સ૦ સ૦

પર પુરુષાં સંઘાતિં પરિયો ટાલિયે રે લો૦ સહિયાં૦ ૧૨

જુગતિ કહે વલિ એક સ૦ સ૦

કુસતિ જે સીતા તો કિમ આણી ધણી રે લો૦ સહિયાં૦

કહે અપરા વલિ એમ સ૦ સ૦

અભિમાને આણીએ રમણી આપણી રે લો૦ સહિયાં૦ ૧૩

કહે કામિણિ વલિ કાઇ સ૦ સ૦

તે આણી તો માતી કાં ? રામ સીતા ભણી રે લો૦ સહિયાં૦

કહે વલિ બીજી કાઇ સ૦ સ૦

સીતામુ પૂરવે પ્રીતિ હુતી ધણી રે લો૦ સહિયાં૦ ૧૪

જે હુયે જીવન પ્રાણ સ૦ સ૦

તે માણસ મુંકતા જીવ વહે નહી રે લો૦ સહિયાં૦

અપજ્ઞસ સહે અનેક સ૦ સ૦

પ્રેમ તણી જાગે કિમ વાત કિણે કહી રે લો૦ સહિયાં૦ ૧૫

એક કહે હિત વાત સ૦ સ૦

લોકાં મે ન્યાઈ નૃપ રામ કહીજીયે રે લો૦ સહિયાં૦

કુલને હોઈ કલક સ૦ સ૦

તે રમણી રડી પણિ કિમ રાખીયે રે લો૦ સહિયાં૦

બિખાણો કહે લોક સં સં	
‘પેટ કા ધાલે નહિ અતિ વાલ્હો છુરી’ રે લો	સહિયાં
રામને ભુગતો એમ સં સં	
ધરમેથી સીતાને કાઢે બાહિરી રે લો	સહિયાં ૧૭
સેવકે એહવી વાત સં સં	
નગરીમે સાંભલિને રામ આગે કહી રે લો	સહિયાં
રામ થયા દિલગીર સં સં	
એહવી કિમ અપજસની વાત જાયે ગહી રે લો	સહિયાં ૧૮
અન્ય દિવસ શ્રીરામ સં સં	
નષ્ટ ચરિત નગરીમે રાતિ નિસર્ધા રે લો	સહિયાં
કિણુહી કારખારિ સં સં	
છાના સા ઉભા રહો કાન ઉંચા ધર્યા રે લો	સહિયાં ૯૬
તેહવે તેહની નારિ સં સં	
બાહિરથી અસૂરી આવી તે ધરે રે લો	સહિયાં
રીસ કરી ભરતાર સં સં	
અચ્છોને ગાલી દેઉ દ્યો બહુ પરે રે લો	સહિયાં ૨૦
રે રે નિરલજ નારિ સં સં	
તું ધતરી વેલા લાગિ બાહિર કિમ રહી રે લો	સહિયાં
પેસિવા નહિ છું માહિ સં સં	
હું નહિ છું સરિખો રામ તું જાણે સહી રે લો	સહિયાં ૨૧
મુણિ કુવચન શ્રી રામ સં સં	
ચિંતવિવા લાગા મુઝ દેખો મેહણો રે લો	સહિયાં
ક્ષત ઉપરિ જિમ ખાર સં સં	
દુખ માહે દુખ લાગો રામને અતિ ધણો રે લો	સહિયાં ૨૨
રામ વિચાર્યો એમ સં સં	
અપજસ કિમ લોકાંમાહિ એહવો બિહર્યો રે લો	સહિયાં

સીના એહવી હોઈ સં સં

સદુ કોઈ બોલે લોક કુળસ ટોલે મિથ્યો રે લોં સહિયાં ૨૩

પરધરખંબા લોક સં સં

ગુણ છોડી અવગુણ એક બોલે પારકારે લોં સહિયાં

ચાલણિ મેંદો મુંકિ સં સં

છોતી ને ગુલા દેખાડે અસારકા રે લોં સહિયાં ૨૪

તે કા નહિય ઉપાય સં સં

દુશમણનો કિણુકિ પર ચિત્ત રંજયે રે લોં સહિયાં

સૂરજ પણિ ન ગુલાઈ સં સં

ધ્રુવડને રાતિ ક્રેલી પર કીજીએ રે લોલ સહિયાં ૨૫

શીતનો પાલણ આગ સં સં

તાવડનો પણિ પાલણ ટાટી જાંહડી રે લોં સહિયાં

તરસનો પાલણ નીર સં સં

માણસના અમેસાસ પાલણ જાંહડી રે લોં સહિયાં ૨૬

સહુના પાલણ એમ સં સં

પણિ દુરજણના મુખનો પાલણ કા નહી રે લોં સહિયાં

સાયો ભાવે જૂદ સં સં

મેં મેલો માહરો કુલવંશ કીયો સહી રે લોં સહિયાં ૨૭

કુળસ કલંકયો આપ સં સં

અજી તાઈ સીતાને છોડું તો બલી રે લોં સહિયાં

મંમ ચિંતવતા ચિત્ત સં સં

મંણ અવસરિ આવ્યા તિહાં લખમણ મન રલીરે. સહિયાં ૨૮

રામલક્ષ્મણ સંવાદ

ચિતાતુ શ્રી રામ, દેખીને દુખ કારણ લખમણ પૂઝીયો રે લોં

તુમ્હ સરિખે પણિ સુર, સોચ ને ચિંતા કરિ મુખ વિલખો કીયોરે લોં ૨૯

કહિરા સરિખો હોઈ, તો મુઝને પરમારથ બાંધવ દાખીયે રે લોં

રામ હો સુણ વિર, તે રચું છે ને તુમ્હથી જાનું રાખીયે રે લોં ૩૦

લોક તણો અપવાદ, સીતાની સગલી વાત ને રામે કહી રે લો०
 રાવણુ લ'પટ રાય, સીતા તિહાં સીલવંતી કંટે તે કિમ રહી રે લો० ૩૧
 એહવી સાંલલી વાત, દોષાતુર લખમણુ કહે લોક સાંભંધો રે લો०
 સીતાનો અપવાદ, જે કહિસ્યે તેહનો હું મારિ ત્રોટી સિનયો રે લો० ૩૨
 રામ કહે મુણુ વજ, લોકાનાં મુદગ તો જોક સમા કયા રે લો०
 કિમ છુંદીજે તેહ, કુવચન પણિ લોકાનાં કિમ જાયે સહ્યા રે લો० ૩૩
 મુણો લખમણુ કહે સામિ, અખ મારે નગરીના લોક અલાગીયા રે લો०
 સાચો સીતા સીલ, એ વાતનો પરમેસર યાચ્યે સાખીયો રે લો० ૩૪
 જે પણિ વાત છે એમ, તો પણિ વિણ છોડ્યાં મુઝ અપજસ નરે રે લો०
 ઇણુ પરિચિત વિચારિ' વાત સદુ ન્યામ રામ મુણિજ્યો જે કરે રે લો० ૩૫
 પહિલી દાલ રસાલ સંસંસાંલલતાં મુઝડાંતો હીયડો ગહગહે રે લો० સં
 કીધાં કરમ કઠોર સંસંસંવિણુ વેધાં છૂટે કુણુ સમયમુંદર કહે રે લો० સં ૩૬

—સીતારામપ્રબંધ ચોપાઇ રચ્યા સં ૧૬૮૩ ને

લખ્યા સં ૧૬૮૩ (કવિહસ્તલિખિત).

આમાં કેવી સાદી વાણી—અલંકાર કે દાપટીય વગરની રચના—
 કવિત્વમાં પરિણમે છે. ગામમાં સીતા માટે બોલાતો અપવાદ, તેનું
 રામ પાસે નિવેદન, રામ નગર ચર્ચા જેવા જતાં એક જણે સીતાને
 રાવણે રાખી છતાં રામે પોતાને ઘેર રાખી એવું મારેલું મેણું, તે
 પર રામના વિચાર અને લક્ષ્મણ સાથેના વાર્તાલાપ એ સર્વ ખતાવી
 રામના મનના ભાવોનો પ્રવાહ અનેક ક્ષણો મુધી સતત ચાલુ રાખ્યો છે.

‘ ભાવ સરળ, સ્પષ્ટ અને ભવ્ય હોય—તે ઘણી વખત પ્રમુખ
 હોય તો તેમાંથી નિષ્પન્નું કાવ્ય—અમૂર્ત ભાવોને મૂર્ત રાખદોમાં છદો-
 બદ રચનામાં મૂકવાથી પરિણમતું કાવ્ય—ખરું કાવ્ય બને છે. ઉત્તમ
 કાવ્યમાં વાચ્યાર્થ તરતજ સમજાવો જોઈએ. પ્રસાદ અને મધુરતા
 સાથે નવી નવી ખુશી જેમ વાંચીએ તેમ જણાતી બાધ તે ઉત્તમ
 માન્ય છે. વાચ્યાર્થ તુરત ન સમજાય એ લોકને માટે તો નિર્વર્થક ન

યહ પડે છે; આમાં અર્થબોધ સરલતાથી એકદમ થાય છે, અને આ સ્પષ્ટ કરવા કવિના અપ્રકટ અને અતિ મોટા કાવ્ય-જૈન રામાયણ ને અવતારતા આ સીતારામપ્રબંધમાંથી એક આખું કાવ્ય વિસ્તારનો સક્રોચ રાખ્યા વગર અત્ર આપ્યું છે.

કવિનાં અખંડ કાવ્યો-મહાકાવ્યોમાંથી નમુના લઇ તેમની કાવ્ય-શક્તિ પર વિચાર કરવાનાં સાધન જોયાં, હવે તેનાં ખંડ કાવ્યો-ટુંકા કાવ્યો પર જઇએ.

આલોચણ (આલોચના) સ્તવન.

આમાં શત્રુજ્ય ગિરિની યાત્રા કરતાં ત્યાં ઋષભદેવ પાસે પોતાના હૃદયની વાત કરી જે કંઈ પોતે પાપો કર્યા હોય તે ગણાવી તેની આલોચના કરી માફી આહે છે:-

જે કરજોડી વીનવું છ, સુણિ સ્વામી સુવિદીત,

દૂડ કપટ મૂઢી કરી છ, વાત કહું આપવીત.

કૃપાનાથ મુઝ વીનતી અવધાર-

તું સમરથ ત્રિભુવન ધણીછ, મુઝને દુતર તાર- કૃપા૦

ભવસાયર ભમતાં થકાંછ, દીઠાં દુખ અનત,

ભાગ સંયોગે ભેટિયોછ, ભય ભંજણ ભગવંત- કૃપા૦

જે દુખ ભાંજે આપણાછ, તેહને કહિયે દુઃખ,

પરદુખભંજન તું સુણ્યોછ, સેવકને ઘો સુખ- કૃપા૦

હવે પોતાના સમયની સ્થિતિ જણાવે છે.-

દૂપમ કાલે દોહિયોછ, સંધો ગુર સંયોગ,

પરમારથ પ્રોત્તે નહીછ, ગડર પ્રવાહી લોક- કૃપા૦

[તિણ તુઝ આગલ-આપણાછ, પાપ આલોકેં આજ,
માય બાપ આગત્ત બોલતાંછ, બાલક કેહી લાજ-] કૃપા૦

જિન ધર્મ જિન ધર્મ સહુ કહેછ, થાપે અપણી છ વાત,

સામાજીની જીવ જીવ છ, સરથ પડ્યા મિથ્યાત- કૃપા૦

જાણુ અમણપણું કરી જી, ગોર્યા હિતસૂત્ર જોલ,
રતને કાગ ઉગવતાજી, હાર્યો જનમ નિટોલ-

૩૫

આ પછી પોતાની આપવીતી-નિર્મળતા ઉત્કટ હૃદય-
નિર્મળતાથી જણાવે છે.

ભગવંત-ભાખ્યો તે કિહાંજી, કિહાં મુઝ દરણી એદ.

ગજ પાખર ખર કિમ સહેજી, સગલ વિમાસણુ તેહ-

૩૫

આપ પ્રશ્નું આકરંજી, બાણે લોક મહંત,

પિણુ ન કરં પરમાર્થિયોજી, માસાતુસ ડ્રપ્તાત-

૩૫

કાલ અનંતે મેં લલાંજી; તીન રતન શ્રીકાર,

પિણુ પરમાદે પાડ્યાંજી, કિહાં જઈ કરં પુકાર-

૩૫

બાણું ઉત્કૃષ્ટી કરંજી, ઉલત કરંઅ વિહાર,

ધીરજ જીવ ધરે નહીંજી, પોતે બહુ સંસાર-

૩૫

મહાવીર રતવન.

વીર સુણો મોરી વીનતી, કરજેડી હો કહું મનતી વાત,

બાલકની પરેં વીનવું, મોરા સ્વામી હો ! તૂં ત્રિભુવન તાત-

વીર સુણો મોરી વીનતી ૧.

તુમ દરશણુ વિણુ હું ભગ્યો, ભવ માંહે હો સ્વામી ! સમુદ્ર મઝાર,

દુઃખ અનંતા મેં સજ્જાં, તે કહિતાં હો કિમ આવે પાર, વીર. ૨

પર ઉપગારી તૂ પ્રભુ, દુઃખ ભજે હો જગ દીનદયાલ,

તિણુ તોરે ચરણે હું આવિયો, સામી! મુઝને હો નિજ નયણુ નિહાલ. વીર ૩

અપરાધી પિણુ બિધર્યા, તે કીધી હો કરણા મોરા સ્વામ,

હું તો પરમ ભકત તાહરો, તિણુ તારો હો નહિ દોલતો કામ વીર. ૪

x x x x

[આ પછી શલ્યાણિ, ચંડકેશિક નાગ, ગોશાક્ષો, ગોનમ, જમાલિ,
અયમન્તાન્કપિ, મેઘકુમાર, નદિષેણુ, આર્દ્રકુમાર, ચેન્નણા, શ્રેણિક એ
સર્વને ઉદ્ધર્યા જણાવી]

ઇમ અનેક તે ઊધ્યા, કહુ તારા હો કેતા અવદાન,
 સાર કરો હિવ માહરી, મન માહે હો આણો મોરડી વાત. વીર. ૧૫
 સૂયો સંજમ નહિ પત્રે, નહિ તેહવો હો મુઝ દરશણુ જ્ઞાન,
 પણ આધાર છે એતયો, ઇક તોરો હો ધરં નિશ્ચય ધ્યાન. વીર. ૧૬
 મેક મહિતલ વરસતો, નવિ જોવે હો સમ વિપમાં કામ,
 ગિરવા સહેજે ગુણુ કરે, સ્વામી! સારો હો મોરા વંછિત કામ. વીર. ૧૭
 તુમ નામેં સુખ સંપદા, તુમ નામે હો દુખ જાએ દુર,
 તુમ નામે વંછિત ફલે, તુમ નામે હો મુઝ આનંદ પૂર. વીર. ૧૮

કલશ (હરિગીતના લયમાં કલશ મૂકાય છે)

ઇમ નગર જેસલમેર મંડન, તીર્થકર ચોવીસમો,
 શાસનાધીશ સિહલંછન, સેવતાં મુરતરસમો.
 જિનચંદ ત્રિશલામાતનંદન સકલચંદ કલા નિલો,
 વાચનાચારજ સમયમુદર સંયુષ્યો ત્રિલુવનતિલો.

ચાર ચરણમાં છેલ્લું ચરણ સાધારણ-સામાન્ય એક જ આવે
 એવું-ભુજગી કે એવી જાતના છંદ વાળું કાવ્ય તેને સામાન્ય રીતે
 ‘ છંદ ’ એ નામ જોતોમાં અપાયું છે. આવો ‘ છંદ ’ પાર્શ્વનાથનો
 ૭ કડીનો કવિએ કરેલો નોંધવામાં આવ્યો છે, તેની પ્રથમની એ
 કડીઓ આ છે:—

આપણુ ધર એકાં લીલ કરો, નિજ પુત્ર કલત્રશું પ્રેમ ધરો,
 તમેં દેશ દેશાંતર કાંઈ દોડો, નિત્ય પાસ જપો શ્રી જિન રૂડો. ૧
 મનો વંછિન સધર્મા કાજ સરે, શિર ઉપર ચામર છત્ર ધરે,
 કલમત્ર ચાલે આગત્ર થોડો, નિત્ય પાસ જપો શ્રી જિન રૂડો. ૨
 સીમંધર જિન રતવન.

*ચાંદલિયા સદેશડોજી, કહેજો સીમધર સ્વામ,
 ભરતસેત્રનાં માનવીજી, નિત ઊઠી કરે રે પ્રણામ.

જાણ અમાણપણું કરી છ, મોટ્યા હિસૂત્ર મોલ,
રતને કાગ ઉગવતાછ, હાર્યો જનમ નિટાલ-

કૃપા ૦

આ પછી પોતાની આપવીતી-નિર્મળતા ઉત્કટ હૃદય-
નિર્મળતાથી જણાવે છે.

ભગવંત-ભાખ્યો તે કિહાંછ, કિહાં મુઝ દરણી એહ.

ગજ પાખર ખર કિમ સહેછ, સખલ વિમાસણ તેહ- કૃપા ૦

આપ પ્રશ્નું આકરંછ, જાણે લોક મહંત,

પિણ ન કરં પરમાર્થિયોછ, માસાતુસ ડ્રપાંત- કૃપા ૦

કાલ અનંતે મેં સહ્યાંછ; તીન રતન થીકાર,

પિણ પરમાદે પાડ્યાંછ, કિહાં જઈ કરં પુકાર- કૃપા ૦

જાણું ઉત્કૃષ્ટી કરંછ, ઉદ્યત કરંઅ વિહાર,

ધીરજ છવ ધરે નહીંછ, પોતે બહુ સંસાર- કૃપા ૦

મહાવીર ન્તવન.

વીર મુણો મોરી વીનતી, કરજોડી હો કહું મનની વાત,

બાલકની પરે વીનવું, મોરા સ્વામી હો ! તું ત્રિભુવન તાત—

વીર મુણો મોરી વીનતી ૧.

તુમ દરશણ તિણ હું ભખ્યો, ભવ માહે હો સ્વામી ! સમુદ મઝાર,

દુ.ખ અનંતા મેં સહ્યાં, તે કહિતા હો કિમ આવે પાર, વીર. ૨

પર ઉપગારી તું પ્રભુ, દુખ ભંગે હો જગ દીનદયાલ,

તિણ તોરે ચરણે હું આવિયો, સામી મુઝને હો નિજ નયણ નિહાલ. વીર ૩

અપરાધી પિણ બિધર્યા, તેં કીધી હો કરણા મોરા સ્વામ,

હું તો પરમ ભકત તાહરો, તિણ તારો હો નહિ દોલનો કામ વીર ૪

x x x x

[આ પછી શ્રવણાણિ, ચક્રોશિક નાગ, ગોશાસો, ગૌતમ, જમાલિ, અયમન્તાન્કપિ, મેવકુમાર, નદિયેણ, આર્દ્રકુમાર, ચેત્રણા, ઐશ્વિદ એ સર્વને કેદર્યા જણાવી]

ઇમ અનેક તે લિધર્યા, કહુ તારા હો કેના! અવદાન,
 સાર કરો હિવ માહરી, મન માંહે હો આણો મોરડી વાત. વીર. ૧૫
 સૂવો સંજમ નહિ પડે, નહિ તેહવો હો મુઝ દરશણુ જ્ઞાન,
 પિણુ આધાર છે એતલો, ઇક તોરો હો ધરં નિશ્ચય ધ્યાન. વીર. ૧૬
 મેહ મહિતલ વરસતો, નવિ જોવે હો સમ વિપમાં કામ,
 ગિરવા સહેજે ગુણુ કરે, સ્વામી! સારો હો મોરા વચ્છિત કામ. વીર. ૧૭
 તુમ નામેં મુખ સંપદા, તુમ નામે હો દુખ જાયે દૂર,
 તુમ નામે વચ્છિત ફલે, તુમ નામે હો મુઝ આનંદ પૂર. વીર. ૧૮

કલશ (હરિગીતના લયમાં કલશ મૂકાય છે.)

ઇમ નગર જેસલમેર મંડન, તીર્થકર ચોવીસમો,
 શાસનાધીશ સિંહલજન, સેવતાં મુરતરસમો.
 જિનચંદ ત્રિશલામાતનંદન સકલચંદ કલા નિલો,
 વાચનાચારજ સમયસુંદર સંશુણ્યો ત્રિભુવનતિલો.

ચાર ચરણમાં છેદણું ચરણુ સાધારણુ-સામાન્ય એક જ આવે
 એવું-ભુજંગી કે એવી જાતના જંદ વાણું કાવ્ય તેને સામાન્ય રીતે
 ‘ જંદ ’ એ નામ જોનોમાં અપાયું છે. આવો ‘ જંદ ’ પાર્શ્વનાથનો
 ૭ કડીનો કવિએ કરેલો નાંધવામાં આવ્યો છે, તેની પ્રથમની બે
 કડીઓ આ છે:—

આપણુ ધર બેઠાં લીલ કરો, નિજ પુત્ર કલત્રણું પ્રેમ ધરો,
 તમે દેશ દેશાંતર કાંઈ દોડો, નિત્ય પાસ જયો શ્રી જિન રૂડો. ૧
 મનો વચ્છિત સધર્તા કાજ સરે, શિર ઉપર ચામર છત્ર ધરે,
 કલમલ ચાલે આગલ ઘોડો, નિત્ય પાસ જયો શ્રી જિન રૂડો. ૨
 સીમંધર જિન રતવન.

*ચાંદલિયા સદેશડોજી, કહેજો સીમંધર સ્વામ,
 ભરતજેત્રનાં માનવીજી, નિત જોડી કરે રે પ્રણામ.

રાયને વહાલાં ઘોડ્યાળ, વેપારીને વહાલા છે દામ,
 અમને વહાલાં સીમંધર સ્વામી, જિમ સીતાને રામ.
 નહિ માગું પ્રભુ ! રાજ ઝડિછ, નહિ માગું ગરથ ભંડાર,
 હું માગું પ્રભુ ! એટલું જ, તુમ પાસે અવતાર.
 *દૈવ ન દીધી પાંખડીજી, કેમ કરી આવું રે હજાર,
 મુજરો માહરો માનજેજી, પ્રહ ઉગમતે સૂર.

એક રૂપક allegory રૂપે મનની શુદ્ધિ અર્થે કવિએ સુંદર
 કવિતા કરી છે, અને તે અતિ રસથી જૈનોમાં ગવાય છે:—

મનશુદ્ધિ.

ઘેખીડા તું ઘોળે મનનું ઘોતીયું રે, રખે રાખતો મેલ લગાર રે,
 એણે રે મેલે જગ મેલો કર્યો રે, વિણુ ઘોયું ન રાખે લગારરે, ધો.
 જિનશાસન સરોવર સોહામણું રે, સમકિત તણી રૂડી પાલી રે,
 દાનાદિક ચાર બારણાં રે, માંહી નવ તત્ત્વ કમલ વિશાળ રે ધો.
 તિહાં ઝીલે મુનિવર હંસજા રે, પીયે છે તપ જપ નીર રે,
 રામ દમ આદે જે શીલ રે, તિહાં પખાલે આતમ ચીર રે, ધો.
 તપવળે તપ તડકે કરીરે, બાગવળે નવ બ્રહ્મ વાડરે,
 છાંટા ઉડાડે પાપ અદારના રે, એમ ઉજળું હોશે તતકાક્ષ રે, ધો.
 આલોચણુ સાબુડો સૂધો કરે રે, રખે આવે માયા શેવાળ રે,
 નિશ્ચે પવિત્રપણું રાખજે રે પછે આપણા નિયમ સંભાળ રે, ધો.
 રખે મૂકતો મન મોકળું રે, પડ મેલીને સકેલ રે,
 સમયસુંદરની શીખડી રે, સુખડી અમૃતવેલ રે ધો.

* કવિ પદ્મવિજયે આ સીમંધર સ્વામી પાસે ચંદ્રદ્રવતની કલ્પના પોતાના
 એક ખંડ કાવ્યમાં મૂકી છે, (સુગો ચંદાજી ! સીમંધર પરમાનન પાસે જાએ.)

*દેવચંદ્રજીએ એક સ્તવનમાં આવું ચરણ લીધું છે કે—

“ હોવત જે તનુ પાંખડી, આવત નાથ હજાર,
 જે હોતી ચિત્ત આખડી, દેખત નિત્ય પ્રભુ નર ”

પ્રથમ તીર્થંકર ઋષભદેવના પુત્રો-ભરત ચક્રવર્તિ અને તેના ભાઈ બ્રહ્મગી અને ગમ્ય માટે ગમ્યા, પછી બ્રહ્મગીએ પિતા પાસે દીક્ષા લઈ વનમાં હિમા રહી કાર્યોત્સર્ગ કરી ધ્યાનસ્થ રહ્યા થકાં પણ મનમાંથી અહંકાર ઉતરતો નથી તેથી ઋષભદેવે તેની મોટી બહેનો સાધ્વી બ્રાહ્મી અને સુદરીને મોકલી પોતાના લઘુ બંધુ ગર્વ-માન-અહંકારના ગળ પર આરૂઢ બની આત્માનું હિત બગાડે છે એ બતાવતાં તે બહેનો કહે છે કે:

વીરા મારા ગજ થડી ઉતરો, ગજ ચઢે કેવળ ન હોય રે—

વીરા મારા ગજ થડી ઉતરો.

ઋષભદેવ તિહાં મોકલે બ્રહ્મગીની પાસે રે,

બંધવ ગજ થડી ઉતરો, બ્રાહ્મ મુંદરી એમ બાપે રે— વીરાં

લોચ કરીને ચારિત્ર લિયો, વળી આગ્યું અભિમાન રે,

લઘુ બધવો વાંદુ નહીં, કાઝિસ્સગે રહ્યા શુભ ધ્યાન રે— વીરાં

વરસ દિવસ કાઝિસ્સગ રહ્યા, શીત તાપથી સૂકાણા રે,

પંખીડે માળા ઘાલીઆ, વેણડીએ વીંટાંણા રે— વીરાં

સાધ્વીનાં વચન સુણી કરી, ચમક્યોં ચિત્ત મોઝાર રે,

હય ગય રથ સહુ પરિહર્યા, વળી આગ્યો અહંકાર રે— વીરાં

વૈરાગ્યે મન વાળીયું, મૂંઝ્યું નિજ અભિમાનરે,

પગ રે ઝિપાડ્યો વાંદવા, ઝિપલ્યું તે કેવળ જ્ઞાન રે— વીરાં

પોહોતા તે કેવળી પરપદા, બ્રહ્મગી મુનિરાય રે,

અગરામર પદવી લઈ, સમયમુંદર વહે પાવ રે—

વીરા મારા ગજ થડી ઉતરો.

નિંદા પર ‘સ્વાધ્યાય’ લખી છે તે કેવી ઉપદેશકારક છે તે આખી વાંચ્યા પછી સમજાશે. નિંદા કરવી તો આત્મનિંદા કરવી કે જેથી ‘છુટકાગરો’—સંસારી મુક્તિ થાય.

નિંદા મ કરજો દ્રાગની પારકી રે, નિંદાનાં ગોલ્યાં મહા પાપરે
 વેર વિરોધ વધે થણો રે, નિંદા કરતાં ન ગણે માય આપ રે- નિંદા
 દૂર બચતી કાં દેખો તુમ્હું રે, પગમાં બચતી દેખો સહુ કાંઈ રે,
 પરના મલમાં ઘોયાં લૂગડાં રે, કહો કેમ ઊજલાં હોય રે- નિંદા
 આપ સંભાલો સહુ કાં આપણો રે, નિંદાની મૂકા પડી ટેવ રે,
 થોડે થણે અવગુણે સહુ ભર્યા રે, કેહનાં નલીઆં ચુએ કેહના નેવરે- નિંદા
 નિંદા કરે તે બાંધે નારકી રે, તપ જપ કીધું સહુ બાંધ રે,
 નિંદા કરો તો કરજો આપણી રે, જેમ છુટકાણે થાય રે- નિંદા
 ગુણ ગ્રહજો સહુ કાં તણો રે, જેહમાં દેખો એક વિચાર રે,
 કૃષ્ણ પરેં સુખ પામશો રે, સમયમુંદર સુખકાર રે- નિંદા

શાલિભદ્રની સગાય ૩૬ કડીની રચી છે; શ્રી મહાવીર સમ-
 યમાં રાજગૃહે શાલિભદ્ર મહા સમૃદ્ધિવાન શ્રેષ્ઠી હતો-તેને બીજી
 સ્ત્રીઓ હતી. તેની બહેન ધન્ય (ધના) નામના શ્રેષ્ઠીની સાથે તેજ
 શહેરમાં પરણાવી હતી કે જેને તે મળીને આઠ પત્નિઓ હતી. શ્રી
 મહાવીરના ઉપદેશથી વૈરાગ્ય આવતાં શાલિભદ્રે એક દિવસ એક,
 બીજે દિવસે બીજી એમ સ્ત્રીનો ત્યાગ કરતો ગયો; આથી તેની બહેન
 પોતાના પતિને સ્નાન કરાવતી વખતે રડી પડતાં આંસુ પતિના શરીરે
 પડ્યાં. તે ધન્યે રડવાનું કારણ બાણી જણાવ્યું કે આવો ત્યાગ હોય !
 વૈરાગ્ય ધનો હોય તો એકદમ સર્વનો ત્યાગ એકી સાથે ઘટે સ્ત્રીએ
 કશું કે કહેતું એ હેતું છે, પણ કરવું હોતું છે એટલે ધન્ય શેરે
 સર્વ સ્ત્રીનો તુરત જ પરિત્યાગ કરી સંયમ લીધો. શાલિભદ્રે પણ
 પછી દાક્ષા લીધી. બંને મહાવીરના શિષ્ય-સાધુ બની સંયમ પાળી
 દેવગેરે ગયા. ઉપરના શાલિભદ્રના ત્યાગથી તેના બેન અને બેનેની
 ધન વચ્ચે-સ્ત્રી પતિની વાત દુકમાં પણ સુંદર શબ્દોમાં કવિએ
 આપેલી કે તે જગ ઉદ્ધરગુરો અત્ર મુકે પાપાં આને કે —

૧

વીર તણી વાણી સુણી જરે, વઠો મેહ અકાલ,
 ઝેડેકી દિન પરિહરેજી રે, જિમ જલ્લ જડે પાલ.
 માતા દેખી ટલવલે જરે, માજલડી વિણુ નીર,
 નારી સઘલી પાયેં પડે જરે, મત જડે સાહસ ધીર.
 વહુઅર સઘલી વીનવે જરે. સાંભલ સાસુ વિચાર
 સર છાંડી પાલેં ચડયો જરે, હંસલો ઊડણહાર.

૨

ધંણુ અવસર તિહાં નહાવતાં જરે ધના શિર આંસુ પડંત,
 કવણ દુઃખ તુજ સાંભર્યું જરે, ઊંચુ જોઈ કહંત.
 ચડમુખી મૃગલોચની જરે, જોલાવી ભરતાર,
 બધવ વાત મેં સાંભલી જરે, નારીનો પરિહાર.
 ધનો ભણે સુણુ ઘેલડી જરે, શાલિભદ્ર પૂરો ગમાર,
 જો મન આણ્યું જંડવા જરે, વિલંબ ન કીજે લગાર.
 કરજોડી કહે કામિની જરે, બંધવ સમો નહી કોય,
 કહેતા વાત જ સોહલી જરે, મૂકતાં દોહલી હોય.
 ‘ ભરે ભ ’ તેં ઇમ કહ્યો જરે, તો મેં જંડી રે આઠ,
 પિડિડા ! મેં હસતાં કહ્યું જરે, કુણશુ કરશુ વાત.

૩

ધણે વચને ધનો નીસર્યો જરે, બાણે પંચાયણ સિહ,
 જઈ સાકાને સાદ કર્યો જરે, ઘેલા ! ઉઠ અખીડ.
 કાલ આટ્ટી નિત ભમે જરે, પૂઠે મ જોઈશ વાટ,
 નારી બધન દોરડી જરે, ધવ ધવ જડે નિરાશ.
 જિમ ધીવર નિમ માજલો જરે, ધીવરે નાખ્યો રે બલ,
 પૂરે પરી નિમ માજલો જરે નિમડિ અચિત્યો કાલ.

જોખનભર ઝિહું નીસર્યા છરે, પોહોતા વીરછની પાસ,
દીક્ષા લીધી રૂઝડીછ રે, પાલે મન ઉલ્લાસ.

+ + +

ક્ષમાછત્રીશી—ઝે છત્રીશ કડીનું સમતા વિષયે કાવ્ય છે તેમા
પહેલાં એટલું જણાવે છે કે

આદર છવ ક્ષમા ગુણુ આદર, મ કરિશ રાગ ને દ્વેષછ,
સમતાયે શિવ મુખ પામીજે, ક્રોધે કુગતિ વિશેષ છ— આદર૦
સમતા સંજમ સાર મુણીજે, કલ્પસૂત્રની સાખછ,
ક્રોધ પૂર્વ કોડિ ચારિત્ર બાલે, ભગવંત મળી પરે ભાખછ— આદર૦
કુણુ કુણુ છવ તર્યા ઉપશમથી, સાંભલ તું દર્શાતછ,
કુણુ કુણુ છવ ભમ્યા ભવમાહિ, ક્રોધ તણે વિરતંતછ— આદર૦

આ પછી જૈન કથાઓમાંથી ક્રોધ અને સમતાપર દર્શાત આપી
છેવટે જણાવે છે કે:-

ઠમ અનેક તર્યા ત્રિભુવનમેં, ક્ષમા ગુણે ભવિ છવછ,
ક્રોધ કરી કુગતેં છે પડોતા, પાડતાં મુખ રીવછ.
વિષ હલાહલ કહીયેં વિરૂઓ, તે મારે એક વારછ,
પણુ કાપાય અનંતી વેલા, આપેં મરણુ અપારછ
ક્રોધ કરંતા તપ જપ કીધાં ન પડે કાંઈ ફામછ,
આપ તપે પરતે સંતાપે, ક્રોધશું કેહો કામ છ.
ક્ષમા કરતાં ખરચ ન લાગે, ભાંગે કોડ કલેશછ,
અગિહંત દેવ અરાધક થાયે, આપે મુજસ પ્રદેશછ.

કેટલાંક છુટક પદો.

પ્રભુ-રૂપ

પ્રભુ તેરો રૂપ બન્યો આડો નિટો—પ્રભુ૦

પાંચ બરનક પાટ પટંબર, પેચ બહો કસખીકો—પ્રભુ૦

(૧૦૧)

મસ્તકં મુકટ કાને દોય કુંડલ, હાર હિયે સિર ટીકા;
 સમકિત નિર્મલ હોત સકલજન, દેખ દર્શા જિનજીકા-પ્રભુ
 સમવસરણુ વિય સ્વામી વિરાજિત, સાહિય તીન દુનીકા;
 સમયસુંદર કહે એ પ્રભુ ભેટે, સફલ જન્મ તાહિકા-પ્રભુ.

ઋષભ સ્તવન-રાગ મારૂ.

દેવ મેરા હો રિપલ દેવ મેરા હો.

પુણ્ય સંજોગે હું પામીઓ, પ્રભુ દરિસન તેરાં હો— રિપલ૦
 ચોરાશી લખ હું લખ્યો, પ્રભુ લવના ફેરા હો,
 દુખ અનંતા મેં સહ્યાં, પ્રભુ ત્યાંહા ઓતેરાં હો.
 ચરણુ તુમારાં મેં ગ્રહ્યાં, સ્વામી અખડી વેળા હો,
 સમયસુંદર કહે તુમહથી સ્વામી કાણુ લલેરા હો.

ઋષભ ભક્તિ

હેરી માઇ ઋષભકી મેરે મન ભગતિ બસીરી— માઇ૦
 પ્રથમ ભવનપતિ પ્રથમ નરેશર, પ્રથમ યોગીસર પ્રથમ જતિ રી—માઇ૦
 પ્રથમ ભિક્ષાચર પ્રથમ તીર્થ કર, પ્રથમ દેવજ્ઞાની ભુજગપતિ રી—માઇ૦
 શ્રી વિમલાચલ સાહેબ મંડળુ, પ્રણમત સમયસુંદર ઉલ્લસી રી—માઇ૦
 શાંતિનાથ સ્તવન-રાગ ખિલાસ.

આંગન કંદપ ફલ્યોરી, હમારે માઇ, આંગન૦
 ઋદ્ધિ વૃદ્ધિ મુખ સંપતિદાયક, શ્રી શાંતિનાથ મિલ્યો રી—હમારે૦
 ચૂવા ચંદન મૃગ મદ ભેલી, માંહે બરાસ ભલ્યો રી—
 પૂજત શ્રી શાંતિનાથકી પ્રતિમા, અલગ ઉદ્દેગ ટલ્યો રી—હમારે૦
 શરણું રાખ્યો કૃપા કરી સાહિબ, જ્યું પારેવો પલ્યો રી,
 સમયસુંદર કહે તુમારી કૃપા તેં, શિવસુંદરીશું મિલ્યો રી—હમારે૦
 અનંતગુણી પ્રભુ.

ગુણ અનંત અપાર, પ્રભુ તેરે, ગુણ૦

સાહસ રસના કરત સુર નર, તોહી ન પાવે પાર—

પ્રભુ૦

જ્ઞાન અંબર ગિને તારા, મેરૂ ગિરિકા ભાર,
ચરમ સાગર લહિર માલા કરત કોન વિચાર- પ્રભુ
ભક્તિ ગુણ લવચેશ ભાખ્યો, અવિધિ જિન મુખકાર.
સમયસુંદર કહેત હમકું, સ્વામી તુમારો આધાર. પ્રભુ

પ્રભુ સેવાનો ઉદ્ધાર-રાગ મલાર.

કયું ન ભયે હમ મોર, વિમલગિરિ કયું ન ભયે હમ મોર.
ઋષભજી દેખત આનંદ ઉપજત, જેસે ચંદ ચક્રાર- વિમલ
કયું ન ભયે હમ શીતલ પાની, સિંચિત તરુચર છોડ,
અહનિશ જિનજીકા અંગ પખાલત, તોરત કર્મ કઠોર- વિમલ
કયું ન ભયે હમ બાવના ચંદન, ઓર ફેશર ફોરી ઓર
કયું ન ભયે હમ મોગર માલતી, રહેત જિનજીકે ઉર- વિમલ
કયું ન ભયે હમ મૃદગ ઝલરીયાં, ફરત મધુર ધ્વની ઘોર,
જિનજીકે આગે નૃત્ય સોહાવત, પાવત શિવપુર ઠોર- વિમલ
જગમંડલ સાચો એ જિનજી, ઓર દેખા ન રાચન મોર,
સમયસુંદર કહે એ પ્રભુ સેવો, જનમ જરા નહી ઓર. વિમલ

મનને ઉપદેશ.

મેરા જીવ આરતિ કાહા ધરે,
જેસા વે ખાતમેં લખિત વિધાતા, તિનમેં ઘટે ન બદે— મેરાં ૧
ચક્રવર્તિ શિર છત્ર ધરાવત, કે કે ન મંગલ કરે,
એકે મુખીવા એકે દુખી દીસે, એ સખ કરમ કરે— મેરાં ૨
આરતિ અખ ઓર દે જીહા, રોતે ન રાજ ચડે,
સમયસુંદર કહે જો મુખ વાંચે, કર ધરમ ચિત્ત અરે— મેરાં ૩

સમયના પલટા પર વૈરાગ્ય સૂચક પદ-રાગ આશાવરી.

કિસિકું સખ દિન સરખે ન હોય.

પ્રક ઉગત અસ્તંગત દિનકર, દિનમેં અવસ્થા દોય— કિસિકું.

હરિ અલભ્ય પાંડવ નળ રાજા, રહે પટ્થાંડ સિદ્ધિ ખોય,
 ચડાળ કે ઘર પાણી આણ્યું, રાજા હરિચંદ જોય- કિસિદું.
 ગર્વ મકર તું મૂઢ ગમારા, ચડત પડત સખ કોય;
 સમયસુંદર કહે ઈતર પરત મુખ, સાચો જિન ધર્મ સોય. કિસિદું.

રાગ પટ.

સ્વારથકી સખ હે રે સગાઈ કુણુ માતા કુણુ બેનડ ભાઈ—સ્વારથકી૦
 સ્વારથ ભોજન ભુક્તિ સગાઈ, સ્વારથ બિન કોઈ પાણી ન પાઈ—
 સ્વારથ માખાપ શેઠ બડાઈ, સ્વારથ બિન નહુ હોત સહાઈ—
 સ્વારથ નારી દાસી કહાઈ, સ્વારથ બિન લાડી લે ધાઈ—
 સ્વારથ ચેલા ગુરુ ગુરુભાઈ, સ્વારથ બિન નય હોત લરાઈ—
 સમયસુંદર કહે સુણોરે લોકાઈ, સ્વારથ હે ભલિ પરમ સખાઈ—

(પાઠાંતર) સ્વારથ હે ભક્ષા ધર્મ સખાઈ—

વેશણુ નિદ્રા-રાગ પટ.

સોઈ સોઈ સારી રેન ગુમાઈ, બેરન નિદ્રા કહાંસે રે આઈ—સોઈ૦
 નિદ્રા કહે મેં તો બાલી રે ભોલી, બડે બડે મુનિજનકું નાખું રે દોલી—
 નિદ્રા કહે મેં તો જમકી દાસી, એક હાથે મૂકી બીજે હાથે ફાંસી—
 સમયસુંદર કહે મુતો ભાઈ બનીયા, આપ મૂએ સારી કુબ્બગઈ દુનીયાં—

[આમાં પોતાના ઓતાઓ ' વાણીઆ ' ને ઉદ્દેશેલ છે ને કબીરનું
 ચરણુ: ' કહેન કબીરા મુતો મેરે લૈયા, આપ મુએ પિછે કુબ્બ ગઈ
 દુનીયાં ' એનુ અનુકરણ કયું જણાય છે]

સમયસુંદરજી એક વખત હાલના અજમેર પાસેના કિસનગઢ
 શહેરમાં પધાર્યા હતા, ત્યાં આવકોને આપસ આપસમાં કલેશ અને
 એક બીજાની નિંદા કરતા જોઈ તેઓશ્રીએ નીચે પ્રમાણે ઉદ્યતી
 ઉર્મિઓ પ્રકટ કરી છે તે આત્માર્થી જનોએ મનન કરવા જેવી છે.

ક્યારે મલશે શ્રાવક જોહવા, મુણસ્યે આવી વખાણોછ,
ધર્મગોષ્ઠી ચર્ચા કરીશું અમે, વીતરાગ વચન પ્રમાણોછ. ક્યારે
ધુરથી સમકિત જે મુઘો ધરે, માને નહિ મિથ્યાતોછ,
સ્વામીશું ધરણે એસે નહિ, નહિ રાગદેવની વાતોછ ક્યારે.

[વખાણુ-વ્યાખ્યાન, ધુરથી-મૂળથી, સમકિત-સમગ્રદર્શન-શ્રદ્ધા;
મુઘો-શુદ્ધ, મિથ્યાત્વ-અશ્રદ્ધા-મિથ્યા શ્રદ્ધા સ્વામી-સદ્ધર્મો-સ્વધર્મો;
ધરણો-ગ્રહણુ-આહુ.]

હવે છેલ્લે સ્થૂલભદ્ર અને કોશાનો પ્રસંગ લઈ એક ગીત કવિએ રચ્યું
છે તે અપ્રકટ હોવાથી અત્ર આપું છું:—

રાગ સારંગ.

પ્રીતડિયા ન કોજઈ હો નારિ! પરદેસોયા રે, ક્ષણે ક્ષણે દાઝે દેડ
વીછડિયા તહાલેસર મક્કવો દોહિયોછ, સાલે સાલે અધિક સનેહ—પ્રીતડિયા
કાલ આવ્યા તેં આજ ઉઠિ ચાલસોરે, લમર લમતા જોઈ,
સાજણિઆ વળાવીને પાછા વળતાંછ, ધરનિ ભાર ન હોઈ—પ્રીતડિયા
મનના મનોરથ સવિ મનમાં રહ્યાછ, કહોએ કેહનિ સાથિ.
કાગલીઓ લખતાં ભીનો આંસુએછ, ચડિયો હો દુર્ગત હાથ.—પ્રીતડિયા
શૂલભદ્ર કાસા ભુઝતીછ, પાથ્યો હો પૂરવ પ્રેમ,
સીલ સુરંગિ પેહરો ચુનડિછ, સમયસુંદર કંઠે એમ—પ્રીતડિયા
[સીલસુરંગી ચુનડી ઉપર પંખીના કેટલાક કવિઓએ નવાં કાવ્ય કર્યા છે.]

આ કવિની કૃતિઓમાં, કવિ રજપુતાના-મારવાડ મેવાડમાં બહુ
રહેલા તેથી તે ભાષાનાં જાટણાં જોવામાં આવે છે એટલુંજ નહિ,
પણ ઉર્દુ-ફારસી શબ્દો પણ ઘણા વપરાયા જણાય છે કારણ કે કવિને
દિલ્લી અને મુગલ દરબારમાં-શહેનશાહ અને તેના રાજદ્વારોએના
પ્રસંગમાં બહુ આવડું પડ્યું હતું તેથી અને તેમ જ ગૂજરાતમાં
પણ મુસલમાની રાજ્યનો અમલ દરશ્યેલાના પંખીના સમયથી થઈ

ચૂક્યો હતો તે કારણે દક્ષતરો, અદાલત વગેરેમાં મુસલમાની ભાષાને પ્રવેશ થઈ ચૂક્યો હતો. ગૂજરાતવાસી લોકોની મૂળ ભાષા ગૂજરાતી હોવા છતાં પણ રાજ્યના અવહાર માટે ઉર્દુ ભાષા લણવી કે બોલવી પડતી; આથી ઉર્દુ-ફારસી અરબી શબ્દો કાળે કરોને આ સત્તરમાં સૈકામાં ઘર કરી ગયા-૩૬ થયા. વિશેષમાં વિક્રમ ચૈદમા શતકમાં ધરાવતી ભાગી આવી પારસીઓ ગૂજરાતમાં વસ્યા હતા, મુસલમાનો ઊપરાંત પોર્ટુગીઝો અને તેમના હરીફ તુર્કો મોળામાં શતકમાં આવી પહોંચ્યા હતા. આ કવિના સમયમાં એટલે સત્તરમાં સૈકામાં અંગ્રેજોએ પણ આવી પોતાની કોઠીઓ સુરત વગેરે સ્થળે નાંખવાના પ્રયત્નો આરંભ્યા હતા. આ વિદેશીઓની સાથેના સંબંધ વ્યવહારથી ભાષાપર નવી અસર થઈ. આ કાળ અને સંજોગ વશાત્ દુસેલા શબ્દોનું ભાષામાં ભરણુ થયું તેથી તે ભડોળને ભાષાની વૃદ્ધિ સમજી આદર આપવો ઘટે આથી ભાષાનું સૌદર્ય ખડિન થયેલું માનવું યોગ્ય નથી કોમળ અને કઠિન બને જાતના શબ્દો આવશ્યક છે. મરદાનગી બતાવવામાં કલિત કોમલતાનો પ્રયોગ ન ઘટે.

કવિના નલદમયંતી રાસમાથી બે ચાર કડો જોઈએ:—ખંડ ૬ લલ ૨.

નલરાય તખ્ત બધસારી કરી રે, વરતાવઈ આપણી આણુ દાણુ રે,
ખસક લોકાઈ આગઈ ખડી રે, આગઈ જુડ્યો સબલ દીવાણુ રે.
દેસ વસ સગલો ડીકે રે, કાંઈ સાધ્યા ભરતનિ ખંડ રે,
ભૂપતિ સલામે લઈ ભેટણાં રે, નલનો તપ તેજ પ્રચંડ રે.

આ કવિને જૂની શાસ્ત્રીયકથાઓનાં આખ્યાનોનો ઉપયોગ કરી પોતાની ભાષામાં ગૂર્જર ભાષામાં આખ્યાનોનો બાગ ખીલાવ્યો છે. તેમાં પોતે પ્રાચીન આખ્યાનોમાં તદ્રુપ બની તેને પોતાના હૃદયની અંદર પ્રવેશ કરાવી તેમાંથી તેઓનાં પાત્રોને પોતાના સમયનાં પાત્રો જેવાં કલ્પી જે કવચિત્ કવચિત્ મૂક્યાં છે તે એનું દૂષણ નથી પણ ભૂષણ છે. આ રીતે પ્રાચીનમાંનું ગ્રહણ કરી તેનું રૂપાંતર કરી પો

ભાષા સાહિત્યને ઉચ્ચવર્ણ યનાયુ' છે. છૂટાં છૂટાં પદો—નાનાં નાનાં કાવ્યો રચી પોતાના હૃદયનો ઉદ્ઘાસ પ્રકટ કર્યો છે. કવિ પ્રેમાનંદના પુરોગામી આ કવિએ આખ્યાન કવિ તરીકે પ્રસિદ્ધતા સિદ્ધ કરી છે; અને દેશી સાહિત્યની વૃદ્ધિ કરી છે.

આવા પ્રાચીન દેશી સાહિત્યનું જ્ઞાન ધણું વધારવાની જરૂર છે. તે જ્ઞાન વધતાં અને પ્રાચીન સાહિત્ય પરત્વેની આપણી મમત્વ ભુદ્ધિ તીવ્ર થતાં તે જ્ઞાન ફક્ત નીવડશે, તેમાંથી કવિઓને નવીન ઉર્મિઓનાં સાધન, ભાવો, અને રસમય વાણી મળશે; ભાષાશાસ્ત્રીઓને ભાષા-વિકાસ—રૂપાન્તર વગેરે પર અવનવો પ્રકાશ પ્રાપ્ત થશે અને સમગ્ર ભાષાનો ઇતિહાસ રચવામાં તે ઉપયોગી થશે. આ દેશી પ્રાચીન સાહિત્ય એ આપણા સાહિત્યનું પ્રગલ્ભ પોષકબળ છે, પછી તે જૈન હોવા જૈનેતર. બંને એકજ—ભારતમાતાના—ગૂર્જરી માતાનાં સંતાન છે, બંને સરસ્વતી દેવીના એકસરખા ઉપાસક છે, બંને સાહિત્ય શરીરનાં અંગો છે. બંનેની લાજ એક બીજાના હાથમાં છે, બંને એક બીજા સાથે એકત્રિત રહીનેજ શોભશે, અને પોતાની માતાને—ભુમિને શોભાવશે.

પરમ પ્રભુલકત નાગર વૈષ્ણવ શ્રી નરસિંહ મહેતા કહી ગયા છે કે : ' પક્ષાપક્ષી ત્યાં નહીં પરમેશ્વર, સમદૃષ્ટિને સર્વ સમાન '—તે સર્વેએ સ્વીકારી સાહિત્યને પક્ષાપક્ષી વગરનું રાખવાનું છે; તો જ ગૂર્જરી વાણીનો જય થશે—ઉત્કર્ષ થશે. તથાસ્તુ !

પૂરવાણી

આ નિમિત્ત લખાઈને જૈન સાહિત્ય સંશોધકના ખડર અને અંક ૩ માં છપાઈ ગયા પછી સમયસુંદરછત્રી કેટલીક નવી કૃતિઓ જાણવામાં આવેલી હોવાથી તેનાં નામ વિગેરે આ પૂરવાણીમાં આપી દેવાનું ઉચિત લાગ્યું અને તે પણ તે સ્થળે છપાઈ ગયું છે.

સંસ્કૃત પ્રાકૃત—ગદ્ય પદ્ય ગ્રંથ.

(૧) ચતુર્માસ પર્વ વ્યાખ્યાન પદ્ધતિ. સં. ૧૧૬૫ ચૈત્ર શુ. ૧૦ અમરસર નગરમાં

(૨) કલ્પલતા મધ્યે ભોજન વિચિત્રિતિ. ગદ્યમાં સાધર્મિક લાઘ-
ની લક્ષિત સંબંધી વિવેચન.

ભાષા કૃતિઓ—ચોપાઇ વિગેરે

વ્યવહાર શુદ્ધિ ચોપાઇ

સંવત ૧૬૯૩

દુપદી સતી સંબંધ

સંવત ૧૭૦૦

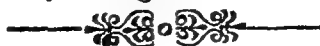
આલોચણા છત્રીસી અહમદપુર (અમદાવાદ)માં સં. ૧૬૯૮

સમય વગરની કવિતાઓ

૧ જન્મ રાસ.	૨ નેમિરાજમતી રાસ.
૩ પ્રશ્નોત્તર ચોપાઇ	૪ શ્રીપાલ રાસ.
૫ હંસરાજ વચ્છરાજ ચોપાઇ	૬ પ્રશ્નોત્તર સાર સંગ્રહ.
૭ પદ્માવતી સંઘાય.	૮ ચાર પ્રત્યેક બુદ્ધપર સંઘ
૯ પાશ્વર્નાથ પચ્ચક્રવાણક સ્તવન	૧૦ પ્રતિમા સ્તવન
૧૧ મુનિસુવત સ્તવન.	

નાનાં નાનાં કાવ્યો—ગીતો વિગેરે

- ૧ નલદવદંતી, ૨ જિનકુસલસૂરિ, ૩ ઋષભનાથ, ૪ સનતકુમાર
અર્ધન્નક, ૬ સ્થૂલભદ્રજી, ૭ ગૌતમસ્વામી, ૮ ક્રોધનિવારણ, ૯
નનિવારણ, ૧૦ મોહનિવારણ, ૧૧ માયાનિવારણ, ૧૨ લોભનિવારણ
૩ યતિ લોભનિવારણ, ૧૪ મન.શુદ્ધિ, ૧૫-૧૬ જીવપ્રતિબોધ,
૭ આર્તિનિવારણ, ૧૮ નિંદાનિવારણ, ૧૯ હુંકારનિવારણ, ૨૦
મિત્રી વિશ્વાસ, ૨૧ જીવનટ, ૨૨ સ્વાર્થ, ૨૩ પારકી હોડનિવારણ
૪ જીવ વ્યાપાર, ૨૫ ઘડી લાખીણી, ૨૬ ગડિયાલા, ૨૭ ઉદ્ધમ-
ગ્ય, ૨૮ મુક્તિગમન, ૨૯ કર્મ, ૩૦ નાવ. ૩૧ જીવદયા, ૩૨
તરાગ સત્યવચન, ૩૩ મરણભય, ૩૪ સદેહ, ૩૫ સુતા જગાવણ
૬ પરમેશ્વર પૃચ્છા, ૩૭ ભણન પ્રેરણ, ૩૮ ક્રિયા પ્રેરણ, ૩૯
મેશ્વર સ્વરૂપ દુર્લભતા, ૪૦ જીવ કર્મ સંબંધ, ૪૧ પરમેશ્વર
૧, ૪૨ નિરંજન ધ્યાન, ૪૩ દુ.પદ્ય કાલે સંયમ પાત્રન.

અનુલેખ.

સમયસુંદરના બીજા ગ્રંથો નામે ગાથાલક્ષણુ અતે અવ્યયાર્થ ગર્ભિત મહાવીરસ્તવન હમણાં મારી નજરે પડ્યા—તે પૈકી ગાથા લક્ષણુનો પાંચ પાનાનો ગ્રંથ વડોદરામાં મુનિ શ્રી હંસવિજયજીના ભંડારમાં નં. ૩૨૭ મોજૂદ છે તેની પ્રશસ્તિપરથી જાણાય છે કે તે તેમણે સં. ૧૬૭૩ ના કાર્તિક શુદ્ધ પાંચમે મેહતામાં રચાવેલ હર્ષનંદનગણિ પ્રમુખ સાધુની સહાયથી રચ્યો છે, તે પ્રશસ્તિ આ પ્રમાણે છે:—

સં ૧૬૭૩ વર્ષે કાર્તિક શુદ્ધ પંચમ્યાં શ્રી મેહતા નગરે શ્રી વૃહત્ સ્વરત્તર ગચ્છે મદ્યારકશાસ્ત્રાયાં યુગપ્રધાન શ્રી ૫ જિનચંદ્રસૂરિ વિજયિરાજ્યે યુગપ્રધાન શ્રી ૫ જિનચંદ્રસૂરિ પ્રથમ શિષ્ય પં૦ સકલચંદ્ર ગણિ શિષ્ય શ્રી સમયસુંદરો-પાધ્યાયૈઃ વા૦ હર્ષનંદન ગણિ પ્રમુખ સાધુસહાયૈઃ નંદિયદ-ચંદો મોંડાગારે જ્ઞાનવૃદ્ધયર્થ.....

અરૂપ બ્રહ્મત્વગર્ભિત મહાવીર સ્તવન ૧૩ ગાથાનું પ્રાકૃતમાં છે અતે તેપર સર્વોપરી સંસ્કૃત ટીકા રચી છે તે પ્રજાપના સૂત્રના તૃતીયપદના પ્રથમ દ્વાર ઉપરથી રચ્યું છે છેવટે તે લખે છે કે અણુહિલ્લપત્તન વાસ્તવ્ય સિદ્ધાન્તસૂક્ષ્મવિચાર રસિક ચોપડા ગોત્રીય પરીક્ષકે (પરીખ) દેવજીની સમબ્યર્થનાથી આ કૃતિ રચાઈ. (સુદિત આત્માનંદ ગ્રંથ રત્નમાળાનું ૨૧ મું રત્ન-આત્માનંદ જૈનસલા લાવનગર)

વિચારશતકની ૫૩ પત્રની એક પ્રત ઉક્ત હંસવિજયજી મહારાજના ભંડારમાં નં. ૪૮૪માં વિદ્યમાન છે. (પડિત લાલચંદલાઈના જણાવવા પ્રમાણે તે સુરતમાં પ્રકટ થઈ ગયેલ છે.)

અધિકાર્યાય કથાની એક પ્રત તેજ ભંડારમાં નં. ૧૭૮૯ ની
જોવામાં આવી. તેમાં છેવટે એ પ્રમાણે છે કે:—

સ શ્રી ત્રિધિવૈત્યાલય પૂજ્યમાન શ્રી શાંતિનાથ શાસના-
ચીશ્વર શ્રી વર્ધમાન તત્પદ્ધાનુક્રમેણ શ્રી સુધર્માસ્વામિ, તાવત્
યુગપ્રધાન શ્રી જિનચંદ્રસૂરિ શ્રી જિનસિંહસૂરિ શ્રી જિનરાજસૂ-
રીણાંપ્રભાવસ્તેષાં આજ્ઞયા શ્રી સંઘ પ્રવર્ચતાં ।

મદ્ વિક્રમ સંવતિ રસર્તુ શૃંગાર સંખ્યકે સહસિ ।

શ્રી વિરમપુરે રાહલ નૃપ તેજસી રાજ્યે ॥૧॥

આથી જણાય છે કે સં. ૧૬૬૬ માં વીરમપુર-વીરમગામમાં
રાહલ રાજા તેજસી રાજ્ય કરતો હતો ત્યારે આ બાલાવબોધિકા
કથા રચી.

વૃત્તરત્નાકરવૃત્તિની પ્રત પણ તેજ ભંડારમાં નં. ૧૬૩૫ ની
વિદ્યમાન છે તેની પ્રશસ્તિ એ પ્રમાણે છે કે:—

વૃત્તરત્નાકરે વૃત્તિ ગણિઃ સમયસુંદરઃ ।

ષષ્ઠાધ્યાયસ્ય સંબંધઃ પૂર્ણાચક્રે પ્રયત્નતઃ ॥૧॥

સંવત્ વિધિમુખનિધિ રસ ગણિ સંખ્યે દીપપર્વદિવસે ચ ।

જાલોર નામ નગરે લૂણેયા ફસલાર્પિતસ્થાને ॥૨॥

શ્રીમત્ સ્વરત્તર ગચ્છે શ્રી જિનચંદ્ર સૂરયઃ ।

તેષાં સકલચંદ્રાચ્ચો વિનેયઃ પ્રથમોઽભવત્ ॥૩॥

તચ્છિષ્ય સમયસુંદરઃ એતાં વૃત્તિં ચકાર સુગમતરાં

શ્રી જિનસાગર સૂરિં પ્રવેર ગચ્છાધિરાજેતિ ॥૪॥

આમાં અથાથ ૧૧૦૦ છે તે તેના લેખકની પ્રશસ્તિ એ પ્રમાણે
છે કે સ. ૧૮૫૬ મિતે વળે માધ શુકલપક્ષે તિથો અતુર્કશ્યાં ક્ષિતિ-

જદિને લિખિતો પંન્યાસ શ્રી ૧૦૮ ઉત્તમવિજયજી તદ્ ગુરુ બ્રાતા
શ્રી હરિવિજયજી તત્ શિષ્ય ચયનવિજયેન સ્વાત્માર્થમિતિ ઉત્તમવિન્યા
પુર્ધ્વા શ્રી દોલત એવ સિંધ્યા રાજ્યે તપાગચ્છાધિરાજ શ્રી ભદ્રારક
વિજયજિનેદ્ર સૂરિ રાજ્યે.

આથી જણાય છે કે જલોરમાં લુખ્યા ફસલાએ (વાપરવા)
દીધેલા સ્થાનમાં રહી સં. ૧૬૯૪માં દીવાલીને દિને આ જ અધ્યાયવાળા
ગ્રંથની વૃત્તિ પૂરી કરી. તે વખતે ખરતરગચ્છના અધિપતિ જિન-
સાગર સૂરિ ન હતા.

* જિનસાગર સૂરિ—ખોહિત્યરા ગોત્રના વીકાનેરવાસી શાહ વચ્છગજ
પિતા અને મિરગાદે માતા. સં. ૧૬૫૨ કાર્તિક સુદિ ૧૪ રવિ અશ્વિનિ
નક્ષત્રમાં જન્મ, મૂળ નામ ચોલા. સં. ૧૬૬૧ માહ સુદિ ૭ દિને અમરસરમાં
જિનસિંહ સૂરિએ દીક્ષા આપી. નામ સિક્કસેન આપ્યું. શ્રીમાલ ચુદરા અચ્છકા
શ્રાવકોએ નંદી મહોત્સવ કર્યો. વાઢી શ્રી હર્ષનંદન ગણિએ (સમયમુંદરના
શિષ્ય) બાલપણથી સર્વ શાસ્ત્રો ભણાવ્યાં. સં. ૧૬૭૮ માં ફાગણ સુદિ ૭ દિને
મેહતા નગરમાં ચોપડા ગોત્રના સાહ આસકરણે કરેલ મહોત્સવપૂર્વક મૃતિ
પદ લઈ જિનસાગરસૂરિ નામ રાખ્યું, અને ખીબ શિષ્ય ખોહિત્યરા ગોત્રના
રાજસમુદ્ર ગણિ—તેમને આચાર્યપદ આપી જિનરાજસૂરિ નામ રાખ્યું. ત્યારપછી
બાર વર્ષ સુધી જિનસાગરસૂરિ શ્રીપૂજ્યની આજ્ઞામાં રહ્યા; પછી આચાર્ય
જિનરાજસૂરિમાથી ત્રણથી ગચ્છ વિભિન્ન થયો તે આ પ્રમાણે—સં. ૧૬૮૬ માં
બૃહલ્ ભદ્રારક શ્રી રંગવિજય ગણિથી રંગવિજય ખરતર શાખા ભટ્ટી પછી
આ નવમો ગચ્છમેદ; પછી તેમાંથી શ્રીસાર ઉપાધ્યાયથી શ્રી સારીય ખરતર શાખા
ભટ્ટી પછી ને તે દશમો ગચ્છમેદ, ત્યારપછી સં. ૧૭૧૨ માં આચાર્ય જિન-
રાજસૂરિના ખીબ શિષ્ય રૂપચંદ્રે લઘુભદ્રારક ખરતર શાખા કાઢી તે અગિયાર
રમો ગચ્છમેદ થયો. ભદ્રારક શ્રી જિનસાગરસૂરિએ સં. ૧૬૭૮ વૈશાખ સુદિ
૧૩ શુક્રે રાજનગર વાસી પ્રાગ્વાઠ જ્ઞાતિના સંઘપતિ સોમજી પુત્ર રૂપચંદ્રે
ખતાવેલા શ્રી રાત્રુંજય ઉપરના ચતુર્ધાર વિહારમાંના શ્રી ઋષભાદિ જિનની ૫૦૧
પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરી. આ રીતે જિનમતોત્પત્તિકારક, અગ્નિકા પ્રદત્ત વરધારક
સમસ્તતર્કવ્યાકરણજીદોલકારકાપ કાવ્યાદિ વિવિધ શાસ્ત્રમા પારંગત જિન-
સાગરસૂરિ અમલવાદમા સં. ૧૭૨૦ ના જ્યેષ્ઠ વદ ૩ ને દિને અગિયાર

સમયસુન્દરે પ્રશ્નોત્તર સાર સંગ્રહ નામનો ગદ્યમાં એક મોટો અથ રચ્યો છે તેની પ્રત પણ ઉક્ત ભંડારમાં નં. ૧૫૬૭ જોઈ. અંગાદિમાંથી પ્રશ્નો કાઢી તેના ઉત્તરો કર્તાએ આપ્યા છે. તેમાં રચ્યા સાલ કંઈ નથી, તેમજ કોઈ ભતનો પોતાનો પરિચય નથી. ઉત્તરો આપવામાં ગૂજરાતી ભાષા પણ વપરાઈ છે.

તેના મુખ્ય શિષ્ય હર્ષનંદને* (કે જેનો ઉલ્લેખ અંગાદિ થઈ ગયો છે.) મધ્યાહ્ન આખ્યાન પદ્ધતિ નામનું પુસ્તક સં. ૧૬૭૩માં પાટણમાં રચી પૂર્ણ કર્યું છે તેમાં તેણે પોતાના ગુરૂ સમયસુન્દર માટે જે જણાવ્યું છે તે જણાવ્યા જેવું છે. તે પુસ્તક તેજ ભંડારમાં ૧૬૧૦ માં નંબરનું છે.

જિનચંદ્રસૂરિ યુગવર રાજાનાં શિષ્ય મુખ્ય ગણનાયાં
ગણિ સકલચન્દ્ર વિવુધાઃ સદ્ગુરુમક્તાઃ સદા આસન્ ॥૧૧॥
તેષાં શિષ્યા મુખ્યાઃ વચનકલાકવિકલાસુનિષ્ણાતાઃ ।
તર્કવ્યાકૃતિસાહિત્યજ્યોતિઃસમયતત્ત્રવિદઃ ॥૧૨॥

દિન સુધી અનશન કરી સ્વપદ્મે જિનધર્મસૂરિને સ્થાપી સ્વર્ગે ગયા, આ આક્રમો બૃહત્પરતર નામનો મૂલગ્રન્થ. (શ્રી જિનવિજયજીની સંપાદિત ખંડ પટ્ટાવલીમાંથી.)

જિનરાજસૂરિ માટે પટ્ટાવલીમાં જે છે તેમાં એમ લખ્યું છે કે સમયસુન્દર ઉપાધ્યાયના શિષ્ય હર્ષનંદના કદાગ્રહથી સં. ૧૬૮૬ માં આચાર્ય જિનસાગરસૂરિથી લઘુ આચાર્યીય પરતર શાખા અલગ થઈ તે આક્રમો ગ્રન્થલેખ થયો, મેડતામાં સં. ૧૬૭૪ માં પોષ વદિ ૧૩ દિને જિનસિંહસૂરિ સ્વર્ગસ્થ થયા પછી જિનરાજસૂરિ અને જિનસાગરસૂરિ એ બંનેને સૂરિ પદ તેજ વર્ષમાં કાગણ સુદ ૭ ને દિને મેડતામાં મળ્યા. ૧૬૮૬ સુધી જિનસાગરસૂરિ જિનરાજસૂરિની આજ્ઞામાં રહ્યા ને પછી પોતાની શાખા કાઢી. સમયસુન્દરે ત્યારથી જિનસાગરસૂરિને જ માનેલ છે એમ જણાય છે.

* (આ હર્ષનંદને તથા સુમતિકલ્પોલે સં ૧૭૦૫ માં સ્થાનાંગ સૂત્રની વૃત્તિગત ગાથા પર વૃત્તિ રચી છે. તેની સં. ૧૭૨૪માં અમદાવાદમાં મુદ્રાદશા-હના રાજ્યમાં લખેલી પ્રત પત્ર ૩૬૭ અથવા ૧૩૬૦૪ દાખડો ૧૧ લીખડીના ભંડારમાં વિદ્યમાન છે)

પ્રજ્ઞાપ્રકર્ષઃ પ્રાગ્વાટે इति सत्यं व्यधायि यः

येषां हस्तात् सिद्धिः संताने शिष्यशिष्यादां ॥ ૧૩ ॥

अष्टलक्षानर्थानेकपदे प्राप्य ये तु निर्ग्रन्थाः

संसार सकल सुभगाः विशेषतः सर्वराजानां ॥ ૧૪ ॥

तेषां शिष्यो मुख्यो वादी इह हर्षनंदनो नाम्ना ।....

આ પરથી જણાય છે કે સમયસુંદર મૂળ પ્રાગ્વાટ-પોરવાડ વણિક હતા, અને તેને આપેલાં વિશેષણો-વચનકલા (નિષ્ણાત (વક્તા-આખ્યાતા) કેવિ કલાનિષ્ણાત (કવિ), તર્ક, વ્યાપ્તિ-વ્યાકરણ, સાહિત્ય, જ્યોતિષ-શાસ્ત્રોના જ્ઞાતા તથા સમયતત્ત્વવિદ-કિલ્લસુદ તેના સર્વ ગ્રંથો પરથી કેહી શકાય કે સાર્થકજ છે.

સ. ૧૬૭૭ના જ્યેષ્ઠ વદિ ૫ ગુરો-જિનરાજસૂરિએ મેડતામાં પ્રતિષ્ઠા કરી તે વખતે સમયરાજઉ૦, વા૦ હંસપ્રભોદ, વા૦ સમયસુંદર, વા૦ પુણ્યપ્રધાનાદિ સાધુઓ-હાજર હતા જુઓ તેને! શિક્ષાલેખ-લેખાંકે ૪૪૩. પ્રાચીન જૈન લેખ સંગ્રહ ભાગ ૨ જે મુનિજિનવિજય-જી સંપાદિત.

સમયસુંદર કેવિનો જન્મ સાચોરમાં થયો હતો એ વાત તેમણે પોતેજ સીતારામ ચોપાધના છંદા ખડની દાલ ત્રીજીમાં જણાવી છે:-

“મુજ જનમશ્રી સાચોરમાંહિ, તિહાં ચ્યાર માસ રહ્યા ઉચ્છાંહિ,
તિહાં દાલ એ ટીધી એકેજ, કહે સમયસુંદર ધરી હેજ.”

આ પરથી જણાય છે કે તે ચોપાધનો અમુક ભાગ સાચોરમાં ચાતુર્માસ રહી ક્યો છે ને તેનો છેવટનો ભાગ મેડતામાં રહી ક્યો છે.

સોતોરથી મુનિશ્રી ચતુરવિજયજીએ પોતાના સં. ૧૯૮૧ ના ભા૦ મુ૦ ૮ ના પત્રથી ઉપરની કડીપર માફ પ્યાન ખેંચી એક અગત્યની હકીકત પૂરી પાડી છે તે માટે તેમનો હું ઉપદ્રવ માનું છું.

તા. ૩૦-૮-૧૯૨૫

મો દ. દેશાધ

પંડિત જયવિજય.

૧

વિક્રમની સત્તરમી સદીના પૂર્વાર્ધમાં જૈનોમા તપગચ્છના આચાર્ય હીરવિજયસૂરિ એક પ્રભાવક પુરૂષ થઈ ગયા, અને તેમનાં અનેક સુદૃઢ-શાસનપ્રભાવનાં કાર્યો, તેમના અતિ સખ્યક વિદ્વાન શિષ્યોનું મહાન અને મોગલ સમ્રાટ અકબર બાદશાહ પર પાડેલી ઉત્તમ છાપ વગેરે હકીકત અનેક ગ્રંથોમાથી (જુઓ મુખ્યપણે સંસ્કૃતમાં સદીક હીરસૌભાગ્ય મહાકાવ્ય, ઋષભદાસકૃત હીરવિજયસૂરિ રાસ, અને મુનિશ્રી વિદ્યાવિજયકૃત સૂરિશ્વર અને સમ્રાટ) મળી આવે છે તે પરથી યથા-ગોચરપણે જૈન પ્રભાવની દૃષ્ટિએ આ સદીનો પૂર્વાર્ધ ‘ હૈરક યુગ ’ કહી શકાય તેમ છે વિક્રમની સત્તરમી સદી સખ્યકે કેટલુંક ‘ કવિવર સમયસુદર ’ એ નિબંધમાં લખાઈ ગયું છે

શકુનશાસ્ત્ર ચોપાઈ-શુકન ચોપાઈ સ. ૧૬૬૦ માં જયવિજયે રચી અને તેમાં તે કર્તાએ અતપ્રશન્નિતમા પોતે ‘ વિષ્ણુમુખ્યદક્ષ ’ પંડિત દેવવિજયના શિષ્ય હતા એટલો જ પોતાનો પરિચય આપ્યો છે. પહેલી નજરે જોતાં આટલા ઉપરથી એટલુંજ અનુમાન થઈ શકે કે પોતાના અને સ્વગુરૂના નામને અતે ‘ વિજય ’ એ હોવાથી, તેમજ રચનાકાલ તપગચ્છના ઉપરોક્ત પ્રભાવક ધુરધર આચાર્ય હીરવિજય સૂરિના-હૈરકયુગ-ની આસપાસ હોવાથી-તે ‘ વિજય ’ પદ તપગચ્છના સાધુઓને જ તે કાલથી પ્રાય લગાડાતું હોવાથી કર્તા તપગચ્છના હોવા ઘટે

વિશેષ શોધખોળ કરતાં જયવિજય અને તેમના ગુરૂ દેવવિજય સખ્યકે ધણું મળી આવે છે દેવવિજય શિષ્ય જયવિજયે આ કૃતિ ઉપરાંત સંસ્કૃતમાં શોભન સ્તુતિ પર શ્લોક ૨૩૫૦ માં સ. ૧૬૬૪ માં વિજયસેન સૂરિના યુગપ્રધાન સમયે ને વિજયદેવ સૂરિના મૌવરજ્યે

વૃત્તિ રચી છે (કે જે સ્તુતિપર સિદ્ધિચંદ્રગણિએ પણ ૨૨૦
શ્લોકમાં તે સમયમાં જ-યુગમાંજ વૃત્તિ રચી છે અને જે સ્તુતિ
વૃત્તિ તથા બીજી અવચુરિ સહિત કાવ્યમાલાના સાતમગુચ્છકમાં મુદ્રિ
થયેલી છે). એક પંડિત જયવિજયે સંવત્ ૧૬૭૭ માં ૩૫૩૨ શ્લોક
કલ્પસૂત્રપર કલ્પદીપિકા નામની ટીકા રચી છે કે જે ટીકા લાવ
વિજયજીએ શોધી છે આ બંને તેમજ એક ત્રીજા જયવિજય એ
છે કે ભિન્ન તે હવે પછી ચર્ચીશું.

૨.

ગુરૂ પરંપરા.

જયવિજયના ગુરૂ દેવવિજય દ્રાણુ હતા અને તેમની ગુરૂ પરંપર
શું હતી તેમાં ઉતરતાં નીચેથી ઇતિહાસ મળી આવે છે:-

૧ લાવવિજયજી-તે વિમલહર્ષ ઉપાધ્યાયના શિષ્ય મુનિવિમલના શિષ્ય
હતા. તેમણે સં. ૧૬૮૯ માં ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર પર વૃત્તિ રોહિણી નામન
નગરમાં રચી પૂર્ણ કરી. (કે જેમાં તેના સતીર્થ વિજયહર્ષે સહાય કરી હતી
આ શ્રી વલ્લભવિજય સૂરિના પ્રયાસથી પ્રકાશિત થઇ ગઇ છે.) લાવા
તેમણે સં. ૧૬૯૬ માં 'ધ્યાનનિરૂપણ ગ્રંથ' રચી છે જે બીજાં સ્તવનાદિ ક્ય
છે. જુઓ જૈન ગૂર્જર કવિઓ નં. ૫૫૩ તેઓ સમર્થ વિદ્વાન હોવાથી બીજા
વિદ્વાનો પોતાની કૃતિઓ તેમની પાસે શોધાવતા. તેમણે જયવિજયની કલ્પદી
પિકાનું સંશોધન કરવા ઉપરાંત વિનયવિજય ઉપાધ્યાયે સં. ૧૬૯૬ માં રચેલ
કલ્પસૂત્ર પરનીજ ટીકા નામે સુબોધિકા શોધી હતી અને તેજ વિનયવિજયને
સ. ૧૭૦૮ માં જૂનાગઢમાં પુરો કરેલો મહાગ્રંથ નામે લોકપ્રકાશ પા
શોધી આપ્યો હતો કે જેમાં છેવટે તે વાત આ રીતે આપી છે કે.-

‘ ઉત્તરાધ્યયન વૃત્તિકારકૈ. સુપ્તુ લાવવિજયાગ્ન્યવાચકૈ

સર્વશાસ્ત્ર નિપુણૈ ચંથાગમં, ગ્રંથ એષ સમશોધિ સોધમૈઃ ॥૩૭॥
આ લાવવિજયે વિજયાણુંદ સૂરિનેજ ગચ્છપતિ સ્વીકારેલ છે. જુઓ
તેની હૃન્નિની પ્રશસ્તિ

તેમણે સ. ૧૭૦૮ માં વિજયાદશમીને દિને વિદ્યાપુર-વીજપુરમાં રહ
અપકમાલા કથા સંસ્કૃતમાં રચી છે (પ્રગ આત્માનંદ સત્તા)

દક્ષિણમાં આવેલા દેવગિરિમાં ન્યાયશાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરવા અર્થે હીરવિજયસૂરિ (તે વખતના હીરહર્ષ), ધર્મસાગરજી અને રાજવિમલજી એ ત્રણ સાથેજ ગયા હતા, અને સાથેજ ભણીને ગુરુવર્ય-ગરુડધિરાજ વિજયદાનસૂરિ પાસે આવ્યા હતા. વિજયસૂરિએ આ ત્રણ પૈકી હીરહર્ષને આચાર્ય પદથી આપીને હીરવિજયસૂરિ નામ આપ્યું કે જેમા ધર્મ-સાગરજીએ પોતાની અનુમતિ આપી હતી આ ધર્મસાગરજીને સં. ૧૬૧૭ માં જિનશાસનમાંથી અહિષ્કૃત કર્યા.

ધર્મસાગરજી સખધમાં થોડું ઘણું ‘કવિવર સમયસુદર’ પરના નિબંધમાં કહેવામાં ગયું છે, થોડુંક અહીં પ્રસ્તુત લખ્યે તો “ધર્મસાગર ઉપાધ્યાયે કુમતિકુદાલ નામનો એક નવો ગ્રંથ બનાવી નવો પદ્ય સાડવા પ્રયત્ન કર્યો તેઓ પોતાનાં વખાણ અને બીજા પક્ષની નિન્દા કરવા લાગ્યા. તેમના ગ્રંથમાં ધર્મથી ઘણું વિપરિતપણું જેવામાં આવ્યું અને તેથી પરપણા પણ કરવા લાગ્યા. આ વાંતની જ્યારે વિજયદાનસૂરિને ખબર પડી, ત્યારે તેમણે વીસડનગર આવીને, નગરના ઘણા લોકોની સાક્ષીએ તે ગ્રંથને પાણીમાં બોળાવી દીધો. ગુરુ આ-ત્માંથી આ ગ્રંથ સૂર્યદ પંચામે પાણીમાં બોળ્યો હતો.” આમ સામા પક્ષના દર્શનવિજય પોતાના વિજયતિલકસૂરિ રાસમાં જણાવે છે. જ્યારે સાક્ષરશ્રી મુનિ જિનવિજયજીએ એક સ્થળે જણાવ્યું છે કે.-

‘મહાન્ મુગલ સમ્રાટ અકબર બાદશાહના દરબારમાં ઉત્તમ આદર પ્રાપ્ત કરનાર જગદ્ગુરુ શ્રી હીરવિજયસૂરિના શાસનકાલમાં તપા ગરુડમાં જે અનેકાનેક પ્રોઠ પડિતો થઈ ગયા છે તેમા ધર્મસાગર ઉપાધ્યાય સૌથી પ્રથમ નામ લેવા યોગ્ય છે. તેઓ પોતાના સમયના ઉત્તમ વિદ્વાન્ અને લેખક, અપ્રતિમ લાગણી અને બુદ્ધિસાવાલા, સ્વસ પ્રદાયના અસાધારણ અભિમાની અને અન્યમતાસહિષ્ણુ હતા. તેમનો શિષ્ય-સમુદાય પણ મોટી સંખ્યાનો હતો અને પ્રમાણમાં વિદ્વાન્ પણ તેમાં યથેષ્ટ હતી ઉપાધ્યાયજીનો સ્વભાવ ઉગ્ર અતઃક્રેવ નીડર અને તેથીજ

ખીજી મતો-સંપ્રદાયો સાથે વાદ વિવાદ કરવામાં અન્યત્ર રસવાલો હોતો. તેમના આવા સ્વભાવને લીધે તેઓ જેમ પોતાના અનેક પ્રશંસકોની પ્રીતિ મેળવી શક્યા હતા તેમ અનેકોની અપ્રાંનિના પણ ભાજન થયા હતા ખીજી મતો અને સંપ્રદાયો તો તેમના પ્રતિ વિરોધભાવવાળા હોય તેમા શુ આશ્ચર્ય, પણ સ્વસંપ્રદાયનો પણ કેટલોક વિશિષ્ટ ભાગ તેમનો સખ્ત વિરોધી હતો ખુદ ગચ્છાધિપતિ જશુ કેટલીકવાર તેમની પ્રકૃતિ અને કૃતિથી ખેદ પામતા હતા અનેક-વાર તેમને ઉપાલભો અપાણા અને ફરીવાર તેમ ન બને તેટલા માટે હિતવચનો કહેવાળા. જેમ તેમના રચેલા કેટલાક ગ્રંથોની સ્વયં ગચ્છાધિપતિએ બહુ પ્રશંસા કરી છે તેમ કેટલાક ગ્રંથોને ગજશરણ પણ કરવા પડ્યાં છે ! [તેમની સાથે સબધ ધરાવનારો ઇતિહાસ ઘણા વિસ્તૃત પ્રમાણમા ઉપલબ્ધ થાય છે તેમની અનુકૂલ અને પ્રતિકૂલ બંને બાબતોએ લખાયેલા ઘણાક ઉલ્લેખો ગ્રંથો અને છુટક નિબંધો -પ્રબંધોમા મળી આવે છે તેમના જેવા, એકદર રીતે સમર્થ સંધુ-પુરુષના જીવનની સમગ્ર સામગ્રી એકત્ર કરી જનસમાજની સન્મુખ મૂકવાની ખાસ આવશ્યકતા છે]

પણ આટલું તો જણાય છે કે ધર્મસાગર કે જેઓ ઘણા વિદ્વાન પણ હિત સ્વભાવી હતા તેમણે તપગચ્છ સિવાય અન્ય ગચ્છોના ઉપર અનેક હુમલાવાળા ગ્રંથો ને વિરોધી પ્રશ્નણાઓ કર્યાજ કરી, તેથી આખા જ્વેતાખ્ખર તપગચ્છીય સંપ્રદાયમાં બહુ ઝગડા થયા-કુસંપતે અગે તડ પડ્યા તપગચ્છાચાર્ય હીરવિજયસૂરિ અને વિજયસેનસૂરિએ ખીજી ગચ્છો સાથેના મહા વિગ્રહ ઉત્પન્ન થવાના સપૂર્ણ સભવનો વિચાર કરી ધર્મસાગર સામે વિરોધ દાખવ્યો. ત્યારપછીના વિજય-દેવસૂરિ અમુક વખતે ધર્મસાગરમા લખ્યા એટલે તપગચ્છની અદરજ ઝગડાએ તીવ્ર સ્વરૂપ પકડ્યું આ સર્વ વાત ઝીણવટથી મુનિશ્રી વિદ્યાવિજયજીએ ઐતિહાસિક રાસ સચ્ચ હાગ ૪ થામાં આપેલા

• વિજયતિલકસૂરિ રાસની પ્રસ્તાવનામાં ચર્ચા છે તે જોઈ લેવા વાચકને સલામણુ છે.²

૨ મુનિશ્રી જિનવિજયજી પ્રાસંગિક હૃદયોદ્ગાર કહે છે — ‘આજના સભ્ય’મન્ય જમાનામાં ઘણાખરા વિદ્વાનોનો ધર્મની બાબતમાં આવી ઉચ્ચ પ્રકૃતિવાલા પુરોષોપ્રતિ આદરભાવ અલ્પ દેખાય છે તેમજ મત-મતાંતરે તરફ ખંડન-મંડનની દૃષ્ટિએ લખાયેલા વિચારોની કીમત પણ ઓછી અંકાય છે. સ્વયં આ પંક્તિઓ લખનાર પણ કેટલેક અંશે આવીજ કોટિમાં ગણાય તેવો છે. પરંતુ તાત્વિક દૃષ્ટિએ વિચારતા તેમજ દેશકાલની પરિસ્થિતિનું અવલોકન કરતાં જણાય છે કે કેટલીક વખતે તેવી પ્રકૃતિવાલા મનુષ્યો અને તેવા વિચારો પણ પોતપોતાના જનસમુદાયો અને ધર્મવિચારોને ઘણા અનુકૂલ થઈ પડે છે પાશ્ચાત્ય પ્રબળ સંસર્ગ અને શિક્ષણના પ્રતાપે આજે ભારતીય જનતામાંથી આત્માભિમાન અને ધર્માભિમાન ઘણાજ શિથિલ થઈ ગયાં છે અને તેના ક્ષીણે સ્વાભાવિક રીતેજ અમારામાંથી લાગણીઓનો અભાવ થઈ ગયો છે; પરંતુ જ્યાં સુધી અમારી ઉક્ત સ્થિતિ ન હતી ત્યારસુધી અમારામાં તેવી લાગણીઓ પણ સતત જાગત હતી એ લાગણીઓના પ્રતાપેજ અમે અમારું અસ્તિત્વ (આર્થત્વ) અત્યાર સુધી ટકાવી રાખ્યું છે. જેમ રાષ્ટ્રની બાબતમાં એ પરિસ્થિતિ છે તેમ ધર્મની બાબતમાં પણ એ નિયમ લાગુ પડે છે. આગળના જમાનામાં એટલે પશ્ચિમીય ભાવ અને ભાષાના સમાગમમાં આવ્યા પહેલાના વખતમાં આર્યપ્રબળ ધર્માભિમાન ગંગી સારી રીતે પ્રજ્જ્વલિત હતું. એક ધર્મવાદી બીજા ધર્મ પ્રતિ પોતાની શ્રેષ્ઠતા અને મહત્તા દેખાડવા હમેશા પ્રયત્ન કરતા; જેમાં રાજ મહારાજાઓ પણ ધગી વખતે અગ્રભાગ લેતા સ્વયં નૃપતિઓ પોતાના દરબારમાં અનેક દાર્શનિક અને વાચાલ વિદ્વાનોને ઉત્તમ આશ્રય આપતા અને વિદેશી દાર્શનિકો અને વિદ્વાનો આવતા ત્યારે તેમની સાથે રસપૂર્વક વાદવિવાદ કરાવતા અને તેમાં જયપામનારનો અવિર સત્કાર કરી તેને પોતાની પ્રવૃત્તિમાં ઉત્તેજિત કરતા. મતલબ કે પૂર્વકાળમાં ધાર્મિક ખંડનમંડન અને દાર્શનિક વાદવિવાદ એ એક મહત્વનું કાર્ય ગણાતું હતું. આજ પદ્ધતિના ખર્ચે અનેક ધર્મો ઉત્કર્ષ અને અપકર્ષ પામી ચૂક્યા છે. આવી પરિસ્થિતિના ક્ષીણે આજે અમારી છુદ્ધિમાં જો એ પદ્ધતિ ઉપયોગી નહિ જણાય અને તેમ

આ ધર્મસાગરના ખડનાત્મક-આદેષાત્મક ગ્રંથોને લીધે થયેલા
જઘણતો સ્પર્શ આખા તપગચ્છના તે વખતના સમુદાયને થયો
અમુક તેના અને અમુક સામેના એમ બે પક્ષો પડ્યા અને પક્ષર્યા
તટસ્થ કોઈ વિરલજ હશે.

ઉપરોક્ત રાજવિમલ ધર્મસાગરના એક વખતના અધ્યાધ્યાય
હોવા છતાં તે તેમની સાથે લખ્યા નહિ અને પોતે ગચ્છપતિ વિજય-
દાન સૂરિના કહેવા-આજ્ઞા પ્રમાણે પોતાની માન્યતા રાખી આ
રાજવિમલ ઉપાધ્યાયના મુનિવિજય નામે એક વિદ્વાન્ શિષ્ય હતા
તે મૂળ વીસનગરના રહીશ વણિક કેશવજી તે તેની ભાર્યા ઓમાઈના
પુત્ર સસાર પક્ષે થતા હતા. તેઓ કવિ હતા હીરવિજય સૂરિએ,
શત્રુજયની પ્રસિદ્ધ યાત્રા અનેક સત્રો-લાખો માણુઓના સમુદાય
સાથે સ. ૧૬૪૯ માં કર્યા પછી ત્યાંથી ઉના જઈ ઓમારુ ક્યું
અને ત્યાં સાહ લખરાજે ઘણા દ્રવ્યનો વ્યય કરી સૂરિજીના હાથે
મદિરમા પ્રતિષ્ઠાઓ કરાવી અને એ મુદ્દર્ત ઉપર કવિ મુનિવિજયને
ગુણવાન્ જાણી પોતાની પાસે ઓલાવી સૂરિએ વાચક-ઉપાધ્યાય પદ
આપ્યું હતું આ મહોપાધ્યાય મુનિવિજયે વિજયસેનસૂરિને પ્રત્નો
પૂછ્યા હતા તે તેના તે સૂરિએ આપેલા ઉત્તર સહિત 'સેન પ્રશ્ન' મ
મૃદેલા છે (જુઓ પ્રત્નો ૭ થી ૧૨ પૃ ૧-૨)

આ મુનિવિજય ઉપાધ્યાયને બે શિષ્યો નામે દેવવિજય અને
દર્શનવિજય હતા આ પૈકી દર્શનવિજયે ગૂજરાતી ભાષામા બે
કૃતિઓ નામે પ્રેમલાલચી રાસ અથવા ચદ ચરિત સ ૧૬૮૯
કાર્તિક શુ ૧૦ જુહાનપુરમા (પ્રકાશિત આન દક્ષત્ર્ય મહોદધિ મૌકિનક

યવામા ક્ષત્ર્ય આધુનિક પરિસ્થિતિજ મુખ્ય નિમિત્ત હોય-તોપણ તેથી એની
પ્રતિષ્ઠા તો ન્યૂન થતી જ નથી માટે તેવી અક્તિઓ અને તેવો ઇતિહાસ
જે ઉપલબ્ધ થાય તો તેમનો પરિચય કરવા કરાવવાની ખાસ આવશ્યકતા
છે.-આત્માનંદ પ્રજ્ઞશ વીરાત્ ૨૪૮૮ કાર્તિકનો અંક પુ. ૧૫

૧ હું અને જેનું મુદર અવલોકન રા હરગોવિન્દાસ કાંટાવાળાએ સાહિત્યના સને ૧૯૧૪ ના મેના અકમાં કર્યું છે) અને વિજયતિલક સૂરિસાંસ સં. ૧૬૯૭ પોસ મુદિ રવિવારે ખુર્દાનપુરમાં (ઐતિહાસિક રાસ સંગ્રહ ભા. ૪ માં મુદ્રિત અને જેની કવિની પોતાની હસ્તલિખિત પ્રતિ લીખડીના લખારમાં મોજૂદ છે) રચી પૂર્ણ કર્યો છે અને દેવવિજય તે આપણા જયવિજયના ગુરુ-દીક્ષા ગુરુ

૩.

ગુરુપરિચય

દેવવિજય એક સારા કવિ અને સંસ્કૃતજ્ઞ વિદ્વાન સાધુ હતા તેમણે સં. ૧૬૫૨ માં સંસ્કૃતમા રામચરિત-રામાયણ ગદ્ય શ્લોક ૫૦૦૦ માં, પદ્ય ચરિત્ર શ્લોક ૨૨૦૦ માં, સ. ૧૬૬૦ માં ગદ્ય પાંડવ ચરિત્ર શ્લોક ૯૫૦૦ (મુદ્રિત), સં. ૧૬૬૬ માં દાનતપાદિ કુલક પર ધર્મરત્નમન્ત્રૂપા નામની વૃત્તિ શ્લોક ૧૨૦૧૬ માં, સ. ૧૬૭૦ માં મહા મુદ્ર ૩ તરણિવાસરે સંપત્તિ શતસ્થાનક વૃત્તિ, અને અર્હનગ્નિન સહસ્ત્રનામ રચ્યાં છે આ દેવવિજય ગણીએ પોતાની વિજયસેનસૂરિ રાજ્યે અને વિજયદેવસૂરિ યૌવરાજ્યે રચેલી ઉક્ત સંપત્તિશત સ્થાનક વૃત્તિના કાર્યમાં શિષ્ય જયવિજયજીની સંશોધક તરીકે સાહાય્ય લીધી હતી આ વૃત્તિ આત્માનંદ સભા-ભાવનગરે જાપાવી છે આત્માનંદ પ્રથમાલા રત્ન ૬૮ આ રીતે ગુરુ અને શિષ્ય અને નિપુણ સંસ્કૃત ભાષાજ્ઞ હતા દેવવિજય નામના સાધુએ કેટલાક પ્રશ્નો હીરવિજયસૂરિને અને વિજયસેનસૂરિને પૂછ્યા હતા તે તેના ઉત્તર સહિત હીરપ્રશ્નોત્તર અને સેન પ્રશ્નમા વિદ્યમાન છે આ અને દેવવિજય એક યા વિભિન્ન હોય

સ. ૧૬૭૬ માં આચાર્ય વિજયતિલકસૂરિ જ્યારે શિરોહી આવ્યા ત્યારે ત્યાં આ દેવવિજય બાવન મુનિઓ સાથે આવ્યા હતા અને

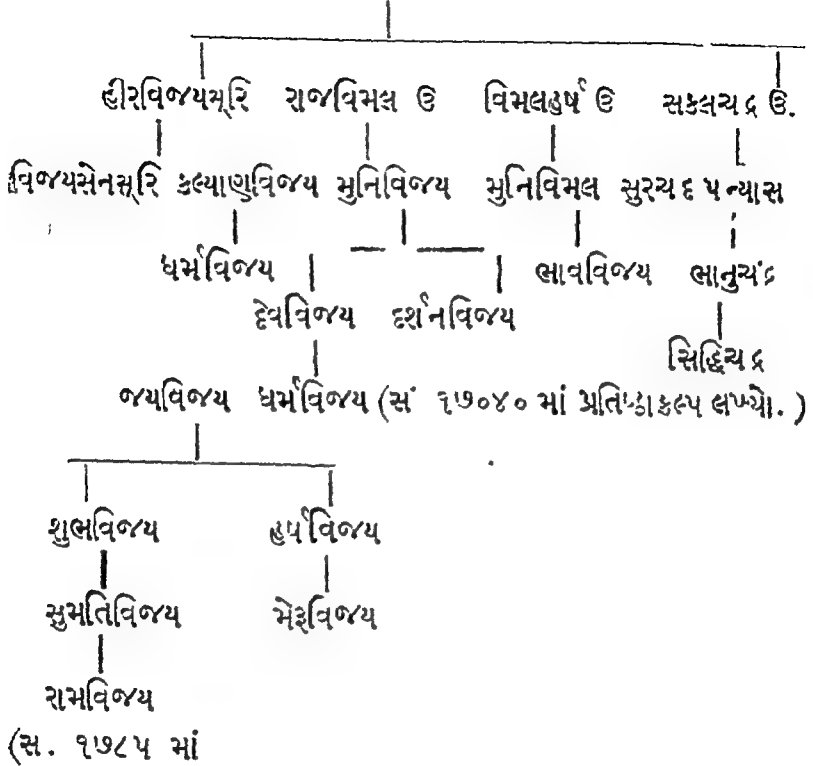
તેમનામાં લગ્યા હતા. આ પ્રમાણે તે સૂરિને અનેક ગીતાર્થ મુનિઓ
 ધર્મસાગરના—સાગરમતનો ત્યાગ કરી આવી મળ્યા—વિજયતિલકસૂરિ
 રાસ જુઓ. (આ પરથી અનુમાન થાય છે કે દેવવિજય પહેલાં
 સાગરમતમાં હશે.) પછી શુભ મુહૂર્તે વિજયતિલકસૂરિએ ત્રણાઓને
 જુદી જુદી પદવી આપી તેમાં આ દેવવિજયને વાચક પદ આપ્યું
 તેજ વર્ષમાં વિજયતિલકસૂરિએ સોમવિજય વાચકના શિષ્ય કમલવિ-
 જયજીને આચાર્યપદ આપી તેનું વિજયાનંદસૂરિ એ નામ રાખી તેમને
 ગચ્છનો ભાર સોંપી બીજે દિવસે સ્વર્ગવાસ કર્યો. (સં. ૧૬૭૬
 પોશ શુદ્ધિ ૧૪). વિજયાનંદસૂરિ અને વિજયદેવસૂરિને મેળ થયો સં.
 ૧૬૮૧ ના પ્રથમ ચૈત્ર શુદ્ધ ૯; ત્યારપછી પાછો બને વચ્ચે સ. ૧૬૮૫
 માં વિભેદ પડ્યો વિજયદેવસૂરિ ગચ્છભેદ કરી ધર્મસાગરને ગચ્છમાં
 લઈ દેવસૂરિ જુદા થયા. એક બાબુ વિજયદેવસૂરિ અને બીજી બાબુ
 વિજયાનંદસૂરિ—એમ બે પક્ષો પડ્યા. એક ‘દેવસૂર’ પક્ષ અને બીજો
 ‘આણંદસૂર’ પક્ષ ગણાયો.

દેવવિજયવાચક વિજયાનંદસૂરિની આજ્ઞામાં રહેવા લાગ્યા એટલે
 તેમણે વિજયદેવસૂરિએ સાગરનો પક્ષ લીધો તેથી તેમની સાથેનો સંબંધ
 છોડી વિજયાનંદસૂરિને ગચ્છપતિ માન્યા. (આ પરથી એકસ જણાય
 છે કે દેવવિજય વાચક પહેલાં વિજયદેવસૂરિની આજ્ઞા નીચે તે પછી
 સં. ૧૬૭૬ માં વિજયાનંદસૂરિની નીચે આવ્યા આચાર્ય સંબંધી
 સાગરના મતઓને લીધે ખગલળાટ હતો તેથી જયવિજયે પોતાની
 આ ચોપડમાં પોતે દેવવિજયના શિષ્ય છે એટલું જ કહી દેવવિજયની
 ગુરૂ પરપરા આવ્યા વગરજ સતોપ માન્યો હોય એ બનવા બેગ છે)

૪.

ઉપર જણાવેલી સાધુ વ્યક્તિઓ તથા હવે પછી આવતા ભાનુ-
 ચંદ્રાદિ માટેનું નીચેનું વશવૃક્ષ ઉપયોગી થઈ પડશે.

વિજયદાનસૂરિ

૫.

જયવિજયે પ્રસિદ્ધ વાચક કલ્યાણવિજય^૩ ના શિષ્ય ધર્મવિજય

૩ કલ્યાણવિજય—લાલપુરમાં સંઘપતિ હરખાશાનો તેની ભાર્યા પૂંજનો પુત્ર નામ ઠાકરશી જન્મ સં. ૧૬૦૧ આસો વદ ૫ સોમ. દીક્ષા હીરવિજય સૂરિ પાસે મહેસાણામાં સં. ૧૬૧૬ વૈશાખ વદ બીજ-નામ કલ્યાણવિજય; પાટણમાં ઉપાધ્યાય પદ સં. ૧૬૨૪ ના ફાગણ વદિ ૭-ખંભાત, અમદાવાદ જઈ પછી પાટણમાં બિંબ પ્રતિષ્ઠા ગ્રીષ્મી પછી વાગડ માલવમાં કર્યા, વાગડમાં અંતરીના પાર્શ્વ (આંતરીઆ પ્રમુ) ને વદી કીકાબટ પાસે બિંબ પ્રતિષ્ઠા. ત્યાંથી દળેગી-મક્ષીછપાર્શ્વ. પછી મંડપાચલ (માડવગઢ), વડવાણુ તીર્થ, ખરહાનપુર, દેવગિરિ ચોમાસુ, પેઠણ, ત્યાંથી હીરવિજયસૂરિને સાદરી મળ્યા હીરવિજયસૂરિ

વાચક પાસે અભ્યાસ કર્યો હતો. (જુઓ પાનિ લાલચદ ભગવાનદાસ ગાંધીનો અપ્રસિદ્ધ અંથકારોનો પરિચય-જેસલમેર ભગર સુમિ પૃ. ૬૭) આ વાત પોતે પોતાનો શોભનસ્તુતિ વૃત્તિમાં જણાવે છે. જુઓ તે વૃત્તિનો ઉલ્લેખ સ્વ. ડૉ. રામકૃષ્ણ ભાંડારકરના ૧૮૮૩-૮૪ નો રિપોર્ટ પૃ ૧૫૬ નં. ૨૮૪ કે જેની પ્રત સં. ૧૬૯૯ ની લખેલી ભાંડારકર ઇન્સ્ટીટ્યુટમાં છે. આ હકીકત જ્યવિજયનાજ શિષ્ય શુભવિજયના શિષ્ય સુભતિવિજયના શિષ્ય જશભવિજયે પોતાના અમદાવાદમાં સં. ૧૭૮૫ વૈશાખ શુદ્ધ ૭ ગુરૂને દિને રચેલા ગૂજરાતી ભાષામાંના મહારાસ નામે શાંતિજિનરાસમાં પોતાની અંત પ્રશસ્તિ આપી છે તે પરથી જણાય છે કે.-

શ્રી ગુરૂ હીરસૂરિસર શિષ્ય કલ્યાણ વિજય ઉવજાય પુરંદર
દિન દિન અદતિ જગીસા-

શા રખાનદન સોભાગી, સાચો વડ વૈરાગી
સંભતિ અરથ વિચાર સદગુરૂ, સાચો શુભભતિ રાગી-
માત પ્રજ્યાઈ કુપે જાયો, નામે નવનિધિ થાએ,
વાચક ધર્મવિજય વર તેહના, દીપે અધિક સવાઈ-
તસ અતેવાસી ગુણ એ ભરિયા, બોલ ન બોલે વિરૂઆ,
શ્રી જ્યવિજય વિશુધ શ્રુત દરિયા, પાસે મુઢી કિરિયા-

અક્ષર પાસે ગયા. કલ્યાણવિજયે વૈરાગના મોટી પ્રતિષ્ઠા કરી. પછી ગૂજરાતમાં વિહાર કર્યો. અહીં મુઢી વાત સં. ૧૬૫૫ ના આસો માસ ૫ ને દિને તેના શિષ્ય જ્યવિજયે રચેલા કલ્યાણવિજય રાસમાં આવી છે. જુઓ મારી જૈન ઐતિહાસિક રાસમાળા ભા. ૧ લો.

૪ રામવિજય-તેમણે શાંતિજિનરાસ ઉપરાત સં. ૧૭૮૮ ના સ્વર્ગસ્થ થયેલા સાગરપક્ષના આચાર્ય લક્ષ્મીસાગરસૂરિનો ગસ રચ્યો છે (જુઓ મારી જૈન ઐ રા ભાગ ૧ લો) ને તે ઉપરાંત ચોવીસી રચી છે. સંસ્કૃતમાં ઉપદેશમાળા પર વિસ્તૃત ટીકા લખી છે કે જેનું ભાષાંતર જૈ. ધ. પ્રસારક સંભાષાવનગરે છપાવેલ છે.

તસ પદ પદ્મ ભમર સરિસા, શ્રી શુભવિજય કવીશા,
 ગુણ ગન્ધારમ મેર ગિરીશા, શ્રુત જલસિન્ધુ મુનીશા—
 તસ ચરણાંબુજ સેવક સુદર, શુભ કિરિયા ગુણગરા,
 સાથે યોગ અભ્યાસ અખંડિત, નહિ ગુણુચણે અવરા—
 મહિમાવત મહત મુનીસર, ચરણ નમે અવનીશા,
 શ્રી ગુરુ મુમતિવિજય ઉપગારી, વ્રતપો કોડિ વરીશા—
 તે શ્રી ગુરુ મહિમાનિધિ સાનિધિ, રાસ રસિક મે નિપાયા,
 શાંતિ પ્રભુ ગુણુરાશિ ભણુતાં, નવનિધિ આણુદ પાયા.

આ રીતે ધર્મવિજયના અતેવાસી જયવિજય અને જયવિજયના
 વિદ્યાગુરુ ધર્મવિજય. એ વાત પૂરવાર થાય છે

સવત્ ૧૬૩૯ ના જ્યેષ્ઠ વદિ ૧૨ ને દિને અકબર બાદશાહના
 આમત્રણથી હોરવિજય સૂરિએ બાદશાહને મળવા માટે ફત્તેહપુર સીક્રીમાં
 પ્રવેશ કર્યો તે સરમરણીય દિવસે સૂરિ સાથે ૬૭ સાધુઓનો સમુદાય
 હતો તે પૈકી જયવિજય (કલ્પદીપિકાના કર્તા) અને મુનિવિજય
 (આપણા ચરિત્રનાયકના પ્રગુર) પણ સાથે હતા જુઓ ઋષભદાસકૃત
 હોરવિજયસૂરિ રાસ પૃ ૧૦૮ પરનો નોંચેની કડીઓ —

“ જસવિજય જયવિજય પન્થાસ, કલ્પદીપિકા કીર્તી ખાસ,
 લાભવિજય ગણી ને મુનિવિજે, ધનવિજય ચેલો અતિ ભજે ”

આમાના જયવિજયને પન્થાસ અને કલ્પદીપિકાના કર્તા તરીકે
 ઓળખાવેલ છે તે ઓળખાવવા અર્થેજ, કારણ કે પન્થાસ પદવી
 સ. ૧૬૪૭ માં (નોંચે જુઓ) મળી હતી અને કલ્પદીપિકાની
 રચના સ. ૧૬૭૭ માં કરી હતી એટલે સીક્રી પ્રવેશની પછી જ.
 આ સળધમા પડિત લાલચદ જણાવે છે કે કલ્પદીપિકા (કર્તાના
 હાથની લખેલી પ્રત વંડોદ્ધારની સેટૂલ લાયબ્રેરીના સંગ્રહમાં છે) ના
 રચનાર જયવિજય વાચક વિમલહર્ષ (વિજયસેનસૂરિ-વિજયતિલકસૂરિ-
 વિજયાનંદસૂરિના શિષ્ય) ના શિષ્ય હતા એટલે આપણા ચરિત્રનાયક

ઉપરના જ્યવિજયથી તે જૂદા જણાય છે. ” આમાં વિમલરૂપને વિજયાનંદસૂરિના શિષ્ય જણાવેલ છે તે તેમાં કદાચ ભૂલ હોય. તે સૂરિના રાજ્યમાં દીપિકા રચાઈ વધારે ચોખ્ખા લાગે છે તે વિમલરૂપ તે ઉપર આપેલ વશત્ક્રમાં જણાવેલ ભાવવિજયછના ગુરુ મુનિવિ-મલના ગુરુ હોવાનો વિશેષ સભવ મને લાગે છે.

સ. ૧૬૪૭ મા હીરવિજયસૂરિ ખલાતમાં હતા ત્યારે ત્યાંના શ્રીમંત આવડે રાજશાહ શ્રીમદ્દત્તા કરેલા ઉત્સવપૂર્વક તે આચાર્યશ્રીએ અનેક સાધુઓને પંન્યાસ (પડિત) પદવી આપી હતી તે પૈકી જ્યવિજયને પણ આપી હતી

“ હીર આચાર્ય સાહા શ્રીમદ્દત્ત ઘેર, તિહા ધન ખરચીયા બહુ પેર,
સાધતાણી પોહોઆડે આસ, જ્યવિજય કીધા પંન્યાસ. ?
ધનવિજય એ પદવી હોય, ફરમાન તણો તે મહિમા જોય,
રામ ભાણુ કીધા પંન્યાસ, કીર્તિ લખિધવિજય પ. ખાસ
સખલ લાલ ઈહાંકણિ થયા, લખ્યા સોય ન જાયે કલ્યા,
સડતાલે સંવચ્છરિ રહી, હીરવિજય પછે આચાર્ય સહી.

—હીરવિજયસૂરિ રાસ ૫-૧૭૦.

સ. ૧૬૫૦ ના પ્રથમ ચૈત્ર માસની પૂર્ણિમાના દિવસે અકબરે શત્રુજયની યાત્રાએ જનાર પર મસ્તક કર (માથાવેરો-મુડકો) લેવાનો બધ કાર્યો-તેજ દિવસે વિમલરૂપ ઉપાધ્યાયે શત્રુજયની યાત્રા કરીને તે વખતે પડિત જ્યવિજય ગણિ ખીખ ૨૦૦ મુનિઓના પરિવારમાં સાથે હતા.^૫ આ જ્યવિજય ગણિ કલ્પદીપિકાના કર્તા હોવાનો સંપૂર્ણ સભવ છે.

૫ આ સંબંધનો ખાસ શિલાલેખ શત્રુજય પરની મોટી દુકાના આદીશ્વર ભગવાનના મુખ્ય મંદિરની દક્ષિણ તરફની દિવાલ ઉપર નાની નાની ૨૨ લીટીઓમાં કોતરેલો છે. તે લેખમાં જણાવેલું છે કે—

સ. ૧૬૫૦ ના પ્રથમ ચૈત્ર માસની પૂર્ણિમાના દિવસે, આરિત્રયાત્ર અને

આપણે ઉપર જણાવી ગયા કે આપણા ચરિત્રનાયક જયવિજયે કલ્યાણવિજય ઉપાધ્યાયના શિષ્ય ધર્મવિજય પાસે અભ્યાસ કર્યો હતો—તેજ કલ્યાણવિજય ઉપાધ્યાયના શિષ્ય તરીકે યોતાને જણાવી એક જયવિજયે તેજ કલ્યાણવિજયગણિનો રાસ સ. ૧૬૫૫ ના આસો સુદ ૫ ને દિને ગૂજરાતીમાં રચ્યો છે. (જુઓ મારી જૈન ઐતિહાસિક રાસ માળા ભા. ૧) ને તે ઉપરાંત સમેતશિખરતીથમાલા સ્તવન—રાસ સ. ૧૬૬૪ માં (વિજયસેનસૂરિના પદ્ધર વિજયદેવસૂરિના રાજ્યમા) અને તે ઉપરાંત હીરવિજયસૂરિ પુણ્યખાણિ સગ્રાય સં. ૧૬૫૨ પછી બનાવી છે. આ ત્રણે કૃતિમાં પ. દેવવિજયનુ ગુરૂ તરીકે નામ આવતુ નથી પણ કલ્યાણવિજયને ગુરૂ તરીકે સૂચવેલુ છે તેથી આ જયવિજય પણ જૂદા છે એમ સલાવના થાય છે. આમાંનું સમેતશિખરસ્તવન પ્રાચીન તીર્થમાલાસંગ્રહમા પ્રકટ થયેલ છે. આ જયવિજય માટે જૂઓ મારો સંગ્રહ નામે જૈન ગૂર્જર કવિઓ ન. ૧૯૨ પૃ-૩૧૭ થી ૩૨૦.

પડિત લાલચદ ભ ગાંધી જણાવે છે કે.—“ પ્રાચીન તીર્થમાળા સંગ્રહના સક્ષિપ્ત સારની પૃ. ૪ ની નોટમાં સમકાલીનતા અને નામ

સન્માર્ગગામી એવા સાધુ રૂપ સમુદ્રને ઉલ્લસિત કરવા માટે જેઓ ચંદ્ર જેવા છે, જેમનાં વચનોથી રંજિત થઇ અક્રમર બાદશાહે શત્રુજય પર્વત જૈનતા સ્વાધીન કર્યો છે અને ભદ્રારક વિજયસેનસૂરિ પ્રમુખ સુવિહિતજનો જેમની ભક્તિપૂર્વક ચરણસેવા કરે છે એવા આચાર્યશ્રી હીરવિજયસૂરિના મહિમાથી આનંદિત થઇ બાદશાહે શત્રુજયની યાત્રાએ જનાર બધા મનુષ્યો પાસેથી જે દિવસે મસ્તક કર (માથાવેરો—મુંડકો) લેવાનો નિષેધ કર્યો છે તેજ દિવસે, ઉક્ત આચાર્યવર્યના શિષ્ય સકલ વાચક શિરોમણિ શ્રી વિમલહર્ષ ઉપાધ્યાયે પં. દેવહર્ષ, પં. ધનવિજય, પં. જયવિજય, પં. જસવિજય, પં. હંસવિજય અને મુનિ વેસલ આદિ ૨૦૦ મુનિઓના પરિવાર સાથે નિર્વિન રીતે શત્રુજયની યાત્રા કરી છે.

—લેખક ૩૩ મુનિશ્રી જિનવિજયનું સંપાદિત પ્રાચીન જૈનલેખ સંગ્રહ ભાગ ૨

સામ્યને લીધે ઉપયુક્ત ત્રણે જયવિજયને એક માનવાની બલ ધ્યેડી જણાય છે. ત્યા શોભન સ્તુતિ ટીકા સ. ૧૬૪૧ માં રચી જણાવી છે, પરંતુ તે યુક્ત લાગતું નથી. ”

મારું અનુમાન એ છે કે ઉપરના ત્રણે જયવિજય અમુક અમુક કૃતિમાં પોતાના ગુરૂ તરીકે જુદા જુદા ગુરૂ જણાવે છે ત્યાં એ બધા સમકાલીન છે, બધાનો પોતાના પર ઉપકાર છે તેથી કદાચ ત્રણે જયવિજય એક પણ હોય, યા તે પૈકી એ એકજ હોય. આ સંબંધી સંપૂર્ણ ગવેષણા તે તેના દરેક ગ્રંથ જોઇ કરવાની રહે છે

સં. ૧૬૬૪ માં શોભન સ્તુતિ વૃત્તિના રચનાર આ જયવિજય ગણીએ તો તે વખતે તેમની ઉંમર ૩૦ ની ગણીએ, અને સં. ૧૬૭૦ માં તેમણે સંપત્તિ સ્થાનક વૃત્તિ શોધી છે એટલે તેમનો સમય સ. ૧૬૩૪ થી તે સં. ૧૬૭૦ સુધીનો નિઃશક ગણી શકાય એટલે તેઓએ ઓછામાં ઓછું આળીશેક વર્ષનું આયુષ્ય ગાળ્યું હોવું જોઈએ

૬.

શિષ્ય પરંપરા

ઉપર જણાવ્યું તેમ તેમને એક શુભવિજય શિષ્ય હતા કે જેના શિષ્ય સુમતિવિજયના શિષ્ય રામવિજયે સ. ૧૭૮૫ માં શાંતિગિન રાસ છ બંડમાં ગાથા ૬૯૫૧ પૂરેનો રચ્યો છે તે સિવાય એક હર્ષવિજય કરીને બીજા પણ શિષ્ય હતા કે જેને મેરૂવિજય નામે શિષ્ય હતા એમ જણાય છે કે જે મેરૂવિજયે નાનો નાનો કૃતિઓ જેવી કે નદિપેણ મુનિ સંઝાય, મુહુપતિ સંતપૃથ્વી સચિત અચિત સંતનવવાડ સંતઅલ સંતઘરિયાવહી સંતવિજયદેવચૂરિ સં વગેરે રચી છે. નદિપેણ મુનિ સંઝાયને અતે એમ છે કે:—

જયવિજય ગુરૂ સીસ, તસ હરપ નમે નિસરીસ,
મેરૂવિજય મંમ બોલે, એહવા ગુરૂને કુણુ તોલે

મુદ્રપત્તિ સમ્રાટને અંતે એમ પણ છે કે—

શ્રી જયવિજય પડિતો સીસ, મેરવિજય તસ નામે સીસ.

નવવંડ સ,૦ તેણે 'સવત સત્તર કર શ્રાવણ માસે -અકબરપુરમાં રચી છે. + આ ચિન્હ મુદ્રિત થયેલ છે એમ સૂચવે છે

૭.

રચનાસ્થલ.

આ ચોપધનુ રચનાસ્થલ વાગડ દેશમાં આવેલા ગિરપુર પ્રશસ્તિમાં જણાવ્યું છે—કે જ્યાં તે વખતે (સં. ૧૬૬૦ માં) રાજા સહસ્રમલ રાવલ કરીને રાજા હતો તે જે રાજાને કર્મસિંહ નામનો વિદ્યાસપત્ર પુત્ર હતો. કચ્છમાં વાગડ દેશ કરીને છે તે આ વાગડ દેશ નથી. ગિરપુર-પર્વતપુર-નગપુર એ અભિધાનને લાગુ પડે તે ડુંગરપુર છે. આ વાગડ દેશ-ગિરપુર-ત્યાંનો રાજા અને પાટવી કુંવરનું વર્ણન કવિ આ પ્રમાણે આપે છે.

વાગડ દેશ વયરાગર નામ, રાજધાનીનું રૂડું કામ,
છહાં પટ દર્શનના વિશ્રામ, દેશમધ્ય ગિરિપુર વહી ગામ ૩૩૭
ગડ મઠ મંદિર પોલિ મુચગ, જૈન શિવ પ્રાસાદ ઉતંગ,
રાજ કરધ રાજા ગુણનિહુ, દાંતી માની ભોગી ભલહિ ૩૩૮
કવિતા શ્રોતા વિગતા (વક્તા) બાણ, સૂરવીર ધીર ગુણ ખાણિ,
સહસ્રમલ રાહલ બૂપાલ, પ્રથવી પ્રજા તણહિ પ્રતિપાલ ૩૩૯
તમુ સુત કુચર કર્મસિંહ જેહ, ચહેદ વિદ્યા ગુણ બાણુધ તેહ,
કીરતિ તેજ અનર્ધ પરિવાર, શતશાખા વાધર્જિ વિસ્તાર ૩૪૦
—મુઅઝની જૈ. એ. ઇંડિયા ખાસેની એક સારી પ્રતમાંથી)

વાગડ દેશની રાજધાની ગિરિપુર-ડુંગરપુરમાં રાજા સહસ્રમલ રાવલ અને યુવરાજા કર્મસિંહ હતા.

વિજેયમાં આ કવિ જણાવે છે કે ઉપરોક્ત રાજાના દરબારમાં

ગાંધીનું કાર્ય કરનાર સંઘમાં મુખ્ય-અગ્રણી એવા એક સંઘરત્નના પુત્ર જોગીદાસના લાલુવા માટે-અભ્યાસ માટે આ કૃતિ રચી છે.

આમાંનું ગિરિપુર તે હાલનું ને તે વખતનું પણ ડુંગરપુર; કે જેને ચિતોડના રાવલ વંશના રાવલ વીરસિંહે પોતાના પૌત્ર ડુંગર-સિંહના નામ પરથી વસાવ્યું હતું. ડુંગરસિંહજી પછી કર્મસિંહ, કાન્હડદેવ, પતાજી, ગેવાજી, સોમદાસજી, ગંગાસિંહજી થયા; ત્યારપછી ઉદયસિંહ પહેલા થયા કે જે સં. ૧૫૮૪ માં મહારાણા સગ્રામસિંહજી સાથે બાબરનું બાબાના પાસે યુદ્ધ થયું તેમાં લડનાં સ્વર્ગસ્થ થયા. પછી તેનો પુત્ર પૃથ્વીરાજ એકા કે જેની સાથે નાના ભાઈ જગમલને અણબનાવ થતાં ગૂંજરાતના બાદશાહે ચડાઈ કરી મોટાને દબાવી નાના ભાઈને અર્ધ રાજ્ય અપાવ્યું કે જે અર્ધ રાજ્ય વાંસવાડનું ત્યારથી જૂદું થયું પૃથ્વીરાજ પછી આસકરણજી, અને તેના પછી સહસમલજી થયા તેજ ઉપરોક્ત પ્રશસ્તિમાં વર્ણવેલ સહજમલજી, અને ત્યારપછી કૃણ્ણસિંહજી થયા તે ઉપર વર્ણવેલા યુવરાજ; ત્યારપછી પુન્નજી, ગિરિધરજી, અને જસવંતસિંહજી થયા આ જસવંતસિંહજીના રાજ્યમાં ભીમાશાએ ધૂળેવ-કેશરીઆજીનો સઘ કાઢ્યો હતો. (જુઓ ભીમ ચોપઈ રચ્યા સં. ૧૭૪૨ એ. રાસ સગ્રહ ભાગ ૧ કે જેમાં વાગડદેશ-ગિરિપુર-ડુંગરપુર ને રાજનું સાદ વર્ણન કર્યું છે.)

વિશેષમાં ઉપરોક્ત વાગડ દેશ અને તેના ગિરિપુર નગર સબધે કહેવાનું કે સં. ૧૫૧૫ માં ગચ્છનાયક પદ પામેલા તપગચ્છના પદમા પદ્મધર લક્ષ્મીસાગરસૂરિના માટે પદાવલિમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે તે “સૂરિના ઉપદેશ થકી વાગડદેશિ ગિરિપુર નગરે સા. સાલહે શ્રી ગભીરાપાસનો પ્રાસાદ નિપજ્જ્યો.” આ પરથી તે નગરમાં ગભીરા પાર્શ્વનાથનું મંદિર પણ હોવું જોઈએ. આ વાગડ દેશમાં વઢીઆર નામનું પણ નગર આવેલું છે કે જ્યાં તપગચ્છના આચાર્ય શ્રી સોમદેવસૂરિ (ઉક્ત લક્ષ્મીસાગરસૂરિના સમકાલીન) નો સ્વર્ગવાસ

થયો હતો. જુઓ જૈન સાહિત્ય સંશોધક ખડ ૧ અક ૩ મા
આપેલ વીરવશાવલિ પૃ ૪૯ અને ૫૦. ઉક્ત લક્ષ્મીસાગરસૂરિના
વર્ણન રૂપેનું ગુરુગુણરત્નાકર કાવ્ય છે તેમાં પણ ત્રીજા સર્ગના ૩-
૪ શ્લોકમાં ઉક્ત ગિરિપુર અને આ સાલ્હના સંબંધમાં આ પ્રમાણે
ઉલ્લેખ છે.—

અત્ર પ્રથમમુકેશજ્ઞાતીય સાહ. સાલ્હવિહિતવિસ્તરઃ પ્રોચ્યતે ।

પ્રાસાદસૌધર્થિય વિધૂતતાવિષ—

ચંછાયામરે શ્રી ગિરિપૂર્વકે પુરે ।

શ્રી સોમદાસાવનિજા નિમંત્રિણા

ધર્મિષ્ઠધુર્યેણ ચ સાહુ સાધુના ॥૩॥

સ્વાક્ષિપ્તમા(૧૨૦)માનમણોરૂપિચ્છલા

નિર્ધાપિતા યા જિનમૂર્તિરુજ્જ્વલા ।

તસ્યાઃ પરસ્યા અપિ વિમ્બસન્તતે—

શ્વક્રે પ્રતિષ્ઠા પ્રથમં મહેન યૈઃ ॥૪॥

—મ દિરો અને મહેલોથી હરાવેલ છે સ્વર્ગ જેણે એવા ગિરિપુર
(કુગરપુર) માં સોમદાસ રાજા (ઉપર જણાવેલા છે તે) ના મંત્રી
સાલ્હ સાધુએ પિતલની ૧૨૦ આંગુલ પ્રમાણની મૂર્તિ બનાવી અને
તેની તથા બીજી પ્રતિમાની શ્રી લક્ષ્મીસાગરસૂરિએ પ્રતિષ્ઠા કરી.

ઉપર જણાવેલ કલ્યાણવિજય ઉપાધ્યાયે પણ વાગડ દેશમાં જઈ
આંતરીઆ પાર્શ્વનાથને પ્રણામી ત્યાંના દાણી કીકાલટ પાસે બિંબ
પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી ને ત્યાંથી તેઓ ઉજેણી પહોંચ્યા હતા.

‘ વાગડ દેશે સચરીઆ, પ્રણામ્યા દેવ આંતરીઆ

કીકાલટ દેસ દાણી, શ્રવણે સુણી ગુર વાણી

શ્રી જિનપ્રાસાદ રચાવે, જિંબ પ્રતિષ્ઠાઃ એ દગવે
દેસ જિભાડી રંગરોલ, ઉપરી દીધાં ફરી તળોલ
અનુક્રમે ઉજોણી પહુતા, ભાગા સવે કુમતિ અધતા.

(કલ્યાણવિજયજી રાસ)

આમાં આંતરીઆ પાર્શ્વનાથ જણાવેલ છે તે અતરાક્ષ પાર્શ્વનાથ નહિ, પણ આંતરી ગામ કે જે કુંગરપુરથી લગલગ ત્રણ ગાઉ ઉપર આવેલું છે ત્યાંના પાર્શ્વનાથ કુંગરપુરમાં પાર્શ્વનાથની સ્થાપના ઉક્ત જૈન મંત્રી સાહુલે કરાવી હતી એવું આંતરીના શાંતિનાથ મંદિરમાંના ૪૯ શ્લોકોનો એક લેખ કે જે સં. ૧૫૨૫ ના વૈશાખ વદ ૧૦ ગુરુવારનો લખાયેલો છે તે રાખબહાદુર પં. ગોરીશંકર હીરાચંદ આજાએ ઉતારેલો તેમાં જણાવ્યું છે કે:—

શ્રી સાહુભિધસાધુરેષ સચિવોત્તમશ્ચતુર્વુધ્ધિમાન્ ।

ચૈત્યોઘ્વારકમકારપદ્ ગિરિપુરે શ્રી પાર્શ્વનાથનમોઃ ॥

—ચાર બુધ્ધિવાળા સચિવોત્તમ સાહુ સાહુલે ગિરિપુર (કુંગરપુર) માં શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુના મંદિરનો ઉદ્ધાર કરાવ્યો.

હાલના કુંગરપુર રાજ્યની સીમા ઉત્તરે ઉદયપુર, પૂર્વે ઉદયપુર અને વાંસવાડા, દક્ષિણે પ્રતાપગઢ અને મહિઝાંઠા, અને પશ્ચિમે મહિઝાંઠા અને ઉદયપુર છે. રાજધાની કુંગરપુર એક પહાડની જડમાં વસેલું છે તે પહાડની ઉચાઈ ૭૦૦ ફુટ છે અને તેના ઉપર ગઢ બાંધેલો છે. [આ પ્રમાણે કુંગરપુરનું વર્ણન થયું.]

તસ ઘરિ ગાંધી સંઘ પ્રધાન, પર ઉપગાગી ન ધરઇ માન,
પુત્ર પૌત્ર કરઇ નિતુ કેસિ, મગલીકની વધતી વેલિ. ૩૪૧
સધરતપુત્ર જોગીદાસ, શુકન શાસ્ત્રનું કરઇ અભ્યાસ,
તેહનઇ લગુવા કાજિ ફગી, પ્રાકૃતબંધ ચઉપઇ એ ખરી. ૩૪૨.

અથોનો ઉપયોગ.

આ કૃતિ રચવા માટે જે જે પ્રાચીન અથોનો કવિએ ઉપયોગ કર્યો છે તેનાં નામ પણ તેણે જણાવી પોતાની લઘુતા દાખવી છે.—

(૧) શુકનાર્ણવ (૨) વસંતરાજ (૩) શુકનોદ્ધાર અને ભાષાનો ગ્રંથ (૪) શુકનદીપિકા ચોપદ (આ ભાષાના ગ્રંથ લગતી શકુન ચોપાદ વિ પનરમા શતકના અતે થયેલા નાગેદ્રગચ્છના ગુણસમુદ્સરિના શિષ્યે પૃષ્ઠ ૨ શ્લોકમા રચી છે ૬)

‘ શુકનદીપિકા ચઉપદ નામ, શુકનાર્ણવ માંહિ એ ઠાંમ,
અથવા વસંતરાજની સાખિ, શુકનોદ્ધાર ભાષી એ ભાખ. ૩૪૩
એટલા ગ્રંથ જોધનધ કહી, અલપબુદ્ધિ કરી જે મધં લહી,
ઝમક ન જોડિઉં અક્ષર બંધ, વર્ણ માત્ર નવિ ભાંણઉં સધિ. ૩૪૪
સાયઉં કર્યો ભાંણ સુભાંણ, પંડિત આગલિઅ છઉં અભાણ,
શુકન સમુદ ન લાલઈ પાર, ચચ ભરી કીધઉં ઉધ્ધાર. ૩૪૫

આમાંનો શકુનસારોદ્ધાર ગ્રંથ સારંગરીય શકુનાર્ણવમાંથી અનિતસિંહસરિના શિષ્ય માણિક્યસૂરિએ ઉધ્ધાર કરી સં. ૧૩૩૮ આશ્વિન સુદ પૂર્ણિમાએ રચ્યો છે. ૭

૬ તેની પ્રશસ્તિ નીચે પ્રમાણે છે:—

દેવહ ગુરુ સંખહ સાંનિધિ, શકુનશાસની વિરચી બુદ્ધિ
નાગિલ ગછિ ગિરચા ગુણવંત, શ્રી ગુણસમુદ્સરિ ગુરુ જયવંત.
તાસ સીસ લહઇ બુદ્ધિ વિવર
ભણઇ ગુણિનિ સુણઇ જે એક, આગમિ નિર્ગમિ બૂઝઇ તેઉ.

—૨૨ પત્રની પ્રતિ વડોદરા સેંદૂલ લાયબ્રેરીમાં છે.

૭ આની પ્રશસ્તિ સાક્ષર શ્રી જિનવિજયજીની પ્રશસ્તિઓની નોંધમાંથી નીચે લઉં છું —

સારંગરીયઃ શકુનાર્ણવેભ્યઃ પૌત્રપમેતદ્રચયાંચકાર ।

માણિક્યસૂરિઃ સુસુરુપ્રસાદાદ્ યત્પાનતઃ સ્યાદ્ વિવુધપ્રમોદઃ॥૨૥૪

આ પૈકી વસંતરાજ શાકુન ગ્રંથ તેના પરની ભાનુચંદ્રગણિની દીકા, તથા તેના હિંદી ભાષાંતર સહિત સ. ૧૯૪૦ માં મુંબઈ જગદીશ્વર શિલાયંત્રાલયમાં પ્રસિદ્ધ થયો છે. તેમાં જણાવ્યું છે કે વિજયરાજના એ પુત્ર નામે શિવરાજ અને વસંતરાજ તથા તે પૈકી વસંતરાજ પૃથ્વીમાં વિખ્યાત થયા તેને મિથિલા પુરીના રાવન ચંદ્રદેવે પ્રાર્થના કરી તેથી ભદ્ર વસંતરાજે માહેશ્વરસાર અને સહદેવકૃત શાસ્ત્રમાંથી અને બૃહસ્પતિ ગર્ગ શુક ભ્રુગુ આદિના શાસ્ત્રમાંથી સાર ગ્રહણ કરી આ ગ્રંથ કર્યો આમાં ૨૦ વર્ગ છે. ૧ શકુનનાં વખાણ ૨ શાસ્ત્રસંગ્રહ-વર્ગોનો અનુક્રમ ૩ અભ્યર્ચન-પૂજન ૪ મિશ્રિત-શકુનના અનેક ભેદ ૫ શુભાશુભ ૬ મનુષ્યના શકુન ૭ પોદકીનાં શકુન ૮ પક્ષીઓનો વિચાર ૯ આખા એટલે નીલકંઠનાં ૧૦ ખજાનોનાં ૧૧ મલ્હારીનાં ૧૨ કાકનાં ૧૩ પિંગલિકાનાં ૧૪ ચતુષ્પદોનાં ૧૫ ભ્રમરાદિકનાં ૧૬ લાલ કાળી કીડીનાં ૧૭ પક્ષી-છાપકલીનાં ૧૮ શ્વાનનાં ૧૯ શિવા નામની શૃંગાલીનાં શકુન ૨૦ શાસ્ત્ર પ્રભાવ.

આ વસંતરાજ શાકુનપર સંસ્કૃત દીકા લખનાર ભાનુચંદ્રગણિ એક સમર્થ જૈન ઉપાધ્યાય થઈ ગયાછે તે દીકાને અતે જણાવે છે કે—

વસુ વહ્નિ વહ્નિ ચંદ્રેષ્વા શ્વયુજી પૂર્ણિમા તિથૌ રચિતઃ ।

શકુનનાનામુદ્ધારોઽભ્યાસવશાદસ્તુ ચિદ્રૂપઃ ॥૪૩॥

શ્રી અજિતસિંહસૂરીણામન્તેવાસિના કૃતઃ ।

માળિક્યસૂરિણોદ્ધારઃ શકુનનાનાં પરિસ્ફુટઃ ॥૪૪॥

—સંવત્ ૧૯૪૪ વર્ષ ફાલ્ગુન સુદિ ૧૨ રવિવાસરે
માંગલ્યપુસ્તકે મુઠ્ઠા સોમસૂર્તિ લિખિતં (સાગર ભંડાર પાટણ)

આ ગ્રંથ મૂલમાં ‘શ્રી શાકુનસારોદ્ધાર.’ એ નામથી વિ. સં. ૧૯૭૪ માં જનનગરવાળા પરિત આવક લીંગલાલ ઉસરાજે પ્રકટ કરેલ છે. પૃષ્ઠ ૮૭ ને મૂલ્ય ૩પીઓ એક છે.

इति श्री पातशाह श्री अकबर जलालदीन मूर्यसहस्र-
नामाध्यापकः श्री शत्रुंजयतीर्थ करमोचनाद्यनेक सुकृतविधापक
महोपाध्याय श्री भानुचंद्रगणि विरचितायां तच्छिष्याष्टोत्तर
शतावधान साधक प्रमुदिन पादशाह श्री अकबर जलालदीन
प्रदत्त पुस्तुहमापराभिधान महोपाध्याय श्री सिद्धिचंद्र गणिना
विचार्य शोधितायां वसंतराज टीकायां निश्चितयो वर्गः ।

૯.

ભાનુચંદ્ર-સિદ્ધિચંદ્ર.

શકુનશાસ્ત્ર નામે વસતરાજ શકુન પર જૈન ઉપાધ્યાય ભાનુચંદ્ર
એક બાબુ સસ્કૃત શીક્ષા રચે છે જ્યારે બીજી બાબુ તેજ સમયમાં
આપણા કર્તા જયવિજય ભાપામાં તેજ અથ પગ્થી યા શીક્ષા પરથી
ગૂર્જર ભાપામાં ચોપઈ રચે છે.

ભાનુચંદ્ર ઉપાધ્યાયનું ચરિત્ર જાણવા જેવું છે વિક્રમ સત્તરમી
સદીના આધારમૂત જૈન પડિતો-વિદ્વાનો પૈકી તે સમર્થ વિદ્વાન હતા.
તેમનું ચરિત્ર ઐઠ સંજાયમાળા ભા ૧ ની પ્રસ્તાવનામાં એ પ્રમાણે
છે કે-તે મૃળ ગૂર્જરાતના સિદ્ધપુરના રહીશ વણિક હતા ને તેમનું
નામ ભાણુજી હતું ને પિતાનું નામ રામજી ને માતાનું નામ રમાદે
હતા વડીલભાઈનું નામ રગજી હતું આ રગજી અને ભાણુજી બંને
ભાઈઓએ સૂર્યચંદ્ર પંન્યાસ (પડિત) પાસે દીક્ષા લીધી ભાણુજીનું નામ
ભાનુચંદ્ર પાડ્યું અને તેમણે ધણું અથોતો અભ્યાસ કર્યો પછી તેમને
પંન્યાસ (પડિત) પદવી મળી હતી તેમનામાં સારી યોગ્યતા જાણી
શાંતિચંદ્ર ઉપાધ્યાયે આદેશાહની ઇજાજત લીધી ત્યારે શ્રી હોરવિજય
સૂરિએ તેમને અકબર આદેશાહ પાસે મોકલ્યા હતા. તેમણે આદેશાહ
અને પ્રધાન મંત્રી અબુલફઝલ વગેરે ઉપર ઘણો સારો પ્રભાવ પાડ્યો

હતો. ભાનુચંદ્રએ બાદશાહની સલામાં દેરાલક આત્મનું પતિના સાથે
વાદ કર્યો હતો અને તેમાં વિજય મેળવ્યો હતો. જ્યારે બાદશાહ
કાશ્મીરના મુસાફરીએ ગયો હતો ત્યારે તે ભાનુચંદ્રને પણ સાથે
સાંધી ગયો હતો. બાદશાહ ભાનુચંદ્રના મુખથી દરેક રવિવારે સૂર્યનાં
સહજ્જનામો શ્રવણ કરતો. (આ ઉપરથીજ પોતાને તે ‘ અકબર
જલાલદીન સૂર્યસહજ્જનામાધ્યાપક ’ જાણાવે છે. જુઓ ઉપરના
વસંતરાજપરની પોતાની ટીકાનો અતભાગ) કાશ્મીરના એક ૪૦
કોસના તળાવને કિનારે બાદશાહે પગલ નાંખ્યો હતો—તે તે વખતે
એક પ્રસંગ આવતાં ભાનુચંદ્રએ શ્રી શત્રુઙ્ગ્ય તીર્થનાં માગણી
કરી હતી તે બાદશાહે પ્રસન્નતાપૂર્વક તે તીર્થ અર્પણ કર્યું હતું.
(કર માફ કર્યો હતો) અને તે સંબંધી ફરમાન પત્રો લખી આપ્યાં
હતાં. કાશ્મીરથી પાછા ફરતાં બાદશાહની સાથે જ્યારે ભાનુચંદ્ર
લાહોર આવ્યા હતા, ત્યારે તેમના ઉપદેશથી લાહોરના શ્રાવણએ
વીસ હજાર રૂપિયા અર્ચી એક મોટો ઉપાશ્રય કરાવ્યો હતો.

એક વખત અકબર બાદશાહને એમ જણાયું કે, ભાનુચંદ્ર
આવા વિદ્વાન અને પ્રભાવક હોવા છતાં તેમને કોઈ મોટી પદવી
નથી તો પગલી થયે, તેથી હીરવિજયસૂરિની પાટ ઉપર તેમને રત્નાપત્ત
કરવાની બાદશાહે પોતાની ઈચ્છા જણાવી, ત્યારે ભાનુચંદ્રએ ચોખ્ખી
ના પાટી ત્યાર પછી બાદશાહે હીરવિજયસૂરિ પાસેથી વાસકેપ મંગાવીને
મોટા સમારોહપૂર્વક તેમને ઉપાધ્યાય પદવી આપી આ વખતે
શેખ અબ્દુલ્લજ્જએ પચીસ થોડા અને દશહજાર રૂપિયાનું દાન કર્યું
હતું. સંઘે પણ ઘણો ખર્ચ કર્યો હતો.

અકબર બાદશાહના દેહાન્ત પછી ભાનુચંદ્ર ફરી આગ્રા જઈ
અકબર બાદશાહે જે જે ફરમાનો કરી આપ્યાં હતાં, તે બધાં કાયમ
રાખવાને જાહેગીર બાદશાહનો હુકમ મેળવ્યો હતો.

આ ભાનુચંદ્ર પાસે અકબરના શાહજહાન જહાંગીર અને દાનીયાર

ખાસ અભ્યાસ કર્યો હતો. તે ઉપરાંત ન્યારે જહાંગીર બાદશાહ માંડવગઢમાં હતો ત્યારે ભાનુચંદ્રને ગૂજરાતમાં ખાસ માણસો મોકલી પોતાની પાસે બોલાવી પોતાના શાહખાન સહરીઆરને તેમની પાસે ભણવા મોકલ્યો હતો તેણે કહ્યું કે.—

મિલ્યા ભૂપનઈ ભૂપ આનંદ પાયા,
 “ભવઈ તુમે ભવઈ અહી ભાણુચંદ આયા,
 તુમ પાસિથિઈ મોહિ સુખ બહુત હોવઈ,
 સહરિઆર ભણુવા તુમ વાટ નોવઈ ૧૩૦૯
 પદાઓ અહમ પૂતકું ધર્મવાત,
 જિહિ અવલ સુણુતા તુલ પાસિ તાત,
 ભાણુચંદ ! કદીમ તુમે હો હમારે,
 સખહી થકી તુલહો હમ્મહિ આરે ૧૩૧૦

—વિજયતિલકસૂરિ રાસ પૃ ૧૦૯

આ પરથી સહજ નોંધ રાકાય છે કે બાદશાહ અકબર ઉપરાંત બાદશાહ જહાંગીર પણ ભાનુચંદ્રને બહુ માનતો હતો—પૂજ્ય ગણતો હતો પોતાના સ્વલિખિત અત્મજીવનમાં તપગંઢના ઉપરી તરીકે ભાનુચંદ્રને જહાંગીરે બોળાવેલ છે આનુ કારણ એ હતું કે, તે વખતે હીરવિજયસૂરિ અને વિજયસેનસૂરિ બન્ને સ્વર્ગવાસી થયા હતા (અનુક્રમે સ. ૧૬૫૨ અને ૧૬૭૨)

ભાનુચંદ્રજીએ એક વખત માલપુરમાં વીજમતિઓની સાથે શાસ્ત્રાર્થ કરી તેમનો પરાજય કર્યો હતો અને ત્યાં તેમના ઉપદેશથી એક વિશાલ પ્રાસાદ પણ થયો હતો, કે જેમાં પોતે તે મંદિર પર સુવર્ણમય કળશ ચઢાવવાની પ્રતિજ્ઞા કરી હતી. ત્યાંથી મારવાડમાં આવી જાણોરમાં ચોમાસું કર્યું હતું તે ત્યાં ૨૧ જાણુને દીક્ષા એકી સાથે આપી હતી એકંદરે તેમને સારા વિદ્વાન ૮૦ શિષ્યો હતા. ભાનુચંદ્રે

કાદમ્યરોના પ્રથમ અંકપર ટીકા, વિવેકવિલાસપર વૃત્તિ અં. ૧૬૫ ,
સારસ્વત વ્યાકરણપર વૃત્તિ, શોભનસ્તુતિ ટીકા આદિ અથો રચ્યા છે.

કુલ તેમના શિષ્યપરિવારમાં સિદ્ધિચંદ્ર સર્વથો અગ્રણી, અને
સમર્થ વિદ્વાન હતા. આ સિદ્ધિચંદ્રે ભાનુચંદ્રના અથોમાં ઘણી અલ્પાય
સંશોધનાદિમાં આપી છે ઉક્ત વસતરાજપરની ટીકા પણ તેમણે
શોધી હતી તેઓ શતાવધાની હતા તેથી તેમને અકબરખાદશાંદ
ખુદ્દહેમ (એટલે કે જેની સુદ્ધિ ખુદ્દ એટલે આરો છે એવું 'સુમતિ')
નામ આપ્યું હતું. ભાનુચંદ્ર અને સિદ્ધિચંદ્ર-અને ગુરૂ શિષ્યે આગુભટ્ટની
વિશ્વવિખ્યાત કાદમ્યરોની પ્રસિદ્ધ ટીકા (એકે પર્વભાગની અને બીજાએ
ઉત્તર ભાગની) સંસ્કૃતમાં રચી છે. સિદ્ધિચંદ્રે માનનુંગમૂરિના ભટ્ટનામર
સ્તોત્રપર સંસ્કૃતમાં વૃત્તિ પણ રચી છે અને વિગેષમાં રચેલા અન્ય
અથો-ધાતુમંજરી, વાસવદત્તાપર વૃત્તિ, અનેકથનામમાલા વૃત્તિ,
શોભનસ્તુતિ વૃત્તિ થો. ૨૨૦૦ રચેલ છે (જુઓ જૈનઅથાવલી)-
તે ઉપરાંત પોતાની ભટ્ટનામરવૃત્તિમાં પોતાનાજ રચેલા અથોમાંથી
કાવ્યોના ઉતારા લીધા છે તે પરથી જણાય છે કે વૃદ્ધ પ્રસ્તાવોક્તિ-
સ્નાહર, અને પોતાના ગુરૂ મહોપાધ્યાય શ્રી ભાનુચંદ્રગણિનું ચરિત્ર
પણ રચેલ છે. સિદ્ધિચંદ્રે કારસી ભાષાના પણ એક સાચું વિદ્વાન

૮. આ વૃત્તિના મંગલાચરણમાં પોતાની પ્રશંસા એ સિદ્ધિચંદ્રે આ રીતે
પરિચય આપ્યો છે:-

કર્ત્તા શતાવશ્રાનાનાં વિજેતોન્મત્તવાદિનાં ।

વેત્તા પડપિશાસ્ત્રાણામવ્યેતા ફારસીમપિ ॥

અકબરસુરત્રાણ હૃદયાંબુજપદ્મપદઃ ।

દધાનઃ પુષ્પહામિતિ વિરુદ્ શાહિનાર્પિતં ॥

તેન વાચકચન્દ્રેણ સિદ્ધિચંદ્રેણ તન્યતે ।

મક્તામરસ્ય વાલાનાં વૃત્તિર્ચ્યુત્પત્તિહેતવે ॥

હતા તેથી તેમની અકબરગાદશાહના ઘણા દરબારીઓ સાથે પ્રીતિ થઈ હતી.

૧૦

રચનાસમય.

સં ૧૬૬૦ ની શરદ ઋતુમાં આસો માસમાં જ્યારે ચંદ્ર રાક્ષા એટલે પૂર્ણિમાને દિને સપૂર્ણ કળાએ હતો તે વખતે આ શુકન ગ્રોપધ કવિએ રચી —

બોમ રસ રતિ ચંદ્ર વખાણિ, સવત્સર હૃદયે એ આણિ,
સારાદ રતિ નઈ આસો માસ, રાક્ષા પૂર્ણચંદ્ર કલા વાસ.

૧૧

વિજયસેનસૂરિ સંકાય.

આ સમયે શ્રી હીરવિજયસૂરિ કે જેનો સ્વર્ગવાસ 'સં. ૧૬૫૨ માં થયો તેમની પાટપર વિજયસેનસૂરિ હતા કે જેઓ સં. ૧૬૭૨ માં સ્વર્ગસ્થ થયા. તે વિજયસેનસૂરિ પર 'જય' નામના કવિએ રચેલી સંકાય (સ્વાધ્યાય) પ્રસિદ્ધ થઈ છે (એ. સંકાયમાલા ભા. ૧ પૃ. ૧૨ થી ૧૪) તે 'જય' કવિ ને આ જયવિજય એકજ હોય એવો સપૂર્ણ સભવ છે. તે સંકાયમાં તેણે પોતાનું કવિત્વ બતાવ્યું છે:—તેમાં તે સમયના ખંભાતનું વર્ણન કર્યું છે કે:—

પરમ પટોધર હીરનાથ, વીનતડી અવધાર,
નયરી ત્રંબાવતી ધહા અછછથ, અમરાપુરી અનુકાર.
જેસિ ગથ આવો આણુઈ દેશ
પગિપગિ નવર નિવેશ, વલભ તુમ્હ ઉપદેશ
સુગુરુ હોસઈ, લાલ અસેસ—જે.

પોટાં મદિર માલિઆંથ, ઉચા પોલિ પગાર
વણિજ દરઈ વ્યાપારિઆથ, જિહાં નહી ચોર ચખાર.

જિનપ્રાસાદ સોહામણાજી, ઉત્તંગ અતિ અભિરામ,
ધર્મશાલા ચિતહારિણીજી, ભવિષ્યજી જનવિશ્રામ. ૪

ધનદ સમા ધનવત વસંતજી, સસનેલા ગહુ લોહ
ધરિ ધરિ નારિ પદમિનીજી, મુની મુદિત સદા ગતશોક ૫

જિન વચને રાતડાજી, શ્રાવક સમકિતધાર,
દાન માંન ગુણે આગલાજી, મુલિપ જિહાં મુવિચાર. ૬

રચણાયર રચણે ભર્યોજી, ગાજર્ધ ગુહિર ગંભીર,
વિવિધ ક્રિયાણાં ઉતરતજી, પ્રવહ્યુ વહર્ધ જસ તીર. ૭

વાડિ વણુ રૂલિઆમણાંજી, પગિ પગિ નીરમલ નીર,
દ્રાખહ મડપ છાહિયાજી, મધુર લવધ પીક કીર. ૮

કદલિ નાગરવેલનાજી, મડપ સોહર્ધ જિહાંચ,
ચંદન ચપક કેતકીજી, મારગિ શીત છાંહ
—જેસિંગજી આવો આણુર્ધ દેશ. ૯

આવા ખલાતમાં વિજયસેનસૂરિને આવવા વિનતિ કરી પછી
'જય' કવિ કહે છે કે —

દૂધર્ધ પાઈ પખાલગુજી, અરચુ સોવન પુલ,
ચદન છટા દેવરાવમુંજી પધગવું પરપ્પલ. ૧૦

કમલા સમરધી કાંઠનધજી, સીતા સપરધજી રામ,
દ્વદતી નલરાયનધજી, નિમ ભવિષ્યજી તુલ નામ ૧૧

નાઈર્ધ સૂરનર મોહિઆજી, માંનસરોવર હસ,
જેસિંગજી જગ મોહિઉજી, જિમ ગોપિ હરીવંસ ૧૨

મેહજ સવલધી વરસણાંજી, ન જોઈ દામ કુદામ,
મેલડી સિંચઈ સર ભરતજી, સાચઈ અરક આરામ. ૧૩

આક ધતુરા કિમ ગમઈજી, જે અંબારસ લીણુ,
કુણુ કર ધાલઈ કંઈરજીજી, ચદણુ દીદા જેણુ ૧૪

જે અલખે મલવા તણોજી, તે કિમ ટલઈ સંદેહ.
જલ પીજઈ સુપનાંતરજી, ત્રિસ ન છિપઈ તેણુ ૧૫

તુલિ ગુણુ સંખ્યા ન પામિઈછી, મુજ મુખિ રસના એક,
કાગલ મસિ નહી તેતલીછી, કિમ લિખઈ તુલિ કેખ ૧૬
' જય ' જંપઈ મયા કરીછી, પધારો ગણુધાર. ૧૭

આ નાની કૃતિમાં કેવો સુક્રમળ હૃદયભાવ સ્પુરે છે ! આચાર્ય-
શ્રીના આદરાતીથ્ય કરવા કેવું મન તલસે છે ! અને તે તુષણમાં
પોતાની તૈયારી કરી પોતાનો સેવકભાવ કેવો સુંદર વ્યક્ત કરે છે !
એ સહજ જણાય તેવું છે આ એક ઉર્મિ-કાવ્ય છે.

વિજયસેનસૂરિને આ જયવિજયે પૂછેલા પ્રશ્નોના તે સૂરિએ આ-
પેલ ઉત્તરો સેનપ્રશ્નમાં (પ્રશ્ન ૧૫૫ થી ૧૬૨-૫ ૩૫-૩૬) માં
અપાયેલ છે

૧૨

આ શુકન ચોપાધના પદમાં કાવ્યત્વ જેવું કેમ આવી શકે ?
શુકન વિચાર બતાવવા માટે-અમુક શુકન થાય તો તેવું આવું ફળ
થાય એ અગાઉના શુકનશાસ્ત્રીઓએ નિર્ધારી રાખેલું કહેવું હોય
તેમાં-ખાલી વિગતો રજુઆત કરવામાં હૃદયોર્મિ કે કલ્પનાના ઉચ્ચ
વિહારને શુ અવકાશ હોઈ શકે ? એતો હમણા સાંસન્યુ હતું કે
એક કાવ્યદાના અભ્યાસીને ' પીનલકોડ '-પોલીસ-ગુંડા કાવ્યદાની
કલમો યાદ નહોતી રહેતી તેથી તેણે આખી ' પીનલકોડ ' ગૂજરાતી
કવિતામા રચી નાખી અને તેમાં જો કાવ્યત્વની આશા રખાય તો
આવી કૃતિમાં જોઈ શકાય

૧૩

શકુન વિષયે ધણા વાર્તા ગ્રંથોમાં ગ્રંથકારોએ તેવો પ્રસંગ
આવતાં ટુકમા જણાવી દોધુ છે. દાખલા તરીકે આ કવિના ગુર
દેવવિજયે સં ૧૬૬૦ માં રચેલા પાડવ ચરિતના પૃ ૫૧-૫૨ પર
યાદવેશ્વર અમુક સારા શકુન જોઈ આગળ ચાલી વિન્ધ્યાટ્ટીમાં અનુ-

ક્રમે આવ્યા એવું જણાવી, જનાર માટે-પ્રયાગુ જનાર માટે આજ
શકુનો સંબંધે નીચેનો શ્લોક આપ્યો છે:—

કન્યાગોપૂર્ણકુંભો દધિમધુકુસુમં પાવકો દીપ્યમાનો

યાનં વા ગોપયુક્તં વરરથતુરંગં છત્રભદ્રાતિમદં ।

ઉત્ત્વાતા ચૈવ ભૂમી જલચરમિયુનં સિદ્ધમન્ત્રં મુનિર્વા

વેસ્યા સ્ત્રી મદ્યમાંસં હિતમપિ વચનં મંગલં પ્રસ્થિતાનાં ॥

વિશેષ ઉદ્ઘાટણ માટે જુઓ શીલવતીનો રાસ પૃ. ૧૨૨. દરિયા
મચ્છીનો રાસ પૃ. ૩૨, જેન કાવ્યદોહન પૃ ૬૫૮-૬૬૦.

૧૪

શુકનઆદિના વહેમો ગમે તેવી સુધરેલી ગણાતી પ્રજા જ્યો તેમ
અવશ્ય જોવામાં આવશે. શુકનાદિ ધણા કાળથી આજ્યા આવ્યા છે
બ્રહ્માદિ સૂર્યમંડળની ગતિ આદિને લઈને આ પૃથ્વીવાસી પર આજ
માઠી અસર થાય છે એ માન્યતા ઉપર જ્યોતિષશાસ્ત્ર - પૂર્વાચાર્યોએ
રચ્યુ તેમ અમુક કાર્ય થશે કે નહિ, શું સયોગો લવિષ્યમાં
ઉપસ્થિત થશે તે માટે અનેક જાતનાં આસપાસ દેખાતાં ચિહ્નો-શકુનો
મળે-જોવામાં આવે તે પરથી આવેલાં પરિણામો ધ્યાનમાં રાખી
ધણુઓના તે સંબંધીના અનુભવો વિચારમાં લઈ આવા શકુનોનું
પણ એક શાસ્ત્ર પૂર્વના વિદ્વાનોએ-દ્વારાઓએ ઘડ્યું છે

૧૫

જેનેતર-પ્રાણણોએ પણ સોળમાં સત્તરમાં સૈકમાં શકુનાદિ મ-
અધે મળના લાપાતર તરીકે પણ લખવા માંડ્યુ હતુ તેની સાક્ષી
તરીકે રા હગનલાલ વિદ્યારામ રાવળ 'જૂની ગુજરાતી ભાષા' એ
મથાળા નીચે સાહિત્યના ડીસેપ્તર ૧૯૧૪ ના અંકમાં પૃ ૫૩૭ થી
૫૪૦ આપેલ નમુનો જ્ઞાન લાસ્કર નામના સંસ્કૃત પુસ્તકના ભાષા-
તરનો છે તેમા પાર રાશિનું કળ આપ્યુ છે તે પછી ઉલુક વિચાર
ને તે પછી અંગ ફરકવાનો વિચાર આપવામાં આવ્યો છે; તે પૈકી
ઉલુક વિચાર ને અંગ ફરકવાનો વિચાર આ શકુન દીપિકાનો લગતો

છે તેથી તેમજ તેની લાખા કવિ પ્રેમાનંદના પહેલાંની—આશરે
૧૫૦ સૈકા (૪. સ.) ઉતરતાં ને સતરમો સૈકા શરૂ થયા પછીની
૧૧૦ સંલવ છે એટલે કે લગભગ આ ચોપઈના કાળનો છે તેથી
૧ આપીએ છીએ:—

“અથ ઉલૂક વિચાર—પ્રથમ પોહર પૂરવ દિશાએ બોલે તો
તા | બીજે પ્રહર પૂરવ દીશાએ બોલે તુ પુત્ર પીડા | ધન નાશ |
૨ પ્રહર પૂરવ દીશાએ બોલે તુ પુત્ર ધન અસ્ત્રી કંટી | ચોથે
૨ પૂરવ દીશાએ બોલે તો ધણીને મધ્યમ.

પ્રથમ ઉત્તર દીશાએ લાલ પુત્રોદય | બીજે પ્રહર ઉત્તર દીશાએ
શ કરિ | બધુ હાની, ધન નાશ | ત્રીજે પ્રહર ઉત્તર દીશાએ બોલે
વીઘ્ન પશુ નાશિ | ચઉથે પ્રહર ઉત્તર દીશાએ બોલે તુ ધન પશુ
હીને મધ્યમ.

પ્રથમ પ્રહરે પશ્ચિમ દીશાએ બોલે તુ ચોર ભય | રોગ કરિ |
બીજે પ્રહર પશ્ચિમ દીશાએ બોલે તુ પશુ નાશ, ધન હાની | ત્રીજે
હર પશ્ચિમ દીશા મુખે બોલે તુ સ્ત્રી પુત્ર પશુ નાશ | ચોથે પ્રહર
ધમ દીશા મુખે બોલે તુ અગની ભય

પ્રથમ પ્રહર દક્ષિણ દીશા મુખે બોલે તુ મરણ કરે | બીજે પ્રહર
હણ દીશા મુખે બોલે તુ ધન નાશ પશુ સ્ત્રી પીડા | ત્રીજે પ્રહર
હણ દીશા મુખે બોલે તુ બધુ નાશ | વીદેશ કંટ | ચોથે પ્રહર
હણ દીશા મુખે બોલે તુ જ્યેષ્ઠ પુત્ર હાની વાહન નાશ સ્ત્રી પશુ નાશ

શીઆલ કાલુ | રિઝ નગર માહિ આવીને આદિત્યવારે ભોમવારે
નિવારે પ્રથમ પ્રહરે બીજે પ્રહરે બોલે તથા ઘરમાંહિ બિંસે તુ ધણી
રે ઉજડ થાએ | પ્રહર ૩-૪ મધ્યમ કરિ બીજી વાર તે પાડુઆ
૧ણવા.

“અગ કરકયાનો વિચાર—

૧ નેલાડ ફરકે તુ રાજ પ્રસાદ પાંમીઈ

૨ દોઈ આખોટી લમર ફરકે તુ મુખ સોઉલાગ્ય આપિ.

- ૩ બૂંધર વિચિ કરકિ તુ મીત્ર મલી.
- ૪ દોઝે આપો કરકિ તુ મીત્ર મલી. સ્ત્રી સમાગમ કુધ.
- ૫ કાન કરકિ તુ શુભ વારતા.
- ૬ નાક હોઠ કરકિ તુ સુખન કરાવી,
- ૭ હેઠનો હોઠ કરકિ તુ કલેશ કરિ.
- ૮ મુખ કરકિ તુ મોજન પ્રાપ્તી.
- ૯ કટી કરકિ તુ વસ્ત્ર પહિરાવિ.
- ૧૦ કંઠ કરકિ તુ મરણ કરિ
- ૧૧ પુઠ કરકિ તુ કલેશ ઉપભવી
- ૧૨ રદ્ય કરકિ તુ વાહલાં મલી
- ૧૩ બાહ કરકિ તુ સ્ત્રી સમાગમ કુધ
- ૧૪ દોઝે જાંગાં કરકિ તુ વસ્ત્ર પહિરાવિ
- ૧૫ પગ કરકિ તુ ગાંઠ ચલાવિ

ઈતિ અંગ કરકિ વિચાર. પૂરૂપનિ જન્મણુ અંગ લલૂ | સ્ત્રી નઈ
કાબૂ અંગ લલૂ એણી રીતે વીચારીએ, ”

આમાં ઉલૂક વિચાર અને શકુન દીપિકા ચોપઈમાંના ધુમ્મ
શુકન પૃ. ૧૯ ના વિચાર જૂઠાજ છે. ભાષાની દૃષ્ટિએ અ
ચોપઈ કેટલેક દરજ્જે ઉપયોગી નિવડશે તેમાં રહેલ શકુનાદિર્થ
આપણા લોકો કે જે ધર્મને નામે અનેક વહેમો-ઢાંગોને વશ થઈ
ભૂત પ્રેત મત્ર જત્ર તંત્ર જોશી જતી ભુવા વગેરે પાછળ અજ્ઞાનને
લીધે ખર્ચ કરે છે તે મોહદશામા રહે છે તે વિશેષ વહેમવાળા ન થાય,
પણ તેનો સન્માન શાસ્ત્ર દૃષ્ટિએ (academically) ચર્ચા કરી
સારભૂત તત્ત્વ જણાય તો તે લે એ ઈષ્ટ છે. (શુભમસ્તુ—સદ્મમસ્તુ)

સુખાઈ તા. ૩૧-૮-૧૯૨૫.
૧૯૮૧ ના ભાષ્યક શુકલદ્રાવણી

મોહનલાલ દલ્લીચંદ દેશામ્

કુશળદાસ ઉપાધ્યાય.

૧

કવિ પરિચય.

આ કવિ ખરતર ગચ્છમા થયા છે, તેમણે પોતાના ગુરૂનો પરિચય કે ગુરૂ પરંપરા અન્ય કવિઓ આપે છે તેમ લાંબી આપી નથી, પણ તેમની મળતી પાંચ છ કૃતિમાંથી ફક્ત એકજ કૃતિ નામે તેજસાર રાસમાં પોતાના ગુરૂનું નામ અભયધર્મ ઉપાધ્યાય એટલુંજ આપેલું છે. આ કરતાં વિશેષ પરિચય પોતે કરાવ્યો નથી આ અભયધર્મ સંબંધી કંઈક વિશેષ માહિતી મળે તો જોડાવે.

ખરતરગચ્છના અભયધર્મ નામના ઉપાધ્યાયે સં. ૧૬૮૬ અને સં. ૧૬૮૮ માં પ્રતિષ્ઠા કરાવેલી પાપાણુપર ચરણો-પાદુકાઓ મળી આવે છે તે નીચે પ્રમાણે છે:—

—સં. ૧૬૮૬ વર્ષે વૈશાખ સુદિ ૧૫ દિને મંત્રિદલ વંશે
 ચોપરા ગોત્રે ઠાં. વિમલદાસ તત્પુત્ર ઠાં. તુલસીદાસ તત્પુત્ર
 ઠાં. સંગ્રામ ગોવર્દનદાસ તસ્ય માતા ઠાં. નીહાલો તત્પુત્ર માર્યા
 ઠકુરેદી દેહુરા ગોતમ સ્વામીકા ચરણ ગુવ્વરગ્રામ—કારાપિતા
 વૃહત્સ્વરનરગચ્છે પૂજ્યશ્રી જિનરાજમૂરિ વિદ્યમાને ૩૦
 અભયધર્મેન પ્રતિષ્ઠા કૃતા ।
 —કુંડનપુરમાં.

—સંવત ૧૬૮૮ વર્ષે વૈશાખ સુદિ ૧૫ તિથી મંત્રિદલ
 વંસે ચોપરા ગોત્રે ઠાં. વિમલદાસ તત્પુત્ર શ્રી ઠાં. તુલસીદાસ
 તત્પુત્ર શ્રી ઠાં. સંગ્રામ ગોવર્દનદાસ તસ્ય માતા ઠકુરી શ્રી
 નિહાલો તત્પુ. માર્યા ઠકુરેદી યુ. મ. શ્રી જિન કુશલસૂરિકા

કારાપિતા પૂજ્ય શ્રી શ્રી ૫ શ્રી શ્રી રાજમુરિ વિચવાને ઉપા-
ધ્યાય અભયધર્મેન પ્રતિષ્ઠા કૃતા સ્થિર લગ્ને સ્વરત્તર મચ્છે ।

—શ્રી ગુનાયાજીમાં.

—ભુઓ લેખાંક ૨૭૧ અને ૧૭૬ પુસ્તકના નાહર કૃત જૈન
લેખ સંગ્રહ—પ્રથમ ખંડ.

આમાં જે સંવત્ આપેલ છે તે સ. ૧૬૮૬ અને ૧૬૮૮ અને
આ કવિની જે રચનાઓ મળી છે તેનો કાલ (સ. ૧૬૧૬ થી સં.
૧૬૨૪)—એ બંનેમાં ઘણું અંતર રહે છે તેથી આ શિલાલેખના
અભયધર્મ અને કવિના ગુરૂ અભયધર્મ અને એકજ છે એમ બહુ
ભાર દબને કહી ન શકાય, છતાં કવિ અને તેમના ગુરૂ અગર તે પૈકી
તેમના ગુરૂ સ. ૧૬૮૮ સુધી જીવતા રહ્યા હોય એવો સંભવ પણ છે.

૨

કૃતિ પરિચય.

આ કવિની કૃતિઓ તરફ જોઈશું તો આ મોક્ષિતકમાં પ્રકટ થ-
યેલી બે નામે (૧) માધવાનજી કથા—પ્રબંધ—ચરિત (અથવા માધવા-
નજી કામકુડલા ચોપાઈ—રાસ) રચ્યા સં. ૧૬૧૬ કાગળુ શુદ્ધ ૧૩
રવિવાર જેસલમેરમાં અને (૨) મારૂ દોલાની ચોપાઈ રચ્યા સં. ૧૬૧૭
વૈશાખ શુદ્ધ ૩ ગુરૂવાર જેસલમેર, ઉપરાત (૩) તેજસાર રાસ રચ્યા
સં. ૧૬૨૪ વીરમપુર—વીરમગામ અને (૪) અગડત્ત રાસ (લખ્યા પ્રત
સ ૧૬૫૩) મળી આવે છે. આ ઉપરાંતની—ટૂંકી કૃતિઓમાં સ્તંભન
પાર્શ્વનાથ સ્તવન (ખભાતમાં), ગોડી પાર્શ્વનાથ સ્તવન, અને નવકાર
છંદ પ્રાપ્ત થાય છે. આ સિવાય અન્ય હોમ શરૂ પણ તે આ લેખ-
કના જાણવામાં આવી નથી. આ પરથી જણાય છે કે સ. ૧૬૧૬
અને ૧૬૧૭ માં જેસલમેર હતા, સં. ૧૬૨૪ માં વીરમગામમાં હતા
અને તેમણે ખંભાતના સ્થંભનક પાર્શ્વનાથની, પારકરના ગોડી પા-
ર્શ્વનાથની જગ્યા કરી હતી તેમનો નવકાર પરનો ‘વચ્ચિત્ત પુરે વિવિધ

પરે, શ્રી જિન શાસનસર' એ ચરણથી રાડ થતો હદ પ્રસિદ્ધ છે.
આમાંની મોટી કૃતિઓ: સંજીવી હવે પછી એક એક લઈ કહીશું
ન્યારે નાની કૃતિઓનો કંઈક પરિચય તેમનાં આદિ અને અંત આપી
કરાવીશું

✽ સ્તંભન પાર્શ્વનાથ સ્તો

આદિ- પ્રભુ પ્રભુમુરે પાસ જિણેસર થંભણો,
ગુણ ગાવારે મુઝ મન ઉલટ અતિ ધણો,
જ્ઞાની વિણ રે એહનો આદ ન કો લહે,
તોહૈં પણિરે ગીતારથ ગૂરૂ ધમિ કહે.

x x x x x x

અતે- ધમિ સ્તઓ સ્તંભણ પાસ સ્વામી નયર શ્રી પંભાયતૈં
જ્યમ સહગુરૂ શ્રીમુખ મુણિઅ વાંણિ સાસ્ત્ર આગલ સમતે,
એ આદ મૂરતિ સકલ સૂરતિ, સેવતાં મુખ પાંખીએ,
મન ભાવ આણિ લાલ જાંણિ કુસલલાલ પજ પયે.

-પત્ર પ પકિત ૯ આણુદળ કડ્યાણુજીનો ભંડાર-પાલીતાણા.
(આ મૌકિકમાં પ્રકટ પૃ. ૧૮૭ થી ૧૯૨)

ગોડી પાર્શ્વનાથ સ્તો

આદિ-

સરસતિ સુમતિ આપિ મુરરાણી, વચન વિલાસ વિમલ બ્રહ્માણી,
સકલ યોનિ સસાર સમાણી, પય પ્રભુમુ જોડિ યુગ પાણિ ૧

અને કલસ (છપ્પય-કવિતમાં)

તેણિ ધરા જસ તુઝ ઉન્ધિ તિકા દિપ અસખિત,
ઓમ ધરણિ પાયાલ આણુ સુર વહે અખંડિત,

૧ અન્ય પ્રતમાં એમ છે કે સરસતિ સામણી આપ મુરારાણી. પછી સકલ
યોનિને બદલે સકલ જોતિ છે અને યોથુ ચરણ પાદ પરણમું જોડિ જુગ પાણિ
એમ છે

અમર હૃદિ નર અમર વિવિધ વ્યંતર વિદ્યાધર,
 સેવે તુઝ પાય સય ન માજ સુગરે નિરંતર,
 જગનાથ પાસ જિનવર જગો મનકામિન ચિંતામણિ,
 કવિ કુશલલાલ સંપતિકરણ, ધવલ ધોગ ગોડી ધર્મી ૨૩
 -પ્રવર્તક કાન્તિવિજયજીના તથા વિજયધર્મ સૂરિના બહારમાં

નવકાર છંદ.

અંતે-

નિત્ય જાપીઈ નવકાર અસાર સંપતિ સુખદાયક,
 સિદ્ધ મત્ર શાશ્વતો હમિ જાપે શ્રી જગનાથક.
 શ્રી અરિહત સુસિદ્ધ શુદ્ધ આચાર્ય લણિજે,
 શ્રી ઉવકાય મુસાધુ, પત્ર પરમેશ્વરી યુગીજે;
 નવકાર સાર સસાર જે, કુશલલાલ વાચક કહે,
 એક ચિતે આરાધીઈ વિવિધઋદ્ધિ વાંચિત લહે. ૧૭

૩.

માધવાનલ કામકુડલા ચોપઈ અને માડ દોલા ચોપઈ બને, કવિએ
 જસલમેરના મહારાજા યાદવ રાહલ શ્રી માલદેવના પાટવી કુમાર
 અને પત્ની થયેલ રાજા હરિરાજના કુતુહલ અર્થે પ્રગાથી-આ-
 જાથી રચી હતી.

રાહલ માલ મુખાદ ધર (માન પટોધર) દ્વયર શ્રી હરિરાજ
 વિરચ્યા એહ સિણગાર રસ, તાસ કુતુહલ કાજ. ૫૪૬

-માધવાનલ ચો.

યાદવ રાહલ શ્રી હરિરાજ, જોડો તાસ કુતુહલ કાજ. ૭૦૦

-મડ દોલા ચો.

માલદેવજીએ સ. ૧૬૦૭ થી ૧૬૧૮ સુધી રાજ્ય કર્યું અને
 તેમના જ્યેષ્ઠ પુત્ર-હિત શ્રી હરિરાજજીએ પિ. સ. ૧૬૧૮ થી ચ

૧૬૩૪ સુની જેસલમેરનું રાજ્ય ક્યું. એમણે સ ૧૬૨૭ માં અકબર શાહનું સ્થાપિત્વ સ્વીકારી દિલ્હી દરબારમાં જવા આવવા માંડ્યું હતું આ હરરાજાજીની રાજસભામાં પ્રસિદ્ધ ધર્મસાગર ઉપધ્યાયે જયરદ મેળવ્યો હતો. ૨

મારૂં દોલાની વાર્તા મટે એમ કહેવાય છે (કે વાડ્ સૌન્દર્યના મ. ૧૯૭૩ ના અંકમાં મારૂં દોલાની વાર્તા એ નામનો ખારોટ કવિ ગોવોદ ગિલાસાઈનો લેખપરથી) અકબર બાદશાહ અનેક ગુણવાનોને પોતાના દરબારમાં સધરતો-પોતાની પાસે રાખતો અને તેમની પાસેથી કાવ્ય

૨ સાક્ષર મુનિશ્રી જિનવિજયજીની પાસેના પ્રશસ્તિ સંગ્રહમાં ચતુરારણ્ય શ્રીકૃષ્ણક પર અવચૂરિ સં. ૧૬૮૩ માં ધર્મસાગર ઉપધ્યાય શિષ્ય શ્રુતસાગરે લખેલી છે. તે સંબંધીની પ્રશસ્તિ ખાસ બાબતો જેવી છે તે અત્ર નોધવામાં આવે છે.—

શ્રીમત્તપાગચ્છ ગચ્છ ગગન ગગનદિનમણિ સકલવાચક
 ચક્કવર્તિ સકલવાદિ દ્વિરદ મદ સિંહશર્દૂલ । સકલ સિદ્ધાન્ત
 તત્ત્વાર્થ સદ્વાસમુદ્રાવગાહક । શ્રીમજ્જંબૂદ્વિપપ્રજ્ઞાસિસૂત્રવૃત્તિ-
 કારક શ્રીમત્પ્રવચનપરીક્ષા ગ્રંથસૂત્ર વૃત્તિકારક શ્રી કલ્પ-
 કિરણાવલી વૃત્તિ વિધાપક શ્રી સર્વજ્ઞ શતક સૂત્રવૃત્તિ કરણતઃ
 શ્રી હેમાચાર્યસમાન શ્રી શ્રુતકેવલિ વિરુદ્ધધારક સકલવાદિ
 નિરાકરણ પ્રવીણ શ્રી જેસલમેરદુર્ગ રાજાધિરાજ રાઝલ શ્રી
 હરરાજરાજસમા લગ્નજયવાદ સકલ કુમત નિરાકરણ શ્રી
 તપાગચ્છ દીપ્તિકારક સુવિહિત સભા શૃંગાર મહાવૈરાગ્યરાંજિત
 જન મનોરંજક મહોપાધ્યાય શ્રી ધર્મસાગરગણિ ચરણ ચંચરી-
 કાયમાન પંડિત શ્રી શ્રુતસાગરગણિ ચરણ સરસિરુહ મૃંગ
 ગણિ શ્રી પ્રેમસાગર વાચનકૃતે લિખિતેયં પ્રતિ ।
 ગુણવસુરસશશે સંવત્કાર્ત્તિકમાસે શુભે તિથૌ સમહઃ
 પ્રાજ્ઞશ્રી શ્રુતસાગર ગણિભિર્લિલેખ પ્રતિ પ્રવરાં ॥૧॥

સંગીત વિનોદ રસ લેતો. આવા અનેક ગુણવાનો ત્યાં આવી વખતે
હતા ખીકાનેરના મહારાજા કન્યાલુસિ હતા પાટવા કુમાર રાયમિરજી
ખીકાનેરની ગાત્રીએ બેઠા, અને તેમના નાનાભાઈ પૃથ્વીરાજ કૃત્રિ
હતા તે મહા ગુણુજ અને કવિ હતા તેમને અકબરશાહે બોલાવી
પોતાની પાસે રાખ્યા હતા આજ પૃથ્વીરાજે ઉદયપુરના મહારાજા
પ્રતાપસિંહજીને બાદશાહને શરણુ નહો થવા માટે ૧૪ દોડા લખી
મોકલ્યા હતા, એ વાત જગ જાહેર છે તેમણે અકબર બાદશાહને
રીઝવા માટે એક મારવાડી-ડોગલ ભાષામાં અતિ શૃંગારમય ‘દૃશ્ય
રૂપમણિ વેલિ’ નામનો રૂકિમણી અને શ્રી કૃષ્ણના વિવાહનો અતિ
ઉત્તમ ગ્રંથ બનાવ્યો હતો અને તે હંમેશાં રાત્રે કાવ્યવર્ચાસમયે
બાદશાહ પાસે તેના ખાનગી મંડળમાં વચ્ચાતો હતો. તે વખતે જે-
સલમેર અને વીકાનેરવાળાને પરસ્પર વિરોધ હતો. તે વખત જેસ-
લમેરના હરરાજાએ બાદશાહ પાસે જતા પૃથ્વીરાજની કરેલી
‘વેલિ’ ના વખાણ સાંભળી તેમણે જ્યારે પોતે યુવરાજ હતા (એટલે
સ ૧૬૧૮ પહેલાં) અને પદ્માભિષેક થયો ત્યાર પછી પણ જેસલમેરના
સર્વે કવિ અને વિદ્વાનોને એકઠા કરી ‘મારૂં દોલાની વાર્તા’ ના પ્રાચીન
દોહા એકઠા કરી તેને વાર્તાના આકારમાં યથાક્રમે ગોઠવી જે ઉત્તમ
ગ્રંથ બનાવશે તેને હું ઇનામ આપીશ એમ કહી કેટલાક ગ્રંથો તે
વાર્તાના બનાવેલા તે પોતાની પાસે તૈયાર હતા, તેમાંથી સર્વોત્તમ
જે ગ્રંથ બન્યો હતો તે બાદશાહને ભેટ ધર્યો હતો. આપણા આ
કવિની મારૂંદોલાની વાર્તા કવિએ જેસલમેરમાં પૂરી કરીને શ્રી
હરરાજાજીને સંભળાવી હતી અને તેમની તે વાર્તાજી ઉત્તમ નહો કરી
બાદશાહને રજુ કરી હતી બાદશાહને તે પસંદ પડવાથી વખતે
વખત ખાનગી મંડળવા તે વાર્તાના દોહા બોલાવા લાગ્યા એક
વખત બાદશાહે પૃથ્વીરાજને હસતા હસતા કહ્યું કે-‘પૃથ્વીરાજ !
તમરા ‘વેલિ’ (રૂકિમણિ વેલિ નામનો ઉપરોક્ત ગ્રંથ અથવા લગા)

દોલાનો કરેલો (ઉટ) ચરી ગયો-એટલે ખાઈ ગયો, તેથી તે હવે ફલકુલ વિનાની નિરસ લાગે છે' આ સાંભળી પૃથીરાજે ઉત્તરમાં જણાવ્યું કે.-'વેલિ' નિરસ થઈ હશે તો આ આલમરૂપી વાડીમાંથી બીજાં મકરદ (પુષ્પરસ) ભરેલાં પુષ્પોવાળાં વૃક્ષો લાવી હજૂરને ભેટ કરતાં વાર લાગશે નહિ:-"-આ પડી પૃથીરાજ માફ દોલાની કરતાં પણ વિશેષ રસિક એક વાર્તા બનાવવા અથવા મેળવવાના પ્રયત્નમાં લાગ્યો અને છેવટે પોતે બનાવી હોય કે પડી બીજા પાસે રચાવી હોય કે તૈયાર મેળવી હોય પણ 'સદેવ ત સાવલીગાની વાર્તા' ઉત્પન્ન કરી બાદશાહને સંભળાવી તેથી બાદશાહનો ભાવ માફદોલાની વાર્તા પરથી ઉતરી આ નવી વાર્તા પર લાગ્યો, કારણ કે તેમાં શૃંગારરસ વધારે ભરચક હતો તે મારવાડી ભાષામાં હોવી ઘટે, અને ગુજરાતીમાં જે હમણાં જોવામાં આવે છે તે તેનું અનુકરણ હશે એમ જણાય છે. ભરતપુરના મહારાજાના પુસ્તકાલયમાં "સુદષ્ટ સવલગ્યારી સાત જન્મરી વાર્તા" એ નામની લખેલી પ્રત તેમજ જોધપુર મહારાજાના પુસ્તકાલયમાં પણ છે. અને ગદ્યપદ્યમાં એવી એક પ્રત નાનચંદણ ચતિના લંકારમાં તેમના સત્તાનીય મોહનલાલજી પાસે છે

માફદોલામાં જે શૃંગારરસ છે તે અમર્યાદિત અને અતિશય પર લઈ જવામાં આવેલો નથી પણ વિશેષ સમર્યાદ અને રોચક છે, બ્યારે સદેવ ત સાવલીગાની વાત ગુજરાતીમાં હાલ છપાઈ છે તે વાંચતાં તો તે અધમ વાર્તા અને ગુજરાતમાં સંસ્કૃત પુરોને ધૂણા ઉપજાવે તેવી લાગે તેમ છે, આમ છતાં અકબરબાદશાહ શૃંગારરસની કવિતાને ચાહતા હતા અને તે પરથી તેમણે પોતે તેવી કવિતા કરી હતી તેમજ ગંગાદિ કવિઓ શૃંગારરસવાળી કવિતા કરી તેને પ્રસન્ન કરતા હતા તે તો ઠીક, પણ સદેવ ત સાવલીગા જેવી હૃદય ઉપરવટ જમીને વળુવેલા શૃંગારવાળી અધમ વાર્તાપર તે બાદશાહ મુગ્ધ થાય એ કદાચ કોઈને નવાઈ જેવું લાગશે તો તેના ઉત્તરમાં એ અમરણપર લાવવા જેવું છે કે અકબર બાદશાહે ખાનગીમાં સ્ત્રીઓની બબર

ભરી તેમાં દરેક રાજ તથા હોદ્દા મુસલમાન અમીર ઉમરાવોની અંત વેપારી વર્ગના તમામ ગૃહસ્થોની સ્ત્રીઓને તે બગ્ગરમાં આવવાની ફરજ પાડી હતી અને તે બગ્ગરને મીનાબગ્ગર કહેવામાં આવતી આટલાપરથી અકબર દેડસો ઇંડો હતો તે સમગ્રતય તેવું છે અને તેથી ઉપરની વાત પણ મુઘટિત થઈ શકે તેમ છે

મારૂંદોલાની યોપાઈમાં મારૂંદોલાની વાર્તા નવાન રચવામાં આવે નથી પણ તેની વાર્તા આ યોપાઈ રચાઈ તે પહેલાં શોધકથાકે હતીજ-તેના દુહા પણ વિદ્યમાન હતા અને તે વાત અને પ્રાચીન દ્રશ્ય પરથીજ સવલથી હરરાજગુણે પદ્યકૃતિઓ જુદા જુદા પાસે સળગ આકારમાં વાર્તાના રસ જળવાઈ રહે તે પ્રમાણે રચાવરાવી હતી એ પ્રમાણથી સિદ્ધ થાય છે. કારણ કે જોધપુરના પ્રથમ વર્ગના ન્યાયાધીશ અને પ્રખ્યાત ઇતિહાસવેના મુન્શીજ દેવીપ્રસાદજીને પૂછાવનાં તેમણે તપાસ કરી જ સાત ગ્રંથોનાં નામ બારોટકવિ ગોવિંદ ગિલ્લાભાઈને જણાવ્યા હતાં તે ગ્રંથોના સવતોમાં ફેર જણાય છે તેથી એમ અનુમાન થાય છે કે તે કર્તા-કવિઓએ જુદે જુદે વખતે આગળ પાછળ તે ગ્રંથો કર્યા હશે અથવા લેખક દોષથી તેમ બન્યું હોય તો તે પણ સંભવિત છે કેમકે સર્વે ગ્રંથોમાં અખાત્રીજ લખેલ છે આ સર્વ ગ્રંથોની વિગત આ પ્રમાણે છે -

પહેલી પ્રત—જોધપુરના મહામંદિરના આપસજીને ત્યાંજે તેમા રચ્યા સાલ સવત સોલહ સતરે બરખે, આખત્રીજ દિવસ મન હરખે
એ પ્રમાણે છે ને લખ્યા સાલ સ. ૧૬૬૭ ના ઈર્તકે શુદ્ધ ૪ બુધવાર છે

બીજી પ્રત—જોધપુર હરખારના રાજપુરોહિતના ઘરમાં છે તેનો રચ્યાસવત સવત સોલહ સતરેતરે અખાત્રીજ સોમવાર
વાંચ્યા બુખ સંવત સદા, જેસલમેર મઝાર-૪૩૨

ત્રીજી પ્રત—અપૂર્ણ લખેલી છે અને તે સવત ૧૫ (૧)૦૩ વૈશાખ
શુદ્ધ ૩ ને ગુરુવારે જેસલમેરના ચદ કવિની બનાવેલી છે
અને તેમાં હરિરાજજીની આજ્ઞાથી રચી એમ લખ્યું છે.

ચોથી પ્રત—આમાં રચ્યા સવત એ પ્રમાણે આપ્યો છે કે
સવત સોલહ તોરેતરે, અખાતીજ ગુરુ ખરે.

પાંચમી પ્રત—મારવાડમાં ઝાલગઢ ગામના જતી જ્ઞાનમદ્ધના ઉપા-
શ્રયમાં છે. તેમા સવત નથી પણ કવિતા લખી છે કે.—

જિમ-મધુકર શિર કૈતકી, જિમ કોયલ સહકાર

મારવણી મન હરખિયો, દોલાસો ભરતાર. ૧

આનંદ અધિક ઉજાહ અતિ, નરવર બાળ્યા દોલ,

સરનેહી સેણા તણા, કલિમે રહિયા બોલ ૨

છઠી પ્રત—જોધપુર રાજ્યના પુસ્તકાલયમાં છે તેમા સવત નથી.
તેમા જણાવેનું છે કે—

સાદહ કુવર વિલસે સદા, કામશુ સગુણ સુગાત

માલવણીને એક નિધિ, મારવણી દૈ રાત.

ઉપરની છએ પ્રતિ ઉપરાત આ કુશલજાભરી આ વાર્તા પરતી
કૃતિ મળી આવે છે. તેનો રચ્યા સવત ઘણી પ્રતો જોતાં સ. ૧૬૧૭
(ના વૈશાખ શુદ્ધ ૩ ને ગુરુવાર) જણાય છે જ્યારે આરોટ કવિ
ગોવિંદ ગિલ્લાભાઈની પાસેની શુદ્ધ અને સપૂર્ણ પ્રતમાં સવતમાં ફેર
એટલે સ. ૧૬૧૫ અને સ્વ. દલાલે જોયેલી પ્રતમાં સ. ૧૬૧૬
(મિતિ તેજ) જણાવેલી છે.

આ કવિ આ વાર્તા મૂળ હતી—તે સખાંધીના દહા લોકમાં
કદસ્થ હતા અને તે હટ્ટીકત તેણે પોતેજ પોતાની કૃતિના અંત
ભાગમા સ્પષ્ટ કહી છે—

ગાહા સાતસિ એહ પ્રમાણુ, દુહાનીધ ચઉપઈ વપાણુ,

યાદવ રાવળ શ્રી હરિરાજ, જોડી તાસ કુતૂહલ કાજિ.

જે પેર શ્રીમુખ સાંભડી, તે પેર જોડી મે મન રહી
(જિણુપરિ મઠ પરમારથ મુણી, તિણિ પરિ મઠ કીચી મનરહી-૫ કાંતર)
દોહા ઘણા પુરાણા છે, આપઠ બધ કીચી મે પઠે,

સંભત સોલહ પનોતરે પકાંતર- { સોલહ સોલોતર-
સોલસથ સતરોતર- }

અખાત્રીજી વાર સુર ગુર-
આખાત્રીજી દિવસ મનિ પર- }

જોડી જેસલમેર મહારિ, મુણનાં મુખ પામેજ સસારિ
ખરતર ગચ્છ સુગર ગડગડન, વાચક કુસલલાલ ઇમ કડન
સંભલિ મુગુણ ચતુર ગડગડન (પા.)
મારવળીતી એ ચકિપન, એ મુળીન્યો એકમના થન
સાંભલતાં પામે સપદા, શિદ્ધિ વૃદ્ધિ મુખ સંપતિ સદા.

જેસલમેરમાં ભટ્ટા જાતના રાજપુતો રાજ્ય કરતા હતા અને તે
વત્સવંશી હતા અને ખુદ રાજાઓ 'રાવલ' પદ ધરાવુ કરતા હતા
અને તે પૈકી જેસલમેરના મહારાજા હરરાજાજી થઈ ગયા છે તે તેમણે
સ. ૧૬૧૮ થી ૧૬૩૪ સુધી જેસલમેરની ગાદીપર રાજ્ય કરેલ છે
એ ઇતિહાસથી સ્પષ્ટ જણાય છે.

મારવેલાની ચોપાઠ કુસલલાલે જે ભાષામાં લખી છે તે રાજ-

ક-રાજસ્થાની એટલે રાજપુતાના દેશ નામે રાજપુતાનાની ભાષા. આ
ભાષાની અંદર મારવાડી, જયપુરી, માલવી અને બીજી અનેક ભાષા (dialects)
નો સમાવેશ થાય છે હિંદીની ભાષા પ્રમાણે વિભાગ કરતાં (linguistic
Survey) તે ભાષા એક ક્ષેત્ર કે વસતી આશરે મનુષ્યો બોલે છે (જેક
આ સંખ્યા ખાત્રીભરી ન ગણાય કારણ કે રાજસ્થાની ભાષા અને આસપાસના
મુલકોની ભાષાઓ વચ્ચે સ્પષ્ટ ભેદ રખાયો નથી) રાજસ્થાની ભાષા બોલતા-
રાઓનું ક્ષેત્રજગ આશરે એકલાખ એસીકુન્જર ચોરસ માઇલ છે. તે ભાષા
સાથે પશ્ચિમ હિંદી ગુજરાતી ભાષા સાથે અને પશ્ચિમ હિંદી સાથે ગાઢ સંબંધ
છે અને પહેલા રાજસ્થાની ભાષાનો સમાવેશ પશ્ચિમ હિંદીમાં કરવામાં આવતો.

સ્થાની ભાષા તરફ વિશેષ ઝેડ ખાય છે તેનું કારણ એ કે તેની વાર્તાજ મૂળ રાજસ્થાનમાં જન્મ પામેલી લોકકથા તેથી તેના પ્રાચીન દુહા પણ રાજસ્થાની ભાષામાં, વળી કવિએ તેના ઉપરથી કવિતા કરી તે પણ રાજસ્થાનના જેસલમેરના યુવરાજને માટે અને જેસલમેરમાં રહીનેજ, એટલે મારવાડી ભાષાનું પ્રાધાન્ય તેમાં હોય તે સ્વાભાવિક છે.

૪

સ્વ સાક્ષરશ્રી ચિમનલાલ ઝઘાભાઈ દલાલ ખી. એ. સને ૧૯૧૪ ના આગસ્ટ માસના સાહિત્યમાં પૃષ્ઠ ૩૫૩ પર ‘માધવાનળ કામકદલાની લોકકથા’ એ શીર્ષક લેખમાં આ કવિદૃત મારફદેલા ચોપાઇ સંબંધે પણ દુકમાં રસસરી ભાષામાં લખી તેનો અતિસંક્ષિપ્ત સાર પણ આખી દીધો છે કે —

“મારફદેલા ચુપઇ એ પણ એક શૃંગારરસ પૂરિત લોક કથાનો અથ છે. આ કથા ભાટ લોકોથી કહેવાય છે નલવરગઢના રાજા નલને પુત્ર થતો નથી તેથી તેથી પુકર (પુકર) તીર્થ (કરજમાં)ની

આ ભાષાઓનો અભ્યાસ ઘણો ઓછો થયેલો છે અને આ લિન્ન લિન્ન ભાષાઓની વિલક્ષણતાઓ તારવી કાઢવા માટે હતું વિશેષ શોધ અને અભ્યાસની ખડુ અગત્ય છે આ રાજસ્થાની ભાષાનો જમરો અભ્યાસ ઇટાલીના ડા ટેમીટોરીએ કર્યો હતો અને તેના પરિણામે પોતાના નિર્ણયો વિગતવાર બહાર પાડે તે પહેલાં રાજપૂતાનામાં હમણા એકાદ બે વર્ષ પહેલા તેમને સ્વર્ગવાસ થયો. હમણા જર્મનીમાં ચાર્લોટ કોસ નામના વિદ્વાને સંપાદિત કરેલ રાજસ્થાની ભાષામાં સને ૧૭૨૬ મા રચાયેલી શિવવર્ધનકૃત ‘નસકેતારી કથા’ લીખીગની વેર્લ્ડ ડર એસિયા મેન્સર એ નામની પ્રકાશિની સંસ્થાએ પ્રસિદ્ધ કરેલ છે તેમાં ઘણી ટિપ્પણીઓ, વ્યાકરણ, શબ્દકોષ આગેલ છે અને ભાષાની દ્રષ્ટિએ અનેક બાબતોની સંપૂર્ણ ચર્ચા કરવામાં આવી છે કે જે ઉપરથી વર્તમાન હિંદની એક ભાષાનો ઘણા આગળના વખતના વિકાસક્રમ અને પ્રાચીન સ્વરૂપ મળી આવે તેમ છે

બાધા રાખ્યે પુત્ર થાય છે. તેનું નામ સાલ્યકુમાર પાડે છે, પરંતુ તેની માતા મૃતવત્સા હોવાથી તેને દોલા કડીને બોલાવે છે. પુષ્કર તીર્થની યાત્રાએ જતાં ત્યાંના રાજા પિંગલની પુત્રી માણવણી સાથે સાલ્યનું લગ્ન કરે છે. માણવણી નાની હોવાથી તેની માતા ઉમાદેવડી તથા પિંગલ સાસરે મોડલના નથી સાલ્યકુમાર બીજી કન્યા માલવણી નામની પરણે છે. માલવણીના પ્રેમમાં માણવણીને બૂલી જાય છે. માણવણી યૌવનસપ્ત થતાં વિરહથી પીડિત થાય છે અને કુંઝડીયાં (ઉમાદેવડી નાટકની કુંઝડીયાં) મિથે તથા ભાઉભટ્ટની સંઘાતે સંદેશા મોકલે છે આ સંદેશા બહુ હૃદયંગમ છે. તે થોડાક સાંભળો.

સઉદાગર સદેસડા સાંભડીયા અવણેહિં

માણવણી મનમથ હુઈ મડયા બલ નયણેહિં. ૧૧

બનમીયો ઉત્તર દિસિઈ, ગાગિ ગુડીર ગબાર,

માણવણી પ્રિય સંભર્યઉ, નયણે મૂકયઉ નીર ૧૬

માલવણી મનિ રગિ, વાટિઈ તેણિ આઘી વહઈ,

કુંઝી એકેણિ ન સગિ, તાલ ચરતિ દીડીયાં. ૧૭

કુરઝાં ઘઉનઈ પંપડી, થાંકઉ વિનઉ હવેસ,

સાયર લંધુ પ્રિય મિત્રું, પ્રિય મિલિ પાંચી દેસ. ૧૮

ઉત્તર દિસિ ઉપરાડીયાં, દક્ષિણ સમુહીયા,

કુંઝા એક સદેસડઉ, દોલાનઈ કહીયા. ૧૯

માર મ્હે માણુસ નહી, મ્હે તઉ કુરઝડીયા,

પ્રિય સદેસઉ પાઠવઉ, તઉ લિપિ ઘઉ પંખાંડીયા ૨૦

કુંઝડીયા કુર લાઈયા, ગુગિ રહે સખ તાલ,

બાપી બેડી વિજૂઈ, ત્યાકુ કુણુ હવાલ. ૨૧

તાલ ચરતી કુરઝડી, સર સંધીયો ગમાર,

કોઈ આપર મન કીયો, ઉડી પંખ સમાર ૨૨

પંથી એક સદેસડઉ, લગિ દોલા લે જાઇ,
 જોવન કલિયાં મઠિરીયાં તુ, લમર ન જાઇડિ આઇ.
 પથિ એક સદેસડઉ, લગિ દોલા પહચાઈ,
 જોવન હસ્તી મદ ચડઉ, અકુસ ઘઉ નઈ આઈ
 પથિ એક સદેસડઉ, દિસ સજણાં સલામ,
 જે દિનિ હમ તુમ વિષ્ણુડે, નયણે નીદ હરામ
 દોલા મિલિસિ ન વીસરિસિ, ન આવિસિ ન મિલેસિ,
 મારૂ તણુઈ કરંકડઈ, વાયસ ઉડાવેસિ

—વગેરે વગેરે.

કમલ કમોદન જલ વસઇ, ચંદ્ર વસઇ આગાસિ,
 જે જ્યાહાં કિમ નિસઇ, તે ત્યાંહી કેઇ પાસિ
 તતી નાદ તમોલ રસ, સુન્હ સુગ ધઉ જાંહ,
 અસણિ તુરી પગમોજા, કિસ દિઉ આવર ત્યાંહ

અનેક પ્રાચીન દુહાઓ પણ છે માલવણીની અનેક સુકિતથી
 માલવણી તરફથી આવતા માણસોને અટકાવેછે, પરંતુ લાઉઆટ દોલા-
 ને મળેછે અને માલવણીની સમમ્યા કહેછે માલવણીને જાણ થાયછે
 તેથી દોલાને પુષ્કર તીર્થ જતાં અટકાવેછે માલવણી કહેછે.—

દોલા મ જાએસિ કચ્છદેસિ, તા પરહેરઇ ડગિ,
 લિલલ નમ્રણુ સુચ ગ ધણુ ભૂલઉ જાઇસિ સગિ
 ગયગમણી ગુજર ધરા, આણુ દક્ષણ ચીર,
 મનહ સ ટોડી માલવણી, સોઝઇ તુઝ શરીર

પરંતુ દોલો વાર્યો રહેતો નથી અને પુષ્કર નગર જાયછે. માલ-
 વણી સુઝ મારફતે તે અગ્નિપાત કરેછે તેવો સદેશો કહેવાડેછે, પરંતુ
 દોલો મારૂ દેશ જાયછે અને માલવણીને મળેછે આનંદ વ્યાપેછે
 પાછાં ફરતા રસ્તામાં માલવણીને સર્પ કરેછે તેથી મૃત્યુ પામેછે. દોલો

૪ ચંદા એ શબ્દ પહેલાં વપરાતો હતો. ‘અહા ખાંડી પુરી ચંદા’
 એમા ચંદા શબ્દ પર અનેક પ્રીકાઓ થતી જોઇ છે, પણ પ્રાચીન કાળમાં એ
 શબ્દ વપરાતો હતો—એટલે તે નવીન નથી

દાખલક્ષણ કરવા તૈયાર થાયછે, તેવામાં યોગી આવીને સચ્ચવન કરેછે. આથી માર્ગવણીનો નેના પર પ્રેમ વધેછે. જેવટે માર્ગવણી અંતે માલવણી સંધાતે દોલો સુખ ભોગવેછે, માલવણી પોતાનો દેશ વખાણેછે તથા મારવાડ જળ વિનાનો દેશ ગણીને વખોડેછે. દોલો માર દેશ વખાણેછે અનેથી દોલાને પુત્ર થયા અને આનંદ વધ્યો. ” આ સાર પોતાને મળેલી ‘ સંવત ૧૬૭૬ વર્ષે વંશાપ માસે શુક્લપક્ષે ૧૫ દિવસે ગુણુરત્નેન લિખિતમિદં ’ — પ્રતની પરથી લખેલો છે કે જેમા રચ્યા સાલ સંબંધી એ જણાવ્યું છે કે —

‘ સંવત મોલહ મોલોતરછ, અધારીજ દિવસ મનિ પરછ

જોડી જેસલમેરિ મઝારિ, વાચ્યા પામછ સુખ સંસારિ.

સંભલિ સુગુણ ચતુર ગહગહછ, વારક કુસલલાલ ધમ કહછ

સિદ્ધિ વૃદ્ધિ સુખ સપત્તિ, સદા સાંભલાં પામછ સપદા. ’

આ માર્ગદોલાની ચોપાઇનો વિસ્તારથી કાવ્યવિવેચન દૃષ્ટિએ સાર આપવાની ઇચ્છા છે તે મૂલ અંથ સમસ્તઆકારે કાઇ બીજા મૌકિનકમા છપાશે ત્યારે બર આવશે

પ

માધવાનલ કામકલા સંબંધમાં સ્વ સાક્ષરશ્રી ચિમનલાલ દલાલા દલાલે જે શોધખોળ ભર્યો લેખ સાહિત્યના અગસ્ટ ૧૯૧૪ ના અંકમાં પ્રકટ કર્યો હતો તે તથા આ કવિની તે સંબંધીની ચોપાઇનો સાર રા. બ. હરગોવિન્દલાલ દારકાદામે સાહિત્યના જુન ૧૯૧૪માં પ્રકટ કર્યોછે તે બંને આની પછી આ પ્રસ્તાવનાના લાગમાંજ જુદાજ આપવામા આવેલછે તેથી અત્રે વિશેષ લખવાનું પ્રયોજન રહેતું નથી

બીજી મોટી કૃતિઓ પૈકી અગડદત રાસની પ્રત મને હાથ લાગી નથી (તેનો ઉલ્લેખ માત્ર સ્વ. ચીમનલાલ ડલાલે પ્રત સં. ૧૬-૫૩નો કર્યો છે) તેથી તે સંબંધી કંઈ કહેવાનું સાધન નથી બીજી કૃતિ નામે તેજસારાસ દીપપૂજનનું ફક્ત માહાત્મ્ય બતાવવા માટે આ કવિએ સં. ૧૬૨૪માં વીરમગામમાં રચ્યોછે અને તેજ રાસમાં પોતા-

ના ગુરુનું નામ અલયધર્મ ઉવઝાય આપ્યું છે તેના આદિ ને અત-
ના ભાગ નીચે પ્રમાણે છે :—

શ્રી સિદ્ધારથ કુલતિલુ, ચરમ જિજ્ઞેસર વીર,
પાભુગિ પ્રણુમી તસ તણા, સોવિત્રવત્ર શરીર ૧
જિનવર શ્રીમુપિ જિપદિસઉ, લવિક લોક સુધકાજિ,
જિનપ્રતિમા જિન સારથી, ભાપિ શ્રી જિનરાજિ. ૨
પ્રતિમા જિનની જિનપરિ, આરાહિ એકતિ
અહિલવિ પરિલવિ સુપ લહધ, હંમ ભાપધ અરિહત ૩
જિજ્ઞેસર જિનવર આગલિઈ, પૂરધ જિકા પધવ,
તેજસાર નૃપતણી પરિ, સુપ ભોગધ સદૈવ ૪
ચાર રાજ તિણિધ પામીયા, પૂજતણુધ પ્રમાણિ,
સર્વારથ સિધિઅચ્છ, લહિસિ શિવ નિર્માણુ ૫

x

x

x

અતે—શ્રીધરતર ગચ્છિ સહિ ગુરુરાય, ગુરુ શ્રી અલયધર્મ ઉવઝાય,
સોલહસધ ચઉવીસિ સાર, શ્રી વીરમપુર નયર મઝાર. ૪૧૫
અધિકારધ જિનપૂજ તણુધ, વાચક કુશલલાલ ધમ ભણુધ,
જે વાંચધ નઈ જે સાંભલધ, તેહના સદ્ મનોરથ ફલધ. ૪૧૬

આ રાસની સ. ૧૬૪૪ની પ્રત સ્વ. ગુલાબવિજયના ભંડારમા
૧૬૯૯ની ઘડરના બાધઓના ભંડારમાં, સ. ૧૭૪૨ની પ્રત પાલણુ-
પુરના ભંડારમા અને સં. ૧૭૮૯ની પ્રત જૈન એસોસીએશન ઓફ
ઇડિયા મુબમ પાસેના ભંડારમા છે. (ભુઓ મારો સચ્છ નામે
જૈન ગૂર્જર કવિઓ ન ૧૪૩ કુશલલાલ પૃ ૨૧૧થી ૨૧૬.) આ
રાસના સાર વિસ્તારભયને લીધે અત્ર આપ્યો નથી. આ કવિની આ
સર્વ કૃતિઓ પ્રકટ થયે તેનાં ખરાં અને વિશેષ મૂલ્ય અંકાશે. અત્યારે તો
તેના સખધમાં ઉપલબ્ધ થયેલી હકીકતોજ અત્ર મુકવામાં આવી છે.

ત. ૧૪-૯-૨૫

૨ે પ્રિઅ બરસ—ગાધોળ મહાત્માની } મોહનલાલ દલવીચ દેશાઈ.

(૧૫૮)

અનુલેખ—વિક્રમ સત્તરમી સદીમાં પટેલા મેતામ્પર અંત પડી દિગંબર જૈન યનારસીદાસ એક સારા શ્રાવક-કવિ ઉત્તર દિદમા થઈ ગયા—તેમના સમયસાર યનારસી વિલાસ વગેરે ગ્રંથો પ્રસિદ્ધ છે. તેમણે પોતાની અધુરી આત્મ જીવનીમા—‘અર્ધકથાનક’માં અભયધર્મ ઉપાધ્યાયનો સં ૧૬૫૭ ના અરસાનો ઉલ્લેખ આગ્યો છે તે તે કુશલલાલના ગુરુ સંપૂર્ણ રીતે સંભવે છે તે ઉલ્લેખ નીચે પ્રમાણે છે.—

વિદ્યા પદિ વિદ્યામે રમે, સોલહસે સત્તાવને સમે,

* * *

ખેરતર અભયધર્મ ઉવજાગ્ય, દોય શિષ્ય જુત પ્રગટે આય,
ભાનુચંદ્ર મુનિ ચતુર વિશેષ, રામચંદ્ર આલક ગૃહ ભેષ. ૧૭૩-૭૪

આ પરથી અભયધર્મના બે શિષ્ય ઉક્ત ભાનુચંદ્ર તે રામચંદ્ર હતા. તે ઉપરાત કુશલલાલ હોવા થટે આ પૈકી ભાનુચંદ્ર પામે યનારસીદાસ કર્મગ્રંથ-પ્રતિક્રમણાદિ લખ્યા હતા.

આ હકીકત ખૂબી પાડવા માટે પૂજ્ય મુનિ મહારાજ શ્રી અમરવિજય-ચતુરવિજયાદિનો ઉપકાર માનુ છું.

તા. ૬-૧૦-૧૯૨૫

મો. દ. દેશાઈ.

માધવાનગ કામકંદલાની લે કકથા.

હિંદુ લોકકથાના સાહિત્યના માધવાનગી કથા અગત્યનું સ્થાન ભોગવે છે તેની લોકપ્રિયતા તથા અગત્યતા ધણે અંશે વિક્રમ રાજના તે ભાગને આસારી છે આ ગ્રંથનાં અનેક હસ્તલિખિત પુસ્તકો ઢેકઢેકાણે મળી આવે છે Dr. Ausrecht ના Catalogus Catalogorum મા. (ત્રણ ભાગોમાં) ધણીક હસ્તલિખિત પ્રતો નોંધી છે. આમાં આનંદધરનું કામકંદલા નાટક તથા કનકમુદરની માધવાનગ કથા ધ્યાન ખેંચે છે. કામકંદલા નાટકના રૂપે સંસ્કૃત સાહિત્યમાં ૧૫૧, પરંતુ કથાનેજ નાટકનું નામ આપ્યું છે હિંદુસ્તાનની મુખ્ય ભાષાઓમાં પણ તે કથા ઉતારેલી છે તેજ તેની લોકપ્રિયતા સાબીત કરે છે. લોકકથાના સાગરરૂપ કથાસરિત્સાગર, સિંહાસન દ્વાવિશિકા તથા વેતાલપચવિશતિમાં આ વાત મળતી નથી. કથાસરિત્સાગર (૩-૧૫ અને ૧૦-૫૮) ના ઇલ્લક નામના વલ્લિક્ષુ સ્ત્રીના વિરહથી મૃત્યુ, વિક્રમસિંહ, કુમુદિકા વેમ્યા, અને શ્રીધર બ્રાહ્મણની વાતમાં કુમુદિકાનો શ્રીધર ઉપરનો પ્રેમ તથા ક્ષેમંકરની સિંહાસન દ્વાવિશિકાની ૭ મી વાતમાં ધનંદ શ્રેષ્ઠિએ બનાવેલા ક્ષીપમાં દેવાલયમાં લેખ વાચીને સ્ત્રી પુરૂષને સજીવન કરવાને વિક્રમ ખડ્ગ લખીને પોતાનું મસ્તક છેદવા તૈયાર થાય છે ત દષ્ટાંતમાં થોડે અંશે આ કથાનું સામ્ય જોઈ શકાય શામળાસદે તો સિંહાસન ગતિસીમા આ વાત ૨૬ મી વાત તીકે આપી છે. સંસ્કૃત કથાની અગત્યતા એ કારણોને લીધે છે. તેમાં મળી આવતા (૧) સંસ્કૃત સુભાષિતો તથા (૨) પ્રાકૃત ગાઢાઓને લીધે, આ સુભાષિતો તથા ગાઢાએ ત્રણ ખરા બીજા ગ્રંથોના મળી આવતા નથી. જાણીતા કલોરેન્ટામન વિદ્વાન ડૉ. ફ્રેડે વેથેનીએ ૬ હસ્તલિખિત પુસ્તકો ભેગા કરીને આ વર્તા રામન અક્ષરોમાં છપાવેલી છે અને સાથે ગાઢાઓનો ઇંગ્રેજ તરજુમો આપેલો છે તેમાં તો ફક્ત એકજ દુહો છે.

“ ભમરા બાગુઈ રસવિરજાં જે ચુખઈ વાગુરાઈ
 ઘુસ્યા ક્યા બાગુઈ આપઝ જે સુક લકડા ખાઈ ”

પરંતુ સેન્ટ્રલ લાઇબ્રેરીમાં આની ત્રણ પ્રતો (આમાં એક
 પુસ્તકનું નામ માધવાનંદ નાટક આપેલું છે પણ તે ખોટું છે. બીજી
 કથાઓ જેવાજ રૂપમાં આ કથા છે) છે તેમાંથી નીચેના દુસ
 નારવી કાઢેલા છે.—

સમસ્યા.

પ્રિયુ પવાસા આલિહિ ખાલા વિરહ જલાઈ
 વિસહર નિશિ બીતઈ સિખ્યડે નિશિ દીવડ ઉડલાલી
 ગિપુર ન દીધઈ સંકરઈ રમાયણ હાગુએણ
 ઉભારહ બીમ ન દીધઈ સા મો રદિદિ પ્રિયેણ

કામકંઠલાવિરહવિલાપ.

પ્રિયડા ફટિ પસાઉ કરિ કેતા દુઃખ સહેસિ
 પ્રિય માણસ વિયુજા હિયયા છવિયં કાહુ કરેસિ
 કરવતડી કરતાર જડે સિરિ દીજઈ તાહુરઈ
 તહિ તુ બગી સાર વેદન વિજાયાતણઈ
 પાણી તણઈ (વિચુઈ) કદાવા જિમ ફૂટઈ હિયડે
 તિહિજ માણસ હોઈ સાચકે નેહ નિ બાણવડે

સંસ્કૃત કથાઓમાં માધવની પૂર્વ જન્મના શાપની વાત આવતી
 નથી અને તે ગુજરાતી કથાઓ કરતાં ઘણીજે ટુંકી છે. સંસ્કૃત

૧. પ્રિય પ્રવાસે આલ્યો, ખાલા વિરહથી બળે છે. તેથી વિસહર (સર્પ)
 લીતે લખ્યો છે અને તેથી દીવો ચોલાય છે. ૨. હનુમાને. ૩. ભારત.
 ૪. દીધી. ૫. હે હૃદય પ્રસાદ કરીને ફૂટ કેટલાં દુઃખ સહેસ ! પ્રિય
 માણસથી વિયુક્ત હૃદય છવીને શું કરીશ ?

૬. હે વિધિ, જે તારા માથા ઉપર કરવત મૂકાય તો વિયોગની વેદના
 તું બાણે. ૭ પાણી વિના કાદવની પેટે જે માણસનું હૃદય વિયોગથી ફાટે તે
 માણસ છે અને સાચો નેહ પણ તે બાણવો.

કથાનું જુનામાં જુનું હસ્તલિખિત પુસ્તક ઈ. સ ૧૫૩૦ મળી આવેલું છે (Brit. Museum Catal p. 118.) આ કથા ૧૪ માં શતકમાં રચાયેલી મનાય છે (Keith Catalogue of Sanskrit Mss in the Bodleian. Appendix p. 44) પુષ્પાવતીના રાજા ગોવિંદચંદ્રને માધવ નામનો બ્રાહ્મણ (પુષ્પ બટુક) છે, તેના રૂપથી નગર નારીઓ વિહ્વલ બની જાય છે અને તેથી પૌરજનો રાજા પાસે ફીયાદ કરે છે. રાજા તેની પરીક્ષા કરવાને વાસ્તે પોતાની રાણીઓને સૂક્ષ્મ વસ્ત્ર પહેરાવીને તિલના દગલા ઉપર બેસાડે છે. માધવને જોઈને રાણીઓ વિહ્વલ બને છે તથા તેમનું વીર્ય સ્ખલિત થાય છે. આથી તેઓને વસ્ત્રે તિલ ચોટે છે. રાજા તે જોઈને પૌરજનોની ફીયાદ ખરી માને છે; માધવને શહેરમાંથી નીકળી જવાની આજ્ઞા કરે છે. માધવ ફરતો ફરતો અમરાવતી નગરીમાં આવે છે અને રાજસમાના દ્વારે આવી ઉભો રહે છે. સભામાં ગીત નૃત્ય વગેરે થતાં હતાં તે સાંભળીને માધવે કીધું કે સભામાં બપો મૂખ્યાં છે. રાજદ્વારપાળે રાજાને કીધું. રાજાએ પૂછ્યું કે શાથી? માધવે કીધું કે પૂર્વ દિશામાં તત્રી વગાડનારનો અગુડો નથી; તપાસ કરતાં તેમ માધુસ પડ્યાથી રાજાએ પોતાની પાસે બેસાડ્યો અને સન્માન આપું કામકદલા વેસ્યા નાચ કરી રહી છે અને તેની ચંદનની કચુરી ઉપર ભપરો આવીને બેઠેલો છે. તે તેણે નાચમાં સ્ખલન કર્યા વગર શ્વાસથી ઉગ્ર્યો સભામાંથી કોઈએ તે ચાંતુરી પીછાતી નહીં તેથી માધવને ખેદ થયો પોતે તેથી તેણીને પાનનું બીડુ આપ્યું. કટલીક પ્રતોમાં રાજાએ તેને જે સિરપાવ આપ્યો હતો તે બકીસ કર્યો એમ છે. આથી રાજા ગુસ્સે થયો અને તેને શહેર છોડી જતા રહેવાનો હુકમ કર્યો. રસ્તામાં કામકદલા તેને મળી અને તેને ત્યાં એક રાત્રી રહેવાનો આગ્રહ કર્યો રાત્રિ સમસ્યા વિનાદ તથા આનંદથી પસાર કરી (સંસ્કૃત ગ્રંથોમાં

સમસ્યાઓ ધ્રાણીજી કે પગ ગુજરાતી ગ્રંથોમાં લખી છે). સ્વાર
થતાં માધવ આલ્યો પાણુ બન્નેનું હૃદય એક હોવાથી વિરલ અસહ
લાગ્યો. માધવ ઉબગયિની ગંગા અને ત્યાંના મહાકાલેશ્વરના મંદિરમાં
લેખ લખ્યા રાજા વિક્રમે તે વાંચ્યા અને ગાગ ગણિકાને તે વિરલ
માણસની શોધ કરવા મોકલી. ગોગે તેને કમકંઠલાના નામથી રાત્રે
નિશ્વાસ મુકતો હોવાથી ગોળખી કાઢ્યો. રાજા વિક્રમે તેને બોલાવ્યો
અને સમજાવ્યો પરંતુ તેણીના ઉપર અપાર પ્રેમ હોવાથી માન્યું
નહીં. રાજા વિક્રમે તેની પરીક્ષા કરી તો પ્રેમ સત્યજ્ઞ બાણ્યો.
આથી વિક્રમે કમસેન ઉપર હુલ મોકલ્યો. કમસેને ગણિકા
આપવાનું કષ્ટ ન કર્યું. વિક્રમ એના લગ્ન આલ્યો. પ્રથમ તે
વ્યવહારીઆનો વેશ કરીને કમકંઠલાની પરીક્ષાને માટે રથમાં બેસીને
ગયો અને રાત્રે ત્યાં રહી તેણીને સમજાવી અને રાત્રીએ તેણીની
છાતી ઉપર પગ મુક્યો. કમકંઠલાએ કીધું કે તે બ્રાહ્મણ ઉપર પગ
મુક્યો કારણ કે મારા હૃદયમાં માધવ બ્રાહ્મણ વસેલો છે. રાજાએ
કહ્યું કે ઉબગયિનીના એક માધવ બ્રાહ્મણ તો મરી ગયો અને
ખીજે લાંગ ગાંત્રે ખીતો હતો તથા વેશ્યામાં ફરતો હતો તેને
કોઈએ મારી નાખ્યો. આથી કમકંઠલા માધવ જપતી મૂર્છા ખાઈને
મૃત્યુ વશ થઈ. રાજા સપ્તેક થઈને પોતાના સૈન્યમાં આવ્યો. માધવને
કહ્યું. માધવ મૂર્છા ખાઈને મરણ પામ્યો. રાજા આ બ્રાહ્મણની
હત્યાને લીધે તરવાર કાઢીને મરવાને તૈયાર થાય છે. વીરવેતાલ
હાજર થાય છે. રાજાને વારે છે અને અમૃત ટ્રિપિકા લાવીને બન્નેને
સજીવન કરે છે. કમસેન રાજા કમકંઠલાની પાલખી ઉપાડીને
સૈન્યમાં આવીને માધવને કમકંઠલા સમર્પે છે. વિક્રમ એને
ઉબગયિનીમાં લઈ જાય છે અને તેઓને પરણાવે છે. કેટલીક પ્રતોમાં
કમસેનની સ.થે યુદ્ધ થાય છે તથા તે હારે છે ને પછી કમકંઠલા
આપે છે તેવું કહેવું છે; અને માધવ અને કમકંઠલાના સજીવનના

સમયની વચ્ચેમાં કેટલોક વૃત્તાંત આપેલો છે, અને જે કે બુદ્ધી બુદ્ધી પ્રતોમાં થોડી ઘણી વાતમાં તથા ભાષામાં ફેર હોય છે તો પણ મુખ્ય મુદ્દાઓ તો એકજ છે. આ વાર્તા ઉપર કહ્યા પ્રમાણે હિંદુસ્તાનમાં મુખ્ય ભાષાઓમાં ઉતારેલી છે. હિંદીમાં શાલિગ્રામવિજયનું અનાવેલું માધવાનળ કામકદલા નાટક છે મરાઠીમાં પણ મી. ભાગરેનું કામકદલાનું નાટક છે. ગુજરાતીમાં માધવાનલ કામકદલા દોગ્ધક (દુહા પ્રબંધ) તથા માધવાનલ કામકદલા રાસ મળી આવેલા છે. ગુજરાતીમાં સંસ્કૃત કથાનો અનુવાદ મૂળ સાથે આત્મારામ પ્રેમજીએ ૧૮૮૯ માં છપાવેલો છે. પ્રથમ પ્રબંધ આત્રપદ (આમોદના) કાયસ્થ કવિ નરસાસુત ગાયપતિએ સ. ૧૫૭૪ માં બનાવેલો છે એ અથના આઠ અંગ છે અને તેમાં ૨૫૦૦ દુહા છે. ૧૮ માં શતકમાં થયેલા શામળસદૃની વાર્તાઓ પ્રસિદ્ધ છે. પરંતુ ૧૬ માં શતકમાં હિંદુ લેખકની આ લોકકથા વિશેષ આહ્વાદજનક છે. કવિની વર્ણન કરવાની આતુરી સારી છે, ૧૬ માં શતકના ધણા ખરા મળેલા અથો ધાર્મિક છે પરંતુ આ લોકકથાના અથમાથી લૌકિક બાબત ધણી જાણવાની મળી આવે તેમ છે માધવને પુષ્પાવતીમાં કાઠી મુકવાને મહાજન રાજ પાસે જાય છે તેનું કવિએ સારું વર્ણન કર્યું છે, અને તેથી તે વખતના ધંધા વગેરેનું સારું ભાન થાય છે માધવ અમરાવતી છોડીને ઉજ્જયિની જાય છે ત્યાં રસ્તામાં આવતી વનસ્પતિ ફલ ફૂલનું પણ વર્ણન કવિએ આગેહુબ કર્યું છે આમાં ધણાં અપભ્રંશ શબ્દો વપરાયેલા છે, તથા મુઝાવબોધની ભાષાનાં કેટલાંક રૂપો ટકી રહેલાં છે તેથી ભાષાશાસ્ત્રીને આમાંથી સારો ખોરાક મળશે વિશેષ તો એ છે કે પ્રતીક સવત ૧૬૯૩ માં લખાયેલ છે તથા પ્રાય શુદ્ધ છે.

આદિ

કુચર કમલા સતિરમણ મયણ મહાભાગ નામ

પદ્ધિ ૫૭૭ પચકમત્ર પ્રથમજી દર પ્રણામ

સમસ્યાઓ થોડીજ છે પણ ગુજરાતી ગ્રંથોમાં ઘણી છે). નવાર થતાં માધવ આલ્યો પણ બન્નેનું હૃદય એક હોવાથી વિરલ અગ્નિ લાગ્યો માધવ ઉન્નયિની ગયો અને ત્યાંના મહાકાલેશ્વરના મંદિરમાં લેખ લખ્યા. રાજા વિક્રમે તે વાંચ્યા અને ગોગ ગણિકાને તે વિરહી માણસની શોધ કરવા મોકલી. ગોગે તેને કામકદ્વાના નામથી રાત્રે નિશ્વાસ મુકતો હોવાથી ઓળખી કાઢ્યો. રાજા વિક્રમે તેને ઓલાવ્યો અને સમજાવ્યો પરંતુ તેણીના ઉપર અપાર પ્રેમ હોવાથી માન્યું નહીં રાજા વિક્રમે તેની પરીક્ષા કરી તો પ્રેમ સત્યજ્ઞ જણાયો. આથી વિક્રમે કામસેન ઉપર દૂત મોકલ્યો કામસેને ગણિકા આપવાનું કબુલ ન કર્યું વિક્રમ સેના લઈને આલ્યો પ્રથમ તે વ્યવહારીઆનો વેશ કરીને કામકદ્વાની પરીક્ષાને માટે રથમાં બેસીને ગયો અને રાત્રે ત્યાં રહી તેણીને સમજાવી અને રાત્રીએ તેણીની છાતી ઉપર પગ મુક્યો કામકદ્વાએ કીધું કે તેં બ્રાહ્મણ ઉપર પગ મુક્યો કારણ કે મારા હૃદયમાં માધવ બ્રાહ્મણ વસેલો છે. રાજાએ કહ્યું કે ઉન્નયિનીમાં એક માધવ બ્રાહ્મણ તો મરો ગયો અને બીજો ભાંગ ગાત્રે પીતો હતો તથા વેશ્યામાં ફરતો હતો તેને કોઈએ મારી નાખ્યો આથી કામકદ્વા માધવ જપતી મૂર્છા ખાઈને મૃત્યુ વશ થઈ રાજા સંપેદ થઈને પોતાના સૈન્યમાં આવ્યો. માધવને કહ્યું. માધવ મૂર્છા ખાઈને મરણ પામ્યો. રાજા આ બ્રાહ્મણની હત્યાને લીધે તરવાર કાઢીને મરવાને તૈયાર થાય છે. વીરવેતાલ હાજર થાય છે. રાજાને વારે છે અને અમૃત રૂપિકા લાવીને બન્નેને સજીવન કરે છે કામસેન રાજા કામકદ્વાની પાલખી ઉપાડીને સૈન્યમાં આવીને માધવને કામકદ્વા સમર્પે છે. વિક્રમે એને ઉન્નયિનીમાં લઈ જાય છે અને તેઓને પરણાવે છે કેટલીક પ્રતોમાં કામસેનની સાથે યુદ્ધ થાય છે તથા તે હારે છે ને પત્ની કામકદ્વા આપે છે તેવું કહેવું છે; અને માધવ અને કામકદ્વાના સજીવનના

સમયની વચ્ચેમાં કેટલોક વૃત્તાત આપેલો છે, અને જે કે જુદી જુદી પ્રતોમાં થોડી ઘણી વાતમાં તથા ભાષામાં ફેર હોય છે તો પણ મુખ્ય મુદ્દાઓ તો એકજ છે. આ વાર્તા ઉપર કલા પ્રમાણે હિંદુસ્તાનમાં મુખ્ય ભાષાઓમાં ઉતારેલી છે. હિંદીમાં શાલિગ્રામવિજયનું યનાવેલું માધવાનળ કામકદલા નાટક છે મરાઠીમાં પણ મી. ભાંડારેનું કામકદલાનું નાટક છે. ગુજરાતીમાં માધવાનલ કામકદલા દોઝક (દુહા પ્રબંધ) તથા માધવાનલ કામકદલા રાસ મળી આવેલા છે. ગુજરાતીમાં સસ્ત્રુત કથાનો અનુવાદ મૂળ સાથે આત્મારામ પ્રેમજીએ ૧૮૮૯ માં છપાવેલો છે. પ્રથમ પ્રબંધ આમ્રપદ (આમોદના) કાયસ્થ કવિ નરસાસુત ગણપતિએ અ. ૧૫૭૪ માં યનાવેલો છે. એ પ્રયત્ન આઠ અગ છે અને તેમાં ૨૫૦૦ દુહા છે. ૧૮ મા શતકમાં થયેલા શામળસદની વાર્તાઓ પ્રસિદ્ધ છે. પરંતુ ૧૬ મા શતકમાં હિંદુ લેખકની આ લોકકથા વિશેષ આહ્લાદજનક છે. કવિની વર્ણન કરવાની આતુરી સારી છે, ૧૬ મા શતકના ઘણા ખરા મળેલા અથો ધાર્મિક છે પરંતુ આ લોકકથાના અથમાથી લૌકિક આગત ઘણા જાણવાની મળી આવે તેમ છે. માધવને પુષ્પાવતીમાં કાઢી મુકવાને મહાજન રાજ પાસે જાય છે તેનું કવિએ સારું વર્ણન કર્યું છે, અને તેથી તે વખતના ધંધા વગેરેનું સારું ભાન થાય છે માધવ અમરાવતી છોડીને ઉજ્જયિની જાય છે ત્યાં રસ્તામાં આવતી વનસ્પતિ ફલ ફૂલનું પણ વર્ણન કવિએ આગેહુજ કર્યું છે આમાં ઘણાં અપભ્રંશ શબ્દો વપરાયેલા છે, તથા મુખ્યાવગ્રોધની ભાષાનાં કેટલાક શ્લોકો ટકી રહેલા છે તેથી ભાષાશાસ્ત્રીને આમાંથી સારો ખોરાક મળશે. વિગત તો એ છે કે પ્રતીક સવત ૧૬૬૩ મા લખાયેલ છે તથા પ્રાય. શુદ્ધ છે.

આદિ.

કુચર કમત્તા રતિરમણ મયલ મહાભલ નામ

પંશ્ચિમ પુજ પયકમત પ્રયમજી કૃદ પ્રણામ

ધન્યજ્ઞતાથી વેગલું વદુ તે સરસતિ
 માધવનલ વર્ણનવ્યર્ધ મનસિદ્ધિ દેજે મનિ ૫
 હંસ ચડી હીડઈ સદા વીણાપુસ્તકપાણિ
 નિગમ નિરંતર આલવધ ઘોરતારમધિ વાણિ ૬
 ભગિની ત્રણ ભયણુકતાણી સુગી ન ખીજ આન
 તુ ઉગી હ પાડવા અંધાકાર અજ્ઞાન ૭
 મકરધ્વજ મુનિવર સુતા પુરસીધર પૂજેસિ
 માધવનલ વર્ણનવિપર્ધ મતિ માગીનિ લેસિ ૮
 નલ માધવનલ નિર્મિ કરી કામકુંદલા નારિ
 કુમળાં જે કન્દલમ્ તુલિનદિ રણુ મુસારિ ૧૪
 મહોદધિ મયણુ પુરાણથી ચંચ લરીનર્ધ મતિ
 કવિ કાયસ્થ કંથાકવિ નરસા સુત ગણપતિ ૧૫
 ઢાઢારકાંઈ હુંકડું આપ્યુદરિ અંધવાસ
 મધ્ય પંથિ નહિ નર્મદ જલકૂણિ જલશાસ ૧૬
 થોડ કરિસુ થોડી મતિં એ અષ્ટાંગ પ્રખંધ
 કવિ મજસલિ કવિંગિદે સવિ કહધ નામી કંધ ૧૭
 કરસિ કથા જિમ કુમુદિની રમવા ભોગી ભૂંગ
 મતિ મુક્તાકલ વીપરસી ચિણુવા ચતુર વિહંગ ૧૮
 ગુણ હીણુદિ રહિ ગામકથ ગણપતિની મતિ અદ્ય
 પ્રગટ ફહા પંચવીસસિં કરવાનુ સંકલ્પ ૧૯
 પોટદિ એ પદખંધ ગણિ હુડતાણઈ મનિ હીક
 સ્ત્રીઆત થઈ રંજસિ રાજકુમર રંજક ૨૦
 એહ કથા જે સલલઈ વચઈ વસી વિશેષ
 પાતક પરિયાવટ તણાં તિહાં રહઈ નહી પૂપ ૮—૧૩
 અહુનિશિ આનદિ સરઈ અગિ ન આવન રોગ
 સજ્જ તાળી અખ્યા નહી ભવિ ભવિ પામઈ ભોગ ૧૪

અંત

ચેવલ કમળા શારદા સગતિ જાય ન છોડિ	
સહ સાથે સસતિ અરધ કથનાં કોડાં કોડિ	૧૫
નરસા સુત ગણપતિ કહિ અગ થયા એ આઠ	
સૂધર્મ સ્વામિનિ શારદા પોતધી દીધુ પાઠ	૧૬
દોસધી દસ ગાઉ મહીં દશ ગાઉં શરસ્થાન	
દસ ગાઉ પણિ નર્મદા આશ્રપદસ્થસ્થાન	૧૭
બાળા ભાટ ભલા વસધી વ્યવહારીયા વિશેષ	
રાજકુલી રૂડી તિહા સ્થલ સ્થલ શ્રીમેરેપ	૧૮
ઉત્તમેન કુલિ ઉત્તમલ રાણુઉ નાગનરેશ	
જા આયર નિર્મદ મદી તા ચાંચુ દેશ	૧૯
ચતુર સલા ચદન તણુઉ મુઝ કાંધી લાગુ વાસ	
ગણપતિ જપધી મ કરિઉ પદ કેતલે પ્રકાશ	૨૦
કવિ ન્યાતિ કાયસ્થ ચતુવાસિંલિ વિખ્યાત	
પૂર એ પદ અધતાં દોહ કયા દહ સાત	૧
વેદ ભુજંગમ બાણ શશી વિક્રમ વરસ વિચાર	
શ્રાવણુતી સુદિ સાતમી સ્વામી મ ગલવાર	૨
સાધ્ય યોગ સૂધઉ હવઉ વાણિજ્ય કર્ણુ વિશેષ	
ઋતુ એ પચાંગની રચી ચુધડીઆ	૩
...	...
...	...
...	...
...	...
...	...
...	...

ધર્મશ્રી માધવાનલ પ્રબલે કવિશ્રીગણપતિવિરચિતે દોગ્ધકપ્રબંધેન
માધવાનલકામકદલા કામક્રીડાસભોગે અષ્ટમાગ સપૂર્ણમ્ શ્રી સંવત
૧૬૯૩ વર્ષે મહા શુદ્ધિ ૯ દિને રાજનગરે આહ બિદપુરે ભ રવિજી
લિખિતમ્

ઉપર કહ્યું તેમ આ કાવ્ય રસપૂરિત છે તેનો ફક્ત એકજ
નમુનો આપીશું માધવ બારે માગ કેવા સુખથી રહે છે તે સંભળો.

રતિ રતિના રસ માણીઈ રતિ રતિના કલ આદાર	
રતિ રતિ લેપ વિગ્રહીઈ રતિ રતિના જાગુઆર	૮-૧૧
કાગુણ કેરો કાગુણાં કિરિકિરિ ગાઈ કાગ	
અગા વગ્નવઘે અગપરિ આલતિ પવન રાગ	૧૬
કેલિ કુસુમી કંરેઈ કંચર સુરતર મોય	
માધવ કાગઈ ઝાંટાણાં અમર અવધાં વેઈ	૧૭
પીલી પ્રાધી પાધરી મુલકીએ રાગ રાલ	
અન્યોઅન્નિ ઝાંટણાં ચટકુ લાગુ ચોલ	૧૮
હરપિ રમઠ હુતાશની નિરપી નિમંલ ચદ	
સાધઈ સુરત તાણાં મુવચ વાધઈ અતિ આનંદ	૧૯
ગિહ રેણુ અગીરની સુરતર નઈ સીદુર	
ગયણિ ગુલાલ વ તોલીયા હલર વિજાહિઈ સૂર	૨૦
ગધરાજ અતિ ગહગહધ ચગે વાલી નાંક	
મોગરેલમા માદણા બૂઝઈ જિહા બગ દોક	૨૧
તંતિ શિપર ધન શમ્ભઈ પવન તણા પત્રોલ	
માધવ મહિલાસિંહિ કરઈ કીડારસિ કંચોલ	૨૨
આજ હુ આગિ દેવનઈ પાલપિ બધસિ પાલિ	
પ્રતિબ્દી પૂજન કરસિ અગર મુચદન આલિ	૨૩
કરિ કરિ મોવન ગેડિકા રત્ન દડલુ આણિ	
રામાગિઈ રંગિ રમઠ પ્રેમિ પ્રાણ પ્રમાણ	૨૪
ચદનિ ચરચુ ચેતનઈ મૈત્રિ સરસુ માસ	
અંબુધિની પરિ ઉલટઈ આજ અહારી આસ	૨૫
કોણમણિ કહુ કહુ કરઈ કોડિલ અંબાડલિ	
તરઅર નવપક્ષવ ધરઈ મધુકરિ મણકિઈ માલિ	૨૬
હોલિ બધાવઈ હોચકા સુરતરકેરિ સાપ	
માધવ સાચઈ હિંચસિંહિ લીલા લટકઈ લાપ	૨૭

કટિતટકેશ કટકડા મરડસિ માથા વેણી
 અદોલિસિ આકાશિય ગ્રહિઉ રહિ નહી ક્રેણિ ૨૮
 સિંગલ લેઇ ઉદ્યગિરિ અસ્તાચલ આવેસિ
 રમતિ રમતો રગ ભરિ હૃદયાભીતરિ લેશિ ૨૯
 ગાયન મુસર મુપિ ગાય કરિ વાયસિ ખચઇ વાઘ
 તિદ્દણુ તૃણવત લેપવઉ આબ્જનઇ ઉન્માદિ ૩૦
 પીત પર પર પહિરણુ ઉગણિ નીલાં નેત્ર
 ચોલી ચટકય ચોલની મુગટ કુસુમ સિરિ સેત્ર ૩૧
 કરિ વર કણુચર કંલડી ચદન ચોલકચોલ
 કસ્તુરી કરૂંરચુત માનનિ મુષતખોલ ૩૨
 નિરખી નિર્મલ ચદ્મુ જિગિઉ અખરેસિ
 મરૂઉ ચારસિ મરઘલી મમ આધુ આલેસિ
 ચંદનિ ચરચુ ચદલા સતોપુ શિર નામિ
 જા જીવત તાં જુ રહઇ અજ ધરિ એણુઇ દામિ

આવા ધણુક પ્રસંગો છે. કવિ કહે છે કે તેણે મયણુપુરાણમાંથી
 ચંચુપ્રવેશ કરીને ૧૭ દિવસમાં આ ગ્રંથ રચેલો છે. તેથી એમ
 જણાય છે કે મયણુપુરાણ નામનો મોટો શૃંગારરસની વાર્તાઓનો
 ગ્રંથ અપભ્રંશ અથવા પ્રાચીન ગુજરાતીમાં હશે. પોતાના ગ્રંથના
 ભાગનું નામ પાડતા કવિ અગ કહે છે કવિઓમાં કાવ્યના ભાગોને
 કંઠ કહે છે. હેમાચાર્યના કાવ્યાનુશાસનમાં મહાકાવ્યની વ્યાખ્યા
 આપતા અપભ્રંશના એ ભેદ પાડે છે તત્ર પ્રાયઃ સંસ્કૃતપ્રાકૃતાપભ્રંશ
 ગ્રામ્યભાષાનિવદ્ધં મહાકાવ્યમ્ અને તે ભાષાઓના દાખલા આપતા
 કહે છે (અપભ્રંશભાષાનિવદ્ધસન્ધિવન્ધમાઢિમન્થનાદિ ગ્રામ્યાપ-
 ભ્રંશભાષાનિવદ્ધાવસ્કન્ધકવન્ધં મીમકાવ્યાદિ,) કે અવસ્કન્ધક-
 વન્ધવાળા ગ્રામ્યાપભ્રંશ ભાષાના કાવ્યો હોય છે અને તેવું કાવ્ય

ભીમકાવ્ય છે. સાહિત્યર્પણમાં અપભ્રંશ ભાષાના કવ્યોના સર્ગનું નામ કડવક આપેલું છે.

અપભ્રંશનિવંધેસ્મિન્ સર્ગાઃ કડવિકાભિધાઃ ।

તથાપભ્રંશયોગ્યાનિ હંદાસિ વિધિધાન્યપિ ॥ યથા કર્ણપરાક્રમઃ

કડવક (કડવા) નો સમક તે સધિ એમ હેમાચાર્ય પોતાના છંદોનુશાસનના છાંદા^૧ અધ્યાયમાં કહે છે (સન્ધ્યાદૌ કડવકાન્તે ચ ધ્રુવં સ્યાદિતિ ધ્રુવા ધ્રુવકં ધત્તા વા-કડવક સમૂહાન્મકઃ સન્ધિસ્તસ્યાદૌ ચતુર્ભિઃ પદ્મડિકાઘ્રિહંદોભિઃ કડવકમ્) અપભ્રંશ ગ્રામ્ય અપભ્રંશ અને જુની ગુજરાતીનો સંગ્રહ એ પ્રસંગ અહીં ઉપસ્થિત થાય છે પરંતુ તે વિષયાંતર હોવાથી અહીં પડતો મકીએ છીએ

માધવાનગ કામકંદલા દોઝક પ્રબંધમાં આપેલી વાત.

સરસ્વતીને તટે શુકદેવ તપ કરે છે તેને સસારમાં પાડવાને વ્યાસ કામને બોલાવે છે. કામ રતિ અને પોતાના બીજા સહાયોના સાથે મુનિને છતવા બળ્ય છે, પણ તેનો પ્રયત્ન નિષ્ફળ બળ્ય છે. છેવટે રતિ એક યુક્તિ બતાવે છે, એક મોટો મહેલ બનાવીને તેમાં બ્રાહ્મણ વેશ્યાની સેવા કરે છે એવું બતાવે છે. બ્રાહ્મણ શુકદેવને સ્ત્રીની

૧ હેમાચાર્યના છંદોનુશાસનના પાંચમા અધ્યાયમાં અપભ્રંશના છંદોના લક્ષણો આપેલાં છે. મૃદત કંદઃશાસ્ત્રના ઘણા ગ્રંથો છે. તેમ પ્રાકૃત પિંગળ મુખ્ય છે. આ પુસ્તક ચાર ટીકાઓ સાથે રોયલ એસિયાટીક સોસાયટી તરફથી તથા લક્ષ્મીવલ્લભની ટીકા સાથે નિર્ણયસાગર પ્રેસ તરફથી પ્રસિદ્ધ થયું છે. હેમાચાર્યના છંદોનુશાસન (વૃત્તિ) ની પ્રાચીન શુદ્ધ પ્રત સેન્દ્રલલાયખેરીમાં છે. છંદોનુશાસનના પર્યાયોની પણ એક નવીન પ્રત છે. આ ગ્રંથ પન્યાસ આનંદસાગર પાસે શુદ્ધ કરાવીને રોક દેવકરણ મૂલજીએ નિર્ણયસાગર પ્રેસમાં ૧૯૧૨ માં છપાવેલો છે. અપભ્રંશના અભ્યાસીએ આ ગ્રંથ અવશ્ય વાંચવો જોઈએ

મહત્તા બતાવે છે. શુક પોતાના ધ્યાનથી આ કપટ જાણે છે અને શાપ દે છે. કામ અમરાવતીમાં કુબેરદત્ત બ્રાહ્મણને ત્યાં જન્મે છે. પાંચ વરસનો થતાં તેનો બાપ પરદેશ જવાથી માતા પ્રુલ લાવવા મોકલે છે. વાડીમા શાકિની ગૃધ્રિણીનું ૩૫ લેખને તેને હરી જાય છે. આકાશમાં ચાલતાં ગૃધ્રિણી પુષ્પાવતીના રાજા ગોવિંદચંદ્રના બાણથી હણાય છે, માધવ નીચે પડે છે રાજા તેને દેવદત્ત દેહરાસરીને ત્યાં મૂકે છે અને તેને રાજપુત્રની માફક પાળવાનું કહે છે અને પાંચ ગામ આપે છે. દેવદત્તે તેને ખોળે લીધો અને સર્વ કળાઓમાં પ્રવીણ કર્યો (૧ અંશ)

કાંતિનગરમા શ્રીપતિશાહ વ્યવહારીઓ છે અને તેની સ્ત્રીનું નામ સોહાસણી છે તેને એક પુત્રી થઇ. વીજુ નામની વેશ્યા જેને શ્રીપતિની સાથે સંબંધ હતો તેણે પુત્રી કામકંદલાને જળથી લીધી અને અનેક શાસ્ત્રો લાણાવી સર્વકળા સંપન્ન કરી; કવિ કામકંદલાનું વર્ણન બહુ લખાણથી કરે છે.

નિલવટિ કસ્તૂરીતિલક મ કરિસિ સ્ધી અયણ
સહિજિ શીહર લેપવી કરિસિ રાહુ વિનાણ

આ આપણને ભામિનીવિલાસમાંનો કસ્તૂરીકાતિલકમાલિ તથા ઋતુસહારનો ઇદિતિ પ્રવિશ મેહં એ શ્લોકો યાદ દેવડાવે છે. વેશ્યાએ કામાવતીના રાજા કામસેનને કામકંદલા અર્પણ કરી; પણ કોઈ પણ પુરૂષ તેને તૃપ્ત કરી શકતો ન હોવાથી તે કોઇને પણ ચાહતી નથી (૨) માધવનું ૩૫ જોઇને રાણીએ તેને પ્રાર્થ્યો. માધવે શીલ સામ્યચ્યુ, રાણીએ તેને રાજ્યમાંથી કઢાવ્યો (૩) માધવ અમરાવતીમા આવ્યો રાજા સભામાં પોતાની વાત કહી. માયાપે ઓળખ્યો. રાજાએ ગુણથી આકર્ષાઈને પોતાનો સહચર બનાવ્યો. માધવનું ૩૫ જોઇને પુરનારીઓનું વીર્ય સ્ખલિત થતું હોવાથી કોઇને ગર્ભ રહેતો

નથી. આથી નગરજનો રાજ પામે ગયા અને કીધું કે અમે નગર તજીએ છીએ નહીંતો માધવને કાઢો. અહીંયા નગરજનોનું વર્ણન કવિએ સારું કર્યું છે. રાજને માધવની પરીક્ષા કરી. રાણીઓને તિલના ઢગલા ઉપર બેસાડો રાજની ખાત્રા થઈ માધવને રજા આપી. (૫) સંસ્કૃત કથાની માફક માધવ કામદેવેન રાજના નગરમાં આવે છે. ગીતમાં ખોડ કાઢે છે અને રાજ તુલ્યમાન થઈને પોતાની પાસે બેસાડે છે. માધવ કામકંઠલાને બીડું આપે છે, રાજ દ્રાપિત થાય છે. (૬) કામકંઠલાને ત્યાં રાત રહે છે આ પ્રસંગે સમસ્યાઓ વગેરે આતુરી ભરેલી વાતો થાય છે. આ સમસ્યાઓ ગૂજરાતી સાહિત્યની નૂની સમસ્યાઓ તરીકે અગત્યની છે. છઠું અંગ બહુ લાંબુ છે.

માધવ ઉજ્જૈની જાય છે રસ્તામાં આવતાં પુલ ફલ લતાઓનું કવિ વર્ણન કરે છે મહાકાલેશ્વરના દેહરામાં લેખ લખે છે. ગોગ-ગણિકા શોધી કાઢે છે અને તેની પરીક્ષા કરે છે. રાજ વિક્રમ પણ ભવૈયાઓના ટોળાને મોકલે છે વ્યવહારીઆનો વેપ કરીને તેઓ માધવ પાસે આવે છે અને રાતે સ્વપ્નામાં કામકંઠલા ધૂતારી છે તેમ બોલીને ધાંધલ કરે છે. માધવ સાંભળે છે પણ માનતો નથી, રાજની માધવના કામકંઠલા તરફના પ્રેમની સંપૂર્ણ ખાત્રી થાય છે તેથી કામદેવે તરફ દૂત મોકલે છે. કામદેવે ના પાડે છે. રાજ વિક્રમ સૈન્ય લઈ ચઢે છે કામકંઠલાને ઘેર રથમાં બેસી પરીક્ષા કરવા જાય છે. માધવ મરી ગયો તે સાંભળીને કામકંઠલા મૃત્યુ પામે છે. માધવ પણ કામકંઠલાનું મૃત્યુ સાંભળીને મરણ પામે છે. રાજ ખર્જ લઈને શિર છેદવા તૈયાર થાય છે અગ્નીહિ (આગીઓ વેતાળ) અમૃત દ્રુપિડા લાવીને સજીવન કરે છે. કામદેવે રાજ પાલખી ઉપાડીને કામકંઠલા વિક્રમને આપે છે. વિક્રમ માધવને સોંપે છે. (૭) વિક્રમ માધવ અને કામકંઠલાને ઉજ્જૈનીની લઈ જાય છે અને ત્યાં તેઓ સુખવિલાસ ભોગવે છે. આ આઠમા અંગમાં માધવ તથા કામકંઠલા પાર માસ કેવી રીતે સુખથી નિર્ગમે છે તેનું સરસ વર્ણન છે. (૮)

માધવાનહ કામકંદલા રાસ કુશલલાલ વાયકે બનાવેલો છે. આ અભયધમના શિષ્ય કુશળલાલ વાયક ખરતરગચ્છના સાધુ હતા તેમણે અગત્તરાસ, તેજસારસ, નવકારસ, મારદોલા ચુપધ વગેરે ગ્રંથો રચેલા છે.

ખત્રીસપુતળીની વાર્તામાં શામળભટ્ટે ૨૬ મી વાર્તા માધવા-
નળની આપી છે તે વાર્તા ઉપરની ત્રણ વાર્તાઓથી કેટલીક બાબતમાં
જુની છે મહાદેવ કાશીમાં થયેલો વખત રહ્યાથી પાર્વતીએ તેમને
રંભાનું રૂપ કરીને જાણ્યા તેમનું વીર્ય નાળામાં પડ્યું. તેનાથી માધ-
વની ઉત્પત્તિ થઇ તેને શિવદત્ત નામનો બાલજી થેર લાગ્યો. ઇંદ્રની
સલામાં અપ્સરાને મદ ચડવાથી ઇંદ્રે શાપ દીધો, તે પાપાણુ થઇને
પડી આ પાપાણુની સાથે માધવે રમતમાં પરણતાં તે સજીવન થઇ.
માધવનું બ્રમરનું રૂપ કરીને અપ્સરા ઇંદ્રની સલામાં તેને લઈ જાય
છે અને પોતાની કંચુકીમાં રાખે છે આથી ઇંદ્ર ફરીથી શાપ દે છે
અને તેથી તે ગણિકા થઇને અવતરે છે. માધવના રૂપથી પૌરસ્ત્રીઓનું
વીર્ય સ્ખલિત થતું હોવાથી તેઓને ગર્ભ રહેતો નથી પરંતુ માધવ
રાજને પ્રિય હોવાથી તે બાબત કહેવાની કોઇની હીમત ચાલતી
નથી. પરંતુ એક કોટિધ્વજ શ્રેષ્ઠિની તરણ સ્ત્રીનો ગર્ભપાત થતાં તે
રાજને ફરીયાદ કરે છે રાજ તિલપ્રયોગથી તપાસ કરે છે. ફરીયાદ
સત્ય માણુમ પડતાં માધવને કાઢે છે. ઉદયસિંહની ઉદયપુરીમાં પણ
પુકરીકે પ્રધાનને ત્યાં તેવોજ પ્રસંગ થતા ત્યાં પણ તેવોજ સત્કાર
મળે છે કામાવતીમાં આવતાં રાજસલામા જાય છે. ત્યાં કામકંદલા
વેળ્યા નૃત્ય કરતી હતી ત્યા તાલ ચૂદંગ બજાવવામાં દોષ કાઢે છે
રાજ સન્માન આપે છે. કામકંદલાના સ્તન ઉપરના બ્રમરને પુષ્પના
દડાથી ઉડાડે છે. કામકંદલાને જાતિસ્મરણ થતા માધવનેજ વર
એવું પણ લે છે. રાજ ગુસ્સે થઇને માધવને કાઢી મુકે છે. માધવ
ઉજ્જયિનીમાં હરસિંધ માતાના મંદિરમાં જાય છે અને દુહાઓ લખે

છે. વિક્રમ રાજ તેની ગુપ્ત ગીતે પરીક્ષા કરે છે, અને તેના પ્રેમ શુદ્ધ જણાતાં કામસેન રાજને કામકંદલા મોકલવાનું કહે છે. રાજ માનતો નથી, યુદ્ધ ચતાં હારે છે પરંતુ કામસેન માધવનું દૃઢિમ મશ્વર કરીને કામકંદલાને ખતાવે છે તેથી કામકંદલા મૃત્યુ વડા થાય છે, માધવ પણ આ સાંભળી પચત્વ પામે છે. વિક્રમ રાજ બળી મરવાને તૈયાર થાય છે. હરસિંધમાતા અમૃતનું અન્ન કરીને ખન્નેને સજીવન કરે છે વિક્રમ તેઓને ઉજ્જયિનીમાં લઈ જઈ પરણાવે છે અને મોટી સંપત્તિ આપે છે. શામળભટ્ટની કથા બહુ સંક્ષેપમાં છે અને આઝા માલ વગરની છે.

યુરોપીયન વિકાનો આ વાતને insipid love-tale નીરસ પ્રેમ વાર્તા ગણી કાઢે છે. પરંતુ ગુજરાતી વાર્તાઓ રસ ભરેલી હોવા ઉપરાંત શીળનું મહાત્મ્ય તથા પ્રાધાન્ય પ્રતિપાદન કરનારી છે. સસ્કૃત કથામાં, ખરૂં છે કે, આ વાત ભાર મૂકીને જણાવી નથી. પરંતુ માધવાનલ દોષ્ઠક પ્રબંધમાં તથા તેથી વિશેષ કુશળલાલ વાચકના કામકંદલા રાસમાં આ વિષય સારી રીતે દર્શાવેલો છે. માધવનું રૂપ જો કે સ્ત્રીઓનું ભાન સાન ભુલાવી દેતે તેની પાછળજે ભાવે છે તોપણ માધવ તો સર્વ સ્ત્રીઓને મા બેન સમાન ગણે છે. તેથીજ રીતે કામકંદલા જો કે વેશ્યા છે તોપણ માધવ શિવાય અવરને લગીર થણુ ચહાતી નથી. આથી ખન્નેનો પ્રેમ શીલમય તથા વિશુદ્ધ છે અને તેથીજ વિક્રમ રાજ તેઓનો સયોગ જોડી આપે છે

‘સાહિત્ય’, ૧૯૧૪-આગસ્ટ અંક.

પૃ. ૩૫૩ થી ૩૬૨.

—ચીમનલાલ ડા. દલાલ.

માધવાનળની કથા.

(માધવાનલ કામકંદલા ચોપાઇનો સાર).

× × જો કવિએ એ ચાર ઠેકાણે ઇસારો કર્યો છે તે કર્યો ન હોત, તો આ ગ્રંથ શ્રાવક જૈન સાધુનો લખેલો છે એમ માલુમ પણ ન પડત; કેમકે ઇતર જૈન ગ્રંથોમાં પ્રથમ શ્રી પાર્શ્વનાથ, મહાવીર સ્વામી કે તિર્થંકરની સ્તુતિ હોય છે, છેવટ પણ તેમની વદના હોય છે અથવા લખનાર સાધુ હોય તો પોતાના ગરબની હકીકત આપે છે. માધવાનળમાં તેવું કંઈ નથી, પરંતુ અમુક ઠેકાણે દેરાસર ને કેસરનું પૂજન, દેવને જીકારણુ અને સમાધિ (મોક્ષ નિર્વાણ અર્થે) જોવામાં આવે છે. વાંચનારને વસ્તુ સમજાય માટે એ કથાનો સાર નીચે આપ્યો છે.

પૂર્વ દેશે ગગાને કાઠે પુષ્પાવતી નામે નગર હતું, ત્યાંના રાજાના પુરોહિત શંકરદાસના પુત્રનું નામ માધવાનળ હતું, અને તે પુત્રની શીલવતી ને પવિત્ર સ્ત્રી નામે કામકંદલા હતી.

સ્વર્ગલોકનું ને ઇંદ્રસલાનું ભય વર્ણન કરતાં કવિ કહે છે કે તે સલામાં ઘણી અસરાઓ નાટકો કરતી, તેમાં સૌથી અનુપમ એવી જ્યંતી અસરાના નાટકનાં સુરસોકે વખાણ કર્યાં, તેથી તેને ગર્વ થયો, અને તે ઇંદ્રના હુકમની પણ અવગણના કરવા લાગી; તેથી ઇંદ્ર એકવાર ક્રોધાયમાન થઈ તેને હણવા જતો હતો, પણ બીજાઓએ વચમાં પડી સ્ત્રી હત્યા ન કરવા વિનવ્યું, તેથી ઇંદ્રે આપ દીધો કે જા રહ તું પૃથ્વી ઉપર પાપાણુ રૂપ થઈ પડ. જ્યંતીએ મારી માગી પણ દીધેલો આપ મિથ્યા ન થાય એમ હોવાથી મારો છૂટકા ક્યારે થશે તેની તેણીએ માગણી કરી. ઇંદ્રે કહ્યું કે પુષ્પાવતીનો માધવાનળ તને રમતમાં પરણશે, ત્યારે તું સ્ત્રી રૂપ ધારણ કરીશ.

એકવાર કૈલાસપતિ મહાદેવ ભારે યોગ સાધવા આસન વાળીને બેઠા. ઘણાં વર્ષ અડગપણે તપશ્ચર્યા કરી એક રાતે ઉમયાની સગન યાદ આવતાં મન ચળ્યું, અને તેમનું વીર્ય અગ્નિન થયું. એમનું મહા જોરાવર વીર્ય જે પૃથ્વીને ઢાડી નાંખે, આકાશને પ્રજ્વળે કે સમુદ્રને સોસી નાંખે, તેનું શું કર્યું તે વિચારમાં તે દરતા દરતા ગંગા તીરે નહ વનસ્પતિની નળી દારીને તેમાં ને ધાલ્યું પુરોડિતને ત્યાં અસંખ્ય દ્રવ્ય અને ભારે ઠાઠમાઠ હતો, પણ તેને પુત્ર ન હોવાથી તે હમેશાં શોકમાં રહેતો. એક રાતે હરિએ તેને સ્વપ્ન આપ્યું કે હું તારાપર જુઠ્યો છું. જા, તને નહીં ઝાડીમાં એક પુત્ર છે તે પ્રાપ્ત થશે. શંકરદાસ ત્યાં ગયો, પુત્ર હર્ષભેર લાવ્યો ને તે પરમેશ્વર આપ્યો એમ કહી તેની જીતે હવાલે કર્યો. ઇશ્વરનું વીર્ય હોવાથી તે અતિ સ્વરૂપવાન ને જુદિમાન નીવડે એમાં નવાઈ નહોતી.

બાર વર્ષની વય થઈ ત્યારે તે કૈલાસ સાથીઓ સાથે પાદરે રમવા ગયો. જ્યાં પેઢી શિલા હતી તેનો આધાર ઢંઢક સ્ત્રી જેવો જોઈ જોકરા માધવને કહે કે અમે તને આ શિલા સાથે પરચુવીશું. રમતમાં તેને સ્નાન કરાવ્યું, શિલા સાથે તેના જુગડાની ગાંઠ પાડી, અગ્નિ સળગાવ્યો અને વેદમંત્ર લક્ષીને તેની સાથે હસ્ત મેલાવ કરાવ્યો, તે પુરો થતાંજ શિક્ષા અપ્સરા રૂપ થઈ આકાશમાં ઉડી ગઈ, તેને જોઈ ઇંદ્રસભાના દેવો ખુશ થયા.

પરંતુ, જ્યંતીને લાગ્યું કે મારા ઉપર ખરો ઉપકાર કરનાર તો માધવાનજ છે, તે મને વર્યો છે એટલે તેનેજ હું મારો સ્વામી સમજી સુખ આપીશ. તે મધ્ય રાતે જાની ગીતે માધવના ઓરડામાં આવે ને સંસારનાં સુખ ભોગવે. માધવનું શરીર જોઈ તેના માથાપને વહેમ આવ્યો, તેથી તેને માટે ઓખાના જેવો એક ડંડીઓ માળ બાંધાવ્યો, તે એવા ઇરાદાથી કે ત્યાં કોઈ સ્ત્રી પ્રવેશ કરી ન શકે. પણ એથી તો માધવ અને જ્યંતીને વધારે અનુકૂળતા થઈ

એક સારા આહુણી કન્યાનું માગુ આવ્યું. પણ માધવાનને પરણવાની ના પાડી જયતી એકવાર સવારમાં આકાશગમન કરવા જતી હતી, તેને માધવે કંઈ કે તારા વિરહે હું રહી શકતો નથી. અપ્સરાએ ઘણીએ તાણ કરી અને તેમાં જે ભય રહ્યું છે તે જણાવ્યું, તોપણ માધવે માન્યું નહિ, ત્યારે તે કેટલીકવાર દિવસે પણ આવવા લાગી ઇંદને જાણુ છતાં તેને ઠપકારી તેથી તે આવતી બંધ થઈ; પણ જ્યાં ખરો પ્રેમ બધાયો હોય, ત્યાં વિરહવેદના સહન થઈ ન શકે; તેથી તે માધવને સુરલોકમાં જાતી રીતે લઇ ગઇ, ને ત્યાં સુખ માણવા લાગી.

એક વખત જયંતીને ઇંદસલામાં નાટક કરવાનું હતું ત્યારે તે પોતાના પ્રિયતમને ભમરો બનાવી કસુકીમાં જાતો રાખીને નૃત્ય કરવા લાગી. ભ્રમરને કંઇ વેદના ન થાય માટે તે નૃત્ય કરતાં સકો-ડાતી હતી, તેથી વહેમ આવતાં જોયું તો તે નરને ભ્રમર બનાવી સાથે લઈ આવી છે એમ જણાયું એથી ઇંદ બીજવાર કોપાયમાન થઇ તેને શાપ દીધો કે સુરલોકમાં જોઇએ એટલું સુખ છતાં તું મૃત્યુલોકના નરને મોહી તેનો સગ કરે છે, માટે તું વેશ્યાને ત્યાં અવતરીશ.

ઇંદના શાપથી તેણે કળાવતી નગરીમાં કામા ગુણકાને પેટે અવ-તાર લીધો. આઠ વર્ષની વયે તે નાટક પીગળ સંગીત વગેરે કલા-ઓ શીખી જીવાનીમાં આવી ત્યારે એસઠ કલાઓ શીખી અને અનુપમ રૂપ ધારણ કર્યું.

માધવ જયતીના વિરહથી ઝુરે છે, ઘણા દિવસ તેની વાટ જુએ છે, અત્ર વાણી ને નિદ્રા તજે છે, પળમાં રૂએ ને પળમાં વલોપાત કરે છે. એવી માતપિતા દુખી થઇ તેને પૂછે છે, પણ તે કંઈ વાત કરતો નથી પત્ની પુરોહિત તેનો વિવાહ કરે છે. સ્ત્રી સાથે તે રહે છે, અને તેને કંઇ લેહ લગાડવા માટે રાજદરબારે પોતાની સાથે

પૂજાપાત્રી માટે લઈ જાય છે. માધવ નગરમાં જાય ત્યારે જીઓ તેના-
થી દ્વિદા દ્વિદા થઈ તેની પાછળ કામકાજ નહીં કરે છે, તેથી મદાજન
રાજાને ફરિયાદ કરવા આવે છે, ને કહે છે કે જો તમે માધવને ન
કાઢો તો અમે ગામ તજીશું, કેમકે તેનાથી અમારાં ઘર ભંગે છે.
પછી રાજાએ માધવ બોલાવીને પૂછ્યું કે તારામાં એવી શી કળા
છે ? તે ઉપરથી માધવે વીણા લઈ એવું ગાયન કર્યું કે જેથી રાજાની
સાંતવેશ નારીનાં હૃદય ભેગી નાખ્યા. એથી રાજા કાંઈ ને બોલ્યો કે
તું મારો દેશ તજીશ. તેને દેશવટો દેવથી સર્વ સજાનુ મેં વીલાઈ ગયું.

માધવાનળ એક વણજારાની સોજનમાં ઝાડી જ ગલતાં દુઃખ વેઠ-
તો ચાંચો અને કામાવતી નગીરાં આવ્યો. ત્યાં કામકંઠલા વેશ્યા
વસે છે તેને ત્યાં મોટા રાજા ને વણિક પુત્રો વિલાસ માટે ભમે છે
અને ગરથના ભંડાર આપી દે છે. કામકંઠલા કહે છે કે મારે નગરના
રાજા કામસેન આગળ નૃત્ય કરવું છે. તે આટલી લાલચો છતાં શીલ
છોડતી નથી. એકવાર રાજાએ વાત જાણી મોટા મહોત્સવ પ્રસંગે
તેણીને નાટક માટે બોલાવી.

દરબારમાં હજારો લોક આવ્યા હતા. કામકંઠલાએ ભારે નાટક
મચાવ્યું, એવામાં માધવાનળ ત્યાં આવી પહોંચ્યો. બહાર રહીને ડોકું
ધુણવતો હતો, તેથી દારપાળને અચરજ લાગ્યું. તેની હેંશીઆરી
જોઈ દારપાળે રાજાને વાત કરી. રાજાએ તેને પોતાની કને બોલાવ્યો,
તે વેશ્યાનું નૃત્ય ને રૂપ નિહાળ્યાં કરે છે. (અહીં રૂપ ને શણગારનું
વર્ણન આમેહુજી કવિએ કર્યું છે). એવામાં એક ભમરો આવી લા-
વ્યો તે વેશ્યાની કંચુકીમાં ભરાયો. આથી જાન્યંતીએ તેને ભમરો કરી
કાંચળીમા રાખેલો તે વાત માધવને યાદ આવે છે અને એજ રીતે
કામકંઠલાને પૂર્વભવની સ્મૃતિ થાય છે, ભમરો તેના સ્તનને ડાખે મારે છે,
તેથી તેને વેદના થાય છે. માધવને જે રાજાએ સરપાવ આપ્યો હતો, તે
વેશ્યાની કળાથી ખુશી થઈ તેને આપી દે છે. રાજાની પહેલાં તેણે

સરપાવ આખો તેથી રાજા કોપે છે ને તેને મારી નાખવા ઉભો થાય છે. અલ્પહત્યાનો દોષ બતાવી લોક નેત્રે વારે છે, તેથી માધવને તેનું રાજ તણ દેવા હુકમ થાય છે, તેથી તે પ્રમાણે તે તુરત ત્યાંથી આવ્યો જાય છે.

કામકંદલા ગોપે એટલી છે, તે રસ્તે થઇ માધવ જતો જોતાંજ તે તેને ધરમાં લઇ આવી પૂર્વ વૃત્તાંત કહી ઇંદના બીજા શાપથી તે વેશ્યા અવતરી એ વાત જણાવી. બન્નેને અતિ આનંદ થયો, અને સ્ત્રીપુરુષ તરીકે રતિ સુખ ભોગવ્યું. પાછલી રાતે વિદ્યાવિનોદની વાર્તા થાય છે અને સમસ્યાઓ વડે એક બીજાની ચતુરાઇ બતાવાય છે. મળસ્કાં થતાં માધવ જવાની રજા માગે છે, તેથી કામકંદલા મુર્છાવશ થાય છે. ન જવાનો કે તેને સાથે લઇ જવાનો અતિ આગ્રહ કરે છે, તેને માધવ સમજાવે છે રહેવામાં રાજનો ભય છે ને સાથે લઇ જવામાં અતિ સ્કંદો વેઠવાનાં છે. આખરે તે જાય છે, અને કામકંદલા સોળ સણગાર તણ વિધવા વેષે રહે છે તેની મા પરપુરુષનો સંગ કરવા ને સુખમાં રહેવા આગ્રહ કરે છે, પણ તેને પત ન કરતાં પુરુષો આવે તેને નૃત્યાદિથી ખુશ કરવાની માત્ર તે હા પાડે છે.

માધવ રખડતો દુ.ખ પામતો આખરે માળવે જઇ ચઢે છે માળવાતુ, ઉજાણનું ને પરદુઃખભજન વિક્રમનું કવિ છટાદાર વર્ણન કરે છે અન્નજ્યો માધવ શેરીએ શેરીએ ફરી સુંદર નારીઓ નિહાળી ખુશ થાય છે, પણ તેનો કોઈ લાવ પૂછતુ નથી. રસ્તામાં એક ક્ષત્રિ આવ્યો, તેણે કહ્યું કે તે કામાવતી જત્રાએ જાય છે, તેથી ખુશ થઇ કામકંદલા ઉપરનો પત્ર લખી તેને આપે છે તે પત્ર અને તેનો કામકંદલાએ આપેલો ઉત્તર કવિએ લંબાણથી ચીતરી તેમાં વિરહ વેદનાની પીડા બન્નેને કેવી સાહે છે તે બતાવ્યું છે.

માધવ કોઈ આલ્મણને ત્યાં ખાઈ દહાડે શહેરમાં ભટકે અને રાતે મહાકાલેન્દ્રના દેવળમાં જઈ સુઈ રહે વિરહ ન સહેવાયાથી એક

ગાથા તેણે સીતે લખી, તે વિક્રમ સવારે દર્શાને આવ્યા તેમની નજરે પડી મારા નગરમાં દ્રાઈ દુખી નથી, છતાં આ દ્રાઈ દુખી પુરુષ જણાય છે, માટે તેતુ દુખ મારે ભાગવુ જોઈએ પ્રધાનને તપાસ કરવા કહ્યું બીજે દહાડે બીજી અને ત્રીજે દહાડે ત્રીજી ગાથા લખેલી વિક્રમે જોતાંજ એ માણસનો પતો જે દ્રાઈ લગાડશે તેને લાખ દિનાર આપવામાં આવશે એવો પડો વજાડ્યો; તે ઉપરથી નગરની એક વેશ્યા સોળશણુગાર સજ્જ મહાદેવના દેવળમાં જાતી ભરાઈ રહી. ત્યાં ઘણાં માણસ સુતાં હતા, તેમાંનો માધવ નિસાસા નાંખ્યા કરતો હતો, તેથી ગાથા લખનાર એજ હોવો જોઈએ એમ ધારી તે તેની પાસે ગઇ, અને તેની જાતીપર પગ મૂક્યો, તેથી તે બાણે કામકદલા હાય એવો નિદ્રામાં ભ્રમ થતાં તેણે કહ્યું, હે પ્યારી કામકદલા ! હૈયાથી પગ પાછા કરે તે તમારા પુષ્ટ પયોધર આગળ ધરે વેશ્યાએ બીજે દહાડે રાજને કહ્યું કે માધવાનળ કામકદલાના વિરહથી દુખી છે

રાજને તેને બોલાવી દુઃખની હકીકત પૂછી તેણે વિરહની વાત કરી, ત્યારે રાજને કહ્યું કે તુ પસદ કરે તેવી સ્ત્રી તને પરણાવું, તે તુ મારા રાજ્યમાં રહી સુખ ભોગવ. તેણે કામકદલાના પ્રેમની વાત કહી, ત્યારે રાજ કહે તુ વેશ્યાના નાદમાં શુ મોહ્યો છે (વેશ્યાના અવશુણુનું કવિ અહિ વર્ણન કરે છે). માધવે બહુ કહ્યું ત્યારે રાજને તેને મેળવી આપવાનું અભયવચન આપ્યું

રાજ ચતુરંગી કટક લઈ માધવાનળ સાથે કામાવતી આવ્યો ગામને પાદર પડાવ નાખી કામકદલાની પરીક્ષા માટે જાનો તે તેનીને ઘેર ગયો વેશ્યાએ બહુ હાવભાવ ગાયન નૃત્ય કરી તેને રીજવવા નાડ્યો તેણે રતિભોગની ઈચ્છા બતાવી, પણ સ્ત્રીએ તેની અપટ ના પાડી. તે વિધવા જેવી કેમ રહે છે તે પૂછતાં તેણે કહ્યું મારો કથ પરદેશ છે, માટે વિક્રમ ત્યાં રાત રહ્યો. સ્ત્રી વિલાપ કર્યા રે છે બાળકી રાતે તે નિદ્રાવશ થઈ ત્યારે વિક્રમે તેની જાતી ઉપર

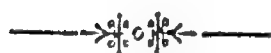
પગ મૂક્યો, એટલે તે માધવ છે એમ બાણી કહેવા લાગી, સ્વામીજી !
 પગ દૂર કરો. એથી રાજની ખાતરી થઈ માધવ કાણ તે વિશે
 સ્ત્રીએ કહ્યું ત્યારે રાજ હસ્યો. પછી રાજએ કહ્યું કે અતિ વિરહને
 લીધે માધવ મરી ગયો, તે તેના શયનુ દહન ક્ષિપ્રા નરીતે તીરે
 થયું એ સાંભળતાંજ સતી શિરોમણી કમકદલાએ પ્રાણ તજ્યો.
 રાજ દુઃખી થયો તે જોલવા લાગ્યો કે, અરે મેં આ શું કર્યું ?
 રાજ જાનોમાનો પોતાની સેનામા ગયો તે આમુભરી આપે તેણે
 કમકદલાના મરણની વાત માધવને કહી, એટલે તેનો પણ પ્રાણ
 તુરતજ દેહ તણ ગયો. આથી રાજ કલ્પાંત કરવા લાગ્યો જી હત્યા
 ને અલ્પહત્યા મારે શીર ચોંટી. મારે પણ હવે મરવું જ જોઈએ, એમ
 કહી જોવો તે પ્રાણધાન કરવા બચ છે, તેવોજ આગીઆવૈતાણે તેનો
 હાથ પકડ્યો. વૈતાળે કહ્યું, વિરહમુર્છા છ માસ રહે છે, તે દરમ્યાન
 જે અનૃતધાર સીચવામાં આવે, તો માણસ જીવતું થાય વૈતાળે
 પાતાળમા જઈ અમૃત આણ્યું તેવડે બન્નેને જીવતા કર્યા કામાવતીના
 રાજએ વિક્રમ પાસે આવી વિનંતિ કરી કે આપ મારું નગર પાવન
 કરો. વિક્રમે આવવાનું પ્રયોજન બતાવી રાજનું આમત્રણ સ્વીકાર્યું.
 ગામમાં મોટો મહોત્સવ થયો. દરબારમાં આવી વિક્રમે કમકદલાને
 બોલાવી, અને એ બન્ને પૂર્વ જન્મનાં સ્તેહી છે, માટે તેમને મુખ
 મળે એમ કરવા રાજને કહ્યું અને કમકદલા માધવાનળને મુપરત
 કરી રાજએ કોટિ ધન માધવને આપ્યું રાજ બન્નેને લઈ ઉજ્જણ
 આણ્યો રાજ માધવને પોતાની પાસે રાખે તે રોજ એક લાખ ધન
 આપે તેને પાચસે મોટા ગામ તે ઉઘાં મંદીર આપ્યાં. બન્ને મુખ-
 વિલાસમા દિવસ નિર્ગમન કરે અને વિક્રમને આશીષ આપે માધવને
 પોતાને દેશ જઈ માતૃપિતા સાથે રહેવાની ઇચ્છા થતાં રાજની તેણે
 પરવાનગી માગી રાજએ તેને આરકોટિ સોનાના દીનાર હાથી ઘોડા
 વગેરે પુષ્કળ આપી કટક સાથે વિદાય કર્યો કટક જોઈ પુષ્પાવતીનો

રાજા ગભરાયો, કંઈક એવા મોટા જીવ આંધ્ર લલવાને તે સમર્થ ન-
હોતો. તેણે પુરોહિતને જોલાવીને કહ્યું, તમે જઈને જો ગજા રાજા
આવ્યો છે તેનું હરેક રીતે મન મનાવો. શકરદાસને આવતા જોઈ
માધવે તેને ઓળખ્યો ને સામો આવી પાંચે પડ્યો પુરોહિતે પૂતળું
પિછાણ્યો, એટલે તેને જાતી સરસો ચાંધ્યો. આ વાતની ખબર પડતાં
લોકો સાથે રાજા સામો આવ્યો. માત તાત પુત્ર ને પુત્રવધૂતા ગે-
ળાપ થયો સ્ત્રી પુરુષ સસારનું ખરું સુખ ભોગવવા લાગ્યાં. કામકુદ-
લાને પેટે ચાર પુત્ર અવતર્યાં ઘણું પુણ્યદાન કરીને શીર્ષાને પ્રતાપે
અતે બને સમાધિ પામ્યા.

‘સાહિત્ય’. ૧૯૧૪-જૂન અંક

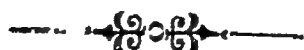
પૃ ૨૮૯ થી ૨૯૪

—હરગોવિન્દદાસ દ્વારકાદાસ કાંઠાવાળા.

અહીં અત્ર કહેવું યોગ્ય થયું પડ્યું કે વાકાનેરના પ્રસિદ્ધ ગજા-
કવિ સ્વ. નથુરામ મુંદરજીએ માધવાનળ કામકુદલાનું નાટક મુંદર
રીતે રચી રંગબીડ પર મંજવ્યું હતું અને તે સૌરાષ્ટ્રમાં સારી
લોકપ્રિયતા પામ્યું હતું.

—મો. દ. દેશાઈ.

પ્રાસંગિક નિવેદન.

આ સંગ્રહમાં સંપાદકે શકુનશાસ્ત્ર ચોપાઈ દાખલ કરી છે તેનું કાવ્ય મહોદધિમા કાવ્ય તરીકે શુ સ્થાન છે અને તે એક મૌકિક તરીકે યા તેના એક ભાગ તરીકે ગણાય કે નહિ એ વાત એક બાબુએ રાખી સંપાદકે જે કૃતિઓ અને કવિઓ આમાં દાખલ કર્યા છે તે સખધી અત્ર કુંડમાં જણાવીશું સંપાદકથી એટલું તો બાજ્યે અબાજ્યે અત્ર યથુ છે કે તેણે ચુટેલી ચર મુખ્ય કૃતિઓના ત્રણ કર્તાઓ એકજ સદીનાજ છે અને તે વિદ્યમની ચત્તરમી સદી એક કર્તા કુશલલાલ વાચક તે સદીના પ્રારભમા થયેલા, ખીજા જયવિજયજી તેના મધ્ય ભાગમાં અને ત્રીજા તો સમર્થ કવિ સમયમુંદર ગણિ દેઠ તેની અત મુદ્દી વિદ્યમાન રહેલા.

હેવે ઉક્ત ચાર કૃતિઓ લખ્યે તે પૈકી એ—માર દોલા ચોપાઈ અને માધવાનળ કામકદલા ચોપાઈ અમર્થ લોક કથાકર કુશલલાલની છે તેમાંની બીજી તો 'સાહિત્ય' નામના પ્રસિધ્ધ માસિકમા સને ૧૯૧૪ ના જુનના અંકથી શરૂ થઈ સને ૧૯૧૫ ના એપ્રિલના અંકમા પૂરી થઈ મુદ્રિત થઈ ગઈ છે—તેનું સંશોધન સાહિત્ય જીવન ગાળનારા વયોવૃદ્ધ આગેવાન અને પ્રાચીન કાવ્યમાળામા જખરો ભાગ લેનારા રા. બ હરગોવિન્દલાલ દ્વારકાનામ કાઠાવાળાએ કરેલું છે અને તેનો સાર પણ તેમણે 'સાહિત્ય'ના સને ૧૯૧૪ ના જુનના અંકમાં આપ્યો છે, કે જે પ્રસ્તાવના પૃ ૧૭૨ થી ૧૭૬ પર અત્ર પ્રવિદ્ધ કરવામાં આપ્યો છે તે તે ઉપરાંત જૈનસાક્ષર શિરોમણી સ્વ. ચિમનલાલ ડલાલાઈ દ્વારાનો માધવાનળ કામકદલાની લોકકથા એ નામનો ઉત્તમ લેખ પણ પૃ. ૧૫૬ થી ૧૭૧ માં અત્ર પ્રકટ કરવાની આવશ્યકતા જોઈ છે. આ મૌકિકમા તે કૃતિ પુન પ્રસિધ્ધ થતાં જે કંઈ લાભ થયો છે તે એક પુસ્તકાકારે પ્રકટ થવા રૂપે છે 'સાહિત્ય'માં આપેલા

શબ્દાર્થ મટી દેવામાં આગ્યા છે તે લાભથી વાચકને વચ્ચિત રાખવામાં આગ્યા છે

મારોલાલી ચોપાઇ સંશોધક જે એકબેર પ્રતિ ધણું રૂપો ઉપર પોતાને મળી તેની પાતે નક્ક હરી લીધી હતી અને તે ઉપરથી જાણી છે એવે તે પ્રત ક્યા બંધારની કે ક્યા ગામની હતી તે અગ્યાએ કયુ યાદ નથી તેથી તે પ્રત એવે મળી શકે તેમ નથી. પણ આમાં વિદ્વ-ક્ષણ જેવું એ અન્યું છે કે અમુક ભાગ પછતો છે તે પછી ગદ્યભાગ આવે છે અને તે ગદ્યભાગ મૂળ લેખક કુશળતાવતા નથી. પદ્યભાગ જે જાણ્યો છે તેમાં ૨૩૮ કડી છે, બ્યારે મૂળ લેખક પદ્યના અને ચોખ્ખું જાણવેલું કે “ગાહા સાતમેતો પરમાણુ, દુહા ચોપાઇ બસ વખાણુ” (જુઓ પૃ. ૬૫ કડી ૨૩૪) એ પરથી મૂળ સાતસો કડી હતી અને તેટલી કડીઓ તેની પ્રત ચાર પાંચ ભાગ હાથમા આવી ગઈ તે દરેકમા મે જોઈ છે અને એકેક્યમાં ગદ્યભાગ મે જોયાજ નથી. હમણા મુખર્જી જેન એમાસિયેશન એક ઈંગ્લિયા પાસેના લં-ગરમાંથી મને એક સારી અને સંપૂર્ણ પ્રત મળેલી અને તે પરથી કાચ કર્તા શ્રીયુત જીવજીવદ સાકરચદ કંવેરીનું ધ્યાન ખેંચી આને બદલે કરી તે ૭૦૦ કડી પ્રકટ થઈ થઈ અને તેમ થશે તોજ મૂળ લેખ-કની આ મૂતિની સુદરતા અને હૃદયગમતાનો ખ્યાલ આવી શકશે અને તોજ તેનો સમગ્ર આર અને તે કાચનું વિવેચન લખાતે મારાથી આપી શકાશે એમ નમ્રભાવેજાણવ્યુ હતું. આથી તેમણે સંશોધક પાસે આ મુદિતની મૂળ પ્રત મેળવવા પ્રયત્ન કરતાં મળી નહિ, એટલે મને લખી જાણવ્યુ કે “માટે એવે અમારો વિચાર છે કે જે જાણી ગયુ છે તેને તે પ્રમાણે રહેવા દેવું અને આપ પાસે જે પ્રતો છે તે (પરથી તે આખાનુ પ્રકટીકરણ) નવાં વોલ્યુમ જાણવતી વખતે થઈ રહેશે” આથી સમગ્રઆર અને તે પર વિવેચન લખવાનુ મુક્તતરી ગળ્યું છે.

ત્રીજી જયવિજયકૃત શકુન યોપાધી નવી છે અને હજુ ક્યાંય પ્ર-
સિધ્ધ થઈ નથી યોગી સમયસુદરજી કૃત અનેક સુદર અને રસમય
કૃતિઓમાંથી અત્યાર સુધીમાં માત્ર એકજ પ્રસિધ્ધ થયેલી (પ્રકા-
શક—શ્રાવક બીમશી માણેક સં ૧૯૪૧) તેજ નામે ચાર પ્રત્યેક
બુદ્ધિનો રાસ તેજ સપાદકે ચુટી કાઢી. આને બદલે તે કવિની
ખીજી કૃતિ પસંદ કરી હતી તો સાહિત્યમાં એક ગણનાયોગ્ય વૃદ્ધિ
કરી શકાત વળી આ સર્વે ચાર કૃતિઓનું મન માન્યુ અને પૂર્વનાં
મોડિનકે જેવું great up (૩૫ રંગ) નથી બની શક્યુ. સંશોધન
કેવું થયું છે તે વિવેચક વાંચકો વિચારી શકશે.

કેવટે કવિઓ સખધી ઉલ્લેખ કરતાં વિક્રમ સત્તરમી સદીના
એક આધારમૂલ સમર્થ 'કવિવર સમયસુદર' માટે મે એક લાંબો
વિસ્તૃત નિબંધ લાવનગરની સાતમી ગૂજરાતી સાહિત્ય પરિપદ્ધ માટે
લખ્યા હતા અને ત્યા જઈ તેની સમક્ષ તેના મુખ્ય ભાગો વાંચી
સંભળાવ્યા હતા: તે નિબંધ જૈન સાહિત્ય સંશોધકના ખડગ અક
ક મા પ્રસિદ્ધ થઈ ગયો છે અને તે પરિપદ્ધના હવે પડી બહાર
પડવાના રીપોર્ટમાં અમુક ભાગમાં પ્રકટ થનાર છે. તે સમગ્ર નિબંધ
આ મૌઝિકના આરભમાં મૂકવામાં આવ્યો છે, તે તેમાં અત્યાર
સુધી મળેલી નવી હકીકત પણ પૂરવણી-અનુલેખ તરીકે ઉમેરવામાં
આવી છે. ખીન્ન કર્તા નામે જયવિજય અને કુશલલાલ માટે લખવાનું
રા. ડાવણચંદ સાકરચંદ મને કહ્યું તેથી હું શોધખોળ કરી મારાથી
તેમને માટે જે કંઈ મેળવી શકાયું તે સર્વ આની પહેલાં નિવેદિત
કરી દીધું છે અને વિશેષમાં સાક્ષર શ્રીમાન્ કૃષ્ણલાલ મોહનલાલ
ઝવેરી એમ. એ. એલ. એલ. ખી મુબઈના રમોલ કોઝ કોર્ટના
વડા જજ સાહેબે આ સગ્રહ સખધી પોતાના સાહિત્યવિષયક
વિચારો લખી આપવા કૃપાવચન આપ્યું છે તદ્દનુસાર તેમનું વક્તવ્ય
આ પડી મૂકવામાં આવશે અનેક જૈન સાહિત્યની ઉત્તમ કૃતિઓ

(૧૮૪)

અપ્રકટ પડી છે કે જે પ્રકટ થયે જેનંતર ગૃહસ્થાતી સામિત્યના કંઈક
કૃતિઓની હારોહાર ઉચ્ચ સ્થાન લેશે તેવી કૃતિઓ અને તેના
સ્થનાર સમર્થ કવિઓના પરિચય મારા દ્વારા સાહિત્યરસિક આલમને
પ્રાપ્ત થવાનો યોગ અખડિતપણે સત્વર મળે એમ દ્રવ્યથી પ્રાર્થના
હતો. આ મૌલિકની પ્રકાશક સંસ્થાના ધાર્યકર્તાઓએ આ મૌલિકની
યોજના દ્વારાજ એ યોગ્ય મુલક્ષ કરવાનું નક્કી થનાર છે તેથી તેમના
આ પ્રસંગે હૃદયથી ઉપકાર માનું છું.

સં. ૧૯૮૧ આશ્વિન વદ ૫ બુધ.

લોહાર ચાલ, મુંબઈ.

—મોહનલાલ દલીપદે દેશાઈ.

વિશેષમાં.

‘કવિવર સમયસુ દર’ના મારા નિબંધમાં પૃ. ૩૭ અને ૩૮ પર ઉલ્લેખ પાંચ છત્રીશીઓ સંબંધમાં થોડું કે બહુવાજેલું સંતોષ છત્રીશીના અંત-લાગમાયી મળે છે તે ઉપયોગી હોઇ અત્ર ઉતાર છું. આ પૂર્વ પાડનાર મુનિશ્રી અમરવિજય-ચતુરવિજયાદિતો આભાર માનું છું:—

જમ નાગોર ક્ષમાછત્રીસી, કર્મ છત્રીસી મુલતાણીજ
પુણ્યછત્રીસી સિંધપુર કીધી, શ્રાવકનઈ હિત જાણીજ. ૩૨

તિમ સંતોષછત્રીસી કીધી, લૂણકરણસર માંહિ જ
મેલ થયઈ સાહમી માંહોમાહી, આણુંદ અધિક ઉચ્છાહજ. ૩૩

પાપગયઈ પાયાં વરસાંનું, પ્રગટયઈ પુણ્ય પડૂરજ,
પ્રીતિ સંતોષ વચ્ચઈ માહોમાહી, વાગાં મંગલ તૂરજ. ૩૪

સંવત સોલ અઢિરાસી વરસે, સરમાહિ રહ્યા ચઢમાસિજ,
જસ સોભાગ યયઈ જગમાહે, સડુ દીધી સાખાસીજ. ૩૫

યુગપ્રધાન જિનચંદ સૂરીસર, સ્મરચંદ તસુ સીસજ,
સમયસુદર સંતોષ છત્રીસી, કીધી સશ્વ જગીસજ. ૩૬.

આ પરથી ચાર છત્રીસીઓનો અનુક્રમ ને રચનાસ્થાનો, સંતોષછત્રી-સીનો રચ્યા સ. ૧૬૮૪ વગેરે જણાયછે. તો તે પ્રમાણે સુધારી લેવું.

‘કુશળલાલ ઉપાધ્યાય’ પરના મારા લેખમાં પૃ. ૧૫૬ પર તેમના અગડત રાસ સંબંધી વિશેષ માહિતીનો અભાવ બતાવ્યો હતો, પણ અમદાવાદમાં હેહલાના અપાસતાના પુસ્તક ભંડાર તપાસતાં તેમાથી તેની પ્રત મળી આવી છે તેમા પ્રારભમાં પાતાના ગુરૂ અભયધર્મને પ્રણામ કરેલ છે —

પ્રાસ જિજ્ઞેસર પાચ નમી, સરસતિ મનિ સમરેવિ,
શ્રી અભયધર્મ ઉવગાય ગુરૂ પયપકજ પ્રણમેવિ. x x

અંતમાં એમ છે કે.—

સંવત આણુરક્ષસિંહગાર, કાતી શુદ્ધિ પૂનિમ ગુરૂવાર,
શ્રી વીરમપુરિ નયર મઝારિ, કરી ચૌપદ મતિ અનુસારિ. ૨૧૭
શ્રી જિનચંદ્રસુરિ ગુરૂરાય, ગુરૂશ્રી અભયધર્મ ઉવગાય,
વાચક કુશલલાલ ધમ લાણે, સુખ સપતિ થાઓ અમહતણે ૨૧૮

અગડત રાસ સ. ૧૬૨૫ માં વીરમપુરમાં રચાયો, સ્વગુરૂ અભયધર્મ જિનચંદ્રસુરિના સંતાનીય હતા એટલું વિશેષ આથી જણાય છે, તો તે પ્રમાણે સુધારી લેવું
મુ ગર્જ તા. ૬-૧-૧૯૨૬. મોહનલાલ દલીચંદ દેશાઈ

ઉપોદ્ધાત

—૦૩૦—

આનંદ કાવ્ય મહોદધિના સાતમા મોહિતકે તરીકે વિદ્યમાન સત્તરમા સંક્રમાં થઈ ગએલા ત્રણ જૈન કવિઓની કૃતિ એક દેવચંદ લાલભાઈના જૈન પુસ્તકોદ્ધાર કંડના ટ્રસ્ટીઓએ પસંદ કરી છે. (૧) વ્યાક કુશલલાલ વિરચિત દોલા મારવણીની કથા ચોપાઈ; (૨) એક કવિ વિરચિત માધવાનલ કામકુંદલા ચોપાઈ; (૩) એક કવિ વિરચિત શ્રી સ્તબ્ધક પાર્વનાથ-સ્તવનમ, (૪) પંડિત જયવિજય વિરચિત શુદ્ધનશાસ્ત્ર ચોપાઈ; (૫) પંડિત સમયસુંદર વિરચિત ચાર પ્રત્યેકબુદ્ધ ચોપાઈ. આમાંના બેલાં એ કાવ્યો દોલા મારની કથા અને માધવાનલની કથા એ નામે મુવિખ્યાત છે, અને તેમાં જૈન ધર્મના જૈન શાસન સંબંધે કાંઈપણ ઉલ્લેખ ન હોવાથી જૈનતર વાચકોમાં પણ ધણાં પ્રિય થઈ પડેલાં દોલા મારની કથા તો તથુરો કે અકતારો લઈ લિહ્યા માગનાર બીજાગી પણ ગાય છે શુદ્ધનશાસ્ત્ર ચોપાઈ એ કાવ્યને પણ જૈન મત સાથે દશે સંબંધ નથી બાકી રહેલાં એ કાવ્યો ખાસ જૈનોને ઉદ્દેશી રચાયેલાં છે.

ગુજરાતી સાહિત્યના મધ્ય યુગ અને તેની પણ પૂર્વના યુગ માટે આજથી પચ્ચીસ વર્ષપર જે જે અભિપ્રાયો બંધાએલા તે, નવાં નવાં પુસ્તકો હાથ લાગવાથી કાલક્રમે બદલાતા ગયા છે. દાખલા તરીકે, નરસિંહ મહેતાને આદિ કવિનું સ્થાન આપવામાં આવતું, અને સાથે સાથે એવો પણ અભિપ્રાય આપવામાં આવતો કે નરસિંહ મહેતાના સમય પહેલાં ગુજરાતી સાહિત્ય હતુંજ નહિ, તેનો આરંભ નરસિંહ મહેતાનાં કાવ્યોથીજ થયો—એ અભિપ્રાય ભૂલ ભરેલો માલમ પડ્યો છે. વળી વાર્તાના સાહિત્ય માટે સામળભટ્ટને મુખ્ય પદ આપવામાં આવતું તે પણ યોગ્ય ન હતું એમ સમજાય છે ખુદ પ્રેમાનંદના

કાવ્યોનું વસ્તુ પણ એના પુરોગામી કવિઓની કૃતિઓમાંથી મળી આવે છે. ધણુ પ્રાચીન કાવ્યો જે અપ્રસિદ્ધ પડી રહેલાં તે પ્રસિદ્ધિમાં આવવાથી જૂના અભિપ્રાય ફેરવી નવા બાંધવામાં આવ્યા છે, અને હાલ જે અભિપ્રાય બાંધાયા છે તે પણ સ્થાયિ નથી, કારણ હજુ જૈન ભાષાઓમાં અને જૈનેતર વ્યક્તિઓના કબજામાં એટલા બધા અપ્રસિદ્ધ લેખો પડી રહેલા છે કે તે જેમ જેમ પ્રસિદ્ધ થતા જશે તેમ તેમ હાલ બાંધેલા અભિપ્રાય પણ ફેરવવા પડશે આપણા જૂના સાહિત્ય સબધે હાલનો જમાનો અનિશ્ચિતપણાનો—transitional period નો—છે અંગ્રેજીમાં Chaucer અને Spenser નાં તેમજ તેમના વખતના બીજા નાના કવિઓનાં કાવ્યો સઘળાંજ પ્રસિદ્ધ થઈ ગએલા હોવાથી જૂના અંગ્રેજી સાહિત્ય વિષે નિશ્ચયપૂર્વક અભિપ્રાય બાંધી શકાય, રૂઢી અને એવાજ એ ચાર બીજા કવિઓની કૃતિ સંપૂર્ણપણે બહાર આવેલી હોવાથી અસલી ફારસી સાહિત્યના ગુણદોષ વિશે નકકીપણે વિચાર દર્શાવી શકાય; પરંતુ જૂના ગુજરાતી તેમજ મધ્યકાલીન ગુજરાતી સાહિત્ય વિશે તેમ કહેતાં હવે ખંચાવું પડે છે, તેનું કારણ દિવસે દિવસે અજવાળામાં આવતાં નવાં નવાં સાધન નરસિંહ, સામળ, પ્રેમાનંદની બાબતમાં, આવા સાધનને અભાવે બાંધેલો આપણો મત એટલો તો જડ ઘાલી બેઠેલો છે કે, તે ફેરવતાં આજે પણ ધણાના અતઃકરણને આઘાત થતો હશે વિજ્ઞાનશાસ્ત્ર અને બીજા શાસ્ત્રીય વિષયોની બાબતમાં પણ એમજ થાય છે. નવી શોધને આધીન થઈ જૂના સિદ્ધાંતો ફેરવવા પડે છે. મધ્યયુગ તથા તેની પૂર્વની ગુજરાતી સાહિત્યની ખરેખરી સ્થિતિથી હજુ હાલ આપણે સંપૂર્ણ રીતે જાત નથી, એવું હવે કહેવુંજ પડશે. એ સ્થિતિનું ખરૂં ચિત્ર આલેખવા માટે આપણે ધારોએ છીએ કે આપણી પાસે પૂરતા સાધન છે, પરંતુ વસ્તુસ્થિતિ તેમ નથી, એમ લાગે છે, કારણ કેઈ અમુક વિષય માટે આપણે એવું ધારી બેસી-

એ કે તે સંબંધી કૃતિ તો કોઈ જૈનેતર લેખકનીજ છે, અને અને
 કોઈ અપ્રસિદ્ધ લેખ એવો નિકળી પડે કે જે કોઈ સમર્થ જૈનલેખકને
 હોયે લખાયો હોય. માધવાનન્દ કામકદ્દારની લોકકથાનો પ્રથમ
 પ્રબંધ લક્ષ્ય પાસે આમોદના કાચસ્થ કવિ નરસી મુત ગાગૃપતિએ
 સંવત ૧૫૭૪ માં બનાવેલો, અને ત્યાં મુઘી આ જૈનકૃતિ પ્રસિદ્ધિમાં
 નહિ આવેલી ત્યાં મુઘી માત્ર એ લોકકથા સંબંધે એ એકજ અથ
 લખાએલો સમજાતો. જૂના ગુજરાતી સાહિત્યના બધારબુર્મા તથા
 તેના વિદ્યાર્થીઓ પાણીઆ, શ્રાવક અને જૈન સાધુઓએ
 મુખ્ય ભાગ લીધેલો છે, એટલે કે જૈનેતર તેમજ જૈન એ બંને
 કોમોએ સાહિત્યને ખીલવવામાં મદદ કરી છે. એ બેમાંથી એકજ
 કોમે એવો દાવો કરવો કે એ સાહિત્ય હમારો વડેજ જીવતું રહ્યું છે
 તે કૃત્તવ્ય પ્રમાદ છે. જૂના ગુજરાતી સાહિત્યનો સિદ્ધસિદ્ધાન્ત,
 સંબંધ (connected) ઇતિહાસ લખવો હોય તો જૈનોથી
 જૈનેતરની કૃતિ તરફ અને જૈનેતરથી જૈનોની કૃતિ તરફ દુર્લભ થઈ
 શકે નહિ. અમુક વિષયો સંબંધે બંને કોમોએ એકજ નદીના
 મુળમાંથી પાણી લીધેલું; એટલેકે સર્જીત અથવા આધાર રાખેલો;
 અમુક બાબતમાં વિચારની પરસ્પર આપ લે થયેલી, (they acted
 and reacted on each other) એટલે ખરા ઇતિહાસની
 રચનામાં તો એ બંને કોમની કૃતિની આલોચના થવી જોઈએ. ખરું
 જોતાં તો વખત એવો આવી લાગ્યો છે કે જૂના ગુજરાતી સાહિ-
 ત્યનું ખરું ભાન કરાવવા માટે સાહિત્યમા રસ લેતા અભ્યાસિને
 જેટલું જૈનેતર વર્ગના આચાર, વિચાર અને ધર્મનું જ્ઞાન હોવું
 જોઈએ તેટલું જ જૈનોના આચાર, વિચાર તથા ધર્મનું હોવું જોઈએ.
 એ પરિચય આવશ્યક છે, એ ન હોય તો દ્રષ્ટિબિદુ ખોટું રહે-
 વાનું (the perspective would be false), અને સાહિત્ય-
 ના ચિત્રપર પડતું તેજ, (light) અથવા તેને દાકતી, ગાંધું

દેખાડતી તેજહીનતા (shade) બરાબર સમજવાનાં નહિ. હાલની એક બાબુ અત્યાર સુધી જોવામા આવતી, હવે એ બાબુ જોવી પડે છે તે પડશે. એ બીજી બાબુ જોવાનાં સાધન આનંદકાવ્ય મહોદધિનાં મૌકિતિક પૂરાં પાડે છે, અને તેટલે દરજ્જે તે ઘણી કીમતી મદદ કરે છે, એ નિ સંશય છે.

સાતમા મૌકિતિકના કવિઓના સમયની, તેમના જીવનની, તેમની કૃતિઓની માહિતી રા. મોહનલાલ દક્ષીયદ દેશાધરે પોતાના નિવેદનમાં આપી છે. એ લેખ ઘણી મહેનત અને કાળજીથી તેમજ ઘણા સંશોધનબાદ એમણે તૈયાર કર્યો છે, તેની સાગિતી લીટીએ લીટીએ દેખાઈ આવે છે એ વિસ્તારપૂર્વક લખાએલા લેખને લીધે ઉપોદ્ધાત લખનારની મહેનત ઘણું દરજ્જે ઓછી થઈ છે, પ્રસ્તુત કવિઓને લગતી લગલગ સપૂર્ણ માહિતી એમાંથી મળી આવશે. માર્ક્ટોલાના આ મૌકિતિકમા પ્રસિદ્ધ થએલા પ્રગ્ધથી એમને અસતોષ છે, અને તે સકરારુ છે. હાલની પ્રત એમને મૂળ-અસલ-ખરી લાગતી નથી, મુખ્ય કારણ એ છે. એક તો કવિ પોતે કહે છે કે એના કાવ્યમા સાતમો કંડીનો સમાવેશ થાય છે,

“ ગાહા સાતમોનો પરમાંણ, દુહા ચૌપદ જનસ વપાણ ”

દોલામારવણીની કથા, ચોપાઈ, કંડી ૨૩૪: બ્યારે હાલ પ્રસિદ્ધ થએલી પ્રતિમાં માત્ર ૨૩૮ જ કંડી છે. વળી હાલની નકલમા કુટુંકાણે ગદ્ય ભાગ જોવામાં આવે છે, પરંતુ દેશવલાભે તો માત્ર પદ્યજ લખેલું, એટલે એ ભાગ પ્રક્ષિપ્તજ હોવો જોઈએ. પરંતુ સતોપની વાત માત્ર એટલીજ છે કે રા. મોહનલાલ દેશાધરે એ સાતમો કંડીવાળી પ્રતિ મળી આવી છે, અને લવિષ્યમા પોતે તે પ્રસિદ્ધ કરવાનું (આ સંસ્થા દ્વારા) માથે લેછે, એટલુંજ હિં પણ તેની “સુદરતા તથા હૃદયગમતાનો ખ્યાલ આવી શકે” હું વિસ્તૃત વિવેચન પણ તેને જોડવા માગે છે, એટલે ત્યાંસુધી તે પ્રતિ છપાઈ બહાર ન પડે ત્યાં સુધી આ અપૂર્ણ

કાવ્ય સગથે વિવેચન કરવું અપ્રાસંગિક છે, બાકી અપૂર્ણ છતાં પણ એમાંથી કવિની ઉત્તમ પ્રતિભા કાવ્યશક્તિનો ઘણો સારો ખ્યાલ વાચકને આવી શકે છે. કાવ્યનું વસ્તુ જોડે આડતોડ બતાવેથી શણગારવામાં આવ્યું છે, તોપણ કવિ પોતાની મૂળ મતલબ નજર આગળથી ખસેડતો નથી, અને અંતે હોલા અને મારવણીનો મેળાપ કરાવે છે સાધારણ સમજવાળો વાચક, દોષપણ જાતના વિવેચન વગર એ કાવ્યની ખુશીઓ સમજી શકશે, કારણ એ (તે સમયની) ઘણી સરળ ભાષામાં લખાયેલું છે, અને તેમાં જી પુરૂષની લાગણીઓ તેમજ ભાવનું આલેખન ઘણી સાદી રીતે એટલે આડખર વિના કરવામાં આવ્યું છે. આ કાવ્ય [“ જોડી જોસલમેર મઝાર, ” (કડી ૨૩૫)] જોસલમેરમાં રચાયું છે, અને તેથી એની ભાષા ગુજરાત કરતાં મારવાડની ભાષાને વધારે મળતી આવે છે, લગભગ મારવાડી છે એમ કહીએ તો ચાલે, તો પછી ગુજરાતી ભાષાનાં કાવ્યમાં એને સ્થાન આપવું, એને ગુજરાતી કાવ્ય કહેવું, એ એક જાનનો આપણી ભાષાના ઇતિહાસ ઉપર આધાર કરવા જેવું છે.

માધવાનંદની કથા મુકાબલે લાંબું કાવ્ય છે, અને તેમાં કવિએ સંસ્કૃત સાહિત્યનું પોતાનું ઉડું જ્ઞાન દેખાડ્યું છે. એ કથાનો સારાંશ તથા કવિએ જે વખતે પોતાનું કાવ્ય રચ્યું તે વખતે એ લોકકથા કેટલે અંશે પ્રચલિત હતી તથા તે પહેલાં એ કથાને કાવ્ય નાટક આદિ સ્વરૂપમાં કેવી રીતે ગુંથવામાં આવી હતી તેનો ઉલ્લેખ એક કરતાં વધારે ગુજરાતી લેખકોએ કર્યો છે. રા. મોહનલાલ દેશામીએ રા. બ. હરજીવનદાસ કાંટાવાળા તથા સ્વર્ગસ્થ લાઠ ચીમનલાલ દલાલના લેખોનો ઉતારો પોતાના નિવેદનમાં આપ્યો છે. રા. બ. કાંટાવાળાએ “ સાહિત્ય ” માસિકમાં એ આખું કાવ્ય સરીક અને ખીલ સમજણ સાથે (એપ્રિલ ૧૯૧૪ થી જુન ૧૯૧૫

સુધીના અક્રમાં) પ્રસિદ્ધ થયું છે. તે ટીકા અને સમજણ અત્રે છપાએલી ટીકા અને સમજણ કરતાં વિશેષ ઉપયોગી છે, અને તેથી આ પુનરાવૃત્તિની જરૂર સમજાતી નથી માત્ર રા. મોહનલાલ દેશાઈ કહે છે તેમ એ પ્રસિદ્ધિથી “ જે કાંઈ લાલ થયો છે તે એ કે તે એક પુસ્તકાકારે પ્રકટ થયું છે. ” ખરી રીતે તો આ કાવ્ય તેમજ ખીન્ન કાવ્ય માટે માત્ર પાઠાંતર બતાવીજ પ્રસિદ્ધ કર્તાઓએ સંતોષ માનવાનો નથી, પરંતુ તેને સરીક બનાવવાં જોઈએ [critically edit કરવા જોઈએ] શબ્દાર્થ આપવો જોઈએ. જે એ બંધી ક્રિયાઓ તેને સબધે કરવામાં આવે તોજ એ “ મૌકિત્વ ” ની ઉપયોગીતા, એની કીમત, એનું “ પાણી ” વધે. બાકી કેવળ text છપવાની તે કાવ્યો શોકપ્રિય તો નહિજ થાય. જૈન સાધુઓ સાધુત્વ સંપૂર્ણ અંશે પાળવા છતાં સંસારનું જ્ઞાન સંસારીઓને પણ કુની જાય એવા ઉકા પ્રકારનું બતાવે છે. કુશલલાભની શૃંગારરસની જમાવટ એ માહિતીની એક સાબિતી છે. વેશ્યાની રહેણી કરણી, વેશ્યાના આચાર વિચાર, વગેરેનું પ્રકરણ જાણે અગત માહિતીનું પ્રતિબિંબ હોય એમ લાગે છે, જોકે વિશેષ વિચાર કરતાં એમ જણાશે કે એ બધા વિષયોનું ઝીણામાં ઝીણી તકનીક સાથેનું વિવેચન સંસ્કૃત ગ્રંથોમાં મળી આવે છે, અને કવિએ માત્ર તેનું અનુકરણ કીધેલું, તેનો આધાર લીધેલો.

શ્રી સ્તભનક પાર્શ્વનાથ-સ્તવનમ્ એ એક ધાર્મિક સ્તવન વિષયક નાનું સરખું કાવ્ય છે.

પંડિત જયવિજય વિરચિત શુકનશાસ્ત્ર ચોપાઇ, એને અલબત્ત કાવ્યના શાસ્ત્ર સાથે કાઇ લેવા દેવા નથી. જૂના વખતથી યૂરોપમાં અને એશીઆમાં-શુકનનો લાલ લોકો લેતા આવ્યા છે. અસલની રેખા અને ગ્રીક પ્રજાઓ શુકનને માનતી. આપણા પૂર્વજો પણ માનતા, અને એ વિષય પર તેમણે ઘણા ગ્રંથો લખ્યા છે, એમ

કહીએ તો આલે કે તેનું એક શાસ્ત્રજ ઉપજાવી કાઢ્યું છે. એ શાસ્ત્રનું દોહન આ “ ચોપાઇ ” માં કરેલું છે. જેઓ શુકનને ન માનતા હોય તેમને પણ એ વાંચવાથી આનંદ આવશે, કાંઇક કુતૂહલ પેદા થશે.

પંડિત સમયસુંદર સંખ્યે રા. મોહનલાલનો વિસ્તૃત લેખ વાંચ્યા બાદ કાંઈજ કહેવાનું મહેતું નથી. “ચાર પ્રત્યેકશુદ્ધ ચોપાઈ” માં કાંઈ ખાસ કાવ્યમય લક્ષણ જોવામાં આવતું નથી. ધર્મને અંગે વિખ્યાત થયેલી વ્યક્તિઓ “મ્હોટા સાધુ મહત” (કડી ૮) માટે, તેમના ચરિત્રના વર્ણન સંખ્યે જેવું ખીચી બંધી કામના સાહિત્યમાં જોવામાં આવે છે તેવું અહીં પણ જોવામાં આવે છે, અને તે-વિષયના પ્રતિપાદનમાં કોઈપણ જાતની અસાધારણતાનો અભાવ-

આ યુગના જૈન સાહિત્યમાં કારસી શબ્દોનો ઉપયોગ જોકે ઘણી છૂટથી નહિ તો પણ મધ્યમ અંશે જોવામાં આવે છે. આ અરસામાં જૈન સાધુશ્રી હિરવિજય સૂરી અકબર પાદશાહ પાસે ઘણા સાધુ વગેરેનો સાથ લઈ ગયેલા અને ત્યાં અતિ માન પામેલા કેટલાક સાધુઓ તો ઠેઠ કામ્બીર મુંઘી પાદશાહ સાથે ગયેલા અકબરના પુત્ર જહાંગીરે પણ એ રીવાજ એટલે કે જૈન સાધુઓને પોતાના દર-બારમાં બોલાવવાનો રીવાજ ચાલુ રાખેલો. કારસી બોલતા મોગંધોના આવા ગાંઠ સંસર્ગમાં આવવાથી સાધુઓ જેઓ સાહિત્યરસિક હતા તેમની ભાષા પર તેની અસર થયા વગર રહે નહિ. અને તે થઈજ, અને તેથી જો કે તે હતા તો મ્હેઝ્ઝ ભાષાના શબ્દ છતાં તેના વડે દર્શાવવાના ભાવ તે બરાબર દર્શાવી શકતા હતા તેથી તેને આવકાર આપી પોતાની ભાષામાં સાંકળી લીધા. બ્રાહ્મ, મેવો, સોદાગર, ખવાસણ, ઇતબાર, ફેજ, સગજ (લીધું) નેવન, (ભાલો) વગેરે ખીબ ઘણા શબ્દો એ કવિઓની કૃતિમાંથી જાણી આવે છે.

ભરૂચ
તા. ૨૮ મી અક્ટોબર } ટુંગસાલ મોજનસાલ ઝવેરી.
સંન ૧૯૧૫.

The Late Sheth Devchand Lalbhai Javeri.

BORN 1853 A D, SURAT.

DIED 6th JANUARY 1906 A D , BOMBAY.

श्रेष्ठी देवचन्द लालभाई जव्हेरी.

जन्म १९०९ वैक्रमाब्दे
कार्तिकशुक्लैकादश्या, सूर्यपुरे.

निर्याणम् १९६२ वैक्रमाब्दे
पौषकृष्णतृतीयायाम्, मुम्बय्याम्.

શેઠ દેવચંદ લાલભાઈ જૈન પુસ્તકોદ્ધાર,

વાચક કુશલજ્ઞાન વિરચિત.

ઠાલા મારવાણીની કથા ચોપાઈ.

દૂહા.

સકલ સુરાસુર સાંભળી, સુણ માતા સરસતિ;
વિનય કરને વીનવું, મુજ ઘો અવરત મતિ. ૧

કવિત.

સુરવં(ર) દેશ મઝારિ, સ્વયં ધન માંત પ્રસિધો;
નાંમે પુંગવ નયર, પોડવી સઘલૈ પ્રસિધો
રાજ કરે રિમરાડ, પ્રગટ પિંગલ પ્રથનાપતિ;
પ્રતપે જસ પરતાપ, કાન જલકર જસ દીપતિ.
દેવડા નામ ઉમાધરણી, મારવાણી તસ ધુઆ કુંઅરિ;
ચોસઠ કલા સુંદર ચતુર, કથા તાસ કહિયું સુપરિ ૨

અથ ચોપાઈ.

પુંગવ નયરી સરૂધર દેસ, નિરૂપમ પિંગલ નામ નરેસ;
મારવાડ નરકેટાં ધણી, ઉત્તરસિંધ લગિં ભુમિ તસ તણી ૩

અથ વાત.

પુંગવ નામા નગર તઠે લલાલલા લોક સુખીયા વસે છે,
પિંગલ રાજ રાજ કરે છે, તિણું રાજરે આઠ હજાર ઘોડાંરી
ઠકરાઈત છે. પાંચ હજાર પૈદલ સેના કરે ા જાર વરસારે પિંગલ
રાજ પાટ ખેડો છે, ત વારરે ખલે કરેને ઘરાસીયા સખ પાયનમ
કીયા છે, સિંધ ધરતી સુધા આંશુદાંશુ મનાઈ છે, રાજ અવક

વિદ્યારો નાણું છે, મહાં રૂપ પાત્ર છે, ભલે ગુંથે વિરાગમાંન છે,
મહાં ન્યાય છે, પરબરો રજવાલ છે, ઇમ રાજ સુખે રાજ કરે છે.

અથ ચૌપાઈ

એક દિવસ હુંસે આંપણી ભુપ ચઢયો આહિડા ભણીઃ
કટક સહુ સારંગાં કેડ, વહૈ બુબુખ્યા ઉજડ વેડ ૪
રનિ ભમતો થાકો રાય, વ્યાપા ત્રિષા ઉનાલે વાય;
વહુતો રાજ પડીયો વાટ, તડ તાલ ખેઠો દીઠો ભાટ. ૫
તસ પાસે છે છાગલ જલ ભર્યા, ઠાકુર દેષેને દિલ ઠર્યો;
દેખી ભાટ ભણે દારઘાય, રેવંતથી ઉતરીયો રાય ૬
નિરમલ સીતલ પાયો નીર, સુખી હુઓ નરનાથ સરીર.
ભાટ પ્રતે પૂછે નિજ ભૂપ, કવણ કાજ તુર્ગકસે સરૂપ ? ૭
નરવરગઢ મુજ વસવા ઠાય, અંગુરાજા લહુ અ પસાય;
ઇહાં આયો હુ દીરતિ સૂણી, પિંગલ રાજ ભેટણ ભણી ! ૮
ભાટ ભણી તવ દીધો રાય, પચંગી તસુ કીધ પસાય;
ભાટ તવ ઓલખીયો નરનાહ, છાંહે ખેઠા બે સન ઉછાહ ૯

અથ વાત.

પિંગલ રાજ ભાટ પ્રતે પુછણ લાગા કિસાકિસા દેસ કાઈ
અપુરવ વાત ખ્યાલ તમાસા કોઇ દીઠા હોવે સુષ્યા હોવે સો,
મો આજે રાજ કહું, તરે ભાટ બેલ્યો, શ્રી મહારાજ, મહે મં-
ગતજન હુઆ કવેસર હુઆઃ હું વરસ સોલા મે હુઓ તઠાથી મે
ધરતી બેવા માંડીથી સો મહારાજ હું અધપડ હુઓ સોમે
પ્રથવીરા અનેક તમાસા દીઠા પુરણ પાંચિમ દષ્ટિણ ઉત્તર એ
ચારેઇ દિસિ મે દીઠી તિણાંમે ભલાભલા દેસ દીઠા તહે એક
સિંઘલદીપ દીઠા ઉં પદમણી અસતરી હુઓ છે, સો પાણ

મૈ દીડી મહા રૂપવંત ઉણાં અસતરીયાંરા કીસા વષાંણુ કડું,
વલે ગુજરાતિ સોરઠ સરળ દેસ દીઠા; ઇચ્છી વાત ભાટરી સાંભ-
લેને પિંગલ રાજ્ય બોલ્યા, અજ ભાટરાજ્ય મારેતો મનમૈ અસતરીરી
આવના છે, સો કાઈક નૈડે ઠિકાણે રૂપવંત અસતરી માહા સુજાંણુ
ઈસડી કાઈ દીડી હોવૈ તો વતાવૈ તરૈ ભાટ કહણુ લાગો
માહરાજ્ય એક એકસું લલી લલી અસતરી છે, ખણિ હુ
જાલોરગઢ આયો હુતો, સૈહરમૈ ફિરતો હુતો, તઠે રાજ્ય
મૈહલ છે, તિણાં મહિલારૈ ગૌષા છે, સો મહા સોભાયમાન છે,
તિણુ ગૌષમૈ યૈડી થકી એક પદમની મ્હારી નિજર આઈ છે

દૂહો.

ગિર અઢાર આખુ ધણી, ગઢજાલોર દૂરંગ;
તિહાં સાંસતસી દેવડો, અમલી માણુ અભંગ ૧૦

અથ ચૌપઈ.

સામંતસી સોવનગિર ધણી, પટરાણી ઝાડી તસુ તણી;
તસયુતી ઊમાદે દેવડી, જાંણિ વિધાતા સૈં હથ ધડી! ૧૧

દૂહો.

ચંદ વદન ચંપક વરણુ, અહર અલતા રંગ;
કે હરિલાંટી પીણુ કટિ, કોમલ નેત્ર કુરંગ. ૧૨

અતિ અદ્ભુત સંસાર ઇણુ, માડું રૂપ રતન;
અછે ઊમાદેવડી, કુમરી કંચન વન. ૧૩

જોતાં સારીષો જુડૈ, કાંમણિ નૈ ભરતાર;
જોડી રાહી કાંન જથું, કદ મેલૈ કરતાર! ૧૪

અથ વાત.

ઈસા વચન પિંગલ રાજ્યે ભાટરા સંભલ્યા, મનમૈ બુસ્યાલી

વિદ્યારો જાણું છે, મહાં રૂપ પાત્ર છે, ભલે શુંજે વિરાજમાન છે,
મહાં ન્યાઈ છે, પરન્તરો રહવાલ છે, ઇમ રાજા સુધે રાજ કરે છે.

અથ ચૌપાઈ

એક દિવસ હુંસે આંખણી ભુપ ચઢ્યો આહિડા ભણી.
કટક સહુ સારંગાં કેડ, વહૈ જુજુઆ ઉજડ વેડ. ૧
રનિ ભમતો થાકો રાય, વ્યાપાં ત્રપા ઉનાલૈ વાય,
વહતો રાજા પડીયો વાટ, તરૂ તાલ ખેઠો દીઠો ભાટ. ૫
તસ પાસે છે છાગલ જલ ભર્યો, ઠાકુરિ દેખેને દિલ ઠર્યો.
દેખી ભાટ ભણે દારધાય, રેવંતયા ઉતારીયો રાય. ૬
નિરમલ સીતલ પાયો નીર, સુખી હુઓ નરનાથ સરીર;
ભાટ પ્રતે પૂછું નિજ ભૂપ, કવણ કાજ તુજકિસો સરૂપ ? ૭
નરવરગઢ મુજ વસવા ઠાય, મ ગુરાજા લહુઅ પસાય;
ઇહાં આયો હુ ડીરતિ સૂણી, પિંગલ રાજા ભેટણ ભણી ! ૮
ભાટ ભણી તવ દીધો રાય, પચંગી તસું કીધ પસાય;
ભાટ તવ ચોલધીયો નરનાહ, છાંહે ખંઠા ખે મન ઉઠાહ. ૯

અથ વાત.

પિંગલ રાજા ભાટ પ્રતે પુછણુ લાગા કિસાકિસા દેસ કાઈ
અપુરવ વાત ખ્યાલ તમાસા કોઇ દીઠા હોવૈ સુણ્યા હોવૈ સો,
મો આજે રાજ કરૂં, તરૈ ભાટ ખેલ્યો, શ્રી મહારાજા, મહેં મં-
ગતજન હુઆ કવેસર હુઆ: હું વરસ સોલા મૈ હુઓ તઠાથી મૈ
ધરતી જોવા માંડીથી સો મહારાજા હું અધધડ હુઓ સોમૈ
પ્રથવીરા અનેક તમાસા દીઠા પુરખ પોછિમ દ્રવિણ ઉત્તર એ
ચારેઈ દિસિ મૈ દીઠી તિણાંમૈ ભલાભલા દેસ દીઠા તઠે એક
સિંઘલદીપ દીઠા ઉઠે પદમણી અસતરી હુઓ છે, સો પણિ

મે દીઠી મહા રૂપવંત ઉણાં અસતરીયાંરા કીસા વષાંણ કરું,
વલે ગુજરાતિ સોરઠ સરળ દેસ દીઠા; ઇસી વાત ભાટરી સાંભ-
લેને પિંગલ રાજા બોલ્યા, અજ ભાટરાજા મારેતો મનમે અસતરીરી
ચાવના છે, સો કાઈક નેડે ઠિકાણે રૂપવંત અસતરી માહા સુજાંણ
ઈસડી કાઈ દીઠી હોવે તો વતાવો તર ભાટ કહણ લાગો
માહરાજા એક એકસું લલી લલી અસતરી છે. ખણિ હુ
જાલોરગઢ આયો હતો, સૈહરમે ફિરતો હતો, તર રાજા
મૈહલ છે, તિણાં મહિલારે ગોષા છે, સો મહા સોભાયમાન છે,
તિણુ ગોષમે ખેડી થકી એક પદમની મ્હારી નિજર આઈ છે

દૂહો.

ગિર અદાર આખુ ધણી, ગઢજાલોર દરંગ;
તિહાં સાંમતસી દેવડો, અમલી માણુ અલંગ ૧૦

અથ ચૌપદ.

સામંતસી સોવનગિર ધણી, પટરાણી આલી તસુ તાણી;
તસપુત્રી ઊમાદે દેવડી, જાંણિ વિધાતા સૈં હુથ ઘડી! ૧૧

દૂહો.

ચંદ વદન ચંપક વરણુ, અહુર અલતા રંગ;
દે હરિલકી ધીણુ કટિ, કોમલ નેત્ર કુરંગ. ૧૨
અતિ અદભુત અંસાર ઇણુ, માડું રૂપ રતંગ;
અછે ઊમાદેવડી, કુમરી કંચન વન. ૧૩
જેતાં સારીષો જુડે, કાંમણિ ને ભરતાર;
જેડી રાહી કાંન જયું, કદ મેલે કરતાર! ૧૪

અથ વાત.

ઇસા વચન પિંગલ રાજાએ ભાટરા સંભલ્યા, મનમે ખુશાલી

હુઆ, તિણુ સમીયરે વિધે આપરા અસવાર આહેડે ખેલતા હુતા
 સો આય લેલા હુઆ, તીતારે આપરા કટક સામાન સાથ લેને
 ભાટને પણિ સાથે લેને પુંગલ નગરે આયા, સ કેઠં સિરાદર આયો
 આપણે ડેરે ગયા સીખ હીધી, ભાટને દરબાર માહિ ડેરો દી-
 રાયો, મનવંછિત લોજન ભાટનું દીજે છે, ઈમ કરતાં કિતરાઈક
 દિન ભાટ રહિતાનું હુઆ સદા નવો નવી વાત, નવા ગીત, કવિત,
 છંદ, સવયા, રાજા આગે કહે છે, પિણુ રાજરા મનમે ઉમાદેવડી
 વસે રડી છે, ઘડી એક મનથી ભુલે ન છે, તિતારે રાજાજી વિ-
 ચાર કીયો, અજ જે સસ ખવાસને ભાટ રાજા ઈણાં સાથે સાથ
 દેખને ઘણો ધનમલ દેને જાતોરગઢ મેકું ઇસો વિચરેને સાથ
 સામાન ત્યાર કરેને જે સસનુ ભાટનું ઘણી ભક્ષામણુ દેને સખરે
 મોહરતે સખરે સવણે ચકાયા, દાય ઉપાય કરેને દાને જયુ સગાઈ કરે
 આનંદયે, ઈમ કરતાં આત્રાં સવરા સવણુ હુઆ અલતાં આલતાં
 કીતરેક દીકાડે જાતોરગઢ થેટ પુકતા, ભક્ષે વાગ વગીય ડેરા કીયા.

ચૌપઇ.

વંસ છતીસે સાથમે વડો, આવો સામંતસી દેવડો;
 પિંગલ રાય તણુ પરધાન, આયા સુણિ દીધો ગહુ માંન. ૧૫
 ભગતિ કરે પરધાનાં તણી, પુછે વત કહો આપણી;
 પુંગલ હુંતી પિંગલરાય, કીણુ કારણ મુક્યા ઈણુ ડાય? ૧૬
 એક વીનતી છે અમતશી, સાંલલ જ્યો સોવન ગિર ધણી;
 કુમરી તુમારી અપછર જિમી, પિંગલરાય તણે મનિ વસી. ૧૭
 અવણે સુણીયો કુમરી રૂપ, ઉઠરગ ધયો મનમે અતિ ભુપ;
 અમને મોહકીયા ઈણુ ડાય, કુમરી તુમકારી મંગે રાય. ૧૮
 વાત સુણે આમંતસી બેઠીયો, કુમરી ન તરો આજે કીયો;
 પહિલી જુનાગઢરે ધણી, મંગાવીયી બેટા ભણી; ૧૯

તીણુનેં તો મહે ઉત્તર દીયો, વરસે ઘણે વીદજ નિરખીયો;
ઉદયચંદ રાજા ચાવડો, રિણુધવલ કુંભર તસ વડો. ૨૦
સહસ સતર ગુજરનો ધણી, તીણુ પ્રધાન મુંકયા અમલણી;
આવે અમસું વીનત કરી, દીધી ઉમાદે કુંવરી. ૨૧
ઝાડી અજે નમાંને વાત, રાગિલ દેસ ગાંડી ગુજરાત;
નિગલ પુરુષને નિરલજ નારિ, તિહાં કીમ દીજે રાજકુઆરિ. ૨૨

અથ વાત.

સામંતસીરી રાંણી ઝાડી કહૈ છે, બાઈરી સગાઈ તો કીધી
પીણુ વડો પાંતરો પડીયો, તઠે જેસલ ખવાસને ભાઉભાટ કહણુ
લાગો. આજ મહાનું સીળ દીજે મહે ઘરે જાસાં તરે ઇંસડી વાત
ઝાડીજી સાંભલે ને પ્રધાનાંને દોઢીરે અંતરે તેડાવેનેં કહણુ
લાગા, મહેતો ગુજરાતી માહે બાઈનું કોઈ દીયાં નહીં, મહે
તો પિંગલ રાજાનું દેહાં તરે સાંમતસીજી જેસલ ખવાસ ભાઉભાટ
પરેયરે આતરે ઝાડીજી ઇતરે જણે લેલે જેસે ને મતો કીયો,
આપે ઉદેચંદ ચાવડાનું લગન આડા દિન હોય હોસી, તરે
આપે કાસિદ મેલસાં નેણુ કાગદમે ઇસી હકીકત માહે લિખસાં
અઠે મહે ભલભલા જોતિપી તેડેને પુકીયો તરે જોતપી કહણુ
લાગા આજ બાઈરે નાંમે વરસ ત્રીન સુધી આજે સાહો કેઈ
સુજે નહીં, જો સાહો કરો તો ઇણુ વરસમે હોગ્રી સો આપે
અઠે સાહો જોગડેનેં લગન આડા થેડા દીન હોસી તદ આપે
આદમી મેલસાં, તીણુ સાચે ઇચું કહાડસાં રાજરે પરણી જણો
હોવે તો રાજ ઇણુ સાહા ઉપરિ રાજ વેગા જાંનિ કરેને પ-
ધારજો, તિવારે આવે સકસી નહીં ઇંસડો ઉપાવ ઉણાંસું આપે
કરસ્યાં, અને પિંગલ રાજાજીનું થે. ખવાસજીરાજ કહિજો આજ
ચાહરો પાથસામાન લેને પરણી જવારી સજાઈ કરેને વરી ચુડો

લેને વેગા પધારજો, લગનરૂં દિન રાજ સિદ્ધારરૂં મીસ રાજ
 જલોરગઠ આય ઉતર જ્યો, કોઈ પુછે તો ઇચું કહિજ્યો મહારૂં
 આખુજરી જત છે. સો મહે જવાં છાં ઇસડી વાતરો ખંધ કીધો
 આજ રાજ વેગા પધારજ્યો મહારી ખેટી છે સો રાજનું મહે ૫-
 રણાવસાં ઇસડા બોલ ખંધ કરેને કાગળ મનુંહાર ઘણી લિપેને
 પરધાનાંનું ત્રીપ દીધી ઘણા ધનમાલસું નાલેર દીધો સોના રૂપારી
 સાગતરા થોડા ચ્યાર નાલેર સાથે મેલોયા કતરેક દીને પુંગલ જાયે
 પોહના પુંગલ રાજ સું મુજરો કીધો થોડા નાલેર દેખેને મનમે
 ખંડોત ખુઆલી હુઆ અજ કાંમ ચિંતવતાથા સો હુઓ પિંગલ
 લરાજયે પરધાનને ભાટને ઘણા સિરપાવ દીઆ રાજ કીયા હિમે
 માસરામાસ ઉણારાં છાના કાગદ આવે ઇણારા પાણુ જાયે છે,
 ભેટ રસાલ મિજમાંની આવે જાયે છે ઇમ કરતાં લગન આડો
 મડીનો એક આય રહીયો છે તરૂં સામંતસી રાજયે કાગદ
 લિપેને અસવાર મેલીયો ઉણુ દિનરોં સાહો છે રાજ વેગા પધારજો
 દીલ કરજો મની પછે કહીસો કહીયો નહીં ઇસડા સમાચાર
 અસવાર આખેને પિંગલ રાજને કહ્યા તડાથી પિંગલરાજ જનરી
 સજાઈ કરિ આપ ત્રીરીસા સારખા સાંઈના લલાલલા રજપુત
 સિરદાર એક હજાર અસવાર સાથે લેને ઘણી પોસાક લવાજમો
 દેનેસાઉ ભાટને હરવલ કીવો ઘણા નગારા નીસાંણુ ઘુરતે થકે જન
 ચાલી જાયેછે જુકો પુછે તિણનું કહે છે મહે આખુજરી જાતિ
 જવાં છાં ઇમ ચાલતાં ચાલતાં લગનરોં દિન જદ આયો તદ
 જલોરગઠ જાય ઉતર્યા ડેરા કીધા સાંમતસી રાજનું ખખરિ હુઈ
 આજ જન આઈ દીસે છે ઇસો મનમે વિચાર્યો લોકાં આજે
 પોતારા રજપુતાં આજે સાંમતસી ઇસો કહણુ લાજો મહે તો
 પાટણનગર શિયુધવલ કુમરનું આદિમી મેલોયોયો સો જાણુતાથા
 જન કરેને આવગી સો ઘણી વાટ જોઈ પણ જન નાંઈ દીસે છે.

અથ ચૌપઠ.

જોધુલિક વેલા જળ હુઈ. જોતાં જન ન આઈ જઈ;
 તો તેડો પિંગલ સુલ વાર, પરણાવો કરિ મંગલ ચ્યાર ૧
 નિરખ્યો નયણે પિંગલ રાય, રાજા પ્રજા સહુ આયો દાય;
 રૂપવંત અતિ સુંદર દેહ, રાણી નિરખ્યો અતિ સસનેહ ૨
 સોલહ વરસ તણો વરરાય, અતિ સુકમાલ અચંભમ કાય.
 ખારહ વરસ તણી ઉમાદેવડી, લોક કહે એ જોડી બુડી. ૩
 એક કરે તુઠો કરતાર. પામ્યો એ પિંગલ ભરતાર;
 રાજા કીયો વીમાહ સુરંગ, બેહુ મન વાંધ્યો અતિ ઉછરંગ. ૪
 ભગતિ યુગતિ અતિ કીને ઘણી, મૈમાની આલી કીધા તસતાણી;
 ખરચ્યા અરથ નયર જલોર, ગુંજે નિસદીન વાજત્ર ઘોર. ૫
 આણહલવાડે પટણ કામિ, ખીજે નદ્ર ગયો તિણ ગામિ;
 ઉદયચંદને કીધ બુહાર, પરણાવો રિણુધવલ કુમાર. ૬
 વલતો પુછે રાય અનિવેક, લગન વિચે દિન ઘાકે એક;
 પંથ વહતો નાહો પડ્યો, તિણ કારણ મોડો આપડ્યો. ૭

અથ વાત.

ઈસા વચન નદ્રરા સાંભલેને ઉદયચંદરાજા કેપ કીધો આજ
 મહારી માંગિ પરણે તિણો આજ કુણછે ઈસો કહેને નદ્રનું ધકા-
 દેને સૈહર ખારે કાઢીયો અઠે હિમૈ ભલી ભાંતિયું જાંનરી સજઈ
 કરેને ભલાભલા રજપુત ઘોડા હાથી હસ મદલ ચ્યાર હજાર
 દલ લેને નગરા નોખત વાજતે થકે સોવનગિર નૈડા આયને ડેરા
 દીધા. સામંતસી રાજાનું ખખરિ હુઈ આજ રિણુધવલ કુંવરરી જન
 આઈ દીસેછે ઈસો સાંભલેને સોચ કરણ લાગા પિંગલરાજા
 પિંપુ અડેછે ઐ પણિ અચ લાગોછે માહોમાહે લડાઈ હોસી
 મોનું ઘણું કુજસ આવસી પિંગલરાજા રિણુધવલનું આયો

જાણુસી તો આપ વરે નહીં જાયે તઠે રાજરાંણી ખેલુ મિલેને
 પિંગલ રાજનું માહે તેડેને કહણુ લાગા હિવે આપ રાજજી રાજરે
 દેસ નગર પધારો બાઈતો લોલીછે મોટી હોસી તદ્દ પુકાચું મહે
 ઉજણારી તાકીદ કરેને સપરો સામાન કરેને બાઈતું પોચતી
 કરસાં રાજ જો કાંઈ મ્હાંનું જાણોતો ને મ્હાંનું સુખ ઘોતો રાજ
 મ્હારો વચન માંનો ઇતરો સંલક્ષને પિંગલ રાજ કહણુ લાગા
 રાજરે વાત દાય આઈ સો પરમાણુછે મહે સીધ કરસ્યાં ઇસો કહેને
 પિંગલ રાજ કહણુ લાગો પોતારે ડેરે અચને પુકાચું સાંમતસી
 રાજ ઘણો માત્ર ખરચી દેને આપગ ખવસનું ડેરે મેલીયો પિંગલ-
 રાજ ખરચીકરી લીધી પછે આપરા નદીજ ને હુકમ કીયો
 આંપણા સાથને ખમર ઘો પિંગલ રાજરી અસવારીછે ઇતરો
 કહેને નગરો હુવો ચલો આપણે દેસ જાણોછે તરે સઘલોઈ
 સાથ આપળાપરે તંગ તોમરે ત્યાર હુચને સકોઈ સુસીધ કરેને
 સોતનગર હુંની ચલ્યા કસપે ખેમે સોતનગરથી પુંગલ નગરે
 પુકાના નિણુ સમીયારે ત્રિષે રિણુધવતરી જાંને અય સંપ્રાપતિ
 હુઈયો સોતનગરરી પપતીડેરા કીયા સંમતસા દેવડાનુ
 ખમરિહું તદ્દ આપરો સાથ સાંમાન લેને રિણુધવતરું જાય
 મિલ્યા કહણુ લાગા મોટી જાંન કયું આઈ મહેતો લગન
 વેલા ચુધી વાટ જોઈ પણિ જાંન નાઈ તરે પુંગલમઢરો
 ઘણી અણુચરી જાન જામેયો સો ગઠે સોતનગર આય ડેરો
 કીયો લગનરી વેલા ચુકણુ લાગી તરે જોતપીં કહણુ લાગા મા-
 હારાજ આ વેલા ચુકતો વરસ પંચ સાહો હોસી નહી તરે
 મહે મ-મે વિચાર્યો બાઈ મોટી હું સાહો આયો ઠલે નહીં
 બાઈ તેવચરી વરસ પાંચ કદે આવે તરે મહે બાઈતું પિંગલ-
 રાજનું પરણાઈ ઇસા રાજરા વચન સંલલેને રિણુધવતરી સાણો-

થકો કહુણ લાગો વાહ વાહ સામંતસી દેવડા ઇસી રજપુતાંસું
ઠેક ન કીજે અગારું આપ ઘરે પધારો આજ તો થે સળલા
દાસો છો મહાં સું હોસીસો મહે ઇ કરસાં ઇસો રિણુધવલરો વેણુ
સુણેને સામંતસી દેવડો ઘરે આયો પુડામુ રિણુધવલ કુમરે અ-
સવાર તાખડ તોખસું ગાપ કનૈ મેલીયો સામંતસી દેવડે આંપાંસું
ઇસો છલ કરેને બેટી પરણાઈ છે પુંગલ ગઢરા ધણીનું પરણાઈ
છે પછે તો રાજરી સલા અ.વૈ સો કરમાવે જો અસવાર મય
પોહતો ઉદયાદિત્ય આજે સગલી વાત કહી રાજ સામંતેને ઘણો
કોપ કીપો મહારા બેટારી માંજ તિકા પુંગલરા ધણીને
પરણાઈ તો હિ બેખગર છે ઇસી રીસ કરેને આપરા કુંવર ઉરો
તેડાયો હિમે માહોમાહે વૈર લાગો.

અથ ચૌપદ.

સે.વનગિર હુંતી ચિહું દિસે, હુંટૈ કટકે સનહ વસે,
પુંગલ ર.જા ઇસી પરિસુણી, મંડી સેન સનહ લણી ૧
ઉમાદેવગ્રસું અચિહું પ્રીત, બાલાપણ સું લાગો ચીત,
કવરયો સામંતસી લણી, આત.લીર અમે તુમતણી. ૨
વહતો સામંતસી વીનસે, રપે કટક લે આવો હિસે,
નડી સેવનગિર કેકનૈ હાથ, જાત્રી પરા ગમાડે આથ ૩
હિવૈ ને જેસલ નામ ખત્રાસ, મન આંણી એક બુધિ વિમાસ,
પુંગલ માંડિ બુધિ કેલવૈ, ગોવલ સહિ ગોચર મેલવૈ ૪.

અથ વાત.

જેસલ ખત્રાસ આપગ સૈહર સેવિત જોઇને દોય ગાયા કાકરેચી
સલા પેતરી નીપની તિકેવૈ ગાયાં વિયાંણીછે જેહું ગાયાં રૈ વા-
૧ છડા હુઆછે તિકે ઘણીયાંનું મોલ દેને ગાયાં ઘરે લેને આયા છે વા

છડા ગાયાંનું સાંમાં ધવાડૈ છે વાછડાંરી માછે તિકે પણિ બાંધી
 ચરે છે ઇમ કરતાં વાછડા મોટા હુઆ ધોડાંરી પાયગામૈ આં-
 ભોને બાંધી ચરેછે ધોડાં સમીરા તળ ઉણાંનું દીજે છે મોટા
 હુઆ તદ લલા કારીગર તેડેને એક વહલ ફેરીસીકરાડી સો
 ભારી નહીં આદમી દોય ખેસૈ તૈસી છે લલા સારવાંનાંનું દેને
 વૈ વૈહલીયા ફેરાયાછે ઉણીજ વૈહલૈ જોતરીઆ હિવૈ જોસલ ખવાસ
 આપ ખેસેને સદા વૈહલ ફેરેછે ઇમ કરતાં વૈલીયાંનું લલા ભણાયા
 ઘડીયા જોયણુ જાયે પવન જેમ પંથ વડે તિણાં વૈહલીયાંનું ઘોડા
 હીંન આપડૈ ઇસડા પાધોરે નેં સરખંગ કીધા છે થિકૈ નહીં સા-
 સ ભરાયે નહીં ઇસા સીખાવેને પિંગલ રાજ આજે કહ્યો આજ-
 માહારાજ આપ કહોતો ઉમાદેવડીરો આંણો કરાં તો વૈહલીયાને
 વૈહલ તીયાર છે ઇસો સુણેને પિંગલ રાજ બોલીયા

અથ દૂદા.

- જોસલને પિંગલ કહે, કરિ આંણો પરમાંણ,
 એકણ દિનમૈ દેવડી, જીમ આવૈ તિમ આણ. ૧
- સાચો આકર તુંસહી, તું સેવગ હું સાંરા,
 આજે તૈ પરણાવીયો, કરિ જેતો વલી કાંમ ૨
- સોવનગિરથી ચિંહું દિસે, રૂધા મારગ ઘાટ,
 પંથી કો પુંગલ તણો, વહિ ન સકે કોઈ વાટ. ૩
- કટકી જો આંપે કરાં, તો મન રૂસે રાય,
 સામતસી રૂડા થકાં, બધિ ન બૈસે કાય. ૪
- વચન સુણી રાજ તણો, જોસલ કીધ પ્રણામ,
 તો હું છોડ તાહરો, જો સાડું એ કાંમ. ૫

અથ વાત

રાજ કહણ લાગો નેઉ કોસ સોવનગિરછે એકણ દિનમૈ ઉમા

દેવડી આવે તિમ કરજ્યો ઇસો સંભલેને પ્રધાનને સીખ કીધી ભલે
 સવણે સુત્રેને રાજાનું સીપ કીધી પવન વેગ મારગ ચાલીયા જાએછે
 વૈડલરી અસવારીછે ચ્યાર પોહરમે સૌવનગિર જાય ઉતરીયા
 સાંમતસી રાજાને આચારી પખર હુઇ તીરે જેસલ પવાસને આયને
 મિલીયા કુસલ પેમ પુછણ લાગા જેસલ પવાસ મિલેને સમાચાર
 સદેસા કહ્યા કેરો લલીસી જાઇગા કેઇ જાંણે નહીં તિણ જાયગા
 દીધો માહેરાણીજીસું સુજરો ગુદરાયો સાંમતસીજીને ઝાલીજી
 ઉમાદેવડી પવાસસું મિલેને ઘણા રાજાહુઆ જીમણ પાણિરી
 ઘણી આગત સાગતિ કીધી પછે દેડણ લાગા માહરાજ સવારે
 મહાને સીપ દીજે તરે બાજે દિન પવાસને છાંને રાખીયો પછે રાજ-
 રાણી દેડણે લાગા બાઇનું પરણાઇ તિણદિન હથલેવે મહે
 રૂપયા લાપ એક કહ્યાછે સો મોટે માંડાંણ મહે ઉજણો કરાવસાં
 માંહરેતો અદે રણધવલ કુંમરજી વેરછે સો તો રાજ જાણેઇજ છો
 તિણ વાસતે અડે કુવરજી આવે સકે નહીં અજેતો પવાસજીથે
 પધારીયા સો વડો કામ કીધો હિમૈ મહે આંણો કરાવસાં રાજ સૂસ-
 ના રુંડા તદ રાજજી મોકલાવરે વાસતે અહણા ગાંઠા જડાવ સોવરણ
 કોડ એકરો વલે સગલી વસતરી ત્યારી કરેને સાંજે વૈડલ માહે
 સરખ વસ્તવાંનો ઘાલેને સજ કરેને મેલચાંછે પ્રભાત હોણ લાગો
 તરે બાઇને વૈડલમે જોડાડી સકોઈ માતાપિતા પરિવારિસું કબીલાસું
 સીપ કરેને ચાલણરી તીયારી હુઇ તદ એક વડારણ દીવાધારી બાઇરે
 સાંજે દીધી જેસલ પવાસ પાડેત્રી જૈસેને રથ ચલાયો વાય વેગ પવને
 પવન મિલ્યો થકો રથ હાલીયો જાયેછે કિતરેક દિહાડે પુગલ
 નગરે જાય પોહતા રાજાનું વધાર્ધ દીધો માહરાજ જેસલ
 પવાસ આંણો કરે આયાછે રાજ સાંભલેને જોહત રાજ હુઆ
 નગર સિણગારીયો ઘણા આડંબર કરેને સાંમેલો કરેને માહે
 લીધા પિંગલ રાજ ઉમાદેવડી સુષ ભોગવેછે જેસલ પવાસને ઘણો

ધન માલ ઘોડો સિરપાવ દેને રાજ કીધો હિંમે રાખ સુધે
મુખ ભોજવંછે:

દૂહા.

વાત સુણી રિણુધવલ સળ, કાલો થયો કુમાર;
પાટણ પોહતો પાધરો, આરિત કરે અપાર. ૧

અથ વાત.

પાટણરે ઘણી સોવનગિરો વિગડ ઘણો કીધો પણ ગઢ
હાથ આવે નહી વરસ દોય ન્યાર ણપીયો પિણ કાંઈ જોર થાલે
નહી. આપતો આપરે વિગડ ઉબડ કરિ ખેડાદૈ.

દૂહા.

પટરાંણી પિંગલ તણી, અપછરે આણુંહાર,
અછે ઉમાદેવડી સુંદર એણ સંસાર. ૧
ઉમાં સોલે સિંગાર સંજિ, સેજ પધારે સંજિ,
પ્રાણનાથ પ્રીતમ મિલણ, સેજેં ણયઠો હંજ. ૨
માથો ઘોઈ મેટ, ઉભી સુરજ સાંમડી,
તાડી ઉપની પેટિ. મોરણ ટેલી મારવી. ૩
ભુપતિ ભાઉ ભાટને, કીયોજ કોડ પસાય,
આડ્યો નડવરગઢ લણી, પ્રણમી પિંગલ રાય. ૪

અથ વાત

રાજ રાણીરે મારોમારે ઘણી પ્રીત છે ઉમાદેવડીરે નવ માસ
પુરા હુઆ તઠે મારવણીરો જનમ હુઓ નગર સંહિરમૈ ઘણા
વધાવણા કીધા ખેડા જયારા જિસા ઉછરંગ હુવે તિસા કીધા
હિવે પુત્રી મેટી હોણ લાગી પદમણીરો અવતાર છે માટે

ભમરા શુંભરવ કરણ લાગા કસતુરીરો પરિમલ હોવેં તિસો
અંગ સુવાસ છેં તરેં માવીતે જાણીયો આ પદમણી છેં તરેં
આમરા જતન ઘણા કરણ લાગા.

દૂહા.

વરસ દોઢ વેલ્યા જિસે, ધરતી મેહ ન પુઠં,	
પડ પાંણી સહ દેવડો, પડે કાલંતર દુઠં.	૧
મારૂં થાંકા દેસમે એક ન ભાજે ભીડ,	
દેં ઉચાલો કા અવ-રુણો, કા ફાંકેડે તીડ.	૨
પિંગલ પરજાનું પ્રીછરે, કીજે તે વડ કાય,	
કોઈ હાંમધે અટકલે, જેથ વર્સાજે જાય	૩
જલ પડ કરણ પોજ્યા, દેસદેસ નર જાય,	
પોહુકર પડ પાંણી પ્રવડ, સાંભલિ પિંગલ રાય.	૪

ચૈતપદ.

પુંગલથી ઉચાલા કીયા, ધણ ગો વલ સહ સાથે લીયા,	૧
નગર લોક સધા પરવર્યા, આય ગુઠે પોહુકર ઉતર્યા.	
નીલા પડને નરમલ નીર, પરધલ અન ધત ગડે પીર,	
ગાડે વાસ કાર્યો તિણુ ગામ સહુકો સુખી હુઆ તિણુ પ્રાંમ.	૨

અથ વાત.

ભાઉ ભાટ હુંતો સો નલવરગઢ પોટતો મહારાજા નલ રાજાસુ જાએ
મિલીયો નલ રાજા પૂછણ લાગા ઇતરા દિન ભાઉ ભાટ કો રહ્યા
તરે ભાઉ ભાટ કહણ લાગો મહારાજા પુંગલ સંકર તઠે પિંગલ
રાજા રાજ કરે છે મહા દાનસરી છે તઠે મોનું ઇતારા દિન
લાગા રાજાએ લાપ પસાવ દેને સીપ દીધી નિવરેં હું ઘરે આયો
ઈમી વાત સઘલી ભાટ માંડેને કહી વલે નલ રાજાએં સહ હજાર

અસવારરી જમાત છે પાંચસેં હાથી લાપ એક પાયદલ છે ત્રીસ
 હુબર સાંઠરા વાગ છે લલલલા કરહા છે ઘડી જોગન નયે
 ત્રીસા છે ગાંમ ગ્રાસ પળનો રાજરે ઘણો છે વેરી છે સા
 સબ પાય નમ કીયા છે પચીસ તો રાજ લોક છે.
 સવાસણુ પિણુ દસ આઠ છે સ કોઈ અસતરી વારો વાસો લાલે
 છે અઘલી સારીષી નાપે છે સારાં રાજલોકાં સિરેતો માહોર ગઢરા
 ઘણીરી ખેટી છે સો પટરાંણી છે પિણુ રાજરે પુત્ર નહી સો
 રાજ રાજ અંધર ચિતવે છે પુત્ર હોવણુરા ઉપચાર કરે છે ઇમ
 કરતાં થકાં એક દિનરે સમૈ જોગસર આય નિકલ્યો તિણું કહ્યો
 રાજ ધારે પુત્ર કોઈ નહીં છે પીણુ એક ઉપાવ છે તું પોહક
 તીરથરી જાત યોલો અજ મહારે પુત્ર હોસી તો સમાણુસાં આવે
 ને જાત કરસું રાજાએ યોલમા કીધી તિણુથી કરેને રાજરે પુત્ર
 હુઓ ઘણા ગાજ વાજ કરેને દસોટણુ કીધો સાલકુમર નામ
 કીધો પુત્ર જીવે નહી તિણુ વાસતે ઉનાંમો નાંમ હોલોજી કીધો
 છ હિમે કુમર મોટો હોણુ લાગો મહા સરૂપ દેવ અવતાર છે
 ઇસે સમૈ ત્રીન વરસરો હુઓ છે રાજ મનમૈ વિચારો હિંચ
 પોહકરણી જાત કીજે તો સખરી ઇસો ચિંતવેને પરધાંન સું-
 હતાને રાજ લલાવેને સખરે મોહરતે સખરે સવણે રાજ ચાલણુ લાગા.

અથ ચૌપઇ.

સાથે મેજ માલા પંચાસ, સહસ ઉંટ એક સહસ વ્રીહાસ,
 રાજ લલાયો મુંહગા લણી, રાજ ચાલ્યો જાગ લણી. ૧
 ઘણી રિથ સાથે સંગલ ઘણો, સંગ એ નલરાજ તણો,
 વાટે માસ એક નિરવડી, તીરથ પોહકર આય સહી ૨
 વિધસું ભેટયો આદિ વારહ, અધિક હુઓ સઘલે ઉજાડ
 ભગતિ જુગતિ પુજા તસ ભણી, સફલી જાત હુઈ રાય તણી ૩

દૂધા

ઇણ અવસાર મેહ ઉનમ્યો. પ્રગટ્યો પાવસ માસ,
પાસે પિંગલ રાયને, ક્રીયા ઉતારા વાસ. ૧
ઉનમીયો ઉતર દિસા, ગયણુ ગરજે ઘોર,
દહુ દિસ ચમકે વીજલી, મંડે તંડવ મોર ૨
ચ્યાર માસ નિચલ રહ્યા, સરવર તણે પ્રસંગ,
પિંગલને નલ ભુપતી, મિત્રીયા મન અતિરંગ ૩

વાત.

ખેહુ રાજરે માહોમાહે પ્રીત ઇકલાસ ખેહુન હુઓ છે રાત દિન
લેવા રહે છે જઠે જાયે તઠે લેલા જાયે રમે છે ઇક દિનરે સમાજેજે
નલ રાજ ઘોડો પેલાવે છે તસે સમીયે એક સિંસો ઉડીયો રાજયે
ઘોડો પુકે દીધો સિંસો આગે ને નલ રાજ પુકે છે ઇમકર પિંગલ
રાજરા ડેરાં માહે સિંસો તો નાહો થકો ઉમાદેવડીરાજ તંબુઆંમે
પોઢીયા છે તઠે કડિરાવંક માહે સિંસો જાય પેઠો નલ રાજ આપ
અલજે થકે ઉલે દીઠો દેવડીરો રૂપ જાણે સાધ્યાત અપછરા સ-
માન છે તિણુરી પાપતી જડાવરો પાલણો છે તે પાલણા માહે
સોનેરી ચીર છે સો પિંગલ રાજરી પુત્રી માતારી પાપતી પોઢી
છે સો ચીર ઝોઢીયો છે મારવણી સૂતી છે સો મારવણીરા
ડીલરી અંગ દીપતી ચીર ખારકુટી છે સો સોનેરી ચીર દળ ગયો
છે ઉપરિ લમરા ગુંજરવ કર રહ્યા છે મુખા કમલે સોલે કલા
ઉચોત છે તઠે નલવરે ધણી ઉમાદેવડીનું અને મારવણીને ખેહુ
પોઢીયા દીડાં તિવારે ઘોડારી વાગ પાંચિને પાછા વલીયા તઠે
મનમે વિચાર કરણુ લાગા આજ પિંગલ રાજરી પુત્રી મહારા
કુંવરને પરણાવે તો મહારે વડો સગપણ હુવે હું લાજ છેડેને
પિંગલ રાજ કને પુત્રી માંગસું ઇમ વિચારેને નલ રાજ આપરે

હેરં આયો હિમેં આંમો સાંમી મિજમાંની હોય રહી છેં ઇક-
 દિનરે સમાભેજે ભલી વિધાયન કરાડેનેં પિંગલ રાજ નલ રાજરે
 હેરે તેડાયા ઘણી આગન સાગત કીધી તરે નલ રાજ સે-
 ત્રાંજરો ખ્યાલ માંડીયો છે રાજન માહોમાહે રમેં છેં તરે નલ-
 રાજરો પ્રધાન છે સો કડણુ લાગો માફરાજ થાં બેહું રાજે-
 સરાંરે માહો માહે પ્રીત છે પણિ સગપણ હોને તો અત્રીહુડ
 સનેહ રહે તિણ પરસંતાવે સાલકુમર રમતો રમતો આય ની-
 કટ્યો તરે કુમરને લેને પિંગલ રાજ આપરે પેલે બેસાર્યો નલ
 રાજ કૈડણુ લાગો પિંગલ રાજ અપરી પુત્રી છે સો સાલકુમરને
 દીજે ઇસો સુણેને રાજયે પુત્રી દીધી સગપણ કીયો માહો માહે
 સનેહ હુબો બેડત રાજ હુઆ નલ રાજયે કટ્યો વીનાહરી
 સજાઈ ત્યાર કરો સગાઈ કરેને પિંગલ રાજ હેરે આયા મારવણીને
 તેડેને લગાવે છે તરે ઉમ દેવડો કડણુ લાગો માફરાજ આજ-
 આઈનું ઘણું લડાયો છો સો હિમેં વાસતે તરે રાજ કહે છે મહે તો
 આજ નલ રાજરો બેટો સાલકુમર તિણને બાઈ દીવી છે.

અથ દૂહો.

આવે ઉમાદેવડી, વાલંભ હીયે વિચાર;
 મનકુન્ન ડોડી મારતી, દીધો સપુદ્રોં પાર. ૧
 કંતા અણુ દીડે કુંઆર, કીયો સગપણ કાંઈ;
 પ્રીતમ પટરાણી કહે જેથ સિરજ્યો તિથ બાઈ. ૨

ચૌપઈ.

સુલ દિનને સુલ વેલા ઘડી, તેવડ લગન તણી તે વડી;
 ચત્રી મડે મંગલ ચ્યાર, બાંની માંઠા મિલ્યા અચાર. ૧
 માયાં તલ બેહુ બાંધી ગંઠિ, પરણ્યા પેહુકર તીરથ કાંડ;
 ઘવલ મંગલ ગાઈને ધુને દીયા, સાલકુ કુંમર મારૂ પરણીયા. ૨

વાત.

ઘણો અરથ ગરથ ખરચેને વીવાહ કીધો પોહકર તીરથ નામો લિખાણો આજ દોલો મારવણ ઈણ કિકાણે પરણીયા બેહુ રાજા ઘણા પુસ્થાલી હુઆ ઇમ કરતાં વરસાત ઉતરીયો સીઆલો બેસણુ લાગો તઠે રાજાન આપો આપણે દેશ જાવાને મતો મતે છે તઠે નલરાજાએ આપસે પ્રોહિત છે તિણનું પિંગલ રાજા પાસે મેલેને કહાડીયો આજ મારવણી આણો કરાવો તરે પિંગલરાજા કહ્યો પ્રોહિતજી બાઈતો ભોલી છે, મા વિગર ષિણ એક રહે નહી સાલકુંવર મોટો હોસી ને આણો આવસી તદ્દ કુમરીને આણો કરાવસ્યાં ઇસી વાત પ્રોહિત સાંભલેને નલરાજા આજે કહી તરે નલરાજા વચન માયો આપો આપણે દેસ જાવણુ લાગો માહો-માહે સીષ કરે ને ઉઠાવી આલીયા કીતરેક દિને આપો આપણે નગરે જાય પોહતા, આપો આપણે નગરે સુખે રાજ કરે છે, હીવે તો અલગી ભુમ હુઈ સો સમાચાર કોઈ આવે નહી ઇમ કરતાં દોલો મોટો હુઆ બહોતર કલારો જાણુ હુઆ તરે રાજા કહણુ લાગો દોલાને કોઈ જણાવજો મતી પુંગલનગરજા ધણીરી બેટી પરણીયા દોલોજી જાણે નહી તઠા પછે નલરાજા આપરા પરધાન મુંહતો તેડેને પુછીયો આજ કુમરને સપરે ઠોકાણે પરણાવો તરે પરધાને સપરે સવણે ભલે મોહરતે આપ પયાણો કીધો કિતરેકદિને માલવે જાયે પોહતા માલવાદેસનો રાજા તિણુરી પુત્રી પરણાવસાં ઇસો વિચાર કીયો.

દૂહા.

મારવદેસ મહીપતી, લીમસેન ભુપાલ;
માલવણી પુત્રી સપર, સુંદર અતિ સુકમાલ.

વાત

નલરાજારી પરધાન જ્યેનૈ સગાઇ કીધી સોનરી સાગની
 છેડા સજિ કરેનૈ નાલેર જલેને સગાઇ કરેનૈ પાછા આયા
 રાજનૈ પરધાન કહિયો માહારાજ સાલકુમરરી સગાઇ કરેને:
 આયાછાં સપરો લગન થાપેનૈ જોએનૈ સાહો કરો ભલો, લગન
 જોએનૈ સાહો થાપ્યો ઘણા ગાળ વાળ ધવલ મંગલ પં
 ભાર્યી હોય રહીછે ઘણે આડંબરે ઢોલારી જન ચઢી કિતરે:
 દિહાડે જન માલવેં જય પોહુતી ઘણા હરખ ઉછરંગસુ માલવણી
 પરણીયા પાંચસૈ હાથી પચાસ ગામ ચ્યાર હજાર તેજ, ઘણા ધન
 માલ ઇતરો ડાઇજો ભીમસેન રાજા ઢોલાજીનું દીધો માસ એક ઉઠે
 રહ્યા પછે ભીમસેનરાજા કને સીધ માંગી રાજા સીધ દીધી
 ઘણા હરખસુ કરેનૈ માલવણી પરણેનૈ ઘરે પધારીયા ઘણા ભલો
 સાંભેલો કરેનૈ નલવરજઠ માહે આયા માત પિતારે પગે લાગા
 તઠા ઉપરાંત માલવણીસું ઢોલાજી સુખ લોગવૈ છે માહો માહે
 ઢોલારૈનૈ માલવણીરે અતિ ઘણી પ્રીત છે પણિ મારવણી બાલ-
 પણે પરણી તિણરી વાત ન જાણેછે પુગલનગરરો કોઈ કાગલ
 સમાચાર દિપાલૈ નહિ જો કોઈ ઠાવો આવૈ તો પણિ ઢોલાજીસું
 મિત્રાવૈ નહીં તિકો કાઇ પરણીઆંરી વાત જાણે નહીં ઇમ
 કરતાં વરસ બારે વોલીયા પીણુ જાણ્યો નહીં. એક દિનરે સમૈ
 એક શોદાગર આયો તિણરે સાથે અનેક ઘોડા જતવંત છે
 સોનિણુ નલવરજઠે આય ડેરા દીયા, આખાં સૈહુર માહે સોખન
 આખાંરી વાત હુઇ ઇસાતો ઘોડા કદેન આયા, સો ઢોલૈજી પણિ
 વાત સાંભલી સો ઢોલૈજી ઘોડા જોયા, જાતિ જાતિય ભલા
 જોએનૈ ઘણા ધન દેનૈ મોલ લીયા કિવૈ પ્રભાતરા ઘોડા નિત
 ખેડાવૈછે શોદાગર પણિ ઢોલાજી સાથે ઘોડા ફેરવૈ છે માહો

માહે ઢોલેજરૈને સોદાગરૈ ઘણી મિત્રાઈ અસનાઈ હુઈ છે
માહના પાંચ સાત સોદાગર નરવરગઢ રહ્યો પછે સ્ત્રીપ માંગેને
ઘરાનુ હાલીયો ચાલતાં થકાં કિતરેક દિને પુંગલનગર જાય
પોહતો ઘણા આડાંબરસુ પિંગલરાજસુ જાય મિલ્યો નલરાજરા
કુસલારા સમાચાર કલા ઘણો સુખ હુયો.

દૂહા.

સાંજિ સમૈ સોદાગિરૈ, આપ તણે ઉતારી,
જૈઠા છે તિણુ અવસરૈ, નયણે નિરખા નારી. ૧
દેષેને તિણુ પુછીયો, કુણુ એ રાજકુંઆરી;
કિહાં પીહર કિહાં સાસરો, વિગતે કહો વિચારી. ૨
કુંમરી પિંગલરાયરી, મારવણી ઈણુ નાંમ,
નરવર ઢોલો નાહ લણુ, પરણી પોહકર ડાંમ. ૩
વાત સુણી સોદાગિરૈ, જાણ્યો સહુવિરતાંત;
બાલપણે પરણ્યાવિને, અંતર પડ્યો અનાંત. ૪

ચૌપઇ.

પિંગલરાજ તણે પવાસ, જૈઠા સોદાગિરને પાસિ;
ધુર હુંતી માંડીને ઘણી, વાત કહી મારવણીતણી. ૧
વલતો સોદાગિર ઇમ કહે, સાલકુંમર નરવરગઢ રહે;
મૈં ઘોડા તિણુને વેચીયા, ઢોલાસુ લાઈપણી કીયા. ૨
તિણુરૈ ઘરિ માલવણી નારિ, અપછરસમ જાણે અણુંહાર;
ઢોલારૈ તિણુસુ બહુ પ્રીતિ. ચતુરાઈ લગી લાગો ચિત. ૩
હું વસોયો નરવર પંચમાસ, નિસદ્દિન રહેતો ઢોલાપાસ;
સમાચાર સહુ તેહ તણા, કહીયા સોદાગર અનિઘણા. ૪
મારવણી તિણુ વેલાવલી, છાંની સહુ વાતા સાંભલી,
સાચૈ મન સોદાગર કહી, મારવણી કીયરે મંત્રકી. ૫

દૂડા.

સોદાગર સંદેસડા, સાંભલીયા શ્રવણેડા;
મારવણી મન મય હુમ, મુકયો જલનયણેડા ૧
સિંધ પદે સો જોયણું, પિંવેત વીજલી યાંડા,
ઢોલો નરવર સેરીયાં, ઘણુ પુંગલ ગલીયાંડા ૨
ખાડીયાં મુંડાલીયાં, સહીયાં ઢોલડીયાંડા;
વાચી અંદાણ મહુમંદે, મારૂ લોવડીયાંડા. ૩

ચૌપઈ.

સહીયર ઢોલી સાથે કરી, મારવણી આઘી સંચરી;
ખા ખડીયો નિડાં પીઉ પીઉ કરે, મારવણી પ્રીતમ સંભરે; ૧

દૂડા.

ખાખડીયા ખજ અંચડી, જોલે મધુરી વાંણિ;
દે જોલતો મકકર, દે પરદેગ્રી પીઉ આંણિ. ૧
ઉનમીયો ઉતર દિસા, ગાળે ગૂહીર ગંભીર;
મારવણી પીઉ સંભરે, નયણુ વિદ્યુટા નીર. ૨
વાંટે નિાણુ આપી વહે, મારવણિ મનરંજિ;
{ તાલ ચરંતી દિડીયાં, દુરજી એકણુ સંજિ. ૩
દુરજન આપા પંપડી, થાંકો વિનો વહેસ;
સાયર લંધે પ્રીઉ મિલાં, પ્રીઉ મિલ પાછી દેસ. ૪
ઉતર દિસા ઉપરાડીયાં, દિપણુ સાંમું હીયાંડા;
દુરજાં એક સંદેસડા, ઢોલાનું ઢહીયાંડા; ૫
મારૂ મહે માણસ નહી, મહેતો દુરજડીયાંડા;
પીવ અંદેગ્રા પાહો, તો લિપચો પંપડીયાંડા. ૬
દુરજડીયાં દુરલાખ્યાં, જરજિ રજો સખતાલ;

જિણુકી બેડી વીંછડે, તિણુકા કવણુ હવાલ. ૭

તાડ ચૂગંતી દિડીયાં, સર સાધીયો ગિમાર;

કોઈક અપર મન વસ્યો, સો ઉડી પંચ સમાર. ૮

સહીયર સઘલી સાથ કર, ઘરિ આવે મય મત;

સોદાગિર તૈડી વહૈ, કાંને સાલલી વત. ૯

ચૌપઠ.

વાતાં સહુ સંલલી ખવાસ, આયો રાજ પિંગલ પાસ;

વાત સહુ ઢોલારી કહી, સોદાગિર તેડાયો સહી. ૧

વાત.

સોદાગર માડે ને વાત સઘલી પિંગલરાજ આજે કહી,
મનમૈ વિચારે છે આજ ઢોલાનું તેડવાર કાય ઉપાય કરણુ
લાગા, સોદાગરને સીધ દીધી, સો આપણે નગર જાય પોહતો,
હિવે પિંગલરાજ સોચ કરણુ લાગો, આજ મારવણી મોટી
હુઈ, વર પ્રાપતિ હૂઈ, સાલકુંભર આણે નાયો, તિણુરો કાસુ
વિચાર કીજે, ઇણ વાતરી ચિંતા રાજરા મનમૈ ઘણી રહૈ છે,
હિવે માવણી પીણુ સોદાગરના વચન સાલલ્યા છે, સો ચિંતા
કરે છે, વલતો ન અયો, વલે અંગ આલસ મોડે છે, નીસાસા
મેલૈછે, વિરહુ વેદના જલૈ છે, શ્રી ભગવાન જીઈસા ભરતારસુ
હું કદિ મિલસું, મહા ચુતા ચતુર વિચરણુ છે, રૂપવંત છે
દાની માંની સરળ ગુણે સંપુરણુ છે ઇસા ભરતારસું મિલસ્યું
સો દિન ઘડી સુકીયારથ છે ચું કૈહતાં જીજી સપીતો ઘરે
આપરે ગઈ એક દીવા ધરી પોતારી અંગ ષવાસણુ છે, સો
આપ કને રહી છે, તિણુ આજે આપ વાત કરે છે, બાઈ આજતો
મહારા વાલંભરી વાત સુણી તકા પછે મહારા જીવનું જક નહી
છે, ઇમ વાત કરતાં રાતિ ઘણી ગઈ સર્પીને નિંદ આવણુ લાગી

પણિ આપરીતો આંખિ નીંદ ન પડે છે, તરે આર્થી રાતિ હોણુ લાગી
 તરે સખો જાગેને સમજાવે છે, બાઘજી સુએ રહો સારી વાત
 આસા ન હોસી યાં હરી ઈચ્છા શ્રીરામજી સંપુરણ કરસી
 ઈસા વચન મારવણીરાને પવાસણુરા માતાર્યે સાંભલ્યા, તિવારે
 ઉમાદેવડી છાંના ઉભા રહે ને, સાંભલે છે, સખી પ્રતે મારવણી
 કહે છે, મોને તો આજ નીંદ નાવે છે વિરહાનલ બાઘ દહે છે,
 મોનું પ્રીતમ સંભરે છે, ઘણા વિલાપ કરે છે, આંખ્યાં આંચુ
 જરે છે.

દૂહા

- કુરજડીયાં કુરલાઇયાં, ચલરે પેલે ધ્રંગ;
 સૂતી સજન સંભર્યા, કરવત વુહો અંગ ૧
- કુરજડીયાં કુરલાઇયાં, ઘર પાછડે વણેહ;
 સુતી જન સાંભર્યા, ધ્રહુ ભરીયા નયણેહ ૨
- કુરજડીયાં કુરલાઇયાં, ઉચી વૈસ કરીર;
 સારાંજયું સલીયાં, સાજન માંહિ સરીર. ૩
- સહિ પ્રીતમ સદેસડા, મારવણી કહીયાંહ;
 માતા મનમૈ જાણીયો, વિરહવીયા પધયાહ ૪
- ઈણુપર ઉમાદેવડી, જાણી મારૂ વાત;
 કુપ્રભાત કૈહવા લણી. પિંગલ પાસે જાત. ૫
- સાષે ઉમાદેવડી, સાંભલિ પિંગલરાય;
 ઉતરૂ વીઆખે. મારવી, નહી રાષણુરે દાય. ૬
- કુરજનેત નવલા સંઢોયા, નિતનિત નવલા સાજિ;
 મારૂ મેરાજ પાઠવે, ઢોલા તેડણુ કાજ. ૭
- પીવ સડો આવે નહી, ઇહાંથી સહુકો જાય;
 કુરજડીયાં સદેસડા, વગડ વિચાલુ પાય. ૮

પિંગલ દિન પ્રતિં પાડવૈ, ઢોલા નિરતન હોય;
માલવણી મારૈ તિહાં, પુંગલ પંથી સોય. ૯

ચૌપદ.

ઇણ પ્રસ્તાવે સાલકુમાર, માલવણીસું પ્રીત અપાર;
ન યૈકાંરિત ઉનાલૈ તણી, કરૈ વાત ન દિર આપણી ૧
અલગાર્થી દીઠી આવની, તિસડૈ માતા અંપાવતી;
તે દેષે રાજકુમાર, કરૈ કપટ નિદ્રા તિણુ માર. ૨
માતા આચૈ ઉસી રડી, જાણ્યો સૂત પોઢ્યો છે સહી,
વહુ કને સાસુ તિણુવાર આરીસો માંગે સુવિચાર. ૩
વહુ દેતાં લગાડી વાર, સાસુ આંણ્યો મન અહંકાર;
વહુ વડાઇ એતી કરૈ, મારવણી અલગી છે જરૈ. ૪
પિંગલરાય તણી અંગળ, મોસું અલગી વહુ રંગળ,
તોતું ન્યાય કરું અહંકાર, ઇમ કહી માતા વચણુ બેચાર. ૫

અથ વાત.

ઇસા વચન કહેને સાલકુમારની માતા ઘરે ગઇ ઢોલૈ સગલી
વાત સુતૈ સાંભલી, માલવણી ઇસા વચન સાસુરા સાંભલેને
દસગીર ચિંતાતુર થઇ ઢોલાણકને વૈણ મન રાષેને માંગે છે
માહરાજ રાજકુવાર એક અરજ કરું છું, હાથ જોડેને મનમોડેને
કાયા સંકોડેને શ્રી કુંવરજી કને વચણુ માંગુ છું આજ માહ-
રાજ કુંમાર કોઇ પુંગલસું આવૈ સો મહારૈ હવાલૈ કીજૈ, મો કના
આવૈ સો કામીદ પહિલા મેલજે, રાજકને હું વચન ઔ માંગું
છું. ઢોલૈજી હુસ્યાલી હો એને વચન દીધો, હિમે માલવણી
પુંગલ સૈહુરરા મારગરા ઘાટ છે સો બાંધીયા આપરા ઇતખારરા
આદમી થા સો એકી રાષીયા વડે આકરાંનું ઇસો કહ્યો પુંગલરા
કોઇ પુરુષ આવૈ તિણુને આવણુ મત દેજ્યો નૈ આવૈ સો પરા

મારજ્યો, પશિ નરવરગઢ આવણુ મત દેઢ્યો, ઇસો તરતોજ
માલવણીયે કીધો છે તરે પિંગલરાજનનું કિતરેક દિને પળગિ
હુમ, આજ માલવણી પુંગલગઢરા કાસીદ પરા મરાવે છે
તરે પિંગલરાજરે ભીમસેન પ્રોહિત છે ઘણો ઉતપારી આદમી
છે તિણનું પિંગલરાજ તેડેને કહણુ લાગા પ્રોહિતજીથે જાએને
ઢાલાજીનું તેડે આવો યાંસું ઓ કામ હોસી ખીજે તો જાએ
સો કાંમ કરે નાવે તરે પ્રોહિત કહણુ લાગો માહારાજજી
પ્રમાણુ હું હાજર છું ને જાસૂં ઇમ કહેને પ્રોહિતને સિરપાવ
દીધો હિંમ આપા સૈહર વાત વિસતરી છે પ્રોહિત ઢાલાનું
તેડવા જાએ છે ઇસી વાત મારવણી સાંભલી તરે માતાનું કહણુ
લાંગી થે માજી જાએને જાપજીનું કહો અકે વિરામણુ મેલાજીરો
કાંમ નહી.

અથ દૂહા

જાખા વિપ્ર મોકલે, જિજીરુ ઉતમ જાત;	
મેલો ઘરરા માંગતા, વિરહ પુકારે રાતિ.	૧
પાછે પ્રોહિત રાખીયો, તેડ્યા મંગણ હાર;	
જે લેહક ગીતાં તણા, વાત કહે સવિચાર	૨
ત્યાંને વાગા વેસદે, ઘણા દીયા વીહાસ;	
સીધ કરે પિંગલ કનૈ, આપા માડ પાસ.	૩
મારવણી ભણાવીયા, માડ રાગ નીપાય;	
દૂહા સંદેસ તણા, દીયા તિણાં સીધાય.	૪
પંથી એક સંદેસડો, ઢાલાને કહીયાંહ;	
પિંડ સહી છે પ્રાહુણો, એથે કિથ લહીયાહ.	૫
પંથી એક સંદેસડો, ઢાલાને સમજાય;	
જેવનહ સતી હોય રહ્યો, અંકુસ ઘોતો આય.	૬

- પંથી એક સંદેસડો, ઢોલાને સમજાય;
જેવન પાકો અંબ હોય, રહો રસ દ્યોની આય. ૭
- પંથી એક સંદેસડો, ઢોલાને સમજાય;
કણ પાકો કુષ સખરે, લોગ ભરૌતિ આય. ૮
- પંથી એક સંદેસડો, ભલ માણસ તું ભાષ;
આતમ તુજ પાસે અછે. પ્રાણનાથ હિત રાષ. ૯
- પિસૂણાં ચિંત્યો મત કરો, મનસું મ રોસારેહ;
કુરનં લાલ બખાહનું, પિણુ પિણુ ચીતારેહ. ૧૦
- ઉઢાસી ગલ હથડા, આહંતી રસ બુધ;
અઢિ જીચી આત્રિ ગજયું, માગ નિહાલે મુધ. ૧૧
- ભરે પલટે ભીલરે, ભીલરી ભીપલ ટેહ;
પંથી હાથ સંદેસડા, ધણુ વલ વંતી દેહ. ૧૨
- પંથી હાથ સંદેસડો, જેતું આપે વત;
ધણુ કણુ ચરરી કંબજયું, સુકી તોહિ સુરત. ૧૩
- સુષવિ (રિ) હાવો સજના, પરમંડલે થયાંહ;
જેવે કાડ નહા રહી, વલે મિલે વો ત્યાંહ. ૧૪
- વિહલો આવે વલહા, નાગર અતુર સુખાણ;
તો વિણુ ધણુ વીલપી ફિરે, ગૂણુ વિણુ લાલ કખાણ. ૧૫
- જે તું ઢોલા નાવીયો, મેહા પેહલે પુર;
વીચ વહેસી વાહલા, દુરિસ દુરો દુર. ૧૬
- જેતું ઢોલા નાવીયો, શ્રાવણ પેહલી તીજ;
સેહરાં પવેસી વીજલી, મુંધ મરેસી પીજ. ૧૭
- વીજલીયાં પિલા મિલીયાં, ઢોલા હું ન સહેસ;
જે આસાઢે નાવીયો, શ્રાવણ અમક મરેસ. ૧૮
- જે તું ઢોલા નાવીયો, મેહાં નીગમ તાંહ;
કીયો કરાયો સજના જાંવું પાવક માંહિ. ૧૯

કાગુણુ માસ વસંતરિત, જો ઢાલા નાવેસ;
 ચાચરરે મિસ પેલતો, હોલી જંપાવેસ. ૧૦
 હું રૂની નિસદિન ભરિ, સુણિ ઢાલા તું જોય;
 હથેલી છાલા પડ્યા; ચીર નિચોય નિચોય. ૨૧
 પંથી હેક સંદેસડો, લગિ ઢાલા પોહુચાય;
 જોવન કલીયાં મોરીયો, ભમરા ખેસો આય. ૨૨
 જિણુ દિસતું સજન વસે, તિણુ દિસ મોહિ સલાંમ;
 જળથી હમ તુમ વીછડે, તળથી નયણે નીદ હરામ ૨૩
 જોયે ઢાલા નાવીયા, કે કાગુણુ કે ચેત;
 તોમ્હે ઘોડા બંધીસાં, કાતી કડીયે પેત. ૨૪
 ઢાલા આજ્યો વેગસું, ન આયા તો નિમલેસ;
 માડ તણે કરંકડે, વાયસ ઉડા વેસ. ૨૫
 પંથ પસારણુ જગ ભમણુ, કહ્યા સંદેસા ભાટ;
 તિહાં દેસાં તિણુ માંણુસાં, કદહી જોવું વાટ. ૨૬
 થાંકા સજન જિહાં વસે, સો ચંદ ચઉયે લેસ;
 જોજીયાતો આવસાં, મુઆ તો ઉણુ હીજ દેશ. ૨૭

ચૌપદ.

સગલાહી દુહા સીખીયા, માંગી સીધ મારિગ સિર વહુયા;
 પંથ વહંતાં પુછે કાય, દેસ અન્નેરો દાષે સોય. ૧
 ભાટ વેસને વાટાં વહે, પુંગલ નામ પ્રગટ નવિ કહે;
 ગઠ નરવરરે આયા વાટ, માલવણી તિણુ બાંધી વાટ. ૨
 તિણુનું ઝાલ્યા માડ જાણી, તતિષિણુ બોલ્યા બીજી વાંણિ;
 પાંચ દિવસ ઉલગીયા જઠે, ભાટ જાણિને છોડયા તઠે; ૩
 રાતે નરવર ગઠ આવીયા, કુંભારા ઘરિ ડેરા કીયા;
 ભાઉ ભાટ તણે આવસ, નાંમ ઠાંમ પૂછે ઇંક પાસ. ૪

વાત

ઈતરે સમૈ ભાઉ ભાટરૈ ઘરે ગયા, ભાઉસું જય મિથ્યા,
 પિંગલરાજના સમાચાર કહ્યા, મિજમાંની પિંગલરાજ દીધીથી
 સો ભાઉજીરી નિજર કીધી ભાઉ રાજ હુઓ, ભાટને કહ્યો,
 આજ મહે છાંના આયાછાં, તરૈ ભાઉ કેહણુ લાગો, મારવણી
 થાંનું આયા જાંણુસી તો પરા મરાડસી, થે પરજાપતરૈ ઘરે
 છાંના રહજ્યો, સીધો આટો મહે થાંનું ઘણોઈ પુરવસ્યાં. જસે
 અવસાંણુ હોસી, તરૈ મહે થાંનું સાલકુંવરસું મેલવસાં, એ
 છાંના રહે છે, હિમૈ એક દિનરૈ સમાજેગે માલવણી રથ
 જોતરાયેનૈ, સધીયાંનુ સાથે લેનૈ વાગ વગીચે રમવા ગઈ છે
 તઠે ભાઉભાટૈ ઉણાં જાચિકાંને બોલાયા, ચાલો આપે જાચિકાં
 ઢોલાજી કને જવાં તરૈ ભાઉભાટને જાચિક લેલા હોયને કુંવર-
 જીસું આય મુજરો કીયો, ઢોલાજી ભાઉભાટને પુછે છે, એ
 પરદેસી થાં સાથે કુણુછે, તઠે ભાટ કેહણુ લાગો, માહરાંજ કુમાર
 એ ગાયન રાજરે સાસરાં છે, તઠે ગાયન આલાપચારી કરણુ
 લાગા વૈ ગાયન છ રાગ છતીસ રાગણીરાલેદ ભાવ સગલા
 જાણે છે, માહા સૂકઠી છે, જિકે દૂહા મારવણી સીધાયા છે
 તિકે માડ રાગમૈં ગાવણુ લાગા, સગલાહી દૂહા ઢોલેજી સાંભલ્યા,
 તરૈ ઢોલેજી પુછીયો ભાઉભાટ કહે છે;

અથ યૌપધ

કુંણુ ઢોલો કુણુ માડનારિ, રૂપૈ રૂડી રાજ કુંવાર;
 વલતો ભાટ ઢોલાનું કહે, પદમણુ પરણી તું નવિલહે ૧
 પિંગલરાય તણી કુઅરી, અપછર રૂપ રાધા અવતરી;
 પોહકર તીરથ ખાલા પણે, પરણીયા ઉછવ કરિ ઘણે. ૨

અથ દૂહા.

- એ ગાયન તિણુ પાઠવ્યા, સાલ કુમર તુજ ધ્રુવ;
માલવણીસું ખીહતા, મેં મેલાયા આજ. ૧
- મારવણી સૈ મુખ કહ્યા, દૂહા મિસ સંદેસ;
ને મારૂ મિલવા કરો, તો પધારો ઉણ દેસ. ૨
- ભાટે મારવણી તણા, કીધા ઘણા વપાણુ;
મારૂ જિણુ દીઠીં નહી, જીવ્યો ત્યાં અપ્રમાણુ; ૩
- ભાઉ ઢોલાને કહે, દીજે સીધ પસાવ;
વાટ જોવે ઉતાવલી, રાજ પિંગલ રાવ. ૪
- જોએ મોડા જાવસે, માંડરા મુખ સંદેસ;
મારવણી એ માનની, પાવક કરસી પ્રવેસ. ૫

વાત.

સાલ કુંવરજીસું ગાયન જણુ કુંહણે લાગા માહારાજ
મારવણીજી આગઈ માસ દોય કહે આયાછાં, વાટ જોતા હોસી,
રાજ મ્હાંનું સીધ દીજે, ઢોલેજી ઘણા પસાવ કરેને ઘણો ધન
દેને વીસ ઘોડા પથાસ હજાર પીરોજી વાગા વેસ ઘણા દેને
રાજ કીધા. ભાઉ ભાટને પિણુ સાથે મેલ્યા તિણુ સાથે મારવણીને
ઘરુણા ગાઠા સૈદ નાણી અપુરવ વસ્ત્રદેને ઢોલેજી મેલી વલે
કહજ્યો ઢોલોજી વેગા આવે છે પછે સિકારરે મિસ ઢોલોજી
પોહ્યાવણુ જાયે છે વલે સમાચાર કહે છે.

અથ દૂહા.

- ભાઉ ભાટ સંદેસડા, દિસ સયણાં કહીયાંહ;
ઢોલો મારૂ ઉમહયો, સાંઈ દે મિલીયાંહ ૧
- અજાણે વિરહો કીયો, રિષેઈ મ કરીજ;

દોસા તણા સંદેસડા. અલગાં થકી કહીજ.	૨
દોસો ધણ ઉમાહીયો, અલજો ભાગો એમ;	
ભરિકરિ મુંઠિ ઉડાડિજે, મન સીચાણુ જેમ.	૩
કમોઢની જલહર વસે, ચંદો વસે આકાસ:	
જે જિણારે મન વસે, તિકે તિણારે પાસ.	૪
મકમાહે તાપસ વસે, વિચે દીજે જીકાર;	
હમતુમ એસા રંગહે, જાણતહે કરતાર.	૫
ગોહું પેહલા નીપજે, સિર પેતર વરતાસ;	
પહિલે ચોથી માતરા, હમચોહે તુમ્હ પાસ.	૬

અથ વાત.

ઈસડા સમાચાર દોલેજી ભાઉભાટનું કહેને સીષ દીધી, આપ ધરે આયા પિણુ મનમે દિલગીરાઈ ઉપની, તિમે તિણુ સમીચે માલવણી રમે પેલેને સાંજડા મૈહલ પધારી સોલે સિંગાર સજેને સેજરી પાષતી પ્રીતમ કને આપ ઉભી રહી; તિસે દોલાજીનું ચિંતાતુર દીડા, તરે માલવણી કુંવરજીરા પવાસનું પૂછણુ લાગા આજ કુંવરજી આજ ચિંતાતુર થકા પોદીયા છે, સો કિસે વાસતે, તરે પત્રાસ કહણુ લાગો માલવણીજી આજતો ભાઉભાટે આપસું ઘાત પેલી છે પિંગલરાજરા ગાયન આયાથા તિકે દોલાજીસું ભાઉ ભાટ મેલવ્યા. મારવણીરા સમાચાર કહ્યા વસે ધણુ વધાણુ કીધા દોલેજી સગલાઈ સાંભલ્યા તરે દોલાજીરો મન ઉચક હુઓ છે; અઠે ઉણાં ગાયનાંને દિન વીસ પચીસ રાખીયા, આજ ઉણાંને ઘણો માલ સિરપાવ દેને આપ વાગ પધારીયા તરે ઉણાનું આજ સીષ દીધી છે ભાઉભાટ પણિ સાચે ઘણી મિજમાની દેને સાચે મેલીયો છે તિણુ વાસતે કુંવરજી

હિલગીર છે ઇંસડી વાત પવાસ કનેથી માલવણી સાંભલી તદાથી
કરેને માલવણી પ્રીતમ પાસેઆય ઉભી રહી;

અથ દૂહા.

- ચિંતા ડાયણુ જ્યાં નરાં, ત્યાં દ્રિઠ અંગન માય;
જે ધીરજ ધીરપણે કરે, ભીંતર પૈસી પાય. ૧
- મન સંકાણી માલવી, પ્રીતિ દેષે ચલ ચિત્ત;
કે મારવણી કાંને સુણી, કે કાયક નવલી વત. ૨
- માલવણી તું મનસમી, જાણે સહુ વિમેક;
હરિણાંધી હાસને કહો, તોકરાં દેસાવર એક ૩
- તંતીતાલ તંબોલ રસ, સુરહ સુમયો જાહ;
આસણુ તુરી પગ મોજડી, કિસો દેસાવર તાંહ. ૪
- હિરણાંધી પ્રીતમ કહે, તો આણુ તો પાર;
મૂલ તાણી જે મન સમા, મુંહગે મોલ અપાર ૫
- ઘરિ જૈઠાં હી આવસી, લાષે મુહાં લડંગ;
ત્યાં હુંતી ચુણિ લેવસાં, વાંકે મુંહે વિડંગ. ૬
- ઇંડર રાજા ઉલગાં, જોયે કહોત જાહ;
રૂડા ગ્રહણુ નીપજે, માલવણી મેલાંહ. ૭
- ઇંડર રાજા ઉલગણુ, હુંથાં જાણુ ન દેસ;
ઘર જૈઠાંહી આભરણુ, મોલ મુંહ ગાલેસ. ૮
- કાછી કરહ બિયું લીયા, ઘડીએ જે આણુ જાય;
માલવણી મોનું કહો, તો આણું એથ વસાય. ૯
- પ્રીઆ ન મેલું કછદિસિ, તિણહ પરેરે દંગ;
સંભલનેણી ચંગ ઘણુ, ભુલા જાસ્યે સંગ. ૧૦
- જય ગમણી ગુજરધરા આણુ દિષણી ચીર;
સનહ સમાણી માલવી, સહે તુજ સરીર. ૧૧

- સહસે લાષે લેયસાં, પરિઘત્ત રૂડા વેસ;
ઘરિ જૈઠાંહી પ્રીતમા, પટોલા પહિરૈસ. ૧૨
- વલિ માલવણી વીનવૈ, પ્રીઝિ હું દાસી તુજ;
ચિતચિંતા અંતર વસી, સોય પ્રકાસો મુજ. ૧૩
- સુણિ સુંદરી ઢેલો કહૈ, લાપુ' મનરી બ્રતિ;
મારવણી મિલવા તણિ, ધરી વિલગી પતિ. ૧૪
- માલવણી સાંભલિ વચન, વિરહ પસરી જો અંગ;
ઉભીથી ષડ હડ પડી, જાણિ કડસી ભુયંગ ૧૫
- સીતલ પાણી છાંટીયા, સીતલ ઘાતે વાય;
હુઈ સચેતી માલવી, પ્રીય આજૈ વિલલાય ૧૬
- ચલત તાલુ સાંમુહી, દાજેસો પ્રીયાહ;
મ્હારો કહીયો ને કરો, તો ઘણુ વુઠૈ ઘર જાહ; ૧૭
- કહીયૈ માલવણી તણૈ, ઢેલો રહ્યો જો માસ;
ઉનાલો ઉતારીયો, પ્રગટયો પાવસ માસ. ૧૮
- ગોષે જૈઠા એકઠા, માલવણીને ઢેલ;
અંખર દીઠા દીઠા ઉનચ્યો, તેય સંભાર્યા યોલ. ૧૯
- પગિ પગિ પાણી પંથસિર, થાઠી વાદલ છાંહ;
પાવસ આયો પદમણી, કહોત પુંગલ જાંહ. ૨૦
- ઘરની લીઘણુ પુઅરી, ધરિધરિ મંગલ ચ્યાર,
મારૂ દેસ સોહાંમણો, શ્રાવણ સંજે તિણુ વાર. ૨૧
- વેલડીયાં હુરીયાં હુઈ, વિચ વીકસીયાં ફૂલ;
જો ભરિવુઠો ભાદ્રવો, તો મારૂ દેસ અમૂલ. ૨૨
- નદીયાં નાલા નીજરણુ, પાણી ચડીયા પુર;
કરહો કાદમ કમ કમૈ, પંથી પીંગલ દૂર. ૨૩
- પાવસ આયો પ્રીતમ, પગે વિલાંબી ગાર;
વનાં વિલાંબી વેલડી, નરાં વિલાંબી નાર. ૨૪

- જળ દ્રુપં ઘરિ આંગણે, ઉભી લાપ લહાય, ૭
- જિણુ ઢીકે પાતૌ પડે, માથા તિડે તિલાંહ;
- તિણુ દિન જાન્યો પાંડૂણા, કલિરવ કર જડીયાંહ; ૮
- હાલું હાલું પીગ કરે, ઘણુ હાલણુ ન દેય;
- ઝળ ઝળ ઝૂળે પાગડે, ડળ ડળ નેણુ ભરેય. ૯
- હાલું હાલું કી કરો, હીયડે સાલિમ દેહ;
- ને સાચાહી ચાલસો, તો સૂતી પલાંણેહ. ૧૦
- ઢોલે ચિત વિમાસીયો; માડુ દેસ અલગ;
- આપ જાએ ને જીવીયો, કરહાં હંદો વગ. ૧૧
- પલાંણુ પવને મિલે, જોયણુ ઘડીયાં જાય;
- ઢોલો કહે રખારીયાં, કરહો સોય દિવાય. ૧૨
- જિણુ મુખ નાગર વેલડી, કરહો એહ સુચંગ;
- ગૂંદ ગિરી ચાશે ચરે, પાંણી પીવેત ગંગ. ૧૩
- કિણુ ગલિ ઘાલું ગૂઘરા, કિણુ ગલિ ઘાલું લજ;
- કોઈ ભલેરો કરહલો, માડુ મેલે અજ. ૧૪
- મોગલિ ઘાલે ગુઘરા, મોગલિ ઘાલે લજ,
- સાંઠિ ઉપરનો કરહલો, માડુ મેલું અજ. ૧૫
- પીઉ કારણુ પીલી હુઈ, લોક જાણે પિંડ રોગ;
- છાંના લાંઘણુ મહે કરાં, વાલમ તણે વિજોગ. ૧૬
- ઢોલો કરહો સજકીયો, ઉપરિ માંડ પલાંણુ;
- સોવન ઉર માલા ગલે, ચાલણુરે પરિયાણુ, ૧૭
- માલવણી મન હૂળલી, આઈ વરજ વિમાસ;
- રખારી પુછી કરી, ગઈજ કરહા પાસ. ૧૮
- કરહ! તું મન કુઅડો, વેધક કરે વિછોહ;
- અજે સકુઆરો ફિરે નહી કાંમણુરો મોહ. ૧૯
- અમડી છાંડી એકતી, કરહી કરત વિલાપ;

- કહીયો લોપાં સાંમરો, સુંદર લહાં સરાપ. ૨૦
 કરહો તો કોડે મરૂ, માહારો કહ્યો કરીજ;
 દોલો મારૂ ઊમહ્યો, પોડો હોય રહીજ. ૨૧
 પોના હોવાં તો ડાંભિજાં, બાધા લુપ મરાંહ;
 જસાં દોલારે સાસરે, હરીયા મુંગ ચરાંહ. ૨૨
 કરહો રહે નિવારીયો, હલ ફલ લાગી કાય;
 ઉના ડાંભ દિવાડિસાં, ડાંભતહી મર જાય. ૨૩
 બાંધૂં વડરી છાંહડી, નીરૂં નાગર વેલ;
 ડાંભ સંભારૂં હાથમું, ચોપડમું ચપેલ. ૨૪
 કરહો માલવણી કહે, સાંભલ બોલાં સાચ,
 તાતો લોહડો ને લજે, તો મુજ માને વાચ. ૨૫

અથ વાત

ઈસા વચન કરહાનું કહેને માલવણી ઘરે આબા દોલૈજી
 કરહો નેયો કરહો કુડે મને પોડાવા લાગો, તરે દોલૈજીનું ફિકર
 ઉપની પુંગલનગર જાણે! છે, ને કરહો તો પોડો હુઓ ઈમ
 વિચારેને દોલૈજી લોહાર તેડાયા અજ ડાંભ દિવાડણા, તિણ
 સમૈ લોહારે લોહ તાતા કીય! રાતા લાલ કરેને હાથમૈ ઝાલેને
 ડાંભ દેણ લાગા તિણ સમૈ માલવણી આગે ને કુંવરજીનું
 કહણ લાગી રિષે કોઈ કરહાનું ડાંભો મતી ઇણ નગરીમૈ
 સગલાઈ અમ્મણ પુરષ છે માલવણી કહે છે થે કાત્રી મૈ
 સમજે નહી હું કહું તિમ કરો;

અથ દૂત.

- દોલા મહાંકા બાપકે, છે કરહાં હદો વગ;
 જદ સર દો પોડો હુવૈ, તો ગાધહુ દીજે દગ. ૨૬
 ગાધહુ દાધો દુષ કરે, સાસુ કહે વચન,

એ કરહો કુડે મને, ખોડો રાવે તન. ૨૭
 રે ચાડો કર છોહરી, કરે ન કિજરી કાંણિ;
 ઉકરડી ડોઝા ચરે, પસૂ દગાવે આંણિ. ૨૮

વાત.

ઈસા વચન ઢાલેજી માલવણીરા સાંભલેને કરહાને વાગમે
 મેલ્યો પછે ઢાલાજીનું માલવણીજી કહે છે માહરાજ કુંવર
 એક મહારો વચન સાંભલો જાં સુધી હું જાગતી રહું તાં
 સુધી રાજ ચાલણુ પાવો નહીં;

આપઘ.

ગ્રીઉ પાસે ઇણુ પાર માંગતી, પનરે દીહ રહી જાગતી;
 જાગી નીક વીચાપી નાર, કરહો આંણુ જે કયો ખાર. ૨૯
 મોહર ઘણી લીધી સાથિ, સોવન જડિત કાંખતસ હાથિ;
 હેમ તણી ઉર માલા ગલે, પંખીરી પરિ મારગ પુલે. ૩૦

અથ દૂહા.

સજિ કરહોટા પર સપર, ખેઠો રાજ કુમાર;
 મરઘ કીયો કુહુકડો, નિંદ્રા જાગી નાર. ૩૧
 પુઢયા ન દેધું તાજણો. પીઠે નહીં પલાંણુ;
 સજનીયાં માલે નહીં, સાલે આહી ઠાંણુ. ૩૨
 ધાગ્યો ધાગ્યો હે સર્પી, કો કામણુ કે કાજ;
 ઢોલો માડ ઉમણો, કોઈ રાષોની આજ ૩૩
 ઢોલો ચાલ્યો હે સર્પી, વાજે વિરહ નીસાંણુ;
 હાથાં ચૂડી પિસડી, ઢીલા હુઆ સંધાણુ. ૩૪
 ઢોલે કરહો પલાણીયો, સુંદર સલુણી કાજ;
 મારવણીયું સાંમુહો. મ્હાં ઉપરાંઠો આજ ૩૫
 વીછડ તાંહી સજનાં, ગતા કીયા રતન.

વાર બિહુ બિહુ નાંખીયા, આંસુ મોતી વન.
 રૂની રડી ચઢેહ, જોઈ દિસિ જતાં તાજી;
 ઉભી હાથ ધસેહ, વિલખી હુધ વલહા.
 ઢોલે કરહો પેડીયો, ફીયાજ હુંગર પુઠિ;
 મન વાર્યો હીન વિરહૈ, નૈણ બહડ્યા નિઠિ.
 વાંછડ તાંહી સજનાં, કાંઈ કહણ ન લધ;
 ઉભીથી પડ હડ પડી, જાંણી કસીંગી પધ.
 આખા ખાલું દેસડો, હુંગર નહીજ કોય;
 જિણ ચઢિ મુંકું ઘાહડી, હીયોજ ઉરલો હોય.
 પવન વેગ ચાલે જિસૌ, કરહો ઉડીયો જાય;
 પુંગલ મારગ પ્રગડો વહે, મારવણી ઉછાય.
 થલ માથે જલ ખાહિરી, કાંયતું નીલી જલિ;
 કે તો ચીંચી સજને, કે મેહ પુઠો અકાલિ.
 ઢોલા હું તો ખાહિરી, સેજે ગઈ ચલાય;
 સો સેજાં કાલા નાગજી, હેલા દે દે પાય.
 સુણિ સુડા સુદર કહે, એ પડિવનો પાલ;
 ઢોલો પુંગલ પંથિસિર, કિમહી પાછો વાલ.
 ઢોલો પુંગલ ચાલીયો, અંગણિ મોરૈ સલિ;
 પ્રીતમ ગયો તખા હુડે, સુઆ મના ઉચલિ.
 ચાપધ.

૩૬

૩૭

૩૮

૩૯

૪૦

૪૧

૪૨

૪૩

૪૪

૪૫

પુંગલિ પથે ઢોલો વહે, સુડાને માલવણી ધમ કહે;
 જિમ તિમ કરને પાછો વાલિ, પંધી એ પડિવનો પાલિ.
 આકાસે સુડો ઉડીયો, પોહર એકમે ચાંદેરી ગયો;
 ઢોલો સરવર દાતણ કરે, સુડો જય ધમ ઉચરે.

૪૭

દૂહા.

સાલકુંમરને સુડો કહે, માલવણી મુખ જોઈ;

પ્રાણુ તજેત્રી પદમણી, લંછણ દેસી તોય. ૪૮

સૂડા સુગણુ પંખીયા, મ્હારો કહ્યો કરેસ;
લડ લાકડ ભેલા કરે, માલવણી દાઘેસ. ૪૯

થે સિધાવો સિધ કરો, પુનઃ થાંત્રી આસ;
વીછડીયાં પીઉં માણુઆં, જવે કિસો વિસાસ. ૫૦

અથ વાત.

ઢાલોળ ઉઠારી આઘા આલીયા સુવો તઠારી મિલેને પાછો વથો માલવણીને આવેને સમાચાર સઘલાઈ કહ્યા તરે આપ માલવણી અણુ ઓલી રહી હિવે ઝેઠી દિન નીગમે છે, હિમે ઢાલોળ ચઢેરીરે ચોહટ નીકલે છે તરે એક હાટમે સાહુકાર ઝેઠો છે,? સો પુછણુ લાગો ઠાંકરાં સાહિય આપ આગે સિધ પધારો છે, તરે ઢાલોળ કહણે લાગા મ્હોતો સાહુળ પોહુકર જવાછા તરે સાહુ ઓલીયા એક કાગલ લિખે દેઊં સો પોહુકર પોચતો કરજ્યો અઠારી વીસ જોજન અલગો છે મ્હારે કાંમ છે સો હું રાજને કાગલ લિખ દેઊં થોડીસી વેલા ઉભા રહો તરે ઢાલોળ ઓલીયા માંહરે તો સાહુળ ઉતાવલરો કાંમ છે કરહો પણિ ઉભો ન રહે છે તરે સાહુકાર કૈહણુ લાગો રાજ મોટા સિરદાર દીસો છે ને મ્હારે જરૂર કાંમ છે હું જાણુસું રાજ મોને વાંણીયો લેખીયો તરે ઢાલોળ કહે છે માંહરે તો સાહુળ ઉભા રહણી વેલા નહી છે, કાગલ મિસ લેખણુ લેને ઉરો આવ તું કરહા ઉપર ઝેઠો કાગલ લીખને દે સો મ્હોં થારો કાગલ લેનસાં ઇતરો કહેને સાહુનું કરહા ઉપરિં ઝેસાયો ઝેઠો ઝેઠો કાગલ લિખેઈ કરહો આલ્યો જાય છે ઇયું હાલતાં ચકાં કાગલ પૂરો કીધો જિણુ પોહુકર કાગલ મેલણો છે સો પોહુકર આયો તરે સાહુ હેઠો ઉતરે ને લોકાંનું પુછણુ લાગો

તરે લોક કહણ લાગા ઓ પોહકર સૈહર છે તરે સાહને ચિત્ત
 બ્રમ ઉપનો એક ઘડીમે અસી કોમ ધરતી ચાલ્યો ઇમ વિચા-
 રતાં સાહજરો હીઓ કૂટિ ગયો, હંસરાજ ચાલતો રહ્યો તઠે
 ઢાલો સરવરરી પાલિ સાહને ઢાગ ફિરાયો હિમે ઢાલોજ સરવર
 કરહો પાવે છે તઠે અદમી સનાન માંજન કરે છે તિણને
 પુછીયો ઓ સૈહર કીસો છે? ઇણ સરખરો નાંમ કાંઈ છે? તરે
 અદમી કહણ લાગા માહારાજ કુંઆર ઓતો પોહકર તીરથ
 છે તરે ઢાલોજ ફિરીયાથકા પોહકર દેવે છે આદિ વારાહરો
 દરસણ કીધો તઠે એક કીરતથલે નાંમો નિજર આયો તઠે
 વાચિવા લાગા અઠે ઢાલો મારવણી પરણીયાછે ઘણા કિઝાહ
 હુઆ છે ઇસો નાંમો વાંચીને રાજ હુઆ

અથ હૂહા.

કરહા પાંણી પંચિપી, ત્રિષા ઘણી સહેસ,	
છીલરીયે ટુકીસ નહી, લરીઆ સર ન લહેસ.	૫૧
દેસ ચિરંગો ઢાલજ, હુધી હુઆ ઇહાં આય;	
મન ગમતા પાયા નહી, ઉટ કંટાલો થાય	૫૨
કરહા દેસ સોહાંમણો, મહારે સાસર વાટ,	
અંબસરીષો આકગિણ, રે કરિ રીસ મ ઘટ.	૫૩
કરહા નીઝં બે ચરે, કંટાલોને ક્રોગ;	
નાગર વેલિ એથ નહી, થારા થોખડ ભેગ.	૫૪
જેમે ચીની ઢાલજ, લાંખી લુંખહક;	
તે લંઘણ કરીને રહે, મરે પિણ ન ચરે અક	૫૫
કરહો પાંણીરે કરે, વહે પુંગલ વટ;	
તીજે પોહકર ઉલંઘીયો, આડા વલારો ઘટ	૫૬
પિંગલરાય રૂસા વીચો, ચારણ કોઈ ચડ;	

સાલ કુમર તિણ ઉલખો, તળ જોલાયો મહ. ૫૭
 ઢોલા તુંહીજ ઉમાહીયો, વાઘળ મહે દેપેસ;
 તિણ માફરા તણપિસ્યા, પૂડર હુઆજ કેસ. ૫૮
 મન ચિંતા ઢોલાતણે, સાંભલિ તાસ વચન,
 હિવે આયો પાછો વતું, ઇણ વિધિ હુઓજ મન. ૫૯
 એકર ખારી પંથ સિર, જોવે કરહા વાટ;
 ઢોલો વલતો દેષ કર, તિણ મન થયો ઉગ્રાટ. ૬૦

અથ ચૌપદ.

સાલ કુમર વાત એક સુણો, એ ચારણ ઉમરરાયતણો;
 મારવણી મંગણ આવીયો, પિંગલરાય ન આદર કીધો. ૬૧
 ઉમર કુમર મારવણી કાજ, ઘણા દુપ દેષે છે માહરાજ;
 પિંગલ રાય ન કરે નાતરો, મોટાને ન પડે પાંતરો. ૬૨
 ઢોલા તુજને આયો સુણી, ચારણ મેલ્યો છે તુમ લણી;
 જો માફ અવગણ સાંભલે, તો કિમહી એ પાછો વલે. ૬૩
 ઢોલા સાંભલ થારી વાત, ઉમર ઘણી પેલેછે ઘાત;
 મારવણી સું લાગો મોહ, તુજસું ઘણો માંડેસી દ્રોહ ૬૪

દુહા.

દોઢ વરસરી મારવી, ઢોલો વરસાં ત્રિણ;
 કિમ માફ ગરહી હુઈ, સું કયું જોવન વંત. ૬૫

વાત

ઈસા વચન રખારીરા ઢોલોજી સાંભલેને જોહત રાજી હુઆ
 તરે પુંગલનું ચાલ્યા જાઈ છે તિસે સમીયે પિંગલ રાજારો
 ખારટ કિણેક ગાંમ પરામણો જાયે છે તિણે ઢોલાજીનું જતા
 કીહા તરે ઉણ આરે જાએને આસીસ કીધી ઢોલેજી કરહો ઉલો

રાષીયો પાછો રાંમ રાંમ કીધો બાહુરટ પિંગલ રાજરા સમાચાર
કહે છે માહુરાજ રાજરી વાટ નેતાયા રાજ લલાં પધારીયા
ઉઠે ઘણો ચેન છે ધસો સાંભલેને દોલોજી રાજી હૂઆ કેહણુ લાગા.

દૂહા.

- નેથે દીઠી મારવી, કેસહિ નાણુ પ્રગટ;
મોતી ગલિ કંચુઝો, વલે કસ્તુરી વટ. ૬૬
- મારવણી મુષ વાંણુન, આદિતાં સૂ ઉજલો;
વત્રી ચોષો સોમન, ઘણા કિસ ગુણુ દાષવાં ૬૭
- જંધ સૂપતલકડિ, કરલ જાણુ કેસ પ્રલંખ;
દોલા એહી મારવી, જાણુ કણુયર કંખ. ૬૮
- તીષા લોચણુ પિક વયણુ, સૂકના સાંભલ જાહ;
દોલા એહી મારવી, જાણુ વિરતો સીહ. ૬૯
- વેણી ભુયંગમ સસિવદન, હાલંતી ગય હંજ;
મારૂ પારે વાહજી, આંયાં રતી હમજ. ૭૦
- મારૂ દેસ ઉપનીયાં, સરજી મરધરીયાંહ;
કહુઆ બોલન બોલહી, મીઠા બોલણીયાંહ. ૭૧
- દેસ સૂરંગો ભૂંચ સજલ, મીઠા બોલા લોચ;
મારૂં કાંમણુ ને ઘર દિષણુ, હુરિ દીયે તો હોચ. ૭૨
- મારૂ મારે પંથીયા, જો પૈહરૈ સોમન;
દંતજ ચુકો મોતીગલ, હુઓજ એકો વૃન ૭૩
- ડીભુ લંક મુણાલગો, પિકસૂર જેહી વાંણિ;
દોલા એહી મારવી, જેહો હંસનિ વાંણુ. ૭૪
- અધર પયોહર દોચ નયણુ, મીઠાં જાણુ દષ;
દોલે બ્યાહી મારવી, કેતા ગુણુ કહું લષ. ૭૫
- બાંહડીયાં સુહાલીયાં, ધણુ વાંકે નયણુહ;
જાણુ જાણુ સાથન બોલહી, મારૂ બોહત ગૂણુહ. ૭૬

- ભૂંડાં ઊપાર ઇસો, પરલ્યો જાણી પનંગ;
 ઢોલા એહી મારવી, સસનેહી નંવ રંગ. ૭૭
- અંગ અધિક સુકમાલછે, કમલ ફૂલ જ્યુ કાય;
 માફ આંખા મોર જ્યુ, કર લગે કુમલાય. ૭૮
- જેતા માફ માંજિ ગુણ, તેતા તારા અલ;
 ઉકડ ચિંતા સજના, ક્યુ કરિ દાપુ સલ. ૭૯
- સીહ લંકી સુ ટીલજે, ચિક સર જેહી લખ;
 ઢોલા એહી મારવી, ચાહી લાજે અપ. ૮૦
- સસિ વઢની સણગાર સજિ, જો આવે પ્રીતિ પાસ;
 ઢોલો માંહ્યો મારવી, લમર લણુકે વાસ. ૮૧
- હાટન પાટન વાણીયો, ઉઘન અંખો જાય;
 માફ વાસ સુવાસહે, અંગ તણે સદલાય. ૮૨

ચૌપઇ.

- જેતા દૂહા ચારણ કહ્યા, સોનહીયા તેતા તિણ લહ્યા;
 ચારણ તિણ થાંનિક રહે, ઢોલો પુંગલ વાટાં વહે. ૮૭
- થાકો કરહો કહકા કરે, થલભારી પગ માઠા ભરે;
 થુળ મોટા તિહાં સુસતો વહે, ઢોલો કરહાને ચમ કહે. ૮૪

દૂહા.

- ઢીહ ગયો ડરેનૈ ડંખરે, નીલે નીજરણેહ;
 કાલી જયા કરહલા, જોલ્યો કીસે ગુણેહ. ૮૫
- પગસુ કાઢે તાકલા, ઢીલી મેલે વગ;
 ઢીવા વેલા ન સચર, તો ઢોલે ચ્યારે પગ. ૮૬
- કાલી કંઠલ વીજલી, નીચી ખવે નિહલ;
 ઉર લેદંતી સજનાં, હીચેજ દેતી સલ. ૮૭
- ફોજ ઘટાઘટ દાંમની, ધનુષ બુંદ સિરલેહ;

એક તો હીજ વિણસાહિબા, મુજ મારણ લાગોમેહ. ૮૮
 વરસાલો આયો સાહિબા, બોલાણુ લાગા મોર;
 કંતા તું ઘર આવૈ નવી, જોવન કીધો જોર. ૮૯
 ગિરવર મોર ગહકીયા, તરવર મુંકયા પાત;
 ઘણીયાં ઘણુ સાલાણુ લગા, વુઠૈ તો વરસાત. ૯૦
 રાજા પરજા ગુણીયજન, કવિજન પિડિત પાત;
 સગલા મન ઉછવ હુઝૈ, તુઠૈ તો વરસાત. ૯૧
 ઘણુ સૂતી મેલે ગયો, કંત ગલતી રાતિ;
 વલીયૈ દિન વલીયો નહીં, વુઠૈ તો વરસાત. ૯૨
 રંગે રમતી રસહ ભરિ, મોનૈ આઘ રીસ;
 ચંદનરો યો વાટકો, ઢોલ્યો ઢોલારૈ સીસ. ૯૩
 કેતા ભીડ સભીડ કરિ, કડિ પતલીમ દેષિ.
 કાઠી લાલ કંખાંણુ જ્યું, વલતી કરો વિસેષ. ૯૪
 માફ લકનૈ આંગલી, પાંનજ પત લપાય;
 નાહન ભીડૈ ડરપતો, ભાજિ ડરકૈ જય. ૯૫

અથ યૌપધ.

જિણુ દિન ઢોલો મારગ વઢૈ, માફ જિણુ દિન સુહિણો લઢૈ.
 મિલીયો પ્રીતમ નિદ મઝાર, માતા આપૈ કજો તિણુ વાર. ૯૬

અથ દૂહા.

ઘરિ નીગલ હીવો બલૈ. આછી પુણ્યાં માય;
 માફ સૂતી નીંદ ભરિ, ઢોલૈ જગાઈ આય. ૯૭
 સૂરહ સુગંધી વાસ, મોતી કાંને જુલકતે;
 સૂતી મંદિર પાસ, જાંણુ ઢોલૈ જગવી. ૯૮
 સુહિણાતે મોનું દહી, તોનું દહીયો અગિ;
 સો જોયણુ સજન વસૈ, સુતીથી ગલ લગિ ૯૯

જે સુપનંતર દેખીયા, જઠ્ઠીપરનિય મિલેસ;

તો ઢાલા મોતી હાર જ્યૂં, કંતા ધ્રુવ્યુ કચેસ. ૧૦૦

વાત.

ધસો સુહિણો પ્રભાતરં સર્મે મારવણી લાધો પછે માતા
આંગે કંદુણુ લાગી સપીઆં આંગે પિણુ કંદેછે નિવારં માતાઅનં
સપી મારવણીને કહે છે જોઓ સુહિણો લાધો છે તો બાઇ થારી
ધચ્છા શ્રી રાંમણ પૂરી કરસી મન કાંમના સિધ દોસી, ધસો
સપીયાંરો માતારો વચન સૂણીને મારવણી બોહત રણુ દુધ,
સાંજિરી વેલા હોઇ તરં સપીયાંને તેડેને કૃઆ કાંઠે રમણુનું
ખ્યાલ તમાસો કરણુરં વાસતં જ્યે છે સરીપે શુણુ સરીપે વેસે
વિગજમાન દિસડીકે હીસે છે કનિકારા શ્રુલશા માહે ચંદ તેસી
નિરાજમાન હીસે છે કૃઆ ઉપર રમે છે દોલોણ પુંગલ પાસે
કને આય લાગાછે તંઠ પેત માહે એક હાલી હલ પેડેને સાગરો
હલ સંજ ભેલા કરે છે, હાલણો પણિ પાપતી છે, તંઠ ઉણુ
પેતરી પાપતી મારગ છે સો દોલાણ નીકલે છે, કરહો થાકો
છે તંઠ કરહે કડકો ડીયો તરં હાલીયે કરહારો અમદ નવો
અંબલેને હાલી હાલણુને કહે છે.

દહો.

કરહો થલાં કંહુકીયો, મઝાં માહુ વણાંહ,

દોલે વાહી કંબડી, ઉમાહીયો થણાંહ. ૧

ચોપઇ.

કોહર ખરુ કોલાહલિ અંણી, દોલો આયો પાંણી ભણી,
સગલે જણુ સાંમહો જોવીયો, આંણુ કરહો અવાડે દોવીયો; ૧૦૦
કેય ન લલપે તિણુડી વાર, મારુ ઉભી કોહર તિ વાર,
કરહો કોહર પીવે અંબ, દિણુડી અજાણે વાહી કંબ; ૧૦૧

લાગી કાંબ કરહો કુદીયો, રખારણુ સંધીકો કીયો,
મારું ઢોલૈ પરણી હાથે, સરઢી એક દીધી હુથ લેવૈ સાથી ૧૦૨
સપીએ સરહો તેહનો, દીસૈ તેજ રૂપ એહનો,
ઢોલો હુતો આવણુહાર, ઉભે લોકે કીયો જીહાર; ૧૦૩

દૂહા.

જિણુ કાંટાંધર કુદીજૈ, તિણુતું કરહુ મ મારિ;
કંબ ચટકા જે સહે, ખીખ જોયગિ નારિ. ૧૦૪
ઉંડા પાણી કોહરૈ, થલાં ચઢી જૈ નિઠ;
મારવણીરૈ કારણૈ, દેસ અદિઠા ઢિઠ. ૧૦૫
ઢજૈ પાણી જાડ ઘરિ, સંબલ ફાગ ઘણેહ;
સાયસ કોડી મારવી, ઉચલ લગૈ વયણેહ. ૧૦૬
કાંમણુ હઢૈ કારણૈ, નરવર છોડયો રાજ;
ઇસો જ હાસો મહે કહાં, મુંધ મિલેસી આજ; ૧૦૭
ઉંડા પાણી કોહરૈ, દીસૈ તારા જેમ,
ઉંસાર તાડી થાકસો, કહો જલ કઢો કેમ; ૧૦૮
થે જાઝૈરે ઘર આપણે, મહારી કેહી તાત,
દીહિ દીહિ સારિ સાંભર, સામા જિમ રાતિ; ૧૦૯
જે કારણુ થલ લાંઘીયા, તિણુતું ચિત ન કાય,
તે સમજન કોહર સિરૈ, કરહો તિસાયો જાય; ૧૧૦
કરહા પાણી પંચપી, જો ઢોલારો હોય,
અવસર વાડી કંબડી, ફેરન વાઢૈ કોય; ૧૧૧
કરહા પાણી દુકપી, જો ઢોલારો હોય;
જો મહે જાણુત વલહો, કરહુ ન મારત કોય; ૧૧૨

ચૌપદ.

સાડીયર ઢોલી હસનૈ કહૈ, તુજ મિલવા સહકો ઉમહૈ,
જો સાચો વાલો સુખણુ, મારવણીરૈ કહો સહી નાણુ; ૧૧૩

દૂહા.

સળેલો વડ ચાલીયાં, ન જાણુ ઘણુ કાય,	
ઉજલજાંતી મારવી, લંસણુ ઝલકે પાય;	૧૧૪
સલેલો વડ ચાલીયાં, સખડી કે ગલેંહાર,	
એકણુ માડુ ખાહિરો, ખીજી સરલ જોહાર;	૧૧૫
સખડીલો વડ ચાલીયાં, ન જાણુ ઘણુ કાય,	
નીલે ચરણે મારવી, પદમ જડાવે પાય;	૧૧૬
તે સજણુ પધારીયા, જ્યારી જોતી વાટ,	
કુચટાલી કુચી તણી, હીચે ઉઘાડા હાટ;	૧૧૭
રંગ રમંતી રસ રહે, મોનું આઈ રીસ,	
તેલ સૂગધો કુપલો, ઢાલ્યો ઢાલારે સીસ.	૧૧૮

વાત.

કોહર ઉપરિજિકે ઉભા છે, તિકે ઇસી વાત સાંભલેને જોહુત
 ખુસીઆલી હૂઆ, મારવણી છેહડો ગુઘટો પંચીને આપરી સહે-
 લીયાંનું કહણુ લાગી, ચાલો ખાઈ ઘરે જાઈ જૈ, ઇતરે એક
 આકર વધાઈ દેણુસાડ પુંગલનગરનું દોડીયો, જાએને પિંગલ
 રાજાજાને વધાઈ દીધી, માહુરાજ દોલોજી પધારીયા છે, કોહર
 હેરો કીયો છે, રાજા પ્રજાઈ સોવચન સાંભલેને ખુસ્યાલી હૂઆ
 વધાઈ વાલાનું ઘોડો સિરપાવ દિધો, પછે રાજાજા ઘણો ઉછાહ
 કરેને સપરો સાંમેલો કરેને ઘણાં નગારા નીસાંણવાજતે દોલાજી
 સુ જાએ મિલ્યા માંહો માંહે જોહાર મુજરો કીયો, નલરાજરા કુસલ
 ખેમરા સમાચાર પૂછીયા પછે દોલોજી ઘોડે અસવાર હૂઆ
 કરહો આકરે હાથ દીધો આપરી પાષતી કરહો નજીક ચાલ્યો જાએ
 છે ગાજતે વાજે ઘરે પધારીયા કરહાને ભલે ઠીખાંણે બંધાયો
 ઉનો પાંણી ફિરયો, દોલોજીનું સંપાડો કરાયે, મરદનીએ

થાકેલો ઉતારીયો, સઢાને ગુલને તિજરો ફિરંયો, સપરા ચારા
 કરકાને નષાયા, ઢોલાજી સાડું સપરા લોજન ત્યાર હુઆ
 છે ઘણી મિજમાંની હોવે છે ઢોલોજી જીમીયા તરે ઉપાર
 ખાંનખાડા હુંગ સોપારિ પાઈ જૈ છે સગલે સગલો પરિવાર
 દેષિ દેષિને રાજી હવે છે, સાલા મુઢા આગે વાતાં કરે છે
 વાત વિગત લલીલલી કરે છે રાતિ પોહર સો તો વિગતે ગઈ
 પોહર દોઢ પછે ઢોલોજી મૈહલે પધારીયા લલી સિન્યા પાથરી
 છે સીરખ ઉપરિ ઘણા ફૂલ વિછાયા છે પાષતી પીલસોત બલિ
 રહી છે મારવણી સોલે સિંગાર રચિને ત્યારી હુઈ છે સો
 કિસી એક દીસે છે અસમાનરી ઉતરી ઇંદ્રરી, અપછરા
 સરોવરો હંસ, વસંતરી મંજર, ભાદ્રવારી ઘટા, વાદલરી વીજ,
 મેહુરો ચાંચલ્યો બાવનો ચંદન, સોલમો સોનો રાય, કેલરો
 ગલ, હંસકો બચો, લિખમીરો અવતાર, પરભાતરો સૂરજ
 પૂનિમકો ચંદ, સરગડી ઝંપ, સનેહડી લહરી, ગુણુકો પ્રવાહ,
 રૂપકો નિધાન, ગુણુ ચતુરાઈકો લોથ, જ્વનરો પેષણો, કાષરો
 લાડુ, મુલરો મીમચો, પકડ હાથ મચકાવેતો સંધિ સંધિ
 જૂજૂઈ હોય જાયે, પૂરવરો વાય વાજે તો મનું લલે, પછિમરો
 વાય વાજેતો પૂર બનું લલે, ચ્યાર ધુટનો વાય વાજે તો સાત
 ટુક હોય પડે, ઉલાલી આકાસ જાયે, સેરરો આઘો વાંટો પાયે
 ઉપાંત પાઈતો આહાર વિકાર થાઈ, પુલાં બરાબર તુલે પાંણી
 પીવેસો નાભમે જતો નિજર આવે, ઇણેક ભાંતરી મારવી
 સોલે સિંગાર કરેને ઢોલાજીસું આય મુજરો ડીયો, ઢોલેજી
 આદર ઘણો દેને સેજ ખેસાડી પછે માહોમાંહે રંગરી વાતાં
 કરે છે પછે વો ઘણો ઢાડ છે તિકો કિસોઈક છે ઉલટારો, પલટારો,
 વૈરાક વૈરાકરો, વૈરાક વૈરાકરો, કદલી કદલીરો, કટાવ કટાવરો,
 જહર જૈહરરો, નેસ નેસરો, અજર અજરરો, વજર વજરરો,

કૂલ કૂલરો, કમોઢ કમોઢરો, પ્રેમ ધણેક ભાંતરો માડુ મોનેરી રૂપેરી
 કૂલ કટોરે ઘાતેને ઢોલોજી સાલોયાંસા સાથને મારવણીને
 ખાસણાંનું ફીજે છે રંગ વાતાં કરેછે દાડરો પાંચિગો માંડ
 રદ્યો છે રાતિ પોહર દોય ગઇ છે તઠે સખીયાંનું સીધ ફીધી
 પછે આપ રંગ વિલાસ કરેછે.

અથ દૂહા.

સખીયાં ઉલટ મંજણુ, પજ મતિ કરે અનંત,
 મારવણી ગઇ મંદિરે, કાંમણુ મિલીયો કંત, ૧૧૯
 તે સાજન પધારીયા, ન્યારી જોતી વાટ,
 થાંલ કુદૈ ઘરિ હસે, પેલાણુ લાગી ષાટ; ૧૨૦
 માડુ તન સિણગારીયો, સખીયાં કેરે સથ,
 અંગે અંદણુ મહુમહે, બીઠા સોહે હથ; ૧૨૧
 સખી વોલાવે ઘરિગઇ, પીઉ મિલીયો એકાંત,
 હસતાં ઢોલો ચમકીયો, વીજ લષિ વીજ કંત; ૧૨૨
 પોહર હુઝે પધારીયાં, જ્યાં મું મનરી પ્રીત,
 ડેડરતો ઘડીમે હુવે, ઘણુ વૂઠે સિરજત; ૧૨૩
 માડુ લંકને અગલી, પાંનજ પતલ પાય,
 નાહુન લીડે ડરપતો, મુંઘ કડકે જાય; ૧૨૪

ચૌપઈ.

મારવણીને ઢોલા મનરંગ, ગેહુ સુષે ઝેઠા પલ્યંગ,
 રંગ રમાતા વાતાં કરે, મારવણી પ્રતે ઢોલો ઉચરે; ૧૨૫
 મારવણી તુજ મંગણીયાર, આગ્યા નરવરગઢ જિણુવાર,
 લીધી ષખર પછે તુમ તણી, ઉમાહો મિલવા તુમ લાણી; ૧૨૬
 એક ગૂનો ષમજ્યો માહરો, મૈ વિજેગ કીયો તાહરો,
 નિરત પષે કુણુ જાંણુ લોય, અણુ જાંણુ નરદોસન કોય; ૧૨૭

વાત.

ઈસી વાતાં કરૈ છે તઠે દોલોજી કહે છે મહારૈ માતા પિતા સઘલાંને પાલ્યા આજ દોલાને બાલાપણે પરણાયો તોનું પરણી તણુરી મોનું ધખર નહી સૈય સજનને પિણ પાલ્યાં મહારૈ એક જોગો છે પુંલગનગર અલગો છે, વાટ વિષમ છે, મોટા થલ છે, વિયમૈ ધરતી કરારી છે, તિણ વાસતે કુંવરને જણાવો મતી પછે હું મોટો હુઓ તરૈ મોનું માલવણી માઈતે પરણાઈ તણસું ઘણી પ્રીત બંધાણી બાલાપણુરો સનેક હુઓ અતિ સનેક માલવ-ણીસું બંધાણો થારી પરણ્યારી ધખર મોને હુધ નહી પછે થે ગાયન મેલીયા, તિણે ધખરિ દીધી, તરૈ માંહુરો મન અઠૈ આનાને ઉચક હુઓ, આજ પુંગલનગર મહારૈ જાણો, મારવણીસું મિલણો, હોસી સોદિન સોના રૂપારો હોસી, ઇસો મહે મનમૈ ઇસો જાણતા આજ તો વિછોહુરો ઘડી શ્રી રામજી ભાંગી તરૈ આજ અઠૈ મહારો આવણો હુવો છે.

ચૌપઠ.

દોલા પ્રતૈ મારવણી વીનમૈ, સાહિબ સિબ્યો મેલો હમે,
થે પરણે પોહતા નલ વરૈ, પુંગલ મહે આયાં તિણ સરૈ; ૧૨૮
અંતરવિચ પડ્યો અતિ ઘણો, સદેસો નાયો તુમ તણો,
હું આઈ જિમ જોવન દેહ, માત પિતા મન પડ્યો સદેહ; ૧૨૯
થાંહુરી આવણુરી જોઈ વાટ, મુંક્યા બાંલણ પંથી ભાટ,
વલતો કોઈ ન આયો વહી, ઘણી ચિંત માનીતે લહા; ૧૩૦
તિણ વેલા ઉમર મુમરો, મુજ પરણેવા કીયો મન પરો,
મુંક્યા પિંગલને પરધાન, માડ પરણાવો મૂજ માન; ૧૩૧

વાત.

ઈસી મારવણીને દોલોજી વાતાં કરૈ છે તરૈ મારવણી દોલાજીનું કહે છે માહુરાજ કુમાર મોનું માતાપિતા પુછીયો

આજ બાઈ થારૈ મનમૈ કાઈ વાત છે સો ગહાંને કહો તરૈ
સાહિબજીને કહીયો ઇણુ ભવતો એક ભરતાર સાલકુમર છે,
નહીતો કાયા હોમણી કબુલ છે, તરૈ ઇસો માહરો વચન
સાંભલે ને માતા પિતા ઉણાંનું ઉત્તર દીયો, તરૈ ઉવે પરા ગયા
ઇસાં વચન મારવણીરા ઢોલોજી સાંભલેને ગોહત રાજી હયા;

દૂહા.

પહિ ભમંતો જો મિલે, તો તુમ આપે વત,
મારવણી વચન સુણી, પ્રીતમ જોર હસત; ૧૩૨

ચૌપઇ.

ઢોલો વચન ઇસો ઉચરે, મારવણી મન સંકા કરૈ,
પ્રીતમ ધુણુસો રખે મન ધરૈ, મારવણી ઢોલાસું કરૈ; ૧૩૩

દૂહા.

કાયા ઝળુકે કનકજી, સુંદર કેહે સુખ,
મે સુરંગા કિમ હુવૈ, જે બહુ કીયાજ દૂષ; ૧૩૪
મન સંકાણી મારવો, ધુણુસો રખે કંત,
હસિ કરિને પ્રીતમને, કહે સાંભળ્યો વિરતંત; ૧૩૫
પોહર હૂઓ પધારીઆં, જીણસું મનરી પ્રીત,
ડેડસ્તો ઘડીમૈ હુવૈ, ઘણુ વુડે સિરજત; ૧૩૬
પહિલી દોય દયાંમણી, રવી આથમતે જાય,
ઊદૈ હુઆં વિકસે કમલ, બિણુ બિણુ બેવણો થાય; ૧૩૭

અથ ચૌપઇ.

ઢોલો મન અતિ આણુદે ઘણો, વચન સુણે ચતુરાઈ તણો,
માઝ બોલતાં મુષસાસ, ભંજુકે ભંમર કસતુરી વાસ; ૧૩૮

દૂહા.

આત્રા લૂધ ઉતારીયો, ઘણુ કંચુયો ગદાંહ,

થું મૈ પડીયા હંસડા, ભુલો માંનસરાંહ;	૧૩૯
હીયડા કરો પધામણાં, સહી સૂધરીયા કાજ,	
જે સુપનાંતર દીસતા, તે નયણે દીઠા આજ,	૧૪૦
મારવણી ઢોલૈ મિલી, કીધો કંચૂ દૂરિ,	
ચકવી મન આણુંદ હુયો, જાણે ઉગો સૂરિ,	૧૪૧
મન મલોયા તન રજ્યા, દોહગ દૂર થયાંહ,	
સજન વાણો વાંણિમૈ, પેલી પીર હુયાંહ,	૧૪૨
સજન મિલીયા લલી હુઈ, કારજ સહુ સરીયાંહ,	
પૂનિમ ચંદ પ્રકાસ જિમ, દિસન્યાઈ ક્ષત્રીયાંહ;	૧૪૩
ઢોલોમાઈ એકઠા, કરૈ કતુહલ કેલિ,	
જાણે ચંદન રૂપડે, ચઢીત નાગરવેલ;	૧૪૪
રાત દિવસ રંગે રમૈ, વિલસૈ નવનવા ભોગ,	
નેડી સારીષી જૂડી, દઈવ તણે સંજોગ;	૧૪૫
પંચાયતૈ પાષર્યો, મેંગલતૈ મદ પીધ,	
મોહણુ વેલી માઈવી, કંત સોહાગિણુ કીધ.	૧૪૬

ચૌપદ.

સોજન નવલા નિત નિત કરૈ, અધિક લગતિ જૂગતિ આદરૈ,	
મારવણી સાથૈ મન પૈરૈ, પનરૈ દીહ રહ્યા સાસરૈ;	૧૪૭
ભાઉ ભાટનૈ નિત રહૈ, એક દિવસ ઢોલો ધમ કરૈ,	
કરૈ સજન યાલાણુ તણી, જિમ પોહ્યા નરવરગઢ ભણી;	૧૪૮
ભાઉ ભાટ કહૈ અતિ ઘણો, કરાવો મારવણી ઉજણો,	
પિંગલરાય સજન કરૈ, ઉમાદે ધણુ પરિ ઉચરૈ;	૧૪૯
સોવન જડીત રજત સિહગાર, હીર ચીર મુગનાઈલ હાર,	
સેજ સુધાસણુ સુંદર વેસ, ચેકુ સઘડો પીંગે હું પુરેસ,	૧૫૦
અરથ ગરથ કરહા કેઠાણુ, પગ પયંજ સુંધા પુરસાણુ,	
એ સગડો મહુ પિંગલ તણો, માંડયો સુલ મોહત ઉજણો;	૧૫૧

તિથુ વેલા ઉમર સુમરો, માડ કાજ કીયો મન પરો,
 છાંના હેડ પુંગલ ભણી, મૂકયા ઢોલો આયો સૂણી; ૧૫૨
 જિથુ વેલા ઢોલો નીકલે, કિતરા વોલાવા સાથે મિલે,
 સોજ કરે જયો ઇણ પાતરો, રમે પડેસે તોને પાંતરો; ૧૫૩

વાત.

હિવે તિથુ સમૈ ઉમર મનમૈ ઘણો મગજ રાખે છે, મારજ નીસરતાં ઢોલાનું મારેને મારવણીસું ઘરવાસ કરસું, ઇસો વિચારેને ઉમર સુમરયા તેવડ કરી રાખી છે, હેડ છે તિથે પુંગલ-નગરમૈ ફિરે છે એહેડ ઢોલાળ ઉપર પરચી ધાગ્યેને રહ્યા છે ચત્રી લેતા રહે છે એક મહીનો ઢોલાળ સાસરે રહ્યા પછે સુભ મોહરતે ભલે દિન ઘણે ઉછરજે ઘણે મંડાણે મારવણીને ઉજણે કરાવે છે, પિંગલરાજ અને આપરો પરિવાર બાઇને હરખસું કરેને પોહ્યાયા, એક હજાર અસવાર પોહ્યાવણુ મેલીયા છે, મંગલીક આચાર કરેને હલાયા કરહોપણિ સજિ કીયાં સાથે છે, કાગાસણા કસણા કરેને સાથે લાયો છે, માતા પિતા સગલો પરિવાર કોસ ગેકોસ પોહ્યાવેને ઘણી સીષ ભલામણુ દેને પાછા વડેને પુંગલનગરે આયા, બીજા સહુ અસવાર ઢોલાળ સાથે જાળતા રણુરે વાસતે થેટ સુધી રાખ્યે મેલીયા છે, 'ઇકવીસ છોકરી એક દીવાઘરી બાઇ સાથે ડાયજે દીધી છે, ઢોલોને' મારવણી પોતારો કરહોજેકરેને ગેહી ખેડા છે, મારજે ચલીયા જાયે છે, અસવાર પિથુ પાષતી વહે છે, સોલે કોસ હાલીયા તરે સાથ સકોઈ થાકો તઠે એક કોહર છે તઠે ડેરો કીયો વલવાકુલરી ભલી જાળતા કીધી, સકોઈ જીમીયા સાથે રાળ હુઓ થોડા કાયજે કીયા છે, ઘાંસાં પાંણીરો જાળતો કીધો સુરજ આથમ્યો રાત પડી તરે સખરી વિછાયત કરાવેને ડેરો કીધો છે, ઢોલાળ રે સુખસેજ વિછાઇ છે આપ ઢોલો માડ

પોઢીયા છે સુખ વિલાસ લોગવે છે રંગવાતાં કરે છે રજપૂત પાષતી
ચોકી દે છે ધણી ધણીયાંણી ધણી વાર જગીયા પછે નીંક
આવણુ લાગી તરે સુપે નીકમે પોઢીયા છે, તીણુ સમીયારે
વિષે ઉણુ થલાંમી ધરતીમે પીણો નાગ રહે છે, સોવેજ સાજ
ખારે નીકલીયો છે, સો ફરિયો થકો ચેજો કરે છે, જઠે દોલો
મારવણી મુતા છે તઠે મારવણીરી સોરંભસું કરેને મરપ આયો
મારવણીરો સાસ ધાંચણુ લાગો.

દૂહા.

મારવણી મુખ સાસ, કસતુરી જ્યુ મહમહે	
વલકલીયો નિણુવાસ, આયો પનગ પીવણો;	૧૫૪
વાલંભ કઠ વિલગ, નિસ ભરિ સુતી મારવી,	
પીધી પીયાણુ નાગ, સાસ તણે સોરંભ શુણુ;	૧૫૫
પોહ ફાટી દિસ પુંડરી, હણુ હણીયાહે થટ.	
ધણુ ઠંઢોલી ઢોલણે, સીતલ સુંદર ઘટ;	૧૫૬
અખકૈ પૈરી ખાલ, સુંદર ચિની નસલ, સલે,	
કયું ખોલે નહી ખાલ, ધણુ ઠંઢોલેને જીવીયો;	૧૫૭
ખંઠો જીવે ખાંહિ, પદમણિ પીધી પીવણે,	
મુંકી મોટી ધાહ, દેષે મુંહ દીવા ધરી;	૧૫૮
આય મિલે અસવાર, સુંદર દીડી સાસ વિણુ,	
હાય હાય સિરજિણુહાર, ઢોલો ઉલો વિલવિલે;	૧૫૯
જિણુ દિસે વિસહર વસે, કાલા નાગ ભુયંગ,	
સો કયું સોવે માંનવી, ઢીલા મેલહે અંગ;	૧૬૦

અથ વાત.

સગલે સાથરા મન ખેદલ હૂઆ, ઢોલોણુ ઉભા વિલવિલાટ
કરે છે, ધણા નિસાસા મેલે છે, અતી ધણો દુષ કરે છે, પાષતી
સિરદાર ઉમરાવ ઢોલાણુને વરજે છે, માહારાજ કુમારશ્રી પરમે

સરજી કરે સો માથા ઉપરિ છે, રાજ ઇતરો દુષકારો મતી,
 બલે સગલો સાથ કહે છે, પિંગલ રાજરં મારવણીસું તીને
 વરસે લોહડી ચંપાવતી ઇસે નાંમે છે પુત્રી છે સો રાજને
 ધરણાવસ્યાં સગપણ પાછો સાંધિસાં રાજ વિલાપ કરો મતી,
 તરે ઢોલોજી કહણ લાગા, ઇણુ ભવરે વિષે તો ઠાકરાં મહારે
 અસતરી મારવી છે, બીજી અસતરીસું મહારે કોઈ કાંમ નહી,
 ભે પ્રાણુ તણ્યો તો હું પણિ સાથે બલસું, આજે પનરે
 વરસરો વિછોહો હુઓ પણુ હિમૈ ઘડી એકરો વિછોહો જામીયા
 બાવે નહી, તિસે સમૈ ભલા રજપુત છે, ઉમરાવ છે, તીકિ ઘણોઈ
 સમજાવે છે પણિ ઢોલોજી સમજે નહી:

ચાપઈ.

ધપીધપીને સહુ ફીકા થયા, વોલાણે પુંગલને ગયા,
 ઢોલોમારૂ દીવા ધરી, રહીયા થલ માયે મન કરી; ૧૬૧
 સાંજ પડી રજની તિણુ વાર, ઉતાર્યા મારૂ સિણુગાર,
 કરહો આંણે ઐસારીયો, સગલે ગહણે સિણુગારીયો; ૧૬૨
 હારડોર પુઠે બાંધીયા, સંબલ ઘાતે સોહ સીવીયા,
 કરહા વાત અમારી સુણિ, નલવરગઢ જાએ ઘર ભણિ; ૧૬૩
 કરહાને સમજાવે તિણુવાર, છાંહે જૈઠા સાલકુમાર,
 અગન જગાઈ દીવા ધરી, કરહા તણી સુધ સંભરી; ૧૬૪
 કરહા રપે કંટાલે જાડિ, ચરતો ચરતો દેજે મતિ પાડિ,
 દીવા ધરીને ઢોલો કહે, કરહો મારિગને નવિ વહે; ૧૬૫
 ઢાસી મોહરી લેને ગઈ, કરહાને ઝીલેવા સહી,
 સરહો દુષ દેષી આરડે, થુંલથુંલ ઉપરિ હેઠો પડે; ૧૬૬

વાત.

તિણુ સમીયારે વિષે કૈલાસ પરબતસું માહદેવજીને
 પારબતીજી જોગીજોગિણુરો રૂપ ધરીયો છે, પ્રથવીરા પ્યાલ

તમાસા નેતા ફિરે છે, અનેક તમાસા દેખે છે જઠે ઢાલેલ
 મારવણીરી ચેહ રચી છે જીણુ જયગા આપને ઉભા રહ્યા, તરે
 નેગીસરે રૂપે માહદેવજી ઢાલાને કહે છે, રે કાયર માનવી!
 ધણીરે પુઠે તો અસ્ત્રી સદા બલે છે પિણુ અસ્તરી પુઠે ધણી
 કદેહી બલતો દઠિા નહી ને સાંભલીયો પિણુ નહી તું ઇસડી
 અજુગતી વાત કયું કરે છે, તરે ઢાલો કેહણુ લાગો, નેગીસરજી?
 સજ મોટા છે પિણુ પારાઇ તાત ડીજે નહી, તિણુ સમૈ
 નેગણુ નેગી પ્રતે કહે છે, માહારાજજી રાજ સિવજી ? એ
 મારવણી જીવાડી જોઇ જૈ, નહીતર પુરુષ અસ્તરી બેહી અગનિ
 પ્રવેસ કરીને લસમ હોસી આંખાંને દોસ લાગસી, સો આપસું
 ઇક અરજ છે, આપ સઘલી વસ્તરા જાણુ છે સો હિમૈ
 મારવણી જીવાડીયાંરી સરમ રાજનું છે તરે નેગિણુ કહે છે

ચૌપઘ.

ને એ અસતરીજી વચ્ચે નહી, તો હું પ્રાણુ તજેસું સહી,
 પાસે ઉષધ છે પીણુ તણુ, મંત્ર જંત્રિ પાસે પિણુ ઇત ઘણુ; ૧૬૬
 સિવને સગતિ મનાવી વાત, ઉષધ ગોલી વાંટી સાત,
 પાંણીસું ઉષધ પાવીયો, સરખ તણો વિષ જાવીયો; ૧૬૭
 પાંણી પાયો ગુણુને મંત્ર વડે, અનેરા ડીધા જંત્ર,
 મારવણી તિહાં સાજી થઇ, ઢાલો મન હરણો ગડ ગડી; ૧૬૮
 સાલકુમર સિવને પાય પડે, નેગીસર મોટો બીજે કુણુ જુડે,
 નેગિણુ તુ છે મહારી માત, થે દીધી મારવણી દાત; ૧૬૯
 નેગી નેગિણિ વેહતા વાટ, ઢાલા તણો લાગ્યો ઉગાટ,
 માડ મન બેવણો ઉછગ, સા બોલે પીઉ તુજ સુરંગ; ૧૭૦
 ઢાલો તેડે દીવાધરી, એહ વાત પુંગલ વિસ્તરી,
 સગદારે મન છે બહુ સોગ, ઢાલા માડ તણો એ વિયોગ; ૧૭૧

હિવે તું પુંગલ પધારિ, માડ સિવ જીવાડી નારિ,
કહે વાત જાએને ધરે, દુષ લાંજે સંતાવે કરે;

૧૭૨

વાત

ઇસે સમીચારે વિષે જાલણુ પાંચ આત છે, સો પુંગલનગર
જાયે છે, તીણાં સાથે દીવા ધરીને પણિ ઢાલેજી પુંગલનગરે
મેલી, તું જાએને કુસલ પેમરા મારવણીરા સમાચાર કહેજો.
ભાઉભાટ પણિ ઉઠે છે, તિણનું કહજો નલવરગઢ વેગા આવજો,
ઇસો સમાચાર કહેને દીવા ધરીને સીપ દીધી, કિતરેક દિને
પુંગલનગરે ગઈ, સકોઈ સાથ માતાપિતા સમાચાર પૂછણુ લાગા.
મારવણી જીવે છે કે મુંઝ? તરે દીવાધરી કહેણુ લાગી માહ-
રાજ મારવણીને તો વડી આવલી ટલી છે, પિણુ રાજારે પુન્ય
કરે ને માહદેવજી સુષ કીધો છે, તોહી માતા પિતા વાત
માંને નહી, તરે ઉણાં જાંભણાંનું તડેને પિંગલરાજ પૂછીયો,
તરે જાંભણુ કહેણુ લાગા, માહારાજ ઢાલોજી મારવણી રહે
જેઠા દીઠા સુધે વાતાં કરતા દીઠા છે; ઇમી વાત સાંભલીને
માતાપિતા પરિવાર રાજી હૂચા, નગરસોક સકોઈ રાજી હૂચા,
ઘણા વધાવણા હોઆણુ લાગા, ગીત ગાંન, ઉછાહ નગામ
નીસાણુ વાજેને રહીયા છે, ઇસા ઉછાહ રંજરાગ હોય રહ્યા છે:

ચૈ ૫૬.

હેર પુંગલ ઉમર તણા, નિત છાંના રહિતા અતિ ઘણા
ઢાલો જીણુ દીન ચાલણુહાર, સાથે દીધા સો અસવાર; ૧૭૩
હેર જાએ ઉમરને કહે, ઢાલો એકણુ ઉઠે વહે,
જાયે છે લીધાં ઉજણો, પ્રાણુ ન હાલે હિવે આપણો; ૧૭૪
મારુતણો કરણજ સાંભલી, વોલાજી સવી આયા વલી,
હેર જઈ ઉમરને કહે, માડ ઢાલો વાટાં વહે: ૧૭૫
હેર તે ત્રીજો આવીયો, માડ પાંતિ મન પરા કીધો,

સોલસ ઘોડા સાથે કરી, ઉમર ચઢીયા આણુંદહુ ધરી; ૧૭૬
જિણુ થલ દોલો મારિંગ વહે, ઉમર તીણુ થલ ખુંડે રહે,
આગલ જાએ વિષમ ઘાટ, ઉમર થલ ખાંધી વાટ; ૧૭૭
દોલો મારિંગ કરહો પડ્યો, આડો એક વિષમ થલને પડ્યો,
એક એક થલ આઘો પરે માડુ દેષે ઇમ ઉચરે. ૧૭૮

દૂહો.

એહુ ન લલી કરહલા, થલ માથે ઝોડાંણુ;
કે પ્રીઉ રાગે પ્રાણિકે, કરિ અચંતી હાંણુ; ૧૭૯

ચોપધ.

મારગ વહતાં સંઝીવાર, ઉતરીયા દીઠા અસવાર,
ઉમર દોલો જાણે સહી, દોલો આય ભરાણો સહી; ૧૮૦
ઉમર મન માંહે હરખોયો, જદ દોલો નયણે નિરખીયો,
આણુજોડ્યા રહજ્યો સહુ કોય, તિમ તિમ દોલો વિચાસી હોય; ૧૮૧

વાત.

ઇણુ સમીયારે વિષે ઉમરરે અસવારે સગલે વાત માંની
અણુ જોડ્યા રહ્યા તરે દોલોજી આડે મારિંગ ઉટ પેડે છે,
તિવારે ઉમર જોલીયો, કાંચહો ઠાકુરાં ! આડા પુડા જાઓ છે
ઉરા પધારો ગોઠ ત્યાર હુધ છે ગોઠ જીમેને મહોં માંડરે ગામ
જાસાં થેં થાંડરે મારગ જાન્યો, ઇસો દોલાજીને કહણુ લાગા,
ઉમરના મનમે મારવણી લેણુરો મતો છે. દોલાનું પરે મારસ્યાં
ઇસીમનમે ઘાત પેલે છે, મીઠે વચને દોલાનું જોલાવણુ લાગા
ઘણું હેત આદર કરે છે, આડા વચને દોલાનું હેરે તેરેને સ્વાચ્છ
કરહો જેકેને દોલો માડુ હેડા ઉતર્યા, પછે મારવણીરા પટોલામું
કરહો દાંખ્યો છે, મારવણી પણિ પણિ કરહારી પાપતી ઉલી છે
દોલોજી ઉંણાં સેલા બેડા માહોમાહે મનુહાર કરે છે.

ચૌપદ.

સહુ કોઈ જોડા એકણપંતિ, આગે હુંબ વળતવે તંત
 ગાવે હુંબણી મધુરે સાદ, મારવણી મોહી તિણુ નાદ; ૧૮૨
 સાથે ઘણો દારૂ એરાક, મનમે દ્રોહો પાવે છાક,
 ઢોલો અતિ પરધાં મદ પીયે, બીજા આછી છાકાં લીયે; ૧૮૩

વાત.

તિણુ સમીયે તિણુ વેલા હુંબણી છે તિકા ઉમરરા મનરી
 વાત જાણે છે, મારવણીરા પીહરરી પાષની એક ગામ છે સો
 હુંબણી તકારી છે, સો મારવણીનું સમસ્યા કરણુ લાગી.

દૂહા.

પીહર હંદી હુંબણી, ઘાલે ઉમર ઘાત,
 મારૂ ઢોલો ઉચરે, કહિ સંભલાવે વાત; ૧૮૪
 તંત ગલકૈ પ્રીઉ પ્રીયે, કરહો ઉગા લેહુ,
 ઉજલ હંતી મારવી, ઢોલો ઉગારેહુ; ૧૮૫
 થલ માંહે બિજસડો, બીજે વાય કુસંગ,
 ઘણુ લીજે પ્રીઉ મારી જે, છોડિ વિડાંણો સંગ; ૧૮૬

ચૌપદ.

એહ દૂહા મારૂ સંભલે, જોડી થઇ ચિત્તતિ ન કુલે,
 આકુલ વ્યાકુલ ચિતા કરે, વલે તે હુંબણી ઇમ ઉચરે; ૧૮૭

દૂહા.

મારવણી તું મન હરણુ, હોય મતિ મુંઢિ ગિમાર,
 ને કંતાસું કામડો, તો કરહો કંબે માર; ૧૮૮

ચૌપદ.

મારવણી મન ચિંતા ઘણી, સરહા લણી કાંબા તરૂ હણી,
 કરહો ત્રાઠો અલગો જાય, તિણુ ગાલેવા બીજો આય; ૧૮૯

તેહ પ્રતે જોલે માફ, કરહો એહ તણી પરિ જૂઠ,
 ખીજે નર જેનેકો જય, તિમતિમ સરહો અલગો જય. ૧૯૦
 જો આપણુ પોહયે ઘર ધણી, યો કરહો ઝીલેવા લણી:
 તો સરહો આણેસે સહી, ખીજે કો ઝાલેસે નહી; ૧૯૧
 સોહ ઠાકુર ઉભા રહે, ઉમર ઢોલાનું ઇમ કહે,
 કરહો ઝાલે આણો ઇહાં, રખે અલગા જાઓ કિહાં; ૧૯૨
 ઢોલે કરહો ઝાલ્યો હાથ, મારવણી પણિ આઇ સાથ,
 ઝાલે કરહો ઉભો રહે, મારવણી ઢોલાને ઇમ કહે; ૧૯૩
 કંતાએ ઉમર સુંમરો, થાં મારેવા કીયો મનપરો,
 ગીત માંહે કહીયો કુંબણી, ઢાઝ પાવે છે મારવણી લણી; ૧૯૪
 સ્વામી સંભલિ માહરી વાત, પોહર એક વોલી છે રાત,
 હિવે તું વાલિમ મ કરિવિલંબ, કરહે ચઢિને વજવો કંબ; ૧૯૫
 ઢોલા તણે વાતા મન વસી, કરહો પલાણ્યો તાંગજ કસી,
 ઢોલો ચઢે બંધે હથીયાર, પુઠે ચઢી મારવણી નાર; ૧૯૬
 છોડી નહી કુંહટ જ વીસરી, કરહો વજવો કંબે કરી,
 પવન વેગિ પંખી જયું વહે, ઉમર દેખીને ઇમ કહે; ૧૯૭

દૂહા

ઉમર દીઠી મારવી, ડીજૂ જે હૈ લંક
 જાણે હરી સિર ફૂલડાં, ડાકે ચઢી ડહક. ૧૯૮
 ઉમર ઉતાવલ કરે, પલાણીયા પવંગ
 પુર સાંણી સુધાપયંગ, ચઢીયા દલ ચતુરંગ; ૧૯૯

વાત.

તિણ વેલા કુંમર સુંમર ઘણો સાથ સાંમાન હથીયાર
 માંધીને ઢોલાજી પુઠે ચઢીયા, ચાલ્યા ઉજડ વેડમે ચલીયા જાયે
 ઇ, તઠે ઉમર સુંમર સાથનું કહે છે આજ ઢોલાનું કેઇ

આપડે તિણનું આધારજ દેહી, મારે તિણનું મહારી ઘેટી પર-
 શાળી, યું કૈહતાં પવનવેગ અસવાર ધાયા જાયે છે, પિણ
 ઢોલાનું આપડે સકે નહી, કરહો ઉડાડીયાં જાયે છે, પવને પવન
 મલિ ગયો છે, દિન દોય સુધી ઘોડા ઘણાડી અતા રાખડીયા,
 પણ ઢોલાનું આપડે સકે નહી, પછે મારવણી મનમે વિચારે
 છે, અજ મહારે વાસતે રિષે પ્રીતમને મારે, તિવારે ઢોલોજી
 મારવણીનું વિલખી દીઠી, તરે ઢોલોજી પુછણુ લાગા, તરે માર
 વણી કહે છે, ઉમર સાથે વડ વડા ઘોડા, કાઢી, ઘાટી તુરકો
 તાજી ઐરાકી લલલલા અસવાર છે, સો રિષે આંખાંને આપડે
 તિકા ચિંતા મહારા મનમે ઘણી રહું છે, માહારાજ કુંમર
 આ વાત હુઇ તો મોનું મોટો લાંછણુ લાગસી તરે
 ઢોલોજી મારવણીને કહે છે, થાંને કરહરી આલાણુરી ખખર ન છે,
 પણ કરહો ઉતાવસો હાલે છે. રાજને કરહરી માલિમ નહી
 પહિલા ધણુ મારિગ મહે પુંગલનગરનું આવતા થા તરે એક
 સાહુકાર મોનું કહ્યો મારે એક કાગલ અસી કોસ દેણો છે
 તરે મહે કહ્યો તું કરહા ઉપરિ જૈઠો કાગલ લિષ મહે પડેસકાં
 નહી, ઉલા રૈહણુરી વેલા નહી, તરે વાંણીયો સરદા ઉપરિ
 જૈસૈને કાગલ લિષણુ લાગો જૈ કાગલ પુરો લિષાંણો તતરે
 તો સાહુરે કાગલ દેણો થો સોમજ ગાંમ આયો સો મારવણી
 ઇસડો કરહો ચાલે છે, એક ઘડી મે અસી કોસ ધરતી ચાલીયો
 ઇસી વાત કરતાં તો રતિ ગઇ પ્રભાત હુઓ સૂરજ ઉગો પંથ
 વૈહણુ લાગો: તિસૈ સમૈ ઇક ચારણુ ઢોલાજીનું સાંમે મિલીયો
 તિણુ ઉભે રહેને આસીસ દીધી વાત કૈહણુ લાગો.

ચોપઇ.

ઢોલો દેષે ચારણુ કહે, કરહો દામ્યો દોરો વહે;

કેહો અવગુણુ કરહે કોયો, ઉપર લારિને દાંમણુ દીયો; ૨૦૦

એહ વાત દોલે સંભલી, વિલણે હોય વિમાસે વલી;
મોને અલસો સો મોટો પડયો, કુંહટ ન છોડી ઉપરે ચડયે; ૨૦૧
વાત.

દોલેજી કટારી માહિથી છુરી કહેને ખારહટને હાથ દીધી
કુંહટી છુરીસું વાહેને પટોલી ઉતરી લેજ્યો, છુરી સોનારે ડાંડે
છે સો ખારહટજી ખેહી વાના મહેરાગને દીધી છે, ઇતરી માહરી
સેનાંણી છે, સો રાજ રવાડ જો, પણિ એક મહારો સદેસો થે લે
જાયજ્યો વાંસે ઉંમર સુંખર આવે છે, તિણનું રાજ કહ્યો ઓ;

દૂહા.

કરડે જે થલ લંધીયા, દોહરાને દુરંગ
તું ઉમર સુંમરને, કહે મ મારજે તુરંગ; ૨૦૨
ઉચ્ચા હુગર વિષમ થલ, લંધ્યા ધુતારેહ
કુંહટે થકાં થલ લંધીયા, ઘોડા મ મારેહ; ૨૦૩

વાત.

ખારહટજી ? થાનું મિલે તરે થે એ દૂહા કહેને છુરીને
પટોલીરો સડિ નાંણુ ઢિપાલજ્યો ઇતરી ભુય કરહો કુંહટીયો
થકો ચાલીયો છે, હિમે તો છુરીસું કુંહટ વાઢીછે. આરેહી પગે
ચાલ્યો જાય છે, થે આપડે કોઈ સકે નહી, ઇસો સમાચાર થે
ઉમરને કહેજ્યો ઇતરી વાત દોલોજી ખારહટસું કહેને ચાલતા
હુઆ, દિન ખીજો આવ્યો તઠે ચારણનું ઉમરરો સાથ મિલ્યો,
તરે ઉમર ચારણનું કહે છે, કહો ગઢવાળું? મારગમે કોઈ એકી
મિલ્યો હુતો, હેવે માહરાજ સાહિબજી મિલ્યો હું તો; તો
મહાને ચોડા વિચમે કિતરી એક મળ છે, મહેતો ઘોડા ષડે
ષડેને થાકા કીધા છે, પિણિ આપડે સક્સાં કિના નહી, આપડાં
તરે ચારણ જોલાયો, હો રાજેસર માહારાજ? થે ઘોડા ચુંડી મારો

છે, ઉણાને થાં વિચે જે દિનરો આંનરો છે, કરોડો પંખીરી પડે
 ઉડયો જાયે છે, ઇતરી વેલા કરોડો કુહરીયોયો સો મોતું છુરી
 દીધી તિણસું કટવાટી તિઠો પટોલીને છુરી મોતું દીધી, તિણ
 ચાતરો સંહુનાણુ છે, તિકા ચારંગું દિપાલી મુખ વચને શેલેજી
 સમાચાર દ્વડા કદાયા તિઠે સગલાઈ ચારંગું કદા, ઉમર સુંમરે
 સમાચાર સાંભલ્યા:

ચોપઈ.

તે પોહતા નરવરગઠ લણી, તિણ સાચે નારી પદ્મણી:
 એહ સંદેસો ઢોલે કદા, ઉમર મુખ વિલપો કરી રદ્યા; ૨૦૪
 ચારણ વાત એહવી જળકહી, તે સહી નાંણુ દીઠા સહી;
 મારિગ મુંઆ પંચ વ્રહ્માસ ચારણ વચણે હુઆ નિરાસ; ૨૦૫
 તિણહીજ મારિગ પાછા વલે, પીજે ચિન હીયો કલમલે,
 વલી આયા છે આંપણે ગાંમ, દેસ માહે ગમાડો માંમ; ૨૦૬
 ઉમર આયો પાછો વલા, વાત સહુ પુંગલ સાંભલી,
 કુસલે ઢોલો માફ નારિ. પોહતા નરવરગઠને ખારિ, ૨૦૭
 દિન તીજે નરવરગઠ ગયા, વાડી માંહિં ઉતારા કીયા,
 રાજા ભુત આયો સાંભલી, મન ચિંતન પુગી રલી: ૨૦૮

વાત.

ઇણુ સમૈ ઘણા આડંબર ગાજતે વાજતે રમેલો દીધો,
 ઢોલા મારવણીનું વધાએને માહે લીયા, પછે જાયેને સાસુ
 સૂસરાઈ પગે લાગો, પછે મારવણીને પગે લગાવણી, માત વુસરો
 મહિલાઈત રેહણુનું દીધો, દસ ગાંમ મોટા સપરા દીધા, ત્રીસ
 વડારણું દીધી, ઢોલોજી સગલાઈ લાઈમધ પરિવારનું મિલ્યા,
 માતા પિતારે પગે લાગા, સગલો પરિવાર નગર લોક માતા
 પિતા મારવણીને દેખેને બોહત રાજી હુઆ, પદ્મણીનો અવતાર

છે, રૂપવંત અપછરા સરીધી છે, સારે ગુણે સહિત છ સંસાર
મુખ વિલાસ લોગવૈ છે.

ચૌપદ.

હિવૈ પુંગલ હુંતી ઉગળો, લાઉ લાટ લે આયો ઘણો;
સાથે ઘણા કરડા કેંકાણુ, સેજ સુષાસણુને મંડાણુ; ૨૦૯
સો અસવાર વેલાવા દીયા, કુસલે નરવરગઢ આવીયા,
તિહાં સઘલો માંડ્યો ઉગળો, સંતોષ્યો પરિવારિ આપણો; ૨૧૦
લાગડો તાસો ખિમણા દીયા, ઇમ સો ભાગ મારવણી લાયા,
દિનદિન અધિકા કરે પસાવ, આછ ઢોલા માડ દાય; ૨૧૧
મારવણી માલવણી ખિન્ડે, ખેડી છે ઢોલાણ કન્ડે,
મનમૈ માલવણી કરે માંણુ, પીડુર તણા ખોલે વણણુ; ૨૧૨
મોટો મહીપતિ માલવ દેસ, સુંદર રમણી સુંદર વેસ,
ખાણું સહસ અનૈ એક લાખ, એતા ગાંમ લલા પરિ લાખ; ૨૧૩
પગ પગ નદીયાંની નિત્રાણુ, ઘણો ગરથનૈ લોક સુખાણુ,
સગલે વરસે હોયે સુગાલ, સુપનંતર ન પડે કાલ દુકાલ; ૨૧૪

વાત.

માલવણી કહે છે, માલવારા કિસા કિસા વખાંચુ ડાંગે, તરૈ
ઢેલોણ કહે છે, હે અસતરી? તોને ધરતારી પખરિ કયું કરિ
પડે છે? તરૈ માલવણી કૈહણુ લાગી, માહારાજ કુઆર રાજ?
સાંભલો મારિવાઠ ધરતી માહા ધુરી છે, માણસ બુચ કાપલ છે,
માલવણી દૂડા કહે છે.

દૂહા.

બાબા મદેઇ માડ્યાં, વલે કુઆરી રહેસ;
હાથ કચોલો સિર ઘડો, સીંચતાહો મરેમ; ૨૧૫
બાબા મદેઇ માડ્યાં, ને ચાહો સમણાંડ,

કંધિ કુહાડો સિરઘડો, વાસો મગ્ર થકાન્દ; ૨૧૬

બાબા બાલુ દેસડો, તિયાં પાંખી હંદી તાત,
કોહર હંદે કારણે, પ્રીતિ છોડે અધરાતિ; ૨૧૭

બાબા બાલુ દેસડો, તિયાં પાંખી કુચેડ,
આધી રાતે કુકચો, બચું માણસ મુચેડ; ૨૧૮

જીણુ ભૂંચ પંનગ પીવણા, કેર કંટાલા રૂંપ,
આઠે ફેગે છાંહડી, હુચે ભાગે ભુપ; ૨૧૯

પેરણુ ઉઠણુ કંબલા, સાતે પુરસે નીર,
આપણુ લોક ઉસંપરા, ગાડર છાલી પીર; ૨૨૦

ચૌપઠ.

અતિ અવગુણ માડ ભૂંચ તણા, માલવણી કહીયા અનિ ઘણા;
ઢોલો વાત સુણી ગહ ગહૈ, મારવણી પ્રીતમને કહૈ; ૨૨૧

વાત.

ઢોલો માડને કહૈ છે.

ચૌપઠ.

કહો મારવણી ચાહરો દેસ, કેહવા માણસ કેહવો વેસ,
વલતી મારવણી વાતાં કહૈ, પ્રીતિ આપે સઘલી પેર લહૈ; ૨૨૨

દૂહા.

માડ દેસ ઉપનીયાં, ત્યારા દંત સૂસેત,
સરલી કુરજ બચાં હજ્યું, પંજન જેહા નેત; ૨૨૩

માડ દેસ ઉપનીયાં, સરજ્યું પધરીયાં ક,
કહવા બોલન બોલહી (માહૂ), મીઠાં બોલણી યાંહ; ૨૨૪

દેસ નિવાંણો જલ સજલ, મીઠાં બોલા લોચ,
માડ કાંમણુ ધર દિષણુ, હરિ દીયે તો હોચ; ૨૨૫

સૂણુ સુંદર કેતા કહાં, માડ દેસ વધાંણુ,

મારવણી મિલીયાં પછે, જાણે જનમ પ્રમાંણ; ૨૨૬
અગડો ભાગો નારીયાં, પ્રીતમ પૂરી સાષ,
મારૂં રૂલીયાઈત હુઈ, સુણે પ્રયાકી સાષ; ૨૨૭

ચૌપઈ.

મોટા મહિલ અને માલીયા, ચિહ્ન પાસે કાચ ઢાલીયા;
ગોષ અપુરવ ચંદન તણા, રતન જડીત મોતી ઝુંબણા; ૨૨૮
સંઝ સમૈ સોલૈ સિણગાર, જે જે રમણી કરૈ અપાર,
ચણુ દીહપીઉ સાથૈ રમૈ, સૂ પ્રભાત સાસુ પાય નમૈ; ૨૨૯
મારવણીનૈ વારા દોય, વારો એક માલવણી ઘર હોય,
કરૈ વેસ દિન દિન નિતનવલો, ઇંદ્રલોક અપછર જોહવા; ૨૩૦
સુંદરિ અતિ માલવણી નાર, તોહી નહી મારવણી ઉણીહાર,
રૂપ દેષ ભાષૈ સહુ કોય, પરિતપ મારૂં અપછર હોય; ૨૩૧
એક કહૈ તુઠો કરિતાર, પુત્ર ગવરિ ઘણૈ પરકાર,
તો મારવણી ઢાલૈ મનરૂલી, જે સારીષી જોડી મિલી, ૨૩૨
જેહું તણૈ હુઆ મુત્ર સંતાન, દિન દિન અધિક લહૈ બહુ માંન,
મન વહિત તસ પાયા ભોગ, સુષ સંપતિ સજન સંજોગ, ૨૩૩
ગાડા સાત સોનો પરમાંણ, દૂહા ચૌપઈ જાત વખાણ,
જાદવ રાઉલ શ્રીહરીરાજ, જોડી તાસ કતુહલ કાજ; ૨૩૪
સવત સોલ સત્યોત્તર વરષ, આષાતીજ દિવસ મન હરષ,
જોડી જેસલમેર મઝાર, વાંચા સુષ પામૈ સંસાર; ૨૩૫
ચતુર મુગણરા મનગહુ ગહૈ, વાચક કુશલ લાલ ઇમ કહૈ,
રિદ્ધ વૃદ્ધિ સુષ સંપતિ સદા, સાંભલતાં પામૈ સપદા, ૨૩૬

દૂહા.

ઢોલા મારૂં વાત, સાંભલતાં સુષ ઉપજૈ,
કેહજો સપરા પાત, ભાંત ભાંતસું વરણવૈ; ૨૩૭

अनुराधं द्रवि शोण, वं जिगुमं वंसी लायं,
मरुहां देवथो मोन, लांदा धन जेगन लीशोः २३८

॥ इति श्री हॉला मारवणीरी चौपट वान संपूर्णः ॥

॥ सकल पंडित शिरोमणि पंडित श्री ५ श्री दर्शनविजयगणि
शिष्यः पं। दीपविजयगणि लिपितं । संवत् १८०१ वर्ष आनु
सुदि १० वार शुक्रः लिपिकृतंः श्रीकवलाग्रामे । सिधन्तराजश्री
कल्याणसिधजीराज्येः चतुर्मासिक कृताः ॥ श्रीगुप्तपवस्तुः श्री

संवत् १८७३ना अषाढ वद १२ने दिवसे पन्थास श्री
सिद्धिविजयगणि शिष्य मुनिशद श्री सिद्धिविजयगणि शिष्य
मुनिश्री शुद्धवर्ध श्रीसंपतविजयगणि शिष्य धर्मविजयगण्ये लपी
वांशनेर मध्ये.

શેઠ દેવચંદ લાલભાઈ જૈન પુસ્તકોદ્યોગે,

વાચક કુશલલાભ વિરચિત.

માધવાનલ કામકુંઢલા ચોપાઈ.

વસ્તુ.

દેવ સરસતિ દેવ સરસતિ સુમતિ ઢાતાર,
કાસમીર મુખ મંડણી, પ્રભાપુત્રિ કરિ વીણ સોહઈ;
મોહન તરવર મંજરી, મુખ મયંક ત્રિહુ ભુવન મોહઈ,
પય પંકય પ્રણમિ કરી, આણી મનિ આણુંદે,
સરિસ ચરિત શૃંગાર રસ, પભણિસુ પરમાણુંદે; ૧
માધવાનલ માધવાનલ રૂપ મકરદ,
ચઉદ્ધ વિદ્યાધર ચતુર, વિદુર જેમ સુરગુર વિચક્ષણ;
નારદ તુંબર નાદ ગુણ, લહુય વેસ બત્રીસ લક્ષણ;
કલા બહુત્તરિ અતિ કુમલ અભિનવ ઇદ્ર કુમાર;
સદ ગુર મુખ જિમ સાંભત્રી(૭), વિરચિસુ તેહ વિચાર, ૨
દેસ પૂરવ દેસ પૂરવ ગંગનંદ કંઠિ,
તિહાં નગરી પુહંપાવતી, રાજ કર્મ હરિવંસ મંડણ

(૧) + “કર વિણા સોહે” x “વીણી” (૨) + ‘તરવર’ *
‘તરવર’ (૩) * ‘ત્રિભુવન’ (૪) x ‘મોહે’ (૫) + * ‘સરસ ચરિત’
(૬) * ‘ચવદહ’ (૭) * ‘બણિ’ (૮) * ‘નાદિ’ (૯) * ‘ગુણિ’
(૧૦) * ‘વેસિ’ (૧૧) x ‘બહુતર’ (૧૨) * ‘અભિનવ’ (૧૩)
+ ‘મુખે’ * ‘મુખિ’ (૧૪) * ‘સભત્રી’ (૧૫) + ‘નિહિ’ (૧૬) + ‘પુ’ પાવતી

તસુ ધરિ પ્રોહિત તાસે સુત, માધવાનલ નામ ખંભણે;

કામકંદલા તસુ ધરણિ, સીલવંત સુપવિત;

વિષુધે લોગ જિમ વિલસિયા, તે વર્ણુવિયુ અરિન્ન; ૩

ઠાલ ચરિપદ.

પહિલો નાગ લોક પાતાલ, ખીજો મૃત્યુલોક સુવિસાલ;

દેવ અસંખ કોડિ તિહાં રહ્યું, સ્વર્ગલોક તે ત્રીજું કહ્યું; ૪

સ્વર્ગલોકનઉ સામી ઈંદ્ર, આણુ અખંડ કર્યું આણુંદ;

અપિ સુંદર ઝલકય આવાસિ, ઝલકય જાણે રવિ પરગાસ; ૫

ખારડસૂર રૂદ્ર ઈંધ્યાર, સાત અનીક તણઉ પરવાર;

અમૃતમય વંછિત આહાર, ખાર મેઘ સેવયં દરવાર; ૬

લાખ પદંતાલીસ જોયણુ જસ, વત્તાકાર ઈંદ્ર આવાસ;

ચિહું દિસિ ચાર પહિલિ ચઉસાલ, અહુ નિસિ નાચય અપંછર ખાલ ૭

લાખ ખત્રીસ વિમાના ધણી, સોલા ઈંદ્ર તણી સોહામણી.

કાયા સોવન જિમ ઝલહુલયં, રતન જડિત ધરણી તસુ તલયં, ૮

(૧) +* 'તાસુ' (૨) +* 'વિવિધ' (૩) + વર્ણુવું = 'દું
ભણિયુ ચરિત' (૪) x 'પહિલુ' (૫) x 'ખીજઉ' (૬) +
જિહાં*x જિહિ (૭) * 'રહે' રહે' (૮) x ત્રિજો * ત્રીજઉ = નુ
(૯) +* 'સ્વામિ' (૧૦) * 'અધ્યાર' = પરિ, (૧૧) +* 'મન' (૧૨)
= 'જગાકારિ' + 'જગાકારે' (૧૩) * 'ચારિ' (૧૪) + 'અરિન્ન'
(૧૫) +* 'વિમાનક' (૧૬) 'સલા ઇંદ્રની' (૧૭) + 'તન'

દીસઈ નહી કદી અંધાર, ઐરાવણ વાહણે શૃંગાર;
 દેવ સેવ સારઈ નિસે દીસ, નાચઈ નાટકે બદ્ધ બંત્રીસ; ૯
 અથ મહિષી સોહગ સુંદરી, આઠ અપૂરવ અંતે ઉરી;
 અઊસઠિ સહસ અપછર કોડિ, કરઈ સેવ દિન પ્રતિ કર જોડિ; ૧૦
 નહીં જરા લય સંગેટ સોગ, નહીં કષ્ટ દુખ દાલિદે રોગ;
 સકલ કામ મન વંછિત સરઈ, કરઈ રાજ સુરપતિ ધણ પરઈ; ૧૧
 એક દિવસ મન ધરિ આણુદ, ઇંદ્ર સલા બધઠિ છઈ ઇંદ્ર,
 અપછર નઈ દીધઉ આદેસ, રચઉ આજ નાટક નઉ વેસ; ૧૨
 સંભલિ વચન સજ્યા સિણગાર, વાજઈ પંચ સખદ તિણ વાર,
 જોવઈ સુરપતિ ધરી જગીસ, માંડ્યઈ નાટકે બદ્ધ બંત્રીસ; ૧૩
 એક તિહાં માહે અલિરામ, અપછર તણુઉ જયંતી નામ;
 અંપક વરણ સકોમલ ગાત્ર, પ્રેમ સંપૂરિત નાચઈ પાત્ર; ૧૪
 સલા માહે તે અતિહિ અનૂપ, તેહ સમાન નહીં કો રૂપ;
 તે વણુવઈ દેવ સવિ મિલી, કરિ ચિત્રામ લિખી પૂતલી; ૧૫

-*૧ (૧) +* નિશિ-+* નાટિક (૨) * જગીસ - +કોડ
 -+તે-+૩-*+ક -+દ્ર -+*જ' (૩) + પરે (૪) * દિવસિ (૫)
 * મનિ (૬) * ધરઈ (૭) * સલાઈ -*દ -*નુ-*ણિ (૮) +માણ્યુ
 *માડિઉ *મડિઉ (૯) + તણુ (૧૦) +*વણુ (૧૧) પ્રેમઈ પૂરિત
 (૧૨) +નાચે (૧૩) +માહિ*મહિ-*જે (૧૪) * 'કો' (૧૫) *સુર

ઈંદ્ર મસંસા શ્રવણે સુણી, કીયઉ ગર્વ તિણુઠ કામિણી;
નિત પ્રતિ અવસરે નાટક તણુઠ, ઈંદ્ર વચન ગર્વેઠ અવગિણુઠ; ૧૬

ગાથા.

નાસડ^૩ જુણ ધનં, નાસડ રજ્જં કુમતિ મંતીવ ।
અડ રુવેણ મહિલા, નાસંતિ ગુણાડ ગર્વેણ ॥ ૧૭ ॥

અંતિપદ.

એકણિ અવસરિ નાટક સજ્જં, અપછર મિલ્લી જયંતી ભજ્જં;
રૂપ તણુઉ તિણુ આણ્યઉ ગર્વ, શક વચન તિણુ લોખ્યાં સર્વ; ૧૮

(૧) *કીઉ - *રિ (૨) *ગર્વિંઠ અવગણુઠ.

(૩) નશ્યતિ છુતેન ધનં; નશ્યતિ રાજ્ય કુમતિ મંત્રિણા ।

અતિ રૂપેન મહિલા; નશ્યન્તિ ગુણાદિ ગર્વેણ ॥ ૧૭ ॥

(અર્થ — ભુગારથી ધનનો નાશ થાય છે, અને ખોટી બુદ્ધિવાળા મંત્રિથી રાજ્યનો નાશ થાય છે, તેમજ ધણુ રૂપથી શારિરીક સુંદરતાથી સ્ત્રીનો નાશ થાય છે, અને ગર્વથી અભિમાનથી ગુણાદિકનો નાશ થાય છે.)

(૧) + જિન્દ (૫) × હસીય જયંતી તિસદ (૬) * મનિ આણિઉ (૭) + વચણુ તિણિ.

શ્લોક: *

આજ્ઞામદ્જ્ઞો નરેન્દ્રાણાં મદ્જ્ઞતાં માનમર્દનમ્ ।

પૃથક્ શય્યા ચ નારીણાં અશસ્ત્રવચ ઉચ્યતે ॥૧૧॥

અઉપધ.

નાટક ભંગ કીયેઉ તિણુ બાલ, કુપ્યો ઇદ્ર રૂઠો કિર કાલ;
 તેડાવી પૂછધ સુરરાજ, નાટક ભંગ કીયેઉ કિણુ કાજિ; ૨૦
 તઈ મન માંધ જાણયઉ સહી, નાટક મુજ વિણુ હોસ્યઈ નહીં;
 ધ્યયેઉ રૂપ તિણુ (મદ) મનમાહિ, રૂચયઉ ઇદ્ર (વજ) કર સાહિ; ૨૧
 સભા દેવ તવ બોલે સહુ, સ્વામી કોપ ન કીજધ બહુ;
 અસ્ત્રી પ્રાદ્માણુ બાલક ગાય, વેદ પુરાણુ અવધ્ય કહાય; ૨૨
 ઇણિધ રૂપ મદ કીયેઉ આપ, કુપ્યો ઇદ્ર તવ દીયઉ સરાપ;
 અંગ હીણુ સીલ પાહણુ તણી, પ્રિયવી પીઠ હુજે પાપિણી; ૨૩

* રાજ્યાસાનો ભગ કરવો. મોટાઓ અથવા કુલગુર કે ધર્મગુર
 વા જ્ઞાતિ, સંધ કે કુટુંબમાંના મોટા માણસનુ અપમાન કરવુ, માન
 ન રાખવું અને સ્ત્રીની પથારી બુદી કરવી એ હથિયાર વગર વધ
 ક્રિયા બરાબર કહેવાય છે.

(૧) + * ગુરુણાં (૨) + * કીઉ તિણુ (૩) + * કુપિઉ. (૪)
 * રૂઠઉ. (૫) * નાટિક (૬) * કીઉ કિણુ + કીયુ (૭) + * માદે
 જાણિઉ. * જાણિયુ. (૮) + હોસે. * હોસિધ (૯) * ધરિઉ (૧૦)
 * તઈ. (૧૧) + * ઉઠિઉ. (૧૨) + * કરિ (૧૩) * બોલધ
 - * ગાધ. (૧૪) + * વેદિ પુરાણિ. (૧૫) * કહવાઈ. (૧૬)
 + * આણિઉ. (૧૭) * કુપિધ. (૧૮) * તસ દીઉ. (૧૯) * હુજે + હુએ.

કરંઘ જ્યંતી કરી(ય) પ્રણામ, મુજ અપરાધ ખમંઉ તુમકુ સ્વામિ;
 વસી ન લોપું તુમકુ આદેસ, કાઠ છંડાવઉ અપછર વેસ; ૨૪
 ગાથા +

નાસદ વાણ તુસં, નાસદ કાયા કુમોયણે મુત્તે ।

કુપુત્તેણય જન્મો, નાસંતિ ગુણાદગન્વેણ ॥ ૨૫ ॥

અઉપમ્મ.

હીનં હીન અતિ ભાષમ ઘણુઉ, એહુ અન્યાય ખમંઉ મુજ તણુઉ;
 હુયઉ સરાપ અસત્ય ન હોઈ, કદિ છુટિસ દિનં દાખઉ મોઈ; ૨૬
 પુહપાવતી નગરીનંઈ ઠામ, પ્રહ્મપુત્ર માધવ ઈણુ નામિ;
 પરિરામતિ તુજનંઈ પરણિસ્યંઈ, તદિ તુજ કાયા અપછર હોસ્યંઈ; ૨૭

નશ્યતિ વાતેન તુપં, નશ્યતિ કાયા કુમોજને મુક્તે ।
 કુપુત્રેણ ચ જન્મ, (વા) કુકલત્રેણ ચ જન્મ ।

નશ્યન્તિ ગુણાદિ ગર્વેણ ॥૨૫॥

પવનથી ફેતરાનો નાશ થાય છે અર્થાત્ ઉડી જાય છે. અથવા
 પવનથી આક્રાંતુ ૩ ઉડી જાય છે શરીર ખરાબ ભોજન ખાવાથી
 નાશ પામે છે, ખરાબ પુત્રથી જન્મ નાશ પામે છે અથવા ખરાબ
 જ્ઞાથી જન્મ નાશ પામે છે નકામો થાય છે. તેમ ગર્વ અભિમાનથી
 ગુણાદિકનો નાશ થાય છે. ૨૫

(૧) + * કહઈ (૨) * ખમુ. (૩) * સાંમિ (૪)
 + * તુલં (૫) + * કલત્તેણય. (૬) + * દીણુ દીણુ. (૭)
 + * ખમુ. (૮) + તણુ. (૯) * હુઉ. (૧૦) + * છુટિસિ x છુ-
 ટિસુ (૧૧) + * દિનિ દાખુ. (૧૨) * પુહાવતી x + પુહાવતી.
 (૧૩) + * નગરનંઈ ઠામિ. (૧૪) * + ઈણુ (૧૫) * પરણિસ્યં-
 x પરણિસ્યં. (૧૬) * હસિયં. x હસઈ. + હસે.

શ્લોક.

સકૃજ્જલ્પન્તિ રાજાનઃ, સકૃજ્જલ્પન્તિ પण्डिताः।

સકૃત્કન્યા પ્રદાયન્તે, ત્રિણ્યેતાનિ સકૃત્ સકૃત્॥ ૨૦॥

ચોાપાઘ

ધસિઉં ઇંદ્ર નઉ હૂયઉ સરાપ, પહિલેઈ લવનઉ લાગઉ પાપ;
સ્વર્ગ લોક હૂંતિ ખડ હુડી, સિલા થઈ નઈ ધરણી પડી; ૨૬
પુહુપાવતી નગરી નઈ તીર, સિલા રૂપે અપછરા સરીર;
આપણુ કીયઉ કમ્મ લોગવઈ, અહંકાર ફલ એહુવા હવઈ; ૩૦

દૂહા.

નામ જયંતી અપછરા, સુરપતે તણુઈ સરાપ;

સ્વર્ગલોક સુખ છંડીયા, સિલા સહઈ સંતાપ;

૩૧

+ અર્થ:—રાજાઓ એક વાર બોલે છે. તથા પંડિતો પણ એકવાર બોલે છે. કન્યા એકજવાર અપાય છે એ ત્રણે એકજવાર ચાપ છે તેમ શ્રાપ દીધો એ દીધો પછી ફરી શકતો નથી.

(૧) + ઇંદ્રો * ઇસિઉ ઇંદ્રનુ હુઉ. x એહવો (૨) + * પેલા ભવનું. લાગું. x પહિલા લવના લાગ્યા પાપ (૩) * ધરણિઈ (૪) + પુષ્પાવતી નગરને તિરિ. * પુષ્પાવતી નગરનઈ તીરિ (૫) * રૂપિઈ + રૂપિયે (૬) + * શરીરિ. (૭) + * આપણિ કીઉં (૮) + હવે. (૯) + * નામિ - + * તિ - * સરાપિ - + * ત.

કંસાસુર કૌરવ કરણ, રતિપતિ રાવણ નામ;

ગર્વ પ્રમાણે ગમાડીયા, રાજરિદ્ધિ મંડાણ; ૩૨

ઈંદ્ર સરાપ(ઈ) ઈણુ પરઈ, અપહર સિલા અવતાર;

સાવધાન^૩ મેન સાંલલઈ, માધવ વિપ્ર વિચાર; ૩૩

ચોપાઈ.

ઈણું અવસરિ પર્વત કૈલાસ, મહાદેવ વિલસઈ સુખવાસ;

બાર વરસ પૂરંઈ કરી, ધરાપીડે જાત્રા મનિ ધરી; ૩૪

અંતિરિખ ગયણુંગણે વહઈ, ગંગાતટિ ઈંક વાસેઈ રહઈ;

પદ્મમાસણે પૂરી નિસંદીસ, જોગ નિદ્રા પડેઈયઈ જગદીસ; ૩૫

લિવે લાગીનઈ થંભ્યંઈ નાદ, સુખ સંલવઈ અનાહત સાદ;

વાસેઈ ગગન સૂનિ મેન વસઈ, અનિલ બાર સોલહે અભ્યસઈ, ૩૬

અહુનિસે અરહુટ અમલી માલ, ઈસઈ જોગ તે વંચઈ કાલ;

ધણા દિવસે સંજમી સરીર, સાધઈ જોગ ગગનઈ તીર; ૩૭

(૧) + * રાણુ - + * રિ. (૨) + * સિરાપ સિરાપઈ ઈણુ પરિઈ
 x સરાવઈ. x પરિ (૩) + * હિવ. (૪) + * ઈણુ. - + * સિ (૫)
 + * પૂરં. - * પિઠિ - + + રિ - * એ. - * સુ x વાસો વહઈ.
 - + * નિ. (૬). + * નિશિ (૭) + પુઢિયો x પુઢિઈ. x પડેઈઈ.
 - * લય (૮) + થંભીઓ * થભિઈ. (૯) + * વાસુ x વાસો
 - + * નિ. - * ઈ - + * શિ (૧૦) * સજઈ x સમજઈ સાંગુ
 વાંદઈ ત્રિણિકાલ - + * સિ - * રિ

એક દિવસે લિંવ લાગી તિસઠ, ચૂકું ધ્યાન ખિસ્યું મનિ તિસઠ;
 ઉમયા સંગતિ મનસા કરઠ, બારહ વરસી તપ થર હરઠ; ૩૮
 ચિત ચૂકું ધૂટું બિંદ, જાગ્યું ઇસ તિસઠ જોગિંદ;
 અંજલિ ડાવી ગ્રહ્યું અસેસ, ઇશ્વર પડ્યું વડઠ અંદેસ; ૩૯
 મૂક્યું બિંદ ધરણિ અસરાલ, તઉ ફાટઠ સાતે પાતાલ;
 ઉચ્ચ જઉ કિમહી ઉછલઠ, તઉ સુર ચક્ર સહુ પરજલઠ; ૪૦
 જઉ કિમહી જલ અ તરિ ખિસઠ, સાતે સાયર જલ તઉ સુસઠ;
 ઇસઉ વિમાસી નઠ તટિ ફિરઠ, સાંહા વંસ જલિ સંચરઠ; ૪૧
 સરલ તરલ નડ ઉચ્ચું જિહાં, ઇશ્વર આવી જોવે તિહાં;
 તિહાં નડની કોરીનઠ માહિ, ધાવ્યું બિંદ ઇસ કરિ સાહિ; ૪૨
 પછઠ ઇસ આઘઉ સંચરઠ, કરઠ જાગ્રા ધરણી તલે ફિરઠ;

- + * સિ (૧) x લય (૨) + જિસે * જિસિઠ x જિસઠ
 - + કયુ x ચુકો (૩) + ખિસ્યું * ખિસિઉં x ખિજો. (૪) + તિસે.
 * તિસિઠ. (૫) + x મનસુ * મનસિઉ. - + * વરસા. (૬) x
 ચુકો (૭) x છુટો. (૮) * જાગિઉ. (૯) + તિસે. * જિસઠ. x જિસો.
 - + * ચો. (૧૦) + ગ્રહીયુ, * ગ્રહિઉ (૧૧) + પડ્યું. * પડિઉ.
 - * સિ. (૧૨) + મુજ. * મૂકુ (૧૩) * તુ. (૧૪) * સાતાર્ઠ.
 (૧૫) x પાયાલ. (૧૬) x તુ (૧૭) + * - પરિ x પરિજલે. - * ઇ.
 (૧૮) * સાતઠ x સતિ (૧૯) + x ઇસુ. (૨૦) + * સાહમી
 (૨૧) * સવલઠ (૨૨) + * ઉચ્ચા x ઉગી. (૨૩) * જોવાઠ.
 (૨૪) + * નડની નદી કોરિનઠ. (૨૫) + ધાવ્યું * ધાલિઉ. - + * તલિ,

ઠંસાસુર કૌરવ કરણ, રતિપતિ રાવણ નામ;

ગર્વ પ્રમાણે ગમાડીયા, રાજરિદ્ધિ મંડાણ; ૩૨

ઈંદ્ર સરાપ(ઈ) ઈંણુ પરઈ, અપછર સિલા અવતાર;

સાવધાન^૩ મન સાંભલઉ, માધવ વિપ્ર વિચાર; ૩૩

ચોપાઈ.

ઈંણુ અવસરિ પર્વત કૈલાસ, મહાદેવ વિલસઈ સુખવાસ;

ભાર વરસ પૂરઉ કરી, ધરાપીઠે જાત્રા મનિ ધરી; ૩૪

અંતિરિખ ગયણુંગણે વહઈ, ગંગાતટિ ઈંક વાસઉ રહઈ;

પદ્મમાસણે પૂરી નિસદ્દીસ, જોગ નિદ્રા પઉઢયઉ જગદીસ; ૩૫

લિવ લાગીનઈ થંભ્યઉ નાદ, સુખ સંભવઈ અનાહત સાદ;

વાસઉ ગગન સૂનિ મેન વસઈ, અનિલ બાર મોહાહુ અભ્યસઈ; ૩૬

અહુનિસે અરહુટ અમલી માલ, ઈસઈ જોગ તે વંચઈ કાલ;

ધણા દિવસે સંજમી સરીર, સાધઈ જોગ ગંગ નઈ તીર; ૩૭

(૧) + * રાણ. - + * શિ. (૨) + * સિરાપ સિરાપઈ ઈંણિ પરિઈ

x સરાવઈ x પરિ (૩) + * હિવ. (૪) + * ઇણિ. - + * સિ (૫)

+ * પૂર. - * પિઠિ. - + * શિ - * એ. - * સુ x વાસો વહઈ.

- + * નિ. (૬). + * નિશિ. (૭) + પુઢિયો x પુઢિઉ x પઢિદીઉ.

- * લય (૮) + થંભીઓ * થભિઉ. (૯) + * વાસુ x વાસો

- + * નિ. - * ઈ - + * શિ (૧૦) * સજઈ x સમજઈ સાંગુ

વાંદઈ ત્રિણિકાલ - + * સિ - * રિ

એક દિવસે લિવ લાગી તિસઠ, ચૂકેઉ ધ્યાન ખિસ્યેઉ મનિ તિસઠ;
 ઉમથા સંગતિ મનસા કરઠ, ખારહુ વરસી તપ થર હરઠ; ૩૮
 ચિત ચૂકુનઠ છૂટેઉ ખિંદ, જાગ્યેઉ ઇસ તિસઠ જોગિંદ;
 અંજલિ ડાવી ગ્રહ્યેઉ અસેસ, ઇશ્વર પડ્યેઉ વડઠ અંદેસ; ૩૯
 મૂંક્યેઉ ખિંદ ધરણિ અસરલ, તઉ ક્રાટઠ સાતે પાતાલ;
 ઉચેઉ જઉ કિમહી ઉછલઠ, તઉ સુર ચકે સહૂ પરજલઠ; ૪૦
 જઉ કિમહી જલ અંતરિ ખિસઠ, સાતે સાયર જલ તઉ સુસઠ;
 ઇસેઉ વિમાત્રી નઠ તટિ ફિરઠ, સાંગહા વંસ જલિ સંચરઠ; ૪૧
 સરલ તરલ નડ ઉચ્યેઉ જિહાં, ઇશ્વર આવી જોવે તિહાં;
 તિહાં નડની કોરીનઠ માહિ, ધાલ્યેઉ ખિંદ ઇસ કરિ આહિ; ૪૨
 પછઠ ઇસ આઘઉ સંચરઠ, કરઠ જત્રા ધરણી તલે ફિરઠ;

- + * સિ (૧) x લય (૨) + જિસો. * જિસિઠ x જિસઠ
 - + ક્યુ x ચુટો. (૩) + ખિસ્યુ. * ખિસિઉ. x ખિજો. (૪) + તિસે.
 * તિસિઠ. (૫) + x મનસુ. * મનસિઉ. - + * વરસા. (૬) x
 ચુટો (૭) x છુટો. (૮) * જોગિઉ. (૯) + તિસે. * જિસઠ. x જિસો.
 - + * યો. (૧૦) + ગ્રહીયુ, * ગ્રહિઉ (૧૧) + પડ્યુ. * પડિઉ.
 - * સિ. (૧૨) + મુજ. * મૂકુ. (૧૩) * તુ. (૧૪) * સાતાઈ.
 (૧૫) x પાયાલ. (૧૬) x તુ. (૧૭) + * - પરિ x પરિજલે - * ઇ.
 (૧૮) * સાતઠ. x સતિ. (૧૯) + x ઇસુ. (૨૦) + * સાહમી
 (૨૧) * સવલઠ. (૨૨) + * ઉચ્યા. x ઉગી. (૨૩) * જોવાઈ.
 (૨૪) + * નડની નલી કોરિનઠ. (૨૫) + ધાલ્યુ. * ધાલિઉ. - + * તલિ,

તેહ બિંદુ તિણુ થાનક રહ્ય, ઇણુ પ્રસ્તાવ હૂવેઉ તે કહ્ય; ૪૩
 તેહ^૩ ગંગ વહ્ય સાસતી, તિણુ તટિ નગરી પુહપાવતી;
 ગોવિંદ ચંદ કર્ય તિહાં રાજ, સાર્ય લોક તણાં સવિકાજ; ૪૪
 મોટા રામ તણી કૂંચરી, તેહનય સાતસય અંતેઉરી;
 પટરાણી રૂદાદે નામે, પ્રેમ સંપૂરિત મનમય ઠામે; ૪૫
 તેહનો મોહિત સંકરદાસ, રિદ્ધિવંત નય લીલ વિલાસ;
 ખાર કોડ સોવન ઘન તણી, હય ગય લેખમી પોતય ધણી; ૪૬
 બીજી પરિ તસુ સઘલા સુખ, પુત્ર નહી એ મોટો દુઃખ;
 દેવી દેવ મનાવે ઘણા, તોય ન દેખ્ય સુખ સુત તણા; ૪૭
 તિણુ પરણી રમણી બત્રીસ, તોય ન પૂજ્ય પુત્ર જગીસ;
 સંતતિ વિણુ આમણુ દૂમણો, કરિ ઉપાય ધન ખરચ્યઉ ઘણુઉ; ૪૮
 ઇસ્ય ઇસી જાણી તતકાલ, તિણુ નડમાં નીપાયઉ ખાલ;
 પુત્ર લાણી મન ઘણુઉ સનેહ, જાણ્યઉ સુત અવતાડું એહ; ૪૯

(૧) * તિણિ થાનકી. - x ઇણિ પ્રસ્તાવિ. * ઇણિ.
 (૨) + હુવો * હૂઉ. (૩) + * તેહજ. - + * તિણિ (૪)
 + પુષ્પાવતી. * પુષ્પાવતી. - + + મિ - + * મિ. (૫) * તેહનુ
 પુરોહિત. - + * ડી - x લિખમી. (૬) x + મોટું. * મોટઉં
 (૭) * મનાવય ઘણુઉ + x ઘણુ. (૮) + તોહિ. * તુહિ. (૯)
 + તણુ * તણુઉ (૧૦) + * તિણિ (૧૧) * પૂજય + પૂજો (૧૨)
 * દૂમણુઉ. (૧૩) * કર્ય. (૧૪) * ખરચ્યઈ. (૧૫) + ઘણું * ઘણાં.
 (૧૬) + * તિસિય x ઇસુ ઇસ - + * તિણિ. (૧૭) * + માહી
 (૧૮) + * નીપનુ - + * નિ (૧૯) + જાણ્યો. x જાણ્યું. * જાણુઉ.

એકરાત્રી પ્રોહિત દુઃખ ધરી, સુતઉં સુહિણુઈ દેખ્યઉ હરી;
સંભલ પ્રોહિત સંકરદાસ, હુ તુઠઉ તુજ પૂરું આસ. ૫૦

શ્લોક. *

† અપુત્રસ્ય ગતિર્નાસ્તિ, મ્વર્ગ નૈવ ચ નૈવ ચ ।

તસ્માન્પુત્ર મુખં દૃષ્ટ્વા, પશ્ચાદ્ધર્મ સમાચરેત્ ॥ ૫૧ ॥

- + * તિ (૧) + * પુરોહિત. (૨) * સુતઇ + સુતો.
(૩) + સુહણુ. * સુહણુઈ (૪) * આવિઉ (૫) + * સાભલિ.
- + * પુરોહિ (૬) * તુઠા.

* પુત્ર વગરનાની નારકીગતિ, તિર્યચગતિ, મનુષ્યગતિ કે દેવ-
ગતિ એ ચાર ગતિમાંની કોઈ ગતિ થતી નથી અર્થાત્ મળતી નથી.
અને તેને સ્વર્ગ તો નથીજ નથી અર્થાત્ એને સ્વર્ગ તો મળતોજ
નથી માટે પુત્રનું મુખ જોઈને પછી ધર્મ આચરવો.

x નોટ:—પુત્ર સતતિ શિવાય ધર્મનું આચરણ ન કરવું અથવા
ન થઈ શકે એવું જૈન શાસ્ત્રકારો કહેતા નથી પરંતુ આ એક લોક
પ્રચલિત કથા હોવાથી જન સમાજના વિચારોનું દિગ્દર્શન કરાવવાના
હેતુથી કર્તાએ આ શ્લોક લખ્યો છે. શ્લોકનો રહસ્યાર્થ એવો છે કે
કોઈ રાજા હોય અને તેને પોતાની ઉત્તરાવસ્થામાં ત્યાગ ધર્મ સ્વીકારી
આત્મીક શાંતિ મેળવવાનો વિચાર થાય અને પુત્ર ન હોય તો તેને
પોતાના રાજ્ય વ્યવસ્થાપકના અભાવે અટકવું પડે છે અથવા ખીજાઓ
તેને અટકાવે છે તેવીજ રીતે શેઠ શાહુકારોને પણ પોતાના કુટુંબ
ધરખાર ધન સંપત્તિ વિગેરેને માટે અથવા મોહથી કેટલીક વખત
ત્યાગ ધર્મ તરફ દોરાતાં એ બહાને અટકે છે અને તેની ચિંતામાં
પુત્રને માટે તે અનેક પ્રવૃત્તિ જેવીકે એકથી વધારે સ્ત્રી કરવી દોરા
ધાગા કરાવવા બાધા આપીઓ રાખવી અને પુત્રની આશાએ અ-

। અપુત્રમ્ય ગૃહં ગુન્યં, દિશઃ ગુન્યાન વાન્ધવાઃ ।

સૂર્વમ્ય હૃદયં ગુન્યં, સર્વ ગુન્યં દામ્બતા ॥

ગાથા. ૪

ગૃહં પિ તં મમાણં, જન્થ ન દીમંતિ ધૃતિ ધૃમચ્છાયાં ।

ઉદં ત પદં ત રદં ત, દો તિન્ની દિંભાદં ॥ ૫૨ ॥

પિય મહિલા મુદ્દ કમલં, વાલ્કમુદ્દં ધૃતિ ધૃમચ્છાયાં ।

સામિમુદ્દં સુપસન્નં, તિન્નીત્રિ પુણેદિં પાત્રેતિ ॥ ૫૩ ॥

ત્યત વિષયાસક્ત થયુ. વિગેરેમા પડી ધર્મ નરૂ દુર્લભ કરી પુણ્યો-
પાજનના માર્ગથી દર રહે છે તેથી તેની ગતિ દલકામાં નહીં થાય
છે અને સ્વર્ગ તો પ્રાપ્ત થયુજ નથી અને કદાચ કરે છે તો તેનું મન
હિપેરોક્ત વિચારથી હીકું રહે છે તે જોખડુ જોયથી ચુકે તેવો થાટ
થઈ એકે માર્ગનું સંપૂર્ણ સાધન ન કરી રહે તેવા વિચારોવાળાને
માટે પ્રથમ પુત્ર મુખ જોયા પછી ધર્મ આચરવો એ કથન છે.

(૧) + * મુદ્દાદ (૨) + * ઉદંત પદંત પુણ ઘરાદ (૩)
+ * લામંતિ - + * ધુ. > સિંગસો.

† ગૃહમપિ તત્ત સ્મશાનં, યત્ર ન દૃશ્યન્તિ શૃલિ ધૂસર ગરિરાણિ
ઉત્તિષ્ઠન્તઃ પતન્તઃ રુદન્તઃ, દ્વૌ ત્રયઃ હિસ્મા. ॥ ૫૨ ॥

પ્રિયમહિલામુલ્લકમલં, વાલ્કમુલ્લં શૃલિ ધૂસર ગરિરમ ।

સ્વામિમુલ્લં સુપસન્નં, ત્રયોઽપિ પુણ્યૈઃ પ્રાપ્યન્તે ॥ ૫૩ ॥

અર્થઃ—તે ઘર સ્મશાન તુલ્ય છે કે જ્યાં ઉઠતાં, પડતાં, રડતાં, અને
ધૂળથી ખરડાએલા શરીરવાળાં એ અથવા ત્રણ બાળકો દેખાતાં નથી;

બાકી જીતું કમળ સમાન મુખ, ધૂળથી ખરડાએલા શરીરવાળા
બાળકનું મુખ, અત્યંત પ્રસન્ન અર્થાત આનંદીત પતિ=સ્વામિનું મુખ,
આ ત્રણે (મનુષ્યને) પુણ્યવડે મેળવાય છે.

દૂહા. *

સિંગાલેઉં ^૧અંડ ^૨ખેલેણો, જિણુ કુલે એક ન હુઈ;

કામ પુરાણી વાડી જૂ, દિન દિન મથઈ પાઉ; ૫૪

વેશ્યાનેહ જૂઆર ધન, કાતી ડંખર છાય;

પન્થિમ પહુર અપુતિધર, જંત ન લગઈ વાર; ૫૫

(૧) + ઉર (૨) + ખિલ્લાણું. * ખિલ્લાણુઉ - + * શિ
- x જસુ. - + * લિ. (૩) + * જાઉ. (૪) + * તાસુ x જસુ.
(૫) + * જિઉ. (૬) + * દિનિ દિનિ, (૭) + * મથઈ
(૮) + * જૂઆરિ. (૯) + * પુહર (૧૦) + * અપુત.
- * ગા

* જે કુળમાં શિશ્વકાવાળો અર્થાત્ બળવાન અને રૂપવાન એક પણ ઉત્પન્ન થયો નથી અથવા હોતો નથી તે કુળ જુની વાડીની માફક પગથી દિવસે દિવસે અર્થાત્ હમ્મેશાં યુંથાય છે. અર્થાત્ જુની વાડીની સલાળ રાખનાર કોઈ નહીં હોવાથી લોકો તેમાં ઠેકાણે ઠેકાણે રસ્તાઓ પાડી તેની વાડો અને તેમાંના રજાં સલાં વૃક્ષો વેલા વિગેરે યુથી નાખી નાશ કરે છે તેની માફક જેના કુળમાં બળવાન કે રૂપવાન કોઈ હોતો નથી તેનું કુળ 'મત્સ્યન્યાય' પ્રમાણે બીજા કુળના બળવાન અને રૂપવાનથી ઠેકાણે ઠેકાણે અપમાનિત થાય છે અર્થાત્ તેનો કયાંય ભાર વધાર પડતો નથી.

વેશ્યાનો સ્નેહ, જુગારિનું ધન, કાર્તિક માસનાં અર્થાત્ શરદ્ ઋતુના વાદળાં, ચોથા પહોરની છાંયા અને પુત્ર વગરનાનું ઘર, એ જતાં અર્થાત્ નાશ પામતાં વાર લાગતી નથી. અર્થાત્ વેશ્યા પૈસાના સ્વાર્થથી સ્નેહ બતાવે છે જ્યારે તે તેને મળવાની આશા રહેતી નથી ત્યારે પોતાના કર્ત્રિમ સ્નેહનો ત્યાગ કરે છે તેથી તે સ્નેહને નાશ પામતાં વાર લાગતી નથી.

અઉપધ.

તિષ્ઠ વચને પ્રોહિત માંગીયઉ, પય પ્રણુમિ નંદન માંગીયઉ;
 હૂં ઇસર સંકર ત્રિપુરારિ, દેઈસુ પુત્ર ગંગનઘ પારિ; ૫૬
 તેહનો દેજ્યો માધવ નામ, રૂપવંત તે અભિનવ કામિ;
 સુણી વાત પ્રોહિત હરખીયઉ, તિર્તરઘ ઇસ અદ્યત થયઉ; ૫૭
 તેહ સુપન નારીનઘ કહઈ, નર નારી હીયંઈ ગહગહઈ;
 પ્રોહિત પ્રભાતિ ગંગનઘ તીરે, કરવા ગયઉ પવિત્ર સરીરે; ૫૮

જુગારી જુગાર રમતાં ધન કમાય છે પણ તે લોભથી વધારે
 કમાવાની લાલચે વધારેને વધારે જુગાર રમે છં તેથી તેણે મેળવેલું
 ધન નાશ પામતાં વાર લાગતી નથી.

કાર્તિક માસનાં વાદળાં ધોળાં અને સુશોભિત દેખાવા છતાં
 સહજ પવન લાગતાં તુરત નાશ પામતાં વાર લાગતી નથી.

ચોથા પહોરની છાંયા સૂર્યનો અસ્ત ટુંક વખતમાં થતાં નાશ
 પામતાં વાર લાગતી નથી, પુત્ર વિના ધર નાશ પામે છે તેનું કારણ
 પુત્ર શિવાય પૌત્રાદિક થઇ શકે નહીં અને તેથી પતિ પત્નિ મરણ
 પામતાં તેના ધરનો નાશ થાય છે તેથી પુત્ર વગરના ધરનો નાશ
 થતાં વાર લાગતી નથી.

- + * શિ. (૧) + * પુરોહિત. આગીઉ. (૨) + * નમસ્તુ.
 (૩) * માગીઉ. (૪) * શંકર પ્રતઘ કહઈ. (૫) + દેસ્યું * દેસિઉ.
 * દેઈસિ. (૬) + * તેહનું દેજ્યે. - + * કામ. (૭) * હરખીઉ
 (૮) * તેતલઈ ઇસઅદ્યતી થયું. (૯) * સ્વપ્ન (૧૦) * હીદઈ
 - * રિ. (૧૧) * કરિવા ગયુ.

હાલ કાજિ ગંગાનંદ કંઠિ, જોતાં અંચાણી નડંગંઠિ;
 તિસંધ ખાલક રોવતો સુણ્યો, હુઈ તમાસઉ તે નડ અણ્યઉ; ૫૬
 માહે દેખઈ અદ્ભુત ખાલ, સુંદર રૂપવંત સુકુમાલ;
 તેજઈ સૂરિજ જિમ જલહુતંધ, તે લઈ પ્રોહિત નીકલઈ; ૬૦
 આવી અસ્રી નઈ સુખીયઉ, એહુ પુત્ર પરમેસર દીયંઉ;
 કીયંઉ વધાવઉ પુત્રહુ તણુઉ, ખરચિઉ ગરથ પ્રોહિત અતિ ઘણુઉ; ૬૧

વસ્તુ

કિ(ય)ઉ ઉચ્છવ કિ(ય)ઉ ઉચ્છવ હૂઉ આણુંદ
 કટુંખ સહુ સંતોષી(ય)ઉ, નગરમાંહિ ઉચ્છાહુ કીધંઉ,
 રાજા મનિ હુરખિત^{૧૪} હૂઉ માધવાનલ નામ દીધઉ;
 સુંદર અતિ સુકુમાલ તનુ, રૂપ મયણુ અવતાર;
 કવિયણુ ઓપમ ઇમ કહઇ, જાણે દેવકુમાર; ૬૨
 ચતિપઇ. '

અધિક તેજ ઇસસસ્તનું^{૧૭} બિંદ, જાણે ઝખકે પાવસિ વીજ;
 રૂપ અનોપમ અ સંલભ કાય, દીકા^{૧૮} સઘલાં આવઇ દાય; ૬૩

(૧) + * લેતાં (૨) + તડની (૩) * તસિધ
 ખાલ એક રોતુ સુણિઉ + x તિસે તિસઇ. (૪) + * હૂઉ
 તમાસુ તે નડ અણિઉ (૫) x મહા. (૬) * તેજઈ
 સૂરજ (૭) + * પુરોહિત તે લેઈ નીસરઇ. (૮) + * આણી (૯)
 * સુખીઉ. (૧૦) * દીઉ (૧૧) * કીઉ (૧૨) * ખરચિઉ (૧૩)
 * + કીધું. (૧૪) + * થયુ x થયઉ (૧૫) + નીધુ. (૧૬) * ઉપમા
 (૧૭) + + ઇશ્વરનુ ખીજ. (૧૮) + * ખીજ. (૧૯) * દીવઉ.
 x દીકઈ. (૨૦) x દાઇ.

કલા બહુતરિ નિત અશ્વસઘ, સરસતિ વદન કમલે તસુ વસઘ;
 જાણે લક્ષણુ વેદ પુરાણુ, પંડિત કોઈ ન મંડળ માણુ; ૬૪
 ખાર વરસ માધવ થયઉ, નગર ગોહિરઘ રમિવા ગયો;
 પાંચ સાત બાલક પરિવાર, રમતાં વેલા થઈ અપાર; ૬૫
 આઘા બાલક ગયા એકલા, પાહાંનની તિહાં દીકી સિલા;
 અઝી નઈ ફીસઈ અનુહારિ, બાલક કહઈ માધવ અવધારિ; ૬૬
 સામગ્રી અમ્હે લેઈ આવિસ્યાં, એહુ સિલાતુજ પરણાવિસ્યાં;
 સમતિ સહી અપૂરવ હોઈ, ઘરે જાઈ મત કહિસ્યઉ કોઈ, ૬૭
 ઇક નહવરાવઈ ગંગાનીર, ઇક પહિરાવે કોરો ચીર;
 ધુલિ તણા કરિ ઢિંગલા ચ્યારિ, કીધો હથ (મે) લેવા આચાર; ૬૮
 સિલા સાથે ખાંધ્યો છેહ, તુ જવિ, હોજ્યો અવિહડ નેહ;
 અગનિ જગાડિ હોમ વિધિ કરઈ, બાલક વિપ્ર વેદ ઉચ્ચરઈ; ૬૯

(૧) + * નિતુ - + * લિ - + * સ (૨) + * જાણુ
 લખ્યણુ (૩) * વરસનુ. + નો. (૪) * થયુ + થયો. - + * રિ
 (૫) + * ગોયરિ. x ગોયરજ. - * યુ (૬) x થમય, (૭)
 + * પાહણુની. (૮) + * આણુસારિ.

(૯) x આવશાં. - + * રિ. - x શાં (૧૦) * + જાઈ ધરે
 મંડુસિહ. x કહિશો (૧૧) * નહવારઈ - * રિ (૧૨) * એક પ-
 હિરાવઈ કોરા x કોર. - + * ડિ (૧૩) * કીધઉ (૧૪) * સિલ
 સાથઈ લેઈ ખાંધિઉ. (૧૫) * તુજાગિ હુ હોયો.

રામતિ ઈસી બાલકે કરી, માધવ પરણ્યો સિલ સુંદરી;
 ટલ્યો સરાપ રહ્યા તિણે પાસે, અપચર હુડ બિડી આકાસિ; ૭૦
 સહિ બાલક નાહા તિણે વારે, નાસી ગયા તે નગર મઝારિ;
 માધવ પિતાનૈ વાત સવિ કહી, વીહાઉ પ્રોહિત હીયડૈ સહી; ૭૧
 સકતિ કાઈ વ્યંતર શા કિની, રાક્ષસે સીકોત્તરિ ડાકિણી;
 આવી પુત્ર લઈણ નહ કાજ, મોટો કષ્ટ ટલ્યો એ આજ, ૭૨
 ખરખ્યા અરથ ગરંથ લાંડાર, કીચો મત્ર યત્ર ઉપચાર;
 વડા વડેરા પુણ્ય પ્રમાણિ, પુત્ર ઉગર્યો વડે વિનાણિ; ૭૩
 ઈંદ્ર લોકે તે અપચરે ગઈ, મિલ્યા દેવ સંહુ હરખિત હુઈ;
 સુખઈ સમાધઈ સુખ ભોગવઈ, એક દિવસે અપચર ચીંતવઈ; ૭૪

(૧) * પરણિઉ (૨) * ટલિઉ. + ટલિઓ. - + * શિ
 - + * સિ. - + * રા. - + * હો - + * શિ. - + *
 રિ - x રી. (૩) * + પુરોહિત પ્રતિ વાત સહકહી, બીહિનુ
 પુરોહિત હીઅડઈ સહી. (૪) * કઈ - x સિ (૫)
 * લેયાણિ + લેયાણિ - + * જિ. (૬) * મોટઉ કષ્ટ ટલાઉ
 જઈ આજ - + જિ - + * ધા (૭) * વડાં વડેરાં પુણ્ય
 પ્રમાણ (૮) + * ઉગરિઉ વડઈ (૯) x વિનાણિ + વિનાણિ.
 - + * કિ. - + x રા (૧૦) + * મનિ (૧૧) + થઈ (૧૨) * સર્વ
 સામાધિ - * + સિ

શ્લોક. *

મિત્રદ્રોહી કૃતવ્રથ, યૈ ચ વિશ્વાસઘાતકાઃ ।

તે નરા નરકં યાન્તિ, યાવચ્ચંદ્ર દિવાકરૌ ॥૭૫॥

ગાઠા.

I વિરલા જાણંતિ ગુણા, વિરલા પાલંતિ નિદ્રણા નેહા ।

વિરલા પર કજ્જકરા, પરદુકલે દુલિલયા વિરલા ॥

અઉપધ.

સુજ કીધો માધવ ઉપગાર, તે સૌચો માહરો ભરનાર;
 ઇમ બાણી તિહાંથી નીકલ્લી, મધ્ય રાતિ માધવનંદ મિલ્લી; ૭૬
 માધવ તૂતો ઘર આપણું, અપછર દેખીનંદ ઇમ ભણું;
 કુણ નારી તૂં કેહું કામિ, હું તુજ ઘરણી તૂ સુજ સોમિ; ૭૭

* મિત્રનુ ખરાબ કરનાર, ઉપકાર કરનારનો ઘાત કરનાર અર્થાત્ ઉપકારકને મારી નાખનાર, અને જેઓ વિશ્વાસઘાત કરનાર છે. તે માણસો જ્યાં સુધી ચંદ્ર અને સૂર્ય પ્રકાશે છે, ત્યાં સુધી નરક પ્રત્યે જાય છે અર્થાત્ નરકે જાય છે.

પાઠાંતર:—અને જે વિશ્વાસઘાતક છે આ ત્રણે જ્યાં સુધી ચંદ્ર સૂર્ય હયાત છે ત્યાં સુધી નરકે જાય છે.

(૧) ÷ * અશ્વવિશ્વાસઘાતક । (૨) + * ત્રયોડમીનરકં.

(૩) * કીધઉ - + નેહ (૪) * માહર સાચઉ. (૫) - નીકલ્લ -

- ત્રિ (૬) * મિલ્લ. - * તુ. - + * ગિ (૭) કેહે - + * સ્વા. ~

હૂં પરણી તઈ ગંગા નઈ તીર, પામ્યો અપછર તણો સરીર;
 હિવ અપછર હૂં અવિહૃત નેહ, નિશ્ચિત કદી ન દાખું છેહ; ૭૮
 રખે વાત તૂં કેહનઈ કહઈ, ઈણે વાતઈ માધવ ગહુગહઈ;
 છાના વંછિત વિલસઈ ભોગ, સારીખાનો મિલ્યો સંભોગ; ૭૯

ગાથા. †

દેવાણ વરં સિદ્ધાણ દંસણં, ગુરુ નરિંદ સમ્માણમ્ ।

ગયમ્ભૂમિ નદ્વન્નં, પામિજ્જઈ પુણ્ણરેહાઈ ॥૮૦॥

દ્હાહા.

- 1 “ માયાં ન મિલઈઆર, પૂરવપૂરાઈતવિણુ;
 વિદ્યા નઈ વરનારિ, સપૈ ગેહ સરીર સુખ; ૧
 યોપઈ.

આવઈ અપછર દિન પ્રતિરાતિ, ઘરમાંહે નવિ જાણઈ વાત;

માય તાય સુત દીઠો દેહ, સહી કિહાં કણિ લુખંધો એહ; ૮૧

(૧) * ગગાતીરિ (૨) * પામિઉ. + પામ્યુ (૩) * તણઉં.
 + તણુ. (૪) + * હિવ આપાં છઈ. (૫) + * નિશ્ચિતુ ઈરી. (૬)
 * કહિનઈ. — + * ણિ — * નિ. — * નુ (૭) * મલિઉ. * મિલિઉ.
 (૮) * દવ્વનદ્ધ — / હિ (૯) * દ્રાહના જાણુઈ ઘરમહિ વાત.
 (૧૦) * દીઠઉ સુત, (૧૧) * લુખધુ, * લુખધઉ

† દેવાનાં વરં સિદ્ધાનાં દર્શનં, ગુરુ નરેન્દ્ર સન્માનમ્ ।

ગતા ભૂમિ નષ્ટ દ્રવ્યં, પ્રાપ્યતે પુણ્ય રેશ્વાભિઃ ॥૮૦॥

અર્થ:-દેવેતુ વરદાન, સિદ્ધ પુરુષોનાં દર્શન, ગુરુ અને રાજા તરફથી

સન્માન ગએલી જમીન, તથા નાશ થએલું ધન પુણ્યરેખા વડે પમાયછે.

મંડાળ્યો પ્રોહિત આવાસ, એક થંભ ઉચ્ચો આદાસ;

જાણ્યો પુત્ર ઇડાં કિણિ રહ્યું, તઉં શ્રીચંદ્ર પરચો નવિ સહ્યું; ૮૨

સાતભૂમિ મંદિર ઊપર્યું, પરિઘલ કામ મન વંછિત સર્યું;

સામ્રો સુખાં થયો મયંક, અપછર આવ્યું તિહાં નિસંક; ૮૩

સુખ સેજ્યું પોઢ્યું નિસંદીસ, જાણે કરું તૂંડા જગદીસ.

અપછર સાથિ ભોજ ભોજવ્યું, નિત સારીખા મેલા હુવ્યું. ૮૪

ગાથા. +

હંસા રજ્જંતિ સરે, મમરા રજ્જંતિ કેતકિકુસુમે ।

ચંદનવણે મુયંગા, સરિસા સરિસેહિ રજ્જંતિ ॥૮૫॥

(૧) * મડાવિઉ. + મડાચ્યું. (૨) * ઉચ્ચઉ x + ઉચ્ચો
- * સિ. (૩) * જાણિઉ. x + જાણ્યું. - * ક (૪) * તુલ્લી
પરિચઉ. (૫) + * સંસહ્યું. x સસહી. (૬) * સાહમું સુખીઉ.
થયું. x સામ્રો + સામ્રો. - * જિ - * પુ. - * સિ (૭)
* કરિ તૂંડઉ. (૮) * સાથિ. - ~ તુ

+ હંસાઃ રજન્તિ સરે, ભ્રમરાઃ રજન્તિ કેતકી કુસુમે ।

ચંદનવણે મુજજા, સદૃશા. સદૃશૈઃ રજન્તિ ॥૮૫॥

અર્થઃ—હંસો માનસરોવરમાં રાગવાળા થાય છે ભ્રમરાઓ કેવ-
ડના ટુલમાં રાગવાળા થાય છે, સર્પો સુખડના વનમાં રાગવાળા થાય
છે, તેમ સરખે સરખાઓમાં રાગવાળા થાય છે અર્થાત્ સમાનરૂપ
ગુણ અને રૂપભાવવાળાઓમાં રાગ થાય છે

*અહિનવ સુરયારંભે, જં સુકલં હોઈ પદમમહિલાણમ્ ।

*
નવરસ વિલાસહાસં, જાણઈ દીયયં ણ જંપઈ જીહા ॥૮૬॥
ચોપાઈ.

મોટા આહાણુ તાણી કુંચેરી પ્રોહિત નઈ ઘઈ આદર કરી;
કરોં નાતરો પૂછઈ તાત, માધવ તેહુ ન માનઈ વાત; ૮૭
એક દિવસે દિન ઉગઈ જિસઈ, અપછરુ જવા લાગી તિસઈ;
છેહુ ઝીલી માધવ ઇમ કહઈ, તાહરો વિરય મન મુજ દહૈ, ૮૮

*અમિનવસુરતારમ્ભે, યત્ સૌખ્યં ભવતિ પ્રથમમ્
(પ્રોહ) મહિલાનામ્ ।

નવરસવિલાસહાસ્યં, જાનાતિ હૃદયં ન જલ્પતિ જીહ્વા ॥૮૬॥

અર્થ:—પહેલ વહેલા નવીન કામભોગની શરૂઆતમાં નવરસના વિલાસ અને હાસ્યનું જે સુખ પ્રોહ અર્થાત્ મધ્યમ વયવાળી સ્ત્રીઓને થાય છે તે હૃદય જાણે છે પરંતુ જલ્પ કહેતી નથી અર્થાત્ જલ્પી કહી શકતું નથી.

* નોટ—શૃંગાર હાસ્ય કરુણ. ગૈર વીર મયાનકા. ।

વીમત્સાદ્ભુત સંજ્ઞૌ ચેત્યષ્ટૌ, નાટ્યે રસા. સ્મૃતા. ॥૧॥
કાવ્ય પ્રકાશ.

અર્થ—શૃંગારસ, હાસ્યરસ, કંઠણરસ, રૌદ્ર (ભયંકર) રસ, વીર રસ, ભયાનકરસ, ખિલતરસ, અદ્ભૂતરસ એ આઠ રસો નાટકમાં કહેલા છે. નવમો શાતરસ. ૧.

(૧) * પોહ. (૨) * આહાણુની - + x અ. - * દિ. - * +
યા (૩) + * માત. - + * સિ (૪) * ઉગિહ. જિસિઈ + ઉચ્ચો
જિસે. (૫) * તિસિઈ + તિસે (૬) * તાહરઈ વિરહઈ મયણ મુજ
દહઈ. (૭) x વિરહી. - + * હો.

અપછર કહ્યુંરે માહું અયાણુ, જવા દે છોં કરમં પરાણુ;
 દિનં પ્રતિ આવિસો હું રાતિ, વિણુસસ્યે^૧ દિન રહનાં વાત; ૮૯
 ઘણી વાર તે દિન પ્રતિ રહ્યું, દેવે સઘલી^૨ પર લહ્યું;
 જમં કહ્યું ઈંદ્ર નમં વાત, અપછર લાગી નર સંઘાતે; ૯૦
 સુણી વાત રીસાણો^૩ જિસમં, તેડાવી તે અપછર તિસમં;
 અજી^૪ નહીં રે તોનૂ લાજ, મનુષ લોકિ જાએ દિગ્ધા કાજિ; ૯૧
 ન ભલી જેઠ માસની લાઈ, ન ભલી જે સ્ત્રી પરધર જાઈ;
 ન ભલઉ અતેઉર પમસાર, ન ભલઉ બિહું તણો ભરતાર; ૯૨
 મિલ્યા દેવ સુરપતિ વીનવમં, અગસો^૫ ગુનો ન જાસો હિવે;
 કિતલા ઇંક દિનં વસ તે રહી, તિતલે^૬ વિરહુ વ્યાકુલી^૭ થઈ; ૯૩
 દુહા.

લાગો ચિત્ત સુખણુંસું^૮, વરજઈ લોકે અયાણુ;

નિહંસુ^૯ કિહઉ રસણો, જિણુંસું^{૧૦} જીવન પ્રાણુ; ૯૪

- (૧) * દિનં મઝ મ કરિસિ + દઈ મુઝ મ કરિ. (૨) * નિતનિત પ્રતિ - * સુ - * સિમં. (૩) * + એક દિવસિ સઘલી પરિ. (૪) * સુરપતિ - * તિ (૫) * રીસાણુઉ જિસિમં. + જિસે. (૬) * હજી નહીરે નુહનમલાજ. * અજી નહી જમ તો નમં લાજ. - * ઈ - + * કુ. - * + લી - * * સુ (૭) * + ગનકુ (૮) * + નજસિમં હવમં - * કે - * એક (૯) + * દિવસ. (૧૦) * તેતલમં. (૧૧) * વ્યાકલ. * + વિયાપતિ, - * ગુ (૧૨) * સુખણુંસિઉં - * ગ. (૧૩) * તેહસિઉરઠા કીમ સરમં. * ત્યાં તે કિમ કિમ સરમં. (૧૪) * + જેહસિઉં જીવ પરાણુ

ખિણ રાત્રી ખિણ વિરચિયઈ, જસું મન વિણ નેહ;

તેહસું કેહો રસણો, જિણહસું થાઠી દેહ; ૯૫

* સાલકાર મુલક્ષણી, સરસી છંદા ધત્તિ;

અણઆવંતી તનુ દહઈ, ગાહા મહિલા મિત્ત. ૯૬

ચોપાધ,

માધવ દિન પ્રતિ જોવઈ વાટ, અપછર નાવઈ મન ઉચાટ;

એક દિવસ આવી નઈ મિલી, ખિહું જનની મન પૂગીરેલી. ૯૭

— * શિ. (૧) * વિરચીઈ. (૨) * જસિઈ. (૩) * તેહસિઈ કેહો રસણો.

(૪) * જેહસું ધાઠી. (૫) + * મુલખણા. — + * સા — + * ત

(૬) * મન + એ. (૭) * + મિહેલા (૮) + * નિત. — + * નિ.

— + * નિ. — + * રૂ

* આ દુહાના એ અર્થ થાય છે તે નિચે પ્રમાણે છે,—

હે મિત્ર ! અલકાર સહિત, સારા લક્ષણોવાળી, સરસ છંદવાળી એ પ્રમાણેની ગાથા નથી આવતી અર્થાત્ નથી આવડતી તો શરીર અથવા મનને બાળે છે.

હે મિત્ર ! મુદર આબૂષણો સહિત અર્થાત્ સુંદર ધરાણાંઓથી શોભતી, સારા લક્ષણોવાળી, અને સમાન રીતે ચાહનારી અર્થાત્ જેવી રીતે અને જેટલા પ્રેમથી પુરૂષ ચાહતો હોય તેવી રીતે અને તેટલા પ્રેમથી ચાહનારી અથવા સરસી એટલે દરેક બાબતમા રસ અર્થાત્ આનંદ લેનારી અને ઇચ્છાઓવાળી એટલે સમાન ઇચ્છાવાળી પુરૂષની જે મરણ તેજ મરણ ઇચ્છા ધરાવનાર એવી સ્ત્રી નથી આવતી અર્થાત્ નથી મળતી તો તે શરીર અથવા મનને બાળે છે.

પૂછઈ માધવ કહુઈ વૃત્તંત, કિમ આવી હું સંભલ કંત;
આગઈ ઇંદ્ર સસપી હુંતી, આવી ન સકું નિજે બીડની, ૯૮
ગાહા×

માકુવડ ચંદ્રવયળી, તુહ રસરંગેણ પુરિયં હિયમ્ ।
અનાહ દિષ્ટિપુટ્ટિ, પાવિજ્ઞડ પુણ્ણરેહાણ ॥ ૯૯ ॥
નારીનેહવિલુબ્ધો, અપ્પાણં સ્વિવડ સંકિલેસમ્મિ ।
કમલિણી મજ્જેમમરો મરેડ ન હુ કત્તણ પત્તમ્ ॥ ૧૦૦ ॥

(૧) + * આલુંતું સંભલિ (૨) * ઇંદ્રિ. - + * હ. - + * બિ
(૩) + * કોર.

× મા કુપ્યસ્વ ચન્દ્રવદની, ત્વદ્રસરંગેન પૂરિતં હૃદયમ્ ।
અનાથ દષ્ટિપુટં, પ્રાપ્યતે પુણ્યરેલામિ ॥ ૯૯ ॥
નારી સ્નેહ વિલુબ્ધઃ, આત્માનં ક્ષિપતિ સંક્લેશે ।
કમલિની મધ્યે ભ્રમર સ્ત્રીયતે ન ક્ષલુ કંતતે પત્રમ્ ॥ ૧૦૦ ॥

અર્થઃ—હે ચંદ્ર સમાન મુખવાળી, તું કાંધ કરીશ નહીં તારા
રસરંગથી હૃદય ભરેલું છે તથા અનાથ દષ્ટિપુટ પુણ્ય રેખાથી પમાય
છે અર્થાત્ પ્રેમપાત્ર માણસના વિયોગે અથવા તેના વિના બીજે હૃદ-
યને, મનને શાંતિ મળતી નથી અને નેત્રોને પણ આનંદ થતો નથી.
તેથી તે અશણુ હોઈ તેને અનાથ વિશેષણુ યોગ્ય છે એટલાજ માટે
ત્યારે પ્રિતિપાત્ર મનુષ્યનાં દષ્ટિપુટો પરસ્પર મળે છે અર્થાત્ એક
બીજાઓ એક બીજાને જુએ છે ત્યારે આનંદ થાય છે એટલાજ માટે
તે પુણ્યરેખાથી પમાય છે. અર્થાત્ આજે મારા પુણ્યોદયથી મારા
નેત્રોથી મેં તને જોઈ તેથી મને અત્યંત આનંદ થયો અને નેત્રો
સનાથ અર્થાત્ ધણીવાળાં થયાં, (સ્ત્રીના સ્નેહમા લોભાએલો માનવ

ચોપાઠ.

સાચઉ નેહુ જાણું તુમ્હુ સામિ, જઉ આવસિ તૂં માહરૈઠામિ;
 મન લાગેો માધવ ન રહાઈ, નિત છાનેો અપછર ઘરે જાઈ; ૧૦૧
 ઇંદ્ર લોગે અપછર સંજોગ, માધવ વિલસઈ વંછિત લોગ;
 એક દિવસે નાટક આદેસ, હુઓ અપછર પડ્યો અદેસ. ૧૦૨
 ભમરા રૂપે માધવ તે કીયો, કુચ વિચિ છાને રાખીયો;
 વિવિધ પ્રકારેઈ નાટક કરઈ, કુચ વિચ મન પ્રીતમ સલરઈ. ૧૦૩
 જોવઈ ઇંદ્રસલા સુર મિલી, નાચઈ પ્રેમ પાત્ર પૂતલી;
 વાજઈ તંત્રી વીણુ રસાલ, યંત્રીસે મિલી અપછર બાલ. ૧૦૪

પોતાના આત્માને કલેશમાં નાખે છે જેમકે કમલિની અર્થાત ચંદ્રનો અસ્ત થતાં બીડાઈ જતી કુમુદીનીમાં ગંધલુપ્થ ભમર (ભમરો) પુરાય છે ત્યારે તે નિશ્ચયે મરે છે પરંતુ પાંદડાને કોતરતો નથી અર્થાત પત્ર કાપી બહાર નિકળવાનો માર્ગ કરતો નથી તેવી રીતે સ્ત્રીના સ્નેહમાં લોભાએલો મનુષ્ય તેના વિયોગે દુખી થાય છે અથવા મરે છે પરંતુ સ્નેહનો લોભ છોડતો નથી.

(૧) * જાણિઉંતુજ. (૨) x જો. (૩) * આવઉ પ્રીય માહરઈ.
 - * + ગુ. - * નુ - * + રિ - + * કિ. - + * ચો. - + સિ.
 - + * ટિ. (૪) * હુઉ. (૫) + * અપછરા પડી અદેસિ.
 - * પિ. - * ઉ. (૬) * કંચૂ વચિ છાનુ રાખીઉ. - * રિ.
 - * ટિ. (૭) કંચૂ વચિ પ્રીતમ સંભરઈ. (૮) x જોવા. (૯)
 * + તંત્રિ વેણિસર તાલ. (૧૦) * યંત્રીસઈ.

મોડઈ અંગનઈ તોડઈ તાલ, મન કંપઈ અપછર તતકાલ;
 મતિ અંપાવઈ કુચ પ્રિયસંગિ, તિણુ નાચંતાં ખાંચઈ અંગિ. ૧૦૫
 ઇંદ્રાદિક સુર સગેલા કહઈ, કિણુ કારણિ અપછર લહુ બહઈ;
 ન્યાન પ્રમાણે જોવઈ જામ, ભમરા રૂપે નર દીઠો તામ. ૧૦૬
 ઇંદ્રે સગલી જાણી વાત, સ્વર્ગ લોકે નર આયો ઘાત;
 દેવ ભોગ્યે ત્રિપતી નહી, નિર્ગુણુ નરસું લાગી રહી; ૧૦૭
 દેખો મોટો કીધો દોસી, વલી ઇંદ્ર તણુઈ મન વસિયઉ કોપ;
 અપછર ગઈ ઘર આપણુઈ, પ્રિય મૂકયો ધરિ પ્રોહિત તણે; ૧૦૮
 ઇંદ્ર સલા ણીજઈ દિનિ મિલી, તેડી અપછર વિરહુ વ્યાકુલી;
 કુપ્યઉ ઇંદ્ર રીસઈ ઘડહુડ્યઉ, જાણે વિવાનર ધૃત પડ્યઉ; ૧૦૯
 દેવતાણા તૂં વિદસઈ ભોગ, સ્વર્ગ લોકના સુખ સંજોગ,
 ત ઉઠી ત્રિપતિ ન હુઈ તુજતાણી, મનુષલોકિ જાયઈ નર ભાણી; ૧૧૦

(૧) + * મનિસંકઈ. (૨) + * મત ચપાઈ કુચ પ્રીસંગિ.
 (૩) * તીણુ સંકંતી ખંચઈ અંગ - * ધ. - + * ણિ (૪)
 * પ્રમાણિઈ. - * + પિ. (૫) * દીઠઉ (૬) - * ઇંદ્રિ જાણી
 સઘલી વાત (૭) * કિ નર આણિઉ ઘાતિ. (૮) * ભોગીએ. (૯)
 * નિર્ગુણી નરસિઈ. (૧૦) * દેખઉ મોટઉ કીધઉ દોસ. (૧૧)
 * ઇંદ્રમનિ વસિઉરોસ. (૧૨) * પ્રી મૂકિઉ. * મુક્યુ. (૧૩) * તણુઈ.
 (૧૪) * વિરહાકુલી. (૧૫) * કુપિઈ * કપિઉ. - * સિ (૧૬) * હડઈ.
 (૧૭) * વૈવાહર (૧૮) * પડઈ. (૧૯) * તુહિઈ (૨૦) * તુહઈ
 (૨૧) * જાઈ.

આ^૧વ્યો ઉદય લવંતરિ પાપ, સઘં સુખિ ઈંદ્ર દીપો સરાપ;
 જા^૪થ વેશ્યા પેટ અવતાર, થોડાં ભોગ ઘણા દુખ ભાર; ૧૧૧
 તે અપહરા તિહાંથી ચવી, હિવં વાત હાલિસ્યઘ નવી;
 કામાવતી નગરી^૬નઘં પાસિ, કામાગણિકા ઉરિ અવતાર. ૧૧૨
 તેહનઘં પેટિ પુત્રિકા વસી, રૂપવંત હુઈ રંભા જિસી;
 આઠ વરસની હુઈ જિસઘ, છાંટક કલા ગીત અભ્યસઘ; ૧૧૩
 તિહનો કામકંઢલા નામ, રૂપે લિખી જાણે ચિત્રામ;
 સિખઘ ભરહુ પિંગલ સંગીત, ગીત ગાવઘ કિંનર સુરવરગીત. ૧૧૪
 અતુકંમિ વેશ્યા જોવન યદી, જાણે મયને નીર વાવડી;
 ચઉસઠિ કલા અંગિતસુ વસઘ, દીઠં તેજ રૂપ તન ખિસઘ. ૧૧૫
 સી^૩ખી તિહાં કામકંઢલા, સીખી સઘલી નાટક કલા;
 મા^{૧૫}ધવ મિલો હિવ સંખંધ, કવિયાણુ બોલઘ કથા પ્રખંધ ૧૧૬

(૧) * આવિઉં - * ૨. (૨) * મુખઈ (૩) * દીઉ. * દીધ.
 (૪) * જા - * ટિ * પેટઈ. - * ગિ - * રે (૫) * અનઈ
 હિવ વાત હાલે સિધ. (૬) * નગરી મઝીરિ. - * ગુ. (૭) * ઉઅરિ.
 * ઉયર - * રિ. (૮) * નાટિક ગીત કલા. - * + નું. - + * પિ.
 (૯) * લખિઉં (૧૦) * + ગાઈ કિનર સ્વરિ સુરગીત. (૧૧) * +
 યોવનિ ચડી. - * જુ (૧૨) * દીઠ રૂપિ તેજિ (૧૩) + * સુખિઈ
 તિહા જઈ (૧૪) * * ચઉચઠિ - * ટિ. (૧૫) * મા'

માધવ મનમાહિ સોચમ ધોયું, પંથ નિહાલે અપછર તર્જો;
 તેહણુમ વિરહમ ધણો દુખ થયો, દેખો દેવ કિમુએ કીયો. ૧૧૭
 અપછર કિહાં કિહાં સુખ સેજ, હરખે કિહાં મનવંછિત દેજ;
 માધવ ઝુરમ સંભારિ સંભારિ, જાણે સુહિણુદિ હુઉ વિચાર: ૧૧૮
 ધણા ફીહ લગિ જોમ વાટ, અપછર નાવે મને ઊગ્યાદિ;
 છાંડી નીંદ અનનમ નીર, ફીસમ માધવ દુઃખ સરીર. ૧૧૯
 દૂહા.

ખિણે રાવમ ખિણે વિલવમ, નિય આવાસે વમક;
 વિરહિણિ ફીડી નાહ વિણ, ધનં વિણ નાહ મ દિઠ: ૧૨૦
 I “ મન મંજૂષા ગુણ રતન, ચુપકર ફીધી તાલ;
 કો સગુણ મિલમ તો ખોલીયમ, કું સીવચન રસાલ. ૧ ”

ચોપામ.

માતપિતા ધણો દુખ ધરમ, પૂછયો પુત્ર વાત નવિ કહેમ;
 કોમ ન જાણમ કારણ એહ, ફીસમ માધવ દુર્ખલ દેહ. ૧૨૧

(૧) * ધણુઉં. + ધણું. (૨) * નિહાલમ. + નિહાલે. (૩)
 * તણુઉં. + તણું. - * ન. (૪) * ધણુઉં. + ધણું. (૫) * થયું.
 * થમઉં. (૬) * દેખઉ દેવ કિસિઉ એ હુઉ. + દેખુ દેવ કિસિયુ એ હુવું.
 - * ખિ. (૭) * માધવ મનિ ઝુરમ સંભારિ. (૮) + * સુહણા.
 - + ઓ. - + * નિ. - * + દ. (૯) - + * છાંડી. - * + ખી
 - * રિ. - * રિ. - * સિ. - * ખ. (૧૦) * + પણિ ધણિ વિણ
 નાહ ન દીઠ. (૧૧) * ધણુઉં * માતા ધણુઉં દુઃખ મનિ ધરમ.
 (૧૨) * પુછિઉ. * પુછમ. + પુછ્યું. (૧૩) * કરમ. (૧૪) * તેહ.

પછઈ પુરોહિત કરઈ ઉછાહ, માધવ તણુઠિ કીયો વીવાહ;
 ખરચ્યા અરથ ગરથ ભંડાર, પરિણાંયો મંગલ કર ચ્યાર; ૧૨૨
 માધવ પરણ્યો રહઈ આવાસિ વિલસઈ વંછિત લોગ વિલાસ;
 જાણઈ પિતા કિણઈ પ્રકારિ, સાહઈ પુત્ર સયલ ઘર ભાર. ૧૨૩
 તઉ ચંતા છંડઈ મન તણી, લે મેલાંયો રાજ ભણી;
 સાથે લેઈ પૂજા પરવાર, દિનપ્રતિ જાયઈ રાજદુવારિ. ૧૨૪
 ગોવિંદચંદ રાજનઈ ઘરે, માધવાનલ દેહરાસર કરઈ;
 કેસર ચંદણ પૂજઈ દેવ, ફૂલ પગર નિત સારઈ સેવ. ૧૨૫
 માધવ જિહાં નગર માંહિ ફિરઈ, દેખઈ તે નારી મન હુરઈ;
 જિમ સાંલલઈ માધવનો નામ, તિમ ધાવઈ મૂકે ઘર કામ. ૧૨૬
 સેરી માંહે જે સાંલલઈ, ઘર મૂંડીનઈ પૂઠઈ ફિરઈ;
 ઘરના સ્વામિ પાલે ઘણું, સહિજ ન છાંડે સ્ત્રી આપણી. ૧૨૭

(૧) = કરિઉ + કરિયુ. (૨) * તણુ કીઉ. (૩) * પરણાવિઉ
 કરિ મંગલ ચ્યારિ (૪) * પરણિઉ - * સિ (૫) + સાહે.
 - + . ચિ (૬) * + છંડુ (૭) = મેલવાઉ (૮) * સા-
 ચિ' લે પૂજા પરિવાર. - + * ય. (૯) = ઘરિઈ - + * ન - +
 ને. (૧૦) - માધવ નામ (૧૧) = તિમ ધાઈ મૂકી ઘર કામ - +
 ધાયે (૧૨) - માંહિ જાતુ x જાઉ તઉ (જાતઉ) (૧૩) * પુલઈ.
 (૧૪) - વારઈ જણુઉ x વાલઈ (૧૫) છંડઈ સ્ત્રી આપણુઉ. + આપણું.

અધ ધવરાયો મૂંકઈ ખાલ, સૂનઉ ઘર છંડઈ તતકાલ;
 જિણે મારગે માધવ સંચરે, વિકલ થઈ નઈ કેડઈ દિશઃ ૧૨૮
 મિલિ મેલાવો પહુતો રાજ, પૂછે રાય કહો કુણુ કાજ.
 સાંભલિ ગોવિંદચંદ નરેસ, મહે છંડિયો તુમહારો દેસ. ૧૨૯
 કિણે દુહવ્યા સંતાવ્યા આજ, વસો સુખી થે માહરઈ રાજ,
 વલતો કહઈ મહાજણે વાત, સાંભલ રાજ જગ વિજયાત. ૧૩૦
 માધવાનલ રૂપઈ નર નારિ, સઘલી દિશઈ છંડિ ઘરખારે;
 ઘણો વિણાસ અમ્હુ ધરિ હૂયો, કઈ કાઠઉ કઈ ઘઉં અદુયો. ૧૩૧
 કુપિયો રાઉ મન આણ્યો રોસ, એ સઘલો માધવનો દોસ;
 ગયો મહાજણે ધરિ આપણઈ, રાજ માધવ તેહી ભાણઈ. ૧૩૨

(૧) * ધવરાવિહિ. x ધવરાવ્યાં. + યુ. (૨) + મુનું x મુનાં - ~
 શિ. - * ગિ (૩) * સંચરઈ. (૪) < થઈ સ્ત્રી કે ડિઈ (૫)
 * + મહાજન પહુતું રાજિ. (૬) * પુછઈ રાય કહઉ કિણુ કાજિ.
 - * + સં (૭) * અમ્હે છંડિસિઈ તાહાર. x છંડેશાં તુહનુ +
 છંડિસું. - * + શિ - + * પ્યા. (૮) * વસઉ સુખી થાઉ માહરઈ-
 રાજિ. + વસુ - * + તું - + * ન (૯) * + સાંભલિ (૧૦)
 * રૂપિઈ. + રૂપિયે. - + * રિ (૧૧) * ઘણા વિણાસ અમ્હા ધરિ
 હૂઉ. (૧૨) * દિઉ અમ્હે દૂઉ. (૧૩) * કુપિઉ રાયમનિ આણિઉ.
 (૧૪) * સઘલઉ - * નુ. - * + યુ. - < ન.

જિંકા કલા માધવ તુજ પાસિ, તે મુજ આગઈ વિદ્યા પ્રકાસિ;
માધવ મનમઈ કરઈ અંદેસ, સહી હૂંઓ પિસુણઈ પરવેસ. ૧૩૩

ગાથા*

તં નત્થિ ઘરં તં નત્થિ, દેડલં રાડલં ચ તં નત્થિ ।
જત્થ અકારણકુવિયા, દો તિન્નિ સ્વલા ન દીસંતિ ॥૧૩૪॥

શ્લોક×

ન વિના પારવાદેન, દુર્જનઃ પરિતુષ્યતે ।
કાકઃ સર્વ રસાન્શુન્કે, વિના મેઘ્યં ન તૃપ્યતિ ॥૧૩૫॥

(૧) + * જે કાંઈ. (૨) * + તે તુ મુજ આમલિ પરકાસિ.
(૩) + * માંહિ (૪) + ~ હૂં પિસુણાં (૫) x કૂલં
(૬) * રાડલંપિ.

* તન્નાસ્તિ ગૃહં તન્નાસ્તિ, દેવકુલં રાજકુલં ચ તન્નાસ્તિ ।
યત્ર અકારણ કુપિતાઃ, દ્વૌ ત્રય સ્વલા ન દૃશ્યન્તિ ॥૧૩૪॥

અર્થ:-તે કોઈ ઘર નથી, તે કોઈ દેવાલય નથી, તે કોઈ રાજ-
કુલ નથી. કે જ્યાં કારણ વિના કોપાએલા ચીડાએલા બે ત્રણ લુ-
ચ્યાઓ દેખાતા નથી,

x અર્થ:-દુર્જન મનુષ્ય નિદા વિના સંતોષ પામતો નથી જેમ
કાગડો સર્વ પ્રકારની રસોઈ ખાય છે પણ વિષ્ટા વિના તે ધરાતો
નથી, સતુષ્ટ થતો નથી. ૧૩૫

*પરપરિવાદે મૂકઃ, પરનારીવક્ત્રવિક્ષણેશ્વંધઃ ।

પંગુઃ પરધનદરણે, સ જયતિ લોકે મહાપુરુષઃ ॥૧૩૬॥

ચોપાઠ.

માધવ કહ્યું સુણો નરનાહ, કલા રૂપ છઈ જે મુજ માંહિ;

સાહસવંત ન લાખઈ દીને. સલા માહે આણાવે વીણુ. ૧૩૭

કરે ગ્રહિ વીણુ અલાપઈ નાદ, સૂધા કિંતર મધુર રસ નાદ;

રાગ નિર્મળી આદર કરી, મુણઈ સાત સઈ અંતે ઉરી. ૧૩૮

ગીત સંગીત ભરહુનો જાણુ, પરિઈ સાતે સ્વર પ્રમાણુ;

ખડગ સ્થિલ લાખઈ ગંધાર, મધ્ય નિષાદિત પંચમસાર. ૧૩૯

*સાત સ્વર ષટરાગ વિશાલ, મંદિ બત્રીસ રાગિણી બાલ;

અઉરાસી શ્રુતિ તણા પ્રકારિ, ગ્રામ અદારહ તણા વિચાર. ૧૪૦

તત્રી તાલ મંત્ર નઈ ઘોર, કોમલ સર કર ઘાત કઠોર;

રૂપવંત સુલલિત ગીત, વિદ્યા સાતસઈ નારી ચીત. ૧૪૧

*પારકાની નિંદા કરવામાં મુગો હોય, પારકી સ્ત્રીનું મુખ જોવામાં આધજો હોય, પારકું ધન લઈ લેવામાં પાંગજો હોય, તે મહાપુરુષ જગતમાં જય પામે છે, ૧૩૬

(૧) * મુણુ ઉતર નાહ, - નુ. (૨) * આણાવઈ. - + * રિ. (૩) * + સૂધા મધુર સુર કિંતર સાદ (૪) * નિરખઈ. + નિરખે. - + * નુ. (૫) + * પરિમાણુ (૬) ધૈવત (૭) x મિલી બત્રીસે. (૮) તત્રી તાર (૯) * નઈ ગાઈ x ગાવઈ. (૧૦) + * વેધી. - * તિ.

કાવ્યં-|.

સુખિનિસુખનિધાનં^{૧૧} દુઃખિતાનાં વિનોદઃ ।

શ્રવણહૃદયહારી મન્મથસ્યાગ્રદૂતઃ ॥

અતિચતુરસુગમ્યો પ્રલભઃ કામિનીનાં ।

જયતિ જગતિનાદઃ પશ્ચમાખ્યોપવેદઃ ॥ ૧૪૨ ॥

શ્રીરાગોવસન્તશ્ચ, પશ્ચમો ભૈરવસ્તથા ।

મેઘરાગશ્ચવિજ્ઞેયો, પષ્ઠો નટ્ટનરાયણઃ ॥ ૧૪૩ ॥

ગાહા×

પાદઅકવ્વં સુવિલાસ, કામિણી સુયણસંગમો ગીયમ્ ।

સંસારમ્મિઅસારે, રયણચતુક્કં કયં વિધિના ॥ ૧૪૪ ॥

(૧૧) * નિદાન

૧ અર્થઃ—સુખીઓના સુખનો ભંડાર, દુઃખીઓને આનંદકારક, કાન અને હૃદયને ખેંચનાર, કામદેવનો પહેલા નખરનો દૂત, અત્યંત ચતુર માનવોને સહજમાં સમજાય તેવો, સ્ત્રીઓને વહાલો, પશ્ચિમરાગ (સ્વર) રૂપી ઉપવેદ જગતમાં જય પામે છે ૧૪૨

શ્રીરાગ અને વસન્તરાગ, પશ્ચિમરાગ તથા ભૈરવરાગ. મેઘરાગ અને ષષ્ઠો નટ્ટનારાયણરાગ જાણવો.

×પ્રાકૃત કાવ્યં સુવિલાસ કામિની, સ્વજન(સુજન)સંગમ. ગીતમ્!
સંસારેઽસ્મિન્નસારે, રત્નચતુષ્ક કૃતં વિધિના ॥ ૧૪૪ ॥

અર્થઃ—પ્રાકૃત કાવ્ય, સારી વિલાસી સ્ત્રી, સંગાનો મેળાપ, (અથવા પોતાના અંગત માણસનો મેળાપ વા સહજન માનવનો

ચોપાઇ.

માધવ રૂપ નિહાલી કરી, મોહી આતસઘ અંતેહરી;
 નાટકણી ખૂટી ઇક દેખિ, રૂઢા પિણુ સ્ત્રીયઘ વિમેષ; ૧૮૫
 પટરાણી રૂઢાદે ટાલિ, બીજી બલિત હૂઘ તતકાલ;
 રાગ નારિ તણી પરિહર્યા, વલી વિશેષઘ કુખ્યકે સહા ૧૮૬
 અતિ રૂપેઘ સીતા અપહરી, અતિ દાનૈ બલિ બાંધ્યા હરી
 અતિ ગરવઘ રાવણુ ગંભીરો, અતિ સર્વત્ર સદા વરગ્રયો. ૧૮૭
 તિલક પાનનો બીડો કરી, રાગ ઘણો કોપ મને ધરી.
 માધવ નઘ દીધો આદેસ, તુમ્હે છાડો માહરો દેસ. ૧૮૮

ગાહાઃ

અવિયદ્વપઈ પોદંગનાજં, સુગુણાણનિર્ગુણોસામિ ।

ચાઈણ ચ દાહિદ્રં તિજિ ચિ મલ્હઆઈં દુલ્હાઈં ॥૧૪૯॥

મેળાપ) અતે ગીત, એ ચાર રત્નો આ અસાર સંસારમાં વિધિએ
 કર્મે (વા બ્રહ્માએ) બનાવ્યાં છે.

- + × પિ (૧) * કુપિઉ. + કુપિઓ. - + રૂપેં * રૂપિઠં. (૨)
 ~ દાનિઠં બલિ અધિઉ. (૩) ~ ગર્વિઠં. (૪) * સર્વત્ર - ~ ઉ.
 (૫) ~ ત્રિણિ પાનનઉં બીડુ + પાનનુ. (૬) ~ ઘણુજી - નિ.
 (૭) ~ દીધઉ (૮) ~ તુ છડિજે અમ્હાર × છાંડુ વેગિ.

* અવિદ્યવ્યયતિઃ પ્રૌઢાજ્ઞનાનાં, સુગુણાનાં નિર્ગુણઃ સ્વામિ. ।

ત્યાગિન ચ દારિદ્ર્યં ત્રયમપિ ગુરુકાનિ હુલ્લાનિ ॥૧૪૯॥

(શ્લોક)

માતા યદિ વિષં દદ્યાત્, પિતા વિક્રયતે સુતમ્ ।

રાજા હરતિ સર્વસ્વં, કા તત્ર પ્રતિ વેદના ॥૧૫૦॥

(ગાહા)

જળયજળણીવંધુ, મજ્જાગેહં ધનં ચ ધનંચ ।

અવમાણહયા પુરિસા, દેસં દૂરેણ છઠ્ઠંતિ ॥ ૧૫૧ ॥

જનક જનની બન્ધુ, માર્યા ગૃહં ધનં ચ ગ્રાન્યં ચ ।

અપમાનહતાઃ પુરુષા દેશં દૂરેણ ત્યજન્તિ ॥ ૧૫૨ ॥

અર્થઃ—ગ્રૌહ વયની સ્ત્રીઓને મૂર્ખ પતિ, સદગુણવાળાનો નિ-
ણ સ્વામિ, (શેઠ) અને દાનેશ્વરીને દારિદ્ર એ ત્રણે પણ મોટા
ખો છે. ૧૪૯

પુત્રને માતા ઝેર આપે, પિતા વેચી દેય, રાજા સધળું ધન લઈ
૧, ત્યાં ખીછ વેદના (દુખ) શુ ? ૧૫૦

અપમાનથી હણાએલા અર્થાત્ અપમાનિત થએલા પુરુષો પિતા,
તે, ભાઈ, સ્ત્રી, ધર, ધન અને ધાન્ય તથા દેશને દૂરથી છોડી
છે. ૧૫૧

નોટઃ—

આ ષોટ્શાત્ ભવેદ વાલા, તરુણી ત્રિશતામતા ।

પશ્ચપશ્ચાગતા ગ્રૌહા, ભવેદ્ વૃદ્ધા તત- પરમ્ ॥

રતિમંજરી.

અર્થઃ—સોળ વર્ષ સુધીની બાળા કહેવાય, સોળ વર્ષથી ત્રીસ
૧ સુધીની સ્ત્રી તરુણી કહેવાય, અને ત્રીસ વર્ષથી પચાવન વર્ષ
ધીની પૌઠા કહેવાય, તે પછી વૃદ્ધા થાય

વસ્તુ.

કહ્યું માધવ કહ્યું માધવ, મુણે સવિલોક,
 દ્વિણયર પશ્ચિમ ઉગમઇ. સત્યવચન બુધાર ભાસેઇ;
 કદી ખીમા વિષધર કર્યું, સૂર સુહડ અંધારે નાસેઇ,
 ત્રી (ત્રી) પુરૂષે ત્રિપતિ હુવઇ, વાયસ હોઇ પવિત્ર,
 નવિ દીડડે નવિ સાંભલ્યો. રાગ દ્વિણદી (ના) મિત્ર ૧૩

ચોપાઇ.

સલા સહુ મુખિ વિલંબો કીયો, માધવ નઇ દેસવટો કીયો;
 માય તાય નઇ મિલ નીકળ્યો. મારગ એક વિણુનરો મિલ્યો. ૧૫
 કીસઇ બહુ બ્રાહ્મણ ભણી માન, ઇહુ દીસઇ છઇ પુરૂષ પ્રધાન
 કલા દિખાડી તે રંછ્યો, આદર દેઇ સાથઇ લીયો. ૧૫

(૧) = મુણુ. - * છિ - x પ. - * મિ (૨) * સંભલિ
 + સંભલ્યું. - x ત - + = પ. (૩) * + વિલખું કીઉ. (૪) * દે
 ટડે દીઉ. + દેમુટો x દેમોટો. (૫) * + વિણ મલિ નિકલિ
 - = ગિ. (૬) * + વણુનર મિલિડે. (૭) ~ + બ્રાહ્મણ ભ
 નં બહુ માન - x દીધડે. (૮) x + સદી કાવ્યકર્ષ - > (૯)
 (૯) ~ સાથઇ લીઉ

ગાદા×

જં જં વિહિણાલિહિયં તં તં પરિણમદ સયલલોયસ્સ ।

इय जाणिउण धीरा, विरहे वि न कायरा हुंति ॥१५५॥

दीसइ विविह चरियं, जाणिज्जइ सज्जण दुज्जण विसेसो ।

अप्पाणं च कलिज्जइ, हिंइज्जइ तेण पुद्गवीए ॥१५६॥

અઉપધ.

જેસમા મારગ વિષમા ઘાટ, જેહું માસે તે લંઘઈ વાટ;

આવી નગરી કામાવતી, તિહાં છઈ કામસેન ભૂપતિ; ૧૫૭

માધવ પહુતો નગરમઝીરિ; રૂપવંત છઈ ધરિ ધરિ નારિ;

મન હરખ્યો નગરીમાહિ ભમૈ, કોઈ વાત ન પૂછઈ કિંમઈ. ૧૫૮

- * સ (૧) * ત્રિહુ માસે તિણિ લંઘી - * તુ (૨) * + દીસઈ

નર-નારિ. (૩) * મનિ હરખિઉ. નગરી માહિ ભમઈ. - x હરિખ્યું.

इयत् विधिना लिखितं, तत्तत् परिणमति सकल लोकस्या

इति ज्ञात्वा धीराः, विरहेऽपि न कातराः भवन्ति ॥१५५॥

इदयति विविध चरित्रं ज्ञायते सज्जन दुर्जन विशेषः ।

आत्मानं च कलिज्जइ? भ्रम्यते? तेन पृथिव्याम् ॥१५६॥

અર્થ:—જે જે વિધિએ (કર્મે) લખ્યું તે તે સઘળા લોકોને પરિણમે છે અનુભવ થાય છે એ પ્રમાણે જાણીને ધીરજવાળા માણસો વિશેષ થવા છતાં પણ કાયર થતા નથી

વિવિધ પ્રકારનાં ચરિત્રો (ખનાવો) જોવાય, સજ્જન અને દુર્જનની વિશેષતા જાણાય અને આત્માને પણ ઝાળખાય તેથી પૃથ્વીમાં ફેરવું.

દૂહા.

તિણુ દેસડે ન જામયમ, જિહાં અખણો ન કેઈ;

સેરી સેરી હીકાં, યૌર ન પૂછમ કાઈ. ૧૫૬

ચરિત્ર.

વેશ્યા તિહાં કામકંદલા, જાણે ચોસઠિ નારી કલા;

પહિલઈ ભવનો અપછર જાણુ, તિણુ નગરી તે વસે સદીવ ૧૬/

જોવન આવી રહ સમાન, મોટા વણિગ પુત્ર રાજન;

લોગ કાજિ તસુ પાસઈભમઈ, કામકંદલા મને નવિ પેરઈ. ૧૬૧

આપઈ અરથ ગરથ ભંડાર, સોવન રતન જડિત સિંગાર;

હીર ચીર પટદૂલ સંજોગ, વંછઈ કામકંદલા લોગ. ૧૬૨

વલતી વેશ્યા કહે વિવેક, માહુરૌ મન છઈ નિછઈ એક;

કામસેન જે નગર નરેસ, તસુ આગલિ હું નૃત્ય કરેસિ; ૧૬૩

(૧) * તિણુ દેસડે ન જામયમ. (૨) * + જિહિ અખણો
(૩) * + સિદ્ધિ. (૪) * તિહાં છઈ. (૫) * + જાણુ ચુસઠિ
ચરિત્ર. (૬) * + પહિલુ ભવિ અપછરનું છવ, x પર્જલ - + * ણિ
(૭) * વસઈ x રહઈ - * + યૌ. -- * + નિ. (૮) * ગિમઈ. (૯)
* + સિણુગાર (૧૦) * સુયોગ x સયોગ (૧૧) * કહઈ. (૧૨)
* માહુરઈ મનિ (૧૩) + * નિશ્ચિ. x નિશ્ચય - + * તસ.

તે તૂઠો જે દેસ્યં દાંન, તે હું ખરચિસું સવિદાન,
 એ મનિ છઈ નિશ્ચયનો કર્મ, પછઈ હું માંડિસુ કુલ આ કર્મ. ૧૬૪
 ઈસો લોક નઈ ઉત્તર કરી, સુંદર રૂપવંત કૂંચરી;
 સીલ અખડિત પાલે સદા, ઈસી વાત સુણી એકદા. ૧૬૫
 ઇંદ્ર મહોદધવ આંવ્યો ઈસે; રાય મંડાવ્યો નાટક તિસઈ;
 કામકંઠલા ^{૧૧}સજિ સિણુગાર, સાથઈ ^{૧૨}સખિ તણો પરવાર. ૧૬૬
 + * કેસરિ સંઘ અનઈ પ્રાખરિઉ, ઇક પત્રગ નઈ પંખે ભરિઉ;
 કામકંઠલા રતિ અણુસારી, સન્યા વડી સોલહ સિણુગાર.
 ચત્તે. । ૧

+ * આદૌ મર્દન ચીરહાર તિલકં ----- ।

----- ॥

(૧) * તૂઠે. (૨) * દેસિયં + દેસિય. - * નું (૩) * +
 મર્મ (૪) * સદી મડિસુ કુલ કર્મ. (૫) * ઇસિઉ લોકસિઉ +
 ઇસુ લોકસુ (૬) * સુંદરિ રૂપિ. (૭) * પાલઈ (૮) + * રાજા
 (૯) * આવિઉ ઇસિઈ. - * જિસઈ + ઇસે (૧૦) * મડાવઈ. +
 મડાવિઉ. - * સિ. (૧૧) * કરઈ. (૧૨) * સાથિઈ સખિ તણુઉ પરિવાર.
 (૧૩) * અણુહારિ.

૧ નોટ.—મોળ શણુગાર વિષે મુશ્રાવક ઝવેરી જીવણુચંદ સાકર-
 ચંદ, ગુજરાતી કાવ્યદોહનમા પ્રસિદ્ધ થએલા નળદમયંતી ચરિત્રમાંથી
 નીચેની કડીઓ જણાવે છે.

હવે શણુગાર વખાણું મોળ, મંજન ચીર હાર તમોળ,
 ઉઠે મુગધના કદ્યોલ, અગે અરગજના રોળ;
 સીસ ફૂલ રતનાખડી, મોભે ભમરમાં ચૂની જડી,
 ગોફણો રચો અગસુ અડી, કટિ મેખલાસું પડે વડી,

દૂહા.

તિણુ દેસડે ન જામયઇ, જિહાં અપણો ન દોષ:

સેરી સેરી હીડતાં, ઝાર ન પૂછઇ દોષ. ૧૫

ચરિત્ર.

વેશ્યા નિહાં કામકંદલા, જાણે ચોસઠિ નારી કલા;

પહિલઈ ભવનો અપછર જાણુ, તિણુ નગરી તે વસે સદીવ. ૧

જોવન આવી રંલ સમાન, મોટા વણિગ પુત્ર રાજન;

લોગ કાજિ તસુ પાસઈ ભમઈ, કામકંદલા મને નવિ પરઈ. ૧

આપઈ અરથ ગરથ ભંડાર, સોવન રતન જડિત સિંગાર;

હીર ચીર પટકૂલ સંજોગ, વંછઈ કામકંદલા ભોગ. ૧

વલતી વેશ્યા કહે વિવેક, માહરો મન છઈ નિછઈ એક;

કામસેન જે નગર નરેસ, તસુ આગલિ હું નૃત્ય કરેસિ; ૧

- (૧) * તિણુઈ દેસડઈ ન જામઈ. (૨) * + જિહિ અપણુ
 (૩) * + સિદ્ધિ. (૪) * તિહાં જઈ. (૫) * + જાણુ યુસદ્ધિ
 ચરિત્ર. (૬) * + પહિણુ ભવિ અપછરનું જીવ, x પાસઈ - + *
 (૭) * વસઈ x રહઈ - * + યો. -- * + નિ (૮) * ગિમઈ. (૯)
 * + સિણુગાર (૧૦) * સુયોગ x સંયોગ (૧૧) * કહઈ (૧૨)
 * માહરઈ મનિ (૧૩) + * નિશ્ચિ. x નિશ્ચય - + * તસ.

તે તુઠો જે દેસ્યઈ દાંન, તે હું ખરચિસું સવિદાન,

એ મનિ છઈ નિશ્ચયનો કર્મ, પછઈ હું માંડિસુ કુલ આ કર્મ. ૧૬૪

ઈસો લોક નઈ ઉત્તર કરી, સુદર રૂપવંત કૂંચરી;

સીલ અખડિત પાલે સદા, ઈસી વાત સુણી એકદા. ૧૬૫

ઈંદ્ર મહોદધવ આંવ્યો ઈસે; રાય મંડાંવ્યો નાટક તિસઈ;

કામકદલા સજિ સિણુગાર, સાથઈ સખિ તણો પરવાર. ૧૬૬

+ + કેસરિ સંઘ અનઈ પાખરિઉં, ઇક પત્રગ નઈ પંખે ભરિઉં;

કામકદલા ગતિ આણુસારી, સન્યા વર્તી સોલહુ સિણુગાર.

યતે: । ૧

+ + આઠૌ મર્દન ચીરહાર તિલકં ----- ।

----- ॥

(૧) * તુઠો. (૨) * દેસિય + દેસિય - * તુ (૩) * +
મર્મ. (૪) * સહી મડિસુ કુલ કર્મ. (૫) * ઇસિઉ લોકસિઉ +
ઈસુ લોકસુ. (૬) * સુદરિ રૂપિ. (૭) * પાલઈ (૮) + * રાજા
(૯) * આપિઉ ઇસિઈ. - x જિસઈ. + ઇસે (૧૦) * મડાવઈ. +
મડાવિઉ. - * સિ. (૧૧) * કરન. (૧૨) * સાથિય સખિ તણુ પરિવાર.
(૧૩) x આણુહારિ

૧ નોટ - સોળ શણુગાર વિષે સુશ્રાવક ઝવેરી જીવણુચંદ સાકર-
ચંદ, ગુજરાતી કાવ્યદોહનમા પ્રસિદ્ધ થયેલા નળદમયતી ચરિત્રમાંથી
નીચેની કડીઓ જણાવે છે.

હવે શણુગાર વખાણુ સોળ, મંજન ચીર હાર તથોળ,

ઉઠે સુગધના કદ્દોલ, અગે અરગળના રોળ;

સીસ ફલ રત્નરાખડી, સોભે લમરમાં ચૂની જડી,

ગોફણો રથો અંગસુ અડી, કટિ મેખલાસું પડે વઢી,

— — — — — ૧
— — — — — ૥૬૬૭૥

મળુ બાંધ કઠે નવરંગ, મુગના હાર છે બે સગ;
સકે ગિરી કરીને બાંગ, સ્તેન મધ્યે વાહે છે ગંગ;
વાએ ઓઢણી રહી છે ઉડી, ખલકે કંકણુ ને કર ચૂડી,
રૂપે રતિ તો સંજમે બૂડી, એવી કાષ્ઠ મળે નહિ રૂડી,
વાળે નેપુર કેરો અણકા, અંગુઠે આગુવટનો ઢણકા;
અંગુળિએ વીછવાનો રણકા, બોલે મધુર ઝાંઝરિનો અણકા,

સ્કુટ:—સ્નાન (નહાવું.) (૧) ચીર—એક જાતનું રેશમી પચ્ચરંગી વસ્ત્ર કે જે ઘણું કરીને લગ્ન દિવસોમાં કાઠીયાવાડમાં હજુ પણ કાષ્ઠ કાનં જીઓ ઓઢે છે. (૨) હાર—સોનાનો અથવા હીરાનો. (૩) ન-બોળ—પાન ખાવું તે (૪) અગરબત્તો—શરીરે લેપ. (૫) રત્નરાખડી—જેમાં લાલ રંગની ચૂની જડેલી હોય છે આલાવાડમાં આને ઓઢણાને નામે ઓળખાવે છે તે કવિના કથન પ્રમાણે કપાળના મધ્ય ભાગમાં અને લમરો ઉપર આવતું હોવાથી મળતું આવે છે કવિ સોળ શણ-મારમાં તિલક વણવતો નથી અને સંસ્કૃત કવિ તિલક વણવે છે એટલે એમ સમજાય છે કે કવિના વખતમાં રૂપામાં જડિત કરાવી કપાળે આ રત્ન રાખડી—ઓઢણું બાંધવાનો રીવાજ હશે એટલે તે અત્રે વણવતાં તિલક માટે સ્થાન રહેતું નથી પરંતુ પ્રાચીન કાળમાં તો તિલક ઓઢવાનો જ રીવાજ હશે એમ લાગે છે. (૬) માયામાં સુગંધી રંગ બેરંગી પુલો ગુંથવાં. (૭) ગોફણો—આ શું છે તે સમજાતું નથી. (૮) કંઠે કંઠેરો. (૯) ગળામાં ગળુબાંધ આને કાઠીયાવાડમાં ટુંપીઓ કહે છે તે સોનાના તારનો ગુંથેલો અથવા તાંબાના ગાલા ઉપર સોનું મઢીને પણ કરેલો હોય છે. (૧૦) મોતીતો હાર. (૧૧) હાથમાં કંકણુ અને ચુડી. (૧૨) પગમાં ઝાંઝર. (૧૩) પગના અંગુઠામાં અણવટ. (૧૪) પગની આંગળીઓમાં ધુધરીઓવાળો વીંછુઓ. (૧૫) ઓઢણી—જીને પરણતી વખત ઉપર ઓઢાડવામાં આવે છે તે (૧૬)

ગાઠા +

નવમન્નં પક્વફલં, નારી પદમ જોવણં ।

વાલા ણ કરંતિ વિલંબં, પંડિયા સુદગિણ્હંતિ ॥૧૬૮॥

ગાઠાણરસં મહિલાણ, વિવ્રમં કવિયણાવયણાં ।

કસ્સ ન હરંતિ ચિત્તં, વાલાણ ય મમ્મણાલાવા ॥૧૬૯॥

ચુપધ.

તિલ્લુ દિવસે રાજ આદેસે, રચિ આવી નાટક નઉં વેસ;

રાજસભા ખંઠી રાજન, પ્રોહિત સકલ મંત્ર પરધાન. ૧૭૦

(૧) * દહિયં સકરસહિયં, કે કે તરુણા ણ પીવંતિ ।

(૨) * + સિ. (૩) * + સિ. (૪) * + સિ. (૫) * નું. (૬)

* ઠઠ. x ખંઠી + ખેઠી. (૭) * + મિ (૮) + પ્રધાન.

+ નવમાન્નં પક્વફલં, નારી પ્રથમ યૌવનમ્ ।

વાલાઃ ન કુર્વન્તિ વિલમ્બં, પણ્ડિતાઃ શુદ્ધંગૃણ્હન્તિ ॥

વા

દહિ શર્કરા સહિતં, કે કે તરુણાઃ ન પિવન્તિ ॥ ૧૬૮ ॥

ગાથાનાં રસં મહિલાનાં, વિવ્રમં કવિ જનાનાં વચનાનિ ।

કસ્ય ન હરતિ ચિત્તં, વાલાનાં ચ મમ્મકાલાપાઃ ॥૧૬૯॥

અર્થઃ—નવું અર્થાત્ તાબું પકાવેલું અન્ન એટલે રસોઈ, પાકુ
ફલ. બીનુ પ્રથમ યૌવન અર્થાત્ નવયૌવન, એ ત્રણેને અજ્ઞાન માણસો
ગૃહણ કરતાં વિલંબ કરતા નથી અને પંડિતો શુદ્ધ અર્થાત્ તપાસીને
ગૃહણ કરે છે. (અથવા સાકર સહિત દહિ, કાણુ કાણુ યુવાનો
પીતા નથી ?) ૧૬૮

ગાથાઓનો રસ અર્થાત્ કવિતાનો આનંદ, બીઓનાં કટાક્ષ, અને
કવિઓનાં વચનો તથા બાળકોના મમ્મ એવા તોતમ સ્વરો, કોનું
ચિત્ત હરણ કરતા નથી ? ૧૬૯

ଶାସ୍ତ୍ର ଶୋଭା ମିଥ୍ୟା ଜେଉବା, ନାଟକ ଆଜ ହୁଅନ୍ତୁ ଅଭିନୟ;
 ଅଂଶୁର ତାଣ୍ଡି ବିଶେଷ ଅରୀର, କେଉଁ ନ ଦେଖଇ ନଈର ଅରୀର. ୧୭୧
 ମଂଜୁରୀ ନାଟକ ମନନର ରାଗି, ବାଜଇ ନାଟୀ ନାଳ ଶୃଙ୍ଗ;
 ବାରୁ ବାରୁ ଆସି ବିକାଶ. ଅର ମଂଜୁରୀ ମୋକ୍ଷ କଂକାଶ. ୧୭୨
 ଯିହୁଁ ହିସଁ ବାଜି ଓ ପଞ୍ଚବାଜ, ଆଞ୍ଜର ରଞ୍ଜି ନାହିଁ ସିର ଗାଜ;
 ଧନ୍ୟ ରାଗ ଲାଖା ଧନ୍ୟ, ଧନ୍ୟ ନାଟକ ଗାୟ ଧନ୍ୟ. ୧୭୩
 ଶାସ୍ତ୍ର ତାଣ୍ଡି ଅବସର ମନ ଲାଭ, ରାଜ ହୁଅଇ ପଦ୍ମିନୀ ଆଶ;
 ତିଳାଂଶୁର ବାଜିର ନଈର ଶାଫ, ସିର ଧୂଳିର ମନେକର ବିବାହ. ୧୭୪
 ଦ୍ଵାରପାଳ ପୁଅର କରି ରୋଷ, କାଉଁ ପରଦେଶି ଧୂଳିର ଶ୍ରୀର.
 ପଦ୍ମିନୀ ଶାସ୍ତ୍ର ନେଇ ନଈର କହୁଁ, ନାଟକ ତାଣ୍ଡି ନାହିଁ ମୁଖ ଦେଖ. ୧୭୫
 ଶୋଭା ମିଥ୍ୟା ନାଟକର ପ୍ରମାଣ, ନେ ଶ୍ରୀରାଜୀର ମୁଖର ଲାଖି;
 ତେ ପୁଅର କହୁଁ ହିସଁ ବିଶେଷ, ଶାସ୍ତ୍ର କହୁଁ ଗାୟ ନଈ ଦେଖି. ୧୭୬

(୧) * + ଶାସ୍ତ୍ର. (୨) * ସି. + ଶେ. (୩) * ନାଟକ.
 ବିଶେଷ ଅରୀର + ତାଣ୍ଡି. (୪) * + ଅ. (୫) * ଶାଞ୍ଜି. + ଧୂ.
 (୬) * ଟି. (୭) * ଟି. (୮) + * ଗା. (୯) + * ପାଣ୍ଡୁରାପ
 (୧୦) * ସିବାଜୀର ଆର ପଞ୍ଚବାଜ. (୧୧) * ରଞ୍ଜି ନାହିଁ ଧନ ଗାଜ.
 (୧୨) * ଶାଞ୍ଜି. + ଧୂ. - * + ଶି. ରି. ନି (୧୩) * ହୁଆରି ପୁଅର
 ଆୟ. x ପଦ୍ମିନୀ. (୧୪) * ବାଜିର - * ନି. (୧୫) * + ଗି (୧୬)
 * + ଧୂ. (୧୭) * କହୁଁ. (୧୮) * ନାଟକ. x + ତାଣ୍ଡି. - * ଟି.
 (୧୯) * + ପରିମାଣ (୨୦) * ଶ୍ରୀରାଜୀ ମୁଖର ଅଭିନୟ. x ଶ୍ରୀ-
 ରାଜ ମୁଖର ଲାଖି. (୨୧) * କହି କିଛି

ખાર પખવાજ વજવણુહાર, ત્રિણિહ ત્રિણિહ એકણિ હિસે સાર;
પૂરવ આમો ઉમો સહા, ડાવો તાસુ અંગુઠો નહી. ૧૭૭

તિણુ પાખમ્ભ ભાજમ્ભ છમ્ભ સાદ, નિરતો ન મિલમ્ભ વાજિત્ર નાદ;
દ્વારપાલ સાંભલિ ગહુગહમ્ભ, રાજ સભામ્ભ ભેવણુ ગયો. ૧૭૮

જમ્ભ રાયનમ્ભ કીધો પ્રણામ, એક વિનતી સાંભલિ સ્વામિ;
એક વિદેત્રી રાયદુવારિ, અંગૂઠાનો કહ્યો વિચાર. ૧૭૯

કીધી નિરંતિ અંગૂઠા તણી, સભામાંહે તેડાયે ધણી;
માધવ આધિભાગ્યો દીર્ઘાયુ, કીધો રાઉ પંચ અંગ પસાઉ. ૧૮૦

મુગટ ટાલિ ખિન્ને સિણગાર, કીધઉ માધવનમ્ભ તિણુવાર;
અતુરાર્થ વિદ્યા પરમાણુ, દેસ વિદેસ હુમ્ભ ખહુ માણુ. ૧૮૧

(૧) * + પખાજ (૨) * વાજણુ - * સિ. (૩) * સાહમુ
ઉત્તુ. (૪) * ડાવઉ તાસ અંગૂઠિ. + ડાવુતાસ અંગુઠ - * ણિ (૫)
* દા (૬) * તઉ (૭) * ગહિઉ (૮) * ભેવા ગયુ. (૯) * કીઉ. x કીઉ
+ યુ (૧૦) * x સાંભલિ મુજ. (૧૧) * આ (૧૨) * નુ કહમ્ભ.
(૧૩) * ન (૧૪) * કઉ. (૧૫) * માહિ તેડાવિઉ સોઈ + સોય.
(૧૬) * વિ. આવી ભણિઉં દીર્ઘાય. x દીરધાયુ (૧૭) * કીઉ
રાય પચાંગ પસાઈ. - x પંચંગ (૧૮) * ખીજઉ x + ખીન્ને
(૧૯) * દી. (૨૦) * તિણિવારિ + તિણિવાર (૨૧) * ણિ
(૨૨) * સિદ્ધ હુમ્ભ માન. + સિયે.

ગાથા. x

વિજ્ઞાઙ્ઠુંતિ મિત્તા, જિપ્પંતિ સત્તૂળો વિ વિજ્ઞાપ. ।

વિજ્ઞા ઇવંતિ જેસિં, પરાભવો ઇંતિ નહુ તેસિં ॥૧૮૨॥

કાવ્યં.

* વિદ્યા નામ નરસ્ય રૂપમધિકં પ્રછન્ન ગુપ્તં ધનં,

વિદ્યા ભોગકરી યશસ્સુખકરી વિદ્યા ગુરુણાં ગુરુ ।

વિદ્યા વન્ધુજનો વિદેશગમને વિદ્યાપરં દૈવતં,

વિદ્યા રાજસુ પૂજિતા નહિ ધનં વિદ્યાવિહિનઃ પશુઃ ॥૧૮૩॥

(૧) * બલંતુ.

* વિદ્યા ભવતિ મિત્રા, જીયન્તે શત્રવોઽપિ વિદ્યા ।

વિદ્યા ભવતિ ચેષાં, પરાભવો ભવતિ ન સ્વલુ તેષામ્ ॥૧૮૨॥

અર્થઃ—વિદ્યાથી મિત્રો થાય છે, અને શત્રુઓ પણ વિદ્યાથી છૂટાય છે, એટલા જ માટે જેઓ પાસે વિદ્યા હોય છે તેઓને નક્કીજ પરાભવ થતો નથી. અથવા જેઓ પાસે વિદ્યાબલ છે તેઓને પરાભવ અર્થાત્ હાર થતી નથી. ૧૮૨

વિદ્યા એ માનવતું વધારેમાં વધારે રૂપ છે, અને છાતા ગુપ્ત થત સમાન છે, વિદ્યા ભોગને કરનારી છે, તથા યશ અને સુખને પ્રાપ્ત કરનારી છે, વિદ્યા ગુરુઓની પણ ગુરુ છે, વિદ્યા પરદેશમાં ભાઈ સમાન છે, અને વિદ્યા એ પરમ દૈવત અર્થાત્ શક્તિ છે, વિદ્યા રાજ્યમાં પૂજાય છે પરન્તુ ધન પૂજાતું નથી, અતઃએવ વિદ્યા વિનાનો માનવ પશુ છે. ૧૮૩

* વલિપલિત કાલેડપિ, કર્તવ્યઃ શ્રુતસંગ્રહઃ ।

ન તત્ર ધનિનો યાન્તિ, યત્ર યાન્તિ વહુશ્રુતાઃ ॥૧૮૪॥

* વિદ્વત્વં ચ નૃપત્વં ચ, નૈવ તુલ્યં કદાચન ।

સ્વદેશે પૂજ્યતે રાજા, વિદ્વાન્ સર્વત્ર પૂજ્યતે ॥ ૧૮૫ ॥

* ન ચૌરહાર્યં ન ચ રાજહાર્યં, વિદેશયાને ન ચ ભારવાહ્યમ્ ।

एतद्धनं सर्वधन प्रधानं, विद्याधनं ये पुरुषावहन्ति ॥ ૧૮૬॥

શરીરની ચામડીની કરચલીઓ વળી જાય અને વાળ ઘોળા થઇ જાય તે વખતે પણ જ્ઞાનનો સંગ્રહ કરવો અર્થાત્ જ્ઞાનનો અભ્યાસ કરવો. કારણકે જ્યાં બહુશ્રુતો જ્ઞાનીઓ જાય છે ત્યાં ધનવાનો જતા નથી અર્થાત્ જ્ઞાનીઓની જે સદગતિ થાય છે તે ધનવાનોની થતી નથી ૧૮૪

વિદ્વાનપણુ અને રાજપણુ કોઇ દિવસ સરખુ નથી, કારણ કે રાજા પોતાના દેશમાં પૂજાય છે અને વિદ્વાન બધે ઠેકાણે પૂજાય છે ૧૮૫

ચોરાથી લઇ શકાતુ નથી, રાજાથી લેવાતું નથી, અને પરદેશ જતાં ભાર (ખોજ) માફક ઊપાડવું પડતું નથી, એટલાજ માટે જે પુરો વિદ્યાધન વહેનારા છે, ઊપાડનારા છે એજ ધન સર્વ જાતના ધનોમાં મુખ્ય ધન સમાન છે. ૧૮૬

ચરિત્ર.

કામકંદલા નાટક કરઈ, માધવ મનિ અપહર સાંભરઈ;
 આપ પાસિ બાંસાર્યો ભૂપ, નિરખઈ કામકંદલા સરૂપ. ૧૮૭
 ચંપક વંચણ સરૂપમલ અંગિ, મસ્તક વેણી જાણિ ભુવંગ;
 અધર રંગ પરવાલા વેલિ, ગયવર હુંસ હગવઈ વેગિ. ૧૮૮
 નાક જિર્યો દીવાની સીખા, બાહે રતન જડિત બહરખા.
 સીંચ કૂલ સોવન રાખડી, કંચણ મયિ ધડ બને જરી. ૧૮૯
 ગલિ એકાવલ નવસર હાર, કંકણ નેકર રાગ ઝગમગર.
 મુખ જાણે પૂનિમનો અંદ, અંધર વચન અમૃત મય અંદ. ૧૯૦
 પીન પયોધર કઠિનોતંગ, લોચન જાણે ત્રમુ કરંગ;
 ભાલ તિલક સિર વેણીદંડ, ભમહુ વંક મનમથ કોદંડ. ૧૯૧
 કોમલ સરલ તરલ આંગુલી, દંત જિસ્સા દાડિમની કૂલી.
 ખલકઈ ચૂડા સોવન તણી, છિઈ ઘંટા મુહામણી. ૧૯૨

(૧) * + ટિ. (૨) I માધવનૈ. (૩) I સાથિ. (૪) * રિહિ.
 I બેસાડ્યો (૫) * + રૂપ (૬) * + વર્ણ. (૭) I મુકે - * + I ગ.
 (૮) * + કિ (૯) * + I સી. (૧૦) * + ગેલિ (૧૧) * જેસિ
 + જિસિ (૧૨) * + I હિ. (૧૩) * + સિ. (૧૪) * + ડિ
 (૧૫) * + લિ (૧૬) ટ I કંચણ (૧૭) * નું. (૧૮) * કોમલ
 (૧૯) I ખિંચ દિસ અરવંદ, (૨૦) * + I કઠિન ઉતંગ. (૨૧) I
 ચક્રિત. (૨૨) * + લિ. (૨૩) * + રિ. (૨૪) * * ૨ (૨૫) * તરલ
 સરલ આંગુલી. (૨૬) I સિ. (૨૭) * ક. (૨૮) * + I ડિ (૨૯) * + સો.

કેસરિસિંહુ જિસી કટિલંક, રતાન જડિત કટિમેખલ વંક,
જંધ જુગલ કરિ કદલી થંલ, અભિનવ રૂપઈ રમણી રંલ. ૧૯૩
અંગઈ અંદન કેસર ઘોલિ, અધર દશન રંગિત તંખોલ,
અંજનસુ આંજી આખી, જાણે વિકસિ કમલ પાંખડી. ૧૯૪
સજયા તિણુંઈ સોલ શૃંગાર, નાટક અવસર હરખ અપાર,
૧૦ તઉ નિરખઈ માધવ વલિ વલી, લાગો પ્રેમ વિરહ વ્યાકુલી. ૧૯૫
૧૩ યઈઠો માધવ રાગ પાસિ, નાટક જોવઈ મન ઉલ્હાસ;
૧૪ ઇતઈ ઇક ભમરો આવીઓ, અંદણ પરિમલ કપાવીયો. ૧૯૬
કુચ વિચ ભમરો આવ્યો જિસઈ, માધવ મનમાંહે ચીંતઈ ઇચું;
૧૭ ઈંદ્ર લોકે હું ભમરો કીયો, અપછર ણિહું કુચ વિચિ રાખીયો. ૧૯૭

(૧) x શ્રોણિ તટિ મેખલ ખલકત (૨) * જુઅલ. x યુમલ
ફલ + જધુ અલંકરિ (૩) + * I પિ (૪) * + I દસણ
(૫) * + અજન સિઈ અજિત આંખડી. (૬) x ખુ. (૭)
+ * તેણિ સોલહ સિણુગાર. (૮) * + ટિ. (૯) * + રિ. (૧૦)
* + તે માધવ નિરખઈ. (૧૧) < લાગઉ. + લાગુ. I લાગઉ
ચિત્તિ (૧૨) * વિરહ પ્રેમ. (૧૩) * બઈઠિ. - * ટિ. સિ.
(૧૪) * + ઇસઈ એક ભમર આવીઉ (૧૫) * ઝપાવિઉ +
કપાવિયુ. (૧૬) < માંહિ ચિતન તિસઈ. (૧૭) * લોકે હું ભ-
મર કીઉ (૧૮) * + રિ. (૧૯) * + યુ ઉં.

તેહ વાત ચિંતઇ વલિ વલી, અપછર કિહાં પ્રેમ પૂતલી;
 જતી સ્મરણુ જાણુઈ કલા; તે અપછર કામકંઠલા. ૧૬૮
 કામકંઠલા લમરો દેખે, વાર વાર અંતવઇ વિસિધિ;
 લમરો કુચ વિચિ મુજ સંભઇ, કદિ રાખ્યો ઇમ ચિંતા કરઇ. ૧૬૯
 બિહું કુચ વિચિ લમરો આવીયો પૂરવ ઇમ જણાવીયો;
 જતી સ્મરણુ લહઈ વૃત્તંત, હું અપછર માધવ મુજ કંત. ૨૦૦
 પહિલઈ ભવ હું અપછર હુંતી, માધવ સાથિ મુખ વિલસતી;
 માહો માહો નિરખઇ જેમ, તિમ તિમ બિહુ જણુ આઘે પ્રેમ. ૨૦૧

ગાથા *

^{૧૫} પૂર્વભવસિનેહરસ, ^{૧૬} ભોયણ જાણવડી ।

^{૧૭} અપ્રિયદિટ્ટુમુડલીયડ, પિડાદિટ્ટુવિહસંતિ ॥ ૨૦૨ ॥

(૧) I વારવાર. (૨) I મુજ-પ્રેમ આધાર (૩) * + સમરણિ. I સમરણુ. (૪) I અપછરએ. (૫) * + લમર દેખિ. (૬) * વિશેષિ. x સુવિશેષ. (૭) * ૩ (૮) * + રાખિઈ ઇમ. (૯) * + ૩ આવીઈ. (૧૦) * + તિલિજાણાવીઈ. I ઇણુપરિ જાણિયો. (૧૧) * + સમરણિ. (૧૨) I * + વિસ્તંત. (૧૩) * + વિ. - * હિ. (૧૪) * વાધઈ. (૧૫) I દહા, પૂરવ ભવ સનેહરસ, ભોયન જણાવંત; અપ્રિયદીટ્ટે મોલિયે, પ્રીય દીટ્ટે વિહસંત; (૧૬) * + ભોયન જાણાવતિ. (૧૭) * દિહઇ મુહિલીઇ.

* પૂર્વભવ સ્નેહરસ, નેત્રે જાણયતઃ ।

અપ્રિયદષ્ટે મુકુલયતિ, પ્રિયદષ્ટે વિકસતિ ॥૨૦૨॥

અર્થઃ—પૂર્વ ભવનો સ્નેહરસ નેત્રો જાણાવે છે કારણ કે જ્યારે

જાતિસ્મરાણિ નેત્રાણિ, નયણચમકુ વયણરસ ।

— — — — — ॥ ૨૦૩ ॥

દૃહા.

નયણુ પદારથ નયણુ રસ, નયણે નયણુ મિલત; ^૧

અણુજ્વલ્યાંસુ^૩ પ્રીતડી, પહિલ્લી નયન કરંત^૫ ૨૦૪

* નયણુ મિલંતઇ મન મિલઈ, મન મિલિ વયણુ મિલંતિ;

એ ત્રિણિધ મેલેવિ કરિ, કાયા ગઢ લેલંતિ. ૨૦૫

I લોચન તુમ હો લાલચી, અતિ લાલચ દુખ હોઈ,

જૂઠા સા કછૂતર મોઢૈ, સાચ કહેગો લોઈ. ૨૦૬

I લોચન બપરે કયા કરે, પરે પ્રેમકે જાલ;

પલક વિજેગ ન ખમ સકે, દેખ દેખ ભગે લાલ ૨૦૭

I લોચન બડે અપત્તહૈ, લગે પરમુખ ધાઈ; *

આગિ વિડાણી આંણિકે, તનમૈ દેત લગાઈ. ૨૦૮

તે અપ્રીય માણસને દેખે છે ત્યારે ખીડાઈ-મીચાઈ જાય છે અને પ્રીય માણસને જુએ છે ત્યારે પ્રસુષિત થાય છે,—અર્થાત્ ઉધડે છે. ૨૦૨

જાતીનું અર્થાત્ પૂર્વ ભવનું સ્મરણ કરાવનાર નેત્રો છે તે ચમકતા નેત્રોવાળા મુખને રસ.....૨૦૩

(૧) * + ધણુ (૨) * + તિ (૩) * સિઉ (૪) * + લુ-નયણુ. (૫) * તિ.

* અર્થ:—નેત્રો મોટી આપદા-દુખ છે કે જે ખીજના મુખ ઉપર દોડીને લાગે છે અને હૃદયને જાણી નાખનાર અગ્નિ લાવીને શરીરમાં લગાડી દે છે ૨૦૮

I લાલા મરે લાલકી, જિત દેખુ નિતલાલ;

લાલન દેખન મે ચલી, મેંબી લઇ ગુલાલ.

૨૦૬

ચોપાઈ.

કામકંદલા હીયેઇ નિસ્સંક, કુચ ઊપરિ તિણુ દીંચો ડંક;

વેદન થઇ ન જાણે કોઇ, કંપિત પવન ઉડાચો ચોઇ. ૨૧૦

ખીજે કિણહી જાણે નહી, એહ વાત માંધવ સેવે લડી:

ધન્ય ધન્ય નાટક એ કલા, ગણિકા ધન્ય કામકંદલા. ૨૧૧

ગાથા *

^{૧૦} અપ્રસ્તાવે ^{૧૧} ભણિયં, અણરહ મહિલાગમાયં ગીયં ।

ના ના ભણંતિ સુરયં, નિન્નિવિ લોગ્ ન અર્ચંતિ ॥૨૧૨॥

રાતા ખુણાઓ વાળી આંખો પ્રેમીની મરે કે તે જ્યાં દેખે છે ત્યાં પ્રેમી દેખે છે, કાચુ કે હું પ્રેમપાત્ર માણસને જોવા માટે ચાલી તો હું પણ લાલ થઈ ગઈ. અર્થાત પ્રેમિને મળવા માટે ઉઝનગરો થવાથી અથવા તેના વિયોગે નિદ્રા નહિ આવવાથી તેણે લાલ થઈ ગયાં. ૨૦૬

(૧) I હી. (૨) × જિ (૩) × દીધકિ. - દીધુ. I દીથો
(૪) × જાણુ. (૫) × ઉડાકા. / પવને ઉડવડ (૬) × ખીજા
(૭) = જાણિકિ + જાણુ (૮) × વિ (૯) × + I સવિ - + - દિ
(૧૦) = પાદિયં (૧૧) = અણરહ અગારિમ.

= અપ્રસ્તાવે ભણિતં અનર્હ મહિલયા ગાયિતં ગીતમ્ ।

ના ના ભણિતં સુરતં ત્રયોડપિ લોકે ન અર્ચયેતે ॥૨૧૨॥

અર્થ:—વક્ત વિતાનુ ગાલવું ગાયતે નાલાયક અર્થાત નાલ. માપ, સ્વરથી અજ્ઞાન એટલે જેને ગાતા નથી આવડતું તેવી જ્ઞાનુ

ચોપાઇ.

રાજ પસાઉ જે પહિલો કીધો, તે માધવ વેશ્યા નહીં દીધો;
 વેશ્યા બોલઇ પુરૂષ પ્રધાન, ચોદલું વિદ્યા તણુઉ નિધાન ૨૧૪
 લલઈ પધાર્યો તું ઇહાં સામિ, બહુતરિ કલા કુસલ તું સામિ;
 તુજ દીઠઇ (મનિ) હું ગહગહાં, કલા માહરી અટલી થઇ. ૨૧૫
 માધવ તણી પ્રસાંસા સુણી, થઇ રીસ રાજ મનિ ઘણી;
 મુજ પહિલો દીધો ઇણદાન, જાણ્યો મૂરખ મનિ અસિમાન. ૨૧૬

તોમાં સમજી લેવું એટલે એ અસમાન સાથે યુદ્ધ કરવું એ હૃદયને
 બાળનાર હોઇ અગ્નિ સમાન છે.

ઘણું કુટુબ એટલે સ્ત્રીઓ, પુત્રો, પુત્રીઓ, બહેનો, ભાઇઓ
 વિગેરે ઘણુ હોય તો તેની વ્યવહારિક વ્યવસ્થાની ચિંતા પણ અનેક
 મુશ્કેલીઓવાળી હોવાથી અગ્નિ સમાન છે કે રાત દિવસ હૃદયને બા-
 ળનાર છે, દરિદ્રતા એ 'વસ્તુ વિના નર પશુ' એ સ્પષ્ટ વાત છે
 અને તે પણ એક અગ્નિ સમાન છે.

અવિવેકી ગામમાં વાસ એતો હેતુ એ છે કે જ્યાં વિવેકહીન
 માણસો વસે છે, ત્યાં માન, મર્યાદા, મોભો વિગેરે સચવાતો નથી
 તેથી તે હૃદયને બાળનાર થઇ પશુ હોવાથી અગ્નિ સમાન છે.

(૧) * + પહિલઉ લીઉ. I માધવને કીધો (૨) * વિ. (૩)
 * + ઉ. (૪) * ચઉદલું. (૫) * + પધારિઉ તુ ઇહિ ડામિ, I તુમ્હે
 ઇણડામ (૬) * સડલ કલા ચતુરાઇ ડામ. (૭) I રાજ ભૂચુટી
 તીણુ ઘણી (૮) * પહિલુ ઇણુ દીધઉ દાન. (૯) * આણુ
 * આણિઉ મૂરખ

કુખ્યો ખડગ લીયો કર સાહિ, ઇંણ મુજ પહિલી કીઉ પસાઇ;
રાજસભા જોડે સહુ કોઇ, પ્રહ્લપુત્ર નવિ મારઇ કોઇ. ૨૧૭

શ્લોક +

અવધ્યા વ્રાહ્મણા ગાવઃ, સ્ત્રીયો વાલાસ્તપસ્વિનઃ ।

તેષાં ચાન્નં ન યુજ્જિત, યે ચ વા શરણં ગતાઃ ॥૨૧૮॥

ચોપાઇ.

ચઢી રીસ યોલીયો નરેસ, માધવ છંડિ અમહારો દેસ;
કરિ બુહારિ યોલઈ તિણુવાર, સ્વામી દેવ આદેસ પ્રમાણુ ૨૧૯
રાજ ઊપરિ નાવઈ રોસ, માધવ દીયઈ કર્મનઈ દોસ;
છંડે સભા ઉઠ્યો જેતલઈ, નાટક પિણુ મૂંકયઈ તેતલઈ ૨૨૦

(૧) * કુપિઉ ખડગ કરિ ઉઠિ સાહિ । કુખ્યો રાય ખડગ કર
સાહિ (૨) * + ઇંણ મુજ પહિલઉ કિધ પસાઉ. (૩) * યોલઇ.
- * ચાન્યે (૪) * યોલીઉ. (૫) * ૩ - * ૨. (૬) * તિ.
ણિવારિ. x ગમિ. (૭) * દેવાદેસ (૮) * નાણુઈ + નાણુ. (૯) * દીઈ.
(૧૦) x નિજ કર્મઈ. (૧૧) * છંડિ સભા ઉઠિઉ (૧૨) * નાટક
પણુ મૂકિઉ. - x પુણુ.

+ અર્થ:—બ્રાહ્મણો, ગાયો, સ્ત્રીઓ, બાલકો અને તપસ્વીઓ
મારવા લાયક નથી, અને જેઓ શરણે ગએલા છે તેનું અન્ન ખાવું
નહિ. ૨૧૮

શ્લોકઃ

ન દોષો દીયતે સ્વસ્મિ, ન દોષો દીયતે પરે ।

ન દોષો સ્વામિમિત્રસ્ય, કર્મદોષો હિ દીયતે ॥૨૨૧॥

(ગાહા)

પત્તે વસંતમાસે, રિદ્ધિં પાવંતિ સયલવળરાઈ ।

જં ન કરીરે પત્તં, તાં કિં દોસો વસંતસ્ય ॥૨૨૨॥

ઉત્તમો અદ્ભુતો, ફલભારેણ નમિય તદ્દસિહરો । X

જઈ કુબ્જો ન પાવઈ, તાં કિં દોસો તન્નવરસ્ય ॥૨૨૩॥

(૧) * દીયતેપત્યો.

* અર્થઃ—હું મારા પોતા ઉપર દોષ દેતો નથી, તેમ બીજાને દેતો નથી, સ્વામિ અથવા મિત્રને પણ દોષ દેતો નથી પરંતુ કર્મને જ દોષ દેવાય છે, ૨૨૧

પ્રાપ્તે વસન્તમાસે, રિદ્ધિં પ્રાપ્નોતિ સકલવનરાજીઃ ।

યન્ન કરીરે પત્તં, તર્હિકિં દોષઃ વસન્તસ્ય ॥ ૨૨૨ ॥

બ્યારે વસન્ત ઋતુ આવે છે ત્યારે સધળી વનસ્પતી શોભા પામે છે પણ દેરડાના ઝાડને પાંદડુ નથી આવતું તેથી શું વસન્ત ઋતુનો દોષ છે ? ૨૨૨

X ઉત્તુલ્લઃ અતિસરલઃ ફલભારેણ નમિત તદ્દ શિલ્પરઃ ।

યદિ કુબ્જઃ ન પ્રાપ્નોતિ, તર્હિ કિં દોષસ્તસ્વરસ્ય ॥૨૨૩॥

અર્થઃ—ઉત્તુલ્લ પરંતુ અત્યંત સરલ અને ફોના ભારથી નમી શકે છે ઉપરની ડાળીઓ જેની એવા આબુ જે કુબ્જો ફલ ન લઈ શકે તો તેથી શું ઝાડનો દોષ છે ? ૨૨૩

શ્લોક.

* ઉદયતિ યદિ બાનુઃ પશ્ચિમાયાં દિશાયાં,
 પ્રચલતિ યદિ મેરુઃ શીતતાં યાતિ વદ્ધિ ॥
 વિકસતિ યદિ પદ્મં પર્વતાગ્રે શિલાયાં,
 તદપિ ન ચલતીયં ભાવિની કર્મરેખા ॥ ૨૨૪ ॥

* પત્રં નૈવ કદા કરીરવિટપે દોષો વસન્તસ્ય કિં,
 નો લૂકોપ્યવલોકતે યદિ દિવા સૂર્યસ્ય કિં દૂષણમ્ ।
 ધારાનૈવ પતન્તિ ચાતક ગુરુઃ મેઘસ્ય કિં દૂષણમ્ ।
 યત્પૂર્વં વિધિનાલલાટલિખિતં તન્માર્જિતું કઃ ક્ષમઃ ॥ ૨૨૫ ॥

(હૂહો.)

+ જો અલ્પે મંદિરિ ગિરિ, ;
 , ;

જો સૂર્ય પશ્ચિમ દિશામાં ઉગે, જો મેરુ પર્વત ચલિત થાય,
 અગ્નિ ઠંડો થઈ જાય, જો પર્વતના શિખરની શિલા ઉપર પદ્મ
 વિકસે-ઉગે, તો પણ ભાવિ કર્મરેખા ચલિત થતી નથી. ૨૨૪

કાંઈ દિવસ ફેરડાના ઝાડ ઉપર પાંદડું નથી હોતું તેથી શું વ-
 સન્ત ઋતુનો દોષ છે? અને જો દિવસે ધ્રુવડ નથી દેખતો તેથી શું
 સૂર્યનો દોષ છે? મેઘની ધારા ચાતકના મુખમાં પડતી નથી તેથી શું
 મેઘનો દોષ છે? ઝોટલાળ માટે જે વિધિએ કપાલમાં લખ્યું તેને
 ખૂંસી નાખવા કોણ સમર્થ છે? ૨૨૫

ગાથાઃ

I સાયર તુજ્ઞ ન દાંસો, દોસો અમ્હાણપૂવ્વકમ્પાણં ।

રચનાયરચનભરિયો, સોલ્હૂરો હસ્થ મે લગ્ગો ॥૨૨૬॥

અઉપધ.

રાજ નધ દેખાડી કલા, આવી ઘરે કામકંદલા;

ઐઠી ગોખિ વિરહ તનુ દહધ, તેણુજ વાટધ માધવ વહધ ૨૨૭

નયણે માધવ દીઠો તીસે, કામકંદલા આવી તિસધ;

સંભલ પ્રીતમ ગુણ ભંડાર, પ્રાણનાથ જીવન ભરતાર. ૨૨૮

તું મન વલ્લભ કંત સુખાણુ, તુજ વિરહ મુજ છંડે પ્રાણુ;

વલી પાછો મુજ મંદિર આવિ, તુજ સંગમધ મુજ વિરહ ખુઝાધ. ૨૨૯

માધવ કહધ મુણસિ રાય, કરધ દોષ છંડાવધ ડાય;

કામકંદલા આગ્રહ કરી, માધવ લે મંદિરિ સંગરિ. ૨૩૦

સાગર તવ ન દોષઃ, દોષોસ્માકં પૂર્વકર્માણામ્ ।

રત્નાકર રત્નભરિતઃ, સોલ્હૂરઃ હસ્તે મે લગ્ગઃ ॥૨૨૬॥

હે સમુદ્ર ! તું રત્નની આણ હોવાથી રત્નથી ભરેલો છું. છતાં મારા હાથમાં દેડકા આવ્યો તે તો અમારા પૂર્વ કર્મનાજ દોષ છે. ૨૨૬

(૧) * ખઠકિ ગોખિ વિરહિ તનિ દહે. (૨) * પ્રીતમ (૩) * તેણુજ. (૪) * દીઠકિ નિસઠ. (૫) * સંભલિ સ્વામિ, (૬) * દાતાર. (૭) * મુજ. (૮) * વિરહધ. (૯) * છંડધ. I છંડુ. (૧૦) * કરિ પ્રસાદ મુજ મંદિરિ. (૧૧) * મિ. (૧૨) * વિ. (૧૩) * સુ-શિસઠ. (૧૪) * દોષ (૧૫) * લેધ. - * રિ.

ઉંચા સપતિ ભૂમિ આવાસ, મહકંઠ સખર ધૂપ સુખવાસ;
 ચૈવા ચંદણ અંગર કપૂર, રતન તેજ ઝલકઈ કરિ સૂરિ. ૨૩૧
 ચંદ્રોવા ઉપરિ અતિ ચંગ, પદ્મકલ સુખ સેજ સુરંગ;
 માધવ દેખી મન ગહગહઈ, પુલ પગર મૃગમદ મહમહઈ. ૨૩૨
 સુરભિ તેલ ચંપક તનુ લરઈ, સઈ હથિ અંગ માળણુકિ કરઈ,
 નીરમલ જલ અંગો હલ નીર, દીપઈ માધવ તણો સરીર ૨૩૩
 ચંદન તણો વિલેપન કરી, માધવ ખેઠો આણુંદ ધરી;
 પ્રાણનાથ મિલિયો એકાંત, પૂછે પૂરવલો વિરતાંત. ૨૩૪
 માધવ સુણો વાત મુજ તણી, ઇંદ્ર કોપ કીયો મુજ લણી;
 દીયો સરાય ઇહાં અવતરી, તુજ મિલીયઈ દુખ ગયા વિસરી ૨૩૫

(૧) * ઊચકિ સપત + ઉચુ. I ઉચો. (૨) * બહકંઠ અગર.
 (૩) x શુભ (૪) * ચુઆ (૫) * કુસુમ. (૬) * જિમ, x
 સિસિ (૭) * ચદુઆ I ચદ્રોદય બાંધ્યા અતિ ચંગ, - * જિ.
 - I નિ (૮) I ગહગહઈ. (૯) * અંગિઈ મળુણ. (૧૦) * અધો-
 ભઈ, I સ્નાન કરાવઈ નિરમલ નીર (૧૧) * તણુકિ + તણુ.
 (૧૨) * બહકિ. + એઠો (૧૩) I કરે. (૧૪) * મિલિઉ.
 એકતિ. x એકંત. (૧૫) * પૂછઈ પૂરવિલુ વરતાંત. (૧૬)
 * સુણુકિ + સુણુ (૧૭) * ઇંદ્રિ કોપિ કીયુ. (૧૮) * ઉ. (૧૯)
 * મિલઈ આ દુખ. x મિલીઈ. I મિલીયા.

ગાઠા *

ફલ્લુણ કોલિ ફલિયં, ચંદણ કુસુમાણ હોઈ ફલરિદ્ધિ ।
 સજ્જણ જણ સંસર્ગો, પુણ્ણેણ વિના ન લપ્ભંતિ ॥૨૩૬॥
 સામા કુરંગ નયણી, વિસરસ ભરિયાઈ તુજ્જ નયણાઈ ।
 I પરપુત્ત ચિત્ત હરણી, નિલજ્જા કજ્જલં કુણઈ ॥ ૨૩૭ ॥
 તરુણીપુણો વિગાહિઆ પરિચત્ત અધિતરેણ ચ પવિટ્ટો*
 કારણ કવણ અયાણો, દિઅઓ ધુવ્વઈ સીસં ॥ ૨૩૮॥

(૧) * દિવમારણ - * દુરિસાણં.

* ફલ્લુણાં કદલિ ફલિતં, ચન્દન કુસુમાનાં ભવતિ ફલ ઋદ્ધિઃ ।
 સજ્જન જન સંયોગઃ, પુણ્યેન વિના ન લભ્યતે ॥૨૩૬॥
 શ્યામા કુરજ્જ નયની, વિપરસ ભરિતાનિ તવ નયનાનિ ।
 પરપુત્ત ચિત્ત હરણી, નિલજ્જા કજ્જલં કરોતિ ॥૨૩૭॥

અર્થઃ—શેરડી કેળની માફક ક્ષિત થાય, ચંદન વૃક્ષના ફલોને
 ફલની શોભા થાય; પરંતુ પુન્ય વિના સજ્જન માણસનો સંગ ન
 મળી શકે. ૨૨૬

હે હરિણુ સમાન નેત્રોવાળી સ્ત્રી ? તારાં નેત્રા વિપરસથી ભરેલાં
 છે તો હે પારકા પુત્રોનાં ચિત્તને હરનાડી નિર્લજ્જ ! તુ મેશ શા
 માટે કરે છે—આંખે છે ? ૨૨૭

* અર્થઃ—કામભોગ માટે પ્રાર્થના કરાએલી સ્ત્રીએ ત્યાગ કરેલ
 અને વળી ગ્રહણ કરેલી કાંચળીની અંદરથી પેઠેલાને જોઈને હે મૂર્ખ !
 કાથી માથુ ધુણાવે છે તેનું કારણ શું ? ૨૩૮

(પ્રત્યુત્તર—કાથીએ સ્ત્રીનાં સ્તનો જોઈને વિચાર્યું કે મારા કુંભ-

વલ્લહ દીવક પવનભય, અંજન સરણ પડિટ્ટ ।

કરહીણહ ધુણહ કમલ, જામ પયોહર દિટ્ટ ॥ ૨૩૯ ॥

સ્થળ તો સ્ત્રીના સ્તન જોવાળ છે પરન્તુ સ્ત્રી જ્યારે ચાલે છે ત્યારે તેના કંપતા સ્તનો મારા કુંભસ્થળની શોભાને ઢાંકી દે છે. કારણ કે મારા કુંભસ્થળ સ્ત્રીના સ્તનોની માફક ધ્રુજતા નથી, એટલાજ માટે પોતાના કુંભસ્થળોને સ્ત્રીઓના સ્તનોની માફક ધ્રુજવવા તે માથુ ધુ-સાવ્યા કરે છે. આનો રહસ્યાર્થ એટલોજ છે કે હાથિના કુંભસ્થળની શોભા કરતાં સ્ત્રીના સ્તનો અત્યંત સુંદર છે.)

વલ્લભ ! દીપક પવન ભય, અજ્ઞન શરણ પ્રવિષ્ટ : ।

કરહીનઃ ધૂનોતિ કમલં, ચાચત્પયોચરૌ દૃષ્ટૌ ॥ ૨૩૯ ॥

+ હું વધારા ! દીવાને પવનનો ડર લાગવાથી મેશને શરણે ગયો, ત્યારે હાથ વગરના પવને આમ તેમ જોવા માંડ્યું, પણ જેટલામાં તેણે મનો જોયાં કે તુરત કમળને ધ્રુજવવા લાગ્યો ૨૩૯

+ સ્પુટ નોટ.-જ્યારે ઘરમાં દીવો ફરવામાં આવે છે ત્યારે તેની મેશ ભિતે ચોટે છે તેથી પવન દીવાને ઓલવી શકે છે પરન્તુ મેશનો નાશ કરી શકતો નથી તેથી પવન ગભરાઈને આમ તેમ ફરવા લાગ્યો કે હવે હું દીવાના અસ્તિત્વનો શી રીતે નાશ કરું, પરન્તુ જ્યારે તેણે સ્ત્રીનાં સ્તનો દીઠાં અર્થાત્ સ્ત્રીનાં સ્તન ઉપર રહેલી ડીટીઓની રક્તતામ્બાદિત શ્યામતા જોઈ ત્યારે જાણ્યું કે દીવાનું અસ્તિત્વ મા-રાથી નષ્ટ થવાનું નથી તેથી પોતાની શક્તિનો મોભો સાચવવા અને દીવાનો નાશ કરવામાં પોતાની થએલી નિષ્ફળતાને ઢાંકી દેવા સરોવરમાં રહેલા કમળને ધ્રુજવવા લાગ્યો; આ સવળા કથનનો સારાંશ એટલોજ છે કે સ્ત્રીનાં સ્તનો ઉપરની ડીટીઓની રક્તતામ્બાદિત શ્યામતા દીવાની શોભાને હરિ લેનાર છે-અર્થાત્ અત્યંત સુંદર દેખાય છે.

ચોપાઈ.

સુખ સેજઈ માધવ સંચરઈ, ચુંબન દે આલિંગન કરઈ;
પ્રેમ દિખાલિ કંત મન હરઈ, કામકંદલા ઇમ ઉચ્ચરઈ; ૨૪૦
દૂહો.

૮ ચઢિ ચઢિ નાહનિ સંગ ચઢિ, ભુજાં દેહિ પસાર;
અમ્હ ચંપા કિમ તુટી, તુમ્હ લમરાં કે ભાર. ૨૪૧

ચોપાઈ.

આજ લગઈ પર પુરૂષ પ્રધાન, ખંધવ જાણી લાંગો અંગિ;
તુજ મિલિયઈ હિવમનમથહુઈ, ખિણે એકતુજ વિણરહી સુનહી. ૨૪૨
પ્રેમ પ્રકાસઈ મોડઈ અંગિ, કસણા લાંજઈ જાણિ ભુયંગ;
આલસ અંગિ જલાઈ કરઈ, વિરહ વિધા જલ લોચન ભરઈ. ૨૪૩
મંથણુ ખાણુ વેધઈ સા ખાલ, ઘાલઈ કંઠિ ખાંહે સુકમાલ;
કરસું ખંચઈ કુસુમ માલ, કામ એમ જગાવૈ તતકાલ. ૨૪૪

દૂહો.

જિમ મધુ કર નઈ કમલણી, ગંગા સાગર વેલિ,

તેણુઈ વિધ માધવ રમઈ, કામ કતૂહલ કેલિ. ૨૪૫

(૧) * જિ. (૨) * દેખ. (૩) * ડિ. (૪) * ભુજા ગ. (૫)
* તઈ મિલીઈ હું મન મથિ ગ્રહી, - * શિ. (૬) * ન સકુ રહી.
- * ગ. (૭) * ભાં. (૮) * વૃથા (વ્યથા). (૯) * નયણુ. - *
૬૨ (૧૦) * સિઈ. (૧૧) * ઇમ જગઈ. (૧૨) * લિ. (૧૩)
* તેણિ. I તિણિ. (૧૪) * કરઈ.

કામકંઠલા વિષય સુખ, માધવ વિવેસઈ જેહ;

તે સુખ જાણે ઇસર વલી, કરઈ વલી જાણુઈ તેહ. ૨૪૬

મન મોહન ઇંક કામિની, ખીજે પૂરવ નેહ,

રંગ લુખધા લાગી રહઈ, જિમ કેડર પાણી નેહ. ૨૪૭

૮ મન માન્યા તનુ ગડિયા, દોહગ દૂરિ ગયાહ;

સજજણ પોઈણ પાન જિમ, જિમ તૂ મુજ હાલાઈ. ૨૪૮

૮ પ્રીતિમ મલિયા ધૃતિ હોઈ, કજ્જ સહ સરીયાં;

પૂનિમયદ મયક જિમ, દિસ ચારઈ ભરી સાહ. ૨૪૯

કામકંઠલા ઈમ કહઈ, માહરા સરીયા કાજિ

પહિલા ભવકો વાલહો, સો મુજ મિલીઉ આજ. ૨૫૦

માધવ માણી માનિની, અપછર કઈ અણુહાર;

હુઈ ન હોસ્યઈ એણુ જુગ, કામકંઠલા નારી. ૨૫૧

(૧) * રસ. (૨) x વિલસ્યો (૩) * જાણુઈ ઇશ્વરહ I ઇસ-
વર. (૪) * એ. (૫) * ખીજઉ. (૬) * લુખધ રાચી રહ્યા.
(૭) * મેયણિ નઈ મેહ I મનમેહ (૮) x મિલીઆ તન
ગમ્મીયા (૯) x પાણિ દુધ (૧૦) x ચારે દિસિ ફલિયાહ. I
દિસિરે. (૧૧) * + મો સહિ. - * જ. (૧૨) * પહલા ભવનું
વાલહઉ + વાલહુ (૧૩) x નિં. (૧૪) * + સારિ. (૧૫)
* હોસઈ ઇણુ યુગ. (૧૬) - * કામા સરિખી. x સિરિખિ. I
સરિસિ - * + જિ

સેજ રમતાં કોમિની, ખિણે મૂંડી નવિ નાથ;

નાણે વિહસિ કેતકી, લમરો ઝેઠો આઘ. ૨૫૨

કામકંઠલા ઇમ કહઈ, અજ અ છે બહુ રાતિ;

ગાહા ગૂઢા ગીત રસ, કહિ કાં નવલી વાત ૨૫૩

ગીત વિનોદ વિલાસ રસ, પંડિત દીડુ લિખંતિ,

કઈ નિદ્રા કઈ કલહ કરી, મૂર્ખિય દીડુ ગમંતિ. ૨૫૪

શ્લોક +

I પતંગ રંગસ્ત્રીતિ, પામરાણાં ચ જાયતે ।

ચોલ મંજિષ્ઠ વચ્ચેપાં, ધન્યાસ્તે જગતિતલે ॥૨૫૫॥

યતઃ ૧

* ગીતશાસ્ત્ર વિનોદેન, કાલો ગચ્છતિ ધીમતામ્ ।

વ્યસનેન તુ મૂર્ખાણાં, નિદ્રયા કલહેન ચ ॥૨૫૬॥

(૧) * + માનિતી (૨) * + મુંડણી. (૩) ૧ લમર ઝેઠો. + લમર ઝેઠો. (૪) * હજ અજ. - * સિ. (૫) * ગમંતી. - * ૨.

(માધવોવાચ):—

ગાથા *

કટુક્તરેણ વિહિય, મંદિરમજ્જામ્મિ અદ્વરયણીણ ।

વાલાલિહર મુયંગં, કહિ સુંદરિ કવણકજ્જેણ ॥૨૫૭॥

(કામાઉવાચ):—

હૂહા +

સા બાલી પેમંગલી, ખિણ ખિણ રયણ વિહાઈ;

તિણ હરહાર પરહીયો, જ દીવલો ખુઝાઈ.

૨૫૮

* કાષ્ઠાત્ સ્ત્રેણ વિહિત, મંદિર મધ્યે અર્ધરાત્રૌ ।

વાલા લિખતિ મુજ્જં, કથય સુંદરિ ! કિમ્ કાર્યેન ॥૨૫૭॥

અર્થ:—હે સુંદરિ ! લાડકાથી પણ કહેણ અર્થાત્ પત્થરથી કે ચુનાથી બાધેલા મહેલમાં અડધિ રાતે તે સ્ત્રી સર્પ ચિતરે છે તે શુ કામ માટે તે કહે ૨૫૭

+ અર્થ:—તે સ્ત્રી પ્રેમાસક્ત હોવાથી અને રાત્રિ ક્ષણે ક્ષણે ઓછી થઈ પ્રાત કાળેના પ્રેમપાત્રના વિયોગને સમય નજીક આવતો જાણી તેણે મહાદેવનો હાર (સર્પ) ચિતર્યો કે જેથી દિવો ઓલાઈ જાય. અર્થાત્ દીવો પ્રકાશનુ ભાન કરાવનાર હોવાથી તેના ઉપર ગુસ્સે થઈ અર્થાત્ પ્રકાશ ઉપર ગુસ્સે થઈ કે શું તું મને મારા પ્રેમ પાત્રનો વિયોગ કરાવીશ ? પણ તે પહેલાં જ હું તારો નાશ કરનાર લાવું તો પછી તું શું કરનાર છે, એવું વિચારી તેણીએ સર્પ ચિતર્યો એટલે સર્પ પવનનો ભક્ષક છે અને પવન ન હોય તો દીવો નાશ પામી જઈ અધકાર પ્રસરિ જાય એટલે જાણે કે પ્રકાશ થશે જ નહીં એમ ધારી તે પ્રેમાસક્તાએ સર્પ ચિતર્યો ૨૫૮

(૧) I પ્રેમ આગલિ. (૨) < + ખિ. (૩) * + પહાવીઉ
x પરિહી (૪) < દીવલુ ઉહલાઈ.

*(કામાઉવાચ):--

પ્રીઠે^૧ પરદેસઈ નીંપજઈ, દંતા મૈજિઝ સમાઈ;

જિણુ દીઠઈ પ્રી રંજિયઈ, સૌં તું મેલે માય. ૨૫:

(માધવોવાચ):— ઉત્તર-કાજલ (દાંતે ઘસવાની મસી).

(૧) * પ્રિય પર દિપાઈ. (૨) * માહિ. * જિ. (૩) * સૌ મુજ મુકો. — * જિ

* અર્થ:— xહે માતુઓ ' જે પરદેશમાં ઉત્પન્ન થાય છે અને મને પ્રીય હોઈ દાંતમાં સમાય છે અને જેને દેખતાં પ્રીય મનુષ્ય ખુશી થાય છે તે તું મને મોકલજે. ૨૫:

x નોટ:—આ ફૂલોનો જવાબ સર્વ પ્રતિમાં કાજળ લખેલો છે તેથી તે અત્રે કાયમ રહેવા દીધો છે. પરંતુ અક્ષરાર્થ અને ભાવાર્થ તપાસતાં દાંતે ઘસવાની મશીન સહજ છે. કર્તાએ જેસલમેરમાં રહી આ કૃતિ બનાવી છે તેથી એમ સમજાય છે કે તે પ્રદેશમાં મશી બનતી નહિ હોય તેથી પરદેશમાં ઉત્પન્ન થતી બનાવી છે—તથા મશીનો રંગ શ્યામ છે, તે મારવાડની સ્ત્રીઓને શ્યામ રંગથી દાંત રંગવાના વધારે પ્રીય હોવા જોઈએ એમ અનુમાનાય છે. વર્તમાનમાં પણ મારવાડી સ્ત્રીઓમાં શ્યામ રંગે દાંત રંગવાનો કાંઈક વિશેષ પ્રથા જણાય છે અને ત્યાંના વતનીઓની લોક દલાવનામાં સ્ત્રીઓના શ્યામ દાંત વધુ પ્રશંસાપાત્ર થતા હોવા જોઈએ તેથી સ્ત્રીએ પોતાના પતિની પ્રસન્નતા માટે મશી પોતાને વધુ ઇષ્ટ જણાવી છે. અત્રે કાજળ-મેશ અર્થ તો તદ્દન અસંગત છે કારણ કે તેને દાંત સાથે કાંઈ સંબંધ નથી.

+ (કામકંદલાઉત્તર):—

હુંગર કડણું ઘર કરઈ, મરલી મૂંડી ધાઈ;

સો તન નયણે નીંપજઈ, તમુ મુજ માઠ સુહાઈ. ૨૬૦

(માધવોત્તર):— મોર.

+ અર્થ:—હુંગરની કરાડ-ખો ઉપર જે ઘર કરે છે અને સરળ ગીતે ગોડે છે-ઉડે છે (અર્થાત્ મોર ખીજ પક્ષીઓ ની માફક પિજાના ભારને લીધે નીચો ઉચો જલદી ઉડી શકતો નથી તેથી તેને સરળ સિદ્ધો દોડનાર કહેલ છે) અને તેનું* શરીર નેત્રોથી ઉત્પન્ન થાય છે તેનો સ્વર મને સારો લાગે છે. (મોર) ૨૬૦

* નોટ.—અત્રે એક વિચારણીય ચર્ચા ઉત્પન્ન થાય છે કે શોક પ્રથામાં મયૂરી, મોરનાં વર્ષા ઋતુમાં પડતાં અશ્રુઓથી ગર્ભ ધારણ કરે છે. પરંતુ તત્વજ્ઞાનની દૃષ્ટિએ એ વાત તદ્દન ખોટી માલુમ પડે છે, જૈન તત્વજ્ઞાનમાં જીવો સંબંધી દુઃકમાં જ્ઞાન આપનાર વાદિવેતાલ શાંત્યાચાર્ય કૃત જીવ વિચાર પ્રકરણમાં જણાવ્યું છે કે—‘સર્વે જલથલ લયરા, સમુચ્છિમાગમ્ભયા દુહા હુંતિ’ । અર્થાત્ સર્વ પ્રાણિમાં ફરનાર, પૃથ્વી ઉપર ફરનાર, અને આકાશમાં ચાલનાર, પંગેદિ પ્રાણિઓના સમુચ્છિમ અને ગર્ભજ એવા એ પ્રકાર છે. ”

સમુચ્છિમ પ્રાણિ તેને જ કહેવાય છે કે જે ગર્ભજ પ્રાણિના રૂધિર, વીર્ય, મત્ત, મૂત્ર વિગેરેમાં તથા વસ્તુ સંયોગથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે અને નપુંસક હોય છે જ્યારે ગર્ભજ માતા પિતાના સંયોગથી માતાના ગર્ભાશયમાં રૂધિર વીર્યના મિશ્રણમાં ઉત્પન્ન થાય છે તે નર અને નારી બન્ને હોઈ શકે છે. આ ઉપરથી સમજી શકાશે કે મોરના આંસુથી મયૂરીના ગર્ભ ધારણની વાત અસત્ય છે.

(૧) * મુકઈ. - * હ x y (૨) * ન.

૧ (કામકંઠલાઉવાચ):—

ચિહ્નું નારી નર નિંપજઈ, ચિહ્નું પુરૂષે નર હોઈ.

એ નર જિજ્ઞાસુ પઢરા, ગંજ ન સંકે કોઈ.

૨૬૧

(માધવોઉવાચ):— દિન-દિવસ.

૨ (કામકંઠલાઉવાચ):—

ગલઈ જનોઈ પૂઠે થણુ, મસ્તક ઉપર દાંત;

એ હીયાલી કરે ચહી, શ્રવણ મુહાવઈ કંત.

૨૬૨

(માધવોવાચ):—વીણા.

૧ અર્થ:—ચાર સ્ત્રીથી પુરૂષ ઉત્પન્ન થાય છે, અને ચાર પુરૂષથી પુરૂષ ઉત્પન્ન થાય છે તે પુરૂષ જેને પાધરો-પાંસરો, તેને કોઈ ગાંછ શકે નહીં; અર્થાત્ ચાર ધડિરૂપિ સ્ત્રીથી એક પહોર રૂપ પુરૂષ પેદા થાય છે અને ચાર પહોર રૂપી પુરૂષથી દિન-દિવસ રૂપ પુરૂષ ઉત્પન્ન થાય છે તે જેનો દિવસ પાંસરો તેને કોઈ ગાંછ શકતું નથી. ૨૬૧

૨ અર્થ:—હે સ્વામિનાથ ! જેને ગળામાં જનોઈ છે, પાછળ સ્તન છે અને મસ્તક ઉપર દાંત છે એ હૃદયને પ્રીય હાથમાં લઈને તમે ધનને શોભાવો ! આનંદ આપો: અર્થાત્ ગળામાં જનોઈ તે વીણાના તારો, પાછળ સ્તન તે વીણાના પાછલા લાકડાના સ્તન જેવા દેખાવના એ ભાગો, અને માથા ઉપર દાંત તે તારને ખેંચવાના દાંતાઓ, એવી વીણા તે હે સ્વામિનાથ ! હાથમાં લઈને મારા ધનને આનંદ આપો, અર્થાત્ વગાડો ૨૬૨

(૧) જિ. (૨) ય મક્ર. (૩) ન દિ - ન રિ - ન રિ.

(કામકંઠલાઉવાચ):— શ્લોક +

૮ પર્વતાગ્રે રથેજાતે, મૂર્ધા તિષ્ઠતિ સારથિઃ।

ચલતિ વાયુવેગેન, પાદમેકં ન ગચ્છતિ ॥ ૨૬૩ ॥

(માધવોવાચ):— ચક્ર-કુંભારનો આકરો.

(કામકંઠલાઉવાચ):— શ્લોક*

૮ દ્વારે નિર્વિશાઃ નાગાઃ, ગજાવલિ વિવર્જિતાઃ ।

સુમદાસસ્ત્વહીનાથ, તસ્પાદં કુલ વાલિકા ॥૨૬૩॥

(માધવોવાચ):—ઘરના બારણે કરેલા પથ્થરના હાથી અથવા ભિંતમાં ચિતરેલા હાથિઓ અને યોદ્ધાઓ

+ અર્થ:—પર્વતાગ્રે અથવા ભાગે રથ ગયો, ત્યાં સારથિ (રથ હાંકનાર) મૂર્ધા ઉપર બેઠો છે અને રથ વાયુ વેગે ચાલવા છતાં એક ડગલું પણ જતો નથી. અર્થાત્ પર્વતનું શિખર તે કુંભારે પૈડું ગો ઢવવા માટે માટીનો નાતો ટેકરો કરી ખીણો નાખી ઢાળનો કુગરના જેવો કરેલો દેખાવ, અને સારથિ ભોય ઉપર બેઠો છે તે કુંભાર જે લાકડી વડે ચક્ર ચલાવે છે, ચક્ર વાયુ વેગે ચાલતું હોવા છતાં ત્યાંથી એક ડગલું પણ જતું નથી.

*અર્થ:—બારણે મદ વિનાના હાથિઓ છે પરંતુ શબ્દ પદ્ધતિથી રહિત છે અને યોદ્ધાઓ શક્તિ વિનાના છે તેના કુળની હું સ્ત્રી છું અર્થાત્ મદ અને શબ્દ વિનાના હાથિઓ તે ઘરને બારણે પથ્થરના અથવા ભિંતમાં ચિતરેલાં હાથિઓ, અને શક્તિ રહિત યોદ્ધાઓ તે હાથિ ઉપર બેઠેલા પથ્થરના કાતરેલા અથવા જાનમા ચિતરેલા હથિ-ચારખંદ માણુઓ, તેના કુળની હું સ્ત્રી છું એટલે સલાટ અથવા ચિન્તારાની સ્ત્રી છું. ૨૬૩

(કામકંઠલા):—

શ્લોક. *

૮ અસ્મદ્દે દેવનાગ, શ્વલન શક્તિ વિવર્જિતઃ ।

વૃક્ષલાયા ન દિગતિ, તસ્યાહં કુલ વાલિકા ॥૨૬૪॥

(માધવોવાચ):—દેવદારનું કંત્રિમ ઝાડ.

(કામકંઠલાઉવાચ).—

શ્લોક X

૮ અસ્મદ્દે પુત્રીયં જાતં, શિરો તસ્ય ન વિઘટે ।

જીવન્તં માનવં ગલતિ, તસ્યાહં કુલ વાલિકા ॥૨૬૫॥

(માધવોવાચ):—બાળકને પહેરવાનું ઝબકું.

* અર્થ:—અમારે ઘેર દેવ વૃક્ષ છે પરંતુ તે કંપવાની શક્તિ રહિત છે અર્થાત્ કોલનું કે હાલનું નથી અને વૃક્ષની છાંયા દેખાતી નથી તેના કુળની હું સ્ત્રી છું, અર્થાત્ અમારે ઘેર દેવદારનું વૃક્ષ છે પરંતુ તે કંપતુ નથી તેમ તેની છાંયા નથી એટલે બનાવટી છે તેના કુળની હું સ્ત્રી છું અર્થાત્ દુર્ગાપાર સુધારની હું સ્ત્રી છું. ૨૬૪

X અર્થ:—અમારે ઘેર પુત્ર સંબંધી ઉત્પન્ન થયું, પરંતુ તેનું માથું નથી છતાં શ્વતા માણસને ગળી બચ છે તેના કુળની હું સ્ત્રી છું અર્થાત્ દરજણુ છું. પુત્ર સંબંધી તે પુત્રને પહેરવાનું અને ગળા વગરનું તથા શ્વતા માણસને ગળી જનાર તે માથા ઉપરથી પહેરવાનું ઝબકું દારણુ કે તેમાં શરીર પેસિ બચ છે તેથી તેને ગળી જનાર જણાયું છે. ૨ ૫

(કામકંદલાઉવાચ):—

ચોપાઇ.^૧

I *પર્વત શિખરિ એકરથ નાઇ, પાડે ચીં બસઇ ભુંઇ ઠાય;

અતિ ઉચ્છ્રક ચાલઇ કરિ વાઉ, એક પગ નવી આધઉ થાઇ. ૨૬૬
(માધવોવાચ):—કુંભારનો ચાકડો. ચકં.

(કામકંદલાઉવાચ):—

ફૂડા.^૨

કુણુ આધાર જીવીત તણો, કામ ધરણિ કુણિ થાઇ;

આવણુ ધુરિ કુણુ પુલ્લઇ, સ્ત્રી પરણી કિહાં નાઇ. ૨૬૭

(માધવોવાચ):—સાસ-રઇ-(રતિ પ્રીતિ કામદેવની સ્ત્રી) નાઇતું
પુલ તેનો સામટો જવાબ 'સાસરઇ નાઇ.'

૧ અર્થ:—પર્વતના શિખર ઉપર એક રથ નાચ છે તે ચિસ્ટ પાડે છે અને ભોંય એસી રહે છે હાથથી ચલાવતાં વાયુ વેગે જલ-દીધી ચાલે છે પણ એક પગલુ આગો જતો નથી સ્પષ્ટતા માટે જુઓ ૨૬૨ માં શ્લોકનો અર્થ તેનું જ રહસ્ય આ ગુજરાતી ચોપાઇ છંદમાં અવતરેલું છે. ૨૬૬

૨ અર્થ:—જીવિતવ્યતો આધાર કોણુ ? (સાસ) કામદેવની સ્ત્રી કોણુ થાય ? (રઇ-રતિ) આવણુ મહિનાની શરૂઆતમાં કોણુ પ્રપ્રુહિત થાય ? (નાઇ-તો છોડ) અને સ્ત્રી પરણીને ક્યાં નાચ ? આ છેલ્લા પ્રશ્નનો જવાબ ઉપરનાં ત્રણે એકઠાં કરવાથી, સાસ+રઇ+નાઇ. તેનું સામટું સાસરઇ નાઇ.

(૧) I વહૈ (૨) I રહઇ. — I ઈ (૩) + આવુ થાય. (૪) * ત-ણુઉ. + તણુ. I તણો. — * ણુ (૫) + ફૂલિય. (૬) * — કિહિં.

(કામકંઠલાઉવાચ):--

ગાથા. †

+ ગરુઅમ્મિ નિવુડુમાળા, કિં જોડંતિ વિવેગિણીં ।

નેરરં સોદ્દા કત્થ, કિં કરેદ્દ વિવાસિડ ॥ ૨૬૮ ॥

(આધવોવાચ):--પાણી, પાઈ.

(કામકંઠલાઉવાચ):--

ચોપાઈ. ૧

પદમક્ષર વિણુ મ્હું સાધાઈ, મન્નઅક્ષર વિણુ સવિ મંહારઈ;
અતક્ષર વિણુ સહુ અમીઠા, એસો અચંલમ નયણે દીઠા. ૨૬૯
(આધવોવાચ):--કાગલ. (ગલ-ગણું, +કાલ.+કાગ,-કાગડો.)

† સુરુકે નિમગ્નાઃ, કિમ્ યોજયન્તિ વિવેકિનઃ ।

લુપુરં શોમતે કુવ્ર, કિમ્ ક્રીયતે પિપાસિતુઃ ॥૨૬૮॥

(૧) * ખખર (૨) * સવિ કહિ મીડઉં. (૩) * મધ્ય. (૪)
દ મિનિદુ ખીડઉ, - * તિ. (૫) * વાયસ બાણુઉ. (૬) * ન
મોકલિઉ તે સહિ નીસાણુઉ.

અર્થ:--મોટાકામાં પુખ્તા અર્થાત મોટાઈ પામતા વિવેકી મા-
ણુઓ શું જોડે છે ? (સ. પાણી=હાથ. નખતા સૂચક હાથ જોડવા તે)
લુપુર (ઝાંઝર) ક્યાં જોભે છે ? (ગ્રા. પાદ+પગે-પગમાં) અને તરસ્યાને
શું કરાય ? (પાણી પાઈ=પાણી પીવડાવાય). ૨૬૮

૧ અર્થ:--પહેલા અક્ષર વિના સઘળા (શરીર) નો આધાર
છે, (ગલ=ગણુ). વચલા અક્ષર વિના સર્વનો સંહાર-નાશ કરનાર છે.
(કાલ-કાળ+વખત) અને છેલ્લા અક્ષર વિના સર્વને ખરાબ લાગનાર
છે. (કાગ=કાગડો) એવો આશ્ચર્ય-આનંદ ઉપજવનાર મેં નજરે દીઠા.

૧. (કામકંદલાઉવાચ):--

પદમખયર વિણ જગ સાધારે, મધ્ય અક્ષર વિણ સંવિ સંહાર્ય;
અંત અક્ષર વિણ સધલે મીઠા, એ અચલો નયણે દીઠા. ૨૬૦

(માધવોવાચ):--કાજલ (જલ+પાણી. કાલ+કાળ-વખત. કાજ+કામ. કાર્ય-કરવું કામ કરવું)

(કાગલ) આ કડીનો પાકાંતર થોજી અર્થ કરીએ તો નિચે પ્રમાણે થાયછે.

પહેલા અક્ષર વિના સર્વને મીઠું લાગે છે. (ગલ=ગત્યુ) વચલા અક્ષર વિના મનને ખરાબ લાગે તેવું છે (કાલ=કાળ. મૃત્યુ). અને છેલ્લા અક્ષર વિના કાગડો જાણવો. (કાગ=કાગડો) કામ સ્ત્રી પોતાની સખિને કહે છે કે-‘ને ન મોકલવાથી અથવા પત્ર ન લખિ મોકલવાથી નછી તે (પ્રેમપાત્ર માણસ) રીસાયો છે, (કાગલ) ૨૬૯

૧ અર્થ:--પહેલા અક્ષર વિના જગતનો આધાર છે વચલા અક્ષર વિના સર્વનો નાશ કરનાર છે, અને છેલ્લા અક્ષર વિના સઘળે મિષ્ટ લાગે છે, એ આશ્ચર્ય ઉપજાવનાર મે આંખમાં જોયું. અર્થાત પહેલા અક્ષર વિના જગતનો આધાર જલ, જળ પાણી છે. કારણ કે તેનાથી પ્રાણિઓ જીવિ શકે છે, પરંતુ પાકાંતર થોજતાં પહેલા અક્ષર વિના જગતનો નાશ કરનાર છે તે જલ, જળ, પાણી છે કારણ કે અનહદ વરસાદ પડે તો જગતનો નાશ પણ થાય. અને વચલા અક્ષર વિના સર્વનો સહાર-નાશ કરનાર છે, કાલ-મૃત્યુ તે જગતનો નાશ કરે છે, તથા છેલ્લા અક્ષર વિના સઘળે પ્રીય લાગે છે તે કાજ-કામ. જો કામ કરે તો સર્વને પ્રીય-વહાલો અર્થ પડે. એ આશ્ચર્ય કરાવનાર વસ્તુ મે તેત્રોમાં જોઈ. અર્થાત આંખમાં આજેલી મેશ,--કાજલ ૨૭૦

(૧) x સહાર્ય. (૨) x મજખર (૩) x જગ (૪) x અતખર. (૫) x સધલાં મીઠાં. (૬) x ઇમો અસંભમ

૧ (કામકંદલાઉવાચ): -

* પદમખખર વિણુ હીંઈ વાસ, મધ્યખખર વિણુ નારિ ઉદ્દાસ:
અનિખખર વિણુ લીંજઈ નામ, બાલક નઈ છઈ ત્રિણુઈ કામ ૨૭૧
(માધવોવાચ):—રામતિ+રમન, ક્રિડા. (મનિ+મુદ્ધિ. રાનિ+રાત્રિ.
રામ એક રાખનું નામ.)

(કામકંદલાઉવાચ):--

ગાથા. ૨

I પાડપાણિ ગાઙ્ગીયં, વરકુરંગમારીઝળ આળેઈ ।

તિન્નિ મહિલાળ મળિયં, નસ્થિ સરો ઉત્તરં દેઈ ॥૨૭૨॥

(૧) + છ

૧ અર્થ:—પહેલા અક્ષર વિના હૃદયમાં વસે છે, વચક્ષા અક્ષર વિના સ્ત્રીને આનદદાયક છે, તથા છેલ્લા અક્ષર વિના જેનું નામ લેવાય છે, અને બાળકને એ ત્રણેથી કામ છે.—અર્થાત્ પહેલા અક્ષર વિના હૃદયમાં વસનાર મતિ=મુદ્ધિ છે, વચક્ષા અક્ષર વિના સ્ત્રીને આનદ આપનાર રાતિ=રાત્રિ છે કારણ કે પ્રેમપાત્ર માણસનો મંજાપ થવાનો ટાઢમ રાત્રિ હોવાથી તેને તે પ્રીય છે, અને છેલ્લા અક્ષર વિના જેનું નામ લેવાય છે તે રામ, કે જેનું ન્યાયા રાજ તરીકે નામ લેવાય છે, અને તે ત્રણેથી બાળકને કામ છે તે રમત=ક્રિયા બાળકને રમવાનું કામ છે તે માટે પ્રાચિન ગુપ્તરાતિનો રામતિ=રમત ક્રિડા વાચક શબ્દ થાય છે ૨૭૧

૨ પાયસ્વ પયઃ ગાયસ્વ ગીતં, વરકુરુજ્ઞં સારયિત્વાનયસ્વ ।

તિસ્ત્રુભિઃ મહિલાભિઃ મળિતં, નાસ્તિસરો ઉત્તરં દદ્ધતિ ॥૨૭૨॥

અર્થ:—એક માણસને ત્રણ સ્ત્રીઓ છે તે ત્રણેએ અનુક્રમે

(માધવોવાચ):—પહેલીને કહ્યું કે સર: નાસ્તિ તળાવ નથી.

ખીજીને કહ્યું સર: + સ્વર: રાગ નથી આવતો.

ત્રીજીને કહ્યું સર: + શર: શર એટલે બાણ નથી.

(કામકંદસાઉવાચ):—

કુહા. ૧

બહુ દિવસથી પ્રી આવીઉ, મોતી આણ્યા તેણું;

થણ કર કમલે ઝંઝીયા, હસિકરિ નાખ્યા તેણું. ૨૭૩

પોતાના પતિને કહ્યું કે પાણી ખા, ગીતગા, અને સુંદર હરણને મારી લાવ, તેના જવાબમાં તેણે કહ્યું કે ‘ નત્યીસરો ’ તેનું રહસ્ય શું ? ત્યારે જવાબમાં કહે છે કે પહેલાં જાને કહ્યું કે સરોનત્યી તે સર એટલે તળાવ વગર પાણી ક્યાંથી પિવડાવું, ખીજી જાને કહ્યું કે સરોનત્યી સર + સ્વર રાગ નથી આવડતો એટલે ગીત શી રીતે ગાઈ સંભળાવું ? અને ત્રીજી જાને કહ્યું કે સરોનત્યી સર + શર તીર નથી તો હરણને શી રીતે મારી લાવ ? ૨૭૨

૧ અર્થ:—થણ દિવસે પતિ આવ્યો તેણે મોતિ આણ્યા તે કમળ સમાન હાથમાં લઈ સ્તન પાસે રાખી જોયાં ત્યારે હસિને તેણે કેમ નાખી દીધાં ? ૨૭૩

(૧) I પ્રીઉ. (૨) + × જિ (૩) + ઝી (૪) * કેણું.
+ ઝિણું.

૧ માધવોવાચ:—

કર તત્તો ઉજલ વિમલ, નયણે કર્જલ રેડ;

થેણુ કરિ ભૂલી ગુંજાડલે, નિગુ દરે નાખ્યા નિગુ. ૨૭૮
મોતી.

(કામકંઠલાઉવાચ)—

સુંદરિ ચોરે સંઘડી, સવિ લીધા મિગુગાર;

નાક કૂલી લીધી નહી, કહિ પ્રી કવાયુ વિચાર ૨૭૯

૧ અર્થ:—આંખોમાં જેણે મેગતી લીટીઓ કરેલી છે અર્થાત્ જેણે આંખોમાં મેશ આંછ છે અને જેના હાથ ઉજ્જલ અને લાલ રંગના છે તથા જે હાથમાં મોતિ છે તે હાથ સ્તનની પાસે રાખેલો હોવાથી તેણે બાજુ કે આતો ચણોડી જે એમ ધારી હસિને કેટલા દીધાં. અર્થાત્ હાથ સુંદર રૂપ વર્ણના હતા અને તેમાં શ્વેત વર્ણનાં મોતિ આવતાં તે લાલ દેખાયાં, અને હાથ સ્તનના પાસે હોવાથી લાલ દેખાતાં મોતિમાં સ્તનની ઊટડીઓની આમતાનાં ચિંતુ જણાતાં જીએ બણ્યું કે હુ પ્રેમચેલી થઈને મોતિ બાજી હાથમાં લીધાં પણ આતો ચણોડીઓ છે તેથી હસિને નાખ્યા દીધાં. ૨૫૪

૨ અર્થ:—હે વહાલા ! જીને ચોરે પકડીને બધાં ઘરણાં ઉતારી લીધાં પરન્તુ નાકનું ફૂલ લીધું નહીં તે શા વિચારથી ? ૨૫૫

(૧) + * I બદલ (૨) + ડા. (૩) * + થણિ બુદ્ધી. (૪) * શિ. હસિ નાખ્યા તેહિ. x હાસિકરિ - * લ. (૫) * લી-ધહિ. (૬) * પ્રીય. I સખી - + ગિ.

૧ (માધવોવાચ):—

અહર રંગ રત્નો હૂઓ, મુખિ કન્નલ મેસિ વલ;

ગાણ્યો ગુન્નાહલ અછઈ, તિણું ન હૂકઈ મત્ત. ૨૭૬

૨ (કામકંઠલાઉવાચ):—

મુંદરિ મદિરિ આપણઈ, રયાણી નાદ સુલીણ;

વીણ આલાખી દેખિ શશી, કિણિ ગુણિ મૂકી વીણ. ૨૭૭

૧ અર્થ:—હોઠનો રંગ રત્નો હતો અને મોઢાનો રંગ મેશના વણ જેવો શ્યામ-કાળો હતો તેથી નાક ઉપરની હીરાની ચુનીને ચણોડી ધારી તેના ઉપર મન દીધું નહીં. અર્થાત્ સ્ત્રીના લાલ હોઠનું પ્રતિબિંબ ચુનીમાં પડતાં તેનો શ્વેત રંગ હોવા છતાં લાલ દેખાવા લાગી અને સ્ત્રીના મુખનો વર્ણ કાળો હતો તેવું પ્રતિબિંબ પડતાં તે શ્યામ બિંદુ (મિંદુ) જણાવા લાગ્યું તેથી ચોર ચણોડી ધારીને લીધી નહીં. ૨૭૬

૨ અર્થ:—કાઠ મુંદરિ પોતાના મહાલયમાં રાત્રિએ વીણાના સ્વરમાં આસક્ત થઈ છે અર્થાત્ વીણા વગાડે છે તેથી ચંદ્રમાં વીણાનો આલાપ દેખે છે છતાં કયા ગુણ-કારણથી તેણે વીણા મૂકી લીધી. ૨૭૭

(૧) * રત્ન હૂ ઉ. + રત્ન I રત્ના હૂઆ. (૨) * ખ. - I મિ. (૩) * જાણિઉ. (૪) * તિણિઈ ન ચૂકઉ.

૧ (માધવોવાચ):—

વિરહ વિચીત્રી રચણ ભરિ, પ્રીતમ વિનં તને ખીણ;

સસિહર રથ મૃગ મોહીયો, નિગ્ધ હસિ મૂંડી વીણ. રગદ

— * પી. (૧) I જગજો. (૨) * મુ. — I મુ. (૩) = હ.

૧ અર્થ:—પ્રીયતમના વિયોગથી શરીર ક્ષીણ થઈ ગયું છે અને રાત્રિમાં પ્રીયતમ પ્રયેના હૃદયાર્પક પ્રેમનું સંગીત જાતાં જાતાં વિયોગ વ્યથા ભગ્નત થઈ છે અર્થાત્ વિયોગ દુઃખથી હૃદય ભરાઈ આવ્યું છે પરંતુ તેની વીણાના સ્વરથી સંગીત કરનારની સ્થિતિનું બાત નહીં રાખતાં ચંદ્રચમાં જોડાએલો હરણ મોહિત થઈ ગયો-થાભાઈ એવો. અર્થાત્ સંમીત કરતાં સુંદરિ દુઃખદ હૃદયે ચંદ્ર સન્મુખ જેવા લાગી કે હવે રાત્રિ કેટલી છે પરંતુ તે નો સ્થીર જણાયો તેથી વિચાર્યું કે અરે અહિંઆં સર્વત્ર નિર્જન સમગ્ર હું પ્રેમ સંગીત ગાઉં છું પરંતુ પેલા ચંદ્રચમાં જોડાએલો મૃગ વીણાના સ્વર માધુર્યના બહાને સ્થલિત થઈ મારું પ્રેમ સંગીત સાંભળી ગયો તેથી હસિને વીણા મુઠ્ઠી દીધી. અથવા વિયોગીની સ્ત્રીનું શરીર પ્રીયતમ વિના ક્ષીણ થઈ ગયું છે અને પ્રેમ સંગીતથી વિયોગની વિવિધ દુઃખદ સ્મૃતિઓ થઈ રહી છે. તેથી વધારે દુઃખ થતાં ચંદ્ર સન્મુખ જેવા લાગી તો તેણે વિચાર્યું કે અરે આ ચંદ્રચમાં જોડાએલો મૃગ વીણાના સ્વરમાં મુગ્ધ થઈ ઉભો રહ્યો છે પરંતુ તે શું એટલું પણ સમજે છે કે હું સ્થલિત થતાં રાત્રિ લાંબી થશે અને તેથી વિયોગીનીને કેટલું દુઃખ થશે ? પણ એને તો તેની ક્યાં દરકાર છે, માટે વિચાર્યું કે તું ભલે થંભાઈ રહ્યો પણ હું વીણાજ નહીં વગાડુ એટલે તું શું સાંભળવાનો હતો, એમ વિચારી વીણા મુઠ્ઠી દીધી ને ફરી ચંદ્ર તરફ જેવા લાગી તો ચંદ્ર ચાલતો જણાયો તેથી સુંદરિ હસિ, કે કેમ મૃગરાજ હવે ચાલવા માંડ્યું સાંભળતા હતા સંગીત તે ક્યાં ગઈ તમારી સ્વર મુગ્ધતા ? અથવા વિયોગીની સ્ત્રીનું શરીર ક્ષીણ

૧ (કામકંઠલાઉવાચ):—

પરદેસ્યાં પ્રિઉ આવીયઉ, હયવર ચંડિયો જોણ;

મુંદરિ તા તે તાજણે, ફૂટે (દે) કારણિ કેણ.

૨૭૬

૨ (માધવઉવાચ) —

અજી દીડ થા કંઈ ઘણો, અસ્વ વાહણ છઈ ભાણ;

દાર હણતા તાજણે, કરે કંપઈ કેકાણ.

૨૮૦

પ્રેમ ગયું છે અને પ્રેમ સંગીતથી વિયોગની વિવિધ દુઃખદ સ્મૃતિઓ થવાથી સુંદરિએ ચંદ્ર તરફ જોયું તો તેને જણાયું કે વીણાના સ્વરથી મુગ્ધ થએલો મૃગ સ્તંભિત થઈ ગયો છે એટલે તેણે હાસ્ય કર્યું અને વીણા મુકી દીધી અર્થાત્ તેણે વિચાર્યું કે હું મૃગરાજ તું સ્વર મુગ્ધ થઈ ને થંભાઈ ગયો છું પરંતુ જો તું સ્વર મુગ્ધ થતાં થતાં મારા પ્રેમ સંગીતનું રહસ્ય સમજી જઈ પ્રેમ મુગ્ધ થઈશ તો તું પણ પ્રીયતમાના વિયોગથી પીડાઈ મારા જેવી દશા ભોગવીશ, તેથી હસી અને તેની એ દશા ન થામ એમ વિચારી વીણા મુકી દીધી. ૨૭૮

૧) I પ્રિય પરદેશ નિપજઈ. x સી (૨) x આવીઉ. (૩) x ઉ (૪) I ૨. (૫) I તા. (૬) x ફૂટે I મારે કવણુ ગણેયુ. (૭) I કામકંઠલાઉવાચ

૧ અર્થ:—પ્રીયતમ પરદેશથી આવ્યો અને જે ઘોડા ઉપર બેઠો હતો તે ઘોડાને તોળી ચાલુકથી સુંદરિએ માર્યો તે શા માટે ક્રુદ્ધ લાગ્યો? ૨૭૮

૨ અર્થ:—હું અજી? તુ સ્વનું વાહન છું અને હજી તારે ચાલવાનો દિવસ થયો છે એમ વિચારી હાથમાં રહેલી તાજ ચાલુક સુંદરિએ મારી તેથી તે ક્રુદ્ધ લાગ્યો. અર્થાત્ હું ઉભો રહ્યો એટલું મોટું થઈ ગયું એમ સમજી તે ક્રુદ્ધ લાગ્યો કે જેથી ઉભો રહ્યો તેટલા વખતની ખામીને પડોંચી વળાય અને બરોબર વખતે અસ્ત થાય. ૨૮૦

૧ (કામકંઠલાઉવાચ):—

ભીંતિ લિખ્યો દેવર ભણુમ, ભાભી ભાર્ય દેખિ:

નિરત કરિ દેવ નિરખિ, રામાયણ સવિ સંખ.

૨૮૧

૧ અર્થ:—આ પદનો અક્ષરાર્થ ઉપલક્ષ્ય નિરખિ કન્વાર્થો એવો અર્થ સામાન્ય રીતે દરેક માણસ કરે કે 'ભિંતે ચિતરેલા દિવસ કહે છે કે હું ભાભી તું ભારત બે, અને નિરાંત કરીને રામાયણ સારી રીતે દેવ તું બે.' પરંતુ વાસ્તવિક રીતે આ અર્થ નથી, આનું શાબ્દિક અણુતર સિધુ સાદુ હોવા છતાં રસ્ય ગુપ્ત લેવાર્થો તે કામકંઠલાની ઉક્તિમાં મુકવામાં આવેલ છે તેનું રસ્ય નિચે પ્રમાણે છે:—

માધવ કહે છે કે એનું રસ્ય એ છે કે.—“હે મૂર્ખા! હંડીયામાં વ્યાપેલા કામાગ્નિના તેજમાં અંબએલો તું શાંતિ રાખી=મનને ધણું ફેરવી સભોગ મુખની ખોડનું પરિણામ બે? અને હું મૂર્ખા! જોનું ચરિત્ર સારી રીતે નિહાળ? ૨૮૧

નોટ.—ભિત્તિ (ભિદ્ ક્તિન્) સ્ત્રી. ત્તિ: ખોડ, એળ પૃ ૯૭૧. લિખ્ (લુદા૦ પર૦ સેદ્ લિખતિ) સભોગ કરવો. પૃ ૧૧૧૭. દેવ (દિવ્ અન્) પુ૦ વ: બાળક, મૂર્ખા, પૃ. ૧૧૧ ર (ન હ) પુ૦ ર: કામદેવનો અગ્નિ પૃ ૧૦૭૯ મા (મા અહ-ટાઈ) સ્ત્રી૦ મા૦ કાંતિ તેજ. પૃ ૯૬૫. મી (મી ક્ષિપ્) સ્ત્રી૦ ખીક, લય, પૃ. ૯૭૩. રત (રમ્ ક્ત) ત્રિ૦ અનુરકત, આમકત, મૈથુન, પૃ. ૧૦૮૪. દેવ (દિવ્ અન્) ક્ત્રી૦ ધંડિય, પૃ. ૧૧૧ નિર્વૃત્તે (નિર્ વૃ ક્તિન્) સ્ત્રી૦ સુખ. નિર્વૃત્તિ (નિર્ વૃન્ ક્તિન્) સ્ત્રી૦ ક્ષ્ણ, પરિણામ, પૃ. ૭૧૬ રામાયણ. રામા (રમતેડન્યા) સ્ત્રી૦ નારી, સ્ત્રી, પૃ. ૧૦૯૭. રામાયા:-અયનં ચરિત્રં રામાયણં, આ તમામ શબ્દો માટે શબ્દ ચિંતામણિના ઉપર જગ્યાએલા પૃષ્ઠા બુઝો.

(માધવઉવાચ):—

ચતુષ્ઠ. ૧

પ્રીતમ પોદ્યો મહલ મઝારિ, પુહુપ કરંડ પઠાવઠ નારિ;

ઉપરિ સંકર પદ્મગ રાજિ, ચંપક લિખીયો કહો કુણુ કાજિ. ૨૮૨

૨ (કામકંઠલાઉવાચ):—ઉત્તર.

મયણુ બાણુ લય શંકર લિખઈ, પરિમલ જાઈ પવન અહિલખઈ;

લિખીઉ ચંપક ભમર ભયેણુ, એ ત્રણિહુ પ્રી લિખિયા તેણિ. ૨૮૩

૧ અર્થ:—પ્રીયતમ મહેલમાં સુતો છે અને સ્ત્રી પુષ્પનો કંડિયો મોડલે છે પરન્તુ તેણે તેના ઉપર શંકર, શેષનાગ, અને ચંપકનો છોડ શા માટે ચિતર્યો તે કહો ? ૨૮૨

૨ અર્થ:—મહનબાણુ (કામદેવ) કુસુમાયુધ હોવાથી પોતાના હથિયાર ભૂત પુષ્પ લઈ લેય તેટલા માટે તેના શત્રુ શંકરને ચિતર્યો, પુષ્પમાંની સુગંધ પવન ન લઈ જાય તેટલા માટે પવનનો શત્રુ સર્પ ચિતર્યો, કારણ કે તે પવન બુદ્ધ-પવનને ખાનાર કહેવાય છે. જેથી પુલની સુગંધ ઝોડી થાય નહી, અને ભ્રમર પુષ્પમાંની કેસર ખાઈ ન જાય માટે ચંપકનો છોડ ચિતર્યો કારણ કે લોકાક્રિતામાં ' ચંપકના છોડ ઉપર ભમરો ન જાય ' એમ કહેવાય છે. હે પ્યારા ! એ કારણોથી તેણે એ ત્રણે કહ્યા ઉપર ચિતર્યા. ૨૮૩

(૧) * પુદ્ધિ + પુદ્ધિઓ I ઉદ્યો (૨) I હિ (૩) * + પુષ્પ. x પુહુવ I પુષ્પ (૪) + ઉ (૫) * હુ I કહો. (૬) * + દિણિ

૧ (માધવઉવાચ):— પ્રશ્ન:—

× સુંદરી રચણી વિરહ વ્યાકુલી, વીણ વગ્નવધ સુંકઈ વલી;

લિખઈ ભુયંગમ સિંહ કેસરિ, ને કિણિ કારણ કહિ સુંદરિ. ૨૮૪

૨ (દામાઉવાચ):— ઉત્તર:—

× વાઈ વીણ ગંભણ નિસિ દાંડિ, નાદ રંગિ થંભિઉં નિસિરાજ;

પીઈ વહંતુ પન્નગ વાઈ, સિંસિ વાહણ મૃગ નાસી જઈ. ૨૮૫

૧ અર્થ:—રાત્રિમાં વિયોગથી અકળાએલી સુંદરિ વીણા વગાડે છે અને મૂકી દઈ સર્પ અને કેસરિસિંહ ચિતરે છે તો તું હે સુંદરિ! તેનું કારણ શું તે કહે? ૨૮૪

૨ અર્થ:—વિયોગ દુઃખથી દુઃખિત થએલી સુંદરિ રાત્રિ વિતાવવા માટે વીણા વણાગે છે અને તેના આનંદદાયક સ્વરથી રાત્રિનો રાજા (ચંદ્ર) થંભાઈ ગયો આમ ધણે વખત વીણા વગાડ્યા પછી સ્ત્રીએ ચંદ્ર સામુ જોયું તો તેને જણાયું કે ઓહો! આતો મારી વીણાના સુંદર સ્વરમાં મુગ્ધ થઈને ચંદ્ર ઉભો રહ્યો છે તેથી રાત્રિ ખુટતી નથી એવું વિચારી તેણે સર્પ અને કેસરિસિંહ ચિતર્યો અર્થાત્ પવન વિના સ્વર દ્વર સુધી જઈ શકતો નથી માટે વીણાના અવાજને લઈ જનાર પવનનો નાશ કરવા સર્પ ચિતર્યો કે જેથી ચંદ્રમા વીણાનો સ્વર સાંભળી શકે નહો અને કેસરિસિંહ ચિતર્યો તે એવા હેતુથી કે ચંદ્રનું વાહન હરણ તેને દેખી ભયभीત થઈ નાશી જાય તો ચંદ્રમાનો તુરત અસ્ત થતાં દિવસ થાય. ૨૮૫.

(૧) I ગયણ. (૨) I ગાજ. (૩) I થંબ્યો. (૪) I પીયે.
(૫) I મ. (૬) I રાગિ. (૭) I નાહો. (૮) I મ.

(માધવઉવાચ):—

ગાહા ૧

સંજ્ઞાવંદન સમયે, ચાલા દટ્ટુણ અંશરં રત્તં ।

હસિયા પુણો વિસન્ના, પુણ હસિયા કવણકજ્જેણ ॥૨૮૬॥

(કામકંદલાઉવાચ):—અંખર વસ્ત્રં રક્તં દૃષ્ટવા.

૧ સંજ્ઞાવન્દન સમયે, ચાલા દટ્ટુ અશ્વરં રક્તમ્ ।

હસિતા પુનઃ વિપન્ના, પુનઃ હસિતા કિમ્ કાર્યેન ॥૨૮૬॥

અર્થ:—સંધ્યા વંદન વખતે (સાંજે) આળા આકાશ રાતુ જોઈને હસિ વળી દુખીત થઈ, અને વળી હસિ તે શું કામ ? ૨૮૬

કામકંદલા કહે છે કે—સંધ્યા વંદન વખતે આકાશ રાતુ જોઈને ખાલા હસિ તે એ હેતુથી કે તું મારા રક્તવસ્ત્ર જેવું થવા જાય છે અને મારા કોસ્તુખીક વસ્ત્રની શોભા ધારણ કરવાનો પ્રયત્ન કરું છું પણ શું એ શોભા તારામાં આવી શકવાની છે ? કદી નહીં, પછી થોડીવારે આકાશનો રંગ બદલાઈને વધુ રાતો થયો એટલે એવો વિચાર આવ્યો કે ખરેખર આતો વધારે રાતુ થયું તેથી મારા રક્ત વસ્ત્રની શોભા જરૂર હરિ લેય એમ લાગે છે એથી તેને ખેદ થયો. દુઃખીત થઈ વળી થોડીવાર થતા અને સંધ્યાનો રંગ ઝાંખો પડતાં હસિ તેનું કારણ એ છે કે અરે વળી સંધ્યા મારા રક્તવસ્ત્રની શોભા કુટી લેવાની તૈયારી કરતી હતી પરંતુ તે પહેલાં જ તે નિસ્તેજ-શોભા વિનાની થઈ ગઈ

(ભાધવોવાચ પ્રશ્ન):—

ગાથા ૧

×, વાલા ચંકમતી પપ્પ પપ્પ, કીસ કુણડ મુદ્ધમંગમ્ ।

૨ (કામકંદવોવાચ) ઉત્તર:—

નૂળં રમણપણ્ણે, મેહલયા છિજ્જઈ નહપંતિ ॥૨૮૭॥

(ભાધવોવાચ):—

। ગાર્દુલવિક્રિત કાવ્યમ્ ૩ ।

* કાચિત્ કાન્તા રમણવસતૌ પ્રેષયન્તી કરણં,

સા તન્મૂલે સમયમાલિખદ્વ્યાલમસ્યો પરિષ્ઠાત્ ।

ગૌરીનાથં પવનતનયં ચમ્પકં ચાસ્યભાર્ગ્વ,

પ્રચ્છન્યાર્યાન્પ્રતિ કથમિદં મહિનાથઃ ક્વીન્દ્રઃ ॥૨૮૮॥

૧ વાલા સંક્રમતે પદે પદે, કસ્માત્ કરોતિ મુલમંગમ્ ।

અર્થ:—બાળા પગલે પગલે ચાલતાં મુખ (મોઢું) કેમ ક-
ટાણું કરે છે ?

૨ નૂળં રમણપ્રદેશે, મેહલયા છિજ્જતે નહપંતિ ॥૨૮૭॥

અર્થ:—નીશ્ચયે કરીને બાળાના પેદામાં કદોરાથી છેદ થાય છે,
અર્થાત્ કદોરા ઘસાય છે. તેથી અને રતિ ઉત્થાન સ્થાનમાં નખ
પંક્તિથી છેદ થયો છે માટે બાળા મોઢું કટાણું કરે છે. ૨૮૭

૩ અર્થ:—કાઈ સ્ત્રી પતિના વાસસ્થાનમાં પુષ્પકર, મોહલતાં
તેણીએ ભયભીન થઈને ઐના દાંડણા ઉપર સર્પ, ગૌરીનો પેતિ શંકર,
પવન પુત્ર હનુમાન, અને ચંપક ચીતરો, કવિઓમાં ઈદ મહિનાથ
શાન્ત ચિત્તવાળા! માણસોને પુછે છે કે આનું રહસ્ય શું ? ૨૮૮

(કામકંઠલાઉવાચ):—

કંડિયામાંના કુલોની સુગંધ પવન લઈ ન જાય માટે સર્પ,
કામદેવ પોતાના હથિયાર રૂપ કુલ ન લઈ લેય માટે શંકર,
સૂર્ય પોતાના કીરણોથી કુલ શોષાવી-સુકાવી ન નાખે માટે પવન
પુત્ર હનુમાન, (લૌકિકમાં એવી કથા પ્રચલિત છે કે જ્યારે
હનુમાન જન્મ્યો ત્યારે સૂર્યને ખાઈ જવાનું વિચારથી પકડવા
માટે તૈયાર થયો હતો તેથી તેને સૂર્યને ડરાવવા માટે હનુમાન
ચિતર્યો] અને કુલમાંની કેસરા ભમરો ન લઈ જાય માટે અંપક.

(માધવઉવાચ):—

ગાહા ૧

* વાલાપિયેન મણિયં તુજ્જમુહં પુણ્ણચંદસારિચ્છં ।

તા કીસ મુદ્ધમુહિ, જલેન પક્ષ્વાલણ વચ્ચં ॥૨૮૯॥

નોટ:—અત્રે આપેલા ૨૮૮ માં શ્લોકનું તદ્દન અધુરું અને અશુદ્ધ
એક ચરણ શ્લોકની બાબુમાં બતાવેલા નિશાનવાળી પ્રતિમાં આપેલ
હતું તે શ્લોક શોધ કરતાં સુભાષિત રત્નભાંડગાર નામક સંગ્રહ ગ્રંથના
પ્રકરણ ૪ થામાં પૃષ્ઠ ૧૯૯ મેં ૮૪ મો, શ્લોક મળી આવ્યો તેથી
અત્રે એ ત્રુટી પૂર્ણ કરી છે. સુભાષિતમાં શ્લોકની શરૂઆતમાં આટલો
પાઠ ભેદ છે:—કાચિદ્ વાલ્મી રમણ વસન્તિ. આ શ્લોકનું સ્વરૂપ
બતાવનાર પાછળ આવી ગએલ ગુજરાતિ પદ્ય બુચો ૨૮૨ અને
૨૮૩ મું.

૧ વાલાયા: પ્રિયેન મણિતં, તવમુખં પૂર્ણચંદ્ર સદશમ્ ।

તર્હિ કસ્માત્ મુધ્ધમુખી, જલેન પ્રક્ષાલયસિ વદનમ્ ॥૨૮૯॥

અર્થ:—બાલાના પતિએ કહ્યું કે તારું મુખ પૂર્ણચંદ્ર (પૂનમના

(કામકંઠલાઉવાચ):—મુહુર્ત કાળ લાગુ છઈ (તેથી) ઇતિ બાવ:

ચઉપધ.

૮ કેસરિ સિંઘ અનર્થ પાળ્યો, કુપન્નગ નઈ પંખઈ ભર્યો;

કામકંઠલા રતિ આશુહાર, સભ્યા વલી સોલહ મિશુગાર. ૨૬૦

(ભાધવઉવાચ):—

ગાઠા. ૧

વહુવાસરમિ પત્તં, વલ્લહં દૃઢુણ રંજિયાવાલા ।

કંઠિવિલગ્ની સુતા, નદુ રમિયં કવણકજ્ઞેણ ॥૨૯૧॥

(કામકંઠલાઉવાચ):—આઘાનવત્તી. ગર્ભવતિ હોવાથી.

(ચાલુ પ્રતિમાં ઉપરની ગાથા પછી આગળ લખાઈ ગયેલી ૨૭૯ મી કડી છે.)

ચદ્ર) જેવું છે તો હે સુંદર મુખવાળી ? તું શા માટે પાણિથી મોઢું સાફ કરે છે ? ૨૮૯

જવાબમાં—મુખ ઉપર મેશ લાગી છે માટે તે સાફ કરું છું કે તમે મારા મુખ સાથે કલંકિત ચદ્રને સરખાવી શકો નહીં અર્થાત્ મારૂં મુખ ચંદ્ર કરતાં સુંદર અને સ્વચ્છ છે તે તમને જણાવવા આ લાગેલી મેશ સાફ કરવા પાણીથી ઘોઉં છું.

૧ વહુવાસરે પ્રાત્તં, વલ્લમં દૃઢુ રંજિતાવાલા ।

કળ્ઠં વિલગિત્વા સુતા, નલ્લુ રમિતં કિં કાર્યેન ॥૨૯૧॥

અર્થ:—વડાલાતે થણે દિવમે આવેશે જોઈને બાળા આનંદીત થઈ અને ગળે વળગી ને સુતી પરંતુ સંભોગ ન કર્યો તેનું કારણ શું ? ૨૯૧

(માધવોવાચ):—

દૂહા. ૧

૮ હું તુજ પુછું હે સખિ, ધન નર કીસિ અવત્ય;
પાણિ પીવઈ મૃગ જ્યું, જનહુ (જ)ન વો (જો)કઈ હત્ય. ૨૯૨
રાતોથો પરનારીસું, ચલણ કહ્યોથો સત્યિ;
હું રૂની ઉણિ લૂહિઉ, કજ્જલ લગ્ગઉ હત્યિ. ૨૯૩

*(કામકંઠલાઉવાચ):--૦૦૦

ગાથા ૨

મુક્તાફલં ન ચિણઈ, તારાપટિર્વિવમ્બોલિહ હંસો ।
દુજ્જળ જળેહિં ધટ્ટો, ન વિસાસઈ સજ્જળે સયળે॥૨૯૪॥

૧ અર્થ:—હે સખિ ? હું તને પુછુ છું કે આ પુરૂષ કેવિ અવસ્થા-
વાળો હશે કે જે હરણની માફક પાણી પીયે છે અને માણસ માણસ
પ્રત્યે હાથ જોડે છે. ૨૯૨

જે પરજી ઉપર આસકત હતો અને જેને સાથે ચાલવા કહ્યું
હતું, હું રડી એણે લુછી નાખ્યું, અને હાથે કાજળ લાગ્યું. ૨૯૩

૨ મુક્તાફલં ન ચિનોતિ, તારાપ્રતિર્વિવ ભ્રમિતઃ હંસઃ ।

દુર્જનજનૈઃ ઘૃષ્ટઃ, ન વિશ્વસતિ સજ્જને સ્વજને ॥૨૯૪॥

અર્થ:—તારાના પ્રતિબિંબથી ભ્રમિત થએલો હંસ મોતી ચણતો
નથી. અર્થાત્ પાણિમાં પડતાં તારાના પ્રતિબિંબથી ભુલથાપમાં પડેલો
હંસ મોતીને તારાના પ્રતિબિંબ સમજીને ખાતો નથી. તેવી રીતે
દુર્જન મનુષ્યના સહવાસમાં આવી વિપરીત વિચારો બાંધી નિર્લજ્જ
થએલો માણસ સારા માણસોમાં અને સગાં માણસોમાં વિશ્વાસ
કરતો નથી

નોટ.—ઉપર આપેલી ૨૯૨ અને ૨૯૩ ની કડિઓનું રહસ્ય
અને પ્રત્યુત્તર વિદ્વાનોએ વિચારવો.

(ભાધવોવાચ):—

(ગાથા)૧

અવલાદલ મુહવન્ના, ઉત્તંગા દોવિ જોવ્વળારંધે ।

મયળરાય પડિમહા, કાલમુહા કેળ કજ્જેળ ॥૨૯૫॥

(કામાઉવાચ):—

(ગાથા)૨

પડંઠાળ કટ્ટમેહો, અહરે સિંગાર લોચના લટ્ટા(હ) ।

કંચૂ(યં) મીડિ મુ વદ્ધા, કાલમુહા તેળ કજ્જેળ ॥૨૯૬॥

૧ અવલા દલ મુહવર્ણો: ઉત્તુંજ્ઞા: દ્વાવપિ ચૌવનારમ્મે ।

મદનરાજ પ્રતિમહા:, કાલમુહા: કેન કાર્યેન ॥૨૯૫॥

અર્થ:—સ્ત્રીના ઇન્દ્ર પર્વતો અર્થાત્ મેરૂ પર્વત જેવા વર્ણવાળા એ પર્વતો અર્થાત્ એ સ્તનો ચૌવનના પ્રારંભમાં ઉચ્ચ હોય છે કે જે વસન્ત ઋતુની શોભાના પ્રતિમહ અર્થાત્ વસન્ત ઋતુની શોભાને ઠરાવી દેનાર છે છતાં કાલા મુખવાળા શું કામ થયા છે. ૨૯૫

૨ પ્રતિષ્ઠાનં કપ્પ મેઝહો, અધરે સુંજ્ઞાર: લોચને લટ્ટે ।

કંચુકં મીડિ મુ ! વદ્ધૌ:, કાલમુહા: તેન કાર્યેન ॥૨૯૬॥

અર્થ:—અહો અમારે રહેવાનું સ્થાન કંઈમથ છે (દયાનાર) અને હોહને તો સુંદર શોભા તથા નેત્રો પોતાની વિશાળતાથી શોભિ રહ્યાં છે અને અમને કાંચળીથી ખેંચીને બાંધી દીધા છે એવા ખેદ ભર્યા વિચારથી શ્યામ મુખવાળા થઇ ગયા છે. ૨૯૬

ગાથા^૧

કિં તુઅઈ કડિ નહુ તુડઈ, જહણ ભારેણ નાભિમંડલયં ।

મજ્જણમણ વિહિણા, રોમાવલિયંભયં દિન્નં ॥૨૯૭॥

(માધવોવાચ):—

દૂહા. ૨

૮ પસુ જેમ પુલંદો જલ પીયછ, પંથી કહિ કારણુ કવણુ;

કવિ વો કરંવીય કબજલે, મુધહુઅ સંતિ વા(ચા) રેઇ. ૨૯૮

(કામકંઠલાઉવાચ):—

૧ કિં તુદતિ કાટિ ન સ્વલુ જુટતિ, જઘન ભારેન નાભિમણ્ડલમ્ ।

મંગમયેન વિધિના, રોમાવલિસ્તંભઃ દત્તઃ ॥ ૨૯૭ ॥

અર્થ:—તારી કેડો અને નાભિમડલ જઘન (જગ) ના ભારથી હું ધારં છુ કે તુટિ જતી નથી પરંતુ શું પીડાતી નથી? અર્થાત્ જરૂર પીડાય છે. એટલાજ માટે વિધિએ કેડ અને નાભિમડલ તુટિ જવાના ભયથી રોમાવલિ (સુંદર સુદ્ધમ વાળ ઓણિ) રૂપિ થાંભલો દીધો. છે. અર્થાત્ તારી કેડો બહુજ પાતળી અને જગો પુષ્ટતાથી ગોલિ રહી છે. ૨૯૭

૪ નોટ—દૂહાનું ઉત્તરાર્ધ અશુદ્ધ છે અને બીજી કેડ પ્રતિમાં તે ન હોવાથી સુધારી શકાયો નથી અને અર્થ આપી શકાયો નથી

(માધવોવાચ):—

ગાથા ૧

અંબા ? અચ્ચરિઅચરિયં, વિદુરા રોવંતિ મુત્તિયામાલા ।

વિદુરા કુંચિયવદ્ધા, બંધનમયેણ વિહર ચાલા ॥૨૧૧॥

(કામકંઠલાઉવાચ):—

ઉત્તર:—ખાળા સ્નાન કરી રહી એટલે વેણિ (ચોટલા) ના વાળ ખસા ઉપર છુટા પડેલા છે તેમાંથી પાણિના બિંદુઓ હૃદય ઉપર થઇને ટપકે છે તે મોતિની માળાની માફક શોભિ રહ્યાં છે પરંતુ ન્યારે એ છુટા પડેલા વાળને ગોળ વાળીને બાંધ્યા અર્થાત્ અંબોડો વાળ્યો, ત્યારે ખાળા જાણે પોતે મોતિની માળાથી બંધાઈ જશે એવા ડરથી બીહવા લાગી—ધ્રુજવા લાગી. અર્થાત્ ખાળા સ્નાન કરીને ઉઠી તેથી ટાઢ વાવા લાગી તેથી ધ્રુજવા લાગી. તે જાણે પોતાના વાળ બંધાયા તેમ પોતે પણ બંધાઈ જશે કે શુ ? એવા ભયથીજ ધ્રુજતી હોય નહીં ? ૨૬૬

૧ અમ્બા ? આશ્ચર્ય ચરિતં, વિદુરાઃ રુદન્તિ મૌક્તિકામાલા ।

વિદુરાઃ કુંચિતવદ્ધાઃ, વન્ધનમયેન વિમેતિવાલા ॥૨૧૧॥

અર્થ:—હે માતા ! એક આશ્ચર્યની વાત છે કે છુટા પડેલાઓ રડવા લાગ્યા અને તેના અશ્રુ બિંદુઓ ખાળાના કંઠમાં મોક્તિક માળાની માફક શોભવા લાગ્યા અને ન્યારે છુટા પડેલાઓને ગોળ વાળીને બાંધ્યા ત્યારે ખાળા પોતે બંધાઈ જશે તેવા ભયથી બીહવા લાગી—ધ્રુજવા લાગી. ૨૬૯

(માધવોવાચ) :—

ગાથા ૧

ગયદંત પિટ્ટિભિન્નં, દડ્યં દટ્ટૂણ રણમજ્જમ્મિ ।

હું તુઝ પૂછું હે સખી, હસિત્તણ રુઝા કવ્વળકજ્જેણ ॥૩૦૦॥

(કામકંઠલાઉવાચ) :—

ગાથા ૨

હસઈ સા વાલ પુણાવિપુણરોવઈ,

પેક્કિવત્તં અચ્ચરિય પિત્તમુહં જોવઈ ।

સુરયસંભોગ સુતિક્કવપયોહરા,

કિણ્ણ ઉક્કંત ગયદંત ફુટ્ટં ઉરં ॥ ૩૦૧ ॥

૧ ગજદન્ત પૃષ્ઠભિન્નં, દયિતં દટ્ટુ રણમચ્ચે ।

..... હસિત્વા રુદિતા કિમ્ કાર્યેન ॥૩૦૦॥

અર્થ:—હે સખિ હું તને પૂછું છું કે રણસંગ્રામમાં જે હાથિને
 હમન કરતો તે હાથીની પીઠથી બેઠાઈ મચ્છેલા પતિને જોઈને તું હસિ
 ને રડી તે શું કામ ? ૩૦૦

૨ હસતિ સા વાલા પુનરપિ પુનઃ રુદતિ,

પ્રેક્ષયિત્વા આશ્ચર્યં પતિમુખં દ્રશ્યતિ ।

સુરતસંભોગ સુતિક્ષ્ણ પયોધરૌ,

કિણ્ણ ઉત્ક્રાન્ત ગજદન્ત સ્ફુટિતં ઉરઃ ॥૩૦૧॥

અર્થ:—તે બાળા અત્યંત ઉત્કંઠાથી અથવા ન સહન થઈ શકે
 તેવા સુરત સંભોગ વખતે હાથિના દાંત જેવા ઉંચા મુંદર સ્તનો જે
 પતિની છાતીથી દબાતા હતા તેજ પતિનું હૃદય હાથીની પીઠને ધક્કે
 લાગતાં પડે ગયા બાદ તેની લાત વાગવાથી ચિરાઈ ગયું તે આશ્ચર્ય
 જોઈને વળી વળીને હસે છે અને મૃત પતિનું મુખ જોઈ તેના વિ-

(કામા પ્રતિ માધવોવાચ):—

ગાથા ૧

ચિત્તંગહે લિહિયં, પાવકપસરેઈ રચણિમજ્જમ્મિ ।

વાલા ગહિજ્ઞ કરં, ન મુક્કઈ છંડઈ પાળા ॥૩૦૨॥

(માધવોવાચ):—

ગાથા ૨

અંવા ! અચ્ચરિઅ ચરિયં, કાણામહિલાણ કુણઈ પિમ્મં ।

કર છંદ્દેઅં સવણગહિયં, અહરં છંદ્દિજ્ઞ ચુંવિઅં નયણં ॥૩૦૩॥

યોગથી અને પતિ મરવાથી પ્રાપ્ત થએલા વૈધવ્યના દુઃખથી વળી વળીને રહે છે. ૩૦૧

(૧) * મિત્તિમ્મિલિહિયચિત્તં, (૨) * નયર.

૧ ચિત્રં ગૃહે લિખિતં, પાવકઃ પ્રસરતિ રજનિમધ્યે ।

વાલા ગ્રહિત્વા કરં, ન મુશ્વતિ ત્યજતિ પ્રાણાન્ ॥૩૦૨॥

અર્થ:—ધરની અંદર ચિત્રેલું ચિત્ર રાતે ફેલાએલા અગ્નિથી ધર બળી જવા છતાં તે તે ભિંતનો ત્યાગ કરતું નથી તેમ બાળા હાથ પકડ્યા પછી પ્રાણ ત્યાગ કરે છે પણ હાથ છોડી દેતી નથી. અર્થાત્ બાળાએ હૃદયથી પ્રેમ કરીને બે હાથ ગાળ્યો અર્થાત્ પરણી તો પછી પ્રાણ ત્યાગ કરે છે પરંતુ હાથ મુકી દેતી નથી અર્થાત્ સ્વીકારેલનો ત્યાગ કરતી નથી. ૩૦૨

૨ અસ્વા ? આશ્ચર્ય ચરિતં, કાણામહિલાનાં કરોતિ પ્રેમમ્ ।

કરં ત્યક્ત્વા શ્રવણગ્રહિતઃ, અહરં ત્યક્ત્વા ચુશ્વિતં નયનમ્ ॥૩૦૩॥

અર્થ:—હે માતા ! આશ્ચર્યની વાત છે કે તે કાણિ સ્ત્રીની સાથે પ્રેમ કરે છે અને તેણે હાથ છોડીને કાન પકડ્યો તથા હોઠે ચુંબન કરવાનું મુકીને નેત્રને ચુંબન કર્યું ? ૩૦૩

૧ (કામકંઠલાઉવાચ):—

ચુંખીયા નયણ તિણ કાજિ મિત્રાં તણુઇ,
રીઝવણ પ્રીયછલ રાખવા આપણુઇ,
કંત સંતોષિયો મિત્ર નહુ લિખિઓ,
એમ અચરિજ મઈ તું પેખિઉ હે સખી.

૩૦૪

૧ અર્થ:—તેણે મિત્રોને ખુશી કરવા અને પ્રીય માણસને પોતાને સ્વાધીન રાખવા નેત્રોને ચુંખન કર્યું, અને પોતાની સુંદરતાથી તેણીને સંતોષ પમાડ્યો પરંતુ તેમાં મિત્રો સમજી શક્યા નહીં હે સખિ એ પ્રમાણે તેં આશ્ચર્ય જોયું. ૩૦૪

નોટ:—અત્રે ઉપર આવેલી ૩૦૩ ની ગાથાનું રહસ્ય મને નિચે પ્રમાણે સમજાય છે.—

‘તે દાણી સ્ત્રી ઉપર પ્રેમ કરે છે’ એટલે જેનું મન અને નેત્રો એક પતિ શિવાય બીજા તરફ જતાં નથી એવી સુદૃઢ પ્રેમવાળી સતી સ્ત્રી ઉપર તેણે પ્રેમ કર્યો

‘હાથ છોડીને કાન ઝાલ્યો’ એટલે પોતે મિષ્ટ વચ્ચેથી સ્ત્રીને મુગ્ધ કરી દીધી કે જેથી તે સ્ત્રી પતિના મુખમાંથી સપ્રેમ શુ વચન નિકળે છે તે સાલગવા સદા ઉત્કટિત થઈ રહે અર્થાત્ પતિના વચનનું પાલન કરનારી

‘હોઠ છોડિ નેત્રોનું ચુંખન કર્યું’ એટલે પોતે તેના તરફ સપ્રેમ જોતાંજ તેનાં નેત્રોને આકર્ષી લીધાં અર્થાત્ સ્ત્રી બીજા તરફ નજર પણ ફેરવતી નથી, બીજા સામું જોતી નથી.

ઉપરોક્ત કથનનો સારાંશ એટલોજ છે કે—તે સતી સ્ત્રી પોતાનાં મન કાયાથી પતિ શિવાય બીજાને ચાહતી નથી અને પતિનું વચન પાલવામાં તૈયાર રહી પતિ શિવાય પ્રેમદષ્ટિથી કોઈના સામું જોતી નથી

(માધવોવાચ):—

ગૂઢા. ૧

વન રિપુ તસ રિપુ, તાસ રિપુ, તસ રિપુ હાર પીએણુ;

જઇ તાણુ મૂંકી ધાહડી, તાં મૂંકી પ્રી પીએણુ. ૩૦૫

(કામકંઠલાઉવાચ):—શંકર-મહાદેવ.

૨ (માધવોવાચ):—

માલા સુંદર ઈમ ભણુઇ, કિણુ ગુણુ મુંકી ધાહ;

સુર તેત્રીસા રિપુ ધવલ, તસુ વાહણુ રિપુ સૌં (ક) હિ. ૩૦૬

(કામકંઠલાઉવાચ):—વાઘના ભયથી હરણુ નાસી ગયું.

૧ અર્થ:—વનનો શત્રુ, તેનો શત્રુ, તેનો પાણુ શત્રુ, તેના શત્રુ રિપિ હાર જેને પ્રીય છે, એવો તે જેના તરફ દોડ્યો તે પતિએ પ્રીય-તમાનો ત્યાગ કર્યો સમજવો. ૩૦૫

જવાબ:—વનનો શત્રુ અગ્નિ, અગ્નિનો શત્રુ મેઘ, મેઘનો શત્રુ પવન, પવનનો શત્રુ સર્પ તેજ હાર જેને પ્રીય છે તે જેના મનમાં વસ્યો અર્થાત્ મહાદેવ જેના મનમાં વસ્યો તે પુરૂષે સ્ત્રીનો ત્યાગ કર્યો સમજવો કારણ કે મહાદેવ કામદેવને બાળી મુકનાર હોવાથી જ્યાં શંકર વસે છે ત્યાં કામદેવ રહી શકતો નથી અને કામદેવ રહ્યો નહીં તો તેને ઉત્પન્ન થવાનું સ્થાન સ્ત્રી, તેનો તો તે ત્યાગજ કરે છે, અર્થાત્ જેના મનમાંથી કામદેવનો નાશ થયો તે ત્યાગધર્મ સ્વીકારે છે.

(૧) I સિંગાલા સુંદર ભાણે. (૨) I તેણે તેત્રીસાં ધુરિ (૩) I સાહિ.

૨ અર્થ:—માલાસુંદર એમ કહે છે કે—તેત્રીસ કરોડ દેવતાઓના શત્રુનું વાહન તેનો શત્રુ કાણુ? કે જેનાથી તેણે દોટ મૂકી. ૩૦૬

જવાબ:—તેત્રીસ કરોડ દેવતાનો શત્રુ મહાદેવ તેનું વાહન પોદિંગે!

૧ (માધવોવાચ):—

તૂંગી મંડણ તાસ રિપુ, તસ રિપુ ઘાલઈ મુજ,

ઈંદ્રહ વાહણ અહિ ઉસણ, સો પહિરાવું તુજ. ૩૦૭

(કામકંદલાઉવાચ):—ચૂડો.

૨ (માધવોવાચ):—

ઈંદ્ર વાહણ અહિઉસણ, સો સઘલાં કરિ હોઈ,

જિણ દીઠઈ કંચણ ગલઈ, કંતા ? દેઈ સોઈ. ૩૦૮

(કામકંદલાઉવાચ):—સોહાગ=સૌભાગ્ય. સિંદૂર.

તેનો શત્રુ વાધ, તેના ભયથી તેણે દોટ મુકી, અર્થાત્ વાધના ભયથી હરણ નાસી ચ્યુ અથવા ચંદ્રનું વાહન હરણ તે વાધના ભયથી નાસી ગયું એટલે ચંદ્ર અસ્ત થઈ ગયો.

૧ અર્થ:—રાત્રિને શોભાવનાર, તેનો શત્રુ, અને તેનો શત્રુ તે મને ઈંદ્રવાહનનો અહિ દશન આપે તો તને પહેરાવું. ૩૦૭

જવાબ—રાત્રિને શોભાવનાર ચંદ્ર, તેનો શત્રુ રાહુ, અને તેનો શત્રુ વિષ્ણુ-કૃષ્ણ, તે જે મને ઈંદ્ર વાહન (ઐરાવણહાથી) ના વાંકા દાંતનો બનેલો આપે તો તને પહેરાવું, અર્થાત્ ચૂડો પહેરાવું.

૨ અર્થ—હે વહાલા ! ઈંદ્ર વાહનના વાંકા દાંતનો બનેલો તો સઘળાના હાથમા હોય છે પરંતુ જેના દેખવાથી સોનું ગળી જાય છે તે મને આપો. ૩૦૮

જવાબ:—ઈંદ્ર વાહન હાથી તેના વાંકા દાંતનો બનેલો ચૂડો તો વાધના હાથમા હોય ૭ પ'તુ જેને દેખવાથી સોનું ગળી જાય છે તે

૧ (માધવોવાચ):—

સારંગ સુત વાહણુ ઘરણી, આસણુ અસણુ ન અંગિ;

સારંગ સળદ મહુલિયાં, પાડોસણિ સુરંગિ.

૩૦૯

(કામકંઠલાઉવાચ):—ખાવીહો=ખાપીહો, બપૈયો.

૨ (માધવોવાચ):—

સારંગ સુત ઉરિ સુલખ્યણુ, સારંગ હીતી હોઈ;

જિણુ દીઠાં સારંગ રખઈ, થારઈ હોઈ તો દોઈ.

૩૧૦

(કામકંઠલાઉવાચ):—સારંગી.

*સિંદૂર સોભાવ્યતું ચિન્હ મને આપો

૧ અર્થ:—લક્ષ્મી પ્રત્યે પ્રેમ રાખનારનો પુત્ર અને તેનું વાહન તેની સ્ત્રી કે જે ખાતી કે બેસતી નથી, તેને અંગમાં (શરીરમાં) ઉત્પન્ન કરનાર ચિત્રવિચિત્ર શબ્દ મુકનાર અને જેની પાડોશણુ સુરંગી છે ? ૩૦૯

જવાબ:—લક્ષ્મી પ્રત્યે પ્રેમ રાખનાર કૃષ્ણ તેનો પુત્ર પ્રદ્યુમ્ન (કામદેવ) તેનું વાહન મકરંદ મોગરાના છોડની સુગંધ તેની અનુગામિની રતિ-પ્રીતી તેને સાંગમાં ઉત્પન્ન કરનાર જે ચિત્રવિચિત્ર શબ્દ મુકે છે અને જેની પાંખો નારંગીના રંગ જેવી છે તે બપૈયો.

* નોટ—સિંદૂર પ્રાચિન કાળમાં સ્ત્રીઓના સેંથામાં શણગાર તરીકે પૂરવાનો રીવાજ સુપ્રસિદ્ધ છે અને વર્તમાનમાં દાક્ષિણાત્ય વનિતાઓ સેંથામાં સિંદૂરની લીટી કરે છે પરંતુ ગુર્જર વિગેરે દેશોની વનિતાઓ માથે વસ્ત્ર ઓઢતી હોવાથી તે સિંદૂરની લીટી રહી શકે નહીં માટે કરતી નથી.

૨ અર્થ:—તારા હૃદયને શોભાવનાર સારંગનો પુત્ર કે જે સાર-

૧ (માધવોવાચ):—

જલ સુત તાસ સુત, સુત સૂ વલ્લહી મ મંડિ;

હરણાખી પ્રિય ધમ લણુધ, કઇ છંડસિ કઇ છંડ. ૩૧૧

(કામકંઠલાઉવાચ):—લુચ્ચા માણસની સંગત. આસુરી માણસની સંગત.

૨ (માધવોવાચ):—

શ્રી પતિસૂ રચ મંડણો, લોઈણુ નંદણુ નાહ;

તસુ ઉરિ બંધવ વલ્લહી, તસુ ઉપરિ ઉચ્છાહ. ૩૧૨

(કામકંઠલાઉવાચ):—નાદ=સ્વર, રાગ.

ગતો નાશ કરનાર હોય અને જેને દેખવાથી સ્ત્રી પ્રેમ રાખે તે તારી પાસે હોય તો આપ. ૩૧૦

જવાબ:—હૃદયને (કંઠને) શોભાવનાર સારંગપુત્ર (કામદેવનો પુત્ર) નાદ-સ્વર રાગ, કે જેનાથી ખેંચાઈને હરણુ સાંભળવામાં મુગ્ધ થઈ જાન લુપ્તી મરે છે, એટલે જે સારંગ-હરણુને મરવાતું કારણ છે અને જેને દેખવાથી સ્ત્રી પ્રેમ રાખે છે તે સારંગી તે જો તારી પાસે હોય તો આપ.

૧ અર્થ:—હરિણાક્ષી પ્રીયતમને એમ કહે છે કે-જલનો પુત્ર, તેનો પુત્ર, તેના પુત્રની સાથે તું પ્રેમ ન કરીશ, કર્યો હોય તો ત્યાગ કર નહીં તો હું તારો ત્યાગ કરીશ. ૩૧૧

જવાબ:—જલસુત ચંદ્ર, તેનો પુત્ર શુક્ર, (શુક્રાચાર્ય દેવોનો ગુરુ) શુક્રનો પુત્ર-શિષ્ય અસુર-(આસુરી સ્વભાવનો, દુષ્ટાચરણુવાળો માણસ) તેની સાથે મિત્રતા ન કરીશ એમ સ્ત્રી કહે છે છતાં કરી હોય તો છોડી દે નહીં તો હું તને છોડી દઈશ.

૨ અર્થ:—લક્ષ્મીના પતિનો પુત્ર, અને રમ-રતિનો મંડન, તથા

૧ (માધવોવાચ)—

ઈંદ્રહ આસન રવિ સુતન, સુગ્રીવહ ભંડાર;

એ તિને કીધા એકઠા, કહિ સખિ કઉણ વિચાર. ૩૧૩

(કામકંદલાઉવાચ):—સિંહ-કર્ણુ,.....

૨ (માધવોવાચ):—

અલિ વાહણ વાહણ નઈ ચલી,

સસિ વાહણ વાહણ ઉલખી;

ભીમ સુત ન તસુ મઈ પડિભગ્ગઉ,

રવિ ચ(ન) ઉ નંદણ કરે વિલગ્ગઉ.

૩૧૪

ભૂમિનંદનનો સ્વામિ, તેના હૃદયમાં રહેલાનો ભાઈ તેને વહાલી તેના ઉપર એની ઇચ્છા છે. ૩૧૨

જવાબ:—લક્ષ્મીપતિ કૃષ્ણ તેનો પુત્ર પ્રદુમ્ન (કામદેવ) તેનો મંડન એટલે તેને ઉત્પન્ન થવાના સ્થાનમૂત, અને ભૂમિનંદન, મંગળ તેનો નાથ (અહોતો સ્વામિ) ચંદ્ર તેના હૃદયમાં રહેલો. અર્થાત્ ચંદ્રની વચમાં દેખાતી હરિણની આકૃતિ તેનો ભાઈ હરણીયો તેને વહાલી સારંગી તેના ઉપર (તેની) ઇચ્છા છે અર્થાત્ સારંગી વગાડવાનું મન છે.

૧ અર્થ:—ઈંદ્રનું આસન, સૂર્યનો પુત્ર, અને સુગ્રીવનો ભંડાર એ ત્રણે એકઠા કરીને હે સખી! તું કહે કે તેમાં શું રહસ્ય છે. ૩૧૩

જવાબ:—ઈંદ્રનું આસન સિંહ, સૂર્યનો પુત્ર કર્ણુ, અને સુગ્રીવનો ભંડાર....., એ ત્રણે એકઠા કરવાથી, સિંહકર્ણુ.....થાય છે.

૨ અર્થ:—ભમરાનું વાહન, તેનું વાહન, તે લેવા માટે ચાલી, ચંદ્રનું વાહન તેનું વાહન, તેને તું ઓળખ, ભીમનો પુત્ર તેમાં પડીને ભાંગી ગયો, અને સૂર્યનો પુત્ર હાથે વળગ્યો. ૩૧૪

(કામકંદલાઉવાચ):—

લમરાનું વાહન કમળ, અને કમળનું વાહન પાણી, ચંદ્રનું વાહન હરણ અને હરણનું વાહન ચંદ્રનાં દીરણો. એટલે દોરડું, લીમનો પુત્ર ઘટોત્કચ, એટલે ઘડો, તે લીમ લયંકર કુવાની અંદર પડીને લાંગી ગયો અને સૂર્યનો પુત્ર શનિ એટલે ચી-કણો કાઢવ હાથે લાગ્યો. અર્થાત્ હું પાણી ભરવા માટે ઘડો અને દોરડું લઈને ગયું પરંતુ ઘડાનું મોઢાડું દોરડેથી બાંધી કુવામાં નાખતાં તે ઘડો તેમાં પડીને લાંગી ગયો અને હું લ-પત્ની જવાથી હાથે કાઢવ લાગ્યો.

૧ (માધવોવાચ):—

અન્નસુ રિપુ લોધણાં, કંઠ કહિ ગયો વિદેસ;

ખિમણા હુયા કિ અઉગણા, હું તુ ઝુરં ઇણુ દેસ. ૩૧૫

૧ અર્થ:—અન્નશુનો લય કર શત્રુ તેને કહિ વિદેશ ગયે અને હું તો આ દેશમાં ઝુરં છું તો તે ખમણા થાય કે અ ઘણા? ૩૧૫

રહસ્ય:—અન્નશુ ચંદ્રના દીરણોનો પ્રકાશનો શત્રુ રાહુ, પતિ મોહલિને વિદેશ ગયો અર્થાત્ વિ-દેશ+દેહ બીજા દેહમાં મરી ગયો તેથી રાહુ રૂપ વસ્ત્ર અર્થાત્ શ્યામ-કાળુ વસ્ત્ર આ ગયો તેથી તેના વિયોગે હું આ દેશ-આ દેહમાં + આવેશમાં છું-હું ખી થઈ છું તો તે ખમણા થયા કે ચાર ઘણા અર્થાત્ ૨

૧ (કામકંદલાઉવાચ):—

આહુ સુ પાવું નહીં, તં વાસુ ન સુહાધ;

તિણ કારણિ ઘણુ દુષ્ણલી, જગતિ રચણુ વિહાઈ. ૩૧૬

૨ (માધવોવાચ) —

મંદિર મંડણુ તાસ રિપુ, જઈ તૂં ઘાલઈ મોહિ;

તો ઈંદ્રાસણુ મંડણે, સો પહિરાવું તોહિ. ૩૧૭

(કામકંદલાઉવાચ):—કંકુ.

૧ અર્થ:—જે આહુ છુ તે મળતુ નથી તેટલા માટે વસવું ગમતું નથી અને જગતાં જ રાત્રિ જાય છે તેથી સ્તનો દુર્બલ થઇ ગયાં છે ૩૧૬

રહસ્ય:—જે આહુ છુ તે મળતુ નથી અર્થાત્ કોસુંબીક વસ્ત્ર તે પતિના મરણથી મળતું નથી અને તેમાં વસવું ગમતું નથી તે સ્વામ વસ્ત્ર ગોઠવુ ગમતું નથી અર્થાત્ પતિ વિયોગે જીવવું ગમતુ નથી અને રાત્રિ જગતાંજ જાય છે એટલે વિયોગ અને માનસિક અનેક દુઃખથી ઉંઘ આવતી નથી એટલાજ માટે સ્તન દુર્બલ છે અર્થાત્ સ્ત્રીના શરીરમાં વધારેમાં વધારે પુષ્ટ જે કોઇ અવયવ તરી આવતો હોય તો તે સ્તન છે, શરીર દુર્બલ થતા થોડો સમય લાગે પરંતુ સ્તન દુર્બલ થતાં તો જ્યારે મરણની આણીએ પહોંચે તેટલી દુર્બલતા આવે ત્યારે જ દુર્બલ થાય તેથી અત્રે પ્રશ્નમાં સ્તનની દુર્બલતા પુછી છે અને તેણે તેનાં કારણો જણાવ્યાં છે

૨ અર્થ:—મંદિરનો મંડન તેનો શત્રુ તે જો તું મને આપે તો હું તને ઈંદ્રાસન મંડન પહેરાવું. ૩૧૭

જવાબ:—મંદિર-ધરતો મંનન થાંભણો અર્થાત્ લાકડું તેનો શત્રુ અગ્નિ તેના વર્ણ જેવું લાલ કંકુ. તે જો તું મને આપે તો, અર્થાત્

૧ (માધવોવાચ):—

ઈંદ્રહ આસણ મંડણો, જિસ તિસ કંઈ હોઈ;

કચણ દો રિપુ દેહી મો, તો હું ઘાલું તોઈ. ૩૧૮

(કામકંઠલાઉવાચ):—સિંદૂર.

૨ (માધવોવાચ):—

ઉંચા બૂપતિ તાસ ઉરિ, તસુ રિપુ સ્વામિ સોઈ,

તાસ પિતા મહિ તી વસઈ, તસુ સુત આણી દોઈ. ૩૧૯

(કામકંઠલાઉવાચ):—મોતી.

ચાંડલો કરે તો—પરણે તો હું તને ઈન્દ્રાસન મંડન હાથી તેના દાતનો બનેલો ચૂડો તને પહેરાવુ.

૧ અર્થ:—ઈન્દ્રાસન મંડન તો જેના તેના હાથમાં હોય છે પરંતુ કંચનનો શત્રુ જો તું મને આપુ તો હું તને મદિર મંડનનો શત્રુ આપુ. ૩૧૮

જવાબ.—હાથી દાંતનો ચૂડો તો જેના તેના હાથમાં હોય છે પરંતુ જે મોનાનો શત્રુ અર્થાત્ સિંદૂર (સ્ત્રીનો શણગાર) જો તું મને આપુ તો હું તને કંકુનો ચાંડલો કરું અર્થાત્ પરણું.

૨ અર્થ:—ઉંચો રાજા તેના હૃદયનો શત્રુ, તેનો પિતા તેની અંદર વસનાર તેનો પુત્ર તું મને લાવી આપ ૩૧૯

જવાબ.—ઉંચો રાજા મેઘ, તેનો શત્રુ પવન તે વાય ત્યારે વરસાદ વરસે, એ વરસાદનો પિતા સમુદ્ર, (લોટાકિતમાં સમુદ્રમાંથી વરસાદ પાણી લઇને વરસે છે અર્થાત્ સમુદ્રમાંથી મેઘ પેદા થાય છે માટે તે વરસાદનો બાપ છે) તેની અંદર જે વસનાર છે તે છીપ અર્થે તેનો પુત્ર, તેના પેટમાં પેદા થતાં મોતી, તે તું મને લાવી આપ

૧ (કામકંદલાઉવાચ):—

ચાહુ સુ પાવું નહીં, તં વાચુ ન સુહાધ;

તિણુ કારણિ ઘણુ દુખ્ખલી, જગતિ રચણુ વિહાધ. ૩૧૬

૨ (માધવોવાચ).—

મંદિર મંડણુ તાસ રિપુ, જઈ તૂં ઘાલઈ મોહિ;

તો ઈંદ્રાસણુ મંડણો, સો પહિરાણુ તોહિ. ૩૧૭

(કામકંદલાઉવાચ):—કંકુ.

૧ અર્થ:—જે ચાહુ છુ તે મળતું નથી તેટલા માટે વસવું ગમતુ નથી અને જગતાં જ રાત્રિ જાય છે તેથી સ્તનો દુર્બલ થઇ ગયાં છે ૩૧૬

રહસ્ય—જે ચાહુ છુ તે મળતુ નથી અર્થાત્ કોસુંબીક વસ્ત્ર તે પતિના મરણથી મળતું નથી અને તેમાં વસવું ગમતું નથી ને ક્યામ વસ્ત્ર ઝોઢવુ ગમતુ નથી અર્થાત્ પતિ વિયોગે જીવવું ગમતુ નથી અને રાત્રિ જગતાંજ જાય છે એટલે વિયોગ અને માનસિક અનેક દુ:ખથી ઉઘ આવતી નથી એટલાજ માટે સ્તન દુર્બલ છે અર્થાત્ સ્ત્રીના શરીરમાં વધારેમાં વધારે પુષ્ટ જે કાંઈ અવયવ તરી આવતો હોય તો તે સ્તન છે, શરીર દુર્બલ થતા થોડો સમય લાગે પરન્તુ સ્તન દુર્બલ થતાં તો જ્યારે મરણની આશીએ પહોંચે તેટલી દુર્બલતા આવે ત્યારે જ દુર્બલ થાય તેથી અત્રે પ્રખમાં સ્તનની દુર્બલતા પુછી છે અને તેણે તેનાં કારણો જણાવ્યાં છે

૨ અર્થ:—મંદિરનો મંડન તેનો શત્રુ ને જે તું મને આપે તો હું નને ઈંદ્રાસન મંડન પહેરાવું. ૩૧૭

જવાબ:—મંદિર-ધરતો મંનન થાંભડો અર્થાત્ લાકડું તેનો શત્રુ અગ્નિ તેના વર્ણુ જેવું લાલ કંકુ. તે જે તું મને આપે તો, અર્થાત્

૧ (માધવોવાસ):—

ઈંદ્ર આસન મંડળો, વિષ્ણુ નિસ કમળી દોડ;

કેવળ કે રિષુ દેવી ના, તો હું 'પાણી' તોડ. ૩૧૮

(કામકંદલાઉવાસ).—નિંદ:

૨ (માધવોવાસ):—

ઉન્નત ભૂપતિ નાન રિ, નવુ ભુ ક્ષામિ કંઈ.

નામ પિતા મરિ તી વચ્ચ, નવુ શૂન આપી દોડ. ૩૧૯

(કામકંદલાઉવાસ):—મોની.

મંડળો કં તો-પરે; તો હું તને દિગ્ગંત મળ લાધો તેના મતનો
પરેસો મો તને પંચાલ.

૧ અર્થ:—કાસન મળ નો જેના તેના લાધમા લાય છે પ-
રનું કંતનો કં તો હું તને આપ ને હું તને મદિર મંડળો
મં આપુ ૩૧૮

જવાબ—પાથી કંતનો કં તો જેના તેના લાધમા લાય છે પ-
રનું જે માળાનો કં અર્થાત સિંદર (જોનો માનુષાર) જે નું મંત
આપુ તો હું તને કંદનો અંડો કં અર્થાત પરણું.

૨ અર્થ:—કિંમો મળ તેના લક્ષ્મી કં, તેનો પિતા તેની
અંદર વસનાર તેનો પુત્ર નું મંત લાવી આપ. ૩૧૯

જવાબ:—કિંમો મળ મેધ, તેનો કંત પવન ને વાય ન્યારે વર-
સાદ વરસે, એ વરસાદનો પિતા સમુદ્ર, (લોકોકિનમાં સમુદ્રમાંથી વર-
સાદ પાણી લદને વરસે છે અર્થાત સમુદ્રમાંથી મેવ પેન થાય છે માટે
તે વરસાદનો આપ છે) તેની અંદર જે વસનાર છે તે કીપ અને તેનો
પુત્ર, તેના પેટમાં પેન થતાં મોની, તે નું મંત લાવી આપ

ચોપાઈ.

ઇમ અનેક દૂહા નઈ ગાહ, રમતાં કામકેલિ ઉઠાહિ;
 ખિણુ એક માંહિ વિહાણી રાતિ, ઇમ ભોગવિ માધવ સંધાત. ૩૨૦
 વનિતા પ્રતિ માધવ વિનવઈ, ગ્રીષ્મ દીયો તો ચાલુ હિંવઈ,
 રહો પ્રવ્રજન ન જાણઈ કોઈ, જીમ આણુદ અમહાં ધર હોઈ ૩૨૧
 માધવ કહઈ રાયની આણુ, જો જાણઈ તો જઈ પરાણુ,
 જો જીવંતી કાયા રહી, નિશ્ચઈ વલી મિલેશ્યાં સહી. ૩૨૨
 વાત સુણી વેશ્યા ઘડહડી, સુંઘી આવી ઢરણી ઢણી;
 છાંટઈ પાણી વીજઈ વાઈ, ખિણુ એકે સચેત સુંદર થાઈ. ૩૨૩
 પ્રી આગલિ વિરહણિ વિલવિલઈ, આંસુ પડઈ હીયડો ઊકલે;
 વાજિ લહુર પસી જઈ અંગિ, જાણે (કરિ) સાંડસી ભુયંગ. ૩૨૪

(૧) I હા. (૨) I * હ. (૩) * જિ. (૪) I ઇ. (૫) *
 પ્રેમ ભોગવઈ પ્રી સંધાતિ (૬) * વિલસઈ (૭) * દીઉ તઉ ચાલિ
 ઉઠવઈ. (૮) * રહિઉ I રહા. (૯) * કિમ આણુદ અહિયાં મનિ.
 (૧૦) I ધરિ (૧૧) I રાજા. (૧૨) * જઉ. * જો ખંડુ તુ. (૧૩)
 * તુ. (૧૪) I જાણે પ્રાણુ. (૧૫) I તાં. (૧૬) * ય. (૧૭) * મિલે
 સઉ * મિલેશ્યાં. (૧૮) ! કામા સુણિ થઈ વિવલી. (૧૯) * હડઈ.
 (૨૦) * મૂર્છા. (૨૧) * ધરણિ દલઈ. I દલી (૨૨) * છં.
 (૨૩) * વાયુ I વાય (૨૪) * ખિણઈ સચેતી સુંદરિ થાય. I
 ખિણુક સુંદર સચેત ન થાઈ. (૨૫) * વલી વલઈ. (૨૬) * હીડિ.
 ઉકલઈ (૨૭) * વાજઈ લહરિ પિસઈ સહી અંગ. (૨૮) * ભુઅંગિ
 * સાંડસીય ભુયંગ.

માધવ છેલે વાંત મુગડે મુજ તાળી, સંગેલ પ્રિ દિપા મુજ ભાળી;
 તૂ મારસું છઠ પ્રાદુ આધાર. મુજનંદુ ડાંડે નજમ નિરધાર ઉરપ
 દે આલિંગત લાગિ નાંધ, ચાંગી મુજ તેડે દિવ આધિ;
 સુરમું દિમ નહ તિત માંડલી, મીન ન મલમ પ્રા પાછિલી. ઉરદ
 નીર નીર સમજવે ગાલ. વિગમ પેંરે છેલે મુકમાલ.
 ચાવ મોરે આવેર (ભવ ધણા, સુરિયા દુષ્ણ પડેજો તાનુ. ઉરડ
 નવી સુખુરી વિવેક વાર, જલ્લ દે માં પડત ગમાર.
 સેવક સુખે મકમ નીનાન, નારી છેલે ડાંડે નિવાસ. ઉરદ

ચોપાઈ.

ઇમ અનેક દૂહા નઈ ગાહ, રમતાં કામકેલિ ઉઝાહિ;
 ખિણુ એક માંહિ વિહાણી રાતિ, ઇમ ભોગવિ માધવ સંધાત. ૩૨૦
 વનિતા પ્રતિ માધવ વિનવઇ, મીઞ દીયો તો ચાલુ હિવઇ;
 રહો પ્રવ્રજન ન જાણુઇ કોઇ, જીમ આણંદ અમહાં ધર હોઇ ૩૨૧
 માધવ કહઇ રાયની આણુ, જે જાણુઇ તો જઇ પરાણુ;
 જે જીવંતી કાયા રહી, નિશ્ચય વલી મિલેસ્યાં સહી. ૩૨૨
 વાત સુણી વેશ્યા ઘડહડી, મુઝી આવી ઢરણી ઢણી;
 છાંટઇ પાણી વીજઇ વાઇ, ખિણુ એકે સચેત સુંદર થાઇ. ૩૨૩
 પ્રી આગલિ વિરહણિ વિલવિલઇ, આંસુ પડઇ હીયડો ઉકલે;
 વાજિ લહુર પસી જઇ અંગિ, જાણે (કરિ) સાંડસી ભુયંગ. ૩૨૪

(૧) I હા. (૨) I * હ. (૩) * જિ. (૪) I ઇ. (૫) *
 પ્રેમ ભોગવઇ પ્રી સંધાતિ (૬) * વિલસઇ. (૭) * દીઉ તઉ ચાલિ
 ઉઠવઇ. (૮) * રહિઉ I રહ્યા. (૯) * ક્રિમ આણંદ અહિયાં મનિ.
 (૧૦) I ધરિ (૧૧) I રાજા. (૧૨) * જઉ. * જે ખડુ તુ. (૧૩)
 * તુ. (૧૪) I જાંવે પ્રાણુ. (૧૫) I તાં. (૧૬) * ય (૧૭) * મિલે
 સઉ * મિલેશાં (૧૮) : કામા સુણિ થઇ વિવલી. (૧૯) * હડઇ.
 (૨૦) * મુઝી. (૨૧) * ધરણિ દલજ. I ટલી (૨૨) * છં.
 (૨૩) * વાયુ I વાય (૨૪) * ખિણુઇ સચેતી સુંદરિ થાય. I
 ખિણુક સુંદર સચેત ન થાઈ. (૨૫) * વલી વલજ. (૨૬) * હીડે.
 ઉકલજ (૨૭) * વાજઈ લહરિ પિસઈ સહી અંગ. (૨૮) * ભુઅંગિ.
 * સાંડસીઅ ભુયંગ.

માધવ ઇંકે વાત મુણુડ મુજ તણી, સાંસલ કરિ ક્રિયા મુજ લણી;
તું માહુરં છંદ પ્રાણુ આધાર, મુજનંદં કાંઈ તજંદ નિરધાર. ૩૨૫
દે આલિંગન લાજિ હાથે, સ્વામી મુજ તેહડિ હિવ સાથિ;
રહું કિમ જલ વિન માછલી, પ્રીત ન પાલંદ પ્રો પાછલી. ૩૨૬
નીકે નીકે સમજવી બાલ, વિષમ પંથે છડે સુકુમાલ,
વાઘ ચૌર સાવજ (લય) ઘણા, સહિવા દુઃખ પરદેસાં તણા. ૩૨૭
નહીં રહુણી હિવણાં વાર, જવા દે માં વરજ ગમાર;
રોવંદ મુખે મૂકંદ નીસાસ, નારી છંડે કાંઈ નિરાસ. ૩૨૮

શ્લોક *

ત્યજેદેકં કુલસ્યાર્યે, ગ્રામસ્યાર્યે કુલં ત્યજેત્ ।

ગ્રામં જનપદસ્યાર્યે, આત્માર્યે પૃથિવીં ત્યજેત્ ॥૩૨૯॥

(૧) * એ. (૨) * વાત મું તણી. (૩) * સાંસલિ કરે ક્રિયા મુજ લણી. I તો વિણ ન રહુ પ્રી મુજ લણી. (૪) * આજ. ત્યજ. (૫) * થિ (૬) * સ્વામિ હિવ મુજ તેહુ સાથિ I સ્વામિ મુજ લે જાવે સાથ (૭) I કિમ. (૮) * છુ - < તિ. - < છ (૯) I પ્રીત પાલે પ્રીત પાછલી. (૧૦) I નિત પ્રતિ સમજાવેસા. (૧૧) * પંથ તું છંદ. < પંથ તુડ તનુસુ. - < વિ (૧૨) I ચૌર લય સાવજ તણા. - < હ - < સી. (૧૩) * હવણુ. (૧૪) * મમ કોઈંગ: I દે તું કોઈંગિ. - < ખિ (૧૫) * છંડે. I છંડે.

* અર્થ:—કુળના લલા માટે એકનો ત્યાગ કરે, અને ગામના

ગાઠા.

૧વિરહો વસન્તમાસો, નવનેહો પદ્મજુવ્વળારંભો ।

પંચમગેયસ્ય હ્રુણિ, પંચમ્ગી કો જનો સહૃદ્ ? ॥૩૩૦॥

૨જનની જન્મભૂમિ, પશ્ચિમનિદ્રા ય અહિનવં પ્રેમં ।

સજ્જન જનાણ ગુટ્ટી, પંચવિ દુઃસ્વેહિં મુંચિજ્જઇ ॥૩૩૧॥

લલા માટે કુળનો ત્યાગ કરે, દેશના લલા માટે ગામનો ત્યાગ કરે,
અને પોતાના લલા માટે પૃથ્વીનો ત્યાગ કરે. ૩૨૯

૧ વિરહઃ વસન્તમાસઃ, નવસ્નેહઃ પ્રથમયૌવનારંભઃ ।

પશ્ચમગેયસ્ય ધ્વનિઃ પચ્ચાગ્રી કઃ જનઃ સહૃતિ ॥ ૩૩૦ ॥

અર્થઃ—વિયોગ, વસન્ત માસ, નવીન સ્નેહ, શરૂ થતું પ્રાથમિક
યૌવન-જીવાની, પચ્ચમ રાગનો સ્વર, આ પાંચ અર્ગ્ગન દ્રાણ માણસ
સહુન કરી શકે ? ૩૩૦

(૧) + સહાયસુદૃઢીય. I સહાસસુદૃઢીય. (૨) + મણદ્વંમા-
ણસં. (૩) + મુચ્ચતિ.

૨ જનનીઃ જન્મભૂમિઃ, પશ્ચિમનિદ્રા અમિનવં પ્રેમમ્ ।

સજ્જનજનાનાં ગોટ્ટીઃ, પચ્ચાઽપિ દુઃસ્વૈઃ મુચ્ચતે ॥૩૩૧॥

અર્થઃ—માતા, જન્મભૂમિ, પાછલી રાતની ઉંઘ, નવો અંધા-
એકો પ્રેમ, સજ્જન માણસની સાથે વાર્તાલાપ, આ પાંચ દુઃખથી—
મુસીબતથી છોડાય છે. ૩૩૧

૧ રે સંકર ! મા સિરજ્જસિ, અહવા મા દેસિ માણસં જન્મં ।

અહ જન્મં મા પિમ્મં, અહ પિમ્મં મા વિજોગં ચ ॥૩૩૨॥

૮ ૨નવસત્તા સસિવયળી, હર હાર આહાર વાહના નયળી ।

ઉદહિ રિડ સુઅગમગી, સા હુંદરિ કન્થ હો માહ ॥૩૩૩॥

અસિઝળ મુઝ્ઝહિયદ્, ચિત્તં મહિઝળ ક્તથ ચલિઓસિ ।

પંચી પરગહમંડળ, પુળો તુમં ક્તથ ઠિસેસિ ? ॥૩૩૪॥

૧ રે સંકર ! મા સૃજસિ, અથવા મા દદસ્વ માણુપ્ય જન્મમ્ ।

અથ જન્મં મા પ્રેમં, અથ પ્રેમં મા વિયોગં ચ ॥ ૩૩૨ ॥

અર્થ:-હે સંકર ! તુ જગત બનાવીશ નહી, અથવા બનાવુ
તો માણસનો જન્મ આપીશ નહી, અને જો માણસનો જન્મ આપુ
તો પ્રેમ કરાવીશ નહી, પ્રેમ કરાવુ તો વિયોગ કરાવીશ નહી. ૩૩૨

૨ નવસત્ત્વા શશિવદ્ધી, હર હાર આહાર વાહના નયની ।

ઉદધિ રિડુ સુત ગમની, સા સુન્દરી કુત્ર અહો માતા ॥૩૩૩॥

અર્થ:-હે માતા ! નવીન ગર્ભવતી, ચંદ્ર સમાન મુખવાળી
અને મહાદેવના હારનો આહાર જેવું વાહન છે તેના જેવા નેત્રોવાળી
અર્થાત મહાદેવનો હાર સર્પ તેનો આહાર પવન તે જેવું વાહન છે
અર્થાત ચંદ્રમા રહેલા હરણુ વાહન પવન છે એટલે હરણુ સમાન
નેત્રોવાળી સમુદ્રના શત્રુના પુત્ર જેવી ગતિવાળી અર્થાત સમુદ્રનું મથન
કરનાર સમુદ્રનો શત્રુ મહાદેવ તેનો પુત્ર ગણુપતિ. એટલે તેનું મોઢું
હાથી જેવું હોવાથી ગણુપતિ એટલે હાથી તેના જેવી આલવાળી તે
સુંદરી ક્યાં છે ? ૩૩૩

(૧) = જીવ. (૨) = રે પદ્ય પંથ.

૩ સ્થિત્વા મમ હૃદયે, ચિત્તં ગૃહિત્વા કુત્ર ચલિતઃ ।

પાન્થ ? પરગૃહમણ્ડન, પુનઃ ત્વં કુત્ર દશ્યસિ ॥૩૩૪॥

દૂહા.

અંદન કઠ્ઠ કપૂર રસ, સીતલ ગંગ પ્રવાહ;

મન રંજન તન ઉલ્લુપન, કદિ મિલસ્યઃ નાહ. ૩૩૫

અંદ સુખી હંસા ગમણ, કોમલ દીરઘ કેસ,

કંચન વરણી કામિની, વલિ કંદહી દીસેસિ. ૩૩૬

થે સિધાવો સિદ્ધ કરો, પૂજો થાંકી આસ;

મત વિસારો મન થકી, હું છડિં થાંકી દાગ્રી. ૩૩૭

x સજ્જણ ગુણે સમુર્ધ, જિહં તરિર થકી તેણ;

અવગુણ છેટ ન સભરઠ, ણિણહિ વિલંબુ જેણ. ૩૩૮

થે સિધાવો સિદ્ધિ કરૂ, ખહુ ગુણવંતા નાહ;

સા જીહા શતખંડ કીય, જેણ કહિજગઠ જાહ. ૩૩૯

અર્થ:—મારા હૃદયમાં વસિ ચિત્ત લગતે તું ક્યાં ગાઓ. પારકા ઘરને શોભાવનાર હે પાથ ! વળી તુ ક્યારે દેખાઈશ ? ૩૩૪

— ~ જુ (૧) * જુ (૨) * જન + જણ. (૩) I મનહિ લસણ — ~ જુ. (૪) x કદે મિલેશહિ નાહ. + * તુ કિમ પામિ સિનાહ. I મિલેસી. (૫) x I જિ (૬) x દીહર — x જુ (૭) I અંપક વરતી (૮) + કદી I કદે. (૯) x દિ. કર. (૧૦) I પૂરો (૧૧) x ર. (૧૨) x હૂઅ. I કરિ. (૧૩) x લણિ ગમ. + જિણિ કહિજગે

ગાથા ૧

૧ જજ્ઞડીયો ઈંઅદેસો, સો વસિયો જત્ય પિયજળો જાઈ ।

પીડ ! પરદેસહ મંડળ, પુળો તુમં કરય દિસેસિ ॥૩૪૦॥

પૂજઉ આસા સિદ્ધિ સુંદર, અલિઉ જિસેણ કનજેણ;

છપ્પય વાસ નિવાસો, સો દિજ્જો અમ્હ નામેણ. ૩૪૧

ગાથા. ૨

* વઢંત ગમળ દીહા, જં મળિયં કંત તં સ્વમિજ્જાસુ ।

અમ્હં ચિય નત્થિગુણા, તુમ્હાળ ય નત્થિ ગુણછેઓ ॥૩૪૨॥

(૧) x ઉજ્જડ હઉ દેસો. (૨) x અલિઉસિ જેણ. (૩)
x દિજ્જો.

૧ ઉદ્ધસ્તઃ एतदेशः, सः वसितः यत्र प्रियजनः यायिन् ।

પ્રીય ! પરદેશમણ્ડન, પુનઃ ત્વં કુત્ર દિસ્યસિ ॥૩૪૦॥

અર્થઃ—જ્યાં પ્રીય મનુષ્ય જાય છે ત્યાં તે દેશ અરેખર વસેલે છે અને આ દેશ ઉજ્જડ થયેલો છે હે પરદેશને ગોલાપનાર વહાલા તું ફરીને ક્યા દેખાઈશ ? ૩૪૦

૨ વઢંત गमनदिवसाः, यद्गणितं कान्त ! तत् क्षमस्व ।

અસ્માસુ સ્વલ્પ નારિત યુગાઃ, યુષ્માકં નાસ્તિ ગુણછેક ॥૩॥

અર્થ—હે વહાલા ! તમારા જવાના દિવસો નજીક આવે તો જે તે કાંઈ કંઈ હોય તે તું ક્ષમા કર કારણ કે અમારામાં જરૂર ગુણો નથી પરંતુ તમારા ગુણનો પાર નથી. ૩૪૨

૧ જાઉં સરીર પાઉં, અસહંતો દુઝ્જળો જળો જાઉં ।

જાઉં રોર કલંકો, માં જાઉં સજ્જળો સયળો ॥૩૪૩॥

૨ રે પીડપવાસગામિ, અંચલ ગદ્દિઝળ કુપ્પિડ કીસ ।

પઢમં વિચિં કિં સુકં, અહ જીયં અદ્ધ પઢિયં ચ ॥૩૪૪॥

(૧) x ઓ. (૨) x રોગ (૩) I મા ભવો સગુણો સગુણો

૧ યાતુ શરીર પાપં, અસહનંતઃ દુર્જનઃ જનઃ યાતુ ।

યાતુ રોર કલંકં, મા યાતુ સજ્જનઃ સ્વજનઃ ॥૩૪૩॥

અર્થઃ—શરીરમાં રહેલુ પાપ ભગ્નો, નહીં સહી શકનાર અર્થાત્ દુર્ધર્મી દુર્જન માણસ ભગ્નો, દરિદ્રતા અને કલંક ભગ્નો, પરંતુ સજ્જન માણસ અને પોતાનું માણસ અર્થાત્ પતિ અથવા જેની સાથે સુદૃઢ પ્રેમ બધાયો હોય તે ન ભગ્નો અર્થાત્ તેનો વિયોગ ન થાઓ. ૩૪૩

૨ રે પ્રીય ! પ્રવાસ ગામિ, અચ્ચલં ગૃહિત્વા કુપિતઃ કિમ્ ।

પ્રથમં લલુ કિં સુકં, અથ જીવિતં અર્દ્ધપઠિતં ચ ॥૩૪૪॥

અર્થઃ—હે મુસાફરીમાં જતા વહાલા ! છેડો પકડીને પછી ક્રોધિત થું થયો, પરંતુ હું ચોક્કસ માનુ છું કે તે પહેલું જીવિતવ્ય અને પછી અર્ધુ બોલેલું વાક્ય સુકિ દીધું. અર્થાત્ મરણ પામેલા પતિ પ્રત્યે સ્ત્રીનું આ કથન છે કે હે વહાલા મારો છેડો ઝાલીને તું કોપાયમાન કેમ થયો છું અર્થાત્ તું હવે કેમ બોલતો નથી. તો તેથી હું હવે નિશ્ચયથી માનું છું કે પ્રથમ તે જીવિતવ્ય છોડી પછી અર્ધુ કહેલું વાક્ય છોડી દીધું. ૩૪૪

દૂહા.

જો ગચ્છ^૧સિ ગચ્છ પ્રીય, કંઠા^૩ અહણ મ જોઈ;

રોવણુ છેડ વિલગ્ગઈ, અવસ અમંગલ હોઈ. ૩૪૫

હોઅડા ભીંતર^૪ પઈસ કરી, ઉઝા^૫ સદ્ધરિ રૂખ;

નિત સલસલઈ નિત પલ્લવઈ, નિત નિત નવલા દુઃખ. ૩૪૬

સખિ એ આંમણુ દૂમણિ, મારગ ઉભી કાંઈ;

જો જીવકા^{૧૦} વલહા, તે ચલિઆ જાઈ. ૩૪૭

સંભાર્યા^{૧૨} સંતાપ, વીસાર્યા^{૧૩} ન વિસરઈ;

કાલિજની^{૧૪} કોર, ખરહડ^{૧૫} તો ફાટે નહી. ૩૪૮

વીછડતાં^{૧૬} પ્રી માણસાં, નયણુ કીધો સોગ;

ઝોઢણુ^{૧૭} પહિરણુ સાડી ફૂંચીયો, હૂંચો^{૧૮} નિચોવણુ જોગ. ૩૪૯

(૧) × જઈ (૨) × સિતુ. I જોગ છે તો (૩) × કંઠગ-
હણુ. - × જિ ગિ. સિ (૪) × ભીતિરિ. (૫) × સિ. (૬)
× ઉગ્ગ × ઉગા. (૭) I સાલર. (૮) × સલ્લઈ. × સાલઈ.
(૯) × પલ્લવઈ. × પાલ્લવઈ. I પાલવૈ (૧૦) I રા (૧૧) ×
તેઉ. (૧૨) × સભાર્યા (૧૩) × વિસહતાં. (૧૪) × કાલેજ
વિચિકાપ. (૧૫) × હર તઉ ફિઈ. + તુ ફિટે (૧૬) I પ્રીય.
(૧૭) I ઉ (૧૮) I કચ્છ. (૧૯) I હઉ

^૧સાજણ દેસ^૨તરિ ગયા, જોયાણુ લાખાં છેડ;
 વીસારિયા ન વીસરઈ, જાં જીવન છંડમ દોડ. ૩૫૦
^૫સજણીયા સહુ કો કરમ, અમહે ન કરિયાં કોમ,
 જેતાં સુખ સનેહકા, તે તા કિરે દુઃખ કોમ; ૩૫૧
^{૧૦}આઉ તનજરાં મસીકરાં, ^{૧૧}ધૂયા જામ સરગા,
 મત પ્રી વાદલ હોઈ કે, ^{૧૨}વિરહ જીજાવમ અગિ. ૩૫૨
^{૧૬}નિમિષ એક દિન હૂયા, ^{૧૭}રયાણુ હૂમ છમાસિ;
 વાલિંલ વિરહ તુઝ લાણે, જીવ જલે નીસાસ; ૩૫૩
 હીયડા કૂટિ પસાઉ કરી, કેતા દુખ સહેસ;
 વાલંલ પ્રી વિછોહીયો, જીવી કાહુ કરેસિ. ૩૫૪

(૧) I સજન (૨) * સાં. (૩) x લ. I જોવન ક્ષિખીયો
 છેડ. (૪) I જીવેતાં સનેહ. (૫) * સા. (૬) x કરે I કરો. (૭)
 * અહમે (૮) x જેતું સુખ સયોગનુ તે તું. (૯) x કરિ.
 (૧૦) * અ. + આ (૧૧) * ૩ મિસિ કરે (૧૨) x આ. (૧૩)
 * ગિ (૧૪) * કરિ. (૧૫) * વરસિ. (૧૬) x નિમિષ x નિમિષ.
 (૧૭) * શિ. (૧૮) * સ. (૧૯) * વિરહિત તુઝ તણઈ. - I
 તુમ (૨૦) * જીવઈ જ્યું વાસ. (૨૧) x સિ (૨૨) x પ્રીય
 માણસ વિછોહીયાં. I વાલંલ વિરહ વિછોહીયો. (૨૩) * કાહુ.
 I કરેસ

કેહી કીજૈ વાતડી, કેહી કીજૈ કથ;

નેહા સજણ વિછડૈ, તેહા ન અડસ્યૈ હતથ.

૩૫૫

રે હીયા વજ્રં ધડ્યો, કંઈ પાષાણ કુરંડ;

વાલંલ નર વિછોડિત્તા, કૂટો ન ખંડો ખંડ.

૩૫૬

કરવતડી કિરતાર, જીંઠ સિર દીસઈ તાહરૈ,

તો તું જાણૈ સાર, વેદન વિછોહયા તણી.

૩૫૭

ગાથા ૧

૮ જઈ ગમ્મસિ તત ગમ્મપિય, કો વારઈ તુજ્ઞ ગમ્મમાણસસ ।

તુજ્ઞ ગમણે મુજ્ઞ મરણં, વિહલિય કો પળાસેઈ ॥૩૫૮॥

(૧) * કીજઈ વતડી. (૨) * કીજઈ. (૩) * વીજઈ. + વીજૂઈ. (૪) * અડઈ I અડૈ. (૫) * વજ્ર ધંધડિઉં. I (૬) હીયાવજ્ર ધડીઉસિ. (૬) * વજ્રં વજ્રેણુ સારિઅઈ. (૭) * લિં. I વાલિલ તણૈ વિછોગડૈ. (૮) * ઈં. (૯) * હઈં. (૧૦) * કિ. (૧૧) * જઈ સિર મેહલઈ અધણઈ, * જો સિર દિજઈ તાહરઈ. (૧૨) * તુ (૧૩) * જાણૈ. (૧૪) * વેયણ.

૧ यदि गच्छसि तदा गच्छ प्रीय, कः निवारयति तव गममानस्यं
तव गमने मम मरणं, विस्त्रलितं कः प्रनाशयति ॥३५८॥

અર્થ.—હે વહાલા ! જો તું જતો હોય તો બા. તને જતાને

રોડા રખે છે તારા જવાથી મારું મરણ છે તો અડિ રહેલા—

નડક આવેજા તેનો ટ્રાણ નાગ કરે-અટકાવે. ૩૫૮

દ્વિતી.

૮ વાલંભ તથ વિરૂઢ કીયો, વહિલો દાખ્યો છંદ;

થે તોડ્યો કવડી વડ્ય, લાખ ટકાનો નેક ૩૫૬

ગોપાઈ.

માધવાનલ ચાલ્યો પરદેસ, કામકંઢલા છાંડ્યો વેસ;

છંડે રંગત દક્ષિણી ચીર, ન કરઈ સોલ શૃંગાર સરીર. ૩૬૦

કામકંઢલા ઇણું પરે રહઈ, ખીજો લોક વાત નવિ લહઈ;

તજઈ તિલક કાજલ તંગોલ, મંજણું નહાવણુ ખોલ અંગોલ. ૩૬૧

જમઈ નહીં સરસ આહાર, જાં ન મિલઈ માધવ લરતાર;

વિધવા વેસઈ તે વિરહણી, દુર્ગલ દેહ કીધી પ્રી ભણી. ૩૬૨

(૧) * માધવ તે ચાલિઉ પરદેસિ. (૨) * છડિઉ. + છડિઓ. I છંડે. (૩) * છંડ્ય. + છંડે. (૪) * ઇણિવિધિ (૫) * ખી-જઉ. + ખીજુ. I ખીજા. (૬) + લહે. I કહે. (૭) * તિજઈ. + તિજે. x ત્યજઈ I તજે. (૮) * કનજલ. (૯) * જાજજણુ નહાણુ ખોલિ અંગોલ. (૧૦) + જમે. (૧૧) * વેસઈ. I વિવિધ વેસે. (૧૨) * કીઉ. I કીયો + કીયો

માતા સમઝાવે ઘણું, કયું^૧ ન કર્યું^૨ કલ કસ^૩ આપણો;
 આવે^૪ મોટા ધરિ નરરાય, કામકંદલા તે ન સુહાઈ. ૩૬૩

માતા મ કરિ ઘણો વેસાસ, આણો પુરૂષ મુજ^{૧૦} આવાસિ;
 અંગથિકી રાખિસ વેગલા, ગીત વિનોદ દેખાડસિ કલા. ૩૬૪

મોતા આગ્રહ મંડઈ ઘણું, સીલ ન ખંડઈ કાયા તણો;
 કામકંદલા ઇણું પરિ રહઈ, વિરહ વિચાકુલ મન દુખ સહઈ. ૩૬૫

માધવ દેસ નગર બહુ ફિરી, વિષમ પંથ વિલંબઈ કરી;
 વિરહ વિયોગઈ ચિત્ત ચાલવઈ, પુહુ તો જઈ દેસમાલવઈ. ૩૬૬

પુર પાટણ ફિર દીડા તેણ, જાઈ પહુતો નગર ઉજેણ;
 ગઠ મઠ મંદિર પૈલિ પગાર, નવ ખારહુ જોયન વિસ્તાર. ૩૬૭

(૧) = સમઝાવઈ ઘણું. I ઝાવે ઘણો. (૨) = કાં I કિમ.
 (૩) I કરે + કરે (૪) = કમ. (૫) = આપણું. + આપણું. I
 આપણો. (૬) = આવધ + આવે. (૭) = ધરિ મોટા. (૮) = ણા.
 (૯) = આવુ. (૧૦) + મુજઝ. (૧૧) + * રાખુ. (૧૨) * નાદ.
 (૧૩) * દેખાડિસુ. - I મીઠાવેણ કરિ આગ્રહ ઘણો (૧૪) * માંડઈ
 ઘણું. + માંડે ઘણો. (૧૫) * છડઈ + ખડે. (૧૬) * તણું.
 + તણુ I તણો. (૧૭) + ઇણું. (૧૮) + રહે I રહે. (૧૯) I
 વિચા ચિત્ત તન. (૨૦) * મનિ. (૨૧) + સહે I સહે. (૨૨) +
 વનલંધી, I વલિ લંધી (૨૩) * વિયોગિ. (૨૪) + ચાલવે I ચા-
 લવે. (૨૫) * પુહુતુ I પુહુતો. જાઈ. (૨૬) * પહુણ ફિર દીડા
 તેણ. (૨૭) = જઈ દીડઈ + દીડું. I પુહુતો. * પહુઈ (૨૮) * ઉજેણ.
 (૨૯) * પોલિ. I પોલ પ્રાકાર. (૩૦) * જોયન * જોજન. I જોયણ.

સિમા નહા વહઈ અતિ ચંગ, મહાકાલ પ્રાસાદ ઉત્તંગ;
 ચઉસઠિ જોગણિ પીઠ મુઠામ તિહાં દેવી હરસિદ્ધી નામિ. ૩૬૮
 અક્ષ ચક્ષ વર વ્યંતર રહઈ, બાવન વીર ઠામ ગાંડગાંડઈ;
 સુખનંતરિ નવિ પહઈ દુકાલ, ચેરાગ્રી ચૌકટા મુવિશાલ. ૩૬૯
 પદ્યહી છંદ.

વિક્રમાદિત્ય તિહાં કરઈ રાજ,
 પૃથિવી ઉરણુ જિણુ કરી આજ;
 પરનાર બંધવ રિણુ અભંગ,
 સરણુ વિલંબ જિણુ સાવિલિંગી. ૩૭૦
 પરદુખ ભંજણુ બિરદ બસ,
 ઇહક જન નિત પૂરવઈ આસ;
 અતિ સૂરવીર નર સાહસીક,
 છત્રીસ લાખ ચાલઈ અનીક. ૩૭૧

(૧) x મહાકાલ. (૨) * યોગિણી (૩) x મુખાણુ. (૪) - તિહિ. (૫) * હરિસિદ્ધિ. I હરિસિદ્ધા. (૬) x ઠામ (૭) * સિદ્ધવડાં બહુ + વડે. I અક્ષય વડ બહુ વિતર રહે. - I ર. નપ. (૮) * ચક્રાં x ચઉસઠાં. + ચઉટા. (૯) I સુવિશાલિ. (૧૦) * તિહિં. (૧૧) * જિણિ ઉરણુ કરી (૧૨) I કીધ. (૧૩) * રણિ. x રણુ. (૧૪) * સરણુગત વચ્ચે સાવ. (૧૫) * દુખહ. (૧૬) * બિરદ બસ. + બિરદ બહ. (૧૭) x નિતુ. (૧૮) I તે. (૧૯) I નઈ. (૨૦) I બત્રીસ.

^૧સોલહ સઠ અંતે ઉરી નારિ,

^૨છ સહસ્ર વેશ્યા નગર મઝારિ

^૩આગીયો નામ વેતાલ ^૪જસ,

નિત સેવ કરઠ ^૫જાણીયઠ દાસ.

૩૭૨

^૬ખાપરો ચોર સઘલઠ પ્રસિદ્ધ,

^૭કવડીયો જૂયારિ વાચા બદ્ધ;

તિહાં માધનામ પંડિત સુજાણ;

^{૧૦}વરધિ નિરતી ગુણ નિહાણ.

૩૭૩

એહવી નગરી ઉજેણી ^{૧૧}હામ,

^{૧૨}સાંભલઠ શ્રવણ ભૂપતિ વખાણ;

^{૧૩}અતિ હરખ્યો માધવ મન માંહિ,

^{૧૪}દેખી ઉજેણી અતિ ઉચ્છાહ.

૩૭૪

(૧) * સોલસહસ. + સોલસસે અતિ વરી. I સોલસ અંતે ઉરવર નારિ. (૨) * વિ. I છ સહસ્ર - * રી. (૩) * આગીઉ I આગીયો. (૪) I જસુ. (૫) * નરજાણિ. + કરિજાણિ (૬) * ખાપરઉ. (૭) * કવડિઉ. * કુડિઉ. (૮) * વાચ (૯) * તિહિ. (૧૦) * વરદીધ સરસતી ગુણ નિહાણ. I વરદે સરસ્વતી. (૧૧) * હાણિ. I નામ (૧૨) * સાંભલિ શ્રવણે. I સાંભલે શ્રવણે ભૂપ સુજાણ. : વખાણિ. (૧૩) * અતિ તેહ હરખિઉ મન માંહિ. (૧૪) * દેખિયો. (૧૫) I અતિહિ * + મનિ ઉચ્છાહિ. - I નરનાર.

ઓપાધ,

માધવ હિંડઈ નગર મઝારિ, રૂપવંત દીસઈ બાહુ નારિ,
 સારૈ^૧ દિન તિથુ^૨ નગરી કિરી, કોઈ^૩ ન પૂછઈ આહર કરી. ૩૭૫
 *તિથિ^૪ દેસડઈ ન બાધઈ, જિહાં આપણુ^૫ ન દોઈ;
 સેરી સેરી હીંડતાં, શુદ્ધિ ન પૂછઈ કોઈ. ૩૭૬

શ્લોક.

* તત્ર દેશે ન ગન્તવ્યં, યત્રાત્મીયજનો નહિ ।

માર્ગેહિ ગચ્છતાં તેષાં, કુશલં કોનુ પૃચ્છતિ ॥૩૭૭॥

દૂહા.

- I માધવ હિવ તિથુ નગરમૈ, દુખે નીગમૈ રૈથુ;
 કામકંઢલા મનમૈ વસૈ, સંભારૈ નિજ વેથુ. ૩૭૮
- I ચિતમૈ વસિ રહી કાંમિની, પ્રેમ પ્રીતસાં સુવિલાસ;
 ભુખ ખ્યાસ નિદ્રા તણ, મનમૈ રહૈ દિદાસ. ૩૭૯

(૧) * સારઉ. (૨) * તિથિ. (૩) * I વાત. (૪) I તિથુ દેસડિ. (૫) I અપણો. (૬) I સાર ન પૂછે.

* અર્થ:—જે દેશમાં આપણો માણસ નથી ત્યાં જવું નહીં કારણ કે માર્ગે જતાં તેઓને કુશલ કાણ પૂછે? ૩૭૭

- 1 માધવને તિણ નગરમે, રહિતાં હૂઆ ષટ માસ;
જિણ વિધ પ્રીયાને પાઠવે, સંદેસા સુવિસાલ. ૩૮૦
- એક દિવસ તિણ નગર અવસરઈ, દીઠો^૨ પંથી એક;
માધવ પૂછઈ કવણ તૂં, કહિ તાહરો સરૂપ. ૩૮૧
- હૂં વાસી ઈન નગરનો, ખત્રી મોરી જાતિ;
હૂં પરદેસઈ જાઈસું, સાંલલિ મોરી વાત. ૩૮૨

ચોપાઈ,

- નિરૂપમ નગરી કામાવતી, તિહાં છઈ કામસેણે ભૂપતિ;
જાત્ર કરી આવિસુ ઇણ ગામિ, એક મોટો છઈ માહરઈ કામ. ૩૮૩
- હરખ્યો માધવ સાંલલિ વાત, કાગલ મૂકિસુ ઇણ સંધાત;
વેશ્યા કામકંદલા લણી, માહિ લિખિ વાત મન તણી. ૩૮૪

(૧) * એક પુરૂષ તિણ અવસરઈ. I એક દિવસ તિણ અવ-
સરઈ. (૨) * દીઠો. I દીઠો + દીઠું (૩) + * રૂપ (૪) + પૂછે I
પૂછે. (૫) * તાહરું રૂપ. I તાહરો. (૬) * ઇણિ નગનુ I નગરનો.
(૭) * ખત્રી. I ખત્રી મોરો + મેરી (૮) * પરદેસઈ જાઈસઈ.
(૯) + * સાંલલિ I સાલલ (૧૦) + તિહ છે. ~ તિહ જઈ.
- I ન (૧૧) ~ આવિસઈણિ I આવીસ ઇણગામ (૧૨) ~ મોટઈ.
(૧૩) * હરખઈ. I હરખઈ (૧૪) I સાલત્ર (૧૫) * મોક-
લિસિ ઇણિ સત્રાતિ. (૧૬) * માહે લિખિસિ. I લિખસ્યાં

સ્વસ્તિ શ્રીપુર કામાવતી, કામદંદલા મુગિ વીનતી;

માધવ તથા સદેશા બાહુ, કંઠલિંગન વાગ્યઃ સહૃઃ ૩૮૫

ગાથા. ૧

મા જાણિસિ વિસરિયં, તુદ મુહકમલં વિદેસગમણેન ।

મૂત્રો સમર વારંકો, જત્ય તુમં જીવિયં તત્ય ॥૩૮૬॥

૨ જન્મંતરે ન વિહદડ, ઉત્તમ મહિલાન જં કિયં પિમ્મં ।

કાલિંદી કદ્ધ વિરહે, અજ્જવિ કાલં જલં વદ્ધ ॥૩૮૭॥

(૧) I કંઠ લગાઈ વાંચે જ્યો સહ. x કંઠિ વિલગિતઃ.

(૨) I મમ. (૩) I ગમણમ્મિ. (૪) મમદ્.

૧ મા જાણિહિ વિસ્મૃતં, તવ મુખ કમલં વિદેશ ગમતેન ।

શુન્યઃ સમરકરદ્ધઃ યત્ર ત્વં જીવિતં તત્ર ॥ ૩૮૬ ॥

અર્થઃ—તુ એમ ન બાણીશ કે વિદેશમાં જવાથી તારું મુખ-કમળ વિસરી જવાય છે, તારા વિયોગથી હૃદય શુન્ય થઈ શરીર યુક્લુમ્બિ ઉપર પડેલા હાડપિંજર જેવું થઈ ગયું છે માટે જ્યાં તું છું ત્યાંજ મારું જીવિતવ્ય છે. ૩૮૬

૨ જન્માન્તરે ન વિશ્લિપ્યતિ, ઉત્તમમહિલાનાં યતકૃતં પ્રેમમ્ ।

કાલિન્દી કાળ વિરહે, અદ્યાપિ કાલં જલં વહતિ ॥ ૩૮૭ ॥

અર્થઃ—ઉત્તમ સ્ત્રીઓની સાથે કરેલો જે પ્રેમ તે જન્માન્તરમાં પણ છુટી જતો નથી કારણ કે કૃષ્ણના વિયોગથી યમુના નદી હવે પણ કાળ પાણી વહે છે. ૩૮૭

કુંહા.

- મુજ પ્રાણી ^૧તુજ પાસિ, ^૨તુમ્હ પ્રાણી ^૩જાણું નહીં;
જેઉ કોસ વસઉ વાસ, પંજર કો વિરહઉ નહીં. ૩૮૮
- * મિત્ત જાણઉ તુદા પ્રીતિ ગઇ, દૂરંતર કે વાસ;
નયનુ બિછોહે પરગયે, જીવ તુમ્હારઇ પાસિ. ૩૮૯
- * તૂં જાણું કિરતાર, વાલ્હા કિમ્હઇ ન વિસરઇ.
ઘડીમાં ^{૧૧}ઇકજ વાર, સાસ પહિલ્લાં ^{૧૨}સંભરઇ. ૩૯૦
- * હીયડા હુંતા તુજજ મઈએ, બીહું ત્રીજઉ નાવઇ કોઇ;
^{૧૪}સંપઇ હોઇ તુ વહિચીઇ, લઇ ^{૧૫}દુઃખ ન ^{૧૬}વહિચઇ કોઇ. ૩૯૧
- * જે જડ જડીઇ સજજના, નેહુ રેહણુ વિલૂધાતાર;
તે ^{૧૮}જડ કિમ્હઇ ન ઉતરઇ, લખ મિલઇ સોનાર. ૩૯૨

(૧) * તુજ. I તુમ (૨) * તુજ (૩) I * જાણું. (૪)
* જે કો વહર વાસિ. — I વિહરો. (૫) * જીવે કો વિહર. *
પંજરિકો (૬) I વહિરો. (૭) + તુમ્હારે (૮) + જાણુ. (૯)
+ કિમ્હે. (૧૦) + વિસરે. (૧૧) + ઇકે (૧૨) + સંભરે.
(૧૩) + ત્રીજુ નાવે. (૧૪) + સપે. (૧૫) + લે (૧૬) + વ-
હિચે (૧૭) + જડિએ. (૧૮) + વિલૂધી તાહ (૧૯) + જડી
કિમ્હે ન ઉતરે (૨૦) + મિલે.

- * વિરહી પાંજર ખોલ કરિ, વિષ કે ઘોરઘ ઝાડ;
લોકેગે ફૂલ ગુલાલકાં, એ મૂંગલિ બાહુ દાર. ૩૬૩
- * દહીં દહીં પુનરપિ દહીં, ઉત્તમ સૂઝથી અંગતિ ત્રણિયં;
જળ રસ મિલિય, તળ રસ દલીયં;
દેવ દેવ તથા ખિનુ ઇક કા ન સહિયં. ૩૬૪
- * નીંદ તું નાવઠ ત્રિહું જણાં, કહુ કામિણિ કીકાં;
ઘણ સનેહાં બહુરણાં, વચર ખટ્ટકવઠ જિહાં. ૩૬૫
- * પાણી તણેઈ વિયોગિ, કાદમનું કાટઠ કી(યું);
તિમ જઈ માણસ હોઈ, સાચા નેહ તું જાણેઈ. ૩૬૬
- * માણસ થોહિ માછિલાં, સાચા નેહ સુખણ;
જુ જલથી કીજઠ જુગાં, નિશ્ચિઈ છંડઈ પ્રાણ. ૩૬૭
- જિમ મન પસરઈ ચિહું દિસઈ, તિમ ને કર પસરંત;
તો આલંગીહી સજ્જણાં, કેઠાં અહણ કરંતિ. ૩૬૮
- * સજ્જન ગુણ અંગાર જિમ, હીયકું દજ્જઈ જેણિ;
અવગુણ નીર ન અપજઈ, વિજ્ઞ વિજ્ઞઈ જેણિ. ૩૬૯

(૧) + બોહિં આંડ. (૨) + સેથી. (૩) + નુ (૪) + ખટ્ટકવે.
(૫) + તણે. (૬) + જે. (૭) + હોય (૮) + જાણીયે. (૯)
+ નિશ્ચે છંડ. (૧૦) + ખિણિ ખિણે. (૧૧) + જુ. (૧૨) + દૂરિ
પસંતા સજ્જનાં. (૧૩) + કેઠ. (૧૪) + કજ્જે.

* વિરહુ જે મંજનઇ કરિઉં, તે મંઈ કહણુ ન જઈ;

અંશુલ કેરી મુદ્રડી, તે ખાહડી સંમાઈ. ૪૦૦

ગાથા^૧

* હા હિયયમ મહેસરિય, જલહર મુકંત સુકવારિવ્વ ।

ઠાળે ઠાળે ચિવલ્લમાળ, કેળાવિ ડજ્જહસિ ॥૪૦૧॥

સુંદરિ એક સંદેસડો, મન અંતર ઇમ રાખિ;

મહાકથ મન જે કૂડ છઈ, તૂં પરમેસર સાખિ. ૪૦૨

(૧) + મજને. (૨) + મેં (૩) + જાય (૪) + ય (૫)

* સદેસડુ. I ડો. (૬) * મનિ અંતર મ. I અતરિ મ રખિ.

(૭) x જઉ અલ તલ ફડા અજઉ. + જુ અલ તુલ ફડાં અજુ.

(૮) x મનિ (૯) x તો I તો. (૧૦) + રિ. - ટ વાસર.

૧ હા હૃદયંગમ મહેશ્વર, જલધર મુક્ત શુક્ત વારીવ ।

સ્થાને સ્થાને પક્કમાન, કેનાપિ દગ્ધોસિ ॥ ૪૦૧ ॥

અર્થ:—હાય હૃદયમાં રહેલા મહેશ્વર ? શું તને કોઈએ દગ્ધો—
દુખિ કર્યો છે કે જેથી મેં મુકલા પાણિની માફક ઠેકાણે ઠેકાણે કાદવ
કરી છીપના મોઢામાં મુકલા પાણીની માફક કરે છે ? અર્થાત્ જે વર-
સાદના પાણિથી ઠેકાણે ઠેકાણે કાદવ થાય છે તે વરસાદના પાણીના
ખિંદુઓ છીપના મોઢામાં પડતાં તેનાથી મોતી પાકે છે તેની માફક
એક માણસના હૃદયમાં પ્રેમ સંચારી સંયોગ સુખ આપે છે અને
એકને પ્રેમ કરાવી પગલે પગલે વિયોગાદિ (કાદવરૂપ) દુઃખ આપે છે
તો શું તને કોઈએ દુઃખાવ્યો છે ? ૪૦૧

વીસરિ ચિત્ત ન વીસરઇ, નિસભરિ અવર ન કોઇ;

જો નિદ્રા ભરિ ભોલબ્યો, તો સુપનંતરિ સોઇ. ૪૦૩

૮ આડા કુંગર વીંઝવન, ખરે પિયારે મિત્ત;

દેહુ વિધાતા પંખડી જિઉ, મિલિ મિલિ આવઈ નિત. ૪૦૪

૮ તે સાજન કિમ વીસરઇ, જે બહુ ગુણ ભરિયા દોઇ;

વીસારીયા ન વીસરઇ, જઇ સિર વાઢઈ કોઇ. ૪૦૫

૮ દિન ઝુરંતાં નીગમ, રચણ રોવંતિ વિહાઇ;

સજજણ (વિણ) જે જીવીયઇ, તે જીવ્યાં સ્યાં માહિ. ૪૦૬

૮ ગોરી થારઇ રૂપ ઊપરિ, હૂં ઉવારૂં જગલોઇ;

મેરઇ મન તૂં ન વીસરઇ, તુજ મન બાણે કોઇ. ૪૦૭

૮ હિયડા ભીંતર કવ બલઇ, ધૂઓ પ્રગટ ન હોઇ;

વેલિ વિછોહયા પાનડા, દિન દિન પીલા હોઇ. ૪૦૮

તું હીજી સજજન મિત્ત તું, પ્રીતમ તૂં પરમાણુ;

હીયડા ભીંતરિ તૂં વસઇ, ભાવઇ બાણિ મ બાણિ. ૪૦૯

(૧) * નિશિ. (૨) -- નીદ કરિ મન ભોલવઇ. (૩) + ભોલવુ. (૪) x હોઇ. (૫) * તું હજિ. (૬) * તુંહજિ મન. (૭) * તું હજિ બાણુ મુબાણુ. (૮) x તુંહી. (૯) * મોરઇ મનિ તુંહજિ વસઇ. (૧૦) I ભાવે બાણુ મબાણુ.

સજ્જન તેરા ગુણ ઘણા, વસ્યા બુ હીયડા માહિ;

રયાણુ દીહ ન વીસરધ, બે વરસા સૌ બધ. ૪૧૦

સજ્જન પરદેસે હૂયા, બે દીસંતા નિત:

નયણુ તેહ વિસાર્યા તૂં મ વીસરધ ચિત. ૪૧૧

સજ્જન હું તું એકછાં, અવર મિલ્યા એ લેખિ;

મુજ તુજ હીયડા એક છધ, ભાવે કાઠી દેખ. ૪૧૨

x અરહટ આરણુ માહિ,;

... .. ૪૧૩

I બહુત કહા હિત હિત લિપું, સંભારે જ્યો સદીવ;

થોડે લિ (ખિયધ) બાંણુજો, તુમ પાસે છે જીવ. ૪૧૪

ધણુ પરિ સંદેસા ઘણા, લિખિ દીધા તિણુ સાથિ;

તિણુ પંથી કાગલ દીયો, કામકંદલા હાથિ. ૪૧૫

(૧) * વસ્યાજ (૨) * રયાણુ I રાત (૩) * નવિ. (૪) * સુ. x સહિ (પ) * સજ્જનણુ પરદેસિધ. (૬) * તો, I તો. + તુ. (૭) * ન વિસારે (૮) * સજ્જન હું તું એક છધ મુઝ. + સજ્જન હું તું મુઝ. I સજ્જન હું મઝ એક છે - x અવસરિ મિલસાં. (૯) I મલાએ લેખ. (૧૦) * હું. (૧૧) * ભાવધ કાઠી દેખિ. (૧૨) * ધણિ. - / લિ. (૧૩) * દીહ I દીયો. (૧૪) * કામા ગણિડા હાથ.

- અતિ આણુંદ હૂંઈ હૂંયો, સંદેસા સવિગત્ત;
(વાંચી) પ્રીતમ જાણીયો, ઉજેણી સંપત્ત. ૪૧૬
- કામકંઠલા મોકલઈ, સંદેસો સુ હત્ય;
ઉજેણી નગરી લાણી, ધન ધન માલવદેસ. ૪૧૭
- ૮ સ્વસ્તિ શ્રી આણુંદ મય, સમરૂં સારદ સાર;
ઉજેણી નગરી લાણી, લિખિવા લેખ અપાર. ૪૧૮
- ૮ સુંદર સહજઈ વલહા, સોભાગી સુભગાણી;
સકલ કલા ગુણ મંદિર, આજણ યોગ સુખાણ. ૪૧૯
- ૮ કુશલ ખેમ વર્તઈ ઇહાં, ધર્મ તણઈ અહિનાહ;
દિન પ્રતિ લિખવા આપણા, કુશલ ખેમ કલ્યાણ. ૪૨૦
- ૮ પરદેસઈ જે સાજણાં, તાંહ અપૂરવ રીતિ;
હુજાણ વચણ નગમો, ધરતા અવીહુડ પ્રીતિ. ૪૨૧
- ૮ સમરતાં સાજણ તણે, ગુણે ન આવૈ પાર;
મિલઉ તખડી હોઈસ(ઈ), જખ કરસ્યઈ કરતાર. ૪૨૨
- ૮ નિસાસા તૂં ભલૈ સરજયો, આવો દુકખ સહ.....;
જો નીસાસઉ સરજત નહી, તો હીયઈ મરંતિ. ૪૨૩
- ૮ તે સુખ જાણઈ નીંદ, સુપને મિલિયો સાજણા;
નેહિ આંખિ ન આવઈ નીંદ, ફિહાં મિલવો ફિહાં જોલિવઉ. ૪૨૪

(૧) * હીઅઈઈ દુકિ. x હીઈ + હીયે. (૨) * વાંચી મનિ પ્રીતિ આણીઉ. I વાંચતાં પ્રીતમ તણી. (૩) I સંપત્તિ. (૪) * તિણિ દાધાઈ સંદેસ.

- ૮ માણસથી પંખી લલા, અલગા ચૂણે ચૂણુંતિ;
તરવર લમિ સંઝા સમઘ, માલઘ આવી મિલતિ. ૪૨૫
- ૮ પ્રીતમ કેરી વાટ, જોતાં હી દીન નીંગમું;
હીયડું ન પડઘ ફાટ, કહતાં દીસઘ કારિમું. ૪૨૬
- ૮ કીધઘ ઘણું વિલાપ, તન મુરખ કાં મુંહુવઘ;
કાગલ તણુઘ મેલાપ, મન સંતોષજ માનજે. ૪૨૭
- ૮ લિખિવા બઘમું જાણુ, કાગલ મસિ લેઘ કરી;
હીયડો લમરામઘ તામ, નયણે નીઝરણા વડે; ૪૨૮
- ૮ કાગલ કે તા હું લિખું, કે તા લિખું કહું મુખ;
વયણુ વાહ્યાનઘ મિલવા લણી, વહિલા આવે સયણુ. ૪૨૯
- પ્રીતમ પ્રાણુ આધાર તૂં, મનમોહન ભરતાર;
માધવ (વાચૌ) પ્રેમભરિ, સંદેસા સુવિચાર. ૪૩૦
- ક તા મઘ તો બાહિરી, નયણુ ગંભાઘ રોઘ રોચે,
હયાલિ છાલા પડ્યા, નયણે નીર નીચોઈ. ૪૩૧
- પંથી એક સંદેસડો, પ્રીતમ લગિ પહુચાઘ;
જોવણુ કલીયાં મોરીયા, તૂં ભમર ન બઘસઘ આય. ૪૩૨

(૧) + મેં તુ બાહરી. * બાહરી. x હુતો. (૨) * ગમાયા.
(૩) * હથેલી. I હાથેલી. (૪) * ચીર હીર I ચીર નિચોઈ નીચોઈ.
(૫) * હુ. I ડો. (૬) * ધીય લગિઈ. (૭) * પુહ. (૮) * ચોવન.
(૯) * મહરિહ. x મોરીહ + મુરીહ. I મોરીયો.

મત જાણે પ્રી નેહ ગયો, દૂરિ વિદેસિ ગયાય;

ખીમણો વાઘે સાજણા, ઉઠો થાય ખલાંહ. ૪૩૩

હું કમલાણી કંત વિણ, જ' જલ વિઝૂણી વેલિ;

વણિજરાકી ભાહિનું, ગયો ધુકંતી મેલિ. ૪૩૪

૮ જેહસું હસિ મુખ ખોલતે, ઉર ચઢે લે તે તેણ;

લાલ પિયારે સનજનાં, કીયો દેસાઉર વાસ. ૪૩૫

૯ માસ વરસ દિન જો સફલ, ઘડીજ લેખઈ સોઈ;

સાજણસું મેલાવડો, જિણ વેલા મુજ હોઈ. ૪૩૬

૯ સનજનથી વિસહર લલો, ડંકી જીવજ જેહ;

નેહ વધઈ દૂરઈ રહઈ, પગ પગ સલઈ સનેહ. ૪૩૭

૯ હીયડા ભીતરિ પઈસ કરિ, વિરહ લગાઈ અગ્ગ;

પ્રિઉ પાણી વિના ના ખુઝે, ખલઈ સલગ્ગિ સલગ્ગિ. ૪૩૮

^{૧૧}વહિલો આવે વલહા, નાગર ચતુર મુખાણ;

તો વિણ ઘણ ^{૧૨}વિલખિ ^{૧૩}ફિરઈ, ^{૧૪}ગુણ વિણ લાલ કખાણ. ^{૧૫} ૪૩૯

— (૧) * ગઈ. + ગયુ. (૨) I દૂર વિદેસ ગયાહ. (૩) × પિ-
મણ વાઘઈ. (૪) * ઉછડિહોઈ. (૫) I કુમ. (૬) × જિમ.
— I વેલિડી. (૭) I વિણજરાકી ખોડીજનું. (૮) × ધાહ જિમ (૯)
+ ધુખંતી. (૧૦) I મેલ. (૧૧) * + વહિલુ I વેગો. (૧૨) *
આંખી. (૧૩) + ફિરે (૧૪) + જિમ ગુણ (૧૫) + મા.

સુપનંતરિ નિત હું^૧ મિલું, જદિ પ્રતક્ષિ મિલેસ;

તદિ પ્રી મોતી હાર જૂં, કંઠા ગ્રહણ કરેસ; ૪૪૦

આડા ડુંગર વન ઘણા, આડા ઘણા પલાસ.

તે સાજણ કિમ વીસરે^૫, ખંડુ ગુણ તણા નિવાસ. ૪૪૧

આખડીયા ડંખર લયા, નયણ ગમાઈ રોઈ;

તે સાજણ પરદેસડે^{૧૦}, રહ્યા વિડાણી હોઈ. ૪૪૨

ટા પ્રીતમ એક સંદેસડો, દિસિ સજણા સલામ;

જખથી હમ તુમ્હ વીછડ્યા, તખથી નીંદ હરામ. ૪૪૩

પંથી એક સંદેસડો, પ્રી લગિ લે સિદ્ધાઈ;

જેવણ હુતથી ગુંજયો, અંકુસ લે ઘર આઈ. ૪૪૪

મુખે નીસાસા મેલડીયઈ, નયણે નીર પ્રવાહ;

સૂલી સરખી મેજડો, તે વિણ જાણઈ નાહ. ૪૪૫

(૧) + મિલાં. (૨) - યદિ પરતક્ષિ. (૩) * પ્રીય. I પ્રીટિ.

- - સિ (૪) I સો. (૫) + વીસરે. (૬) I ખિહું. (૭) I હુઈ.

(૮) * ગમાયા. (૯) I મો. (૧૦) * દેસડઈ. (૧૧) I વિડાણા.

* વીડાણા (૧૨) I વીછડે (૧૩) * હુ. + ડો I ડો (૧૪) *

લેઈ I પ્રીતમ લગી પહુચાઈ. (૧૫) I જેવન હસતિ મદ અડયો.

+ યોવન હસતી જુ ગડયુ. (૧૬) + તું અંકુસ લેઈ ઘરિ આવુ *

આઈ (૧૭) * મુખિ (૧૮) * મેલડિઈ + મેલડિયે (૧૯) * તું

વિણ જાણે (૨૦) - અયે.

I જિમ સાલૂરાં સરવરાં, જિમ ધરતીમેં મેહ;

ચંપા વરણી વાલહા, ઇમ પાલીજે નેહ.

૪૪૬

૮ કિહાં ચંદઉ કિહાં કમલની, કિહાં દદુર કિહાં મેહ;

વીસારિયા ન વીસરઈ, ગરવાં તણે સનેહ.

૪૪૭

૯ પ્રીતમ તેમ ચીતાર જે, જીમ ચકવીહ નીસ લાણ;

હમ તુમ તખડી વીસસ્યાં, જવ ઊડસ્યઈ પરાણ.

૪૪૮

ગાથાઃ

જહ સરહ સુરહિવચ્છો, વસંત માસં ચ કોહલા સરહ ।

વિજ્ઞ સરહ ગયંદો, તહ અમ્હમણં તુમં સરહ ॥૪૪૯॥

જહ સરહ સીયરામો, રુપિણિ કહો નલો ચ દમયંતી ।

પવણંજણોવિ અંજણં, તહ અમ્હમણં તુમં સરહ ॥ ૪૫૦ ॥

* યથા સ્મરતિ સુરભિ વત્સઃ, વસન્તમાસં ચ કોકિલા સ્મરતિ ।

વિન્ધ્ય સ્મરતિ ગજેન્દ્રઃ, તથા અસ્માકં મનઃ ત્વાં સ્મરતિ ॥૪૪૯॥

અર્થઃ—જેમ વાછડો ગાયને સંભારે છે, અને કોકિલા (કાવલ) વસન્ત માસને સંભારે છે, મોટા હાથીઓ વિન્ધ્યાચલને સંભારે છે તે રીતે અમારું મન તને સંભારે છે. ૪૪૯

(૧) I ગૌરી સરહ તિનયણો, (ગૌરી સ્મરતિ ત્રિનયન)

યથા સ્મરતિ સીતાં રામઃ, રુદ્ધિમણિં કૃષ્ણઃ નલઃ ચ દમયન્તીમ્ ।

પવનજનોઽપિ અક્ષનાં, તથા અસ્માકં મનઃ ત્વાં સ્મરતિ ॥૪૫૦॥

અર્થઃ—જેમ રામ સીતાને સંભારે છે, જેમ કૃષ્ણ રુદ્ધિમણિને

પિંડીરં જહ ભરિયં, મહ હિયયં સજ્જનાણ ગુણવીયે ।

અવગુણ ફક્તિ પૂજઈ, પઠમં ચિય નત્થિ તં ઠાણં ॥૪૫૧॥

* જેણ વિણા ન હુ જીયં, ઘડિયા અદ્દં ચ અદ્દમદ્દં ચ ।

તેણ વિણા ગય કાલો, હા હિયયા વજ્જ ઘડિહસિ ॥૪૫૨॥

સંભારે છે, અને નહ દમયંતીને સંભારે છે, પવનંજય અંજનાને સંભારે છે અથવા મહાદેવ પાર્વતીને સંભારે છે તેવી રીતે અમારૂં મન તને સંભારે છે. ૪૫૦

પિંડિરઃ યથા ભરિતઃ, મમ હૃદયં સ્વજનાનાં ગુણવીજેન ।

અવગુણઃ ઇકોઽપિ પૂર્યતે, પ્રથમં ક્વલુ નાસ્તિ તત્સ્થાનમ્ ॥૪૫૧॥

અર્થઃ—જેવી રીતે દાડમ ખીજથી ભરેલું છે તેવી રીતે ચૈતાના માણસના અર્થાત્ પ્રીયપતિના ગુણરૂપિ ખીજ વડે મારા હૃદય રૂપિ દાડમ ભરેલું છે તેમાં પ્રથમ તો તે સ્થાનજ નથી કે જેમાં પાછળથી એક પણ અવગુણ પુરી શકાય—નાખી શકાય. ૪૫૧

(૧) I તાદ્.

યેન વિના ન ક્વલુ જીવિતં, ઘટિકાદ્દં ચાર્યમર્થં ચ ।

તેન વિના ગતઃ કાલઃ, હા હૃદય વજ્જઘટિતમસિ ॥ ૪૫૨ ॥

અર્થઃ—જેના વિના જીવન ઘડિતો અડધો ભાગ અથવા તેનો પણ અડધો અને તેનો પણ અડધો ભાગ માત્ર રહી શકે નહીં તેના વિના આટલો વખત ગયો તેથી હા હૃદય! હું સમજી શકું છું કે મું વચ્ચેથી ઘડેલું છે. ૪૫૨

તુહ નામં ડર ધરિયં, તુહ ગુણગામેણ ગુંફિયા માલા ।

તુહ નામં મહમંતો, જંપંતો વાસરં ગમદ્ ॥ ૪૫૩ ॥

* ચિત્તં તુહ પાસદ્વિયં, તુહ ગુણસુણીઝ્ઞ સવળ સંતોસો ।

જીહા નામ ગ્રહણેણ, ઇમાદિટ્ટી તડપ્ફડદ્ ॥ ૪૫૪ ॥

* ૧મા જાણિદિ મિત્ત તુમં, નિસિ વાસર વિસારિસિ સ્વિળમિત્તં ।

જહ ચક્રવયા મૂરં, ચંદં જહા ચકોરેણ ॥ ૪૫૫ ॥

(૧) I ગણેણ (૨) I કીય (૩) I જંપંતિ રત્ત દિવસેણ.

ત્વન્નામં ડરસિ ધારિતં, ત્વદ્ગુણગ્રામેન ગ્રથિતા માલા ।

ત્વન્નામ મહામન્ત્રઃ, જપન્તઃ વાસરઃ ગમયતિ ॥ ૪૫૩ ॥

અર્થઃ—તારં નામ હૃદયમાં ધારેલું છે તથા તારા ગુણસમુદ્ધની મેં માળા ગુંથી છે, અને તારા નામ રૂપિ મહા મંત્ર જપતાં દિવસો ભય છે, અર્થાત્ મન, વચન અને કાયા તારામાં જ આસક્ત થઈ મગ્નેશાં છે. ૪૫૩

ચિત્તં ત્વત્પાર્શ્વસ્થિતં, ત્વદ્ગુણં શ્રુત્વા શ્રવણંસન્તોષઃ ।

જીહ્વા નામ ગ્રહણેણ, એકા દષ્ટિઃ તડપ્ફડદ્ ॥ ૪૫૪ ॥

અર્થઃ—મન તારી પાસે રહેલું છે, તથા તારા ગુણો સાંભળીને કાનને સંતોષ થયો અને જીભ તારા નામ લઈને સંતુષ્ટ થઈ પરન્તુ એક દષ્ટિ તું નજરે નહિં દેખાવાથી તડફડે છે—હુઃખી થાય છે. ૪૫૪

૧ મા જ્ઞાયસ્વ મિત્ર ! ત્વં, નિશિવાસરે વિસારિતઃ ક્ષણમાત્રમ્ ।

યથા ચક્રવાકાઃ સૂર્યં, ચન્દ્રં યથા ચકોરેણ ॥ ૪૫૫ ॥

અર્થઃ—હે મિત્ર ! તું એમ ન બાણીશ કે તને હું વિસરિ

* નેહો કહવિ ન કિજ્જઈ, અહ કિજ્જઈ રત્ત કંવલ સરિચ્છો ।

અળવરયં ધોયમાળો, સહાવરંગં ન છહેડ ॥ ૪૫૬ ॥

સજળ વસઈ દૂરે, ચિંતિય નેહેળ હંતિ આસળ્લા ।

ગજજંતિ ગયળમેહા, મોરાનચંતિ મૂવલણ ॥ ૪૫૭ ॥

જરૂર જોય સૂર્યને ચક્રવાક પક્ષિ તથા ચંદ્ર ચક્રાર વડે વિસરાતો નથી તેમ હું તને રાત દિવસમાં એક ક્ષણવાર પણ ભુલિ જતો નથી. ૪૫૫

સ્નેહઃ કથમપિ ન કુર્યાત્, અથ કુર્યાદ્રક્ત કમ્વલ સદશઃ ।

અનવરતં ધાવમાનઃ, સ્વભાવરક્તં ન સુચ્ચતિ ॥ ૪૫૬ ॥

અર્થઃ—દોષ પણ પ્રકારે સ્નેહ ન કરવો અને કરવો તો લાલ કાનુખીય વસ્ત્ર જેવો કરવો, કે જે હમ્મેશાં ધોવા છતાં પોતાનો સ્વાભાવિક રંગ છોડે નહીં. ૪૫૬

સ્વજનઃ વસતિ દૂરે, ચિત્તિત સ્નેહેન ભવતિ આસન્ના ।

ગર્જન્તિ ગગનમેઘાઃ, મથૂરાઃ નૃત્યન્તિ મૂવલયે ॥ ૪૫૭ ॥

અર્થઃ—સ્વજન અર્થાત પ્રીય મનુષ્ય દૂર વસે છે છતાં સ્નેહથી સંભારતાં તે પાસે જ હોય છે કારણ કે આકાશમાં મેઘ ગાળે છે ત્યારે પૃથ્વી ઉપર મોર નાચ કરે છે. અર્થાત્ આકાશમાં દૂર રહેલા મેઘના ગર્જનથી પૃથ્વી ઉપર વસતા મોરો આનંદીત થાય છે તેવી રીતે તમે દૂર રહેવા છતાં તમારું સ્નેહ ગર્જન યાદ થતાં મારું મન આનંદીત થાય છે ૪૫૭

કંતો કમલાણ રવી, કંતો કુમુયાણ ચંદ્ર ચંદ્રણયં ।

તત્ત્વ સજ્જનાણ નેહો, ન હુ વિહલ્લ જાવજીવમ્મિ ॥૪૫૮॥

દૂહા.

I પ્રિત વિછેહા અતિ કઠિન. મત દેજો કિરતાર;

જખકે ઉસ ગુન સંભરે, તખ નયણ ન ખંચે ધાર. ૪૫૯

* હું અછઉં અન્નેકસિઉં, પંથી પ્રીઉ કહિજજ;

રહી ન સકઉ તાસ વિણુ, એ અપરાધ ખમિજજ. ૪૬૦

* જિણિધ વનિ પત્ર ન સંચરધ, પંખિ ન ખમસિ જેણુ;

તાસ તણા ફલ મોકલિધ, જે તું સજ્જન હોધ. ૪૬૧

* હું રમતી ઘરિ અંગણુધ, અનધ વલી રહિતી મુખવાસિ;

વિરહિ વિથોગિ ન જાણતી, તધ પાડી દુખપાસિ. ૪૬૨

* જીવાડું તુ જીવીધ, મુખ દુખ તહજિ સાથિ;

જન્મ મરણ વહિડું નહી, વાંચી જમણુધ હાથિ. ૪૬૩

કાન્તઃ કમલાનાં રવીઃ, કાન્તઃ કુમુદાનાં ચન્દ્ર ચાન્દનકમ્ ।

તથા સ્વજનાનાં સ્નેહઃ, ન સ્વલુ વિશ્લિષતિ યાવજ્જીવન્તિ ॥૪૫૮॥

અર્થઃ—શ્રમણેને વહાણો સૂર્ય, અને કુમુદને વહાણુ ચંદ્રનું ચાન્દનીયું તેજો તેજોનો અસ્ત થતાં કરમાઇ જાય છે અને ઉદય થતાં પ્રકુલિત થાય છે તેવી રીતે પોતાના માણસનો અર્થાત્ પ્રીય મનુષ્યનો સ્નેહ જ્યાં સુધી જીવે ત્યાં સુધી કદાપિ જુદો પડતો નથી. ૪૫૮

૮ એ પરમારથ પ્રીછિ જ્યો, વાર્યા પ્રીતમ લેખ;

પાણી માહિ પદહાવિજ્યો, ધરિજ્યો પ્રીતિ વિશેષ. ૪૬૪

કામકંઠલા મોડલૈ, કાગલ માધવ કાગિ;

નિણું પંથી આણિ દીયો, સિદ્ધા સંગલા કાજ. ૪૬૫

૧+૮ ઇક અલગાડી દૂકડા, ઇક નૈડાડી દ્વરિ;

સંદેહા સાંજણુ તણા, આવૈ પરખત દ્વરિ; ૪૬૬

પંથીડાં દેવલ સરણુ, કે સરવર કી પાલિ;

પંથી હોઈ ક્યામણો, જૂં ચુ પડૈ વિચાલ. ૪૬૭

ચોપાઇ.

એક દિવસ માધવ દુખ થયો, મહાકાલઈ પ્રાસાદઈ ગયો;

મધ્ય રાત્રિ જલહર ગાજ્યો, સાલ્યો વિરહુ પ્રેમ જગીયો. ૪૬૮

(૧) * મોડલન. + મોડલે. (૨) + I કાજ. (૩) + શિ.
(૪) + આવી. (૫) ~ દીક (૬) * ધ. = x એ. (૭) x સ-
જણુ. (૮) x આયા (૯) I ચર. (૧૦) * દેહલ (૧૧) I રી.
(૧૨) ~ જા. I જો. (૧૩) * જિમ જિમ પડ-. (૧૪) I અન્ય
દિવસિ. (૧૫) * થયુ I થયો (૧૬) * મહાકાલ પ્રાસાદિ. (૧૭)
* ગયુ. I ગયો. (૧૮) I રાત્રિ. (૧૯) I ગાજ્યો + ગાજી.
(૨૦) * સાત્રીક. + સાલિઆ (૨૧) * જગીક I જગીયો.

ક્રામકંદલા આવી ચીન, ગાથા એક લિખી નિમ્ન ભીત;
પુરવ પ્રેમ વિરહ વ્યાપીયો, મદન દાવાનલ નન આવીયો. ૮૬૬

ગાથા. ૧

સો કોવિ નસ્થિ સરણો, જમ્સ કદિજ્જંતિ દિયય દુઃખવાટં ।
આવંતિ જંતિ કળ્પે, પુનરવિ દિયણ ચિલ્લગંતિ ॥૪૭૦॥

ચોપાઈ.

ગાથા લિખિ મુતો તિણ ઠાઈ, ઉગ્યો દિનકર નગરી માહિ;
કિણુ આહાણુ ધરે ભોજન કરઈ, વિરહ વિથાપ્યો નગરી દિરઈ. ૪૭૧

(૧) ચિતિ. (૨) * તિણિ લિનિ (૩) ઉ + ઝો. I ગો
(૪) I તાપીયો. તાપીઉ + ઝો. (૫) I સરણો * સુચણો.
(૬) * કદિજ્જામ્મિ. (૭) * ગલણ. (૮) I પુણોવિ તત્થેવ
તત્થેવ. (૯) • લિખિ મુતઉ તિણિ. (૧૦) • ઉગિય દિનિ નગરી
માહિ બાઈ I દિવસ ઉગે + ઉગિયે (૧૧) • આહાણુ નઈ ધરિ
+ આહાણુતે I આહાણુરે. (૩૩) • વિચાપિત

૧ સઃ કોઽપિ નાસ્તિ શરણઃ, યસ્ય કથ્યતે હૃદય દુઃખાનિ ।

આગચ્છન્તિ યન્તિ કળ્પે, પુનરપિ હૃદયે ચિલગન્તિ ॥૪૭૦॥

અર્થઃ—તે કોઈ શરણુ નથી કે જેને હૃદયના કદ મુઢી આવી
પાછા જતા અને વળી પણ હૃદયમા વળગતાં દુઃખો કહેવાય. ૪૭૦

મહાકાલ ઇસર પ્રાસાદ, તિહાં કિણુ જયઇ સહુ વિખવાદ;
 રાજદેવ જુહારણુ લણી, સુ પ્રભાતિ આવ્યો પુર ધણી. ૪૭૨
 મહાકાલ હર પ્રણમિ કરી, લમતી દીયઇ ફિરઈ દેહરી;
 સીતઈ દીઠી નવલી ગાહ, વાંચઇ રાજ મન ઉછાહ; ૪૭૩
 આહરઇ નગર સહુ કો સુખી, પિણુ એ કોઇ મોટો દુખી;
 પરદુખ લંજણુ બિરૂદ માહરો, કહૈ મંત્રીનઇ ઉપચાર કરો. ૪૭૪
 રાજ એમ વિમાસઇ હીયઇ, એહનો દુખ ભાગો જોઇયઇ;
 મંત્રી કરિ કો ઇસઉ ઉપાય, ઇમ ત્રેવડિ રાજ ઘરિ જાઇ. ૪૭૫

(૧) * દીઠઇ જાઇ દુખ વિપાદ I દોઠાં જાવૈ દુખ વિપવાદ.
 (૨) * આવીઉ. (૩) * દીઇ. + દીયે. I ઘે (૪) + ફિરે. I
 ફિરી. (૫) + ભીતે I ભીતે (૬) + વાંચે I વાંચે (૭) * નિ
 (૮) + રે I રે (૯) * રિ I રે (૧૦) + પણિ એકો એ *
 પિણિ (૧૧) - મોટઉ I ટો (૧૨) - રે I રો (૧૩) - કહઇ.
 I હે. (૧૪) + ને I ને. (૧૫) - રે I રો (૧૬) * મં.
 (૧૭) + સં. I સં (૧૮) - હીઇ I હીયે + હીયે. (૧૯)
 * એહનુ. I એહ. (૨૦) * ભાગઉ + ભાગુ. I ભાગો (૨૧)
 I જોઇઇ + જોઇઓ. (૨૨) I મંત્રો કાઇ કરો * મંત્રી જોલઇ
 કરિસુ (૨૩) I ચીતવી. (૨૪) + જાય

श्रमकंदला आवी रीति. आथा अंशु लिपि निर्यु नीति;
पुरुष प्रेम विरह व्यापीयो, महन दावानस नन आर्ययो. ४६६

गाथा. १

सो कोवि नस्थि मरणो, जरस कद्विजंति हियय दुःखाटं ।

आवंति जंति कण्ठे, पुणरपि हियय विलगंति ॥४७०॥

व्यापाठः.

गाथा लिपि भुतो निष्ठा ठाठ, उज्ज्यो दिनकर नगरी भाद्रिः

द्रिष्ठु आत्मणु धरे भाजन करु, विरह विर्यापीयो नगरी द्विष्ट. ४६९

(१) चिति. (२) ~ निष्ठा लिपि (३) उ + ओ. I ये
(४) I तापीयो. - तापीउ + ओ. (५) I मरणो * मृत्युणो.
(६) * कद्विज्जाम्भि. (७) x गलप. (८) I पुणरपि तत्थेव
तत्थेव. (९) ~ लिपि भुतउ तिष्ठि. (१०) उज्ज्यो दिन नगरी
महि न्ना I हियस उज्ज + उज्जिये (११) आत्मणु नठ धरि
+ आत्मणुते I आत्मणुते (३३) ~ व्यापित

१ सः कोऽपि नास्ति शरणः, यस्य कथ्यते हृदय दुःखानि ।

आगच्छन्ति यान्ति कण्ठे, पुनरपि हृदये विलगन्ति ॥४७०॥

अर्थः—ते कोऽपि शरणं नही है जेने हृदयनां कंठ मुधी आवी
पाठा जाता अने वणी पणु हृदयमा वणगतां दुःखो कहेवाय ४७०

મહાકાલ ઇસર પ્રાસાદ, તિહાં કિણુ જયઈ સહુ વિખવાદ;
 રાગદેવ જીહારણુ ભણી, સુ પ્રભાતિ આજ્યો પુર ધણી. ૪૭૨
 મહાકાલ હર પ્રણમિ કરી, ભમતી દીયઈ દિરઈ દેહરી;
 સીતઈ દીડી નવલી ગાહ, વાંચઈ રાગ મન ઉછાહ; ૪૭૩
 આહરઈ નગર સહુ કો સુખી, પિણુ એ કોઈ મોટો દુખી;
 પરદુખ ભંજણુ બિરૂદ માહરો, કહૈ મંત્રીનઈ ઉપચાર કરો. ૪૭૪
 રાગ એમ વિમાસઈ હીયઈ, એહુનો દુખ ભાગો જોઈયઈ;
 મંત્રી કરિ કો ઇસર ઉપાય, ઇમ ત્રેવડિ રાગ ઘરિ જઈ. ૪૭૫

(૧) * દીલ્હ જાહ દુખ વિપાદ. I દીલ્હ જાહે દુખ વિપવાદ.
 (૨) * આવીઉ. (૩) = દીઈ. + દીયે I દે. (૪) + દિરે I
 દિરી (૫) + ભીતે I ભીતિ. (૬) + વાચે I વાંચ (૭) * નિ
 (૮) + રે I રે. (૯) * રિ. I રે (૧૦) + પણિ એકા એ *
 પિણિ (૧૧) મોટઈ I ટો (૧૨) રે I રો (૧૩) * કપ. I
 ક. (૧૪) + ને I ને (૧૫) ર. I રો (૧૬) * ખ (૧૭)
 + એ I એ (૧૮) લીહ I લીયે + લીયે (૧૯) *
 જોહુ. I જોહ. (૨૦) * ભાગઉ + ભાગુ. I ભાગો (૨૧)
 I જોહ. + જોહ. (૨૨) I મંત્રો કાહ કરો * મંત્રો બોસઈ
 કરિહ (૨૩) I જીવવી (૨૪) + જય

માધવાનલ^૧ બીજા^૨ દિન વલી, સૂતો^૩ તીથા^૪ કામ મન રલી;
જાગ્યો^૫ રાતિ વિયાપા^૬ કામ, લિખા^૭ ગાડ વાંચા^૮ તેણ કામિ. ૪૭૬

ગાથા ૧

નવરસ વિલાસ સમય, કંઠં ગ્રહિત્વા મુક્તનિસ્વાસં ।

સા રચની સો દીપ્તો, તં દુઃખં સહ્યત્તે હીયત્ ॥ ૪૭૭ ॥

ગોપાધ.

સુપ્રભાતિ રાત્રિ તિણ કામ, આવી વાંચા^૯ બીજા ગાડ;
મોટો દુખ^{૧૦} નરન^{૧૧} છા કામ નિરતિ કીયા વિણ ત્રિપતી^{૧૨} નહોત. ૪૭૮

(૧) I માધવ બીજો દિન ને વલી. — + નિ (૨) I સૂતો તિણ કામે + સૂતો તીથે કામિ મનરૂલી ~ સૂતલ તીથ. (૩) + જાગ્યો રાતિ વિયાપીઓ = જાગિલ રાતિ વિયાપિલ. I યો, યાં. (૪) I માધવ લિખે ગાથા તિણ કામ + લિખે ગાડવલી તીણ. (૫) = વલી તીણિલ. (૬) I રસીયં. (૭) + તિણ કામ. (૮) + દુખીઓ છે એ. I દુખી નરન. = મોટલ દુખી અજાગ્યે કામ. (૯) = તૃપતિ

૧ નવરસ વિલાસ સમયે, કંઠં ગ્રહિત્વા મુક્ત નિઃશ્વાસમ્ ।
સા રચની સઃ દિવસઃ, તદુઃખં શલ્યતે હૃદયે ॥ ૪૭૭ ॥

અર્થઃ—તાબ શૃંગારના આનંદ વખતે જે કંઠ પકડીને અર્થાત્ મળે વળગીને, વિયોગ થશે તેવો વિચાર આવતાં મુઠ્ઠલા નિસાસાની તે રાત્રિ, તે દિવસ અને તે દુખ દુઃખમાં સામે છે. ૪૭૭

ત્રીજે દિન માધવ તિણ ઠામિ, સૂતો નિસલરિ નિદ્રામાહિ;
વિરહ, વિથા સંતાપી દેહ, ત્રીજી ગાહા લિખી વલી તેહ. ૪૭૬

શ્લોક ૧

કિં કરોમિ ક્વ ગચ્છામિ, રામો નાસ્તિ મહિતલે ।

કાન્તા વિરહજં દુઃખં, કો વિજાનાતિ રાઘવાત્ ॥૪૮૦॥

ચોપાધ.

માધવ ગયો વિહાણી રાતિ, રામ વલિ આવ્યો પરભાતિ;
ગાથા વાચનક દુખ ધરક, તેડિ પ્રધાન વાત ધમ કરક. ૪૮૧

(૧) ૧ ત્રીજા દિનિ (૨) નિજિ (૩) ૧ કારિ (૪) ૧
સૂતરિ નિશિ નિત્રા ભરિ અમં (૫) ૧ અથા + ટ્ર (૬) ૧ ગાહ
લિખે વલિ એ. (૭) ૧ જાનાતિ રાઘવઃ (૮) ૧ ગયુ.
(૯) ૧ આવીડિ ૧ આવ્યો પરભાત (૧૦) ૧ વાચિતં અહ. +
વાચિ મતિ (૧૧) ૧ ઉચ્ચરે + ઉચ્ચરે - ઉચ્ચરે.

૧ અર્થ—૬ મું કં, ક્યાં જાડે, પૃથ્વી તલ ઉપર અગારે
રાઘવ નથી તો ગમ વિના પ્રીય સ્ત્રીના વિરહથી ઉપન્ન થયેલુ
દુખ કાણુ જાણે / ૪૮૦

માધવાનલ^૧ ગીજઠ દિને વલી, સૂતો^૨ તીયઠ ઠામ મન રલી;
જાગ્યો^૩ રાતિ વિયાપઠ^૪ ઠામ, લિખઠ^૫ ગાડ વાંચઠ^૬ નેખુ ઠામિ. ૪૭૬

ગાથા^૧

નવરસ વિલાસ સમય, કંઠં ગદિઝળ મુક્તનિશ્વાસં ।

મા રચની મો રીઠો, તેં દુઃખં સદૃષ્ય દીયણ ॥ ૪૭૭ ॥

ચોપાઠ.

સુપ્રભાતિ રાત્રિ નિશુ ઠાઠ, આવી વાંચઠ ગીજઠ ગાડુ;
મોટો દુખ નરનઠ છઠ કોઠ નિરતિ ક્રીયાં વિશુ ત્રિપતી નહોઠ. ૪૭૮

(૧) I માધવ ગીજઠ દિને ને વલી - + નિ (૨) I સૂતો
તિશુ ઠામે + સૂતો તીયે ઠામિ મનિશ્લી - સૂતલે તીય. (૩) + જા-
ગિઓ રાતિ વિયાપીઓ * જાગિલે રાતિ વિયાપિલે. I યો, યો.
(૪) I માધવ લિખે ગાથા તિશુ ઠામ + લિખે ગાડવલી તીણે.
(૫) * વલી તીણિય (૬) I રસીયં. (૭) + તિણિ ઠાડ (૮)
+ દુખીઓ છે એ I દુખીએ નરને - મોટલે દુખી અજીએ કોઠ.
(૯) * તૃપતિ

૧ નવરસ વિલાસ સમયે, કંઠં ગ્રહિત્વા મુક્ત નિઃશ્વાસમ્ ।
સા રજની સઃ દિવસઃ, તદુઃખં શલ્યતે હૃદયે ॥ ૪૭૭ ॥

અર્થઃ—તાજ શૃંગારના આનંદ વખતે જે કંઠ પકડીને અર્થાત્
મળે વળગીને, વિયોગ થશે તેવો વિચાર આવતાં મુકેલા નિસાસાની
તે રાત્રિ, તે દિવસ અને તે દુઃખ હૃદયમાં સાથે છે. ૪૭૭

ત્રીજે દિન માધવ તિણુ ઠામિ, સૂતો નિસભરિ નિદ્રામાહિ;
વિરહુ વિથા સંતાપી દેહુ, ત્રીજી ગાહા લિખી વલી તેહ. ૪૭૯

શ્લોક ૧

કિં કરોમિ ક્વ ગચ્છામિ, રામં નાસ્તિ મહિતલે ।

કાન્તા વિરહજં દુઃસ્વં, કો વિજાનાતિ રાઘવાત્ ॥૪૮૦॥

ચોપાદ.

માધવ ગયો વિહાણી રાતિ, રામ વલિ આગ્યો પરભાતિ;
ગાથા વાચનઈ દુખ ધરઈ, તેડિ પ્રધાન વાત ઈમ કરઈ. ૪૮૧

(૧) * ત્રીજી દિનિ (૨) - તિણિ (૩) I ઠાહિ (૪) *
સૂતઉ નિશિ નિદ્રા ભરિ ભર્મ (૫) * વ્યથા + વૃ (૬) I ગાહ
લિખે વલિ ગ્રેહ (૭) I ઇકો જાનાતિ રાઘવઃ (૮) : ગયુ.
(૯) : આવીઉ I આગ્યો પરભાત (૧૦) I વાચિને બહુ +
વાચિ મનિ (૧૧) I ઉચ્ચરે + ઉચ્ચરે + ઉચ્ચરઈ

૧ અર્થ — હુ શુ કરૂં, કયા બહિ, પૃથ્વી તલ ઉપર અન્યારે
રામચંદ્ર નથી તો રામ વિના પ્રીય સ્ત્રીના વિરહથી ઉત્પન્ન થએલું
દુખ દ્રાણુ બાણે ? ૪૮૦

શ્લોક. ૧

અસારે સર્વે સંસારે, વાચાસારં ષ જીવિતમ્ ।

વાચા વિગલિતા યેન, મુકુતં તેન દારિતમ્ ॥૪૮૨॥

ગાથા. ૨

૨ અલસાયંતે વહુ સ, જ્ઞાનેણ જે અક્ષર સમુદ્ધરિયા ।

તે પત્થર ટંકુકીરી, યલ્લનહુ અન્નદા દુંતિ ॥૪૮૩॥

૧ અર્થ:—સર્વ અસાર સંસારમાં જે સત્યવચનીતા છે તેને જીવિત છે જેની વાચા અર્થવાર્થ ગદ્ય તેણે મુકુત ગુમાવ્યું છે. ૪૮૨

(૧) * + ૨ અસારસ્ય શરીરસ્ય, વાચાસાર મુદાહૃતા ।

વાચા વિગલિતા યેન, જીવિતં તેન દારિતમ્ ॥

અર્થ:—અસાર શરીરની વાણી સાર કહેલી છે જેણે વાણી અદલી તેણે જીવિતવ્ય ગુમાવ્યું છે.

૨ અલસ્યંતે વહુ: સજ્જનેન યે અક્ષરસમુદ્ધરિતા: ।

તે પાપાણટંકોત્કીર્ણાદિવ ન લલુ અન્યથા ભવન્તિ ॥૪૮૩॥

અર્થ:—વચન બોલવામાં અત્યંત આળસુ અર્થાત્ વાણુવ વાણુ બોલનારા સજ્જનોએ જે અક્ષરો બોલેખર ગીતે ઉચ્ચાર્યા તે જ્ઞાનરસો પત્થરની માફક ખીણ ગીતે નિશ્યં કંડીતે થતા નથી અર્થાત્ સજ્જનનું બોલેવું કંઠી કરતું નથી. ૪૮૩

શ્લોક ૧

રાજ્યં યાતુ શ્રિયો યાતુ, યાતુ પ્રાણાવિનશ્વરાઃ ।

યા મયા સ્વયમેવોક્તા, વાચા મા યાતુ શાશ્વતી ॥૪૮૪॥

ગાથા ૨

૮ ન ચ ઝવ્વર પૂરણમ્મિ, સમત્યા તેહિં કિં વિ ન જાયઙ્ ।

અસમત્યા જે નરપર, ડવયારમ્મિ તેહિં ન કિં વિ ॥૪૮૫॥

ચોપાઈ.

રાજા મનિ ચિંતા અતિ ઘણી, નિરતિ કિંસી હિવ દુખિયા તણી;
પહહ વળથો નગર મઝારિ, લહસઈ જિકો દુખી નર નારી. ૪૮૬

૧ અર્થ:—રાજ્ય જાઓ, લક્ષ્મી જાઓ, તથા નાશવંત પ્રાણ પણ જાઓ પરંતુ મેં પોતે ઉચ્ચારેલી અવિચલ વાણી ન જાઓ. ૪૮૪

૨ ન ચ ઉદરપૂરણે સમર્થાઃ તૈઃ કિમપિ ન જાયતે ।

અસમર્થાઃ એ નરપર ઉપકારે તૈઃ ન કિમપિ ॥૪૮૫॥

અર્થ:—પેટ ભરવામાં જેઓ સમર્થ નથી તેઓ વડે કાંઈ પણ થઈ શકતું નથી અને જેઓ પારકા ઉપર ઉપકાર કરવામાં અસમર્થ છે તેઓ વડે કાંઈ પણ નથી. ૪૮૫

(૧) * અતિચિતા. (૨) * કચ્છણિ. (૩) I દુખિયૈ. (૪) * વળાવિઉ * વળાવળ નગરિ + વળાવિઓ I વળાવૈ. (૫) * લહ-સિઈ દુખી જિકો + લહસિએ I લહસૈ દુખિયો જિકો

લાખ દીનાર દીયું તમુ દાન, પૃછું ચોર, વાત પરધાન;
પડહુ વાજતો આગ્યો જિહાં, નગર નાયકા પાસે તિહાં. ૪૮૭

દ્વિતી.

ગણિકા લોગ વિલાસની, પડહો છવિયો આઉ;
દુખીયો નર હું લલિ દીયું, સાંભલિ વિદમ રાઉ. ૪૮૮
સોલ શૃંગાર સજી કરી, ચિંતઈ બુદ્ધિ ઉપાય;
મહાકાલ પ્રસાદ નિસ, છાંની રહિયું અધ; ૪૮૯

ત્રીપાઈ.

સતિ પડી માધવ પશિ તિહાં, આવી સૂતો ગાથા જિહાં;
ઘણા પુરુષ સૂતા તિણું કામિ, ગણિકા જોવે કરિ અનુમાન. ૪૯૦

(૧) * દીઉ તસ. (૨) + પદુ વળવમ. + પદુ ધંચવાતિ. I પુછે એહવી (૩) * વાજતુ આવિઉ તિહાં. I વાજતો આયો જિહાં. (૪) + પહિઉ x પાડઉ I પાસે જિહાં - * રૂપી (૫) + * પડહઉ છવિઉ આય I પડહો છવિયો આઉ. (૬) * દુખીઉ હું નર લલિ દીઉ. + દુખીઓ I દુખીયો. (૭) * દીયું (૮) * સાંભલિ. (૯) * રાય I રાઈ (૧૦) + * સિણુગાર સારી. (૧૧) + * ચિંતવી બુદ્ધિ ઉપાય I ચિતે વિવિધ. (૧૨) + * નિશિ I નિસિ. (૧૩) * છાનઈ + છાને (૧૪) * I + કાય. - I રાત્રિ. (૧૫) * પુણિ I પિણ (૧૬) I સુતો * સુતઉ (૧૭) I તિણિ કામ. * સ્થાનિ x કાણમ. (૧૮) * જોવમ. + જોવે I જોવે - * નિ.

આંગ જેમ તન ઉઠેા સાસ, મોટે સરી મૂકે નીસાસ;
 ગણુકા આઘી છાની જાઇ, હીયંડા ઉપરિ મૂકઇ પાઇ. ૪૯૧
 જેહુ નઇ મનિ તન નિવસઇ કોઇ, રાતિ દિવસ નિદ્રાલરિ સોઇ;
 માધવ જાણુઇ વિરહી કાયે, એ છઇ કામકંદલા પાઇ. ૪૯૨
 થાધવ બોલે નિંદ મજારિ, સાંભલે કામકંદલા નારિ;
 હીયા થકી પગ પાછો કરો, પીન પયોધર સામાધરો. ૪૯૩
 ભોગ વિલાસની જાણી વાત, આવી રાજ પાસિ પ્રભાતિ;
 માધવ ગાહુ લિખઇ નિત લીત, કામકંદલા રાતો ચીત. ૪૯૪

શ્લોક ૧

* આકારૈ રિજ્ઞિતૈર્ગત્યા, ચેષ્ટયા ભાષणेન ચ ।

નેત્ર વક્ત્ર વિકારેણ, જ્ઞાયતેઽન્તર્ગતં મનઃ ॥ ૪૯૫ ॥

(૧) * અગનિ જિમ તનુ ગિહનું જસ. (૨) * મોટઇ સ્વરિ મુકઇ. + મોટે સ્વરિ મુકે I મોટે સ્વર (૩) * આવી છાની થાઇ. (૪) I માધવરે દિયે મુકે પાય. + મુકે પાય (૫) * તનિ વસઇ જે - * સિ - * ઇ (૬) * એ કામકંદલા પાયજ હોય. - * ય - I ૨ - * લિ. (૭) * થીકા પગ પાછો કર. + થીકા (૮) * સાહમા ધર * આધો ધર. (૯) I નવી નિત * નિત નીતિ (૧૦) * રાતિહ ચીતિ I રાતો ચિત.

૧ અર્થ:—શરિતા આકારથી, ગતિથી, ચેષ્ટાથી અને બોલવાથી તથા આખ અતે મુખના વિકારોથી અતર્ગત મન જણાય છે. ૪૯૫

ચોપાઇ.

જાણ્યો^૧ માધવ વિગ્ર^૨ વિચાર, તિહુ^૩ નઈ દીધા લાખ દીનાર;
હરખતિ^૪ સલા મિલિ^૫ વીનવઈ, એહનો^૬ દુખ લાગિરયઈ હિવઈ. ૪૯૬

વસ્તુ.

એણુ અવસર એણુ અવસર વિઠ્ઠમાદિત્ય,
સેવક મેહિ^૭ તેડાવીયો, માધવાનલ આપ પાસઈ,
સાર સિહાસણે^૮ બઈસારી, વાત સહુ પૂછઈ વિલાસઈ,
રે મૂરખ કિણુ^{૧૧} કારણઈ^{૧૨}, બુખધો^{૧૩} વેસ્યા જીવ,
મનવંછિત^{૧૪} તુજ નઈ દીયું, રહિ તૂં ઇહાં સદીવ. ૪૯૭

(૧) * જાણિઉં I જાણી. (૨) + તણો. * તણુઉં. (૩)
+ તેહને દીધા. (૪) * હરખિત. - + મ. (૫) + વિનવે I વિનવે.
(૬) * એહનું દુઃખ લાગસિ હવઈ. + હવે. I એહનો દુઃખ
જાગરયે હિવે (૭) I મુકી તેડાવીયો. + મેહલિ તેડાવિઓ. * મે-
હલિ તેડાવિઉં (૮) = બઈસારી સંવાસનઈ + એસારી સંવાસને.
I એસારિ સિંવાસને (૯) I સવિ (૧૦) I પુછે વિલાસે + પુછે
વિલાસે. (૧૧) * કિણિ કારણઈ (૧૨) + I કારણે. (૧૩)
* બુખઈ + બુખ્યો. I બુખ્યો વેસ્યા ચિત્ત. (૧૪) I = વનિતા
દીઉં (૧૫) + સદૈવ.

ચોપાઠ.

માધવ આય^૧ લણ્યો દીધાયુ, રાજ^૨ કીયો પંચરંગ પસાઉ;
 વનિતા તન^૩ વિરહ તન દુખી, હું^૪ તુજ કરિસું નિશ્ચય સુખી. ૪૯૮
 ઈણ^૫ ઉજેણી નગર મજારિ, તાહર^૬ મન માન^૭ જે નરનારિ;
 તે પરણાવુ તાહર^૮ કાજિ, કરિ આણુંદ માહર^૯ રાજિ. ૪૯૯
 વેસા તણો કિસો વેસાસ, દોરા પાખ^{૧૦} પાડ^{૧૧} પાસ;
 કૂડ કપડ માયા કેલવ^{૧૨}, મુગ્ય લોકના મન લોલવ^{૧૩}. ૫૦૦
 રાતી દીય^{૧૪} આનંતા આલ, વિરતી હું^{૧૫} વાધણિ વિકરાલ;
 રાતી વિરતી બિહુ પરિ દહુ^{૧૬}, કવિયણ કરવત સમવડિ કહુ^{૧૭}. ૫૦૧

(૧) I આયુ લાગે દીરધાય. x આવી લણિઉં દીધાયુ. x દી-
 રધા આઉ (૨) I રાય કીયે પચગ પસાય + રાય કીઉ પંચાંગ.
 (૩) + તણે વિગહિતુ * તણુધ. (૪) I નિશ્ચયે કરિસ્યુ * નિશ્ચય
 કરિસ્યઉ x કૃદ્ (૫) + ણિ (૬) + તાહરે મનિ માને જે
 નારિ. I તાહરે મનમે. (૭) - પરણાવઉ (૮) I જ. (૯) I આ-
 ણુદ તુ (૧૦) - વેશ્યા તણુઉ કિસિઉ વેસાસ (૧૧) I તણો
 કિસો (૧૨) x વિસાસ (૧૩) I ડો (૧૪) I પાખે પાડે.
 + પાખે પાડે (૧૫) + I ટ (૧૬) + કેલવે I કેલવે (૧૭)
 + I મુગ્ય (૧૮) + વે I વે (૧૯) - રાતિ દીધ આનતા.
 + રાતી દીયે. I રાતે દીયે (૨૦) I હુવે વાધણુ + x વાધિણિ.
 (૨૧) ! જે + જે - I ડ (૨૨) I હૈ

કવિતા.

- ૮ જળ સુણિ જઈ તવ કોડિ લાળ જવ દીગઈ નયણે;
તળાહી લાહઈ અહસ્ત્ર મૂંઘ જવ ગોલઈ વચણે.
કર ગ્રહીય સઉ સાત પંચસય સેજઈ ગઈલાં;
અર્ધા અર્ધ પંચઘ મૂંઘ જવ લાગઈ કંઈઈ;
નાર ચીર સેજઈ રમઈ વચણુ ખિલસ જિયરઈ;
કુંદખર્પ દર્પ જળ જડ પડઈ તવ મૂંઘ કવડી ન લાહઈ. ૫૦૨
- ૮ ખિણુ એક રહિ હો મયણુ નઈણુ દુઈ કળજલ સાર;
ખિણુ એક રહિ હો મયણુ ઉરહ કંચુઉ સમારઉ;
ખિણુ એક રહિ હો મયણુ પાય પાઘલ ભરિ વલ્લઉ;
ખિણુ એક રહિ હો મયણુ ઉરહ એકાવલિ ઘલ્લઉ;
ઓરહુ ઓરહુ મયણુ તન મન દહન કુસુમ કેસ ગય કુલી;
તડવડ વડક ઉર કંચૂઓ મુંઘ દિવસઈ પળજલી. ૫૦૩
- ૮ કુસુમ સેજ પદ્મરો ભાગ આહઈ ઉતમંતી;
ઉર જંકર થર હરઈ વચણુ ગોલઈ દ્વઈ ચિત્તી;
કામ બાણુ સંગ્રહઈ અનંગ દિન તન સંતાવઈ;
પ્રથમ મનિહુ પયાસ ચીર અંદણુ નવિ લાવઈ,
ભેટીયઉ મનોહર હે સખી અહિ રડસણુ કંકણુ;
અહણુ અહુ અહુ અહુંહુ અહુ અહણુ મુંઘ ઇમ ઓ, મયણુ. ૫૦૪

ગાદા ૧

૮ ચાલંતી કોમલ લયા, ધરણિવિટે વહસિ કિં વાલા ।

નિવડણ નહમજ્ઞેણં, પિયસંગેણ સ્વંડિયં અહરં ॥૫૦૫॥

૧ ચલતિ કોમલ લતા, ધરણિપીઠે વહસિ કિં વાલા ।

નિપતન નમ મધ્યેન, પ્રીયસક્તેન સ્વણ્ડિતં અધરમ્ ॥૫૦૫॥

અર્થ:—શ્રાવણ માસનો સમય છે વરસાદ પડી રહ્યો છે તે સમયે સોળ વર્ષની બાળાને ધ્રુજતી બેઠને કોઈ તેની સખિએ પુછ્યું કે—હે બાળા ? પૃથ્વીતલ ઉપર કામલ વેલડીની માફક ધ્રુજતી તું શું વહન કરે છે ? ત્યારે તેણીએ કહ્યું કે આ શ્રાવણ માસમાં આકાશ-માંથી પડતાને અર્થાત્ વરસાદને તથા વહાલાના સમાગમથી ખંડિત થએલા—કષાએલા હોઠને અર્થાત્ તે શિવાય શરિરને ઢાકવા પુરતુ વસ્ત્ર પણ નથી તો ધરાણી તો વાત જ શી કરવી. ૫૦૫

આ કથનનું રહસ્ય એમ સમજાય છે કે પતિ શિવાય બીજાના પ્રેમપાસમાં પડેલી સ્ત્રીને પતિએ કાઢી મુકવાથી નિરાધાર થતાં તે ક્યાંય માર્ગમાં જ ઉભી છે અને સમય શ્રાવણ માસનો હોવાથી બો-ચિંતો વરસાદ આવતાં તે લિજાઇ જઈ થરથર ધ્રુજ રહી છે પરંતુ પોતાના પ્રેમપાત્ર તરફના સુખનું સ્મરણ કરી રહી છે. કવિનો અન્ન આ સુક્ત મુકવામાં પ્રેમનું પ્રાબલ્ય અને ૩૫ મોહકતાનું ક્ષણ, એમ એક કાંકરીથી બે પક્ષિને મારવાની ચતુરાઈ ભરી યુક્તિ છે. શારિ-રીક સુખમાં મુગ્ધ થએલી સ્ત્રી પોતા ઉપર આવી પડેલી આપત્તિઓ તરફ બેદરકાર છે, બ્યારે બીજી બાબુ ૩૫ મોહનું શું ક્ષણ છે તે જણાઈ આવે છે કે શરીર ઉપર વસ્ત્ર પણ પુરતાં રહેતાં નથી.

કવિત્વ.

૮ દસ સહસ્ર સિંહ દસ વીસ નયાણુ ભુજદંડ વીસ વીસ તંગોલ;
 અધર રસ વીસ પયોહર વીસ ખંભ અહિમત્ત કમલ દલ;
 તિલ્લ સયનઈ ઇકવીસ દસણુ જલ હુલ્યો મુલિજલ દસનાઈય;
 મુગટ ગલિ હાર દસ દસ દસ વંદણુ તિલવાણુ ભુવનંદ દવિ-
 ઉચરઈ દેખિ લમર ભુદ્ધી રમણુ. ૫૦૬

દૂહા.

૮ નર નારીના અંગનઉ, મ કરિસ્યઉ કોઈ વેસાસ;
 કામ આહોલી જગિ લમઈ, સ્ત્રી માંડ્યઉ છઈ પામ. ૫૦૭

૮ નર નારી તુરંગમ, જે વેસાસ કરંતિ;
 કહઈ કવીસર બપ્પડા, ભૂલા ઘણું લમંતિ. ૫૦૮

૮ ટાલઈ આંસુ ગિણુ હસઈ, ગિણુ એક મધુરિ વાણી;
 કલહુ કરઈ ગિણુ એક રમઈ, અકલ રૂપ નિર્વાણુ. ૫૦૯

ઐપાઠ.

ઇક^૧ લોગવઈ અવર ચિત ધરઈ, બોલઈ અવર અવર મન હરઈ;
 દોસ લેઈ અવરાં સિર દિયઈ, અમી છંડ વિસનઉ રસ પીયઈ. ૫૧૦

(૧) × એ. (૨) + વે I ધે (૩) × તિ. (૪) + રે I રે.
 (૫) I લૈ + લે (૬) I ચિત કરે. (૭) + ર (૮) + રિ દીયે
 * દીયે. (૯) * અમીય છંડી વિસતુ રસ પીય.

ગરથવધ^૧ કોઢી નર હોઈ, કામદેવ^૨ પરિ રાખઈ સોઈ;
 લાખ^૩ વરસનો અવિહુડ નેહ, ખૂટો^૪ ગરથ દેખાડઈ છેડું. ૫૧૧
 બાણિ^૬ પતંગ કસુંભા રંગ, તિસો^૭ ગણિકા તણો પ્રસંગ;
 રે માધવ તૂં મુંઢર દેહ, વેશ્યા^૮ આર્થે કિસો સનેહ. ૫૧૨

ગાહા ૧

સત્ત્વંગરાયરત્તં, વાહિં કળવીરકુસુમસારિચ્છં ।

મઙ્ગે રંગ નિરત્થં, વેસા હિયયં પતંગુવ્વ ॥ ૫૧૩ ॥

૮ રેવેસા કવડ સંપૂરિયા, મળસિ નેહ રહિયા ણં ।

અર્થરહિયં ન ઉચ્ચરઈ પત્થર ઝં કામદેવોવિ ॥૫૧૪॥

(૧) + * વંત (૨) * પરિ. (૩) * નુ. I નો. (૪)
 * ખૂટઈ ગરથિ. (૫) * દિખાડે I દિખાડે. (૬) * કસુંભા (૭)
 * તિસિહ ગુણિકા. I તિસડો + તણો (૮) ~ સાથિઈ કિસિહ.
 I ગણિકા સાથિ તણે.

૧ સર્વાંગરાયરત્તં, નહિઃ કરવીર કુસુમ સદશમ્ ।

મધ્યે રઙ્ગનિરસ્તં, વેશ્યા હૃદયં પતઙ્ગુવ્વ ॥ ૫૧૩ ॥

અર્થઃ—અહારથી કણેરના પુલ જેવાં સર્વ અંગો રાગથી રંગા-
 એલાં અને પતંગીઆ રંગની માફક અદરથી વેશ્યાનું હૃદય પ્રેમથી
 રહિત હોય છે ૫૧૩

૨ વેશ્યા કપટ સંપૂરિતા, મનસિ સ્નેહ રહિતા નનુ ।

અર્થરહિતં ન ઉચ્ચરતિ, પાપાણં યત્ કામદેવોઽપિ ॥૫૧૪

અર્થઃ—વેશ્યા કપટથી ભરેલી છે અને નિશ્ચયે કરીને

૮ 'કપાલમ્મિ નિવસિયો ભુત્તિ દુરા મંટયા જામ ।

વેરાકંઠ અયાણો, વિણરત્તા રત્તઓ રમઇ ॥૧૧૫॥

૨ન ગણઇ રૂપવંતં, ન કુલિણં જેઠ મવ્વમેયવિચ્રં ।

વેસા વાહિ સરિસા, જત્થ કુલ્લં તત્થ ગમ્મઇ ॥૧૧૬॥

તે સ્નેહ રહીત છે. કામદેવ જેમ પથરને અસર કરતા નથી તેમ
 પૈસા વિનાના માણસને વેશ્યા બોલાવતી પણ નથી. ૫૧૪

(૧) * વાનર. - * ફલં.

૧ કપાલે નિવસિતઃ, મૌક્તિકઃ જઙ્ગમણિડતઃ યાવત્ ।

વેશ્યા કણ્ઠં અજ્ઞાનઃ, વિરક્તા (યાં) રક્તઃ રમતિ ॥૧૧૫॥

અર્થઃ—કપાળમાં રહેતા મોતિથી બગ મુધી શોભિ રહેયો
 અર્થાત આખું શરીર જેનું ધરાણાથી ભરેલું છે એવો અજાની વિરક્ત
 વેશ્યાના કંઠમાં આસકત થઈ રમે છે. અર્થાત્ એટલું સમજતો નથી
 કે આ દેખાતી સમૃદ્ધિ ઉપર મુગ્ધ થઈ તે હરિ લેવા માટે સ્નેહ
 બતાવે છે. ૫૧૫

૨ ન ગર્ણયતિ રૂપવન્તં, ન કુલિન નૈવ સર્વસંસ્તેવિતમ્ ।

વેશ્યા વ્યાધિ સદૃશા યત્ર વૃણં તત્ર ગચ્છતિ ॥૧૧૬॥

અર્થઃ—વેશ્યા રૂપવંતને ગણતિ નથી, કુલિનને ગણતિ નથી
 અને સર્વને સ્તુતિપાત્રને પણ ગણતિ નથી; રોગ સમાન વેશ્યા જ્યાં
 ફેડયો દેખે ત્યાં જાય છે. ૫૧૬

* ૧૬કં શ્વાઅઈ અવડઅં, વીયં ચ કઠકશ્વ રક્ષિશ્વયં ધરઈ ।

અન્નં વંછઈ ચિત્તે, મસાણ સારિછિયા વેસા ॥૫૧૭॥

ચોપાઘ,

માધવ કહે સુણો રાજન, નારી સગલી નહીં સમાન,

તિણ્હુ લવનમંઈ જોઈ સહી, કામકંદલા ઉપમ નહીં. ૫૧૮

શ્લોક.

રૈશૈલે રૈશૈલે ન માણિક્યં, મૌક્તિકં ન ગજે ગજે ।

સાધવો નહિ સર્વત્ર, ચન્દનં ન વને વને ॥૫૧૯॥

૧ એકં શ્વાદતિ અવડઅં, દ્વિતીયં ચ કટાક્ષરક્ષિતં ધરતિ ।

અન્યં વાઙ્છતિ ચિત્તે, સ્મશાન સદૃશા વેશ્યા ॥૫૧૭॥

અર્થ — જોકે તે ચચા પુરૂષની માફક (ખેતરમાં કે ઘર ઉપર અનાવટ કરવામાં આવતી પુરૂષની આર્થત જે જનવરોથી ખેતર કે ઘરનું રક્ષણ કરવા માટે કરવામાં આવે છે) ખાઈ જાય છે અને ખીજને કટાક્ષથી પકડી રાખે છે તથા મનમાં ખીજને ચાહે છે એટલાજ માટે વેશ્યા મસાણ જેવી છે ૫૧૭

(૧) * કહેઈ સુણઉ (૨) * ત્રિણિ લુવન મંઈ જોયાં (૩) + મેં.

૨ અર્થ:—પર્વતે પર્વતે માણેક હોતાં નથી, હાથીએ હાથીએ મોતિ હોતાં નથી, સર્વ દેશો સુધુ પુરૂષો હોતા નથી, અને જંગલે જંગલે સુખાનાં વૃક્ષો હોતાં નથી. ૫૧૮

દૂહો.

નારી વેશ્યા તાંતિ જલ, સર પત્થર દેકાણુ;

એ સાંતેહી અંધલા, ફેરણહાર સુન્તાણુ.

૫૨૦

ગાહા ૧

* કમલાણં કંતગુણા, મહુકરો જાણઇ પરિમલયં ।

છાયાછેઅ વસંતા, સાલૂરા નેવ જાણંતિ ॥૫૨૧॥

૨જો જાણઇ જસસગુણં, સો તસસ આયરં કુણઇ ।

ફલિયં દવસારામં, કાકો લિંવોલિઅં ચુણઇ ॥૫૨૨॥

(૧) * નરવત્ર. + નરવે. 1 નરવે. (૨) 1 સહગ્રિષ્ઠ હુજ. આંધલા. (૩) + ઓ.

૧ કમલાનાં કાન્તગુણાઃ, મધુકરઃ જાનાતિ પરિમલકમ્ ।

છાયાએક વસન્તાઃ સોલૂરાઃ નૈવ જાનન્તિ ॥૫૨૧॥

અર્થઃ—કમળોની શોભા વિગેરે ગુણો અને મધુધીને તેનાથી દૂર વસતા ભમરાઓ બાણે છે પરંતુ તેનીજ છાંયામાં વસતા દેડકાઓ બાણી શકતા નથી. ૫૨૧

૨ યઃ જાનાતિ યસ્ય ગુણં, સઃ તસ્ય આદરં કરોતિ ।

ફલિતં દ્રાક્ષારામં, કાકઃ નિસ્વોલિકં ચિનુતે ॥૫૨૨॥

અર્થઃ—જે જેનો ગુણુ બાણે છે તે તેનો આદર કરે છે, જેમ કાગડો ફળેલા દ્રાક્ષના માંડવાને છોડીને લિંબડાની લીમોળીઓ ચણે છે—ખાય છે ૫૨૨

* ૧ સા કહં ન સંભરિજ્ઞઃ, જસ્ય ઘરદારતોરણનિસન્ના ।

હરિણીન્વ જૂહ મટ્ટા અચ્છઃ મર્ગં વિલોચંતિ ॥૫૨૩॥

૮ ૨ જો જહ રસેય રસિઓ, સો પક્ષો તસ્ય અમીયસારિચ્છો ।

મમરો રમઃ કમલિણિમ્મિ, ઘુણકીડો સુક્કટ્ટમ્મિ ॥૫૨૪॥

શ્લોક ૩

વાજિવારણ લોહાનાં, કાષ્ટ પાપાણ વાસસામ્ ।

નારી પુરુષ તોયાનાં, અંતરં વૃહદંતરમ્ ॥૫૨૫॥

(૧) * મ.

૧ સા કથં ન સંસ્મર્યતે, યસ્ય ગૃહદ્વાર તોરણ નિપન્ના ।

હરિણીન્વ ધૂત્યન્નષ્ટા, અસ્તિ માર્ગં વિલોકયતિ ॥૫૨૩॥

અર્થ:—તેણી કેમ ન સાંભરે કે જે ઘરના આરણ ઉપરના તો-
રણમાં બેઠેલી ટોળાંથી બ્રહ્મ થએલી હરણિની માકક માર્ગ જોતી હોય-
વાટ જોઈ રહી હોય. ૫૨૩

૨ યઃ યદ્રસેન રસિકઃ, સઃ પક્ષઃ તસ્ય અમૃતસદૃશઃ ।

મમરઃ રમતિ કમલિન્યાં, ઘુણકીટઃ શુક્કકાષ્ટે ॥૫૨૪॥

અર્થ:—જે જે રસ વડે રસિક હોય તે પક્ષ તેને અમૃત સમાન
હોય છે. જેમકે ભમરો કમલિનીમાં આનંદ કરે છે પણ ઘુણકીડો
સુકા લાકડામાં તેને કાચીને આનંદ કરે છે. ૫૨૪

૩ અર્થ:—ઘોડામાં અને હાથીમાં, લોહામાં અને લાકડામાં,
પથરમાં અને વજ્રમાં, સ્ત્રીમાં અને પુરુષમાં તથા પાણી પાણીમાં જે
અંતર છે તે મોટું અંતર છે—મોટો તક્ષવત—ફેર છે. ૫૨૫

* ૧કેતકીકર પત્રાણાં, વેશ્યા વ્યાલ કેન્દ્રીણાં ચ ।

સૂલં તત્ર ન ગૃહિયાત્, ગુણા એવ તુ ગૃહ્યે ॥૫૨૬॥

દૂહા.

માધવ વલિ વલિ વિનવઇ, સાંલલિ વિક્રમ સ્વામિ;

પરદુઃખ લંગળ સાંલલી, આવ્યો હું ઇળ કામિ. ૫૨૭

શ્લોક ૨

શ્લોકાર્થેન અહં વક્ષ્યે, યદુક્તં ગ્રંથ કોટિભિઃ ।

પરોપકારઃ પુણ્યાય, પાપાય પરપીડનર્ ॥૫૨૮॥

૩કિં તેન જાનજાતેન, યસ્યાત્મા દુર્ભરોદરઃ ।

સમર્થો નોપકારાય, તેનાપિ જનિતેન કિં ॥૫૨૯॥

(૧) + હું આવિયો તિણિ. (૨) I પૂર્વ.

૧ અર્થઃ—કેતકી, કીરણો, પાંદડાંઓ, વેશ્યા, સપ અને કેસરિ સિંહ તેઓનુ મૂળ ગૃહણ ન કરતાં ગુણોન ગૃહ્ય કરવા. ૫૨૬

૨ અર્થઃ—કોટો ગ્રંથો વડે જે કતું છે તે હું અડધા શ્લોકમાં કહિશ. કે પરોપકાર કરવાથી પુણ્ય માટે થાય છે અને બીજાને દુખ કરવું તે પાપ માટે થાય છે. ૫૨૮

૩ અર્થઃ—તેઓના પેદા થવાથી શું ? કે જેઓ પોતાનું પેદા કરતા હોય, અને જે ઉપકાર કરવામાં પણ સમર્થ નથી તેના નિવવાથી પણ શું. ૫૨૯

દૂહા,

૧ વલતો નિકમ ઈય કહુઈ, સહી સાચીં મન માનિ;

કામકંઠલા મેલવું, તો^૩ મુજ વદન પ્રમાણ. ૫૩૦

ગાથા ૧

૮ સરવર મૂલં વડિયં, અંકુરં ઉત્તમેહિં પડિવન્નં ।

પદમં વીય અહસુસ્વં, પચ્છાણેગસ્વં વરં ॥ ૫૩૧ ॥

I ૨જનાણ વીયં વીયાણ ચંદં, સુપુરુસેહિં માસિયં વયણં ।

પદમં લહુયં ચ લહુયં, પચ્છાગસ્વં ચ ગસ્વં ચ ॥ ૫૩૨ ॥

(૧) × તુ. (૨) × સાચ કરિ I તો સાચો માનિ (૩) * તકિ મુજ વચન પ્રમાણિ. (૪) × વાય.

૧ સરોવરે મૂલં પતિતં, અંકુરં ઉત્તમૈઃ પ્રતિપન્નમ્ ।

પ્રથમં ચૈવ અતિસૂક્ષ્મં, પશ્ચાદ્દનેકસ્વં વરમ્ ॥ ૫૩૧ ॥

અર્થઃ—સરોવરને કાઠે પડેલા અંકુરાની માફક ઉત્તમ માણસોએ કબુલેલું વચન પ્રથમ અતિ સૂક્ષ્મ હોય છે પરંતુ પછીથી મોટું અને શ્રેષ્ઠ થાય છે. ૫૩૧

૨ જનાનાં દ્વિતીયા દ્વિતીયાનાં ચન્દ્રઃ, સુપુરુષૈઃ ભાષિતં વચનમ્
પ્રથમં લઘુકં ચ લઘુકં, પશ્ચાદ્ ગુરુકં ચ ગુરુકં ચ ॥ ૫૩૨ ॥

અર્થઃ—મનુષ્યોને બીજા આનંદનું મૂળ છે અને ચંદ્રને બીજા

શ્લોક ૧

અમોઘા વાસરે વિદ્યુ- દમોઘં નિશિગર્જિત ૧ ।

અમોઘા (દિ) સતાં વાણી, અમોઘં દેવદર્શનમ્ ॥૧૨૩॥

દૂહા.

ચંદ્રા વદની બહુ શુભી, જે પખવંસ વિમુદ્ધ;

મન હરણી ચિત રંજણી, મિલે વિધાતા મુજ. ૫૩૪

ચોપાધ.

અપહર નણી કહી સહી વાત, સાંભલિ રાગ જગે વિખ્યાત;

પરદુખ લંજણ ગિરદ તાહરૈ, હિવ એ દુઃખ ભાંજે માહરૈ. ૫૩૫

વૃદ્ધિ થવાનું મૂળ છે તેવી રીતે સત્પુરુષોએ કહેલું વચન પ્રારંભમાં નાનામાં નાનું હોવા છતાં પછી તે મોટા કરતાં પણ મોટું થાય છે. ૫૩૨

(૧) × બિપખિ. (૨) × મેલિ. I મેલ. (૩) × હુ. I તખ
(૪) × સંભલિ. (૫) × ગિ. (૬) × તાહરઉ. (૭) × લંજઉ
માહરઉ.

૧ અર્થ:—દિવસે થએલી વિજળી નિષ્ફળ ન થાય, રાતનો પડગણટ નિષ્ફળ ન થાય, સંત પુરુષોની વાણી નિષ્ફળ ન થાય અને દેવનું દર્શન નિષ્ફળ ન થાય. ૫૩૩

ગાથા ૧

વિરલા જાણંતિ ગુણા, વિરલા પાલંતિ નિદ્ધણ સિખેહં ।

વિરલા પરકજ્જકરા, પરદુઃખે દુઃખિવ્યા વિરલા ॥૫૨૬॥

ચોપાઠ.

અવિહંડ^૧ મન માધવનો નેહ, લાગે^૨ મુખ ભેવે જઉં એહ;

અતુરંગ કટક એકઠો^૩ કરી, આલ્યો^૪ વિક્રમ નગરી લણી. ૫૩૭

માધવ કટક સકર સંભુતી, આલ્યો^૫ નગરી કાર્માવતી;

હલ ઉતર્યો^૬ નગર ગોધર્ય^૭, રાખ બિહુ^૮ પરિખ્યા કર્ય^૯. ૫૩૮

૧ વિરલાઃ જાનન્તિગુણાઃ, વિરલાઃ પાલયન્તિ નિર્ધનસ્નેહમ્ ।

વિરલાઃ પરકાર્યકરાઃ, પરદુઃખે દુઃખિતાઃ વિરલાઃ ॥૫૨૬॥

અર્થઃ—ગુણ ભણનારાઓ દુર્લભ છે, નિર્ધનની સાથે સ્નેહ ભળવી રાખનારાઓ દુર્લભ છે, બીભત્તું કામ કરનારાઓ દુર્લભ છે, પારકાના દુઃખે દુઃખિ થનારાઓ દુર્લભ છે. ૫૩૬

(૧) * નિવડ દેખિ માધવનુ. x નિવડ (૨) * ભાગવું દુખ ભેઈ જઈ. + ભાગતું. (૩) * એકઠે. + એકઠું I ઠો. (૪) * આલિઉ. + આલ્યો. I લ્યો. (૫) * આણુંદ ધરી. (૬) * સહિત કટક સંયતિ. I કટક સહિત. (૭) * આવિઉ. I આયો. (૮) I પુહુપાવતી. (૯) * ઉતરિઉ I ચો. (૧૦) * ગોધર્ય. I ગોધર. (૧૧) I બિહુની. (૧૨) + કરે.

રાજા મનિ મોટો સદેહ, ઇયાં બિહુનો જોવું નેહ;
 સાચી કિ નાકારિની નારી, છાનો આવી નગર ચઝારિ. ૫૩૬
 એકાકી આવીયો વિમાસિ, કામકંદલા નહ અવાસિ;
 જાણ્યો એ કો પુરુષ પ્રધાન, તિણિ ગણિકાઈ દીધો માન. ૫૪૦
 ગીત વિનોદનહ નાટક કલા, રાય રંજવઈ કામકંદલા;
 નવ રસ ભોગ વાંછના કરઈ, તેહ વાતનિ ધરજા નવિ કરઈ. ૫૪૧
 દૂહા.

વિણુ દીઠઈ સૂર ભિઠઈ, કાયર કંપઈ તેણુ; ૧૩ ૧૪
 વાલિ સખી સમજાવિ પ્રિય. હૂં તો રૂંધી તેણુ. ૧૫ ૧૬ ૧૭ ૫૪૨
 ટ. I સમજાવો સમજઈ નહીં, કોઈ અંગ સુહાઉ; ૧૮ ૧૯
 મઈ મત્તા મંજારિ બુ. કહઈ તો આઉ આઉ. ૫૪૩

(૧) * મોટાઉ. I યો (૨) * ઇયાં બિહુ નહ. x એહ બિહુનો.
 (૩) * જાનઉ આવીઉ + જાનો આવીઓ. (૪) * આવીઉ. +
 આવીઓ. I આવ્યો. (૫) x પુહુતુ કામકંદલા પાસિ (૬) * જા-
 ણ્યઉ. x તિણિ ગણિકાઈ. (૭) * કોઈ. (૮) x જાણી દીધો અતિ
 બહુ માન (૯) * દીવઈ - + ચે + દીધું - * ટિ (૧૦) I
 રંજ્યો. + રંજવે. - - વં (૧૧) I સોભા વજા કરે. (૧૨)
 * વાતનુ મનિ નવિ ધરઈ. I મુરતિ વાત ધરજા નવિ ધરે. (૧૩)
 * જિણિ. (૧૪) * જોણિ + જિણિ. (૧૫) * ચા. (૧૬) I પ્રીઉ.
 (૧૭) * તઉ ઋદ્ધિ તેણિ. + તુ - I યો. - I જો. (૧૮) I
 કોઈક. (૧૯) I સુભાવ. (૨૦) I મંજાર બુ.

ગાહા. ૧

* વસિક્ષણ સમ્મલોણ, ગંધં ગહિક્ષણ પારિજાયસ્ય ।

રે ભમરા ? કિં ન લજ્જસિ, ચુંવંતો કયર કુસુમાઈ ॥૫૪૪॥

હૂહા.

* સેજિ' સૂતા કવણુ ગુણુ, ;

... .., ૫૪૫

યોપાધ.

સંગતિ પાપાધં કામકંદલા, બીજ સંહિ દેખાડી કલા;

રાજ રાતિ વસંધ આવાસ, વાત ઐ પૂછઈ તસ પાસ. ૫૪૬

દીસઈ અતિ ચુંદર તુજ દેહ, નવ યોવન રૂપે સસનેહ;

ડીલ તાણી ન કરઈ કોઈ સાર, નવિ પહિરઈ સોલહ શૃંગાર. ૫૪૭

૧ ઉપિત્વા સ્વર્ગલોકે, ગંધં ગૃહિત્વા પારિજાતસ્ય ।

રે ભ્રમરઃ ! કિં ન લજ્જસિ, ચુસ્વન્તઃ કરીર કુસુમાનિ ॥૫૪૪॥

અર્થઃ—હે ભમરા ? સ્વર્ગ લોકમાં રહિને તથા દેવતાઈ વૃક્ષના પુષ્પોની મુગંધ લઈને કેરડાના પુલોને ચુંખત (ચુસતાં) કરતાં લન્બતો નથી શુ ? ૫૪૪

(૧) ~ હુ (૨) + વસે આવાસિ. (૩) * એક (૪) I સુ.
(૫) ~ સિ I સે. (૬) * યો (૭) * નવરૂપ સનેહ. (૮) I દેહ
(૯) * કાં ન કરઈ સાર. (૧૦) I તું. (૧૧) * સિણુગાર

વલતી વેશ્યા ^૧કહે વૃત્તંત, પરદેસઈ ^૨ગયો મુજ કંત;
 જાં લગિ પ્રિય મિલસ્યઈ નહીં, તાં લગિ ઇણપરિ રહિસું સહી. ૫૪૮
 સુણી વાત રાજા પોઢીયો, કપટ નિદ્રા ઓઢણુ ઓઢીયો;
 પ્રી ^{૧૦}વિયોગ વેસા વિલવિલઈ, સાવધાન રાજા સાંભલઈ; ^{૧૧} ૫૪૯

ગાહા^૧

સો સુવવડ સુહેણસુહી, ^{૧૨}દુઃખવજ્જિઓ સો ય ।

સો ^{૧૩}સયલગુણ નિહાણો જયમ્મિ નહુ વલ્લહો કો વિ ॥૫૫૦॥

(૧) * કહઈ વિરતંત. (૨) * પરદેસઈ I માહરઈ જઈ પર-
 દેસઈ કંત. (૩) I પહુતો. (૪) * લગઈ તે પ્રી મિલસિં. (૫)
 I પ્રીય મુજ મિલસ્યૈ. (૬) * લગિઈણિ. (૭) * રહિસિઈ. (૮)
 * પુઢીઈ. x પોઢીઈ + પુઢીઓ. I પોઢીયો. (૯) * ઉઢણુ ઉઢીઈ.
 (૧૦) * પ્રીય વિયોગિ વેશ્યા વલવલઈ. x પ્રીત. I બિન્નેગ. (૧૧)
 * સં. + સંભયો. I સાંભલૈ. (૧૨) * સો સુહાણ સયલાણિ,
 x સો સયલ ગુણ નિહાણો, (૧૩) x જસ્સ મળવયણ કાણ,

૧ સઃ રૂપપતિ સુખેનસુખી, દુઃખવર્જિતઃ સઃ ચ ।

સઃ સકલગુણનિધાનઃ, જગતિ નલ્લુ વલ્લભઃ કોઽપિ ॥૫૫૦॥

અર્થઃ—તેજ કામદેવ સમાન રૂપવાન છે, તેજ મુખે મુખી છે
 અને તેજ દુઃખ રહિત છે, તથા તેજ સર્વ ગુણોનો ભંડાર છે કે
 જેને જગતમાં કોઈ ખીલકુલ વહાણું નથી. ૫૫૦

દૂધા.

આજ યીજ વિદેસ પ્રિય, સસિ સંગમ નયણાંહ;

હુઈસી કંત મિલાવડો, જો કુસલતણ નાહ; ૫૫૧

ગાથા ૧

હસિતં પુચ્છઃ વત્તં, સંજ્ઞાણ કામકંદલા ચંદં ।

મજ્ઞ પિઠ વિદેસગમને, તો કહિ ક્ષિણત્તવં કહ ॥૫૫૨॥

સ્વાસો જડાણમજ્ઞે, દોજીહા સામીકળ્ણ પડિલગા ।

જં જીવંતં લાહો, ક્ષિણત્તવં કથ પુચ્છેસિ ॥૫૫૩॥

— * ઉ. (૧) * હોસિઈ ચદ મેલાવડઉ. (૨) * કુસલજ
ખિહું જણાંહ.

૧ સ્મિત્વા પૃચ્છતિ વાર્તાં, સંખ્યાયાં કામકન્દલા ચન્દ્રમ્ ।

મમ પ્રિય વિદેશગમને, તવ ક્વ ક્ષિણત્વં કથ ॥૫૫૨॥

અર્થ:—સધ્યા સમયે કામકંદલા ચંદ્રને હસિતે વાત પુછે છે
કે મારો સ્વામિ પરદેશ જવાથી તું કેમ ક્ષિણતા પામ્યો છું તે
કહે ૫૫૨

૨ વાસઃ જડાનાં મચ્ચે, દિજિહ્વ સ્વામિ કૃળ્ણ પ્રતિલગ્નાઃ ।

યજ્ઞીવિતવ્ય લાભઃ ક્ષિણત્વં કથં પૃચ્છસિ ॥૫૫૩॥

અર્થ:—પાણીમાં જેનું રહેકાણ છે અને સર્પનો સ્વામિ કૃષ્ણ
અર્થાત રાહુ હમેશાં પાછળ લાગેલો છે તેમાં જે જીવિતવ્યનો લાભ તો
અર્થાત તેમાં જીવવાનું તો ક્ષિણતાનું કેમ પુછે છે. ૫૫૩

દૂહા.

- મોરા મા લવે આજ તું, ઉગ્યઈ ગૈસિ ખઠ્ઠર;
 હું એકલી ઘરિ આપણુઠ, વાલંમ વસિયા દ્રરિ. ૫૫૪
 રૈ હીયડા સંતોષ કરિ, જિમ આરણુ કલ્સોણ,
 હાથી વસતા વીંજવને, તિહાંઈ પડ્યો વિછોહ. ૫૫૫
 ૮ સજ્જન એક પરદેસ છઈ, અરી સંતાપઈ આઈ;
 જયું સૂવું ત્યું જગવઈ, જં જગઈ ત્યું જઈ. ૫૫૬
 ૮ સોહિણુ તઈ મોનૂં દહી, તોનૂં દહિજ્યો આજિ;
 સો કોસઈ પ્રીતમ વસઈ, સૂતીથી ગલિ લાગિ. ૫૫૭
 I સૂતીથી ગલિ લાગિ, ઊઠિ દેખું તો નહી;
 કહિણુ મતાંથી વાત, સોરો સરે હિયૌ મનમાંડી
 તો પરિ પડજ્યૌ વીજ, અને વિરહન કૈ દહીયા,
 કહિ કેસવ સુવિચાર, દહી ગયૌ પાપી સુહિણુ. ૫૫૮
 ૮ હીયડા રોલ મ વાય જયું, તે સાજણુ મન ધૈણુ;
 જેઉ કરતાર મયા કરઈ, તો તેદર તેહજ ઘુણુ. ૫૫૯

(૧) x મ. (૨) * - ગઈસિ કરીરિ (૩) * - વાલિલ વસઈ પર-
 તીરી. (૪) x વાસઉ. (૫) * રહી. (૬) * આરણુકાં લોહ. -
 નિ. (૭) x તાંલી પડયઉ. x - પાયા.

તે દિન કંદડી આવસિં, જદિ પ્રી અંગ મિલેસિ;

સરવર ભરિયાં કુંભ જૂં, સગલો તનુ સીંચિસિ. ૫૬૦

* બહુ હુખહ કુલી ચણું,;

... .. ૫૬૧

ચરિત્ર.

રાજા સૂતો સુણે કલાપ, કામકંદલા, કરઈ વિલાપ;

મધ્ય રાતિ વડેલી જે તલઈ, નિદ્રા ભરિ સૂતી તે તલઈ. ૫૬૨

તિણુ અવસરિ જાણી નઈ રાય, હીયડા ઊપરિ સૂકંઈ પાય;

જાગી કહઈ કામકંદલા, સામી ચરણ કરઉં વિગલા. ૫૬૩

વલતો રાજા યોલઈ સહી, મૂરખ કીસુ યોલખઈ નહી;

વેસ્યા કહઈ કહઈ અનુમાન, તૂં જઈ ભૂપતિ નહી સમાન. ૫૬૪

પણ એકે ખીજો કારણ અજઈ, વિસૂર વાત કહીસું પછઈ;

આહ્વાણ ઉત્તમ માધવ નામ, મુજ હિયડઈ તે વસિવા ઠામ. ૫૬૫

(૧) x કિણિં-દિનિ. (૨) * યદિ પરતિખ. x જે દિ પરતખિ મેલેસિ. (૩) * જિમ. (૪) * સધડું તન. (૫) * સુતઉ સુણઈ વિલાપ. (૬) * કલાપ. (૭) x વોલી. + વુલી. - * ણિ. (૮) + મૂકે. I કી. (૯) I રો. (૧૦) * વલતું I તોં. (૧૧) * રિ. (૧૨) * સ્યુ. (૧૩) I ઉ. (૧૪) * હૂં. (૧૫) * નિ. (૧૬) * પણિ I પિણ. (૧૭) * ખીજઉ. I ખીજો. (૧૮) * વિસ્તર. (૧૯) I કહીસ્યુ * કહસિઉં x કહેયું. (૨૦) I તસુ વસિયો નામ.

શ્લોક^૧

ગુરુમગ્નિ દ્વિજાતીનાં, પાદેન નૈવ સંસ્પૃશેત્ ।

યે સ્વયં જ્ઞાનતો મૂઢાઃ સ્પૃશન્તિ તે નરાધમાઃ ॥૫૬૬॥

ચોપાઈ.

આત્માણુ વંદિનીક^૧ તુલ્ય^૨ તણુઈ, કિમ ઉપરિ પગ ધરિ આંપણુઈ^૩;

કામકંઠલા વેશ્યા^૪ પાઉ, કૂડો વચન પથંપઈ રાઉ. ૫૬૭

રાગ્ન પૂછઈ માધવ કિસિઉ, કહી વાત તવ રાગ્ન હસ્યો^૫;

વેશ્યા પૂછઈ કહો વૃત્તાંત, રાગ્ન બોલઈ સુણો એકંત. ૫૬૮

ઉભજેણી^{૧૦} નગરી મઝારિ, માધવ બંસણુ ગુણુ ભંડાર^{૧૧};

પરદેસ્યઈ થકી આગ્યો હુંતો, ફિરતો નગર વિરહ વિલપતો. ૫૬૯

૧ અર્થ:—ગુરુને, અગ્નિને, આત્માણુ જાતીને પગ વડે સ્પર્શ કરવો નહીં જે પોતાના જ્ઞાનથી મૂઢ નરાધમો હોય છે તેઓજ સ્પર્શ કરે છે. ૫૬૬

(૧) * દ. (૨) * તુલ્ય. (૩) * અવગણુઈ. I અવગિણું. (૪) * ઠેલિઉ પાય. I બોલે ન્યાય. (૫) * કૂડઉ. + કૂડું. (૬) I કિસો + કિસ્યો. * કિસિઉ. x કિસો. (૭) * હસિઉ I હસ્યો + હસિયો. — I છે. + છે. (૮) * કહુ વસ્તંત. (૯) I સુણી એકંત. (૧૦) I નગરીમૈ * નગરીય. (૧૧) I વિગ્ર છે. (૧૨) * પરદેસિં તિહિં આવીઉ હતું. + આવીયો હતો. I તે પરદેસથી આગ્યો હતો. (૧૩) * ફિરતુ નગરિ. (૧૪) * વિલપતુ.

દૂહા.

- ધરતી જિમ ભારી ખમી, નમણી જેહી દેલિ;
મજ્જંધ જિમ રંજણી, અર્ધ આત્મ ન મેલિ. ૫૭૦
- * ઊતપાત માહુરી ડુંગરા, સમુદ્ર સરીખઉ તે બાપ,
મીણારાં ઘરિ ખેટવી, કીયા હોંડીતી પાપ. ૫૭૧
- * ઊપરિ સંકટ પીટીય, તલયં બલય અંગીઠિ,
અતિ રંગીય જુ વણસીય, ઈમ કહિતી સુણી મજ્જંધ. ૫૭૨
- * મયં જાણિઉ રંગ ચોલનું, રહિસિય કેતુ કાલ;
રંગ છંડી પતંગનઉ, જાતાં ન લાગી વાર. ૫૭૩
- * રંગ પાનિ રંગ ફોંફલે, અતિ રંગ ચૂનિ હોય;
રંગ સઘલાં મંઈ જોય્યાં, પણિ પ્રીતિ સમુ નહીં કોય. ૫૭૪
- બહુ ગુણવંતી સંસિમુખી, રંગ રમય રસ લુહી;
મનહુરણી ચિતરંજણી, મેલિહુ વિધાતા સુદ. ૫૭૫

(૧) * જેહી બહુ ખમા. I જેહા બહુ ખમા. (૨) * મંજુડી. I મજ્જંધા. (૩) * રંજણી. + રંજણા. (૪) * દધિસુ સજ્જણુ મેલિ. x દધિસુ સયણી. I દેવ સુ સજ્જણુ. (૫) + પીટિયે. (૬) + તલેં બલે. (૭) + તો. - + પાનેં. (૮) + ફોંફલા (૯) + મે. - + ભુ (૧૦) I શશિ. - * ગિ - * ધ. (૧૧) + મોહણી - + લિ.

ચોપાઈ.

રૂપવંત નઈ કોઢિલ સાદ, સૂતો મહાકાલ પ્રાસાદ;
 માસ વસંતી વિરહ વ્યાપીયઓ, કૂટહ હીયઉ કાલ નિશ્ચીયઉ ૫૭૬
 કાવ્યમ્.

* વસન્તે વાસન્તે તરુકુસુમસૌરભ્યલહરી,

અમદ્ભૂજ્ઞીભૂજ્ઞં સ્ફુરતરકરાલાપમુલવરે ।

પ્રિયાં સ્મૃત્વા નાથો ઘનતરગુચા યન્મથવ્રજા—

દહાહા હા હા હા વૃષણરમૃતઃ કોપિ પથિકઃ ॥૫૭૭॥

નગરમાંહિ સર્ગલૈ જાણીયઉ, પ્રાહ્મણ મેલિ બાહિર આણીયો;

મઈ દીઠો અતિ રૂપ સરીર, દાઘ દીયો સિપ્રાનઈ તીર. ૫૭૮

(૧) × નાદ. (૨) * મુતઉ. I તો. (૩) I વસંતે. (૪) * વ્યાપીઉ. + વ્યાપિયો. I ચો. (૫) * કુટહ હીય કાલ નિશ્ચી કીઉ. × કુટો હીઉ. + કુટે હીયે. + કીયો. (૬) * સવજઞ. + સવલે. (૭) * જાણિઉ. (૮) + મિલિ બાહરિ આણિઉ. (૯) * દીકઉ. — * રિ (૧૦) * દીઉ. (૧૧) * નઈ. + નેતિરિ.

૧ અર્થઃ—વૃક્ષોનાં પ્રુલોની મુગંધીની લહેરોથી અને ભમતા ભમરાઓથી વાસિત થએલ તથા વડનાં પાંદડાંઓના અથડાવાથી થતા શબ્દો વડે શબ્દાયમાન થએલી વસન્ત રૂતુમાં પ્રિય સ્ત્રીને સંભારવાથી અત્યંત શોક અને કામવશ થએલો કોઈ પથિક અહાહા કામના બા-
 શ્વથી ખીણને નરી ગયો. ૫૭૭

એહ વાત વેસ્યા સાંભલી, મુર્છા આવી ધરણી ઢલી;

જિમ્પુર પહુતો ભરતાર, હિવ હું જીવું કું આધાર. ૫૭૬

ગાઠા ૧

આસા ન દેઈ મરણં, વિણ મચ્ચું કિં લભણ પેમં ।

અવસર જડ ન મરિજ્જડ, તો લજ્જઈ રામહંદરો. ॥૫૮૦॥

૨ આસાસમુદ્રપડિયાણં, દહદિસિચાલંત ચંચલાનયણી ।

દવઈ કોવિ સમત્યો (જંડ), વાહવિલંબણં દેઈ ॥૫૮૧॥

(૧) * યમપુરિ પુહુતડિ જડ. — x નિજ. I જમપુર લોક પહુતો જો. (૨) * કિણિ આધારિ. — x ગી.

૧ આશા ન દદાતિ મરણં, વિના મૃત્યું કિં લભ્યતે પ્રેમ ।

અવસરે યદિ ન મ્રિયતે, તદા લજ્જતે શ્યામસુન્દરઃ ॥૫૮૦॥

અર્થ:—આશા મરણ આપતી નથી, તો શું ? મરણ વિના પ્રેમ મેળવી શકાય છે ? વખત આવ્યે જો ન મરે તો શ્યામ સુંદર-પ્રિય મનુષ્ય લાગે છે. ૫૮૦

૨ આશાસમુદ્રપતિતાનાં, દશાદિશિષ્રામ્યતિ ચંચલાનયનીઃ ।

ભવતિ કોઽપિ સમર્થઃ, યો વાહ્વામ્લવનં દદાતિ ॥૫૮૧॥

અર્થ:—આશાશ્ચિ સમુદ્રમાં પડેલાઓને ચંચલનેત્રાવાળી સ્ત્રીઓ દશેદિશામાં ભરાડે છે, કાઈ પણ એવો સમર્થ છે ? કે જે આશા-સમુદ્રમાં પડેલાઓને હાથેના આધાર આપે ? ૫૮૧

૧ વાઢવિલંબણ સો દીયડ, જે મૂરા સંમત્ય ।

ચયણાયર વુઢુંતે, કવણ પસારડ હત્ય ॥૧૮૨॥

દૂહા.

પાણી તણુઈ વિયોગ, કદમ હી કાટઈ હીયઉ;

તિમ માણસાં વિયોગ, આયો નેહ તો જાણિયઈ. ૫૮૩

* હીયડા કુદિ પસાઉ કરી, કેતાં દુખ સહેસિ;

પ્રીઉ માણસ વિછોડીયાં, જીવિ કાહુ કરેસિ. ૫૮૪

ચઉપધ.

કમકંઢલા કીયો કાલ, દેખી વિલખઉ થયો ભૂપાલ;

હાહા દિવ કિયું મઈ કીયો, હાસો કાટવિ ખાસો હૂયો. ૫૮૫

૧ વાઢ્ઢાલમ્યનં સ દ્દાતિ, ચે શૂરાઃ સમર્થાઃ ।

રત્નાકર વ્રૂડતાં, કઃ પ્રસારયતિ હસ્તમ્ ॥૧૮૨॥

અર્થ:—આશાસમુદ્ધમાં બુડતાંઓને જેઓ ૭૨ અતે સમર્થ હોય તેઓજ બાહુનો આધાર આપે છે, તે વિના કાણ હાથ લાગે કંઈ તેમ છે. ૫૮૨

(૧) × જેમ કદમ કાટઈ હીઉ. (૨) × તિમ જે માણસ હુંતિ. I તિમ માણસરો. (૩) I ને. (૪) × જાણિયઈ. I જાણિયે. (૫) I ધો. + ધો. × કાધઉ. (૬) × વિલખુ થિઉ I વિલખો દૂઉ. (૭) × હે હે દેવ કિસઉ મઈ કાઉ. (૮) I મ્હે એ સ્યુ કીયો. (૯) × હાસા પ્રીટિવિ ખામું હુઉ. × હા હા હામો. I હામો કિટ-વિ ખિયો થયો

કામકંઠલા ^૧ તણો ^૨ સરીર, રાજ ^૩ ઓઢિઓ ઠાવઇ ચીર;
 રાજ બહુ ^૪ દુખ સંતાવિયો, છાનો ^૫ કટક માહિ ^૬ આવીયો. ૫૮૬
 માધવ ^૭ સૂતો મનિ ચિંતવઇ, કામકંઠલા મિલિસ્યઇ હિવઇ;
 તતખિણે ^{૧૦} રાજ આખ્યો ^{૧૧} જિહાં, વિરહી માધવ સૂતો ^{૧૨} જિહાં. ૫૮૭
 નયણે ^{૧૩} રાજ આંસૂ ^{૧૪} ઝરઇ, યોલઇ વચન જીવ ધરહરઇ;
^{૧૫} એ અપરાધ ^{૧૬} ખમઉ મુજ સહી, વાત સહુ માધવનઇ કહી. ૫૮૮
^{૧૭} તાહરો મરણ સુણી ^{૧૮} તતકાલ, કામકંઠલા કીધો કાલ;
 એહ વાત માધવ સાંભલિ, ^{૧૯} ઉઝ્યો ^{૨૦} હંસ ગયો નીકલી. ૫૮૯

(૧) I યો. * તણઉં. + તણું. (૨) * કરિ પ્રચ્છન્ન ઉઠાવઇ.
 (૩) I ઉઠીઉ ઠાવે. (૪) * દુખિ સતાપીઉ. I યો + ઓ. (૫)
 * નુ. I તો. + તો. (૬) * ઉ. I યો + ઓ. (૭) * સુતઉ.
 I તો. + તો (૮) I વે. + વે. (૯) * મિલિસિય ઠવઇ. I સ્યે.
 વે + સે. વે. - * જિ. (૧૦) * આવઉ. તિહાં. (૧૧) * સુતઉ.
 + તો. I તો (૧૨) * ખિરખ. + ઝરે. I રે. (૧૩) I લે. +
 લે - * ભ. - + રે. I રે. (૧૪) I ઓ. (૧૫) * મુ. I મો.
 - I ને + ને (૧૬) * રઉ + ર. I રો. (૧૭) * ધઉ. *
 મૂહ બાલ I ધો + ધો. (૧૮) * ઉઝિઉ. I ઝ્યો + યો. (૧૯)
 I યો. + યુ.

દૂહા.

^૧રાજ્ય મનિ માહિ ચિંતવઈ, ^૨કીધો દેવ અકબજ;

જિણે કારણિ હું આવીયો, વિણુંઠા વે યે કબજ. ૫૬૦

અસ્ત્રીહત્યા સિરે ચઢી, પ્રાદ્યણહત્યા સાથિ:

^૩પુંખ ન ખાધા નઈ વલી, દાધા ઐઈ હાથિ. ૫૬૧

દુખલંબણુ (હું) આવીયો, સાર્મહો દીધો દુખ;

^{૧૦}મઈ અનરથ મોટો ^{૧૧}કીધો, હિવ કીમ હોસ્યઈ ^{૧૨}સુખ ૫૬૨

મિત્રદોહી ^{૧૩}મઈ કરી, અરૂ ^{૧૪}વેસાગ્રી ઘાત.

ત્રિહું ^{૧૫}ભુવણે નિંદા ^{૧૬}હુસ્યઈ. લોક ^{૧૭}મુણીસી વાત. ૫૬૩

(૧) × વિક્રમ - × ન. - I વૈ + વે (૨) = કીધઈ દેવ અકબજ. + કીધુ I ધો. - + ણિ (૩) = આવીઉ. I યો + ઓ (૪) × વિણુસાર્યા સવિ કબજ. (૫) = બેહુ. I બેઈ. - + રિ. - + ડિ. (૬) = પુંહક ન ખાધઈ × પુંહખ. - + ખધુ ને I પુંખ ન ખાતે દુખ્યા. (૭) = બેહું × બે વે (૮) = આવીઉ + ઓ I યો (૯) × સામુ દીધઈ. I ધો + સાહમુ દીધું. (૧૦) + મે. I હૈ. (૧૧) × મોટઈ કીડં + મોટુ. (૧૨) × હોસઈ હોમે I હુવ. (૧૩) + મે. I ત્રોહો મ્હ કીધો. (૧૪) = અ. ઈ. + અને (૧૫) = ને (૧૬) = હુસઈ + હુસે I નંદા. (૧૭) + મુણેસિ. + મુણેસિ. - I ની.

કામકંઠલા કામિણી, માધવ વિપ્ર સુખાણુ;

સાચો નેહ તો જાણીયો, જો ઇમ છંડે પ્રાણુ. ૫૬૪

I જુગ વિધુરત સીમરત, યહૈ કાઠકી પ્રીત;

વૈ સજન વિધુરૈ ના મિલૈ, સખ નયહુ વિપરીત. ૫૬૫

સસનેહી તો માછલી, ખીજી અલપ સનેહ,

જખહી જલથી વીછડે, તખડી છંડક દેહ. ૫૬૬

રાજા ચિંતઇ હિવ કિમઇ, હૂં હિવ છૂટું પાપ;

જે કા ગતિ ઇંડા ગિહું તણી, સો ગતિ કરિસ્યાં આપ. ૫૬૭

સાહસદર તવ ઉડીયો, કર આલી કરવાલ,

સીસ ભણી જિમ વાડીયો, તિમ આલીયો વેતાલ; ૫૬૮

(૧) * સાચઉ નેહ સુ જાણી. I સાચો નેહ તો જાણીયો.

(૨) * જે ઇમ છંડ. પ્રાણુ I જો + છંડે - x તમુ (૩) * તઉ-

I તો. + તુ. (૪) * જા (૫) I સુ (૬) * વીછડક. + ડે

I ડે (૭) I સુ છંડે (૮) - સુખ. x જંડે. + સુખે. (૯)

* કિમ્હુ x કિમૈ + કિમે (૧૦) * નરિ છૂટક + કિમ છૂટક

- I ન્યું (૧૧) x હુવે. (૧૨) * સા. (૧૩) * કરસઉ. + કર-

સુ. I કરિસ્યું (૧૪) * ધગીનજ ગીઉ + ધગીતે ઉડીયો I ને.

૦ ચો. (૧૫) * કરિ આલજ કરિવાલ (૧૬) * જખ (૧૭) *

વાહિઉ (૧૮) x તમ (૧૯) * આલેઉ x આલ્યો વેતાલી

^૧વલતો વિઠમ ઈમ કહે, ^૨ચુણિ આગિઆ વેતાલ;

^૩કહિયો કરે વેા માહરો, ^૪તો (તો) છાંડુ કરવાલ. ૫૮૬

માધવ બાંભણે માનેની, કામકંદલા નારિ,

એ ^૫એહું છવાડિ કરિ, તો મુજ છવ ઉગારિ. ૬૦૦

+* આગિઉ સુર ન્યાનિ જુઇ. એ મૂરછા સહી હોઇ;

વલતું વિઠમનઈ કહિ, આરિતિ મ કરે સોઇ. ૬૦૧

+* ઉત્કૃષ્ટી પટ માસની, બોલી શાસ્ત્ર મઝારિ;

વિરહ મૂરછા આવી ટલઇ, સંચિઇ અમૃત ધારિ. ૬૦૨

ચોપાઈ.

^૬પાતાલઇ ^૭પહુતો વેતાલ, આણ્યો અમૃત રસ અકરાલ;

લેઈ માધવને સુખ દીયો, ^{૧૧}સઈ વિપ્ર માધવ ^{૧૨}હવીયો. ૬૦૩

(૧) * તું. (૨) * કહઇ. + કહે. (૩) * કહીઉં જઉ. મો-
રહું કરઇ - x માહરું + મોરું. (૪) * તઉ છાંડાવિ. - x ઝીલે.
- * છિ. ૦ નિ. - * ગિ. (૫) * તઉ. I તો. + તો. (૬) +
લે. I લે. (૭) * પુહતું I પહુતો + પુહતો. (૮) * આણિઉં + ચું
I આણ્યો. (૯) * અસરાલ I અસચાલ. (૧૦) * નઇ મુખિ દીઉં.
(૧૧) * તિસિઇ. + તિમે I તિસં. (૧૨) * ઉઠિઉં + ઉઠિયો
x બગીઉં.

^૧અઈઠો માધવ ^૨હુઓ આણુંદ, ^૩પઈઠો નગરી માહિં નરિંદ;
 કામકંદલા સૂતી જિહાં, રાજા છાનો આવ્યો તિહાં. ૬૦૪
 મૃતકરૂપ દેખે ^૪નરિંદ, સઈ હથિ દે ^૬મુખ અમૃત બિંદ.
 તે જીવી મનહુ આણુંદી, કહઈ મઈ દૂડ હાસો કીયો. ૬૦૫
 હું ઉજેણી નગરી ધણી, આવ્યો માધવ મેલહણુ લણી;
 તઈ મરતઈ તે માધવ મૂઓ, તૂં જીવી માધવ પિણુ જીયો. ૬૦૬
 માધવ આવ્યો છઈ ઇણુ ગાંમ, સુપ્રભાત મેલસિ તુજ રવામિ;
 ઇમ કહિ રાજા પાછો વલ્યો, કામસેન રાજા સાંભલ્યો; ૬૦૭

(૧) * અઈઠિ + ઐઠો. I ઐઠો. (૨) * હુઉ x થયો (૩)
 * પુહતુ. + પુહતો. (૪) * જાનઉ આવિઉ. + નો. ૦ વ્યો. ૦ I
 નો ૦ વ્યો. ૦ (૫) * તે દેખિ. x યેખિ. (૬) * દીઈ મુખિ.
 + સે હથિ દેયે. I દે અમૃત રસ (૭) * મનિ આણુંદીઉ. I ચો.
 + ચો. (૮) * ભૂપ મઈ હાસઉં કીઈ - x હાસુ + કહે દૂડ મેં
 હાસુ કીયું (૯) * આવઉ. I આયો. (૧૦) * મેલણુ x મિલિવા.
 (૧૧) * પણિ. - I પિ. - * ઉ (૧૨) I તો જીઆં. (૧૩)
 I જીવીયો. * જીવીઉ. + જીવીયો. (૧૪) * આવિઉ - + છે.
 - * જિ ૦ મિ ૦ - * તિ. (૧૫) * મેલસિ. I મિલસ્યે
 (૧૬) * પાછઉ વલિઉ. I છો ૦ લ્યો. ૦ (૧૭) * રાજાઈ
 સાંભલિઉ.

વિક્રમરાય કટક નિરખીયો, કામસેન હીયકાં હરખીયો;

આવી રાયનઈ લાગો પાઈ, કિમ આવ્યા મુજ કરો પસાય. ૬૦૮

દૂધા.

વલતો વિક્રમ ઇમ કહઈ, કામસેન સુણી વીનતિ;

હું આવ્યો તુજ પાસ, કરિ માધવ સંધાતિ. ૬૦૯

કામસેન રાજા લણઈ, વિક્રમ સુણી નરૈસ;

રાજ રિદ્ધ પૂરવર નગર, જ જોયઈ તં લેસિ. ૬૧૦

હું છું સેવક તુજ તણો, તું મુજ સાહિય સ્વામિ;

કરિ પ્રસાદ આદેસ થો, આવ્યો છઉં ઇણ કાજ. ૬૧૧

(૧) * નિરખીઈ I યો. (૨) < રાજા I કે. — I યો.

* હરખીકે. (૩) > આવીઈ + એ. — + યો. (૪) * લાગુ પાય

(૫) * કર (૬) × ઉ. (૭) * તુ I તો. (૮) > વાત. (૯)

* આવીઈ I આવ્યો. (૧૦) > પ્રાહણકે I પ્રાહણો. — > ત.

(૧૧) > કહઈ + કહે. I લણે (૧૨) * નિમુણી. (૧૩) જે

જોયઈ તે લેસિ. (૧૪) > જઈ (૧૫) I તુમ (૧૬) + તાવકે.

(તણકે) I તણો (૧૭) I સાહિય મુજ સાંમ (૧૮) I થો. >

લોકે. (૧૯) * આવ્યા I આયા. (૨૦) + એ I છો. (૨૧) I

કિણ કામ. + જિણે કામિ > જિણિ.

ચોપાઈ.

રાગ કહઈં મુણો^૧ મુજ વાત, માધવ અંભે^૩ મુજ સંઘાતે;

વેસ્યા કામકંદલા એહ, ઈયાં બિહુ^૪ પૂરવસો નેહ. ૬૧૨

उक्तं.

†*પૂનિમ વિણુ શશિ અંદુ થાઈ, શશિ વિણુ પૂનિમ લીજઈ વાય;

તિમ મુણુ પુરુષ સુકુલીણી નારિ, વિરલી જોડિ મિલિઈં સંસારિ. ૬૧૩

श्लोक. १

* સ્ત્રીઓકાત્ પરમં ભોક્તે, ન સૌરવ્યં ન રસાયનર્ ।

કાર્યણાનાં કૃતાર્થત્વં, યુગપદ્ યેન નીયતે ॥૬૧૪॥

* ૨ ઘૃતં સારં રસાનાં તુ, હૃતં સારં ઘૃતસ્ય ચ ।

હૃતસ્ય સારં સ્વર્ગો દિ, સ્વર્ગે સારં ચ યોષિતઃ ॥૬૧૫॥

(૧) + કહેં । કહે. (૨) * મુણુ I મુણો (૩) * આં
- * તિ (૪) * એહનઈ બિહુ પૂરવસુ + એહને (૫) + મિલે.

૧ અર્થઃ—સ્ત્રીઓથી અર્થાત્ સ્ત્રીઓ વિના આ જગતમાં બીજું
કાંઈ મુખ નથી તેમ રસાયન પણ નથી, કારણ કે જેના વડે કામ-
જ્વરોનું કૃતાર્થત્વ એટલી સાથે મેળવાય છે. ૬૧૪

૨ અર્થઃ—રસોમા શ્રેષ્ઠ ઘી છે અને ઘીની શ્રેષ્ઠતા હોમ કર-

* ૧ અમૃતસ્યૈવ કુण्डानि, सुखानामिव राजयः ।

સ્તેરિવ નિધાનાનિ, યોપિતઃ કેન નિર્મિતાઃ? ॥૬૧૬॥

* ૨ सर्वेषामेव रत्नानां, स्त्रियो रत्नं तु उत्तमम् ।

તદર્થઃ ધનમિચ્છન્તિ, તત્ત્યાગેન ધનેન કિમ્? ॥૬૧૭॥

* ૩ फलं धर्मस्य विभवो, विभवस्य फलं सुखम् !

સુખમૂલાનિ તન્વજ્ઞયો, વિના તામ્યઃ કુતઃ સુખમ્? ॥૬૧૮॥

વામાં છે અને હોમ કરવાનો સાર સ્વર્ગપ્રાપ્તિ છે અને સ્વર્ગમાં સાર સ્ત્રીઓ છે. ૬૧૫

૧ અર્થઃ—અમૃતનાજ બાણે કુડો હોય, સુખોના બાણે દુઃખ સાચો હોય, પ્રીતિના બાણે લાંડર હોય, એવી સ્ત્રીઓ કાણે બનાવી. ૬૧૬

૨ અર્થઃ—સર્વ પ્રકારનાં રત્નોમાં સ્ત્રીઓ રૂપિ રત્ન જ ઉત્તમ છે. તેને માટે લોકો ધન ઇચ્છે છે, પણ તેનો જ ત્યાગ કર્યો તો પછી ધનનું શું કામ છે? ૬૧૭

૩ અર્થઃ—ધર્મનું ફળ વૈભવ છે, વૈભવનું ફળ સુખ છે, સુખોનાં મૂળો સ્ત્રીઓ છે; તે સ્ત્રીઓ વિના સુખ ક્યાં છે? ૬૧૮

* ૧ સુશ્લિષ્ઠા મધુરાલાપા, વનવૃત્તપયોધરાઃ ।

શરીરપુષ્પસંસ્પર્શા—નૃદુવાહપલક્ષિતાઃ ॥૬૧૯॥

ચોપાઈ.

એ માધવનઈ દીધી જોઈયઈ, હું^૩ પિણુ કારણુ આગ્યો ઈયઈ;

વાત પ્રમાણુ સંહૂ તે કરઈ, હિવ પધારઉ ઘરિ માહરઈ. ૬૨૦

નગરી માહિ મહોચ્છવ કરી, રાજા વિહંમ ઘરિ તેડીયો;

કામકંઢલા તેડી કરી, માધવનઈ દીધી સુંદરી. ૬૨૧

૧ અર્થ:—† શ્લેપાલંકારથી શોભતાં મધુર વચનો બોલતી કહેણુ અને જોળ સ્તનોવાળી સ્ત્રીઓ પ્રુલ જેવા કામજ શરીરના તથા આહુઓના સ્પર્શથી જોળખાય છે ૬૧૯

† નોટ.—શ્લિષ્ઠા શ્લેષયુક્તશબ્દાદિઃ । મિત્તાર્થકૈકરૂપાન્વિ-
તવાક્યમ્ । તસ્ય લક્ષણં યથા,—શ્લિષ્ઠમિષ્ટમવિસ્પષ્ટમેક-
રૂપાન્વિતં વચઃ । ઇતિ સરસ્વતિકણ્ઠાભરણમ્ ॥ શ૦

ક૦ દુ૦ મ૦ ૧. મ૦. પૃ. ૧૭૩

+ અર્થ—શ્લિષ્ઠા એટલે શ્લેષયુક્ત શબ્દ વિગેરે, અર્થ બુદ્ધો—
બીજો થવા જતાં એક રૂપવાળુ વાક્ય તેનું લક્ષણુ આ પ્રમાણુ છે.—

“શ્લિષ્ઠ વચન તેને કહેવાય છે કે જે મિઠું (સારું) લાગે તેવું)
અસ્પષ્ટ (ચોક્કસ—ઉઘાડુ નહીં)—અને એક રૂપવડે યુક્ત હોય તે.”

(૧) + ને I ને. (૨) * જોઈઈ I દી જોઈયૈ. (૩) * પણિ
આવિઉ કા I પણુ આયો કામજ ઈયૈ x ઈઈ. (૪) * સહી. (૫)
~ હિવન પધાર + હિવે I હિવ પધારો મદિર માહરે. — * ૨.
(૬) ~ કાઉ. + કાઓ I કાઓ. (૭) I માહિ તેડીયો * તેડીઉ.

* આવીઉ. (૮) + : I ને.

^૧હરખ્યો માધવ રાજા લોક, કામકંઠલા નાઠો સોક;

જ્ઞાન કોડી ધન સોવન તણી, કામસેન ^૩ઘે માધવ ભણી. ૬૨૨

કામકંઠલા તણુઈ આવાસિ, માધવ વિલસઈ ભોગ વિલાસ;

^૫વે બે સુંદર સેજઈ રમ્યા, દુખ દોહડું દૂરઈ સર્વિ દલ્યા ;૨૩

દૂહા.

I.૮. x. સાચર હંદી લહરીયં, વૂઠા હેંદા વાઉ;

વીછડિયાં સજ્જન મિલેઈ, વલિસ્યું તલ વાઉ. ૬૨૪

મૂંઘથી રે વલહા, તું ^{૧૦}લલઈ મિલિયો ગાઈ;

કુશલ પછેહી ^{૧૧}પૂછિયાં, પ્રીતમ પ્રેમ ચખાઈ. ૬૨૫

- (૧) * હરખિઉ રાજા હરખિઉ લોક. + હરખિયો રાજા (૨)
 * નાઠો. I નાઠો. (૩) * દીઈ. + દીયે. I હેં (૪) + તણે
 - I સ. (૫) * એવઈ x ખમડી સુંદરી. (૬) x સેજઈ મિલ્યા.
 + સેજિયો. (૭) x સદ્. (૮) x હું. - x યાં. - x હું.
 - x મિલ. (૯) x તાહું તમે નાહ. I તાહું નાહો કાઠાવ.
 - * વા. (૧૦) * લલ મિલિઈ. (૧૧) * પછે હી પૂછસઈ.
 + પછે હી પૂછસું. I પછે હી પૂછિયો. (૧૨) I દુડી એક.

ગાથા. ૧

રામા રયણીસમણ, નિસિમરિ ઢાસિયાઈં પિયમુયંગેણ ।

હે સહિ ! કિં નહુ મરણં, હે હે હેમંતમુચ્ચરિયં ॥૬૨૬॥

* ૨ પરહત્યગયમ્મિ વહુ-દુઃસ્વાઈં દટ્ટણ વંધણં પઢઈ ।

નિરાવાહઠાણમજ્ઞે, પારેવા જેમ સપ્પુરિસા ॥૬૨૭॥

શ્લોક ૩

* ચન્દનં શીતલં લોકે, ચન્દનાદપિ ચન્દ્રમાઃ ।

ચન્દ્રચન્દનયોર્મધ્યે, શીતલઃ પ્રિયસજ્જયઃ ॥૬૨૮॥

૧ રામા રજનીસમયે, નિશામર દૃષ્ટાનિ પ્રિયમુજજ્ઞેન ।

હે સહિ ! કિં નહુ મરણં : હે હે હે મન્ત્ર(હેમન્ત)મુચ્ચરિતમ્ ॥૬૨૬॥

અર્થ:-હે સહિ ! જીને રાત્રિના વખતે પ્રેમિ રૂપિ સર્પે આ-
વીને હોઠે ડખ દેવા છતાં તેનું મરણ કેમ ન થયું ? ત્યારે પ્રત્યુત્તરમાં
તેણિએ કહ્યું કે-એહોહોહો એ પ્રમાણે મત્રાચાર કર્યો તેથી. ૬૨૬

૨ પરહસ્તગતે વહુ, દુઃસ્વાનિ દટ્ટા વન્ધને પતતિ ।

નિરાવાધસ્થાન મધ્યે, પારાપતાઃ યથા સત્પુરુષાઃ ॥૬૨૭॥

અર્થ:-ખીબના હાથે જવામાં ધણાં દુઃખો જોઈને પારેવાની
જેમ સત્પુરુષો દુઃખ વિનાના સ્થાનમાં બંધનમાં પડે છે. અર્થાત્ વિ-
પયવાસનાથી પરસ્ત્રી ગમન કરતાં તેમાં અનેક દુઃખો હોવાને લીધે
અહા માણસો એકજ પ્રેમાળ જીના બંધનમાં પડે છે પણ ખીબ
સામું જોતા નથી. ૬૨૭

૩ અર્થ:-જગતમાં ચંદન શીતલ છે અને ચંદનથી પણ ચં-

ફૂલો.

કેતા એક દિવસ તિહાં હૂંચ્યા, પૂજી મગલી આસ;

વાતાં થાંકી પાછિલી, વિલસ્યા ભોગ વિલાસ. ૬૨૯

ચોપાઇ.

વાચા સફલ કરી આંપણી, રાજ આલ્યો નગરી ભણી;

માધવ કામકંઠલા બેહુ, સાથે લેઈ આલ્યો તેહુ. ૬૩૦

ઉજેણી નગરી આવીયો, નગર લોક પધસારો કીયો;

સુખઈ સમાધઈ પાલઈ રાજ, માધવના સવિ સરીયા કાજ. ૬૩૧

દ્રમા વધારે શીતલ છે પણ ચદ્ર અને ચંદનની શીતલતાઓમાં પણ
ગ્રીય મનુષ્યનો મેળાપ વધારે શીતલ છે. ૬૨૮

- (૧) * I + નથી. (૨) I હૂંચ્યા. * રહ્યા. (૩) * મનની.
(૪) * વાત કહિ સવિ. x વાત સહ વીતક કહી. (૫) I કીધી.
(૬) * ચાલિઉ. I આલ્યો + આલ્યો. (૭) I કું. (૮) * બેહુ.
(૯) * સાથિઈ I સાથે. ચલીયો અધિક સનેહ. (૧૦) * ચાલિઉ.
(૧૧) x દોઉ. — * યા. (૧૨) * કિ. (૧૩) + પેસારા કીઆ.
(૧૪) * સુખિઈ સમાધિઈ + સુખિ સમાધિએ પાલે. I સુખે સ-
માધે પાલે. (૧૫) * સહિ. I માધવ સહ સારે નિજ.

માધવ રાજા ^૧પાસે રહ્યું, લાખ ^૨દિનાં દિન દિન પ્રતિ લહ્યું;
 દીયા ^૩પાંચગાવ મોટા ગામ, સાત ^૪ભૂમિ મંદિર થિર ઠામિ. ૬૩૨
 રાતિ દિવસ તે વિલસ્ય ^૫ભોગ, ભોગઉ ^૬બહુ દિન તણે વિયોગ;
 વિક્રમનયં ^૭દય તિહાં આસીસ, નાંઈ ^૮દુખ પૂરવી જગીસ. ૬૩૩
 ધન ધન ^{૧૦}વિક્રમરાય નરિંદ, જસ ^{૧૧}પ્રસાદે કીધી આણંદ;
 પરદુખભંજણ ^{૧૩}ખીરદુતુજ સહી, ત્રિભુવન ^{૧૪}તુજ સમવડિ કે નહીં. ૬૩૪
 એક દિવસે ^{૧૪}માધવ ચીતવય, માત ^{૧૫}પિતાનય મિલીયય હિવય;
 જાઉં ^{૧૬}હું આપણું દેસ, રાય ^{૧૭}કનહા માગ્યો આદેસ. ૬૩૫

(૧) + પાસે રહે I પાસે રહે. (૨) * એક. + એક દિન પ્રતિ લહે. I દિન પ્રતિરા. - + સે I સે. (૩) * સપત. I આપપાસિ. (૪) * ધર ઠામ. (૫) + ભોગવે. I વિલસે (૬) * ભાગુ + ભાગો. I ગો. (૭) * તણઉ. I તણો વિજોગ (૮) * નિત દિય. I દીયે નિત. (૯) + નાહુ (૧૦) * રાજ. (૧૧) * જસુ. - * દિ. (૧૨) * કીધા. I કીયા (૧૩) I ત્રિનુ ભુવનૈ ખીયો. * ત્રિભુવનિ. - * સિ. (૧૪) + વે I વે (૧૫) * મિલીય હિવય. + મિલીયે હિવે. (૧૬) * જાણુ જાઉં આપણુ દેસિ + જાણુ જાઉં આપણુ દેસિ. (૧૭) * કનહાં માગય + કન મગે - * રિ. - I હિ.

ગાર કોડિ સોવન દીનાર, ચ્યારે અઢસ તેજી તોળાર;

કુંજર ચૌસઠિ પાયક ઘણા, ણિ સહસ મણુ મોતી નાણા. ૬૩૬

દીના અરથ ગરથ ભંડાર, દીધા દાન તેહનમ અપાર;

સીખા માંગિ ચાલ્યો ઘર ભણી, સાચેઈ સેના સોડામણી. ૬૩૭

અનુક્રમિ કટક સળલ મંજતી, આવ્યો નગરી પુહપાવતી;

ગોવિંદચંદ રાય કંપીયો, જાણ્યો કટક નગર વાંટીયો. ૬૩૮

નગરસોક મન ખીહુઈ ઘણું, કટક એહ આવ્યો કિણ તણું;

મિલિ પ્રધાન ચિંતવેઈ ઉપાય, કવણ વયરિ આવ્યા કુણ રાય. ૬૩૯

(૧) * ચહસઠિ I ચૌસઠિ. (૨) * બિસહ માણા મોતી. + બિસહસ માણા. I બિસહસ. (૩) * ખીજ. (૪) * રાજ દાન. I અનર્ગલ દાન. (૫) * સીખ માંગિ ચાલિઉ. - I લ્યો. - * ચિ + થે. (૬) I દીધી સેના સાચે ઘણી. (૭) * વિક્રમ તણી. (૮) * ય. I જુ. (૯) * આવિઉ. + ચો I યા. (૧૦) * પુહપાવતી. + પુષ્પાવતી. I પહુપાવતી. (૧૧) I ગો (૧૨) * કંપીઉ + ઓ. I ચો. (૧૩) * જાણિઉં + જાણ્યું (૧૪) * ચંપીઉ. I ચાંપી-ચો + ચંપીયું. - * નિ (૧૫) * ઘણું. (૧૬) * આવિઉ કુણ તણું - * મ - + વે. I વૈ. (૧૭) * આવિઉ.

પ્રોહિત તેડી દીયો ખહુ માન, મહેલૈ સંકરદાસ પ્રધાન,
 દલ અસંખ દીસઈ છઈ સહી, સંગ્રામે પહુચેસ્યાં નહી. ૬૪૦
 પ્રોહિતનઈ રાજ ઈમ કહઈ, જિમ તિમ કરિ રાજ ઈગરઈ;
 દેસ્યાં દંડ નહીતરિ ગામ, રણે તુમહે થાપો સંગ્રામ. ૬૪૧
 પ્રોહિત આવ્યો કટકમઝારિ, માધવ તણી ન જાણઈ સાર;
 સંકરદાસ પધાર્યો જિસઈ, માધવ પિતા પિછાણ્યો તિસઈ. ૬૪૨
 પિતા જાણુ સામ્રા આવીયો, મસ્તક ચરણુ કરણુ નામીયો;
 મનમાહે તે ઈમ ગ્રીતવઈ, દીસઈ વાત અચલમ હિવઈ. ૬૪૩

(૧) * પરોહિત. - * ઇ + યે I યો. (૨) * મેહલઈ x સાથઈ દીધા સખલ પ્રધાન. I તુ ઈ મોયો ભુદ્ધિધાન. (૩) + અસંખ્ય દીસે છે. I અસમ દીસે છે. (૪) * સંગ્રામિઈ પુહચાએ. (૫) x પુહચેસ્યાં. (૬) * કર રાજ જિમ રહઈ. x તિમ કરયો જિમ રાજ મુજ રહઈ. (૭) * નીતરઈ + નીતર. (૮) * તુહમે થાપઉ. (૯) * આવીઉ. (૧૦) I લસકર મઝાર. (૧૧) + તણા ન જાણે. (૧૨) * પધાર જિસિઈ. + જિમે. I આવિયો જસે. (૧૩) I તાત ઉલખ્યો તિસે. (૧૪) - પિછાણઉ તિસિઈ. (૧૫) * જાણી સાહમુ આવીઉ. (૧૬) I સનમુખ આવીયો. (૧૭) - મસ્તક I મસ્તક. (૧૮) - કમલ લાગીઉ (૧૯) I નમાવીયો. x હવિઉ. - * હિ. (૨૦) I તથા (૨૧) + દીસે. (૨૨) * સં. + અસંભમ હિવે.

પુત્ર ઉલખ્યો પ્રાહિત ગિચાઈ, હરખાઈ વૃદ્ધ આંખ નિઝાઈ;

આઘો લે આલિંગન દીધાઈ, અતિ આશુદંડ^૫ ખોલઈ લીધાઈ. ૬૪૮

પિતા પુત્ર મિલિયા મનરંગ, ખેડૂ મનિ હૂંડ્યા ઉછરંગ;

સનમુખ આખ્યો સંભલિ વાન, રાગ લોક નગર અંધાન; ૬૪૫

અતિ ઉચ્છવ^{૧૦} પઠસારો કીધો, માધવ નગરમાહિ આવીયો;

કામકંદલા સાથેઈ કરી, માતા પ્રણમી આણુંદ ધરી. ૬૪૬

વસ્તુ.

મિલ્યો માધવ મિલ્યો માધવ હૂંડિ^{૧૪} આણુંદ,

નગર સહુ સિણુગારિયો, સયલ લોક આણુંદ કીધેઈ,

(૧) * ઉલખિઉ પુરોહિત. (૨) * હરખિત આસૂ છુટા તિ-
સિઈ. I હરખૈ. (૩) * આવડ લેઈ I આઘો (૪) + દીધે * દીઈ.
I દીધૈ. - * દિ. I દે. (૫) + ખોલે લીધે. I ખોલૈ લીધૈ. *
ખોલઈ લીઈ (૬) * મલિયા મનરંગિ. + મિલીયા. (૭) I ખિહું
જનમ ન હૂઈ. (૮) આવિઉ. I આયો. + આવીયો. (૯) * નગર
લોક + નગરિ લોક. - * તિ. (૧૦) + ઉચ્છવ. (૧૧) * પઠસાર
કીઈ. I પૈસારો કીધો. (૧૨) * ઉ + યો. I યો. - I કું.
- * થિ. I થૈ. (૧૩) * મિલિઉ. I મિલ્યો. + મિલીયો. (૧૪)
* મંડાણુ. (૧૫) * ઉ. (૧૬) I ઉચ્છાહ - < ધિ I ધો.
- * રિ. - + નિ.

સપતભૂમિ મંદિર સહિત, સુજસ સયલ સંસાર લીધઉ;

માય તાય બંધવ બહિને, મિલ્યઉ સહૂ પરિવાર,

કામકંઠલા સંગતે, સુખમાં ગમઇ સંસારિ. ૬૪૭

ચોપાઇ.

મિલિયા માય તાય પરિવાર, માધવ મનિ આણુંદ અપાર;

કામકંઠલા સાયેઇ સદા, સુખ ભોગવઇ સદા સંપદા. ૬૪૮

દિન પ્રતિ રાય દિયઇ બહુ માન, સુખ વિલસઇ દેવતા સમાન;

ચ્યાર પુત્ર બયા સંતાન, પ્રગટયા મંદિરે નવે નેધાન. ૬૪૯

દૂહા.

* વિવિધ વિષય સુખ ભોગવઇ, રાજ રિદ્ધિ મંડાણુ;

કુશલલાલ ઇણુ પરિ કહઇ, એ સહી પુણ્ય પ્રમાણુ. ૬૫૦

* ઉત્તમ કુલ જે અવતરઇ, પાલેઇ ઉત્તમ રીતિ;

અચરજ કેહઉ ચિત્તનઉ, જેઉ વાંસઇ વારૂ ભીતિ. ૬૫૧

(૧) * મિલિઉ + મિલીયો. (૨) ~ સગતિઇ. + સગતિએ.
I સગતે. (૩) ~ મણુઇ I માણે (૪) * મિલા - થિ I થે
(૫) + મુદા (૬) I વિલસઇ ભોગ સુખ (૭) ~ રાઇ દીઇ. +
દીયે I દીયે. (૮) વિલસે છે દેવ. - < રિ - ~ રિ. - * નિ.
- I લે - I ત (૯) + અચરજ કેહુ ચિત્તનુ. (૧૦) I જો હુવે
- I ત. - * લિ.

એકે યેસ્યા કુલે ઊપની, ભર જોવન ઘણુ લીણુ;

તોહી નિરતો પાલીયો, કામકેદલા સીલ; ૬૫૨

માથા^૧

શુદ્ધમગમ્મિ જાયા, સુદ્ધેણ ગમ્મંતિ મુદ્ધમગમ્મિ ।

જે પુણ ડમ્મગજાયા, મગ્ગે ગમ્મંતિ તં તુજ્જં ॥૬૫૩॥

દ્વિહી.

ધમ જે ઉત્તમ નારિ નર, પાલઈ નિરમલ સીલ;

ઇહ લોકે સુખ સંપન્નઈ, પરભવિ સંપત સલીલ. ૬૫૪

૧ શુદ્ધમાર્ગે જાતાઃ, સુખેન ગચ્છન્તિ શુદ્ધમાર્ગે ।

યે પુનરુન્માર્ગે જાતાઃ, માર્ગે ગચ્છન્તિ તદાશ્ચર્યમ્ ॥૬૫૩॥

અર્થઃ—શુદ્ધ માર્ગમાં જન્મેલાઓ શુદ્ધ માર્ગમાં સુખ પૂર્વકે જાય છે; પણ જેઓ ઉન્માર્ગ (પરાય માર્ગ) માં જન્મેલા હોવા છતાં માર્ગમાં જાય છે, તે જ આશ્ચર્ય છે. ૬૫૩

(૧) * યોવનિ ધનિ લીલ. (૨) * તહી. + તુહી. I તોહી.
(૩) * નિરમલ પાલિઈ — I કું. (૪) * લોકિઈ x ભાવિ સુખ
જસ. I ઇહ ભવિ સુખ સંપતિ હૂવ. (૫) * સંપતિ લીલ. — *
લિ. x સીલઈ સવિ સુખ સંપન્નઈ. + શીલે.

સીલિંઈ સુર નર રંજીયઈ, સીલિંઈ સવિ સુખે હોઈ;

કામકંઠલા તણી પરઈ, વંછિત પાવઈ સોઈ. ૬૫૫

ઘણા કિવસ સુખ લોગવી, અંતઈ ધર્મ આધાર;

દાન પુણ્ય બહુલા કરી, પામી પરમ સમાધિ. ૬૫૬

ઈંદ્રસલાએ એકઠા, સ્વર્ગ લોક સુખે ઠામ;

ઉત્તમ જે જે ઉપના, કરી અપૂરવ કામિ. ૬૫૭

સ્વર્ગ લોકસૂ વિ દેવતા, મિલિયા મનનંઈ રંગિ;

દેવતણા સુખ લોગવઈ, ઈંદ્રસલા ઉછરજો. ૬૫૮

ચોપાઈ.

માધવાનલની એ ચોપાઈ, સુણઈ જુકે એકે મન થઈ;

તેહના સદા મનોરથ ફલઈ, મનવંછિત સુખ સંપત મિલઈ. ૬૫૯

(૧) x સિદ્ધિ. — + રિ (૨) x અંતિ ધર્મ આરાધિ. x અ-
સલ ધર્મ. I અણસણ ધર્મ આરાધ — * ઇ. (૩) I સુ ઠામ.
(૪) * જેઉ. x જેને + એ તે. — * મ (૫) I ધરી. — * ગિ.
(૬) * ચઉપાઈ. + ચઉપાઈ. I ચોપાઈ. (૭) * કો. (૮) * ક.
I સુણિજ્યો સહુ, એક મનો. (૯) + ફલે I ફલે. — * વા
— * તિ.

વિરહી^૧ સુણુ^૨ યે વિરતંત, અથવા પરદેસ^૩ હુવે કંત;

લાજ^૪ વિરહ મિલ^૫ સયોગ, સુણુતાં લાભ^૬ વંછિત ભોગ. ૬૮૦

દુહા.

સંવત સોલ સતોહંતર^૭, જેસલ^૮મેરૂ મઝારિ;

કાગુણ^૯ વદિ તેરસિ દિવસ, વિચી^{૧૦} આદિત વાર. ૬૮૧

ગાહા દુહા ચોપા^{૧૧}ઈ, કવિત્ત કથા સંખંધ;

કામકંઠલા કામિનિ, માધવાનલ સંખંધ. ૬૮૨

કુશલલાલ વાચક કહય, સરસ ચરિત્ર સુપ્રસિદ્ધ;

જે વાંચય જે સાંભલેય, તિહાં મિલય નવાનદે; ૬૮૩

ગાથા સાઠી પાંચસય, યે ચોપાઈ પ્રમાણ;

તિહા સુણુતાં સુખ દીયય, જે નર ચતુર સુખાણ. ૬૮૪

(૧) I સુણુચૈ. (૨) × એહ વરતંત (૩) = જસ પરદેસિ
- I જસુ. - × જે. (૪) × + I સોલોતરક. (૫) × + I
કાગુણ સુદિ તેરસિ દિવસ - I દિવે. (૬) × ચરચિત્ત - ×
નિ. × રિ. (૭) × ચુપઈ. + ચુપાઈ I ચોપઈ. (૮) × પ્રખંધ.
- × ત. - I ચૈ. - I લે. + સભલે. - × દિ - × દા I
ગાહા દુહ ચોપઈ પાંચસે. (૯) × ચુપઈ. × ચોપઈ. (૧૦) × તાહ.
+ તે સુણુતાં સંપતિ દીએ I નિણુ સુણુતાં સુખ કીપજે. (૧૧) ×
જિમ જિમ.

રોડિલ માલ સુ પાટધર, કુંમર શ્રી હરિરાજ;

વિરચી એ સિણગાર રસ, તાસ કંતૂહલ કાજ; ૬૬૫

નારદ સુપસાચઈ કરી, સીલ તણે અધિકાર;

ભણઈ સંલલે જેહુ નર, સુખ પામઈ સંઆર. ૬૬૬

॥ ઇતિ માધવાનલ ચોપાઈ સંપૂર્ણા ॥

(સં. ૧૭૯૦ વર્ષે મિતિ પાંસ સુદિ ૯)

(૧) * રાજ ગમાલ સુ પાટધર. - * ય. - આએહ. (૨)
* કુતુ x કંતો - * જિ. (૩) * સુપસાઈ + સુપસાયે. (૪)
* તણે. + તણે I તણે. - ~ રિ (૫) * સંલલઈ તેહ. x
ગુણે જે સાંલલઈ + ભણે સંલલે I ભણે સંલલે (૬) - + મે I
મે. - * રિ (૭) x ઇતિ શ્રીમાધવાનલ અધિકૃત સંપૂર્ણ. (ગણિ કંતક-
સાગરલિખિત) સવત ૧૭૪૯ વર્ષે કાગુણ સુદિ તિજ ભોમવારે
લિખિત દ્રાઢારીયા મથે. I સંવત ૧૭૮૭ વર્ષે કારતકમાસૈક
ઋક્ષપદે સત્તમીયાં તથૌ ગુરુવાસરે શુદ્ધામઘ્યે સદ્ગુરુ વાચકો-
ત્તમવાચક શ્રીલલિતરાજજી તત્તશિષ્ય વાચક શ્રીમેઘરાજજી
તચ્છિષ્ય ચરણસેવક મુન્નુ ગુલાલરાજ લિપીકૃતમ્ ॥ (લિખિત
રતનસોમ સં ૧૮૬૪ ના માહાસુદિ ૭ સાંમી દેવપુરીમિત્રવત્ છે
ગામ કાંમલપુર રહે છે.)

વિરહી^૧ સુણુધ એ વિરતંત, અથવા પરદેસઠ હુવૈ કંત;
 ભાજઠ વિરહ મિલઠ સંયોગ, સુણુતાં લાલઠ વંછિત ભોગ. ૬૪૦
 દુહા.

સંવત સોલ સતોહંતરઠ, જેસલમેર મઝારિ;

૫ કાગુણ વદિ તેરસિ દિવસ, વિરચી આદિત વાર. ૬૬૧

ગાહા દૂહા ચૌપાઠ, કવિત કથા સંબંધ,

કામકંદલા કામિનિ, માધવાનલ સંબંધ. ૬૬૨

હેશલલાલ વાચક કહઠ, સરસ ચરિત્ર સુપ્રસિદ્ધ;

જે વાંચઠ જે સાંભલેઠ, તિહાં મિલઠ નવાનદે; ૬૬૩

ગાથા સાઠી પાંચસઠ, એ ચૌપાઠ પ્રનાણ;

૧૦ તિહા સુણુતાં સુખ દીયઠ, જે નર ચતુર સુખાણ. ૬૬૪

(૧) I સુણુચૈ (૨) * એહ વરતંત (૩) = જસ પરદેસિઠ
 - I જમુ. - x જો. (૪) * + I સોલોતરઠ. (૫) * + I
 કાગણ સુદિ તેરસિ દિવસિ - I દિને. (૬) x ચરચિહ - *
 નિ. = રિ. (૭) * સુપઠ. + ચુપાઠ I ચૌપઠ. (૮) * પ્રબંધ.
 - * ત. - I ચૈ. - I લે. + સંભલે. - = ધિ - * તા I
 ગાહા દૂહ ચૌપઠ પાંચસં. (૯) * સુપઠ. x ચૌપઠ. (૧૦) * તાહ
 + તે સુણુતાં સંપતિ દીએ I તિણ સુણુતાં સુખ. કીપતે. (૧૧) *
 જિમ જિમ.

રોડિલ માલ સુ પાટધર, કુંભર શ્રી હરિરાજ;

વિરચી એ સિણગાર રસ, તાસ કંતૂહલ કાજ; ૬૬૫

સારદ સુપસાયઈ કરી, સીલ તણે અધિકાર;

ભણઈ સંભલે જેહુ નર, સુખ પામઈ સંસાર. ૬૬૬

॥ ઇતિ માધવાનલ ચોપાઈ સંપૂર્ણા ॥

(સં. ૧૭૯૦ વર્ષે મિતિ પોસ સુદિ ૯)

(૧) * રાજા ગમાલ સુ પાટધર. - * ય. - આગેહ. (૨)
 * કુતુ. x કતો - * જિ. (૩) * સુપસાયઈ + સુપસાયે. (૪)
 * તણે + તણે I તણે. - * રિ (૫) * સભલઈ તેહ. x
 ગુણે જે સાંભલઈ + ભણે સભલે I ભણે સંભલે (૬) - + મે I
 મે. - * રિ. (૭) x ઇતિ શ્રીમાધવાનલ ચોપાઈ સંપૂર્ણ. (ગણિ કનક-
 સાગરલિખિત) સવત ૧૭૪૯ વર્ષે કાગુણ સુદિ તિજ ભોમવારે
 લિખિત કાઠારીયા મધો. I સંવત ૧૭૮૭ વર્ષે કારતકમાસૈક
 અક્ષરે સપ્તમીયાં તથા ગુરુવાસરે ગુદામધ્યે સદ્ગુરુ વાચકો-
 ત્તમવાચક શ્રીલલિતરાજજી તત્તરિણ્ય વાચક શ્રીમેઘરાજજી
 તચ્છિણ્ય ચરણસેવક મુન્નુ ગુલાલરાજ લિપીકૃતમ્ ॥ (લિખિત
 રતનસોમ સં ૧૮૬૪ ના માહાસુદિ ૭ સાંમી દેવધુરીમિશ્રવત્ છે
 ગામ કાંમલપુર રહે છે.)

વાચક કુશલલાલ વિરચિત—

શ્રીસ્તંભનકપાર્શ્વનાથ—સ્તવનમ્.

પ્રભુ પ્રભુમુ રૈ પાસજિણેસર થંભણઉ,
ગુણ ગાવા રૈ મુજ મનિ ઊલટ અતિ ઘણઉ;
ન્યાની વિણુ રૈ એહની આદિ ન કો લહઈ,
તોજિ પણુ રૈ ગીતારથ ગુરૂ ઇમ કહઈ;

છંદ.

ઇમ કહઈ શાસ્ત્ર તણુઈ પ્રમાણુઈ, રામ દશરથનંદનઈ,
બંધિવા પાજઈ સીત કાજઈ, સમુદ્ર તટિ એકિણુ વનઈ;
તિહાં રહ્યા બંધવ રામ લખમણુ, સાથિ સેના અતિ ઘણી,
પ્રાસાદ એક ઉત્તંગ તોરણુ, વન થાપના જિનવર તણી. ૧

તિહાં મૂરતિ રૈ મૂલ ગંભારઈ પાસની,
મન વંછિત રૈ આસ્યા પૂરઈ આસની;

તે રાજ રૈ દિનપ્રતિ પૂજ સાચવઈ,

કર જોડી રૈ બે બંધવ ઇમ વીનવઈ;

વીનવઈ સ્વામી તુમ પ્રાસાદઈ, જલધિ જલ થંભઈ કિમઈ,

તુ પાજ બાંધુ લંક સાધુ, ઇમ કહી પ્રભુ પય નમઈ;

બહુ પૂજ કરતાં ધ્યાન ધરતાં, સાત માસ થયા જિસઈ,

નવ દિવસ અધિકા થયા ઊપરિ, જલધિ જલ થંભયું તિસઈ. ૨

એ અતિસય રૈ અચરિજ પેળી પ્રભુ તણુ,

તિણિ કારણુ રૈ નામ દિયુ તસુ થંભણુ;

જલ ઊપરિ રૈ પાજ કરઈ પાથર તણી,

બલ લંકા રૈ સાધેવા સીતા ભણી;

તિણુ લાંક સાધી સીત આણી, તેણુ વનિ આવ્યા વલી,
 દિન આઠ અઠાડી મહેરુછવ, ક્રિયા મનિ પૂજી રહી;
 શ્રી રામરાજા શુદ્ધ શ્રાવક, વિનીતા નગરી વસઇ,
 વીસમા જિણુવર તણુઇ વારઇ, ઇમ થયું શુરુ કપદિસઇ.
 ઇણિ અનુકમિ રે કિતલું કાલ ગયું વડી,

તે પ્રતિમા રે તિણુઇ વન નિશ્ચલ રહી,
 તિણિ અવસર રે ઇંદ્ર તણુઇ આઇસ કરી,

સાયર તટ રે સોવનમય દ્વારપુરી;
 દ્વારિકા નગરી કૃસ્નરાજા, અર્થ ભરત તણે ધણી,
 તિહાં વસઇ યાદવ કોડિ છપ્પન, વહઇ આન્યા જિનતણી;
 તિણિ કાલ તિણિ વન તેહ તીરથ, તીહની મદિમા મુણી;
 સારંગપાણી ભાવ આણી, આવ્યુ નિહિ જત્રા ભણી.

હાલ.

આવ્યુ તિહાં નરહરિ, જિણુહરિ અતિ ઉદ્ધાસ;
 મનનઇ આણુંદઇ, વંદઇ થંભણ પાસ;
 પેખઇ અતિ નવલી, પૂજા પ્રભુનઇ દેહ,
 એ કેણિઇ કીધી, ઇમ મનિ થયુ સંદેહ;
 સંદેહઇ ઇસઉ અટવી ચિહું, પાસઇ નહી માનવ સંચાર,
 કિણુઇ કરી વિદ્યાધર સુરવર, પૂજા સતર પ્રકાર;
 ઇસિઉ વિમાસી મંડપિ અંતર, રહ્યા તિણુપતિ ઠામ,
 મધ્યરાત્રિ પાતાલઇ આવ્યઉ, વાસિગ વિસહર સ્વામિ.
 તિહાં આવી પ્રણમઇ, ઘઇ નાટક આદેસ,
 મિલિ નાગકુમારી, વિરચઇ અદ્ભુત વેસ;
 શકુન્તલે પલણ્યઉ, જાણ્યુ શ્રાવક એહ,
 હરિ પ્રગથ્યા તતખિણુ, સાહુમિ તણુઇ સનેહ;
 સસનેહ વાસિગ કૃષ્ણ નરેસર, ણઇઠા ખિંખ વખાણુઇ,
 એ થંભણ પાસ જિણેસર, આદિ ન કોઇ જાણુઇ;

અસીય સહસ્ર વરસ મધ્ય પૂજ્યા, જઈ હતા પાયાલઈ,
 વરુણ યે પ્રાસાદ કરાવ્યુ, તવ થાપ્યા ઇણુઈ જિણુલઈ. ૭
 સહુ વાત કરીનઈ, વાસિગ ગયુ પાયાલિ,
 શ્રીકૃષ્ણ નરેસર, મનિ ચિતઈ તિણુ કાલિ;
 જુ એકવઉ તીરથ, હુઈ દ્વારિકા મઝારિ,
 તુ જાણું નરભવ, સફલ થયુ સંસારિ;
 સફલ જનમ કચ્ચિનઈ કાજઈ, તેહ જિંબ ઇહ આણુઈ,
 શ્રીદ્વારિકા હેમમય જિણુહર થાપ્યા પ્રગટ પ્રમાણુઈ;
 ઘણુ કાલ પૂજા તિહાં પામી, કર્મ નિકાચિત જાણી,
 શ્રાવકનઈ સુપનંતરિ આવી, દેવ વદઈ ઈમ વાણી. ૮
 પ્રભુ પ્રતિમા વાહુણુ, લેઈ સમુદ્ર મઝારિ,
 મૂકેજ્યો નગરી, થાસ્યઈ અવર પ્રકારિ;
 તિણિ સાગર અંતરિ, કાલ ગયુ બહુ જામ,
 દક્ષિણિ દિશિ ઉત્તમ, કાંતીનગરી ઠામ;
 કાંતીનગરી જૈન વસઈ તિહાં, શ્રાવક સાગરદત્ત,
 વાહુણુ સાત વહઈ વ્યાપારઈ, પોતઈ પરઘલ વિત્ત;
 અન્ન દિવસ સાયર વિચિ વહતાં, જિહાં છઈ થંભણુ પાસ,
 ઉપરિ આવ્યા થંભ્યા વાહુણુ, તે સહી થયા ઊદાસ. ૯

હાલ.

માસ દિવસ વાણી થઈ, અંબરિ સુરરાય,
 પ્રતિમા થલણુ પાસની, સાયર જલમાંહિ;
 સુર પ્રગટ્યઉ જિનશાસનઈ, સુર કહઈ વાણી,
 એહ પ્રતિમા લાવસું, પ્રગટી કરે જઈ;
 જિન કાંતીનગરી જિણુહરિ, મૂલનાયક એ ધર;
 તે જિંબ કાંતીનગરી થાપ્યુ, કહઈ બહુ શ્રાવક તિહાં,
 એ સફલ તીરથનાથ સમરથ, પુણ્ય જોગિ મિલ્યઉ ઇહાં. ૧૦

ઇષ્ટ અવસરિ દસઉર, પુરઠં પાલત્તા સૂરિ.
 વિદ્યાળલિ અંબર લમઠ, અતિસય ભરપૂર;
 તીરથ જઈ જિણુવર નમઠ,
 તે નમઠ શત્રુજય પ્રમુખગિરિ, સદા પાણિ પારણઠ,
 પાલિતાણુઠ રહઠ થાણુઠ, નાગાબ્દુન જોગી તાણુઠ;
 તે ધાત સોવન કાળ ધમતાં, માસિ. છઠં રસિ કરઠ,
 કરિ કોપ ભૈરવ વીર નાખઠ, રૂપ પાણિનું ધરઠ. ૧૧
 તિણિ પાલિત્તા સૂરિનઠ, જાણ્યઉ એહ મહંત,
 પૂછઠ સુર કો દાખવઉ, અતિસય ગુણવંત;
 કૃપા કરી મુજ લાખેવુ,
 ગુરુ તેહ લાખઉ એહ થંભઠ, ઉપદ્રવ સુર નર તણા,
 તિણુ કહાઉ કાંતીનઠ પ્રાસાદઠ, પાસ છઠં પ્રભુ થંભણા;
 કુણુ જજ્ય વીર વેતાલ વ્યંતર, સહૂ તસુ સેવા કરઠ,
 તેહની દૃષ્ટિ સાધિ વિદ્યા, જેમ તુજ વંછિત સરઠ. ૧૨
 વિદ્યા એ આકર્ષણી, હુતી જોગી પાસ,
 તે પ્રતિમા આણી તિહાં, થાપી નિજ આવાસિ;
 સોવન રસ સાધઠ જિહાં,
 રસ તિહાં સીધુ સુજસ લીધુ, નદી સેઢીનઠ તટઠ,
 ગુરુન[ઠ] જણાવ્યઉ તિણિ કહાવ્યુ, ણિંબ લંડાર્યઉ ઘટઠ;
 ઇણિ કાલ ધર્મ સુઠામ થોડા, હુસ્યઠ મ્હેચ્છાઈન ઇહાં;
 આખરા તલિ સેદિકા તીરઠ, ણિંબ લંડાર્યુ તિહાં. ૧૩
 હાલ.

મેઘ આગમ સહી નદીય-ગિરિ પહી, વેલુકા ણિંબ ઉપરિ વહુઠ એ,
 તેણુ ભુઈ ધણુ ચરઠ ખીર-સુરહી ઝરઠ, ચીકણી ભૂમિઆ ખરતલઠ એ;
 કેતલા દિન પછં સુગુર ખરતરગણિ, શ્રીઅભયદેવસૂરીસર એ,
 વિગય પરિહરી ઉત્તર આદરી, રણતિ પિત્તિ થયા મુણિવર એ,

તે રગતિપિત્તઘં ગલિત કાયા, નિત્ત ઈમ ચિંતા કરઈ,
 અધરાતિ શાસણદેવિ આવી, કોકડા નવ કરિ ધરઈ;
 એ સૂત્ર તું સમગ્રાવિ મુંનઈ, તામ ગુરૂ જંપઈ ઇસું,
 જઉ થાઈ મુજ નિરોગ કાયા, તુ સહી ઊગેસિસું. ૧૪
 તામ દેવી કહઈ નદીય સેઠી વહઈ, તિણુ તટિ વૃક્ષ આખરતલઈ એ,
 તિહાં તુમે જાઈવું સ્તવન કરિવું નવું, પ્રગટ થાસ્યઈ પ્રભુ થંભણુઈ એ;
 તેહનઈ સ્નાત્રજલિ રોગ સંવિજાઈ ટલિ, કહીયઈ મં ગહીય સાસણુસૂરી એ,
 સંઘ સગણુ મિલી, તિહાં જાઈ મનરહી, નામ ધરણુંદ્ર ધ્યાનઈ ધરીએ;
 તિણુ કરી જયતિહુયણુ ખત્રીસી, પાસ પ્રગટ્યા તતખિણુઈ,
 તસુ સ્નાત્રનીરઈ સુખ સરીરઈ, ધન્ય-ધન્ય સહુ ભણુઈ;
 તિણિ થાન થાપ્યુ સુજસ આપ્યુ, થયો પરતો અતિ ઘણુઈ,
 તેહનઈ નામઈ તેણુ ઠામઈ, ગામ વાસ્યું થંભણુ. ૧૫
 થઈ ઈમ મહિમા ઘણી પાસ થંભણુતાણી, સગુરુકાયા નવપદ્મવી એ,
 સંઘ આવઈ ઘણા કરઈ વદ્ધામણા, મહીયલિ કીરતિ નવનવી એ;
 સુપન જે દેવતા કોકડા નવ હતા, સૂત્ર તે સૂત્ર સિદ્ધંત નામ,
 વૃત્તિ નવઅંગિની લેહનવ ભંગિની, રચીય આચારિજ તેણુ ઠામિ;
 તે તિણુઈ ઠામઈ સહુ પામઈ, આસ કરી જે આવએ,
 કંરિ ભાવ ભત્તિઈ એક ચિત્તઈ, સેવતાં સુખ પાવઈ;
 એકદા ગુરૂ ધરણુંદ્ર ધ્યાનઈ, પ્રગટ અઈ પદ્માવતી,
 શ્રીઅભયદેવસૂરિંદ આગઈ, તે કહઈ સંભલિ જતી. ૧૬
 સ્તવન જે તુલ્ય કર્યઈ, મંત્રઆતસય ભર્યઈ, અંતિસુ ગાહુ જે બે કહી એ,
 તેહ ગુણિયઈ જિહાં, ઈંદ્ર આવઈ તિહાં; કષ્ટવિણુ તેહ ગુણુવિ નહી એ;
 તેહ ભંભારિવી કાળિ સંભારિવી, અવર ઈણિ તવન મહિમા ઘણી એ;
 સંભરતાં સંપદા રોગ નાવઈ કદા, સદા આવસ્યક ધુરિ ભણીએ;
 નિતુ ભણુ પડિકમણા તણુઈ, ધુરિ એક વિધિ ખરતર તણી,
 ઈમ કહીય સાસણુ દેવિ સામિણિ ગઈઈ, નિજ થાનક ભણી;

देतले वरिसे देस शुल्गर, सकल भेदछायन थयु,
मल काम जालि जिण आणी, नयर जालाडन ठयु. १७

दाल.

थंलनयर सिरिपास जिणुसइ, दिन दिन दी पड अति अलवेमइ,
जत्र करेवा मुज हुंती रली, प्रभु तुम नेत्रा आस आहु इली;
मुज आस सइली थं सघदी, जम मेव्या जगयति,
सौलाराय संपत्ति करउ जित्त, इहुं गेती वीनती;
अससेणु वामाडेव नंदन, ध्यान मनि तोडं थइं,
इइ इपा सामी सोस नामी, सदा तुम सेवा करउ. १८

धम तव्यउ थंलणु पास सामी, नयर ओजंलाडंतं,
जिम सगइ श्रीभुणि पुणी वाणी, शास्त्र आगम संमतं;
ये आदि भूरति सकल सूरति, सेवतां गुण संपवड,
मनि दाल आणी लाव जाली, दुःखललाप पयंपड. १९

। इति श्रीस्तंभनकपार्वनाथस्तवनं ।

॥ संवत् । १६५१ वर्षे । चैत्र सुदि द्वितीय पडवादिने ।
बुधवारे । श्रीमहिमनगरे । श्रीकीर्तिरत्नसूरिरापायां । शि०
मुष्यश्रीलावण्यशीलोपाध्यायानां । शिष्यवा० श्रीपुण्यधीर-
गणि । शि० वा० श्रीज्ञानकीर्तिगणेशि० वा० श्रीगुणप्रमोद-
गणेशि० वा० श्रीसमयकीर्तिगणेशि० पं० विनयकल्लोलगणि-
शि० पं० धर्मकल्लोलगणेशि० पं० हर्षकल्लोलमुनिना लिलेखि ।
पंचमी उद्यापने । शुभं भवतु । श्री संखवालशापायां । सा०
सुरताण तत्पुत्र सा० खेतसी सा० चांपसी । सा० खेतसी
तत्पुत्र सा० विमलसी पठनार्थं । लिपितं । पुण्यार्थं शुभं भूयात्॥
॥ श्री ॥ छ ॥ श्री ॥ छ ॥ संवत् । १६५० वर्षे माह सुदि ५
गृहीता ॥ सा० विमलसी ॥ छ ॥

શકુન ચોપાઈ.

વિષયાનુક્રમ.

ગાથા અંક.

ચોપાઈ લખવાનો હેતુ.	૧
સરસ્વતીની સ્તુતિ	૧
સદ્ગુરુ નમનપૂર્વક શકુન વિષયક લોકોની અજ્ઞાનતા	૨
શકુનના બે પ્રકાર ...	૩
પ્રયાણ દિવસે ત્યાગ કરવાની વસ્તુઓ. ..	૪-૫
ગામમાં જોવાના શકુનો.	
અપશકુન નિવારણના પ્રકારો ...	૬-૮
શુભ શકુનથી ચાલનારને ફલ ...	૯
વિદ્ધ નિવારક શુભ શકુનો. ...	૧૦-૧૧
ત્યાગવાનાં અપશકુનો.	૧૨-૧૫
શુભ અને અશુભ શકુનો ...	૧૬-૪૭
ગામ ખહારના શકુનો ...	૪૮
શકુનના ભેદ. ...	૪૯
શાંત દીપ્ત પ્રાંતનું રહસ્ય જાણનાર	
શિવાય શકુનનું રહસ્ય સમજી શકે નાહ.	૫૦
દિશિના ભેદ ...	૫૧-૫૨
જવલિત દિશા અને તેનો વખત. ...	૫૩
દિપ્ત દિશિનાં નામ. ...	૫૪-૫૫
સૂર્ય ઉત્તરાયન અને દક્ષિણાયનનો	
થતાં જવલિત દિશાનો થતો ફેરફાર. ...	૫૬-૫૭
આઠ દિશિનું ફલ. ...	૫૮-૫૯
કઈ કઈ બાબતમાં શાન્ત પ્રાંત જોવા તેનું વિવેચન.	૬૦-૬૨

દ્રીપ્ત પ્રાણો અને તેનાં ફલ	૬૪-૬૪
આઠ ખુણાઓનાં નામ અને તેમાં ઉદય યતાં નક્ષત્રો	૬૮-૭૪
શકુનનાં પાયા અને તેનાં ફલ	૭૫-૭૬
શકુનની હાલ અને તેનું ખલાખલ.	૭૭
શકુન કોઈ પણ ન થાય તો તેનું ફલ.	૭૮
શકુન શાંતિ દિશિથી દ્રીપ્ત તરફ જાય તો તેનું ફલ.	૭૯
હરકોઈ પક્ષીના સામાન્ય શકુનનું ફલ... ..	૮૦-૮૫
રૂડા ભુંડા શકુનની ઓળખાણ.	૮૬
ચકલા ચકલીના સ્વર શકુનનું ફલ.	૮૭
ગામના વનમાં અને વનના ગામમાં દિવસના રાતે અને રાતના દિવસે થતા શકુનના ફલ... ..	૮૮-૯૦
અઢાર દિશિના શકુનના ફલો.	૯૧
અઢાર દિશિનો યંત્ર	...
દ્વીપદિશિનું ફલ.	૯૨
પૂર્વ દિશિ અને લઘુ મૂલકોણનું ફલ	૯૩-૯૪
તોરણીયા કોણ અને દક્ષિણ દિશિનું ફલ.	૯૫-૯૬
લંબકકોણ અને નૈરૂત કોણનું ફલ... ..	૯૬-૯૭
પંચારાધિકોણનું ફલ	૯૮
પશ્ચિમ દિશિનું ફલ.... ..	૯૯
પૂર્વ પશ્ચિમ દિશિના શકુનનો ત્યાગ કરવાનો વખત.	૧૦૦
પંચતકોણ અને વાયવ્યકોણનું ફલ.	૧૦૧-૨
પંચારક કોણનું ફલ	૧૦૩
ઉત્તર દિશિ અને બરહુડિકોણનું ફલ.	૧૦૪-૫
ઘંશાનકોણનું ફલ.	૧૦૬-૭
મહારૂકોણનું ફલ.	૧૦૮-૯

શાંતિ દ્વિશિમાં અને તેના સામે જતા શકુનનું ફલ	૧૧૦
શાંતિ દ્વિશિથી દીપ્ત દ્વિશિમાં ગએલ અને દ્વિશિમાં થએલ શકુનનું ફલ.	૧૧૧-૧૨
દીપ્ત દ્વિશિમાંથી શાંતિ દ્વિશિમાં ગએલ અને શાંતિ દ્વિશિ સામા કરેલ સ્વરનું ફલ.	૧૧૩
દુર્ગા શકુન	૧૧૪
દુર્ગાના શકુન જુદા જુદા સ્થિતિના મનુષ્યોને ગામ બહાર કેટલીક હલ પછી જોવા તેના વૃત્તાંત	૧૧૫-૧૬
દુર્ગાના શકુન જોતાં પ્રથમ કરવાનાં કાર્ય... ..	૧૧૭-૧૮
દુર્ગાના અહાર નામ	૧૨૦-૨૨
દુર્ગાનો યંત્ર અને ન હોય તો શું કરવું તે તથા તેના શકુન જોવાનો વખત...	૧૨૩-૨૫
દુર્ગા શકુનના પાંચ પ્રકાર	૧૨૬
પાંચ પ્રકારમાં કોણ કોનાથી બળવાન	૧૨૭
પાંચે પ્રકારોનું ફલ.	૧૨૮
દુર્ગાના શુભ શકુન	૧૨૯
દુર્ગાનું તારા થવું અને તેના પાંચે પ્રકારનાં ફલ ..	૧૩૦-૪૭
તારાના નવ ભેદનાં નામ.	૧૪૮-૪૯
તારાના નવ ભેદનું વિવરણ.	૧૫૦-૫૬
તારાના શકુનોનું વિવરણ.	૧૬૦-૬૪
દેવીની ચેષ્ટાઓ અને તેના ફલનું વિવેચન ...	૧૬૫-૭૩
દુર્ગાના સ્વરનું વિવરણ.	૧૭૪-૭૬
દુર્ગા કઈ વખત કયો સ્વર કરે તેનું વિવરણ ...	૧૭૭-૮૦
દુર્ગાના પાંચ પ્રકારના સ્વરનું ફલ	૧૮૧-૮૨
દુર્ગાના સર્વ પ્રકારના શકુનોનું ફલ	૧૮૩-૨૧૦
તીતર શકુન અને તેનાં ફલ....	૨૧૧-૧૬

ધુઅડ શકુન અને તેનાં ફલ.			૨૨૦-૨૫
કાગડાના સ્વરનું ફલ બતાવનાર યંત્ર			
શિવાના શકુનો અને તેનાં ફળ	...	...	૨૨૬-૩૬
હરિણ શકુન અને તેનાં ફલ	...	...	૨૪૦-૫૩
નાહાર શકુન અને તેનાં ફલ....	...	...	૨૫૪-૬૬
લાટ અને ખંજન પક્ષિના શકુનોનાં ફલ.	...	...	૨૬૭-૮૩
જંબુક શકુન.	...	...	૨૬૦-૩૦૩
ગિરોલી શકુન.	...	...	૩૦૪-૬
શ્વાન શકુન...	...	...	...
શ્વાનના પાંચ પ્રકાર.	...	...	૩૧૦-૧૧
શ્વાનના શુભાશુભ શકુન અને તેનાં ફલ...	...	...	૩૧૨-૨૬
શ્વાનની કૃષ્ણેષ્ટા.	...	...	૩૨૭-૮૦
કયા માસમાં કુતરાના શકુન શકુન અલ્પ ફલ આપે	...	...	૩૩૧-૮૨
ઉપસંહાર	...	...	૩૩૩-૩૪
પ્રશસ્તિ	...	...	૩૩૫-૪૬
સમાપ્ત	...	...	૩૪૬
નક્ષત્ર સ્વાધ્યાય ગાથા...	...	...	૧-૧૫

શ્રેષ્ઠ દેવચંદ લાલભાઈ જૈન પુસ્તકોદ્યારે.

પંડિત જયવિજય વિરચિત.

શુકન શાસ્ત્ર ચોપાઈ.

દૂહા.

શુકન શાસ્ત્રની ચોપાઈ, લિખસ્થું અતિઉદાર;
જે લણતાં મન ઉપજે, શુભ વલી અશુભ વિચાર. ૧

ચોપાઈ.

સકલ બુદ્ધિ આપે સરસતી, અમીષ સમ વાણી વરસતી;
અજ્ઞાન તિમિર આરતિ વારતિ, નમો નમો ભગવતી ભારતી. ૧
સહગુરુ ચરણ નમીરે કહું, શુકન તણા જે લેદજ લહું;
શુકન શુકન સુખ સહુકો કરે, શુકન ભાવજ વીરલા લહે. ૨
શુકન સખલ બિહુ લેદે કદ્યા, ગામ માંહિ પુર બાહિર લહ્યા;
ગામમાંહિલા શુકન તે સાર, માંભલજે તે કહું વિચાર. ૩
પ્રથમ પ્રયાણ દિન વરજવું, જોર વમન તેલ મરદવું;
મૈથુન કલહ રોવું મદ્યપાન, બુઝો નવિ રમીએ આંણી સાન. ૪
વલી ભોજન પરિહરવું એક, કહુંઓ ખાટો દુધ ગુલ તેહ;
આમીષ તેલ મધુ નવી ભુજિએ, જે પ્રયાણે સુખ વાંછિએ ૫
પથિક પ્રયાણે નર આલતાં, માઠા શુકન હુયા દેખતાં;
પાછા વલી ને પડખીએ, શ્વાપોશ્વાસ આઠ રાખીએ. ૬
એટલી વાર વિલંબન કરી, ચાલો હર્ષ હિયા રચું ધરી;
અપશુકન (જો) વલી લડી, શ્વાસોશ્વાસ સોલ (જો) રહી. ૭
પ્રાણાયામ પડખીએ એતલા. પછે પ્રયાણ કરીઈ ભલા;
ત્રીજી વાર શુકન નવિ હોય, તિણે દિવસ ન ચાલે કોય. ૮

એ શુભ શુક્રની પ્રયાણુ કરો, લાભ લોભ જય પામે ખરો;
 માઠે શુક્રન મ આલો જાણુ, પુછ્યા વિશુ વલી પુરૂષ પ્રધાન. ૯
 વેદ ધ્વની વલી વીણાવાદ, રાગ રથ શંખ ભેરી નાદ;
 છત્ર સિંહાસન કુંજર સાર, ઉદો ભણે ચેગિણિ જયકાર. ૧૦
 સખધેનુ મંગલ ભણે ખાલ, શ્વેતપુષ્પના આપે માલ;
 ત્રિધિ દુર્વા મય સાસુ મિલે, અલીય વિધન સવિ દૂરે ટલે. ૧૧
 કેશ હાડ લોહ સાંકલ રાખ, ઇંધણ કપાસ ત્રિહાં જામે ભાખ;
 કુકસ પંશુ ઠાલા હાંડલા, રાટુયાં વિટલ વિણુ ચામડાં. ૧૨
 કાશ વીધ ત્રણ ખખ્ખાર ખોલ, સાપ ખિલાડો મરી તેલ શુભ;
 વામન વૈરી વિરો વેષ, છકચો કૃપણ વલી નાગે ઠેસ. ૧૩
 રાસલ મહિષ અડચો પુરૂષ જેહ, ગર્ભવતી રજસ્વલા કહું તેહ;
 ખોડો આંધલો અંગે હીન, પતિત પાવે રોગી દીન. ૧૪
 સસો સેહલો કાકિયો વલી, પગ આખડે પાઘડી જય ટલી;
 અચલ કાંટે વિલગે યદ્દ, સુશુણુ પિયાણું ન કરે તદ્દ. ૧૫
 નવુ સિંહાસન સર્વ સિદ્ધિ કહે, બુને કરી અર્ધ ફલ લહે;
 ત્રવાળ્યો માંચી ખાટલો, સાદરીઈ ભરીયો નહીં એ ભલો. ૧૬
 પેટ પિંડિ પગ પીડા કરે, હિંડયો વાટે યદ્દ દુઃખ કરે;
 સર્વ હુથિયાર ભલા સજ્જીયા, વાલંદ શસ્ત્ર સદ્. વરજીયા. ૧૭
 નીલો સાક મર્યો સવિ ભલો, પણ કાલિંગ ટાલ્યો એક ભલો;
 મચ્છ શુભ પૂરણ ફલ કરે, સુકો મત્સ નિષ્ફલ પ્રલ હુરે. ૧૮
 સૂર્ય વિકાસિયા કમલ હુઈ જેહ, રાત્રિ નિષ્ફલ કહિયા તેહ;
 આમવંચી કમલ જાણો, દિવસે નિષ્ફલ સહી માનજો. ૧૯
 જોરી પાનિ સુખદાયક સહી, કાલી તુચ્છ ફલ આપે સહી;
 રજ કાકર નિષ્ફલ માનજો, રાતાં કુલ સનમૂખ ટાલજો. ૨૦
 આસ્સો સાહમો જો મત્સ, વદન જોતાં સવિ આસ્તી ટલે;
 જો નાવ જોઈએ તે માંહિમુખ, મરાણુભય ઉપગવે દુઃખ. ૨૧

ધેવા વસ્ત્ર પલાલીયા જેહ, સાહમા મિલ્યાં સુખદાયક તેહ;
 ધેયાં મિલ્યાં ચિત ચિંતા કરે, તલાઈ સર્વ આરતિ હરે. ૨૨
 સૌનું રૂપું ધાતુ બે સાર, અપર ધાતુથી હાની અપાર;
 ગાય છાંણુ સુખ આપે સરે, મહિષિ છાંણુ નિતુ ચિંતા કરે. ૨૩
 સાલિ ગોધુમ ત્વયા સહ સાર, ઈણુધાંને હુઈ જ્ય જ્ય કાર;
 તિલ દ્રવ્ય હાણી કરે તે સહી, કુકસ ઘાંને તુચ્છ ફલ લહી. ૨૪
 જ્યા ધાન સુખ ન આપે રતી, શ્વેદ્યાથી રિદ્ધિ નાસે છતી;
 રાંધે ધાને સર્વ સિદ્ધિ મલે, કોહું અન્ન કપ્પમાંહી ભલે. રંચ
 સાંભલિયો અથ દિઠોનરિંદ, સાહસુ મિલિઉ કરે આણુંદ;
 અશ્વકાઢિયો નાઠો એકલો, એહવો નરપતિ નવિ કહીયે ભલો. ૨૬
 ભારતમાંહિ વેદવ્યાસે કહું, જૈનજતિ શુભ દર્શન લહું;
 આચારિજ તે વિદ્યાવંત, રાજ્યરિદ્ધિ આપે એકંત. ૨૭
 વલી શુકનાર્ણવ માંહિ સાખ, રાજ મયૂર તુરંગમ લાખ;
 હસ્તિ વૃષભ શ્વેતાંબર મિલે, મન ચિંતવ્યા મનોરથ ફલે. ૨૮
 લિક્ષાયર લિક્ષાયે કરી, સઘળું વિધન જાએ તે હરી;
 ઠાલો અનરથકારી કહ્યો, લિક્ષિ બીજે ઈણિ પરી લહ્યો. ૨૯
 સનમુખ વેશ્યા મંગલકરે, વિવાહ કાજે રૂડિ નહિ સરે;
 સંતર્પિત ફલ નવિ પામે કદા, વૃદ્ધવેશ્યા નિષ્ફલ હોયે સદા. ૩૦
 પૂર્ણ કુંભ પુરણ ફલ કહ્યો, અર્ધે અર્ધ વિદ્યાસે લહ્યો;
 શુભ કુંભ પુણ્ય જોગે મિલે, ઠાલુ કુંભ અશુભમાંહિ ભલે. ૩૧
 પથિકને કહે પુંઠે વલી, ચિંતા ન જાએ તેહનિ ટલી;
 વર કન્યા પરણી આવતાં, લાખ્ય યોગે મિલે ભાવતાં. ૩૨
 કાલે નીલે વસ્ત્રે વલી, પુરૂષ સ્ત્રી સાહમિ જો મલી;
 કાર્ય સિદ્ધ ન હુવે તેહ તાણું, મેહકાજ મેહ વરસે ઘાણું. ૩૩
 પુરૂષે તાણ્યો સકટ પેખિયે, વધ બધન મરણ દેખિયે;
 બળદ એક તાણ્યો ગાડલો સાહમો મિલ્યો નહિ તે ભલો. ૩૪

ઉંટ ચડ્ય મરદ્ધેં ઘણું. દોડ્યો ઉંટ કષ્ટ દિધ ઘણું;
 બણા ઉંટ સાહુમા ઉતરે, પથિ કુશલ દેખે દુર્લિક્ષ કરે. ૩૫
 વ્યાઘ્ર લેંસ પ્રવેશે શુભ, પાડિ સહિત વિવાહે અશુભ;
 મહિષ સહિત મહિષિ ઘર મધ્ય, ચેર મરણ લય આણે શુદ્ધ. ૩૬
 પાડિ સહિત મહિષિ ઘર વહા, આવે તો રિદ્ધિ આપે ઝડી;
 રતિ આવી લેશ ત્રાસવી, પથિક પ્રયાણે નવિ લેયવી. ૩૭
 પાણી ભરીયો મહિષ જય કરે, અવર મહિષ શુકન પરિકરે;
 પુરૂષ વૃષભ નર ખંધે ચડ્યો, ઉત્તમ લાભ લે દૃષ્ટી પડ્યો. ૩૮
 વૃષભ ચઢી નારી આવની, પથિક લાભ ઘણું લાવની;
 નિક્ય ક્રિયાણું કરવા યદ્ધ, સન્મુખ વૃશ્ચિક ને આવે તદ્ધ. ૩૯
 ઘણો લાભ ક્રિયાણામાં કહ્યો, રાજકાજ વયરી લય લહ્યો;
 કરસણ કાજે તે જાણ્યો, પ્રવેશે વિંછિ ટાલ્યો. ૪૦
 રૂદન રહિત મૃતક ને મરે, મન ચિંતગ્યા મનોરથ ફરે;
 પ્રવેશે મૃતક પરિકાશે, રોગ મરણ લય આણે ખરો. ૪૧
 સંતાન કાજે દિવો ને મરે, પુત્ર હોય તસ આશા ફરે;
 દીવી મહી જેટી નિપજે, થોડી વૃત્તિ રોગ નીપજે. ૪૨
 અદ્ય તેલ અદ્યપાયુ કહે, પ્રયાણ કાજે દીપક ને લહે.
 ખીજ શુકન ને નવી લાવીયે, પાછા વલીને ઘરે આવીયે. ૪૩
 રોગી કાજે શુકન નેપતાં, સાહુમો અગ્નિ ને મહે આવતાં;
 પૂર્વ રિષિયે અશુભ તે રહ્યો, વિદ્યા કાજે શુભ તે લહ્યો. ૪૪
 કરસણી તપોધન નપુંસક ખાલ,

હાથે એહને અગ્નિ હોય તો કાલ,

ધુમ્ર સહિત પ્રવેશે મિત્રે, સુકગુ ધાન તે તતખીણ કરે. ૪૫
 સીતકાલે પ્રવેશે અગ્નિ સવિ લયો, સર્વ ઉપદ્રવ વારે એકલો;
 અંધ પુરૂષ પુરૂષે તાણતો, સાહુમો સુખ સડી વારતો. ૪૬

નારી સહિત અંધ કરે હાણુ, આપ બલે હીંડનો વખાણુ;
ગામ સંબંધી શુકન સવિ કહ્યા, મંદ બુદ્ધિકરી જે મેં લલા. ૪૭

इति गाम मांहिला शुक्न संपूर्ण.

ગામ બાહિર શુકન હોય જેહ, સાંભગળે હવેક હું વલી તેહ;
પહિલિ દિશિ સકલ ભાખિયે, નીરતથી થાય હીયે રાખિયે. ૪૮
શાંત દીપ્ત પ્રશ્ન બે સાર, તેહનો કેતો વલી વિચાર;
સોને દિસિ અરધ ઉરધ વલી, અઢાર દિસિ શુકનની મલી. ૪૯
દિસિ કાલ સ્વર ચેષ્ટા બાણુ, ગતિ સ્થાનક ભાવ વલી વખાણુ;
શાંત દીપ્ત કાર્ય જે લહે, શુકન ભાવ તે શુદ્ધો લહે. ૫૦
હવે સુચુને દિસિના વલી ભેદ, શાંત દીપ્ત બે બાણુ ભેદ;
ભસ્મિત દગ્ધ જવલીત વલી બાણુ, આલિંગતા ધુમિતા વખાણુ. ૫૧
એ પાંચે દિસિ ટાલી સહી, શેષ થાકતી શાંતજ કહી;
શાંતિ દિપ્તિ પાડાંતર લહી. સૂર્યચારથી કેતા કહી. ૫૨
રાત્રિ પાછલી અઘલી હુઇ યામ, ઘટીચાર રવી ઉગે તામ;
પહેર એક પૂરવ દિસિ રહી, જવલીત દિસિ નિરતી તે કહી. ૫૩
ધૂમિત છાંયા જલિ બલિ બાણુ, કદમ ઘાત્રી ભસ્મ વખાણુ,
અંગારોક અનુક્રમે બાણુને, શાંત દીપ્ત ધાંણુ પરિ આણુને. ૫૪
અગ્નિ ઇશાન ઉત્તર ને પૂર્વ, તોરણીઉ ભરી હડીએ સર્વ,
માહરૂ મૂલ ધુ મૂલ એ બાણુ, દિપ્ત દિશિએ સહી વખાણુ. ૫૫
શેષ થાનકની આઠે સોઇ, શાંતિ દિશિ નિરંતર હોઇ,
ઉત્તર દિશિનો રવી સંચરે, કુણુ ઇશાન જવલીત તે કરે. ૫૬
જવલીત રહી ઘટી કાચી આઠ, ઘુર ઇશાનથી ગાણીયે પાઠ;
દક્ષિણાયન સૂરજ હોય યદા, અગ્નિ કુણુ જવલીત હોય તદા. ૫૭
જવલીત અંધ કરે રવી પાસ, ધુમ્ર અંધન છાયા સુખ તાસ;
જલ રાજ્ય કર્દમ હુઇ લાલ, સુખિત ખેમ ભસ્મ ભયરાજ. ૫૮

સોગ અંગાર કરે અતિ ઘણો, એહ મહિમા આઠે દિસિ તણો;
 રવી કલંબી સોમ હુધ રાત, રાજકુલિ મંગલ વિખ્યાત. ૫૬
 બુધ વાણિક પ્રાહ્મણુ શુર કહો, મુસલમાન તે શુકન કહો;
 ઋતુ સ્ત્રી રોગી નાહવો, પ્રસાદ સેવા કરસણુ નવો. ૬૦
 પદ પ્રતિષ્ઠા કરવું જોહુ, વાણિજ અરથ કહ્યાં અવિ તેહુ;
 કાલ નિયતીની કલા અભ્યાસ, રાજ્ય અરથ પ્રતિમાતું વાસ. ૬૧
 સુખ કાજે તે બીજ કામ, શાંત પ્રશ્ન જોવા તે ઠામ;
 બલહ કાજે બલ કરવે સહી, અર્પ વઢે અવિશ્વાસે કહી. ૬૨
 આચાર શુભ વિણુઠે હારતે, શોષ કાજે મારી ભય છતે;
 રોગી બંદી પડ્યા ભય કામ, ચિંતવતાં દુકડે સંધામ. ૬૩
 લાલ તણો ઉપનો સંદેહ, પાછો બલ ભાંશું છે તેહુ;
 વૈરી મિત્ર્યાઈ મરણાંત કષ્ટ, દીપ્ત પ્રશ્ન એ સઘલા દુષ્ટ. ૬૪
 રાજા ખર સસુ સ્ત્રીયાલ, ઘોડો ગાય સારસ મુકમાલ;
 રૂડું કામ ગામાંતર વામ, પ્રવેશે જિમણો તે ઠામ. ૬૫
 દેવી ભઈરવ ને છછુંદરી, ક્યાઉ ગિરોલી ભુંડ શુકરી,
 લાલ ભાગે બોલીએ ભલી, એ સ્ત્રી જતી વિશેષેવલી. ૬૬
 બીજી સ્ત્રી સ્વર જમાણુ કરે, શેષ થાકતાં સુખ ઉચરે;
 પુરુષનામ તે ડાળો જોય, ગણેશ વાનર જમણો હોય. ૬૭
 પૂર્વ ઉત્તર દિશિ કહિયે જોહુ, સમરીષિ ભરહડિ તેહુ;
 વિષ્ણુ પદ અભિયજ નામ, કુણુ ઇશાન ઉદયનું ઠામ. ૬૮
 માયહરૂ કૃતિકા અહિનાણુ, વિશાખા ભરણી પુષ્ય જાણુ;
 અંધારે એક ઉગે સહી, પૂર્વમૂલ સ્વાતિ ઉદયે કહી. ૬૯
 ઉ-કા ઉ-ભા મઘા રેવતી, શતભિષા અશ્વિની જે છતાં;
 રોહિણિ ઉદય હસ્ત રિષિરાય, લઘુમૂલે બોલિયો એ ઠાય. ૭૦
 જ્યેષ્ઠા અનુરાધા આદરા, પૂષા ઉષા અગ્નિ સરા;
 મૂલ અગસ્તિ તોરણુ ઉગમે, લંકા ટાઢા તારા કમે. ૭૧

દક્ષિણ બીજું નામ નિવાસ, અગસ્ત લંબક યમ નાશ;
 વૃશ્ચિક અસ્ત કરી પરમાણુ, નૈરતિ નામ બીજું સોઠ ઠાણુ. ૭૨
 આદ્રા હસ્ત ચિત્રા મૃગ જાણુ, પંચારાધિ તે અસ્ત વખાણુ;
 સ્વાતિ રોહિણિને પુદ્ગવતી, કૃતિકા ભરણીને રેવતી. ૭૩
 પશ્ચિમ અસ્ત કરી તે કહી, પંચત પુષ્પ વિશાખા સહી;
 સ્વરક અભિચ વિષ્ણુ પદ્મવાસ, પંચારક મરી તરીરખી લાવી. ૭૪

દુહા.

પહિલુ પધયા આરે કરે, તેહનું કરીધ માન,
 પહિલે પધયે ફલ કરે, બાંજે બિમણું જાણુ. ૭૫
 ત્રીજે ફલ મોડે રડુ, ચોથે નિષ્ફલ તેહ;
 ગામાંતર ત્રીજે શુકન, તુહિ ન આવે તેહ. ૭૬
 શુકન કોશ મોહિ બલ કરે, ગામાંતરિ તે જાણુ;
 કોસ ઉપરી હર ને લવે, તે સવિ નિષ્ફળ જાણુ. ૭૭
 રડું ભુંડુ આલતાં, કિશુ શુકન નવિ હોય;
 પથિ તે કહેવું સહી, મૃત્યુ દેખાડે સોય. ૭૮
 શુકન શુકન ને દેધ કરી, દીપ્તીદિશિ તે જાય;
 પથિને કહેવું નહી, તુઝને કાંઈ નવિ થાય. ૭૯
 ઘર વાસાને મૃત્યુ કહે, અગ્નિ ભય તે જાણુ;
 સમ કાલે સાથે લવે, એક જાતીય વખાણુ. ૮૦
 ડાખા જિમણા બોલતાં, તોરણી-ચાત્રા તેહ;
 ગામિ જાતાં આવતાં, સિદ્ધિ કરે સવિ તેહ; ૮૧
 મધ્ય શુકને મધ્યફલ, ઘર ભીંતિ ગઢ વાવી;
 એ અંતર બોલે સહી, અરધ વૃષ્ટિ ફલ લાવી. ૮૨
 શુકન ન દિશે ફલ નહી, ભુખ્યુ રોગી હોય;
 સંગમ કરતો બીહતો, માલા માંહિ જોય. ૮૩

સીમ પર્વતને અંતરે, ખાલક ખોલે જોડું;
 તે નિષ્કળ સવિ જાણવું, પ્રગટ કહું હવે તેડું. ૮૪
 શબ્દ ઘણેરે જે લવે, નર લય વેળુ જાણું;
 આપ ઇન્દ્રિયે જોલતો, દેખીતું સર્વ વખાણું. ૮૫

આપાધ.

ફેડા ભુંડો જે પાડવો, સું ત્યાગી કોટ તેહવો;
 જીવાગીને વસતિ દિસે, રૂડું ભુંડું કહિવું તિસે. ૮૬
 ચેડા ચેડિ જે સ્વર કરે, ફર ફુડડું મુખ ઉચ્ચરે;
 ચુલ અશુભ અનુક્રમિ જાણવું, પહિલુ પછઈ કળ આણવું. ૮૭
 ઇમ લેતાં ફલ પામે સહી, એહ વાત અંથાંતર કહી;
 ગામમાંહિ વન અંખંધિ જોડ, ઘણું લય ઉપજાવે તેડું; ૮૮
 ગામમાંહીલા વન માંહુ લવે, અનરથ કારણ કરવું સવે;
 રાતિ ચારી દિશે પ્રલ નહિ, દિશ ચારી નિશ નિષ્કલ કહી. ૮૯
 આપાપણી વેલા મુખ કરે, જીવ માત્ર જે મુખ ઉચ્ચરે;
 શુદ્ધ જોધને કરીસે જોડ, નિર્જય મુખિયા થાસે તેડું. ૯૦
 અઠાર દિગિના કહું હવે ભેદ, ડાળા જિમણા નિકાં નહી વેદ;
 જે દિગિ જોડે તેડું વિચાર, તે સાંભલજે શુભાશુભ સાર. ૯૧
 અથિર કાજ ને થિર હોયે સહી, થિર કાજની સિદ્ધિ નવિ કહી;
 સુપ્રભાત તે કાજ વિણાસ, દીપ્ત હોય તો પૂરે આશ. ૯૨
 પૂર્વ મૂલ લઘુ મૂલ ફલ એક, શુભ કામ વિણસાડે છેક;
 વિણસાડે સઘલા ફલ કાજ, વઠાવઠી જય પામે રાજ. ૯૩
 રાગદિક લાભ ફરે ઘણું, અગ્નિ કુણતું મહિમા મુણું;
 નોરણીયો ફલ દક્ષણ જાણું. બીજું (નામ તે) ચીર વખાણું. ૯૪
 શાંત કામ ને થાયે વાત, સઘલી વેલા દીપ્ત ઉપાત;
 ભય સંગ્રામ વાદ મધ્યાન, દીપ્ત કામ વલા પરવાન. ૯૫

અઢાર દિશિનો યંત્ર.

૩ સોમવાર શુક્ર.ર ગોમત=૫૭૨ ૭ શુક્ર.ર ૭	૫ દક્ષિણવાસ	૪ શુક્ર.ર શુક્ર.ર શુક્ર.ર અનુક્રમ ૩ કુલિયલ ૨
૬ પશ્ચિમ દિશા	૭ અયોધિશિ ૧૭ ઉપાધિશિ ૧૮	૮ કૌં=૫૭૨
૯ ૧૦ પંચરાત્રિ ૧૧ વાયુ કુલો=૫૭૨ ૧૨ પંચારત્ર- રિતિ	૧૩ ઉત્તર મુખ	૧૪ કાશિદિ ૧૫ કાશિદિ ૧૬ કાશિદિ= ૧૭ કાશિદિ

દક્ષણ ખીજું નામ નિવાસ, દિવસ ધોળેરે પુરે આસ;
 લંબક શરણ શાંતિનું કામ, દીપ્તે પામે પંચિત ઠામ. ૯૬
 નૈરૂત ખીજું નામ પ્રમાણ, અધિર કામ તે સિંહે જાણ;
 જેહ કામનો હુઇ સંદેહ, મેહકાળે વરસે મેહ. ૯૭
 પંચરાધિ તે ઘોડો લાહ, દીપ કાજ તે ધરે ઉચ્છાદ;
 પશ્ચિમ શાંતિ કર્યા દિસ સડી, સંધ્યા વેલા શુભ દિન નડી. ૯૮
 પશ્ચિમ દિશિ વિલંગે કાજ, સર્વ સિદ્ધિ તે પામે આજ;
 વરસાત સવિ વરસે ઘણો, એ માંહેમા પશ્ચિમ દિશ તણો. ૯૯
 પુરવ પશ્ચિમ પ્રહર ધુરિ દોચ, સોલ ઘડી ટાટી જે સેય;
 તીવાર પછી જે યોગે જાણ, તેહ શુભ કરવું પરમાણ. ૧૦૦
 પંચત મરણ મણ કલેશજ કરે, દીપ્ત હુઇ તો ચિંતા કરે;
 વાવકુણિ વાયવલ કરે, સીંહે તો વલી ચિંતા કરે. ૧૦૧
 દુઃખ હોય તો આરતિ જાય, ગઇ વસ્તુ લાલે સુખ થાય;
 પંચારક લય ભાંજે વાત, શુભ કાર્ય તે દે ઉપધાત. ૧૦૨
 જે વિચારે પડ્યો હોય કામ, તે સીંહે વલી પામે ઠામ;
 સીમ કામ એ થાતું જેહ, તેહની આશા ન આણે તેહ. ૧૦૩
 ઉત્તર આપે નિશ્ચલ ઠામ, અશુભ હોય તો દે શુભ કામ;
 દીપ હોય તો ઘાત સડી કરે, શાંત થકી તે સીંહે સરે. ૧૦૪
 દુવા (દસ) કામ વિણસાડે નહી, નવું ફલ ન પામે સડી;
 ભરહડિ માંહિ સુકન યોલાઇ, ઠાલું ભરે ભરિયો ઠલવાય. ૧૦૫
 હવે ઇશાન કહું સવિ વાત, શુભ કામ ન હોય ઉપધાત;
 વાહણ ચરતા ફલધેં ઘણું, સેના માન લહે નૃપતાણ. ૧૦૬
 ગઇ વસ્તુ તે લાલે સડી, એ ઇશાન વિદિશિ ફલ કહી;
 માહરૂ (ને) કહીઈ અઘોર, શુભ કાજિં તેહનું બહુ જોર. ૧૦૭
 ઉંચા શકુન યોલિવલી જેહ, સુખઅસુખ અસુખઈ સુખ તેહ;
 નિચા સુકન તે ઠામ વિણાસ, ઠામ નુહિ તો પૂરઈ આસ. ૧૦૮

ઉંચી નિચી જે દિસિ સંઘડે, વલી લાવતે દિસિનું કહિં;
 દક્ષિણ વામ તણું નહિં કામ, એ અઢાર દિસિ જોજ્યો ઠામ. ૧૦૯
 શાંતિ દિસિ માંહિ જોલે જેહ, સાહમું શાંતિ જાઈ વલી તેહ;
 કેવલ ફલ શાંતિનું કહિઉં, દીપ્ત સાહમું તે જોલી રહિઉં. ૧૧૦
 શાંતિ થકી દીપ્ત દિશિ ગયો, તે માટે અર્ધ ફલ લહું;
 દીપ્તિ દિશિ શુકનજે લવિં, જોલ સાહમું તેહમાંહિ ઠવઈ. ૧૧૧
 પૂરણ ફલ દીપ્તિનું કહી, વિપરીતે વિપરીતજ સહી;
 ઇંદ્ર દુહ્ય વિચારી વાત, સુકન સવિ જોજ્યો વિખ્યાત. ૧૧૨
 દીપ્તે જોલિ શાંતિ જાઈ, શાંતિ સાહમું સ્વર તે થાય;
 અર્ધપૂલ વિદ્રાંસે કહિઓ, ગુરુમુખ એહવો મઈફલ લહિઓ. ૧૧૩
 દેવવિજય સિસ કહિં સહુમુણડે, સુકન કહુ વલી દુર્ગાતાણુ;
 સુકન પોઢાહુ લાવઈ કરી, પછિ વિચારૂં લાખા કરી. ૧૧૪
 સુકન જોવાનું ક્ષેત્રજ સુણિઉં, નગર બાહિર થકી તે જાણિઉં;
 રાજાનિં છક્ષેં કમતે જાણિં એતલિં સુકન જોવા નિરવાણિ. ૧૧૫
 ઉંચ વરણનિં ત્રણપેં કમ; ક્ષેત્રઈ જોવા જવા ધરમ;
 શેષ લોકનિં શત વલી એક, જોવા જવુ એતલે છેક. ૧૧૬
 આવા કીજે રાજ દેવિ, ભુંઈ ચોખી કીજે ખિણ મેવિ;
 હુ સાધીનિં દિસિ સાધીઈ, પછિં સહી નાણુ તેહનું કાઢીઈ. ૧૧૭
 ચઉકીથો ગજબાઝ દિસિ ખડૂ, દિસિ સહી નાણુ દુષ્ટનું કડૂ;
 જેહ વાતના શુભ શુકન લાખિઈ, કાગળ લિખિ કહ્નધરાખીઈ. ૧૧૮
 દસ દિગ્-પાલ ચિત્ત ધારીઈ, અપશબ્દ લાખા વારીઈ;
 યોગિનિં કાલ પુંકં કડૂં થાય, દુર્ગા નામ જપો એ જાપ. ૧૧૯
 શ્યામા કૃષ્ણા શકુના સાર, સિત પક્ષા પોઢકી ઉદાર;
 કુમારી પંથ જનનિ કહું, તથોમા બ્રહ્મ સુતા જે લહુ. ૧૨૦
 શુકન દેવતા દુર્ગા દેવિ, ચટિકા ધનુર્ધરી વલી લેલિ;
 પ્રત્યક્ષદેવિ ભગવતિ પાંડવી, વારાહી ઋદ્ધિ આપઈ નવી. ૧

અષ્ટાદશમભિધાનિ કરી, સિદ્ધિ દાયક દુર્ગા હુમ્મ ખરી;
 બેકરબેડી કરે વિનાતિ, શુકન સિદ્ધિ આપડે ભગવતી. ૧૨૨
 દુર્ગા મૂરતિ કીજે યંત્ર, ચોઢી ગનિમાંડી ભણું મંત્ર;
 મૂરતિ યંત્ર વિણસ્યું કીજીય, નામ લેઇ ધરતી પુજીય. ૧૨૩
 દ્વિસિ પૂજે વધાવડે ખરી, ચોખાપૂગી નિજ કર કરી;
 સંધ્યા સમય અનિ પરભાતિ, એ બિહુ ટંકી શુકન વિખ્યાત. ૧૨૪
 અથવા ચારિ ટંક વડી કહ્યા, વિસ્તારિ છટંકજ લહ્યા;
 શુકન ભેગની એ વિધ કહી, વિચારણા કહું હવે સહી. ૧૨૫
 દુર્ગા શુકન વડા ભેદે પંચ, દરશણુ ચેષ્ટા સ્વરનો સંચ;
 ગતિ ભક્ષણુ મુકડઈ જે ગ્રહું, વિચારણા બુખઈ તે લયું. ૧૨૬
 દરસણુથી ચેષ્ટા બલ ઘણું, ચેષ્ટાથી સ્વર સખતો ભણું;
 સ્વરથી ગતિ સખલ માનજો, ગતિ અધિક ભક્ષણુ આણુજો. ૧૨૭
 એ પાંચે સમુદાઈ કરી, પુરણુ ફલ દિઈ દુર્ગા ખરી;
 ગાંમ આલંતા દુર્ગા સિરખ, વિંડવા શબ્દ ઘણા નવી કરઈ. ૧૨૮
 બેઠકી સમે થાનક રહી, શુભ ચેષ્ટા દુર્ગા કરિ સહી;
 ડાખા ગમા ફીકી તે ભલી, કાર્ય સિદ્ધિ કરિં એકલી. ૧૨૯
 ડાખી હુનિ જિમણી જઈ, તે તારા દેવી કહિવાઈ;
 જીમણી પાંખ ઉંચેરિ કરે, ચાંચઈ ભક્ષ લેઇ સંચરિ. ૧૩૦
 શુભ શબ્દ તારા વૃક્ષ ડાલિં. બઘસેં તો ચિંતામણી ભાલિ;
 પુકિ બાહુકિયો આગતિ દેવિ, તારા દરસણુ દેવિ ખેવિ. ૧૩૧
 એકવી દુર્ગા બુ પેખિય, સર્વ સિદ્ધિ કરતી લેખિય;
 ડાખી ગમા દેવિ તે રહી, જે જે અવસ્થા કરિં તે સહો. ૧૩૨
 સુખ દુઃખ આપણુનિં કહિં, જિમઈ પાસઈ વયરી નઈ લહિં;
 ડાખી ગમા ઉંચી આકાશિ, ઉડી પડિં પૃથ્વીનઈ પાસિ. ૧૩૩
 યથિક મરણુ સહી બાણુજો, દક્ષિણ પાસે વયરી માનજો;
 પ્રિય સંગમને મોટિમ પણું, હર્ષ હર્ષઈ ભક્ષણુ હુમ્મ ઘણું. ૧૩૪

એ ચેષ્ટા સઘલી જાણવી, વામ પાસંઈ પથિકે આણવી;
 જિમણઈ પાસિ જો ઇમ કરિં, વચરિંનઈ તો કહીણું સિરઈ. ૧૩૫
 ખીજે રોગ પીડા અનુસવિ, નકુલ સિંચાણઈ જે ત્રાસવી;
 અવસ્થા એહુવીઈ હોઈ, ખીલ માંહિ પઘસઈ વડીસોઈ. ૧૩૬
 ઇંધણ લોહાલા વિષ્ટા પહાણ, રાખ અસ્થિ કાંટા સખ જાણિ,
 ખમસે એકુવે સ્થાનક વડી, દીપ્ત દ્વિશિમાં જાઈ ભડી; ૧૩૭
 કુચેષ્ટા એ દેવિ તણી, ફલ અંથ માંહિ જે ભણી;
 અશુભ લહીનઈ એ પરીહરો, શુકનભાવ આવિં જિમ ખરો. ૧૩૮
 ગોલી ધનુષ નખી જિમ જાઈ, આકાશે ઉડી તારા થાઈ;
 પથિકનિ વચરિસ્યુ વાદ, ઘણિ પિયાણિં નહિં સવાદ. ૧૩૯
 જિમણિ હુંતિ ડાખા જાઈ, સા દેવી કરવત કહિવાઈ;
 વધ ખંધન મરણ સડી કરિં, નિખર માંહિ તે બોલી સિરઈ. ૧૪૦
 મુખ સાહમી દેવી આવતી, પુઠિં શખ્દ કરિં ભાવતી;
 નવી દીસઈ દરસણ જેહનું ગામંતરં વારિં તેહનું. ૧૪૧
 દેવી બોલી નિચી જાઈ, નિચઉં ફલ તેહનું કહિવાઈ;
 વરસ દ્વિસેં ઘણેરઈ કાલ, તેહનું ફલ નોહિ તતકાલ. ૧૪૨
 મધ્ય ભાગં મધ્ય ફલ લહિ, મસ્તક સમી શિષ્ફલ કહિં;
 ઘુસર માનિ દેવી લવિં, સઘ ફલ તેહનું અનુભવઈ. ૧૪૩
 ખઈ ઘુસરે સુકન હુઈ સાર, ફલ હુઈ પણિ કેતુ કાલ;
 ત્રિહું ઘુસરે માનિજે હોઈ, ઘણિં કાલિં અલ્પફલ સોઈ. ૧૪૪
 પહિહું નીચી આત્રિ દેવી, પછિં ઉંચી જાઈ ખીણ મેવિ;
 દ્વિસઘણે ફલથોહું જાણિં, ઇણિ વચનઈ સંદોહમમ આણિ. ૧૪૫
 ઉંચી ઉડિ નીચી જાઈ, ઉતાવલું ઘણું પ્રલ થાઈ;
 વામ બોલીનઈ તારા ગઈ, અધિક ફલ તેહનું હુઈ સહી. ૧૪૬
 શીઘ્ર તારા શીઘ્ર ફલ કહે, વિલંબ તારા મધ્યમ ફલ લહિ;
 મંડઈ મંડઈ જાઈ તાર, દ્વિફલ દીઈ વવહાર. ૧૪૭

વલી તારા નવ ભેદે કહી, તેહનાં નામ જાણું એ સહી,
 અધા^૧ ગુલિકા^૨ કાંડા^૩ જાણિ, રખલીતા^૪ દૂરા^૫ વલી વખાણિ ૧૪૮
 કપાટિકા^૬ વકા^૭ જાણુજ્યો, ઉધા^૮ અધા^૯ દિધી આણુજ્યો;
 હવે વિવરણના કહુ નવ તણી, શુકન શાસ્ત્ર માંડા જેહ લાણી. ૧૪૯
 જે દેવી તારા વડા હુથ, રાફ કોટરમાં પડિસાં જઈ;
 તે અધા તારા જાણવા, અર્ધા દુખ આપે તે હવી. ૧૫૦
 ગોલિની પરિં ભુથં લોટતી, પરાં પરાં જાઈ તે મોડતી;
 બીજી ગુલિકા તારા એહ, અશુભ ફલ આપઈ વડી તેહ. ૧૫૧
 બાણુ તણિ પરિં જે દેવી, આગલિ થકી જાઈ બીણુ મેવિ;
 કાંડા તારા ત્રીજી જાણિ, મધ્યમ ફલ આપઈ નિરવાણિ. ૧૫૨
 દેહકની પરિં આલતી, ઝાંપ દેહ થાઈ સાંસતી.
 રખલીતા તારા ચઉ થી જોઈ, અધ્ય ફલ દેખાડિં સોઈ. ૧૫૩
 જે દુર્ગા સહસા એકલી, તારા હુથ જાઈ વેગલી;
 તે દૂરા તાસ પંચમી, ભય ઉપજાવિં નવિ તે સમી. ૧૫૪
 કપાટિં રીતિં જે નીકલિ, અર્ધપંથથી પાછિં વલી,
 કપાટિકા છઠીએ તાર, ભયકારીને કરિં જયકાર. ૧૫૫
 ગતિ કરતી આકાશિં જાઈ, આલિંમુજ દ્યાર જિમ ગાઈ;
 વાંકી વિસમિ ગતિ આલતી, વકા વકજ ફલ આપતી. ૧૫૬
 ઉંચી ઉડી જાઈ તાર, ઉધાંતાર કહવી સાર;
 સુદ્ધ વઢાવઢિ સહી તે કરિં, વિસમિ તારા કહવી સિરિ. ૧૫૭
 અરધ મારગિ રહીનિં દેવી, ઉંચી હેડી જાઈ બીણુ મેવ;
 અધા તારા નવમી એ કહી, બીજી રજવી તારા સહી. ૧૫૮
 પ્રથમ તારાકરિ ભય નાસ, બીજી તારા લાલ નિવાસ;
 ત્રીજી તારા પૂરણ ફલ કરિં, એ તારા ફલ જાણો સરાઈ. ૧૫૯
 દુર્ગા સાહુમું પુંઠે જોઈ, તારા ઉતરિં બિણુ માંડિ સોઈ;
 પાછલિ કાજ તેહનું નવિ સરઈ, મુખ સાહુમી જો વલી ઉતરિ. ૧૬૦

આગલિં કાજ નથી તેડ તણઉ, પાછલિ તાર ઉતરિં તે ભણું;
 આગલિ ઉતરિ તેડનું સુણો, અર્થે લાલ હુઈ અતિ ઘણો. ૧૬૧
 વામ ભાગિ પ્રયાણુ (જ) સમઈ, લક્ષણ લેતી જિમ નિગમઈ;
 લાલ સહિત રોગ અપહરિં, જિમણિં પાસિ હાણિ તે કરિ. ૧૬૨
 જિમણો પાસઓ પાંખવલી બે, વિજય કરિં ઉપાડિં તે;
 પુંછ ઉપાડી લખમિવરિં, હુઈ ઘણું જો નિત્યજ કરિં. ૧૬૩
 મૈથુન કરિં વૃક્ષ વલી ચડિ, લક્ષણ લેઈ શાંતિ દિશિ અડિં;
 નિરમલ નીર નાહિ નઈ પોઈ, તો સુખ સંપતિ આણિ દીઈ. ૧૬૪
 જિમણે પામે સમરિ અંગ, ચાંચઈ પાંખ જિમણિ કદેચંગ;
 વ્યાપારિં સર્વ સિદ્ધિ લકઈ, હવઈ દેવીની ચેષ્ટા કહિં. ૧૬૫
 રીસઈ કડિણુ યોલે વલાં બોલ, વાંકું ચુંકું જોઈ નિટોલ;
 ઉંઘઈ ઉઘ કઈ નાસી જઈ, ત્રોસે કોપે બગાઈ ખાઈ. ૧૬૬
 અંગ હીલાનિં આલસ કરિં, ઘુણઈ કલમુહિ થઈ ફિરઈ;
 લઘુ વડીનિતિ કરિ વલી વમઈ, ત્રાડે પુંછ ચેષ્ટાઈ ભમઈ. ૧૬૭
 મોહ પડઈ બીહઈ કરિ ધ્યાન, પાડે કષ્ટ લોટઈ શમસાન;
 કાદવ ધૂલિ ખરડઈ અંગ, શુભઈ અશુભઅશુભઈ ફલ અંગ. ૧૬૮
 પતિ સાથઈ દેવી હીસતી, પૂરણ ફલ નિશ્ચય આપતી;
 એકઈકરિ અરધ ફલ લહિં, એકઈ ન હીસઈ તો ભય કહઈ. ૧૬૯
 દેવી શુકન જોતાં મનફલી, બીજી દુર્ગા આવઈ વલી;
 મિત્ર પ્રાપ્તિ તેડથી જાણવી, બાહુલીઉ સ્ત્રી લાલઈ ચવી. ૧૭૦
 દેવી પુંછઈ પતિ લાગતો, ગતિ ચેષ્ટા કરિ ભાવતો;
 પૂરણ ફલ આપઈ તે સહી, પતિ પુંછ જો દેવી રહી. ૧૭૧
 હીન ફલ તેડથી જાણજો, પુત્ર કાજિ સુકન માનજો;
 બાઉલિઉ નરનામઈ વૃક્ષ, દીકડે સુત આપિ પરતક્ષ. ૧૭૨
 નારી નામડ વૃક્ષે ફરી, જોડી દુર્ગા દિ દીકરી;
 સુકન જોયંતા પથી જોહુ, આપણા પિંડ સરીખુ તેહ. ૧૭૩

દેવયોગિ પંખિનિં કોઇ, ગોલી ઘાય નાખઇ વલી સોઇ;
 શુકન વંછિત નિંતે જાણિવઉ, શુભાશુભ હીઈઈ આર્ણવઉ. ૧૭૪
 દુર્ગા સ્વરનીં કહું વલા વાત, બોલિં પંચભૂત વિખ્યાત;
 પૃથ્વી અપનિ તેઉ વાય, આકાશ એ પાંચે કહિવાય. ૧૭૫
 ચીલી શૂલી શબ્દ જિ સાર, પૃથિવી તત્વના એકુ ઉદાર;
 ચિદ્રે ચિદ્રે અપ જાણિવા, કિંતુ સ્ખલિત તેજસ આણિવા. ૧૭૬
 ચિચી ચુલુકા વાયુ જાણ્યો, ચીરી ચિદ્રૂ નભ આણ્યો;
 દસ બોલ્યો અનુક્રમિ જાણુ, બોલખવાનું કહું સહિ નાણુ. ૧૭૭
 દુર્ગા લક્ષણ લાભઈ કરી, રસીયાયિંત હર્ષ બહુ ધરી;
 પૃથિવી તત્વ શબ્દ તે કરિં, અપ તત્વ સુણ્યો સહુ સિરઈ. ૧૭૮
 પાણી અર્થિ મિત્ર સંભાપ, વૃષ્ટિ સમઈ આપ સ્વર થાપ;
 સુરત અર્થિ તેજસ સ્વર સહી, દુઃખ વિરહીં માણત તે કહી. ૧૭૯
 સપં નોયે કરો બીડતી, અથવા ગર્ભીં તે પીડતી;
 અવર તત્વે સ્વર કરે સોય, શુભાશુભ એકનું હવે જોય. ૧૮૦
 વાયુ તત્વઈ દુર્ગા બોલની, ભય ઘણું મનિ સંભાવતી;
 આકાશ તત્વઈ જે બોલાઈ, રૂધિર સાવ તો પુકવો થાઈ. ૧૮૧
 પહિલું પૃથ્વી શબ્દજ કરિં, અપ તેજસ પછા ઉચરિં;
 કલ્પદ્રુમે અધિકું દલ હેઈ, અક્ષય દલ સુખ આપઈ વલી સોઈ. ૧૮૨
 પાંચે ભૂત અનુક્રમિ એ વલી, દુર્ગા શબ્દ કરિ એકલી;
 મનોરથ થકી અધિક દલ લહિં, ભૂત શબ્દ એ વિવરી કહઈ. ૧૮૩
 દેવી હાખિં પગે જે અંગ, અથવા આંચઈ કરિં જે લંગ;
 મુલત તણિં સિરિ લાગઈ ઘાય, પથિદ પ્રયાણજ જય કહિવાય. ૧૮૪
 વૃષ્ટિ નિમિત્ત પ્રચ્છાને કામ, અપ સ્વર દેવી કરે તામ;
 અથવા નીરે કરે સ્નાન, સુરત કરે વયે વલી ઘાંત. ૧૮૫
 નીલિં તુણુ બેઠસેં મલપતી, ઉચઉ માતુ કરિં માલની;
 મુત્ર શ્રવણ વરણ દિશિં જઈ, બેઠસેં પકિં તાર વલી થાઈ. ૧૮૬

ગતિ ડાળી કંપાવિંચંગ, બીલ બધસં રજનો કરિં સંગ;
 દુર્ગા એહવી ચેષ્ટા કરિં, મેધ વૃષ્ટિનો હંધ તિહાં ભરંધ. ૧૮૭
 સુંધું મુંહુચું સુકન જોયતાં, દેવી તાર હુંધ દેખતાં,
 શુભ ચેષ્ટા કરતી દેખીઈ, સુહુચું હસ્યેં એહવું ભાખીઈ. ૧૮૮
 વામ ભાગ ચાલિં ચમકતી, વિરૂધ ચેષ્ટા કરિં હાલતી;
 મહુચું ધાન સહિતે કરિં, સંધિ કાળેં સુકન ઊચરિં; ૧૮૯
 દુર્ગા જઈનિં પતિનેં મલં, જો લહર્યેં ચિંતા સવિ દલેં;
 નરનારી બધાં હુંધ બેધ, ઊડી એક જાઈ વલી તેય. ૧૯૦
 દેવંધ મેલન થાઈ ક્રિમે, ભક્ષણ લેઈ માંહોમાંહિં જિમંધ;
 મિથુન કરિ બધસેં એક ડાલિ, તાર જાઈ દખિણાવર્ત ભલિ ૧૯૧
 એહવી ચેષ્ટા કરતી કિરંધ, સંધિ કાળ સંસય તે કરિં;
 દેવી સ્વર કરી ઉતાવલી, જાઈ યથિક સીધ ફલ કરી. ૧૯૨
 ઉત્તમ ઠામથી ઉચી જાઈ, તો ઉત્તમથી ફલ કહિવાઈ;
 નીચાં ઠામથી નીચી જાઈ, તો નીચાથી લાભજ સહી. ૧૯૩
 પ્રવેશઈ દીપ્ત દિશિ જોઈ, વામ ભાગેં જો દુર્ગા હોઈ;
 સ્ત્રી પક્ષ ઇહાંનિ તે કહી, જિમણેં પાસેં જો દીપ્તજ ગ્રહી. ૧૯૪
 પુરૂષ પક્ષ કરિં તે હાંનિ, પ્રવેસિ દુર્ગા જિમણી માનિં;
 ગાંમ ચાલતાં ડાબી દેવિ, દીપ્ત દિશિં જોલેં બિણ સેવ. ૧૯૫
 અથવા પર્વત પાણી ઠામિ, ડાબી ઉદ્દેગ કેરવા કામિ;
 વાડીપ્રાસાદ વૃક્ષમાં લવી, પૂરણ ઠામેં શુભ જાણવી. ૧૯૬
 ભૂંધ બધઈ દેવી જોલતી, અલપ લાભ તે સહી ચાલતી;
 વાવિ કુવા સરોવરનિં કાંમ, શુભ જોલી દુર્ગા ભૂંધ ઠામ. ૧૯૭
 મલકરતી જાણવી અશુભ, બીહતાનેં કહિવી વલી શુભ;
 સંધ્યાવેલા પુર દિસિં, દેવી શબ્દ કરિં મન નસિં. ૧૯૮
 રાજ્ય માન કરતી તે કહી, શાંત દિશિં પ્રાવૃણક સહી;
 રવિ ઉદય અસ્તમણ કાલિં, દક્ષિણ દિશિ જોલતી ભલિ. ૧૯૯
 ગાંમ આપણિં લાભજ હોઈ. કુસલ નીરોગ કરિં વલી સોઈ;
 પશ્ચિમ દિસઈ જોલો રહી, રૂધિરહાંનિ કરિ તે સહી. ૨૦૦

ઉત્તર બોલી સદા સુશોભ, ઊચલતાનિં આપેં થોભ;
 ગામ ગયા દુમાંહિં લવઈ, વેગો પથીકધર અનુભવિં. ૨૦૧
 દુર્ગા સુધં દુમાંહિ વલી, ઉઠઈ દુ સાહુમી કલકલી;
 કટક ગઢ રોહા સહુ કરૂ, પ્રવેશઈ જય પામો ખરૂ. ૨૦૨
 મૂલે સુધં મૂલે ઉઠઈ યદ્ધ, કટક પ્રવેશ ન કીજઈ તદ્ધ;
 ગામંતરૂં ગઢ રોહા વારિ, પ્રવેસિં સુખ પામેં સાર. ૨૦૩
 ભુવણ સુતી દુઈ સ્વર કરેં, કટક કરો કામ સહુનિં સિરઈ;
 ઈશાનિ સિદ્ધિ નવિ કહી, સુતી ઉઠી જુઠી સહી. ૨૦૪
 રાજા મસ્તક ઉપરિ વલી, દુર્ગા બોલિં બઘડી રલી;
 નગર દેશ રિદ્ધિ પામઈ ઘણી, અપર લોકનિં નિખર લણી. ૨૦૫
 અલ્પસ્થાનકિં સધ્યા નિંસમેં, દેવી શખ્દ કરિં જે ગમેં;
 વઢાવઢિ કલહુ સહી કરિં. વર્ધ બંધન રાજા ધનહરિં. ૨૦૬
 ચરમાંહિ દુર્ગા જે લવિં, ભય ઉદ્દેગ માંહિ તે ઠવિં;
 દુર્ગાસિંધ્યા ઉપરિ બોલ, તો સ્ત્રી પીડા લહી નિટોલ. ૨૦૭
 પાલણા ઉપરિ બાલક કષ્ટ, ઘર બિંબરેં કરિં વલી નષ્ટ;
 મોલેં ભક્ષણ કરી સો ભતી, ઘર પ્રવેસિ સિદ્ધિ આપતી. ૨૦૮
 પંડિત દેવવિજય કેરો સીસ, બોલિ ભાણુજય નામેં સીસ;
 દુર્ગા શકુન ઉદ્ધવિ નહીં પાર, સંખેપેં કીધો ઉદ્ધાર. ૨૦૯

॥ इति दुर्गाशकुन समाप्त. ॥

ઈતિ પ્રથમોઽધ્યાયઃ

॥ अथ तीतरशकुन. ॥

સરસતિ સામિણિ પાચે લાગીઈ, તીતર શુકન બુદ્ધિ માગીઈ;
 ગામ ચાલતાં રાવઉ લહુઈ, વાટિ કુસલ સદા સહુ કહુઈ. ૨૧૦
 દ્વિબણ બોલ્યે લાલજ દીઈ, કન્યા કાળેં વર જેઠઈ;
 જિમણેં વણાયગ વર પાંમીઈ, સુખ ભોગવિં જે મન કામીઈ. ૨૧૧
 પ્રયાણે પહિલુ હુઈ વાસ, જિમણું બોલી હુઈ વામ;
 મન ચિંતળ્યા મનોરથ ફલિં. દુઃખ દોહગ ફરિ સવિ ટલિં; ૨૧૨

સ્મૃત્ય ઉદ્ય દીપ્ત દિસિ મલઈ, બોલિઉ ઉદ્દેગ માહિ ભલઈ;
 રાતિ તીતર બોલ્યો સિરે, સઘલી દિસિ શુન્ય તે કરિ. ૨૧૩
 પછિમ દિસિ અસ્તમનકાલિ, શખ્દઈ તસ્કરનો ભય ભાલિ;
 ધાટી ભય હુઈ જિહાં ઘણો, કુણિ ઈશાન આદિ દેઈ ગણુ: ૨૧૪
 શખ્દ પાંડુઓ સહી માનજે, સઘલી દિસિ વલી માનજે;
 તીતર થાનક વાસો જિહાં, બઈઠો શલ્ક કરિ વલી તિહા. ૨૧૫
 સઘલે કાંમે તે છાંડવો, ચોરી જતાં વામ આણિંવઉ;
 જીમણિ પૂઠિ આવે વાહાર, પ્રવેશે દક્ષિણ હુઈ સાર. ૨૧૬
 રોગી કાજે શાંતિ દિશિ જોઈ, ગણેશ ડાખો બોલિં સોઈ;
 રોગ નાશ રોગીનો કરિ, જિમણુ દીપ્ત દિશે ઉચ્ચરિ. ૨૧૭
 રોગ ઘણો રોગીનિં થાઈ, ઠાલા છોદ્યા દેઉલ માંહિ;
 તીતર બોલિં રોગી મૃત્યુ, ગણેશ સુકન એ માનિં સત્ય. ૨૧૮

॥ ઇતિ તીતરાપરનાણગણેશશુકન સમાપ્ત ॥

॥ અથ દુઅડ શુકન ॥

રાજા શુકનની બોલું વાત, ગામિં ચાલતાં વામ વિખ્યાત;
 ગામાંતડું વારિ એકલો, જીમણો રાજા નહી નિહાં ભલો. ૨૧૯
 પ્રવેશ પ્રિયાણુ દ્રષ્ટિ દીઠ, અશુભ મરણ ઉપાઈ કષ્ટ;
 ભૂંઈ બઈઠો સંધ્યાનિં કાલિ, પ્રવેશિં સ્વર કરતો ભાલિ ૨૨૦
 રોગ ઘણું તેહનિં શિર કરિ, ચિંતાતુરની ચિંતા હરિ;
 ઘર ઊપરિ અથવા ઘર બાર, ઘણી નામ લિંવાર વિચાર. ૨૨૧
 સાદ દીયતો ઊડિં સોવઈ, નિશ્ચે ગૃહપતિ મૃત્યુજ હોઈ;
 ગાંમ ચાલતાં દેવ સંબંધિ, હાથી વૃષભ અશ્વનિ કધિ. ૨૨૨
 બોલ્યો વાહાણુ નાસજ કરિ, દિવસે રાજા નિઃશ્વલ સરઈ;
 જીમણો બોલી ડાખો થાય, મરણ કષ્ટ તેહનું કહિવાય. ૨૨૩
 આગલિ કાર્ય સરિં તેહનું, શુભા શુભ જાણું તેહનું;
 ઘણા ઘુક ઘરિઘરિ બોલતાં, પ્રાથવીપતિ ઉપાવઈ અતા. ૨૨૪
 રાજા શુકન ઇણીપરિ જાણુજ્યો,

॥ ઇતિ દુઅડ શુકન. ॥

કાગડાના સ્વસ્તુ' કૃત.

૧ યશાણકુળ કલ	૨ પૂર્વદિશા કલ	૩ અગ્નિકુળ કલ
૧ ચોરપ્રચાર (ચોરભય)	૧ કન્ય લાલ	૧ ચોર સંચાર કહે
૨ આયુક્ષય કહે	૨ જલ વૃષ્ટિ	૨ જી લાલ કહે
૩ સતોપ કહે	૩ ભય કહે	૩ ક્ષાદ કહે
૪ મુળ સતોપ કહે	૪ ચોર ભય કહે	૪ દર વારના સંભલાવે

૭ ઉત્તર દિશિ કલ	૮ દક્ષિણ દિશિ કલ
૧ ભય કહે	૧ કન્ય લાલ
૨ ભયની વાત કહે	૨ જી લાલ
૩ કહે સામાગમ	૩ સ્વર્ગન મલે
૪ લાલ મુળ સતોપ	૪ દર વારના સંભલાવે

૧. ૧૫. ૨૦. ૨૫. ૩૦. ૩૫. ૪૦. ૪૫. ૫૦. ૫૫. ૬૦. ૬૫. ૭૦. ૭૫. ૮૦. ૮૫. ૯૦. ૯૫. ૧૦૦. ૧૦૫. ૧૧૦. ૧૧૫. ૧૨૦. ૧૨૫. ૧૩૦. ૧૩૫. ૧૪૦. ૧૪૫. ૧૫૦. ૧૫૫. ૧૬૦. ૧૬૫. ૧૭૦. ૧૭૫. ૧૮૦. ૧૮૫. ૧૯૦. ૧૯૫. ૨૦૦. ૨૦૫. ૨૧૦. ૨૧૫. ૨૨૦. ૨૨૫. ૨૩૦. ૨૩૫. ૨૪૦. ૨૪૫. ૨૫૦. ૨૫૫. ૨૬૦. ૨૬૫. ૨૭૦. ૨૭૫. ૨૮૦. ૨૮૫. ૨૯૦. ૨૯૫. ૩૦૦. ૩૦૫. ૩૧૦. ૩૧૫. ૩૨૦. ૩૨૫. ૩૩૦. ૩૩૫. ૩૪૦. ૩૪૫. ૩૫૦. ૩૫૫. ૩૬૦. ૩૬૫. ૩૭૦. ૩૭૫. ૩૮૦. ૩૮૫. ૩૯૦. ૩૯૫. ૪૦૦. ૪૦૫. ૪૧૦. ૪૧૫. ૪૨૦. ૪૨૫. ૪૩૦. ૪૩૫. ૪૪૦. ૪૪૫. ૪૫૦. ૪૫૫. ૪૬૦. ૪૬૫. ૪૭૦. ૪૭૫. ૪૮૦. ૪૮૫. ૪૯૦. ૪૯૫. ૫૦૦. ૫૦૫. ૫૧૦. ૫૧૫. ૫૨૦. ૫૨૫. ૫૩૦. ૫૩૫. ૫૪૦. ૫૪૫. ૫૫૦. ૫૫૫. ૫૬૦. ૫૬૫. ૫૭૦. ૫૭૫. ૫૮૦. ૫૮૫. ૫૯૦. ૫૯૫. ૬૦૦. ૬૦૫. ૬૧૦. ૬૧૫. ૬૨૦. ૬૨૫. ૬૩૦. ૬૩૫. ૬૪૦. ૬૪૫. ૬૫૦. ૬૫૫. ૬૬૦. ૬૬૫. ૬૭૦. ૬૭૫. ૬૮૦. ૬૮૫. ૬૯૦. ૬૯૫. ૭૦૦. ૭૦૫. ૭૧૦. ૭૧૫. ૭૨૦. ૭૨૫. ૭૩૦. ૭૩૫. ૭૪૦. ૭૪૫. ૭૫૦. ૭૫૫. ૭૬૦. ૭૬૫. ૭૭૦. ૭૭૫. ૭૮૦. ૭૮૫. ૭૯૦. ૭૯૫. ૮૦૦. ૮૦૫. ૮૧૦. ૮૧૫. ૮૨૦. ૮૨૫. ૮૩૦. ૮૩૫. ૮૪૦. ૮૪૫. ૮૫૦. ૮૫૫. ૮૬૦. ૮૬૫. ૮૭૦. ૮૭૫. ૮૮૦. ૮૮૫. ૮૯૦. ૮૯૫. ૯૦૦. ૯૦૫. ૯૧૦. ૯૧૫. ૯૨૦. ૯૨૫. ૯૩૦. ૯૩૫. ૯૪૦. ૯૪૫. ૯૫૦. ૯૫૫. ૯૬૦. ૯૬૫. ૯૭૦. ૯૭૫. ૯૮૦. ૯૮૫. ૯૯૦. ૯૯૫. ૧૦૦૦. ૧૦૦૫. ૧૦૧૦. ૧૦૧૫. ૧૦૨૦. ૧૦૨૫. ૧૦૩૦. ૧૦૩૫. ૧૦૪૦. ૧૦૪૫. ૧૦૫૦. ૧૦૫૫. ૧૦૬૦. ૧૦૬૫. ૧૦૭૦. ૧૦૭૫. ૧૦૮૦. ૧૦૮૫. ૧૦૯૦. ૧૦૯૫. ૧૧૦૦. ૧૧૦૫. ૧૧૧૦. ૧૧૧૫. ૧૧૨૦. ૧૧૨૫. ૧૧૩૦. ૧૧૩૫. ૧૧૪૦. ૧૧૪૫. ૧૧૫૦. ૧૧૫૫. ૧૧૬૦. ૧૧૬૫. ૧૧૭૦. ૧૧૭૫. ૧૧૮૦. ૧૧૮૫. ૧૧૯૦. ૧૧૯૫. ૧૨૦૦. ૧૨૦૫. ૧૨૧૦. ૧૨૧૫. ૧૨૨૦. ૧૨૨૫. ૧૨૩૦. ૧૨૩૫. ૧૨૪૦. ૧૨૪૫. ૧૨૫૦. ૧૨૫૫. ૧૨૬૦. ૧૨૬૫. ૧૨૭૦. ૧૨૭૫. ૧૨૮૦. ૧૨૮૫. ૧૨૯૦. ૧૨૯૫. ૧૩૦૦. ૧૩૦૫. ૧૩૧૦. ૧૩૧૫. ૧૩૨૦. ૧૩૨૫. ૧૩૩૦. ૧૩૩૫. ૧૩૪૦. ૧૩૪૫. ૧૩૫૦. ૧૩૫૫. ૧૩૬૦. ૧૩૬૫. ૧૩૭૦. ૧૩૭૫. ૧૩૮૦. ૧૩૮૫. ૧૩૯૦. ૧૩૯૫. ૧૪૦૦. ૧૪૦૫. ૧૪૧૦. ૧૪૧૫. ૧૪૨૦. ૧૪૨૫. ૧૪૩૦. ૧૪૩૫. ૧૪૪૦. ૧૪૪૫. ૧૪૫૦. ૧૪૫૫. ૧૪૬૦. ૧૪૬૫. ૧૪૭૦. ૧૪૭૫. ૧૪૮૦. ૧૪૮૫. ૧૪૯૦. ૧૪૯૫. ૧૫૦૦. ૧૫૦૫. ૧૫૧૦. ૧૫૧૫. ૧૫૨૦. ૧૫૨૫. ૧૫૩૦. ૧૫૩૫. ૧૫૪૦. ૧૫૪૫. ૧૫૫૦. ૧૫૫૫. ૧૫૬૦. ૧૫૬૫. ૧૫૭૦. ૧૫૭૫. ૧૫૮૦. ૧૫૮૫. ૧૫૯૦. ૧૫૯૫. ૧૬૦૦. ૧૬૦૫. ૧૬૧૦. ૧૬૧૫. ૧૬૨૦. ૧૬૨૫. ૧૬૩૦. ૧૬૩૫. ૧૬૪૦. ૧૬૪૫. ૧૬૫૦. ૧૬૫૫. ૧૬૬૦. ૧૬૬૫. ૧૬૭૦. ૧૬૭૫. ૧૬૮૦. ૧૬૮૫. ૧૬૯૦. ૧૬૯૫. ૧૭૦૦. ૧૭૦૫. ૧૭૧૦. ૧૭૧૫. ૧૭૨૦. ૧૭૨૫. ૧૭૩૦. ૧૭૩૫. ૧૭૪૦. ૧૭૪૫. ૧૭૫૦. ૧૭૫૫. ૧૭૬૦. ૧૭૬૫. ૧૭૭૦. ૧૭૭૫. ૧૭૮૦. ૧૭૮૫. ૧૭૯૦. ૧૭૯૫. ૧૮૦૦. ૧૮૦૫. ૧૮૧૦. ૧૮૧૫. ૧૮૨૦. ૧૮૨૫. ૧૮૩૦. ૧૮૩૫. ૧૮૪૦. ૧૮૪૫. ૧૮૫૦. ૧૮૫૫. ૧૮૬૦. ૧૮૬૫. ૧૮૭૦. ૧૮૭૫. ૧૮૮૦. ૧૮૮૫. ૧૮૯૦. ૧૮૯૫. ૧૯૦૦. ૧૯૦૫. ૧૯૧૦. ૧૯૧૫. ૧૯૨૦. ૧૯૨૫. ૧૯૩૦. ૧૯૩૫. ૧૯૪૦. ૧૯૪૫. ૧૯૫૦. ૧૯૫૫. ૧૯૬૦. ૧૯૬૫. ૧૯૭૦. ૧૯૭૫. ૧૯૮૦. ૧૯૮૫. ૧૯૯૦. ૧૯૯૫. ૨૦૦૦. ૨૦૦૫. ૨૦૧૦. ૨૦૧૫. ૨૦૨૦. ૨૦૨૫. ૨૦૩૦. ૨

નોંદ-આ યંત્રમાં દરેક દિશામાં દરેક જુદા જુદા પહોરે કાગડાના સ્વરનાં જુદાં જુદાં ચાર ફળો બતાવેલાં છે તે ફળો તે તે દિશામાં ચલે તે તે પહોરમાં તે તે ફળદાયક સમજવાં જેમકે પૂર્વ દિશા કાગડો દિવસના પહોલા પહોરમાં ખેલે તો મુસાફરી કરવા જેનારને પૈસાની પ્રાપ્તિ. '૧૫ એ પ્રમાણે સર્વળ સમજવું.

॥અથ શિવાં શકુન ॥

શિવા તણા વલી હુધ ઇતે આણુયો;
 ગામિં ચાલતાં ડાબી શિવા, બોલિં તો સુખ આપેં રવા. ૨૨૫
 જમણી કાઉં નિખર હુધ સહી, ચોર અનિં રાજનિં કહી;
 દેવચાત્રાઈ તે ચાલતાં, જમણી દીપ્ત દિશિ શુભ મતા. ૨૨૬
 રાજદ્વારિ ખતાં વલી કહી, વામ પાસેં દીપ્ત દિસિ ઝહી;
 શીવા બોલી શુભ જાણવી, એહવિં શબ્દ હીઈ નાણવી; ૨૨૭
 અન્નુઆલા પખવાડા માંહિં, બાલક અથિં ઘણા સ્વર થાઈ,
 કુધાકાંત કોધિ કલકલી, બોલિં તે નિષ્કલમાંહિ ભલી. ૨૨૮
 ગામાંતરથી ઘરિ આવતાં, જિમણી શીવા હુધ ઇછતાં;
 દિન દિન સુખ પાંમીઈ અસેસ, પામી વ્યાપાર આવી નિજ દેસ. ૨૨૯
 જમણી શીવા નિખર તે કહી, રાત્રિ કાજ શાત દિસિ રહી;
 જમણી ક્યાઉં શુભ જાણવી, દીપ્ત દિસેં નીખર આણવી. ૨૩૦
 મધ્યરાત્રિ ઉત્તર ઇશાન, શીવા સ્વર કરતી સ્મસાન;
 સ્થિતિ વાસીનિં મહા ભય કહઈ, ચરવાસી તે દુખ નવી લહિ. ૨૩૧
 રવિ ઉદયે પૂરવ ઇશાન, શુભ બોલીએ આણુ શાન;
 સૂર્ય ઉદય થકી એક પહુર, પુરવ અગનિ અશુભનું ધુર. ૨૩૨
 તપન ઉદય વલી આણીઈ, બીજ પહુર લગી જાણીઈ;
 દક્ષિણ અગનિ અશુભ કહિવાઈ, નિવાસ નૈરતિ ત્રીજઈયામ થાઈ ૨૩૩
 નૈરતી પછિમ ચઉથિ યામ, અશુભ તણું તે કહિં કામ;
 રાત્રિખી પહુર પછિમ દિશિ સહી, સેસ થાકની ઉત્તર કહી. ૨૩૪
 એતલી દિસિ અમુલ બોલતી, શુભ કારીજ તે ઝહી વારતી,
 રાત્રિં ક્યાઉ દક્ષિણ ત્રિમિં, બોલી તો સુખ પાંમી રસિં; ૨૩૫
 સૂર્ય ઉદય બિંબમાં જઈ, પૂરવદિસિ બોલી નિહાં થઈ;
 આમાધીશ તે ચિંતા કરેં, પુહવી રૂધિરઈ ને વલી ભરે. ૨૩૬

અસ્તમાળુ વેલા પછિનમાંડિ, જોતિં પચ્ચક્ર જય કરી નવરોઃ
 જિતર કિસિ અધ્યાનિં સમે, જોતી અદિ આર્યે રંગ પચ્ચક્ર ૨૪૩
 શીવા નગરમાંડી માણાવતી, મુન્ય કરિં તે અચ્ચ નરભવા:
 અધ્યાસાવા માંડિં પેનનો, મુદ્દ નહી વતી રંગ કરી ૨૪૪
 શીવા શકુન અપૂરુનુ દુઆ.

॥ રાત્રિ ગીવાનકુન ॥

॥ અથ હરિણગકુન. ॥

હરિણુ તણા તે કદીસુ નદુઆ:
 પૂરવ પુણ્ય સંજોગિ મિલે, હરિણુ અધુરો જનમણી વસિં. ૨૪૫
 કાલ સહીત પાસેં જાઈ વાગ, અશુભ માંડિ સિદ્ધિ કાવણું નાન:
 પહેલું દશિણુ વામજ જાઈ પછે, તેડનું દસ અનુભવ કરીઅઈ. ૨૪૬
 હરિણુ ટોલા માંડિથી એક, મુન્ય નાસીકા જાઈ છેક:
 સરવ સાથ માંડિ એકનઈ સહી કાલ દહિં નેરનિં. ૨૪૭
 વામ પાસેં મૃગ જઈ જોતતાં, આકાશ હારને કષ્ટ આપતાં.
 વાશુર સહીત વધ જાધન કરિં, પછિં જય સઘસો અપહરિં. ૨૪૮
 ગામ આલતાં મૃગ ઉતરી, સાકમું થઈ જોસે હિત ધરઈ.
 હર્ષ સહિત દ્રવ્યઈ ધર ભરિં, દેવ જોગિ જો મૃગ મુનરઈ. ૨૪૯
 લાલ હુંઈ સ્વપથેં ઘણો, મૃગ મલકરતો તે વડી મુણો:
 શત્રુ પક્ષનિં કષ્ટ પેળીઈ, અથવા મૃતક અવસ્થા દેખીઈ. ૨૫૦
 મૃગ ટોલામાંડિ એકલો, કાળો જાઈ નહી તે ભલો:
 નેત્રરોગની પીડા કહે, અથવા વ્યાધિ શરિરઈ લહે. ૨૫૧
 સ્વપક્ષમાંહીથી મૃગ ઉતરી, ભૂમિ ખણઈજી ચરણે કરી:
 નિધાન લાલ સહી જાણજો, પરપથે ચોર ભય આણજો. ૨૫૨
 મૃગ ઉતરી જો પુઠે જાય, અથવા કુંડાલિ વડી થાય;
 વિ કહી નિભય ટાલી ઘણો, સ્વચ્છ ચિત્તને લાભજ ઘણો. ૨૫૩

હરણ ઉતરતાં માંહિથી બેય, અર્ધ માગે પાછો વલી તેહ;
 કાર્યાથીને સઘલે કામ, અર્ધ ફલ આપે નિરવાણ. ૨૪૮
 મૃગલા શિંગેશિંગ આહુણતાં, પથિક ઉપાય ઇષતાસંગ કરતાં;
જે પેખિયે, કાર્ય સિદ્ધિ સઘલી પેખીયે. ૨૪૯
 મૃગ ઉતરી માંહોમાંહિ, રમત કરી શાંતિ દિશિ બય;
 કન્યા લાલ પથિકને કહે, મિત્ર પ્રાપ્તિ વલી તેહથી લહે. ૨૫૦
 ઉતરતા વલી ત્રાસવે નાહાર, નીપનું કામ શત્રુભય સાર;
 મૃગ ત્રાસવ્યા દિશો દિશ ગયા, આલણ હારને અશુભ કહીયા ૨૫૧
 વોલાવી ઘર આવે જેહ, દેશ નાશ કરાવે તેહ;
 અથવા કુટુંબ જુઓ કરે, નરપતિ ભય અધિકરે કરે; ૨૫૨
 મૃગ શુકનની કહી એ વાત,

॥ ઇતિ મૃગશકુન. ॥

॥ અથ નાહારશકુન. ॥

નાહાર તણા સુણજે વિખ્યાત;
 ગામે આલતા ડાખો નાહાર, ઉતરે તો તરકર ભય અપાર. ૨૫૩
 જામણે પાસે કુટમાં પડે, રામા સાથે સ્ત્રી વ્યાધે નહી;
 નવ પરણીત વધુ વર આવતાં, પિતર ઘર સમિયે ભાવતાં. ૨૫૪
 તીણે સમે નાહાર જે ઉતરે, માય બાપ વિનાશજ કરે;
 જે સાસરા સમિપે ભરનાર, ઉતરે તો વધુને ભાર. ૨૫૫
 અથવા સાસુ પુત્ર કંપતાં, મનુષ્ય એકને પાડે ખતા;
 કરસણને વૃષાવિણુ ક્ષેત્ર, માંહિ નાહાર દેખે નિજ નેત્ર. ૨૫૬
 રોગ અથ રાજ ભય જાણુ, દુર્લિક્ષ અને અગ્નિ વલી જાણુ;
 મેઘ વૃષ્ટિ દુઆ પછી કહુ, નાહાર ડાખો ક્ષેત્ર જે લહુ. ૨૫૭
 કરસણ વૃષભ વૃદ્ધિ ઘણુ થાય, નિપને કરસણ જમણો જાય;
 ચોર અર્થ રાજ વલી હરે, નિપને અર્થ કાંઈ નવિ સરે. ૨૫૮

મારગ જાતાં લાંબે સ્વરે, રોવે નાહાર અગનિ ભય કરે;
 પુઠે રૂદ્ધન શોક વલી હોય, વ્યાપાર કામે જાતા વલી સોય. ૨૫૯
 વામ ઉતરે વાણિજ ઘણું, દ્રવ્ય સહિત પથિને સુગંધું,
 ડાબે કરિ દ્રવ્યના હાથ, નિર્દ્રવ્યને દ્રવ્ય આપે આપું. ૨૬૦
 ગામ ચાલતાં ડાબો નાહાર, ઉતરે તો સુખ આપે અપાર;
 સઘસે કામે દીસ દિશિ જાય, તો સુખ સંપત્તિ અઘલી થાય. ૨૬૧
 કટકી જાતાં ભુંધ ખણે, ચુદ્ધ હોય સંદેહ નવિ ગણે;
 સાહુમો ખેસી લાગે પગે, સંઘ હુકુમ જોલે નવિ ડગે. ૨૬૨
 ગાંમે આવતા સાથ હોય ઘણો, ડાબો નાહાર હોયતો સુણો;
 આગલા સાથને દ્રવ્ય વ્યય કહે, વિચલાને પુત્ર ચિંતા લહે. ૨૬૩
 પાછલા નરને સ્ત્રી પક્ષ હાથ, ત્રણે ફલ જુજુઆ કરી માંન;
 નરપતિ પ્રવેસે પ્રદક્ષિણ પાસ, નાહાર ઉતરે નહીં તે ખાસ. ૨૬૪
 પરચક્ર અનાવૃષ્ટિ હોય દેસ, લક્ષણ સહિત નાહાર હોય સુવિશેષ;
 દક્ષણ વામ ઉતરે તો ભલો, સર્વ સિદ્ધિ આપે એકલો; ૨૬૫
 નાહાર શુકનની એ કહી વ્યકિત,

॥ઈતિ નાહારશકુન.॥

॥અથ લાટશકુન ॥

લાટ તણી સાંભલજ્ઞે સુકિત;
 ગામ ચાલતાં જમણી ભલી, પ્રવેશે ડાબી લ્યો વલી. ૨૬૬
 સાહુમી આવી આગસે જાય, પ્રયાણે સુખ સંપત્તિ થાય;
 ગામ ચાલતાં પુઠે લટા, આવી સુખ આપે ઉતકટા. ૨૬૭
 દક્ષિણવામ લટા વઢી ગેય, વિવાહ ગામાંતર મકર તેય;
 તી ભુમિ ન લેવી નવી, વ્યવસાયે વ્યવહાર ન કરે પુહવી; ૨૬૮

સુકુણામાહિ લાટ પેખીયે, પુત્ર લાલ તેહને લાખીયે;
 ખંજન પક્ષી સુપને દીઠ, અશ્વલાલ કહેવો સીઠ. ૨૬૮
 ગાંભ પ્રવેશે જીમણી લાટ, વિવાહ કાળે વધૂ ઉચાટ;
 વ્યપારે જો જીમણિ જાય, તેણે પ્રયાણે લાલ નવિ થાય; ૨૭૦
 પ્રવેશે જીમણી જોડે જોલ, ગામાંતર વડી કરે નિગોલ;
 જોત્ર સેઠામાંહિ જોલે સોય, રાજકાજથી ખંધન હોય. ૨૭૧
 હિયુ ખણી ખુણે વડી છુપી; પાંખ પકડી વિમળ કરે લપી;
 પાડુઈ ચેષ્ટા કરતી કરે, સઘલે કામ અશુભ હોય શિરે. ૨૭૨
 પાંખ નસાડી લાટ આવતી, ગામાંતરે ભય ઉપજવતી;
 પુખ્ત ફલ વસ્ત્ર તૂણ મુહુધરી, હીસે તો ધનની વૃદ્ધિ કરી. ૨૭૩
 પહિલે દિને જેત્રમાં વડી, સુખે ફલ લેઈ ઉતાવડી;
 લટામાંહિ જાતી દેખિયે, ધાન્ય નિષ્પત્તિ સળલી લાખિયે ૨૭૪
 લાટ જે જોલે તે માંહી, પાછલી જોલિ ફલ કહેવાઈ;
 સમકાલે જો જે જોલાય, મહાભાગ્ય ફલ તેહથી થાય. ૨૭૫
 જેત્ર માંહિથી લાટ નીસરી, દીઠે કરસણ ચિંતા કરી;
 મુખ કકરી લાટ દીસતી, ઉંદર ટીક ઉપદ્રવ કારતી. ૨૭૬
 સત્તાન કાળે શુકન જોઈએ, વામ લટાયે મુત પામિયે;
 અધિકારિને ડાખી હોય, વયરીથી મુખ પામે સોય. ૨૭૭
 નરપતિ મલવા જાતા વડી, જીમણિ લટા, શુભ જાણો સહી;
 વાયસ સહિત લટા પેખિયે, તસ્કર ભય વાટે દેખિયે; ૨૭૮
 ચાસ અને વાયસ ખિહુ ચંચ, લટા દેખિયે એહુવે સચ;
 ખટાઉને હોય વિણાસ, પથિકને વૈરથી ત્રાસ. ૨૭૯
 લગ ચાસ જે ગત કરી, વાયસ હુણે જો ચાંચે કરી;
 મારગ જાના નયણે દીઠ, પંથિને કહીયે અનિહ. ૨૮૦
 લાટ અને વડી જાણું ચાસ, નીલી ચડી કરાવે ત્રાસ;
 પથિકને હુત્યાદિક પાપ, અથવા અપકીર્તિ સતાપ. ૨૮૧

ચાસ કરતાં દીસે ચુદ્ધ, પક્ષ આપણી માંહિ વિદ્ધ;
લાટ શુકન કહ્યા હિત ધરી,

॥ઇતિ લાટશકુન.॥

॥અથ જંબૂકશકુન.॥

જંબૂક તણા મુણજે મનધરી. ૨૮૨
ગામ ચાલતાં જંબૂક વામ, બોલે તો સુખ આપે ઠામ;
જીભણા બોલ્યા નિખરમાં લલી, પ્રયાણે પથિક ઘણુ રલી. ૨૮૩
ઠામ રહ્યા ચિહ્નું દિશે સમકાળ, ગાઠ શબ્દ કરે શીયાલ;
ગામમાંહિ પર ચક્રલય જાણુ, અશુભ માંહિ બોલ્યા નિરવાણુ. ૨૮૪
સૂર્ય અસ્તથકી ચામ બેય, વાયવ્ય પશ્ચિમ દિશિ એય;
પથિકને હોય ઉદ્દેગ, જંબૂક બોલે જો વડવેગ. ૨૮૫
પૂર્વ ઇશાન રાત્રિ મધ્ય, પછી બોલે તો નિખર તે વચ્ચ;
દક્ષિણ બોલ્યા સદા શુભસહી, સંધ્યા વેલા ઉત્તર કહી. ૨૮૬
દિવસે નિખર બોલ્યા શિયાલ, રાજદ્વાર માંહિ રાત્રિ ભાલ;
પેસે તો હુઈ છત્ર ભંગ, અથવા કાંઈક ઉપાવે ઉદંગ. ૨૮૭
સૂર્યોદય વેલાયે જંબુકા, નગર પ્રવેશ કરે વનથીકા;
અગનિ અથ ચોર ભય હોય, ઘરમાં પેસે તે વલી જોય. ૨૮૮
ઘર સ્વામિનો હોય વિણાસ,

॥ઇતિ જંબૂકશકુન.॥

॥અથ છીંક શકુન.॥

છીંક શુકનનો બોલુ હવે ખાસ;
પ્રયાણે જો છીંકજ હોય, અશુભ ફલ કહીજો સોય. ૨૮૯

પહિલા શુકન હુઆ હોઈ ઘણા, છીંક હુઈની: ફલ તેહ તણા;
 છીંક હુઆ પછી જાણુ, શુકન હોય તે કરૂં પ્રમાણુ. ૨૯૦
 વામ છીંક અર્ધ ફલ લહી, દક્ષિણ અગ્નિ મીષ એ સહુ કહી;
 પૃષ્ઠ છીંક સુખદાયક સદા, ઘણી છીંક ની:ફલ હોઈ સદા. ૨૯૧
 હાસ લય ઉપાધિ કરી, હઠ ઘણું વલી મનમાં ધરી;
 એહવી છીંક ફલ નવી જાણીયે, શ્વાન છીંક નીખર માનીયે. ૨૯૨
 મંજરી છીંક મરણુને કરે, પશુ છીંક કષ્ટકારી સરે;
 વસ્તુ વેચતાં છીંકજ હોય, આગળ ફિરીયાણો મુંહગો હોય. ૨૯૩
 વસ્તુ વહોરતાં છીંકજ સહી, લાલ ઘણું વસાણે કહી;
 ગઈ વસ્તુ કોઈ જાવા જાય, છીંક હુઈ લાલેરે નાય ૨૯૪
 નવા વસ્ત્ર વલી પહેરતા, છીંક થકી આવે અણુ છતા;
 લોજન હોમ પૂજનો કામ, મંગલીક જે ધરમ સુ કામ. ૨૯૫
 કામ એતલા કીધા પછી, છીંકે નર કોઈ જો વચી;
 સવિશેષે કામ વલી કરે, પુણ્ય તાણુ તે પાતુ ભરે. ૨૯૬
 પ્રેત ક્રિયા કીધાને અંતે, વલી ક્રિયા કરાવે ખંતે;
 ઋતુ સ્નાન કરીને રહે, છીંકે તો તે પુત્રી લહે. ૨૯૭
 ઋતુ વતીને દેઈ દાન, પછે હોય તો પુત્ર નિદાન;
 વૈરિ જીતવા જાતા જોઈ, છીંકે પિશુન સખલો હોય. ૨૯૮
 રોગી કાજે વૈદ તેડવા, જાતાં છીંકે જો નવ નવા;
 રોગીને મૃત્યુ જાણીયે, કામ વિના લિષક ન આણીયે. ૩૦૦
 વૈદ રોગીને ઘરે આવતા. છીંકે જો ઔષધ આપતા;
 શીઘ્ર રોગ રોગીનો સમે, આહાર લેવું જે જે ગમે. ૩૦૧
 બ્યાપારિ લીધે બ્યાપાર, છીંક હોય તો રિદ્ધિ અપાર;
 લેખુ શુદ્ધ દીધુ રાયને, છીંક ફૂક થાય તેહને. ૩૦૨
 પાણી વીવા અથ પ્રીસવા, છીંકે દષ્ટિ દોષ હોય નવા;

નવે ઘર વસવા આવીયે, છીંક હોય તો ઉચાગીયે. ૩૦૨
છીંક તણા એ મન આણુજે,

॥ ઇતિ છીંકશકુન. ॥

॥ અથ પટ્ટી-ગૃહગોચાશકુન. ॥

ગૃહગોધાના વલી જાણુજે;
વૃષભ અથ રથાદિક લહી, વાહુને જમને પલ્લી રહી. ૩૦૩
વાહુન નાશ તેહથી લહે, છત્ર ઉપરિ છત્ર ભંગ કહે;
સંભોગ કરતી જો દેખીયે, સ્ત્રીલાલ પથિક ભાખીયે. ૩૦૪
લઘુ વડી નિત કરે જો તેહ, પથિક રોગ નહીં સંદેહ;
જીમણે પાસે શુભ જાણવી, વામ ચઢી નીખર માનવી. ૩૦૫
સંખલમાંહિ પલ્લી દેખીયે, વિષમ વિષનું ભય ભાખીયે;
વસ્ત્રમાંહિ ચાલતા હુધ પલ્લી, મારગ અગનિ કહી તે ભલી. ૩૦૬
સંચારે તો પલ્લી ચડે, પુત્ર વિના તેહને નવી નડે;
સોડમાંહિ પલ્લી આવતી, પરસ્ત્રી દોષ તે ઉપાવતી. ૩૦૭
પલ્લી જેહને માથે પડી, નિરધન ધન આપે વડવડી;
સઘતીને ચિત ચિંતા કરે, કાંઈક કષ્ટ તેહને શિર વરે. ૩૦૮
પલ્લી પ્રકરણ હીયે ધરો,

॥ ઇતિ પટ્ટીશકુન. ॥

॥ અથ શ્વાનશકુન. ॥

શ્વાન તણું વલી કહીશુ ખરો;
શ્વાન તણી જે જતા પંચ, ઘોળો બ્રહ્મ નહીં ખલ ખંચ. ૩૦૯
રાતે વર્ણ કાત્રિ જાણીયે, પીંડો વેશ્ય વલી વખાણીયે;
કાકું સુત્ર કાખરો જાતિ, આપણી (નેને) ફલદે ઘણો. ૩૧૦
અપર જાતિ ફલ આપે હીન, પ્રયાણે પ્રયાણે નહીં દીન;
ગામ ચાલતા પહિલુ વામ, પછે જીમણું જો જાએ શ્વાન; ૩૧૧

પથિકને પહેલું કલ્યાણ, છેડે કષ્ટ કરે નિરવાણ;
 ભક્ષણ સહીત જ્વાન હોય ભવ્ય, ભસ્મ કેશસ્થું અભવ્ય. ૩૧૨
 ગામ આલતા મારગ જ્વાન, લાંબા પગ કરી સોવે જાન;
 પથિકને શોક ઘણું કહે, ભૂમિ ખણી વિત્ત લાભજ કહે. ૩૧૩
 ગામ આલતા કુકર વલી, અર્ધ મારગે બેસે બે ટલો;
 ગામાંતર ઘણા દિન થાય, ભૂંઠ લોટે તો કષ્ટ કહેવાય. ૩૧૪
 શુકન મારગે સાહસું જઈ, રૂદન કરે તો મરણજ સહી;
 રૂદન કરી વલી પાસે વામ, સ્ત્રી પક્ષે તે ઘાતજ ઠામ. ૩૧૫
 જીમણે પાસે વલી રાય, પક્ષ આપણે ચિંતા સોય;
 પુઠે રૂદન કરે બે જ્વાન, ઘરમાંહુ હોય કાંઈક યાન. ૩૧૬
 મલકરતો નીખર કહેવાય, સંભોગ કરતો સુખમાં થાય;
 સૂર્ય ઉદય ઘર ઉપરિ રહ્યો, ભસે તો અગ્નિનો ભય કહ્યો. ૩૧૭
 ઘર પુઠે ક્ષાત્ર ભય લહી, ઘર મધ્યે અન્ય પ્રવેશજ કહી;
 જ્વાન અસ્થિ લેઈ ઘર માંહે, પેઠે ગૃહપતિ મૃત્યુ કહેવાહે. ૩૧૮
 જ્વાન શુકન જોવા વિધિ એહ, એક વર્ણ કુકર હોયે જેહ;
 ભક્ષ કરાવી સંતોષીયે, પછે કાર્ય તેહને પુછીએ. ૩૧૯
 જેહવો કુકર એટા કરે, તેહવા શુકન હીયામાં ધરે;
 જીમણે પગે પાસું પિણ કાંન, અથવા ભમુહિંઆમિ કરિ માન. ૩૨૦
 નાકે એટ જીભ ને કંઠ, હૃદય હડદુ કક્ષા પુઠિ;
 કેડ ઉદર પાસુ જાણીયે, જંઘા પુછ ગુંદા આણીયે ૩૨૧
 હાથ અને વલી પગનાં તલાં, એટલા અંગ ખણે તો ભલા;
 ઘાંણ કરી લોટી ઘર વલી, જીમણા હુંતિ ડાબો વલી. ૩૨૨
 દક્ષિણ પાસે બેસી સુવે, જીમણે પગ ઉપાડી જુવે.
 દક્ષિણ નમિ શબ્દ વલી કરે, રૂડે થાનક જઈ મુતરે; ૩૨૩
 પટ્ આસન પ્રસાદ પર્ચક, ઘલહરી અથવા બેસે પંક.
 પાણી બેહેઠે થાપીત કલશ, દુર્વાકુલ વલી સરસ; ૩૨૪

દ્વીર વૃક્ષ તોરણ વીજળે, મુંજ માટી અગ્નિ સાધીયે;
 ઠામ એતલે કરે લઘુશંક, મુઠકે લક્ષણ લેં નિશંક. ૩૨૫
 રાંધ્યો ધાનને આમીષ પુરૂષ, ફેલે કરી સંપૂરણ મુખ;
 એહવી કુકર ચેષ્ટા કરે, દીસે તો રિદ્ધિ ઘરમાં ભરે. ૩૨૬
 કુચેષ્ટા કુકરની કહું, અંથમાંહિ ઠહી જીમ લહું;
 નિદ્રા કરે બગાઈ ખાય, અંગલંગને નાશી જાય. ૩૨૭
 ડીલ કાનને ધુણે સીસ, દેહ નચાવી કરે વલી રીસ;
 ખાંસી વમિ ચિંત મન ધરઈ, અલક્ષ ખાય આકેદ કરઈ. ૩૨૮
 હડકી કરે લોટે માંહિ રાખ, ભસ્મ ઉડાડે વિશમ ભસે ભાખ;
 દાંતે પાહાણુ ગ્રહીને રોઈ, આંખ મીંચી સૂર સાહમું જોઈ. ૩૨૯
 કુચેષ્ટા એહવી કરે શ્વાન, શાંતિ પ્રપ્ત નિશ્ચય કરી યાન;
 દીપ્ત પ્રપ્તે લય ભજે ઘણું, એ મહિમા કુકરનો સુણું. ૩૩૦
 આસો અને કાર્તીકને માસ, શ્વાન શુકન અલપ ફલ ભાસ;
 કૂકરને કામ ઘણા દહે, સુધી પુરૂષ સદા ઇમ કહે. ૩૩૧
 ગામ માંહિ પુર બાહિર જોહ, શુકન લહ્યા કહ્યા મેં તેહ;
 શુભાશુભ શુકન જે લહિ, આતત અનાગત ભાવજ કહી. ૩૩૨
 શુકન જોઈને કરસ્યે કામ, હહની વાધે સઘલે મામ;
 દુષ્ટ પરાભવ ન કરે કદા, શુકન ભાવ જે જાણે સદા. ૩૩૩

॥ इति श्वानशकुनः ॥

॥ अथ प्रशस्तिः ॥

વાગડ દેશ વયરાગર નામ, રાજધાનીનું રૂડું ઠાંમ;
 જહાં પટ દર્શનના વિશ્રામ, દેશ મધ્ય ગિરપુર વલી ગામ. ૩૩૪
 ગઠ મઠ મંદિર સુચંગ, જૈન પ્રાસાદ જહાં ઉત્તંગ;
 રાજ કરે રાજ શુંણ નીલો, દાની માની લોગી ભલો. ૩૩૫

કવિતા ઓતા વકતા બાણ, શૂરવીર ધીર ગુણ ખાણ;
 સહુએમદી ગહિલ ભૂપાલ, પૃથ્વી પ્રજા તણો પ્રતિપાલ. ૩૩૬
 તસ સુત કુવર કર્મસિંહ જેહ, ચૌદ વિદ્યા ગુણ બાણે તેહ;
 કીસ્ત તેજ અને પરિવાર, શત શાખા વાધે વિસ્તાર. ૩૩૭
 તસ ઘર ગાંધી સંઘ પ્રધાન, ઉર ઉપગારી ન ધરે માંન;
 પુત્ર પૌત્ર કરે નિત ગેલ, મંગલિકની વાધી વેલ. ૩૩૮
 સંઘ રત્ન પુત્ર યોગીદાસ, શુકન શાસ્ત્રનો કરે અભ્યાસ;
 તેહને લાણવા કાજે કરી, પ્રાકૃત બંધ એ ચઉપધ ખરી. ૩૩૯
 શુકન દિપિકા ચઉપધ નામ, શુકનાણુંવ માંહિ એ ઠામ;
 અથવા વસંતરાજની સાખ, શુકનોદ્ધાર લાખીએ લાખ. ૩૪૦
 એતલા ગ્રંથ જોઇને કહી, અલ્પબુદ્ધિ કરી જે મેં લહી;
 જમકન જોડ્યો અક્ષર બંધ, વર્ણ માત્ર નવિ જાણ્યો સંબંધ. ૩૪૧
 સાચો કરજ્યો બાણ સુબાણ, પડિત આગલ અછુ અખાણ;
 શુકન સમુદ્ર ન લાભે પાર, ચંચ લરી કીધો ઉદ્ધાર. ૩૪૨
 યોમ રસ રતી ચંદ્ર વખાણ, (૧૬૬૦) સંવત્સર એ હીયડે આંણ;
 સરહ ઋતુ જે આસો માસ, શકા પૂર્ણ ચંદ્ર કલાવાસ. ૩૪૩
 વિબુધ સુખ્ય દક્ષ આણીયે, પડિત દેવવિજય વખાણીયે;
 તાસ સીસ કરજોડી કહે, શુકન સુણતાં સવિ સુખ લહે. ૩૪૪
 એ લણતાં સવિ લહુઈ ઋદ્ધિ, એ લણતાં પાંમી જે વૃદ્ધિ;
 જયવિજયને પરમાનંદ, લણતા ગુણતાં સદા આણંદ. ૩૪૫

॥ इति शुकनशास्त्र चोपाइ संपूर्ण. ॥

નક્ષત્ર સ્વાધ્યાય.

- વીર જિજ્ઞેસુર ચરણ નમેવિ, તારા પરિ બોલું સંજોવિ;
 અભિચિ તારા ત્રિણિ વખાણુ, ગોશીર્ષાકાર તે જાણુ. ૧
 શ્રવણ તારા ત્રિણિજ કહ્યા, કાહાર તણે આકારે રહ્યા;
 પંચ તારંગા શકુની રૂપ, રીખ ઘણીઠા એહ સ્વરૂપ. ૨
 શતભીષા તારા શત અવધાર, પુલ વિખરાજ્યું વિસ્તાર;
 પૂર્વભદ્રપદ દો તાર, અર્ધ વાવિનો છે આકાર. ૩
 તિમ ઉત્તરખલ્લયા ભેઈ, અર્ધ વાવી તારંગા બે હોઈ;
 રેવઠ તારા વર ખત્તીસ, નાવાકાર કહ્યા જગદીસ. ૪
 અશ્વિની અશ્વખંધ આકાર, તારા ત્રિણિ હોય વિચાર;
 ભરણી ભગ આકારે કહી, તારા ત્રિણિ તેહના મહી. ૫
 નાવીની કોથલી સમાન, છ તારા કૃતિકા પ્રધાન;
 રોહિણી છે સગડુદ્ધી કાર, તારા પંચ કહ્યા અતિસાર. ૬
 મૃગશીર મૃગ શીસા વલી જાણુ, તારા ત્રીણે કરી વખાણુ;
 રૂધીર ખીંદુસમ આર્દ્રા ભેય, તેહનો તારો એકજ હોય. ૭
 તુલાકાર તે તારા પંચ, નામ પુનર્વસુનોએ સંચ;
 ગુરૂ ત્રિણિ તારા તે કહી, સરવલા સંપુટ સમ લહી. ૮
 અશ્લેષા છ જીસી પડાગ, છહુ તારા જાણવા લાગ;
 મઘા મહુગઢનું આકાર, તારા સાત હીયે અવધાર. ૯
 પૂરવ ઉત્તર બે કુણી, અદ્ધ પલંકાકારે સુણી;
 દો દો તારા તેહનાં ભેય, વીર વચન એ નિશ્ચે હોય. ૧૦
 હસ્ત તારંગા પંચ વખાણુ, હાય તણે આકારે જાણુ;
 ચિત્રા કુલ તણા મુખ તુલ, તારો એક છે બહુ મૂલ. ૧૧
 સ્વાતિ એક તારો જિને કહ્યો, ખીલાને આકારે રહ્યો;
 તારા પંચ દ્વમણ આકાર, વિશાખાના તે અવધાર. ૧૨

અનુરાધા એકાવલી સમુ, તારા ચ્યાર જિન વચને નમું;
 ગેષ્ટા છે ગજ દંત સમાન, તારા ત્રિણિ જિન વચને માન; ૧૩
 મૂલ તારગા અછેઈગ્યાર, તે સવિ વિંછી ને આકાર;
 પૂર્વાષાઢા ગજગતિ સમું, તારા ચ્યાર હિયે સંકેમું. ૧૪
 ઉત્તરાષાઢા તારા ચ્યાર, બેઠા સિંહ તણે આકાર;
 /એકુ ઉલખી ગત્રિ પરિ લહી. પઠન ક્રિયા આરાધો સહી. ૧૫

इति

पंडित समयसु हर विरचित— चार प्रत्येक बुद्ध चौपड़.

अथ कछि कापरासिधान करकंडु प्रथम—

प्रत्येक बुद्ध

वृत्तांत.

प्रथम अं.ड.

हुंहा.

^१सिद्धार्थ ससि कुलतिलो, ^२महावीर लगवंत;

वर्त्तमान तीरथ धरणी, प्रणुमो श्री अरिहंत. १

^३तस ^४गणुधर ^५जौतम नमो, ^६लण्धि तण्हा लंडार;

कामधेनु सुरतडमणी, याइ नाम विचार. २

^७विष्णु पुस्तक धारणी, ^८समईं सरसुत भाय;

^९मुरणनै ^{१०}पंडित करै, ^{११}कालिदास कडिवाय. ३

^{१२}प्रणुमो गुइ माता पिता, ज्ञान दृष्टि दातार;

(१) + श्री सिद्धार्थ कुलतिलु. (२) + मुं, (३) + सु. (४) + मुं. (५) + लण्धि तण्हा. (६) + वार. (७) + धारिणी. (८) + सरसति. (९) + नम. (१०) + करै - * हे (११) + मु.

શ્રીકૃષ્ણ કુંજર કરે, ઓ મોટો ઉપજોગ. ૬

ગાફે કણિની મેળી થઈ, ને જીમ મંત્ર પ્રભાવ;

નિમ મહિમા મુજ ગુણગો, હું મનિમૂલ્ય સ્વભાવ. ૫

મુજને સુમતિ જગાઈઓ, ઉઠ ઉઠે ઉઠ;

ગુણ વરણુન ગુણવાતણા, હું તુજ પૂરસો પૂઠ. ૬

તિણુ મુજ ઉદ્યમ ઉપનો, પંખીને જીમ પાંખ;

એક લાભ વલિ કહે સુમતિ, દુધ ભર્યો વલિ આંખ. ૭

કરકંડૂ રાગ(૧) દુમુખ(૨), નમિને(૩) નિગ્ગધ(૪) સુદ્ધ;

મીણુ નામે ઉત્તમ હુવા, ચારે પ્રત્યેક યુદ્ધ. ૮

ચારિત્રીયા ચારે ચતુર, મોટા સાધુ મહંત;

ચિહ્ન ખડે કંઠોં ચરિત હું, જીમ પામું ભવચંત. ૯

(૧) + કરકં. (૨) + મોટક - * કાર - + ડિ. (૩) + કણિની. * થી. (૪) + ગ્રહકં. (૫) + છી. (૬) + સ. (૭) + નધ. (૮) + સુમતિકં. જગવ્યઉ. * મુજને સુમતે જગવ્યો. (૯) + ઊઠિં ઊઠિરે ઊઠિ. (૧૦) + વરણુવિગર્યાં - વરણુવ ગિર્યા. (૧૧) + પુરિસપુઠિ (૧૨) * નિણ. (૧૩) + - કાપનઉ કાપવ્યો. (૧૪) + નધ. (૧૫) + કહર્ધ. (૧૬) + ભર્યોઉ. (૧૭) * નિમણ. (૧૮) + દુમક. (૧૯) + વલિ (૨૦) + મીણુનામન + આ. - + ર - + ચ્યા - * મહોટા. (૨૧) + હાં.) + કહું. - + રિ.

ચાર ખંડ એ ચઉપધ, ચહુ ખંડે પરિસિદ્ધ;

પ્રથમ ખંડ કરકંડૂનો સાંભલો મને વિશુદ્ધ. ૧૦

હાલ ૧ લી.

ચઉપધ.

રાગ ગઉડા.

જંબુનામૈ એહુજ દીપ, દોચંદા દોસૂર કહીવ,

ભરતખેતર તિહાં કહીયે લલો, શત્રુન્ય તીરથ ગુણનિલો; ૧

ત્રેસઠ શલાકા પુરૂષ રતન જહા ઉત્પત્તિ જન ધર્મ જતન;

સાદા પંચવીસ આચજ દેશ, સાધવી સાધુ ઘણ ઉપદેશ

દેસ કુલિંગનામૈ પ્રસિદ્ધ, ચ પાનગરી રિદ્ધ સમૃદ્ધ,

રાજ કરે દધિવાહનરાય. રામચંદ્ર સમ ન્યાય કહાય. ૭

- (૧) * ચિહ્ન ખંડે કહું ચોપધ (૨) + ચિહ્ન - + ૨.
 (૩) + નઉ. (૪) + સાંભલિળ્યો 'મન મુદ્ધ * સાંભળે મન.
 (૫) + જંબુનામૈ એહિજદીપ, * જંબુનામે. (૬) + સૂરિજ
 દીપધ * સૂરજ દીપ. (૭) + ખેત્ર (૮) + કહિયધ સલહ *
 કહિયે. (૯) + જિહાંસે મુંજ. (૧૦) + નિલહ. - + ઠિ. - +
 નથી. (૧૧) + ઉત્પત્તિ. (૧૨) + આરિજ દેસ (૧૩) + સાધુ
 સાધવી. (૧૪) * દીયે - + કહિં. (૧૫) + નામધ પરસિદ્ધ, *
 નામે. (૧૬) * નયરી. (૧૭) + રિદ્ધિ સમૃદ્ધિ. (૧૮) + કરધ (૧૯)
 + ચંદ. (૨૦) + નામ.

દેજ પ્રતાપ અધિક તેહનો, વચન ન લોગે કે તેહનો;

વયરી રાજ માને આણુ, દધિવાહન શું કરે વખાણુ. ૪

ચેડાને જે પુત્રી સાત, તેહતાણી મુનંજયો ઇકવાત;

વીઝે વખાણી સાતે સતી, નામે પાપ રહે નહિ રતી. ૫

ચેડોરાજ આવક શુદ્ધ, એક તીર નામે તે શુદ્ધ;

પુત્રી પરણાવાની સૂંસ, પાણુ કન્યાને વરની હૂંસ. ૬

આપ આપણા મનડય હૂંઈ, પુત્રી પરણાવી જૂ વ્યુઈ;

રાયઉદાઇ પરભાવતી, શતાનીકેને મિરગાવતી. ૭

આણિકનૃપ પરણી ચેલણા, તેપરપંચતણી ખેલના; ૧૫

જેષ્ટા નંદવંધન નૃપધરે, લીલા લાડ કરે બહુપરે. ૮

ચંડપ્રધોતન પરણી શિવા, સુન્યેષ્ટાલ્યઈ વૃત પાલવા; ૧૯

(૧) + તે હઉ * જેહનો. (૨) + લોપ(ધ.) કે જેહનકિ.
(૩) + માનઇ. (૪) + નું ઘણું વખાણુ * ના ઘણાં. (૫) +
ચેડાનઇ ઘરિ * ચેડાની જે. (૬) + સુણિજ્યો * સુણુજો. (૭)
+ નામઇ પાપ નરહઇ ઇ કરતી, (૮) + ચેડકે - + સુ. (૯) +
નાખઇ (૧૦) + પરિણાવાનકિસકિસ * પરણાવ્યાનો સૂંસ. (૧૧)
+ પણિ કન્યા નઈવરનીહકિસ. (૧૨) + આપણી મા નઇ રૂચિ,
૧૩) + ઉદામન. (૧૪) + નઇ. (૧૫) + ણા. (૧૬) + જ્યેષ્ટા
(૧૭) + ઘરઇ. (૧૮) + કરઇ બહુ પરઇ. (૧૯) + લિ.

^૧
દધિવાહન ઘર પદમાવતી, સાક્ષાત જાણે મીતાસતી. ૯

^૨ ^૩ ^૪ ^૫
રૂપેન્દ્રણી રતીસમાન, કલ્પવેલ જીમ આપે દાન;

^૬ ^૭
રાગને પણ વલ્લભ ઘણું, નામ જેહનું પ્રભાતે ભણું. ૧૦

^૮ ^૯ ^{૧૦}
રૂપવંત ને પાલે સીલ, એહ અધિકાર લહીયે લીલ;

^{૧૧} ^{૧૨}
એક સાંખને દુધે ભર્યો, ઘેબર ઉપર બુરો ધર્યો. ૧૧

^{૧૩} ^{૧૪}
એક ત્રિંધને વલી પાખર્યો, ખાપઅને સંજમ આદર્યો;

^{૧૫} ^{૧૬} ^{૧૭} ^{૧૮}
ઘની વિનયધર્મ આદરે, જ્ઞાનવંતને કિરીયા કરે. ૧૨

માનીતી નહ એટલે જણુઈ, બુદ્ધિવંત નહ વિદ્યા ભણુઈ;

કંઠ લલઉ નહ ગુણુઈ સિદ્ધાંત, ધ્યાન કરઈ નહ રહઈ એકાંત. ૧૩

^{૧૯} ^{૨૦}
દમ્યુઅન્ન સુપાત્રે દાન, ભણ્યો ગણ્યો હોઈ કરૈન માન;

^{૨૧} ^{૨૨}
તપસ્વી ન કરૈ ક્રોધ લગાર, ઈમ ઈહ સીલરૂપ અધિકાર. ૧૪

(૧) + રિ. (૨) + રૂપઈ. (૩) + રંભ. (૪) + કલ્પવેલિ.
(૫) + આપઈ. (૬) + નહ ખિણુ. (૭) + પરભાતે. (૮) + નહ
પાલઈ. (૯) + એ. (૧૦) + લહીઈ. (૧૧) + સાંખ નહ દુધે
ભર્યઈ. (૧૨) + ઘેવર ઉપરિ બુરઈ ધર્યઈ. (૧૩) + સીદ્ધઅન્ત
પાખર્યઈ. (૧૪) + અનઈ સંજમ આદર્યઈ (૧૫) + ઘનવંત (૧૬)
+ આદરઈ. (૧૭) નહ (૧૮) + કરઈ (૧૯) + પાત્રઈ. (૨૦)
+ ભણઈ ગણું નહ ત કરઈ. (૨૧) + કરઈ (૨૨) + એમઈ.
* એમ રૂપ શીયલ.

રાજસાણી સુખ ભોગવે, રાજકાજ મહિતા જોગવે;

ગઉડીરાગે પહડી ઢાલ, સમયમુંદર કહે વચન રચાલ; ૧.૫

હુડા.

એકાદન દોડુલો ઉપનો, ગર્ભતાંણે પરલાવ;

દિનદિન થાયે દૂખલી, રાણી તિન પ્રસ્તાવ. ૧

દધિવાહન પૂઠે પ્રિયા, કહિ કુણ કારણ એહ;

તું કિમદીસે દૂખલી, સુન પ્રીતમ બ્રસનેહ. ૨

હું પહરું વેસ તાંહરો, તું છત્રધારે શીષ;

ગજચઢિ વનમાંહે ભમું, મુજમન એહ જગીચ. ૩

કહે રાજ ચિંતા મ કર, કરચું એહ-પ્રકાર;

સોહગણ સારી તિકા, જોહનો વશ ભરતાર. ૪

(૧) + ભોગવઇ. (૨) + મુકતા જોગવઇ. (૩) + રાગમં પહિલી. (૪) + કહઇ. (૫) + ઇક. (૬) + ડોહલ બિપતું. (૭) + તણુઇ. - + વિ. - + ઇ (૮) + નેણુ - + વિ. (૯) + પ્રજી. (૧૦) + કા દીસઇ. (૧૧) + સુણિ. - + સુ. (૧૨) દિ. (૧૩) રા (૧૪) ધારમસીસ. - નિ. (૧૫) કહઇઃ રિ (૧૬) કરચું * કરચું. (૧૭) ગિ. (૧૮) જોહનમવાસિ * જોહને

હાલ.

રાગ—મારૂણી.

રાણી વેસ કરી રાજનો, ગજગદે હર્ષ અચારણ;^૧

રાજ છત્રધરે રાણીને. પૂઠે બહુ પરિવારણ.^૨

૧

કોઈ રાખઉરે, કોઈ સૂરસુભટને ભાખઉરે;

કોઈ દાય ઉપાય મુજ દાખઉરે, મને હાથી અપહરિ બર્ષ;

દયાલ કોઈ રાખઉરે.

પદમાવતી રાણી ઇમ વિલવઈ, ખીણ ખીણ વિલખી થાઈ;

દયાલ કોઈ રાખઉરે. આંકણી ૨

નવી વાત દેખી ઇણ નગરી, લોકને અચરજ થાઈણ;

વન ઉદ્યાન વિનોદ કરાવી, દોહલો પુરે રાઈ.^૩ કોઁ ૩

બૂઠો મેહુ પ્રથમ વનમાંહે પ્રગટયો ભૂમ સુગંધણ;^૪

ખીજ વન સમરંતા દોહયો, દૂર ગયો ગજ અંધણ.^૫ કોઁ ૪

વડ સાખા વલગી રહ્યો રાજ, રાણી ગર્ભ ગજસાથણ;^૬

(૧) નઉ (૨) અદિ હરપ (૩) ધરણ રાણી નાં (૪) પૂઠઈ - નાં
- નાં - નાં અચરિજ. (૫) ડોહલઈ, પૂરઈ. (૬) બુઠઈ. (૭)
પ્રગટઈ ભૂમિ. (૮) વંડ, (૯) સંગરતઉદિલઈ. (૧૦) દરિગયઈ
(૧૧) વલિગીરલઈ. (૧૨) સાથી.

હાહાકાર હુઓ નગરીમૈ, હાથો કેહને હાથળ. કો. ૫

હંડાકાર ગયો અટવીમૈ, દીઠો એક તણાવળ;

ખાણી પીણ લણી ગજ પંઠો, રાણી લણી પ્રસ્તાવળ. કો. ૬

હલુયે હલુયે ગજથી ઉતરી, ચલી એકદીસ લેઈળ;

ઓહવાઘથી ખીહતી અમલા, કર્મને દૂખણ દેઈળ; કો. ૭.

હાહાદેવ કરં કિમ હું હિવ, કુણકીયા મૈ પાપળ;

કોણ વિપતઅવસ્થા પાડી, રાણી કરે વિલાપળ કો. ૮

ખીણુરાવે ખીણુનેવે ચહુદિસ, ખિણુ ચીંતારે રાઈળ;

કુણકુણ રાજલીલા ભોગવતી, એહ અવસ્થા આજળ કો. ૯

કિંહા અપાનગરીનાં મંદીર, કિંહા હીડાલા ખાટળ;

કિંહા પ્રીતમપૌઠણ સુખસિન્યા, કિંહા નવરંગી ઘાટળ; કો. ૧૦

કિંહા તે ભોજનભગતિ સું સાન્યા, કિંહા કુટુંબપરિવારળ;

(૧) હુઉ વનમાંહે. (૨) કેહનમ્ હાથિ. (૩) ગયઉ અટવી માંહે. (૪) દીઠઉ. (૫) પુઠંડે. (૬) લણઉ. (૭) + હલુયમ્ હલુયમ્. (૮) + ઉતરમ્. (૯) + ચલી. (૧૦) + નમ્. (૧૧) + મમ્. (૧૨) + કુણ વિપતિ (૧૩) + ખીણુ રાવમ્ ખીણુ નેવમ્ ચુહદિસિ. - + રમ્. (૧૪) + કઉણ. (૧૫) + પઠિણ. (૧૬) + મજન. (૧૭) + ખા. (૧૮) + સખમ્.

હંકાર પડી હું^૧ અટવી, અખલાકૌણ આધારજી; કો. ૧૧

વલી વૈરાગ્યહી તે રાણી, રોયાં ન લાલે રાજજી;

ચૌરાસીલાખ જીવ ખમાવી, સાઈ^૨ આતમ કાજજી; કો. ૧૨

દુખમાંહી જે ધર્મસંભારે, તેહને કોઈ ન તોલઇજી;

મારૂંરાગે ઢાલ એહ બીજી, સમયસુંદર ઇમ બોલેજી; કો. ૧૩

ઢાલ ૩

રાગ-વયરાહી

જહ્નિમનિ આસ્યા ઘણી એહની ઢાલ;

હિવ રાણી પદમાવતી, જીવરાસિ ખમાવે;

અણાણું જગતે મલું, ઇણિવેલા આવે; ૧ તે મુજ મિચ્છામિદુક્કડ

અરિહંતની સાખ, જૈ^{૧૦} મૈ જીવ વિરાધીયા;

ચઉરાસીલાખ; તે મુજ મિચ્છામિદુક્કડ; ૨

સાતલાખ પૃથ્વીતાણા, સાતે અપકાય;

સાતલાખ તેઉકાયના, સાતે વલી વાઉ; ૩ તેં

(૧) + કૃણુ. (૨) + લાભઈ. (૩) + ચઉરાસી. - + ફે.

(૪) + ધરમ સંભારઈ. (૫) + તેહનઇકોનહી. (૬) +

મારૂંચી રાગ ઇ ઢાલ એ. (૭) + બોલઇ જી. (૮) + વઇ. (૯)

+ જગિ. - + સુ - + આવઇ - + ખિ (૧૦) + જેમઇ - + ધ.

દસ પ્રત્યેકવનરૂપતી, ચૌદ સાધારણ; ૧
 ગિતિ ચઉરિંદ્રી જીવના, એ એ લાખ વિચાર; ૨ તે
 દેવતા તિર્યચ નારકી, ચાર ચાર પ્રકાર; ૩
 ચૌદલાખ મનુષ્યના, એક લાખ ચઉરગ્રામી; ૪ ૫ તે
 ઇણ્ણલવ પરલવ સેવીયા, બે પાપઅઘાર; ૬
 ત્રિવિધિ ત્રિવિધકરી પરિહર, દુર્ગતિદાનાર; ૭ તે
 હિંસા કીધી જીવની, જોડ્યા મૃષાવાદ; ૮
 દોષ અદત્તાદાનના, મૈથુન ઉનમાદ; ૯ તે
 પારથક મેલ્યો કારમો, કીધો ક્રોધ વિશેષ; ૧૦
 માનમાયાલોભ મૈ કીયા, વલી રાગનૈ દ્વેષ; ૧૧ ૧૨ તે
 કલહકરી જીવ દુહુવ્યા, દીધા કુડાકલંક; ૧૩
 નિંદાકીધી પારકી, રતિઅરતિ નિસંક; ૧૪ તે
 ચાડીઆધી ચૌંતરે, કીધાથાપણમોસ; ૧૫

(૧) + ચઉદહ (૨) + બિબિ, (૩) + તિરજ્જ. (૪) + ચા
 આરિ પ્રકાસિ. (૫) + ચઉદ. (૬) + એ - + વિ (૭) + દુર્ગ
 (૮) + મિરખા. (૯) + મેલ્યઉકારિમઉ (૧૦) + કીધઉ. (૧
 + મર્ધ. (૧૨) + નધ. (૧૩) + ચઉતરધ. (૧૪) + કી
 આપણિ મોસઉ.

કુશુર કુદેવ કુધર્મનો, લલો આણ્યો ભરોસ; ૧૦ તે૦

ખાટીકિના ભવ મેં કીયા, જીવના વધ ધાન;

ચીડીમાર ભાવ ચિડકલો, માર્યો દિનરાત; ૧૧ તે૦

માછીગર ભવિ માછલા, અલ્યા જલવાસ;

ધીવર ભીલ કુલિલવે, મૃગ માર્યા પાસ; ૧૨ તે૦

કાજીમુલ્લાને ભવે, પઢીયાં મંત્ર કઠોર;

જીવ અનેક જખડુકીયા, કીધા પાપ અધોર; ૧૩ તે૦

કોટવાલ ભવ જે કીયા, આકરા કરદંડ;

ખ દીવાન મરાવીયા, ફેરડો છડીદંડ; ૧૪ તે૦

પરમાધામીને ભવે, દીધા નારકી હુખખ;

છંદન ભેદન વેદના, તાડના અતિ તિકખ; ૧૫ તે૦

કુભારના ભવ જે કીયા, નીલા ઇંટ પચાયા;

તેલીભવ તિલ પીલિયા, પાપેપિંડ ભરાયા; ૧૬ તે૦

(૧) + ધર્મનું (૨) + ભલઉ આણ્યઉ ભર ઉસો. (૩) + ખાટીકીનું ભવિમર્ષ. - + ચ. - + તિ - + પા (૪) + કો. (૫) + માડવ. (૬) + નહલિવિ. (૭) + જલમ. (૮) + નર્ષ ભવિ કાય (૯) + અકરોડરડંડ. (૧૦) + વાણુ (૧૦) + હમ્મીનર્ષ નવિ (૧૧) + નર્ષ ભવિ. - + વિ. (૧૨) + પાપિ પેટ ભરાવા.

હાલીન^૧ હલ ગેડીયાં, ફાડયા પૃથ્વીપેટ;
 સૂડનિદાન^૨ કીયાધણા, રીધી બલ્લ અપેટ; ૧૭ તે
 માલીનેલવ રાપીયા, નાનાવિધવૃક્ષ;
 મૂલ પત્ર ફલ ફૂલના, લાગા પાપ લક્ષ; ૧૮ તે
 અધોવાઘ^૩ આગમી, ભરીયા અધિકાભાર;
 ઠંઠ પીઠ કીમ પડયા, દયા ન રહી લગાર; ૧૯ તે
 છીપાને^૪ ભવ છેતર્યા, કીધા રંગણુપાસ;
 અગ્નિઆરંભ^૫ કીધાધણા, ધાતુસ્વાદ અભ્યાસ; ૨૦ તે
 સૂરપણે^૬ રણુ બુજતાં, માર્યામાનસવૃંદ;
 મદિરામાંસ માખણુ^૭ લખ્યા, આધામૂલને^૮ કંદ; ૨૧ તે
 ખાણુ ખાણુવી ઘાતની, પાણી ઉલિચ્યાં;
 આરંભકીધા^૯ અતિધણા, પોતે^{૧૦} પાપ જે સંન્યા ૨૨ તે
 ઇંગાલકર્મ^{૧૧} કીયાવલી, વનમૈ^{૧૨} દવદીધા;

(૧) + હાલીનઈ ભવિ હલખડ્યા. (૨) + ફાડયઉ પૃથિવી.
 - + ણુ. (૩) + નઘ ભવિ (૪) + અધોવાઘ. (૫) + ભર્યા
 (૬) પોઠી ઉંટ. (૭) + છીપાનઈભવિ વેકર્યા. (૮) + રાગણિ
 (૯) + અગ્નિ. (૧૦) + કીયા. (૧૧) + પણઈ. (૧૨) + લખણુ.
 (૧૩) + નઈ - + ણિ. (૧૪) + પોતઈ. (૧૫) + તે સંન્યા
 (૧૬) + અંગાર. (૧૭) + વનમઈ.

સૂંસકીધી^૧ વીતરાગની^૨ કૂડકોસજી^૩ પીધા; ૨૩ તે૦

ખિલ્લીલવ^૪ ઉંદર લીધા, ગિલોઇ હત્યારી;

મૂઢગમાર તણે લવે, મૈં^૫ જી લીખ મારી; ૨૪ તે૦

વલી ભાડલુંબને લવે, એકેન્દ્રીજીવ;

જીવાર ચણા ગહું^૬ સેકીયા, પાડંતા રીવ; ૨૫ તે૦

ખેંડલુ પીસને ગારના, આરંભ અનેક;

રાંધને ઇંધને આગના, કીયા પાપ સટેક; ૨૬ તે૦

વિકૃથાચાર કીધી વલી, મેચ્યા પાંચપ્રમાદ;

ઇષ્ટવિયોગ પમાડીયા, રોદન વિખવાદ; ૨૭ તે૦

સાધુ^{૧૦} અને શ્રાવકતણા, વૃતલેઈ ભાંચ્યા;

મૂલ અને ઉત્તરતણા, મુજ દુષણ લાંચ્યા; ૨૮ તે૦

સાપ વિછુ સીંહ ચીતરા, સિકરાને સમલી;

હિંસક જીવતણે લવે, હિંસાકીધી સવલી; ૨૯ તે૦

સૂવાવડી દુષણ ઘણા, વલી ગર્મ^{૧૪} ગલાયા;

(૧) + યા - + ના (૨) + તે (૩) + ભવિ. (૪) + મા.

(૫) + મઈ. (૬) + જવારી ચિણા ગેહું (૭) + બહુકરતા રીવ.

- + ખાં - + જી - + રિ - + જી + ગિ. (૮) + અનેક - + રિ. - +

પં. (૯) + કીયા ધણા (૧૦) + અનધ - + ગા. (૧૧) + અનધ.

- + ગા. (૧૨) + સીંહવિંછી (૧૩) + સકરાનધ. (૧૪) + ગરભ.

જીવાણી કોલ્યા ધણા, ગીલગત બંતયા; ૪૦ તે
 ભવ અનંત ભમતાં થકા, કીયાકુંડુંગ અંગંધ;
 ત્રિવિધત્રિવિધકરી પરિહરું, તિણચું પ્રતિગંધ; ૪૧ તે
 ભવઅનંત ભમતાંથકા, કીયા દોડસંગંધ;
 ત્રિવિધ ત્રિવિધ કરી વોસરું, તિણચું પતિગંધ; ૪૨ તે
 ભવઅનંત ભમતા થકા, કીયા પરિગ્રહસંગંધ;
 ત્રિવિધ ત્રિવિધ કરી પરિહરું, તિનચું પ્રતિગંધ; ૪૩ તે
 ધણિપરિ ધણુભવે પરભવે, કીધા પાપ એકત્ર;
 ત્રિવિધ ત્રિવિધ કરી વોસરું, કરું જન્મ પવિત્ર; ૪૪ તે
 રાય વયરાડી જે મુણે, એહુ ત્રીજી ઢાલ;
 સમયચુંદર કહે, પાપથી છૂટે તતકાલ; ૪૫ તે

દુહા.

વલી રાણી પદમાવતી, સરણા કીધાચ્યાર;
 સાગારી આણસણકીયો, જાણપણાનો સાર;

(૧) + રતન. - + ધા. (૨) + વોસરું. (૩) + પરિગ્રહ.
 + - વિ. (૪) + જન્મ - + ધ. (૫) + મુણુ, (૬) + એ. (૭) +
 ધ, (૮) + છૂટે તે. (૯) + કીધા સરણાં (૧૦) + કીઉ. (૧૧) + નું.

ગાથા.

જડ મે હુજ્જ પમાઓ, ઇમસ્સ દેહસ્સ ઇમાણ વેલાણ;
આહાર યુવાહિ દેહં, સવ્વં તિવિઠેણ વોસરિયં, ૧

કુહા.

તિહાંથી આગલગાલતા દીઠો તાપસ એક;
મનમૈ ધીરજ ઉપનો અલગ ટલ્યો ઉદ્દેગ; ૧
તાપસ પૂછે કૌણુ તું, સઘત્તો કહ્યો પ્રબંધ;
તાપસને પણ મૂલગો ચેડા સો સંબંધ; ૨
ઘઈ તાપસ આસાસના, મકરે દુખ લગાર;
એ સ સાર અસાર છે, દુઃખતણો ભંડાર. ૩
રાણીને ભેરે કરી, ખવરાયા ફલકુલ;
સંપ્રેરણ સાથે અલ્યો, તાપસ સહજ અમૂલ ૪

(૧) यदि मम भवति प्रमादः, एतस्य देहस्य अस्मिन् समये
आहारोपाधि देहं, सर्वं त्रिविधेन व्युत्पद्यम् ॥ १ ॥

(૨) + આગળ. (૩) + દીઠિ. (૪) + મહિ - + તુ. (૫)
+ અલગઉટલ્યઉ ઉદ્દેક. (૬) + પુજ્ઞકવણુ. (૭) + સગલઉ કલ્પઉ.
(૮) + નધપિણિ. (૯) + ગઉ (૧૦) + સ્યુ (૧૧) કરિસિ. (૧૨)
+ જઈ. (૧૩) + તણુઉ. (૧૪) + નઈ. આગ્રક. (૧૫) + આ.
(૧૬) + સાથઈ અલ્યઉ. - + સિ

આગલ જઈ ઉભોરઘો, આવી ગામની ચીમ;
 હલખેડી ધરતી હિરે, મુજ ચાંપનનો નેમ; ૫
 સુનપુત્રી એ દત્તપુર,-- નામે નયર નજીક;
 દંતચંદ્રરાજ લલો, તું જાગે નિરખીક ૬
 ધમકહીને પાછોવલ્યો, તાપસ પરકિપગાર;
 રાણીપણુ પદમાવતી, પહુતી નગર મોજર; ૭

ઢાળ ૪ ચતુર્થી.

રાગ કેદાર ગદિડી

કાચીકલી કનીર વેહાં, સૂવટઉ રલ્લઉ લોલાય, મેરે ઢોલણા. એઢાલ.

હવે રાણી નગરી ગમરે હાં, પૂછતી ધર્મશાલ કર્મવિટંબના. ૧૦ ૧૧

વિધિસુ વાંઢી સાધવી રે હાં, જૈઢી અળલાખાલ; કં ૧ ૧૨

હે હે કર્મ વિપાક કિમહિ ન છુટણા;

રોવા લાગી અતી ઘણું રે હાં, નયને નીર પ્રવાહ કં ૧૩

કુણ કુણ કપ્પમૈ લોગચ્યા રે હાં, દુઃખભરી મનમાંહિ કં ૧૪ ૧૫

(૧)+ ઉલઉ રલ્લઉ. (૨)+ હવઈ. (૩)+ ચાંપણુનઉનીમ. (૪)+ છા
 (૫) + દંત (૬) + નામધનગર (૭) + ભલઉ. (૮) + નઈ પાછઉ
 વલ્લઉ. -- + જિ (૯) + પુહતી -- + રિ. (૧૦) + હિવ. (૧૧) +
 પ્રજંતી ધર્મશાલ. (૧૨) + અઝી (૧૩) + મઈ (૧૪) + ભરી બહુ.

સાધ્વીધર્મ^૧ સુનાવીયો રે હાં, એહ સંસાર અસાર; કં ૦
 ધર્મસામગ્રી^૨ દોહલી રે હાં, કૃદુળ અનંતીવાર; કં ૦ ૪
 વૈરાગે મન વાલોયો રે હાં, લીધો સંજમભાર; કં ૦
 દીક્ષાથો ડરતીથકી રે હાં, ન કહિયો ગર્ભવિચાર કં ૦ ૪
 ઇમ અનુકમે ત્રત પાલતાં રે હાં, વધીયો મોટો પેટ; કં ૦
 કોટપાટ ગર્ભ પેટનો રે હાં, ન રહે જાનો નેટ; કં ૦ ૫
 કહે ગુરૂની ખેડી રહે રે હાં, હમ કરશું નિસ્વાહ; કં ૦
 લોક દ્રોક પ્રીછે નહીં રે હાં, જનશાસનનો—ડાહ; કં ૦ ૬
 જોટો જાલો આધવીરે હાં, જાનો મૂકયો મસાણ; કં ૦
 રતનકંબલસું વીટીયોરે હાં, વલિ મુદ્રડી સહિ નામ; કં ૦ ૭
 તઉપિણુ બાલ મુઝો નહીં રે હા, ઐ ઐ પુન્ય પ્રમાણ; કં ૦
 ચંડાલ દેખી અમકીયો રે હાં, સ્ત્રીને દીધો આન; કં ૦ ૮

(૧) + સાધવી ધરમમુણાવી ઉરે હા - + + (૨) + ધરમ -
 નહિ. (૩) + વયરાગઈ (૪) + ઉ. (૫) + લીધઉ સયમ, (૬) +
 ખીહતી. (૭) + કહ્યઉ ગરલ - + મિત (૮) વાંચઉ મોટઉ. (૯)
 + કોટપાટ (૧૦) પેટનઉ (૧૧) + રહઈ જાનઉ. (૧૨) + કહઈ.
 ગુરૂણી ખેડી (૧૩) + અમ્હેકરિયાં. (૧૪) + પ્રીજઈ. (૧૫) +
 ઉડાહ (૧૬) + ખેટઉ જાલઉ. (૧૭) + જાનઉ મુકયઉ. (૧૮) +
 સ્યું. (૧૯) વીટીઉ (૨૦) મુદ્રા. (૨૧) + નાણ. (૨૨) + મુઅઉ.
 (૨૩) + અમકીઉ. (૨૪) - + જો નઈ દીધઉ આણિ

અવકાશિક નામ આપીયો રે હાં, દીન દીન વાધે તેહ; કં
 અંડાલનીસું સાધવી રે હાં, માંડયો અધીક સનેહ કં ૬
 ગુરની પૂછે સાધવી રે હાં, ગર્ભ ન દીસે દેહ; કં
 મૈ જાયો મુઓ થકો રે હાં, બાહિર પરઠયો તેણ; કં ૧૦
 બાલકસું બાલક રમૈ રે હાં, માંગ્યો ઘઈ મુજ દંડ; કં
 ખાજ ખણાવે હાથસું રે હાં, નામ પડયો કરકંડ; કં ૧૧
 સાધવી અંતર તપૈ ઘણું રે હાં, બાલકશું બહુ પ્રેમ; કં
 બેટાપણુ માયને મલે રે હાં, મોહવધ્યો બિહું એમ; કં ૧૨
 મીઠા મેવા સાધવી રે હાં, ખાજ લાડુ ખુર્મ; કં
 વહોરીનૈ દેવે બાલને રે હાં, હા હા મોહનીકર્મ; કં ૧૩
 કરકંડૂ મોટો થયો રે હાં, રખવાલઈ સમશાન; કં
 કર્મ રોલવે જીવને રે હાં, કોઈ ન ચાલે વાન; કં ૧૪

(૧) + ઉ. (૨) + વાધઈ (૩) + માંડયઉ. (૪) + શી પૂછઈ.
 (૫) + ગરભ ન દીસઈ. (૬) + મઘ જાયઈ મૂકિયકુ. (૭) + પરઠયઉ
 - + સ્યું. (૮) + રમઈ. (૯) + માગઈ ઘઉ. (૧૦) + ખણાવઈ. - +
 સ્યું (૧૧) + પડયઉ (૧૨) + સાધવી (૧૩) + તપઈ. (૧૪) + સ્યું
 (૧૫) + બેટ૩ પલિમા નઈ દણુ. (૧૬) + વધ્યઈ બહુ. (૧૭) + વિહરી
 નઈ ઘઈ બાલક નઈ (૧૮) + મોટઈ થયઈ (૧૯) + રવાવઈ જીવનઈ.
 (૨૦) + ચાલઈ,

^૧ ઓ ચૌથીઠાલ મૈ મૈ કરી રે હાં, રાગ કીદારા માંહિ; કં

સમયસુંદર ^૩ કહે કર્મની રે હાં, ^૪ મૈ ગતિ કહી નબલ; કં ૧૫

કુહા.

^૫ કારણકિણે મસાણુમૈ; આએદો આણુગાર;

વંસગલમાંહે રહીયો, દીઠા દંડકસાર; ૧

એક જતી લાઠીતણા, બાણે ગુણને દોષ;

ખીજસાધુ લણી કહે, સહજે, રાગ ન રોસ; ૨

^{૧૨} ઇકે ગંઠી લાઠી લલી, ^{૧૩} વેઠ ^{૧૪} ફુગંઠી થાય;

લાલ તીગંઠી સંપજે, ચઉગંઠી મરણાય; ૩

^{૧૬} પંચગંઠી પથ લય હરે. ^{૧૭} ષટગંઠી લયજોઈ;

સતગંઠી નિરોગતા, અઠગંઠી રિધપોઈ; ૪

નવગંઠી લાઠીસુજસ, દસગંઠી ઘઘસિદ્ધિ;

^{૧૮} આરાંશુલ વધતી ગ્રહી, ઇણિ લાઠી નૃપરિધિ; ૫

(૧) + ચઉથી દાસ મઈ ઓ કહી. (૨) + કીદારઈ ગાય. (૩) + કહઈ (૪) + મઈ - + કહીય (૫) + કિણહિ મસાણુમઈ. (૬) + આયા. (૭) + રજકિ. (૮) + દીઠકિ દંડઈક. (૯) + બાણુનઈ ગુણુનઈ દોસ. (૧૦) + કહઈ. (૧૧) + સહજઈ. (૧૨) + એક ગાંઠી. (૧૩) + વેઠિ (૧૪) + થાઈ. (૧૫) + સંપજઈ (૧૬) + પથિ (૧૭) + હરઈ. (૧૮) + રિધિ હોઈ. (૧૯) + ચાર આંશુલ વ

ઢાલ પ પાંચમી.

રાગ-સારંગ મદહાર.

નણુદલની.

^૧કરકંડૂ પાસે હુંતો, તિહાં પ્રાક્ષણુ ^૨પણુ એકહો; પ્રાક્ષણુ.

સાધુ વચન ^૩ઝેહું--સુણયા, લાગી ઓપ પ્રત્યેકહો; પ્રા. ૧

દંડ ન ઘડિં ^૪તુજને માહરો, કહે ^૫કરકંડૂ ખાલહો; પ્રા.

ચાલી જસ્યા આપાંચુંતરે, હું ધરતીરખવાલ હો; પ્રા. ૨ દં૦

ચાર અંગુલ ધરતી ખિણી, પ્રાક્ષણુ લીધો ^૬દંડ હો; પ્રા.

કરકંડૂ જાટીલીયો, જગડોલગો ^૭પરચંડોહો; પ્રા. ૩ દં૦

નગરગયા યે જગડતા, ચકિવટીયે કીયે ^૮ન્યાય હો; પ્રા.

રે ખાલક પ્રાક્ષણુલાણી, લાડીઘઘ ^૯પુન્યધાર્મ હો; પ્રા. ૪ દં૦

^{૧૦}કરકંડૂ કહે મૈ નવિ દેઉં, ^{૧૧}રાજપાંમિ અભિરામહો પ્રા.

પંચહસી કહે ^{૧૨}એહને, ^{૧૩}તું દેજે ઇક ગામહો; પ્રા. ૫ દં૦

(૧) + પાસઈ કુતલિ. - + પિ. (૨) + ખિહુ. (૩) + અકિખ. (૪) + તુજનઈ (૫) + કહેઈ. (૬) + આપે ચકિતરઈ. - + ખ (૭) લીધઈ. (૮) + લાયઈ. (૯) + જગડલિ લાગઈ પ્રચંડ. (૧૦) + ઝેઈ (૧૧) + એકીઓ - + ચ. (૧૨) + કહેઈ કરકંડૂ હું ઘડિ નહી. (૧૩) + પામિસિ. (૧૪) + કહેઈ એ હનઈ. (૧૫) + એક દેજ્યો એહ નઈ ગામ.

^૧જગડોલાગો ઇણિપરે, દંડલીયો કરકંડૂહો; આ.

કોપકીયો ^૩પ્રાદ્યશ્રમિલિ, મારિ કરાં સત ખંડહો; આ. ૬ દં

કરકંડૂ માતાપિતા, નાસિગયા તતકાલહો; આ.

^૪નગર કંચનપુર ગોયરે, સૂતા સરવર પાલહો; આ ૭ દં

^૬લાલભણી એહુ પાંચમી, રાગસારંગ મલ્હારહો; આ.

^૭સમયસુંદર કહે હિવકડૂં, પુણ્યતણા ફલસારહો; આ. ૮ દં

હાલ ૬ ઠી.

રાગ-ખંભામતી.

રાગ મુયો અપુત્રીયોરે, ^૯તિનઅવસર તિનગામરે;

અશ્વ એક અધિવાસીયો ^{૧૦}રે, નગર ભમૈ ^{૧૧}ઠામોઠામરે. ૧

રાજપામીયો, ^{૧૨}કરકંડૂ ^{૧૩}કંચણપુરતણોરે, ^{૧૪}ફલ્યો વચન ^{૧૫}સાધુનો તતકાલ;

તેહવચન સુહામણોરે, એ એ પુન્ય પ્રમાણુરે ૨ રા.

નગરી પુરૂષ નહિં ^{૧૭}તિસોરે, લાખમિલ્યો લોક આયરે.

(૧) + જગડકે લાગઉ ઇણિ પરમ. (૨) + લીકે. (૩) + ડાઉ. (૪) + નયર કંચનપુર ગોયરમ. (૫) + સરોવર પાલિ. (૬) + કહિએ. (૭) + કહમ. (૮) + પુત્રીયઉ. (૯) + તિણિઅવસરિ તિણિ ગામઉરે. (૧૦) + ઉ. (૧૧) + ભમમ ઠામ ઠામો (૧૨) + પામીઉરે. (૧૩) + તણઉ. (૧૪) + ફલ્યઉ (૧૫) + સાધુનઉ. (૧૬) + મણઉ. (૧૭) + તિસઉ. (૧૮) + મિલી લોગાધરે. - + મ. - + કામ.

પુન્યવિના નવી પામાંગેરે, મોટીપદવી કાયરે, ૩ રા.
 નગરનાડિર હય આવાંગેરે, સૂતો નિહાં કુમારે.
 ત્રીનપ્રદક્ષણ દેઈ કરીરે, હીંચ્યો હપ આપારે, ૪ રા.
 ઉઠ્યો કુંવર ઉતાવલારે. ઊંઘળગાઈ ખાતરે;
 પુન્ય ધકેલો તડકડે રે, જાણે દારિદ્ર જતરે; ૫ રા.
 અધીકારી નર આવીયારે, ન્ય ન્ય શબ્દ કરંતરે;
 કરનેડી ઉભા રહ્યારે, આમર છત્ર ધરંતરે. ૬ રા.
 રાજા અશ્વ ઉપર ચઢ્યારે, આલ્યો નગર મઝારેરે;
 હયગય રથ પાયક તણેરે, પૂઠે અંત ન પારેરે. ૭ રા.
 નગરી માંહે પૈસતારે, બ્રાહ્મણ આડા આયારે;
 એ અંડાલરાજા હુઓરે, પ્રણમો નહીં હમ પાચારે. ૮ રા.
 રાજા દંડ લમાડીયોરે, અગ્નિ જિઉ બલવા લાગીરે;

(૧) + આવી ઉરે. (૨) + મુતઉ જેથી કુમારેરે (૩) + ત્રિણિ પ્રદક્ષણ દેઈ કરીરે (૪) + હીંચ્યો હપ આપારે. (૫) + ઉઠિઉ. (૬) + ઉતાવલઉ. (૭) + ખાતઉ. (૮) + પુણ્યમ ધકેલ્યઉ તડકડઈ. (૯) + દારિદ્રજતઉરે. (૧૦) + કરતા. (૧૧) + ધરંતા. (૧૨) + ઉપરિ ચડ્યઉ (૧૩) + આશ્વઉ. (૧૪) + તણઉરે. (૧૫) પુકઈ. (૧૬) પઈસતાં (૧૭) પ્રણમું. (૧૮) અલ્લે (૧૯) ઉ. (૨૦) અગ્નિનિશ્ચ અલિવા લાગઉરે

^૧ ડરતા વિપ્ર આવી નમ્યારે, ^૨ ચલ્યો નહીં કોઈતાગરે. ^૩ ૯ રા.

વાડ ધાન વાસી જિંકેરે, હરિકેસી ચંડાલોરે;

કરકંડૂ પ્રાક્ષણ કીયારે, તે સગલા તતકાલરે. ૧૦ રા.

સગલ નગર સિણુગારીયોરે, આનંદ અંગ ન માયરે; ^૪

ગોખ ઉપર ચડી ગોરડીરે, ઇણિ ગલિ રાજ આવધરે. ૧૧ રા.

ઘરઘર ગૂડી ઉછલેરે, તોરણ બાંધ્યા બારોરે; ^૫

હાટ પટંગર છાઇયારે, ભીડ ઘણી દરબારોરે. ૧૨ રા.

પૂરણ કલસ લેઈ પદ્મિનીરે, સુહુવ સાહુમી આવધરે;

ગોરી ગાવે સોહલોરે, મોતીયાલ વધાવધરે. ૧૩ રા.

નવરંગ નેજા ફરહરેરે, ઢાલ દમામા બાજધરે; ^૬

મદનલેરિ બાજે ^{૧૦} ભલી રે, નાદે અંગર ગાજધરે. ^{૧૧} ૧૪ રા.

રાજ મંદિર આવીયો રે, ^{૧૨} બેઠો તળત તુરતોરે; ^{૧૩}

પરજા પાલે આપણી રે, ન્યાય તપાસ કરતો રે; ^{૧૪} ૧૫ રા.

રાજા કરકંડૂ ^{૧૬} હિવે રે, આણુદાન વરતાવ રે; ^{૧૭}

- (૧) બીકતા. (૨) ચાલ્યો. (૩) કોઈ ત્રાગરે - ક. (૪) ઉ. (૫) માવધ. (૬) ગઉખી ઉપર - રિ. (૭) ઉછલધરે. (૮) ગાવધ સોહલ (૯) હરધ. (૧૦) વાજધ. (૧૧) નાદધ. (૧૨) રાય. (૧૩) આવીરે. (૧૪) બાજધ. (૧૫) પાલધ. (૧૬) હિવધરે, (૧૭) નગર વરતાવધરે,

મનવંછીત ફલ પામીયા રે, પુન્યતણે^૧ પસાવ રે; ૧૬ રા.

ભલોરાગ ખંભાયતી રે, સોહલાનીઢાલ એ છડી રે;

સમયસુંદર^૩ કહે શ્રવિકો રે, સાંભલતાં અતિમીઠી રે; ૧૭ રા.

કુહા.

હિવતે પ્રાદ્યાણુ આવીયો, સુણુરાજનને રાજ;

ગામ એક માંગ્યા ભલો, જેહુથી સીજે કાજ; ૧

કરકંડૂરાજ કહે, વાગ્ય કાછ નીકલંક;

મન માન્યો કિજમાંગતું, ગામ એક નિઃસંક; ૨

અંપા નગરી હું વસૂં, દધિવાહન જિહાં રાય;

તિહાં ઘઈ ગામ સુખીરહું, કુણુકરે આવોજાવ;

ઢાલ ૭ મી.

રાગ-સિંધુઉ.

ચીતોડી રાજરો—એ ઢાલ.

કાગલ લિખ દીધોરે, વિપ્રચાલીયો સીધોરે,

વલી લીધો સત્તૂનો સાથે સંખલોરે;

-
- (૧) તણુપ પરભાવઢરે (૨) ભલઉ, — ઈ. (૩) કહેઢ. (૪) ઉ.
 (૫) 'સુણિ રાજન નં'. (૬) માગઢ ભલઉ (૭) જિહુથી સીજઢ
 વંછિત કાજ. (૮) કહેઢ. (૯) માન્યઢ વિપ્ર માગિતુ. (૧૦)
 નિઃસંક. (૧૧) કરઢ, (૧૨) લિખિદિધઉ. (૧૩) આશ્વઉસીધઉ.
 (૧૪) લીધઉ સાથિ સાતુનઉ સંખલઉ

ચંપાપુરિ પહુતોરે, નિહાં પોતો રહિતોરે,
 મનમાંહિ ગહિગહતો વાંછિતમુજ દ્વયોરે; ૧
ચંચાપુરિરાજરે, દંધીવાહુન તાજરે,
 એકઆમ બ્રાહ્મણુને દેજો તું અતિભલોરે;
 ઇણિ ગામનીકામેરે, રાય ખીજો પામેરે,
 એહકામ વિનકિધે થાસેસહી કલહિરે; આંકણી; ૨
 કાગલ દેખાડયોરે, નૃપત્રિવલી આડયોરે,
 વલી બ્રાહ્મણુને તાડ્યો રાજ કોપીયોરે;
 ચંડાલનો બેટોરે, ઇહિરાજથી મેટોરે,
 મતિકંચનપુરિલેટો કિણુ એહ ભેટીયોરે; ૩
 વલિતો દૂત મુકયોરે, દંધિવાહુન ચુકયોરે,
 ઘણું કુખ્યો બલિ બોલકહાયા આકરારે;

- (૧) પહુતઉ. (૨) પોતધ રહતોરે. (૩) ગહગહતઉ.
 (૪) દ્વયઉ, (૫) ઇંક ગામ બ્રાહ્મણુ નંદ દેજ્યો. (૬)
 ભલઉ. (૭) કામનં. (૮) દુજઉપામનં. (૯) ઇણકામવિણુ કોષનં.
 આચ્યનં સહી કલઉ. (૧૦) દેખાડયઉરે. (૧૧) ત્રિસૂલઉ. આડયઉરે.
 (૧૨) ત્રાડયઉ બ્રાહ્મણુનં રાજકોપિઉ (૧૩) નઉ બેટઉરે. (૧૪)
 એ રાજથી મેટઉરે. (૧૫) મત ભેટઉ કં ચણુપુર કિણુ આપીયઉરે.
 (૧૬) વલતઉ. (૧૭) મુકયઉ. (૧૮) ચુકયઉ. (૧૯) કુખઉવલિ.

કરકંડૂરાળ રે, સુણિકરત દિવાળ રે;
 તતકાલ વળયા વાળચઢતર રે; ૪
 કટકીકરી ધાયો રે, ચંપાપુરિ આયોરે,
 તપતેજસવાયો પુરવીટી રહ્યો રે;
 ગઢરોહો મંડયો રે, આલિમાન ન છંડયો રે,
 નિજબોલ ન ખંડયો રે નૃપ સાહ્યો અડયો રે; ૫
 રણુભૂમિકા ઝૂઝે રે, નાલગોલા ઉડેરે,
 ગડગંતાગય ગૂંજે સેષ જી સલસલે રે;
 સરણાધ બાજેરે, સિંધૂડો સાજે રે,
 સૂરવીર વીરાજે ગડઉ ચાઉ છલે રે; ૬
 પહિર્યા જનશાલારે, ઉમટ્યા મેહ કાલા રે,
 સિરટોપ તે ઝાલ ઝમઝમ ઝમકતા રે;
 ભાલા અણીયાલા રે, ઉછાલે પાલા રે,
 એક સુલટ મૂછાલા ચાલે ચમકતા રે; ૭

(૧) ધાયઉરે. (૨) આયઉરે. (૩) સવાયઉ. (૪) રહ્યઉરે. (૫)
 રાહઉ માંડયઉ. (૬) છાંડયઉરે. (૭) ખંડયઉ. (૮) સાલઉ અડયઉરે. (૯)
 સુખરે. - લિ (૧૦) ઉછલ. (૧૧) ગડગંતાગયગૂંજસેષસલસલધ. (૧૨) વા-
 જાધ. (૧૩) સિંધુજસાજધ. (૧૪) વિરાજધ ઉચા ઉછલધ (૧૫) જમ જમ
 જમકતા. (૧૬) ઉછાલધ. (૧૭) ચાલધ.

ખાજે રણતુરા રે, ખેડૂ દલપૂરા રે,
 એક એકથી સરા સુભટ સોહે સાથમે રે;
 જમકીજીભલખકથ રે, જાણે વીજલી ચમકે રે,
 નરવાર ઉઘાડી જખકે સોહે હાથમે રે; ૮
 વહિ તીર વિચાલે રે, પિણુ આવતા ટાલે રે;
 વયર વાલે તે પાછો પિણુ સાંસે નહીં રે;
 વિજનેજમકરકે રે વિઢવાને લરકે રે,
 પગ એક ન સરકે પાછા તે સહી રે; ૯
 મૂંછે વલઘાલે રે, આગળથી ચાલે રે,
 ટ્રોજ આવતી પાલે એ કો વારકી રે;
 ઇક પગ ન છોડે રે, નૃપ હોડાહોડે રે,
 અણીયે અણીયે જોડે ટ્રોજનુ મારકી રે; ૧૦

(૧) વાજક (૨) ખેડૂ (૩) સાથમક. (૪) જિમ વીજલી ચ-
 મકથ. - રિ (૫) જખકથ હાથમક. (૬) વહક. - લક. (૭) પણિ.
 (૮) ટાલક (૯) વયર વાલકરે તે પણિ પજક સાંસક નહીર.
 (૧૦) કરક. (૧૧) વિઢવાનક ખરક. (૧૨) એકએક નકસરક
 પાછા તે સહી રે. - લક. (૨૩) આગલિથી ચાલક. (૧૪) ક્રોજ
 આવતી પાલક એક. (૧૫) એક. (૧૬) છોડક. (૧૭) હોડક.
 (૧૮) જોડક ક્રોજ.

^૧છોડે અસ્તિબાળ રે, ^૨ઝેહૂ રાજ ગાજરે,
^૩નરહો ગજ બાળી ^૪ઝામ્યા કીમ કીયા રે;
^૫ઠાકર વે ^૬ચુકારે રે, વાય વિરૂદ્ધ સંભારે રે,
^૭આજ જય તનુ મ્હારેઈ ^૮ભુજે પામીયે રે; ૬૬
^૯ભાજન સૌંસ લીધા રે, ગંગોદક પીધા રે,
^{૧૦}લલા લોજન કીધા તાજ ^{૧૧}સૂરમા રે;
^{૧૨}રાણીરા જયારે, આમડો સામહાયા રે,
^{૧૩}ઘણા અમલ ખવાયા ચાડી ^{૧૪}સૂરમા રે; ૬૭
^{૧૫}ઇંક કાયર કપેરે, ચિંહુદિસ દલ ચંપેરે,
^{૧૬}મુખ હાહા જંપે કિણુ દિસ ભાગસ્યાં રે;
^{૧૭}સૂરવીર તલૂકે રે, હોંસે રણુલૂકે રે
^{૧૮}મુખકૂકે આવો આજ લટાપટ લાગિસ્યાં રે; ૬૮

(૧) છોડઈ આતસ. (૨) રહઈ. (૩) વાળ. (૪) બાપુ કારઈ.
 (૫) રઈ. (૬) યઈ. (૭) ભાજણુ મુસ કીધા. (૮) કુતખી ચુરિ. (૯)
 ખવરાવ્યા ચડિ સૂરિ. (૧૦) ઝેક. (૧૧) કંપઈ. (૧૨) મુખજંપઈ.
 લાલા હિવટિણુ દિસિ ભાગિસ્યાં. (૧૩) ટુકઈ. (૧૪) હઉસેરણુટુકઈ.
 (૧૫) મુખિ કૂકઈ આવઈ આજ.

સંગ્રામ મંડાણો^૧ રે નહિં કો તિહાં સ્થાણો^૨ રે,
 રાયરાણો^૩ સમજવે બેહુ^૪ રાયને રે;
 હુંતી વાત થોડીરે થઈ કલેશની ડોડી રે,
 ન સકે કોઈ છોડી બે સમજાયને રે; ૧૪
 સિંધુડે^૫ રાગેરે સુણિ સૂરિમા જાગેઈ રે,
 અતીમીઠી પણ લાગે ઢાલ એ સાતમી રે,
 સમયસુંદર લાખેરે હિવ વિડતારાખે^૬ રે;
 પદમાવતી^૮ પાછે કુણમતિ સમીરે. ૧૫

ઢાલ ૮

રાગ સિંધુઆસાઉરી.

ચેતન ચેન ફરીરે, એહની જાતિ.

૧૦ બુદ્ધ સુણ્યો પદમાવતી રે ગુરૂણીને^{૧૧} પૂછ વિચાર

આવીતિહાં ઉતાવલીરે હા મતિહોઈ સંહારો રે ૧ ધ.

(૧) હુયઉ, (૨) તિસ્મઉ સ્થાણઉ. (૩) રાણઉ સમજવઈ એઈ રાય નઈ. (૪) નઈ. (૫) સિંધુડય રાગઈ. (૬) લાખઈ. (૭) વિઢતા રાખઈ. (૮) પાખઈ (૯) સિંધુડઉ (૧૦) બુદ્ધ સુણ્યઉ. (૧૧) કહઈ - 'ત.'

ધન પદમાવતી લાંબી^૧ વૈરવિરોધીરે
 લાલ થયો^૨ ઘણો દધિવાહન પ્રતિજોડ્યો^૩ રે આંધણી. ૨ ધ.
 પ્રથમ ગઈ પદમાવતીરે કરકંડું^૪ ને પાસ;
 કહિ કિમ ઝૂઝે^૫ બાપચું^૬ રે રાજા રહિયો^૭ વિમાસોરે. ૩ ધ
 તે કિમ રાજા પૂછીયોરે સાધવી કહ્યો સરૂપ;
 તઉ^૮ પાછા પગ ન ઘાંઘરે અતિ અભિમાની ભૂપોરે. ૪ ધ.
 આલીને ચંપા ગઈ રે પહુતી નિજ આવાસ
 દાસી દીકી સામિની આવી મિલી સવપાસો રે ૫ ધ.
 પ્રણમીને રોઈ ઘણું રે એહ અવસ્થા દેષિ
 દધિવાહીન પણ આવીયો રે દીઠા સાધવી વેષો રે ૬ ધ.
 રાજા પાય પ્રણમી કરી રે પૂછે ગર્ભની વાત
 એહ તુઝ અંગજ જેહસું રે જુદા કરે દિનરાતો રે ૭ ધ.
 રાજા અતિહર્ષત^{૧૦} હુવોરે મિલવા સામ્હો જાઈ
 કરકંડૂ પણ બાયના રે પ્રણમૈ લકિતસુ પાયો રે ૮ ધ.

(૧) લાંબ્યઉવયર. (૨) થયઉ ઘણા. (૩) નઈપાસિ (૪) ઝઇ.
 - સ્યું. (૫) રહઉ. - સો. - યકે. - લઉ. - સ્વ. (૬) તઉપિણુ
 પાછઉ - દીઈ. (૭) નઈ. (૮) નૃપ. - સિ. - ધ. (૯) સવિ.
 - નઈ. - શિ - યકે. - હકે - છીગરલ - કરઉ. (૧૦) હરપિતથયઉ.
 - લઉ - ય - શિ - નઈ. - મઈલગતિ.

પમસારોકરિ આણીયો રે પ્રગટયો આનંદપૂર;
 ઘરઘરે રંગ વધામયો રે અંપાનગર સનૂરો રે: ૯ ધ૦
 કંચણપુર અંપાતણા રે દેસ તણે એ રાજ
 દધિવાહુન દીક્ષા ગ્રહી રે સાર્યા આતમકાન્તે રે ૧૦ ધ૦
 કરકંડુ પરણી ઘણી રે પ્રમદા તિણપ્રસ્તાવે
 રાજલીલા સુખ ભોગવે રે પુણ્યતણે પ્રભાવે રે ૧૧ ધ૦
 સિંધુને આસ્યા મિત્રીરે પુણ્યતણા ફલ એક
 આઠમી દાલ રસાલ છે રે સમયસુંદર કહે એહો રે ૧૨ ધ૦

દૂધા.

હિવ કરકંડુરાયને ગોકલસું બહુ પ્રેમ
 એકદિન આલ્યો દેખત્રા કહિત્રા લાગ્યો એમ ૧
 સુન ગોકલ એક વાછડો વરણમુખે દસુ સુદ્ધ
 એહુની માના એહુને પિવરાવે તું દુધ ૨

(૧) રઉ (૨) યઉ (૩) ટયઉ-રિ-ગ્યા-ગી. (૪) સૂતનગ એકે. (૫) ખ્યા. (૬) સાધ્યા-વિ-વજ-નણા. (૭) પરમાદોરે (૮) સિદ્ધુડધ-છજ-હર્જ-નજ-સ્યુ-લ્યકે-ખિ (૯) લાગકે. (૧૦) મુગી-ડકે. (૧૧) સપેદસ-નકે-નધ (૧૨) ધવરાવકે દુધ.

વલિ જળ એડ મોટા હુવે તપ ગીચ પળ ગયે
 દોહીને દુધ પાવજે જમ એડ મોટો ચાઈ ૩
 ઇમ કહી નૃપ પાછોવલ્યો ગોકલ કીચો તેમ
 વૃષભ જીવાન થયો સખલ રાખ્યો ન રહે કેમ ૪
 તીષા સીંગ સુકુંડલા ઊંચો કુંભી યુલ
 ગલકંગલ જાડો સખલ જાને જોઈ એ ઊલ ૫
 મારું પુમે મહાપતો નિખલ વૃષભને નિત
 ઉચો કુંભ ઉલાલતો ત્રાડુકે મયમત ૬
 ઇકદિન વલી નૃપ આવીયો સુંદર મારો સંડ
 રાજાને અચરજ થયો એ એ બલ પરચંડ ૭

ઢાલ ૯

રાજ તોડી ધન્યાશ્રી.

મુનીસર ભલઉ એકોઈ.

વલિ કરકંડુ આવીયોજી ગોકલ દેખણ હેત
 પૂછ્યો રાજ ગોકલીજી વલી બલદતે કેતરે. ૧

(૧) મોટાઉહુવન-પુ-ઈ-નઈ-જો - ટકે-છકે-વસ્યકે. (૨) ગોકલિદ્રીધકે (૪) થયઉ-ખયકે-હઈ-ચકે-મ. (૫) જાડુ (૬) ગાડુન જોયાકુંડ. (૭) રમકે - સમ - તઉ - નન-ચકેપુછ તકે - કન
 (૮) દેખાયકે. - તઉ. - નઈ. - રિ. - થયકે. - ચકે - તિ. (૯) છીકે. (૧૦) બલવતબલ. - ચિ. - વઈ. - ચકે - વ્રમ - જી - ૧૨.

જીવડા એ સંગાર અપાર કરકંડૂ ઇમ ચિત્તવેજી
 સાચો જીનધર્મ સારરે આંકણી રે જી.
 તિને અવસર પુઠો થયોજી મહિયકે નામ કહાય .
 જરા કરી થયો જાજરોજી ઉકનકો નહિ આયરે ડ'જી.
 ગલ્યો પલ્યો નાથ હલ્યોજી મૂકી પેઠો વાટ
 સંડે પડું ઘટ્ટી જતોજી પડ્યા કરે અરસાટરે ૪ જી.
 કર જોડી કહે ગોકલીજી એહિજ બલદતિ કોઈ
 નૃપ ચિતે મુઠાપણેજી એહ અવસ્થા હોઈરે ૫ જી.
 આગ ચોર ભય જલ વાણાજી ગરથ તે અનરથ મૂલ
 વાર ન લાગે વિનસતાજી ધર્મ ખરો અનુકૂલરે ૬ જી.
 તરૂ પાંખી મેલો જીસોજી કુટુંબ નિસો કહિવાય
 જાગે તે ગાંત જાનહજી સાચો ધર્મ સખાઈરે ૭ જી.
 માતપિતા ખાંધવ સુતાજી અતેહર નિજ હુમ

સ્વારથ વિન વિહરે સાહુજી વિહરે નહિ જીનધર્મરે ૮ જી.

-
- (૧) જીવકેથયકે. - યકે. - રકે. - ૯૫ (૨) અમહકેથાટ. (૩)
 સમયકેપાયકે ઘટ્ટીજાતકે (૪) પડ્યકે કહ અરસાટ. - હઈ - તઈ
 - જીઈ. - ચોરના - ગઈ - જી - રકે. - લકે - સકે. - સકે.
 (૫) જાગય. - યકેધરમ

કાલમણી જલણીંદુએ. ૭ જીમ પાકો તરૂ પાનં
 અથિર એકુ તિમ આડખોળ યિર નિશ્ચિત ધર્મધ્યાનરં ૯ જી.
 જરાં કરી અતિ જાજરીં ૭ કાચો માટી ભંડ
 કાયા રોગ સમાકુલીં ૭ જીનધર્મ એક અખંડરે ૧૦ જી.
 જીવન જીએ જોરમે ૭ જાણિ નદિનો વેગ
 રાખ્યો ન રહે કેહનો ૭ ધર્મ રહે દહે એકરે. ૧૧ જી.
 ઇમ સહુકો જગ કારમો ૭ કો નહિ રાખનહાર
 સાચો એક સંસારમે ૭ જીનધર્મ એક આધારરે. ૧૨ જી.
 તેડને ધન્યાસિરીં ૭ નવંમી હાલ એ રાગ
 સમયસુંદર કહે સાંભલો ૭ જીમ ઉપજો વધરાગરે. ૧૩ જી.

હાલ ૧૦

ગગ ધન્યાસરી.

અંદનગરી દીપતીં-એહની.

ઇમ વૃષભથી પ્રતિષ્ઠાં ૭ વલિ કૃધો મસ્તક લોચ
 રાજરિદ્ધિ તૃણગિમ પરહરી અતિ ભલો આ લોચ ૧

૭૧. - ૭૨. - ૭૩. - ૭૪. - ૭૫. (૧) વ્યવહારમય. -
 નહિ. (૨) રાખ્યકેતરકાંડનહિ (૩) ઉપજાઈ ન હાથવિવેગરે (૪)
 રિમકે (૫) સાચકે એક સંસારમય. - નહિ (૬) રસાલ. - હાઈ.
 - ૩૩ - જાઈ (૭) અગ્રિયકે (૮) કીયકે - કિ. રિ. (૯) ભલકે

અતિ લલઉએ આ લોચ, મુનિવર વંદીયેરે

કરકંડુ સાધુ સુસુદ્ધ પહિલો પ્રત્યેક બુદ્ધ મું આંકણી

તતકાલ ઓઘો મહુપતી દેવતા દીધો વેસ

વચરાગે સંયમ આદ્યો^૨ ઘઘ ભવકજન નમં ઉપદેશ ઘ. ૨ મું

કરકંડુના કેતા કર્હુ એક જીલ ગુણ વખાણ

એકઠા ચારે ગ્રાહસ્પતિ એહખંડ ચઉથે જાન એ ખં. ૩ મું

ગમ્ધવડા ખરતર ગુરૂવડા જીનચંદ જુગ પરિધાન

જીનસિંહ સૂર સુજસ ઘણું જસદીયો અકખરમાન જ. ૪ મું

આગરે શ્રાવક દીપતા શ્રીમાલી નમં ઓસવાલ

શ્રીવિમલનાથ પરસાદથી અતિસુખી ચતુર ચઉસાલ. અ. ૫ મું

સંવત સોલેચોસઠે વલિ માસ કાશુન સાર

એ પ્રથમખંડ પુરો થયો સિદ્ધિયોગ ને બુદ્ધવાર સિ. ૬ મુ.

- (૧) યઘ. - લઉ. - ઘઉ. - મુહ. - ઘઉ. (૨) આદ્યઉ. (૩) ખરમનઉ. - ઘ. (૪) એ ખંડ ચઉ થઘ જાણિ (૫) જુગહપ્રધાન - રિ. (૬) જુઉ. (૭) જસુદીઘ. - રઘ. પ્ર (૮) લઘચઉસઘ. - જુ (૯) પુરઉથપઉ - જો - નમ. - જિં

એ પ્રથમ ગ્રિષ્મ શ્રીપૂજ્યના ગાળિ સ્વસ્ત્યંદ મૂર્તિંદ

તે સતગુરુ સુપનાડિલે મુન સમ મુખ આનંદ મુન ૭ મુ

એ ઢાલ મે દમમી બણી ધન્યાસિરી એ રાગ

બણી સમયમુંદર ઇમ બણે શ્રીસંઘ મુન્ય મુનાગ શ્રી. ૮ મું

॥ સર્વગાથા ૧૮૭ શ્લોક ૨૨૫ ॥

મતી શ્રી પ્રથમખંડ કરકંડુરાજનો સંપાદન ૧

ફૂલ.

આહમીલિપિ પ્રણમે વત્રી અક્ષર રૂપ વિચાર

ભગવતિ સૂત્રધ ધુરભણી શ્રીસોહમ ગણધાર

હમુક નામ રાગ ભલો બીજો પ્રત્યેકબુદ્ધ

તસુ બીજો ખંડ ગોલચુ મીઠો મિશ્રી કુધ ૨

સાવધાન થઈ સાંભલો મૂકો ક્યપય વાત

સાચ તણી કિરકીત સહુ કોયિવે નિવાત ૩

(૧) સુગુરુનંદસુપસાડિલં. (૨) એ બણી ઢાલ દમમીબણી. - ભૂમ. - સો. - મું. (૩) વિસાલ. - મું (૪) ધુરધ - ગુ. - ભલકિ. - . - જકિ. - સિમું - લકિ. કકિ. - મધ. - દો.

ઢાલ ૧

રાગ વેલાઉલ.

નનકઉ ખ્યારઉ મનકઉ ખ્યારઉ, એહુની ઢાલ.

જગંમુકોપ મેરૂ દશિણુ દિસિ ભરતખતર અતિસારરી માઈ

ગમ્મ ગમ્મ કરે જય નામં હરિકુલ પંકજ બાણુરી માઈ

શુણુ મણિમાલા નયણુ વિસાલા શુશુમાત્રા પટરાણીરી માઈ ૨ રા૦

હાન્ત્રીચ જુમ પદ્મ વિરાગે તમ તીડાં દેશ પચાલરી માઈ

નગર કંપલા બાણુ નગીનો રિદ્ધ સમૃદ્ધ રસાલરી માઈ ૩ રા૦

ફેહરા વિન કિડાં દહ ન દીસે લોકને મળલ અસાનરી માઈ

દીવાવિણુ નહિં સ્નેહ તણો કય હાટ વિના માનરી માઈ ૪ રા૦

મર્પ વિના નહિં કો દો જીમો અસિવિણુ નહિ દહ મૂઠિરી માઈ

માહોમાહે ન દ્યઇ કો કેહને ધનુષવિના નિજ પુઠિરી માઈ ૫ રા૦

અંધ નહી નારી વેણી વિણુ સારી વિણુ નહિ મારરી માઈ

તક વિના નહિ વાદ નગરમા પુત્ર વિના નહિં નારીરી માઈ. ૬ રા૦

દાન વિના કો વ્યસન ન દીસે ધર્મ વિના નહિં લોભરી માઈ

ન્યાયનિપુણુ રાગ ધરમીજન સુંદર નગર સ સોભરી માઈ ૭ રા૦

(૧) ક્ષેત્ર. - રમ્. - મર્. - સર્. (૨) સક્લ લોકનં -
 બુ. - બકે. - દિ - નહિ - મહિ - કોઈ - સધ.

રાજ વેલાવલિ પહુલી દાલે જે જે અર્થ વિચારી માઈ
સમયસુંદર કહે સમહલેલયો કલિલયો રાજા મનરરીમાઈ ૮ રા

દાસ બીજી.

રાજ ગઈડી.

સમયંદેકે બાગ ચાપો મોરી રહ્યોરી એ રાજ.

- એક દિવસ જયરાય કહે દત્તાત્રીરી
કહે અધકાઈ કાઈ મોથી અવરતણીરી ૧
ચિત્રસભા અતિચંગ રાગ તાકિરહેરી
અધિકારી જોલાયે રાગ હુકમ કરેરી ૨
તુરત જોલાયા એક ધરતી રાગ ખણીરી
વેગ મ લાવો વાર રાગ ચુપ ઘણીરી ૩

ચક્રુક્તં

* રાયણં વ્રયણાણં, દેવાણં મનસાણં,
સેટાણં ગમ્યાણં, પામરાણં મુજાણં ॥

(૧) ઉક્ત - પહિલી દાલઈ. (૨) બિગ્નિ અસ્થ. - દઈ. (૩) સમયંદેકે બાગ ચાપડે મઠિરિ રહ્યા કેડી. એહની દાલ. (૪) પલ-
ણઈ. - હિ. (૫) રાગજન નહીંતાહમ્ - ઇં (૬) કરઈ - વડે. (૭) અઠિપ. + ચાલુ પ્રતિ પાહાંતરવાળીનું પદ. - મઈ.

ખજુતાં પાંચમે દીહ દીઠો મુકટ ભલોરી	
સર્વ રતનમય સાર તેજ પ્રતાપ નિર્લોરી	૪
દિહ વધાઈ દીધ રાજ જય હુરખ્યોરી	
નૃપ આયો તિણ કામે નિજ નયનહી નિરખ્યોરી	૫
વાલ્યો વાજત્ર તુર ખાહિર મુકટ લીયોરી	
દીધો અતિ ભલાદાન જીન તે પ્રકટ કીયોરી	૬
થોડે દિન તતકાલ ચિત્રસભા નીપનીરી	
અનુપમ અચરિજ ભૂત ઇંદ્રસભા દીપતીરી	૭
શુભ મહૂરત શુભ યોગ તાસુ પ્રતીઠ કરીરી	
ઉચ્છવ કીધ અનેક કીરતિ જગ પસરીરી	૮
તે ચિત્રસભા મગ્ગર સિંહાસન ઉપરેરી	
ખેઠો શ્રીજયરાજ મસ્તક મુકટ ધરેરી	૯
જયરાજ મુખિચંદ પ્રતિબિંબો મુકટો રી	
લોક મિલ્યા લખકોડા નામ હુમુહ પ્રકટોરી	૧૦

(૧) દીહ ઉ મુગટ ભલ હરી — ભડે (૨) દ્રહિડી. (૩) અતિ હુરખ્યઉ — યઉ — મિ. (૪) નયણુઈ નિરખ્યઉ. — યા. — જિં. — ગ — યઉ. — ધડે. (૫) બહુ. — જુ — ગ — યઉ. — જી — રખ. (૬) બહઠઉ. — ય (૭) માયજ — ગ. — રખ. (૮) ખ્યઉ. (૯) મુગટપરી (૧૦) પ્રગટયઉ. — હમ. — રખ. — મિ.

ગહડી રાગ રસાલ ખાંડ હાલ કહીરો

સમયસુંદર કહે એમ યુગનાં અકુસલ નહીંરો ૧૨.

હાલ ૩ ૭૮.

કામળગારારે લોક ગંડની હાલ.

હુમ્મક નામ રાગધરેરે શુભમાલા પટરાણી

અનુક્રમે સાત બેટા જણ્યારે સાતે મદન મુગ્ધાણેરે આકાળી. ૧

કામિની તૃપ્તિન પામે કેમ, ૨૯ લીધી મૂકે નહીંરે

યગયગ નવ નવા પ્રેમરે કામની તૃપ્તિ ન પામેરે ૨

જનમથી માયા મેલવેરે સીધા ધરનો સૂત્ર

હુલડીએ રમતી કહે રે એ મુગ્ધ પતિ એ પુત્ર રે ૩ કાં.

દેહ સમારે દીન પ્રતેરે સોળે જ્ઞાન વિજ્ઞાન

અણુખ અદેખાઈ કરેરે ગાયે ગીત ને ગાનરે ૪ કાં.

આરાધે કુલદેવનારે વિનતિ કરે વારોવાર

ગોરી ગણ ગોરી રમેરે લલટે હોઈ ભરતારે ૫ કાં.

— જાઈ — કષ. — ગિ. (૧) કેલવી. — નુ. — કેલઈ. (૨)
સમારઈ. — તઈ. — ખઈ. — રઈ. (૩) ગાય ધ. — નઈ. — ધઈ.
— કરધવારવાર. (૪) ગહીરમઈ. (૫) હોઈજઈ

વરણી પિણુ રહે પૂછતીરે વસીકરણ એકંત
 કિમ હું પ્રિયકો વસિકરું રે પુરું મનની ખાંત રે ૬ કાં.
 સુખ પામ્યો ભરતારનોરે તઉ પિણુ વાંછે નારિ
 પુત્રપણે કહે કામણીરે કાંઈ સિરજ કરતાર રે ૭ કા.
 પુત્ર પ્રણાવું પ્રેમસું રે વહુ દેખું ઇકવાર
 ગોદ ખેલાવું પોતરોરે સફલ કરું અવતાર રે ૮ કાં.
 બાલક પીડા ઉપજેરે પ્રાગિતે સૂર
 ખેત્રપાલ ભમતી રહેરે ઢાંચે તેલ સિંધુર રે ૯ કાં.
 પુત્ર પ્રમુખ સુખ સંનારે તઉ પિણુ જીવ ઉદેગ
 શુભમાત્રા રહે જુરતીરે પુત્રી ન પાઈ એકરે ૧૦ કાં
 ચોરી ન બાંધી આંગણેરે તોરણ આવી ન જન
 પાઈસ તુ જમાઈ ન પોંખીયારે તઉ જીવો કીણુ જાનરે ૧૧ કાં

(૧) મહિરકાં. (૨) એકાંત (૩) કિમહી - પ્રિયકો. (૪)
 સારં. (૫) ખાંતિ. (૬) મ્યકિ (૭) નકિ. (૮) પુત્રનાં વાંછાં.
 (૯) પાખાદિ કહિ કામિની - કાંસ. (૧૦) પરણાવઉં - એ વહુ
 - રા જમ. (૧૧) પ્રામગિગત - ક્ષે. - હમ. (૧૨) ઢાલમ. -
 પિણુ - ૪ - રહમ (૧૩) પામી. - ચકેરી. - જામ. (૧૪) પુકું-
 ખીકેર. (૧૫) વમ - જી. - કમ - નમ - ધજી.

હાથ મુકાવણુ હાથીયો^૧ રે કે ઘોડા કે ગામ
 જમાઈને ન દીયો દાયજો^૨રે તઉ ધન કેહે કામરે ૧૨ કાંઠ
 ઘણુતાણુ સગલી નારિનો^૩રે સહજ ઉદાર જુઓ^૪ક
 પુત્રથકી પણ વાલહો^૫રે નવલ જમાઈ નેહરે ૧૩ કાંઠ
 દીસે રાણી દુબલીરે પ્રીતમ પૂછ્યો^૬ ભેદ
 શુભમાલા કહે ગલગલીરે પુત્રી એક ઉમેદરે ૧૪ કાંઠ
 માંડ્યા ઇછણા માનણારે કંઉડ દેવાલે જાઈ
 બહુ ઉદમ કરતાં થકારે કિનમેલે^૭ પુત્રી થાઈરે ૧૫ કાંઠ
 કલપવેલ માંજરે લલીરે દીડી સ્વપન મઝીરે
 બહુ જતને ઘેટી થઈરે રાણી હુરખ અપારરે ૧૬ કાંઠ
 રૂપે કમારી રૂયડીરે મદનમંજરી નામ.
 જોવન આવી જોરમેરે સકલકલા અલીરામરે ૧૭ કાંઠ
 સમયસુંદર કહે ઇમલણીરે ઇણીપરિ ત્રીજી ઢાલ
 ગુજરાતી લોક પૂછ્યો^{૧૦}રે તે કહુસે તતકાલરે ૧૮ કાંઠ

- (૧) દાષજી. (૨) કેહજી. - ધ - નહ. (૩) સદારઉણિ
 (૪) વાલહઉ - સધ (૫) પૂછ્યકે - હઈ, લઈ. (૬) પ્રકીર્ણાવ.
 (૭) કિણિમેલિ - ય. - લિ. - રિ. (૮) સુપન - રિ. - પઈ -
 ૧ - મઈ (૯) કહઈમઈ. (૧૦) પૂછિયો. (૧૧) કહિસ્પાને.
 - શિ - રિ.

હાલ ચઉથી.

રાગ ભુપાલની.

તિણુ અવસર ઉજ્જયનીરાય ચંડપ્રદ્યોતન નામ કહાય
 જોરવહે વારઉ જેહનો તેજ પ્રતાપ સખલ તેહનો ૧
 ચંડપ્રદ્યોતન આગલિ દૂત વાત કહે ઇક અચિરજ ભૂત
 નગરી કંપલાનો જે ઘની તેહ તણી મહિમા અતિ ઘણી ૨
 પ્રગટયો મુકટરતન અભિરામ દુમુહ થયો ન્યનૃપનો નામ
 કિણુડી રાજાને આજ નડી એકયો મુકટ મણુજયો સહી ૩
 ચંડપ્રદ્યોતન અતિ લોભીયો મુકટ લેણ ઉપરિ મન કીયો
 મૂકયો દૂત તે કારજસિદ્ધ ત્રિનાથ કાલે વિપરિત બુદ્ધ ૪
 દૂત જઈ કહે દુમહનેરસ મુકટ દેહમતિ કરે કલેસ
 ચંડપ્રદ્યોતન તણુ એહ જોગ રતન કહીજે સખલા લોગ ૫

-
- (૧) ઉજ્જેણી - હઈ - નઉ. - નઉ. - ઇ (૨) કહઈ એક-
 અચિરજ (૩) કપિલ્લા નઉ ઘણી. (૪) આજ મહિમા ઘણી. (૫)
 - રયઉ - યઉ - નઉ (૬) રાજાનઈએ. - વઉ. - હે - યઉ.
 (૭) મૂકયઉકારિજ દૂતતિણુસિદ્ધ - લઈ - દિ - હઈ. - કરઈકલેસ.
 (૮) નઈએયોગ્ય - જઈ - પણિ.

દુમહરાય પિણુ નહોં પાધરો વલતો વચન કહે આકરો ^૫

^૩ મુગપણુ વલ્લભ એહુ યોલ તુજ સામીના રતન અમોલ ૧
હાથી એક અનલગિરિ નામ અગનિલીકુ રથ અતિ અભિરામ

^૪ શિવા નામ રાણી અતિલાભ લોહજંધ રાગનો હત. ૭

એ આરો ઘઉં મુજ ઇકવાર પીછે કરસ્યું મુકટ વિચા ^૫
હત જઈ કહે સગલા યોલ ચંડપ્રદોતન કૂખ્યો નિયોલ ^૬ ૮

^૮ સગે ચહી લણી ભૂપાલ ચડલડતાની ચઉથી ઠાવ

સમયસુંદર કહે હિવ સંઘામ કરસ્યઈ પિણુ રહિસે નહિ મામ ^૯ ૯

ઠાલ ૫ કડકાની,

રાગ રામગીરી.

ભણુઈ મંદોદરી દૈત્ય દસકંધ સુણિ, એહુનો ઢાળ.

ચઢ્યો રણુ મુઝવા ચંડપ્રદોત નૃપ, ચઢતરા તુરત વાજ વમ્મયા

સુલટ ભટ કટકે ઝટ મટકિ ભેલા થયા વડવડા વેગીયા વેગધાયા. ૧૨.

(૧) રઉ. - તઉ. (૨) કલ્લઉ - આકરઉ. (૩) પણિ વલ્લભ
જઈએ યોલ. - (૪) અદ્ભૂત. - નડે. (૫) પાછલિકરસ્યાં. (૬)
કલા. (૭) કૂખઉ. (૮) રાગ એ લણિયન. - કહઈ. - રિ (૯)
પણિરહસ્યઈ. - ઘયઉ. - વા - ગિ. - જઈ - રહઈ - હ - સઈ.

અથ ગજ વર્ણનં.

સીસ સિંધુરાયા પ્રબલ મદ પૂરીયા, લમર શુંગર લીધણ કપોલા;
મુંડિ ઉલાલતા શત્રુ રલ પાલતા, હાથીયા કરત હાલક હલોલા રચ.

ઘંટ વાજે ગલે રહે એકઠા મિલે, મેઘ કાલી ઘટા જાણિ દીસે;

^૧ઢલકતા ઢાલને સીસ આમર ઢરે મત્તમાતાંગ રહે લર્યા રીસે ઉચ.
હાલતા ચાલતા જાણિકરિ પર્વતા શુદિર ગંભીર ગરબર કરતા

ચંડપ્રયોતનબ તણે કટકમે લાખ દો હુસ્તિ મદવારિ ઝરતા ઝચ.

અથ અશ્વ વર્ણનં.

દેશ કાશ્મીર કંઝોજ કાંઝિલ તણા ખેત ખુરસાન સેંધા સુચંગા
અચલ ઉત્તરપથા પવન પાણી યથા ભલભલા કચ્છિ તેજ તુરંગા પચ

નીલડા પીલડા અગજ કંઝોજના રાતડા રંગિ કવિલાકિહાડા

કિરડીયા કાલુયા ઘુંસરા હૂસરા હામલા વાંસિલા ભાગજાડા દચ.

પવનચેજ પાખર્યા ફોજ આગેધર્યા ચાલતા જાણિ ચિત્રામલિખ્યા

^૪એહવા અશ્વ ઉત્તરેણિરાજ તણે કટક શતસહસ પાચ સંખ્યા ઉચ.

અથ પાયક વર્ણનં.

^૫સિર ઘરે આંકુડા ખાડિ પહરે કડા ભાજણી પરતરા યોલ ચાલ્યા

^૬એકથી એકડા કટક આગલિ ખડા સૂરવીર વાંકડા સુભટપાલા દચ

(૧) ગલિનમ - લઈ - રહઈ - સઈ. - જુઈ - મઈ - જ

(૨) સૂધાખર્ગીઆ (૩) ડા - સ - ડિ - ગઈ - તણઈ. (૪)

મઈ પ્રગટ પંચલાખ - રઈ - ક (૫) પહિરઈ (૬) પાએ - ઈ -

ડ. - જુઈ - રઈ - રઈ - ઘા - તિ.

સગલ કાંધાલ મૂંછાલ જિન સાલિયા લોહમયે ટ્રોપ આટ્રોપ ધારા
 પંચ હથિયાર હાથે લઇ ખાથે મિડઇ ભીમમય બવબલા પાલિકારા ૬
 તીરતર કસધરા અભંગ લટ આકરા સડઅ જ્ઞેધાર સંગ્રામશૂરા
 ચંડપ્રવોત રાજા તણે એહવા આતકોટિ સાથિ પાયદ્ર મૂરા ૧૦ ચ૦
 અથ રથ વર્ણન.

નિજ નિજે નામ નેમ ધન દરહરે ઘરહરે ઘોર નીસાણ વાજ
 બહુજેસણ કીયા લાખ જે રથ કીયા સાથમે ચંડપ્રવોતરાજ ૧૧ચ.
 આલીયા કટકદલ જાણિ ચક્રવર્તિકા ઘુસરી ધૂલિ ઉડિગયણી લાગી
 સમુદ્રજલ ઉછડ્યા સેષ પણિ સલસડ્યા ગુહિર ગોપીનાથકી નીંદ લાગી
 ઈંદ્રને ચંદ્ર નાગેંદ્ર પણે ચમકીયા લંકગઢ પૌલ તાલા જડાયા
 સખલ સીમાલ ભૂપાલ ભાજી ગયા ચંડપ્રવોત રાજા ન રાયા ૧૩ચ.
 આવીયો ચંડપ્રવોત ઉતાવડો દેશ પંચાલરી સીમમાહે
 દુમહરાજન પિણુ દેઇ દમામા ચડ્યો આવી સામ્રો અડ્યો મન ઉછાહે
 ફેજ ફેજે મિલી ભાટભટ ઉછલી સખલ સંગ્રામ ભારથ મંડાણો
 લલલલા અભંગ લડ ભૂપ ભૂપે મિડ્યા સુલટ સુલટે અડ્યા દેખી ટાણો

(૧) લીયા - મઈ - નઈ - જિ (૨) વસિકાયા (૩) પોલી
 (૪) આયા. - ઉ (૫) વલઉં (૬) ચડયઉં. (૭) સાલકે અડયઉં
 - જુઉ, - જુઉ - ગુ

મુકટ પરલાવિ રાજન હત્યો દુમહ કટકમૈ પ્રગટ જસ પડહુ વાગો;^૩
 કાછ લંપટ સદા કૂડ કપટી નિપટ ચંડપ્રવોત રાજન ભાગો. ચ૦
 નાસતો ભાગતો ચંડનચોત નૃપ જાલિ ડરિ ખેડીયા માંહિ દીયો;
 કટક ભાણ દસોદિસ ગયો તેહનો ધર્મજય પાપઘ્ન વચન સીધઉ. ચ૦
 દુમહરાજન આયો ઘરે આપણે કહે ઇહાં રાજિ પંચ રાતિ પડખો
 રામગિરિ રાગ નઇ ઢાલ એહ પાંચમી સસયસુંદર ભણે જાત કડખો.

હૃહા

ઇક દીન ચંડપ્રવોત નૃપ મદનમજરી દીક,

કામ રાગ વિહવલ થયો લાગો રંગ મજાઠ. ૧

ચિંતાતુર ખઈસી રહ્યઉ ન કરે ભોજન પાન

નિસાસા નાખે ઘણા ધરે મંજરી ધ્યાન. ૨

દુમહ કહે રાજન કહુ કિમ ચિંતાતુર આજ;

કામાતુર રાજ કહે મૂઢી સગલી લાજ. ૩

કામી વ્યાધી કોપીયો મદ પીધો ભરપૂર;

મરતો નર એ પાંચ જન લજ્જા છોડે દૂર. ૪

(૧) હત્યઉ. (૨) કટકમંઈ. (૩) વાગઉ (૪) ભાગઉ. — તઉ.
 — ધઉ. (૫) ગયઉ તેહનઉ. — ખ — ચઉ. (૬) કહધ. (૭) પડખઉ.
 — ભુધ — ખઉ. (૮) થયઉ — ગઉ. — રઈ — ખધ —
 રઈ. — હઈ. (૯) કહઉ. (૧૦) કહઈ — ઉ. (૧૧) પીધઉ (૧૨)
 મરતઉ (૧૩) છોડઈ

મુઝને વાંછે છવતો તો પુત્રો પરણાવિ,
 નહિ તરિપેસસિ આગમૈ વેદન મેં ન ખમાય. ૫
 પુત્રી પરિણાવી તુરત દુમહ લહિયો પ્રતાવ,
 પ્રારથીયા પહિડઇ નહી ઉત્તમ એડ સભાવ. ૬
 દીધો સખલો દાયજો સંતોષ્યો સુવિમેસ,
 અંડ પ્રદ્યોતન રાયને સંપ્રેર્થો નિજ દેશ. ૭

હાલ ૬ ફી.

રાજ—સોરઠી.

જત્રીરી હાલ.

હિવ તે દુમહ નરિંદ નિજરાજ પાસે નિરહુંદ,
 ઇંદ્રદેવજ ઉછવ આયો રાજા ઢંદોરો વાળયો. ૧
 સહુડો લોક મિલિ મિલિ આવો ઇંદ્રદેવજ અધિક ખનાયો,
 વરસા વરસે એ રીત રાજા પરજા કરે પ્રીતિ. ૨

(૧) મુજ નધ વાંછઈ છવતઉ (૨) તઉ - પમ્ (૩) આગિ-
 મમ્. (૪) મમ્. (૫) લહઉ. (૬) દીધઉ સખલઉ દામ્જઉ. (૭)
 ખઉ - નમ્. (૮) રયઉ - લખ - યઉ (૯) ઢંદોરઉ વ જાયઉ. (૧૦)
 વઉ. (૧૧) ગણાવઉ. - સખ - કરમ્. - ચઉ - વઉ - તઉ -
 રિ - વઉ - રમ્ - જમ્ - નમ્ - જમ્ - નમ્.

ઉચો ઇંદ્રધ્વજ કીધો દીપતો પટ ઉપર દીધો,
 વારૂ ચિત્રામ વિચિત્રિ રણકે ઘંટા સમભિત્ત; ૩
 દીજો યાચકનૈ દાન ગાઇજો ગીત ને ગાન.
 નાનાવિધ વાજિંત્ર વાજે નાદે કરિ અંખર ગાજે ૪
 વલિ નાટક પડે ખત્રીસ પેખંતા પૂજે જગીસ,
 ઈમ સાત દિવસ સુવિચાર ઉછવ કીધો અતિસાર. ૫
 પૂનમ દિન પૂજી અરચી સુવિશેષ ઘણો ધનખરચી,
 સહુકો લોક મંદિર પહુતો મનમાંહે અતિ ગહિગહુતો. ૬
 ઇંદ્રધ્વજની છઠી ઢાલ એ સોરઠ રાગ રસાલ,
 સમયસુંદર કહે સુણો એહુ વેરાગ્ય ઉપજસ્યે તેહ. ૭

ઢાલ ૭ મી.

રાગ દેહારો

ઐણિકરાય હુરે અનાથી નિગ્રંથ એહુની દેસી.
 એક દીવસ રાજ આવીયો પેખીયો ઇંદ્રધ્વજ તેહ,
 મલમૂત્ર માંહે પડયો સડયો હાહા કુણ અવસ્થા એહ. ૧

* હવેના પાઠાતરો લીમસિંહ માણેકે જપાવેલ ચાર પ્રત્યેક જુદા રાસની પ્રતિના સમજવા.

(૧) વાજાઈ - દઈ - જઈ - પડઈ - જઈ. (૨) વાજુ -

હ - દી (૩) જોહ (૪) સડી - રિ

રે જીવડા કારમો એહ સંસાર બહુ દુઃખ તણો ભંડાર; રે. આંકળી
માણસ પગે મરતીજતો ભીજતો કીચ ભંડાર,
ઠંમ દેખિ રાખ ચિંતવે આંહા આંહા અધિર સંસાર રે૦ ૨
કારમો સોભા દેહની પારકે પુહગલે દોષ,
હાથથી ઉતારી મુંદરી જીવ ભરતનરસર નેધ. રે૦ ૩

કારિમો રૂપ સંસારનો મત કરકે ગર્વ શુમાન,
વિણસતાં ખિણુ વેલા નહીં જોવો સનત કુમાર. રે૦ ૪
કારિમી રિદ્ધિ સંસારમે ખિણુમાંહે ખુટી જાય,
અંડાલ ઘરે આકર રહો પાણી આણ્યોરે હરિચંદ્રાય. રે૦ ૫

કારમો રાજ સંસારમે દીસતા મુખ એક વાર,
અમૂલિને પ્રહલદત વે ગયાસાતમી નરક મઝીર. રે૦ ૬

કારિમો સગપણ માતનું દેટાન્ત ચુલની જોઈ,
નિજ પુત્રને બાલણુ ભણી આગ દીધી ઇંચ ન કરે દોષ રે૦ ૭
કારમો સગપણ બાપનું કીયો કનકરથ અનરથ,

આપણા અંગજ છેદીયો જ્ઞાતાસૂત્રે એહ અરથ. રે૦ ૮
કારિમુ સગપણ બધુનું જીવ જોવો હૃદય વિચાર,
તે ભરત બાહુમત્ર ભડયા એકેકને દીધા પ્રહાર. રે૦ ૯

(૧) મઝીર - મુ - માં. (૨) લગાર - આમનવર્તિ - માં - રે
- નું - માં (૩) ગેકે - મુ. (૪) મઝોર. (૫) એકેએકનેરે.

કારિમું સગપણ પુત્રનું કોણિક કીધો પાપ,
 શ્રેણિક કઠ પિંજર દીયો નિતનાડીરે મરાયો બાપ. રે૦ ૧૦
 કારમો સગપણ કામિની^૧ મારિયો નિજ ભરતાર,
રાયપસૈણી સૂત્રમૈ જોવો સૂરી કંતા નારિ. રે૦ ૧૧

કારમું સગપણિ કંતાનુ પાત મારકા દૃષ્ટાંત,
 ભરતા મર્યો આપણે માસનાખણુરે ગઈ એ કંતા. રે૦ ૧૨
 કારમો સગપણ કંતાનો નલ કાંયો સખલ અન્યાય,
વનમૈ દમયંતી તણ હાહા અબલા રહી વિલલાય. રે૦ ૧૩

કારિમું સંબંધ મિત્રનુ મારિયો પર્વતરાય,
 મિત્રદ્રોહ કીયો ચાણિક્રમ નંદરાજ દીયો કહિવાય. રે૦ ૧૪

કારિમું સગપણ સર્વનું સુભૂમ રામ પ્રકાર,
 નિક્ષત્રનિર પ્રાદ્ધણ કરી જીણ પૃથવી એકવીસવાર. રે૦ ૧૫
 સંસાર સગલો કારમો જીવ જાણે તું એ મર્મ,
 સ્વાસ્થ્યવિન વિહુડે સહુ એક વિહુડે નહીં જીનધર્મ. રે૦ ૧૬
 વૈરાગ ઇણપરી આવીયો રિદ્ધ તણ તૃણ જીમ તેણ,
 વેસ દીયો સાસનદેવતા વૃત લીધો દુમુહનૃપેણ. રે૦ ૧૭
 એ રાગ કેદારે કહી સાતમી ઢાલ રસાલ,

ગણિ સમયસુંદર ઇમ કહે માહરી વંદના હુઈ તિનકાલ. રે૦ ૧૮

ઢાળ ૮ મી.

રાગ-ધન્યાસિરી.

શીલ કહે જગહું વડું. એ દેશી.

હમહ નામ મુનિવર નમું ખીજો પ્રત્યેક બુધ્ધોરે,
પ્રતિબુધ્ધો ઇંદ્રધન્ય થઈ અંજમ પાલે મનમુદોરે. હું ૧

સંવેગ મારગ આદ્યો વિચર્યો વલિ દેસ પ્રદેસોરે,
ભવિક જીવ પ્રતિબોધવા આપે ધર્મનો ઉપદેસોરે. હું ૨

ગુણગાતા મન ગહિગહે સુણતાં ચિત હર્ષ અપારોરે,
ચઉથેખડે એકઠા હુંસે તિહાં ગાઈસો ગુણ વિસ્તારોરે. હું ૩
સંવત સોલ ચૌસક સમૈ ચૈત્રવદિ તેરિસ શુક્રવારોરે,

ખીજો ખંડ પૂરો થયો શ્રી આગરાનગર મઝારોરે. હું ૪

વડો ગચ્છ ખરતડ તણો ગુરૂ યુગપ્રધાન જિનચંદો રે,
શ્રીજિનચિંહ સુરિસડ પ્રતપે એ સૂરજ ચંદોરે. હું ૫

સકલચંદ્ર સુપ્રગાઉલૈ મૈ પૂરો કીધો ખંડોરે,

સમયસુંદર કહે સંઘનો સદા તેજ પ્રતાપ અખંડોરે. હું ૬

ઢાલ ભણી એ આઠમી ધન્યાસિરી રાગે સોહિરે,

સમયસુંદર કહે ગાવતા નરનારી મન મોહિરે. હું ૭

અતિ શ્રી દ્વિતીયખંડ હમહરાયનો સંપૂર્ણ.

અથ તૃતીય ખંડ પ્રારંભ:

દુહા.

- મૂલમંત્ર સમરૂ સદા પંચ જિહ્વાં પરમિક,
બાવન અક્ષરમાહિ તસુ તિલક મુકટ સિરદ્ધિ. ૧
- દિવ ત્રીજેખંડ નમિતણે જોડણ લાગી બુદ્ધિ,
ચિત્તવિત્ત પામ્યા પછે પાત્ર મિલે તો સિદ્ધ. ૨
- સાધુ તણા ગુણ વર્ણતા કરતા નિર્મલ દેહ,
ગંગાજલ માહિ ઝીલતા કિમ રહે તનની ખેહ. ૩
- સાધુકથા સહજે ભલી અધિક્કાલ રસ એહ,
વિચ વિચ મેવા મચરકે સકર મિઠાઇ તેહ. ૪
- સાધુ ચરિત ગુણતાં થકા મુગતિતણા ફલ હોઈ,
ગરથ ન લાગે ગાંઠરો તે સુણુજ્યો સહુ કોઈ. ૫

ઢાળ ૧ લી.

ગાંગા મીણારા થારી મૃગલી, એ દેશી.

- જંબુદ્વીપ સુહામણો ખેત્ર ભરથ રસાલ,
દેસ અવતી દ્વીપતો કેહ પડે ન દુકાલ. નં ૧
- નગર સુદરસણ અતીભલો બહુ રિદ્ધ સમૃદ્ધ,
વારૂ વસે વિવહારિયા દેસ દેસ પરસિદ્ધ. નં ૨
- ભિયા મંદીર માલીયા ભિયા પરસાદ,
દંડ ઉપરાં ધજ લહિ ઘડે કરે સ્વર્ગસું વાદ. નં ૩

- અતેહર જાણિ અપછરા ઇંદ્રે મૂકી આણિ,
 દેત્ય થકી કરતે થકે નિર્ભય ઠામ જી જન. નં ૪
- કિહાં કિણ રાગ સભા બુડી મુહુતા પરવાન,
 સેઠ સેનાપતિ મંત્રવી ગોજનૈ આન. નં ૫
- કિહાં કિણિ છત્ર ધરાવતો ગૈઠો ભૂપાલ.
 હુકમ ચલાવે આપણો માને બાલ ગોપાલ. નં ૬
- કિહાં કિણ ભૂપ આગલિ લલા વિદે જેઠી માલ,
 હુંસિયાર રહે હિવરામલા વાહે વલિ ગાલ. નં ૭
- કિહાં કિણ સુંડ ઉલાલતા ઝરતા મહવારિ,
 સુંદર સીન્દ્ર સિંહરીઆ દુર્ગે દરવાર. નં ૮
- કિહાંકણિ ઘોડા બુલમતી સોવન જડિત પલાણુ,
 લલા તેજ આંવઈ હીંસતા દીસે દીવાણુ. નં ૯
- કિહાં કિણ વલિ પાયક લહે સામહે હુથિયાર,
 એકવાહે ઘા એકને ઇંક ટાલનહાર. નં ૧૦
- કિહાંકણિ ઘડીયાલે ઘડી વાજે વારંવાર,
 કાલ જનાવે લોકને રહિબ્યો હુસયાર. નં ૧૧
- કિહાંકણી વલિ નૌખતતાણા બાજે નિસાન,
 ધર્મકરો જિણુવર તણો લોકને કરે બાણુ. નં ૧૨

કિહાંકિણુ કનક રૂપાતણી પડે બિહાં ટંકસાલ,	
ગંગ ખનના ઉપરે રહે બહુ રખવાલ	નં ૧૩
કિહાં કિણુ વૈઠા ચુંતરે કાળ કોટવાલ,	
ઝગડો ભાંજે લોકનો ન લ્યે લાંચ વિચાલ.	નં ૧૪
કિહાં કણે દોસી કાપડા, વેચે પટકલ;	
જેમ તેમ સાદું મેલવે, દલાલ વાતુલ	નં ૧૫
કિહાં કિણુ વૈઠા જોહરી જવાહર લેઈ જોઈ,	
મોતી માણુક લાલડે, લાભ પામે સોઈ.	નં ૧૬
કિહાં કિણુ માંડયો કંદોઈએ સૂખડી બહુ ચોટ,	
ગૂં ^૧ ફનડા પેડાવડા દીઠા ગલે દાઢ	નં ૧૭
કિહાં કિણુ મખરા સુરડીએ ચોવા ચમેલ,	
મહમહતા માંડ્યા ઘણા મોગરેલ કુલેલ.	નં ૧૮
કિહાં ઘંટા રણુકે દેહરે જિનખિખ વિચિત્ર,	
શ્રાવક સ્નાત્ર પૂજા કરે કરે જન્મ પવિત્ર.	નં ૧૯
કિહાં કિણુ સાધુને સાધવી જોઈ પોસાલ,	
ત્રે ભવિયનને દેશના વાંચે સૂત્ર રસાલ.	નં ૨૦
કિહાં કિણુ આંકે ^૩ ભણે ઘણા નેશાલે ખાલ,	
છટ્ટવારઈ મુખ કહે ઘડોઘે તતકાલ	નં ૨૧

કિંહા કાજી સુદલા પહે કિતેજ હુરાન,
 કિંહા વલી ગ્રાહણુ વેદાયા ભણે વેદ પુરાન. નં ૨૨
 કિહાં બાબર બાજી પડે કિહાં ગીત ને ગાન,
 કિહાં પવાડા ગાઇએ કીહાં દીજે દાન. નં ૨૩
 કિહાં ભલી નગરી નાયકા જેઠી આવાસ,
 હાવલાવ વિભ્રમ કરી પાડે નર પાસ. નં ૨૪
 કિહાં વલી મોતી પ્રોઇએ ફટકની માલ,
 કિહાં પરવાલી કાટીએ હિંગલુ હરિયાલ. નં ૨૫
 કિહાં ધાનના ઢિંગલા માંડીયા કિહાં ખંડના ગંજ,
 કિહાં ઘી તેલ ફૂંડા ભર્યા કિહાં કાષ્ટના પુજ. નં ૨૬
 ચૌરાસી ચૌટા ભલા ભલા પોલિ પ્રકાર,
 ભલા બાબર ત્રિપોલીયા ભલા સકલ પ્રકાર. નં ૨૭
 નગર સુદર્શણુ વર્ણવ્યા એ પહલી ઢાલ,
 સમયસુંદર કહે કિવ કહું તિહાં કણુ ભૂપાલ. નં ૨૮

ઢાળ ૨ જી.

નયન મૂલૂણીરે ગોરી નાગીલા એ દેશી.

મણિરથ રાજ રાજ કરે તિહાં લઘુબંધવ બુવરાજરે,

૩
બુગવાઈઁ ઘર ભારન્ત કરે અનુપમ કાજરે

૧

(૧) ગાઇએ. (૨) જે - દી - ના. (૩) બુગબાઈ રાજા ઘરે.

સીલ સુરંગીરે મયણુરેહા સતી રૂપે રંભા સમાનરે,
 વિનય વિવેક વિચારે આગલી અઉસઠિ કલા સુજનરે. સી. ૨
 ન્યાય વિનાન વિચક્ષણ ગુણનિદો અંદજસ પુત્ર નિધાનરે,
 જુગ ખાહૂ રાજનો અતિઘણો મયણુરેહાને માનરે. સી. ૩
 દેવ તઉ અરિહંત ગુરૂ સુધા યતી કેવલ ભાખીત ધર્મરે,
 મૂધો સમકિત પાલે શ્રાવિકા ભાંજે મિથ્યા ભમરે. સી. ૪
 જીવ અજીવ પ્રમુખ નવતત્તના જાણે ભેદ વિચારરે,
 પુન્યવંત પાલે અતિ નિર્મલો શ્રાવિકના વ્રત ખારરે. સી. ૫
 અસન પાન ખાદિમ રવાદિમ ભલા પ્રાસુક સુદ્ધ આહારરે,
 વસ્ત્ર પાત્ર ગ્રોખધ લેખધ કરી પહિલાલે અણુગારરે. સી. ૬
 મૂખ પૂનમનો જાણે અંદજો મૃગલોચણ અણીયાલરે,
 નાસકા દીપસિખ જિમ દીપતી કોકિલ કંઠ રસાલરે. સી. ૭
 રાજહંસ જિમ ચાલે મલપતી કેસરિ સમ કટિકંકરે,
 સરસ વચન ચતુરાઈ ગુણ ઘણા એક નહીં કોઈ વંકરે. સી. ૮
 એક દીન દીઠો મયણુરેહા તણો એહવો સુંદર રૂપરે,
 કામરાગ ભેદો ચિતભીતર ચિંતવે મણિરથ ભૂપરે. સી. ૯
 મયણુરેહા ગોરી મિલવા ભણી કડં કોઈ દાય ઉપાયરે,
 કામભોગ ઇણિસું વિણ ભોગબ્યાં નિષ્કલ જન્મારો જાયરે. સી. ૧૦

મયણુરેહાને મૂકે લેટણાં લલા લલા ફલને ફૂલરે,

ચીર પટોલા ચરણા ચુનધી આલણું^૧ બહૂતાંમૂલરે. સી. ૧૧

મયણુરેહા લેઈ સગલો લેટણો બાણે જેઠ પ્રસાદરે,

રાજા બાણે મનમાન્યો સહી લાગો પ્રીત સવાદરે. સી. ૧૨

પ્રાર્થના કીધી તીણ એકદા સતી રહી ડ્રઢ ચિત્તરે,

મયણુરેહા મણિરથ રાજા લણી ઘઈ ઉપદેસ પવિત્તરે. સી. ૧૩

રાજા માત પિતા સરીખા કહ્યા પ્રજાતણા રખવાલરે,

આપ અન્યાય જુ કરે એહવો તો કિહાં કરે પુકારરે. સી. ૧૪

લલી નારીને પાંચ પિતા કહ્યા રાજા સુસરો સેઠરે,

લાજે રાયરે પ્રતિ બોલતાં જન્મપિતાને જેઠરે. સી. ૧૫

સીલરતન જન્મ કિમ ખંડીએ જોઈને ચિત્ત વિમાસરે,

ઈહુલવ અપજસ વાધે અતિધણું પરલવ દુર્ગતિ વાસરે. સી. ૧૬

જુગબાહૂ લાઈ તુજ અતિલલો મુજમાથે ભરતારરે,

જેઠ વિચારી જોઉ એહની કિમ લોપીજે કારરે. સી. ૧૭

સતી વચન સુન રાજા ચિંતવે મૌન કરી રહુ આજરે,

જુગબાહૂ અંધવ માર્યા વિના સરસ્યઈ એહ નહીં કાજરે. સી. ૧૮

(૧) અતિ બહુ મૂલરે. (૨) કરી નૃપે. (૩) દીયો. (૪) આ-
લરે. (૫) લાજમરિયે પ્રીતે. (૬) જન્મ. (૭) સતીય વચણ સુણિ
(૮) નહીંનેટ.

બીજી ઢાલ લણી મૈ એહવી પ્રશ્ન પડુત્તર સારરે,
સમયસુંદર કહે હિવ તુમે સાંભલો ગર્ભતણો અધિકારરે. સી. ૧૬

ઢાલ ૩ જી.

અણુ સનેહી મેરે લાલ વિનાતિ સુણો મેરે કંત રસાલ એહની દેસી.
કંકરિ મયણરેહા તિન અવસર નિસસર સૂતી આપણે મંદિર.
સુપન પેખે પુત્રમચંદા જગત પ્રગટયો પરમાનંદા. ૧
ચંદ સુપન મનમાહે ધરતી આલી નિજ પ્રિયુ પાસે નિરતી,
રાજહંસ જિમ લોલા કરતી ઠમકમ અંગણુ પગલા ધરતી. ૨
આપણુ પ્રિઉને પાસે આવે કોમલ વચને કંત જગાવે,
મયણરેહા બોલી અતિ મીઠો ચંદસ્વપન સ્વામી મૈ દીઠો. ૩
સુદર સોલકલા સંપૂરણુ તાપ સંતાપ તિમર ભરચુરણુ,
ગગનમંડલથી તે ઉતરંતો દીઠો વદન પ્રવેસ કરતો. ૪
તેહતણા ફલ કહુ મુઝ સ્વામી હૂં પૂછો તુઝને સિરનામી,
વનિતા વચન સુની નૃપહરણ્યો કહે પ્રિઉ સ્વપન લલા તેનિરખ્યો. ૫
સુપન એહોજ તણે અનુસારે પુત્ર હોસી પરધાન તુમારે.
તહિત કરી રાણી ધર આવે સુખ લોગવતી કાલ ગમાવે. ૬
ત્રીજે માસ ઉપન્ના ડોહલો ગર્ભવતીને એહજ સોહલો,
જણે જીણવર પૂજા કીજે સાધુસમીપ વખાન સુનીજે. ૭
ઉત્તમ દાન સુપાત્રે દીજે ધણિપરિ લખમી લાહો લીજે,
ઉત્તમ ગર્ભ તણે પરિભાવે માતા ઉત્તમ ડોહલા પાવે. ૮

અધમ ગર્ભજી પેટે આવે માનઈ મટ લીડાલા બાવે,

સાધકરૈ માટી ખાવાની ચોરી પૈસે રાત્રે છાની. ૯

ભલા ભલા ડોહલા ઉપના જેહ મયણરેહા પૂરાણા તેહ,

ત્રીજી લાલ કહી એ સાર સમયસુંદર કહે સ્વપન વિચાર. ૧૦

ઢાળ ૪ થી.

ઝૂંખખરાની દેસી.

તિણુઅવસર સોહામણો આયો માસ વસંત ચુરંઝા ખેલણા.

રસિયા જેસે ખાગમૈ ગાઇ રાગ વસંત. સુ. ૧

વહિલસિરી જાઇ જાઇ કુંદ અનૈ મયકુંદ. સુ.

ચંપક પાડલ માલતી કુલ રહિયા અરવિંદ સુ. ૨

મરૂઉદમણુઉ મોગરો અખકૂલી ખનરાય સુ.

એક ન કૂલી કેતકી પિઉળીન હરખ ન થાય. સુ. ૩

આંખા મઊર્યા અતિભલા માંજરિ લાગા સાર. સુ.

કોયલ કરે ટહૂંકડા ચિહુંદિસ ભમર ગુંજર. સુ. ૪

બુગવાહૂ રમવા ચલ્યો મયણરેહા લેઇ સાથ, સુ.

ખાગમાહિ રમૈ રંગસું ડફવાજે નિજ હાથ. સુ. ૫

નિર્મલ નીર ખડોખલી ઝીલે રાજ મરાલ, સુ.

પ્રમદાસું પ્રેમે રમૈ નાખે લાલ શુલાલ. સુ. ૬

લોજન ભક્તિ યુગતિ ભલી કરતા થઇ અવેર, સુ.

રાત પડી રવિ આથમ્યો પ્રસર્યો પ્રવલ અધેર. સુ. ૭

નિર્ભય ઠામ જાણી રહીયો રાતિ ખાજ મઝાર,	સુ.
કેલીહર સુતો નૃપ થોડોસો પરિવાર.	સુ. ૯
ચૌથી ઢાલ પૂરી થઇ ઝૂંખખડાની જાતિ,	સુ.
મમયસુંદર કહે હિવ સુણો રાતહુસે જે વાત.	સુ. ૯

ઢાલ પ મી.

જંખૂદીપ મઝાર એહની.

અવસર જાણી ઇંદ્ર એ દેશી.

હિવ મણિરથ અનરથ ચિત્તમાંહે ચિંતવે અવસર આજ ભલો
મિલ્યોએ,

એક થોડો પરિવાર ખંધુ ખાહિર રહીયો રાત તિમરભર વન ભલોએ. ૧

આજ જાઉ વનમાંહિ મારિ મહોદર મયણરેહા મંદિર ધરંએ,

લોગવું લોગસંલોગ મનવંછિત સુખ મયણરેહા ધરણી કરંએ ૨

ઇંમ ચિંતવિ મનમાંહિ વનમાંહે ગયો પૂછ્યું મણિરથ પાહરંએ,

કહુ કિહાં ખાંધવ મુઝકિમ ખાહિર રહીયો હૂ આયો રક્ષા કરંએ. ૩

કેલીહરે ગયો રાય ઝખકિસસંબ્રમ જુગખાહુ ઉલો થયો એ,

પ્રણમ્યા ખંધવપાય રાયવચન સુણી દુશમન ભય દૂરે ગયો એ ૪

ચલતું નગર મઝાર વન રહુસ્યા નહીં ઇંમ કહે અવસર અટકલ્યોએ,

દીધો ખડગ પ્રહાર છેદી કંધરા જીવરાજા ધરતી ઢલ્યો એ. ૫

ન ગિણ્યો ખાંધવ પ્રેમ ન ગિણ્યો અપજસ પરભવ પણિ નવિ

ગિણ્યોએ,

ન ગિણ્યો પાપ અશ્વત્ર ન ગિણ્યો પરદુઃખ મણિરથ નિજ ખંધવ

હણ્યો એ ૬

પાડી ખૂંબ પુકાર મયણરેડા નિજ હાડા અનરથ કાઢી દીધોએ.
 ઘાયા પાહરૂ લોક પૂજ્યો મનિરથ કિણ પ્રદાર પાગી દીધોએ. ૭
 કહે મણિરથ પાપિટ માહર હાથથી પડતો ખડગ ગાળ્યો નડીએ.
 અંગતો આપાર અડુ ગાળ્યો કમ નૃપ મનરથ દીધો ગડીએ ૮
 કામ થકી ખડુ કસેડ કામથકી પાંચ કામથકી અનરથ ઘાળ્યો.
 સમયસુંદર કહે એમ હાલ એ પાંચમી હિવ કનુ કામવિટંભાણ્યો. ૯

હાળ ૬ ઠી.

રાગ સારંગ.

પ્રાણપીયારે કાં તણ એ દેશી.

ધિગ ધિગ કામ વિટંભણુ દેખે નહિં કામધો રે,
 કામ થકી અનરથ ઘણા પૂરવ સુણિ પ્રણધો રે. ધિ૦ ૧
રાવણુ સીતા અપહરી ત્રીધો ભૂંડો કામો રે,

લકાગઠ હુંટાવીયો દસસિસ છેલા રામો રે. ધિ૦ ૨

આદ્રકુમાર મુનિસરૂં મૂકી સંજમ ભારો રે,

શ્રીમતીસુ મુખ લોગળ્યા વર્ષ યૌવીસ અપારો રે. ધિ૦ ૩

પાંચઝે નારિ જિને તણ કનકવૃષ્ટિ કરી જેણુ રે,

વેસ્યા વચન વિલાસથી ચુક્યો શ્રીનંદખેણુ રે. ધિ૦ ૪

વેહરણુ વેલા પાંચુર્યો અરહન્નક ચુકમાલો રે,

ગોખ બોલાયો ગોરહી તે હુવધ્યો તતકાલો રે. ધિ૦ ૫

સિંહ શુક્ર વાસી જતી ગયો નેપાલે દેસો રે,
 રતનકળત્ર કીયો ભેટણો કુણ કુણ સહ્યો કલેસોરે. ધિં ૬
આષાઢભૂત મુની નરૂ ગહુવિત્ર લળધે ભંડારો રે,
ભુવન સુદર જયસુંદરી નટવીસો કીયો ખારો રે. ધિં ૭
 પેટ પિડામિસ પ્રારથે શ્રવણ સેકાવે પેટો રે,
 સાધુ સખલ તપસી હુંતો કામ વિટંખ્યો નેટોરે. ધિં ૮
 ચિત ચુકો રહિનેમનો ચરમ સરીરી જેહોરે,
 શુક્રમાંહી રાજલ તણો દેખ ઉઘાડો દેહો રે. ધિં ૯
 સાધુ હુંતો ફૂલવાલીયો વેસ્યા હુળધો જેહો રે,
 શુભ પડાયો જનતણો અનરથ કીયો એટો રે. ધિં ૧૦
 સાર્થાવ વિણ સુકમાલિકા મૂકી મસાણ પાસો રે,
 સારથવાહ સું ધર કીયો લોગવ્યા લોગવિલાસો રે. ધિં ૧૧
દવદંતી દેખી કરી ચુક્યો નલ અણુગારો રે,
ચેલણા રૂપદેખી ચલ્યો વીર તણો પરિવારો રે. ધિં ૧૨
 ભૂલો પુત્ર પ્રજાપતિ અહિલ્યા ભૂલો ઇંદો રે,
 જનની સો જલહુણ ભુલ્યો ભગની સું અહોછંદોરે. ધિં ૧૩
 ઇમ અનેક જોગી જતી ચુકા કરમ વિશેષો રે,
 તિમ ચુકો મણિરથ ઇહાં મયણરેહા રૂપ દેખોરે. ધિં ૧૪

(૧) મહામુનિ (૨) બુદ્ધ (૩) સુ ધર ખારોરે (૪) દમયંતી.

(૫) ચુકો.

છઠી હાલ પુરી થઈ કહિયા કેતા અધિકારો રે,
સમયમુંદર કહે ધનતિકે પાલે સીલ ઉદ્ધારો રે. ધિ० ૧.૫

હૃદો.

હિવ મણિરથને પાહરૂ જોર નગર લૈ જાય,
નરત કરી ચંદ્રસતણી વૈદ્ય તિણે વન ધાય ૧
ચંદ્રસ પિણુ આયો તિહાં કરતો સુખ આકેંદ,
ગાળડથી બંધાવતા નૃપતિ થયો નિષ્કેંદ. ૨
અંગ ઉપની વેદના રૂધિર વિમૂઢા ખાલ,
ખિણમાંહે દોચન મિલ્યા વાય રહી તનકાલ. ૩
મરણસમય જાણીકરી મયણુરેહા બહુમાન,
મન દૃઢ કર મધુરી સ્વરે ધર્મ સુણાવે કાન ૪

હાલ ૭મી.

બનજરાની દેશી.

મોર પ્રીતમ તું મુન ઇકમોરી સીખ તું મન સમાધિમાડે રાખજે
મોર જીવનજી

તું ખામે સગલા જીવ તુ ખામે ચૌરાસીલાખજે મો० ૧ મો०
તું મજ્જરે રાગને દેષ તું શત્રુ મિત્ર સરિખા ગિણે. મો०
તું દેજે કરમનૈ દોસ તૂં અંતરંગ વચરિહુણે. મો० ૨ મો०
થારે દેવ એક અરિહંત તૂં શુરુ સાધ હીયડે વહે મો०
થારે દેવત્રસાજિત ધર્મ સમકિત સૂયો સરદહે મો० ૩ મો०

તૂં દસદષ્ટાંતે જાણ એ મનુષ્યતણો લવ દોહલો. મોં ૪ મોં
 જો એણે લવેં કીજેં પુણ્ય, તો પરલવ બુખ સોહલો; મોં
 તું પનરે કરમાદાંન વલિ પાઉ અઠારે પરહરે. મોં
 તૂં સુકૃતકીયા અનુમોદ તૂં દુકૃતકીયા પરહા કરે. મોં ૫ મોં
 થારે મારગ છે અતિદૂર તૂં સંખલ સાથે ઘાલજે. મોં
 થારે પધપગ ચોરને ધાડ તૂં તેહથકી સંભાલજે. મોં ૬ મોં
 તૂં પરચહુ આરંભ પાપ તૂં ત્રિવિધ ત્રિવિધ કરી પરહરે; મોં
 તોની અંત અવસ્થા એહ તૂં ધરમે દહકરજે હીથો મોં
 તૂં સરદ હુજે મનબુદ્ધ તો ને ચડિવિહાર અણસણદીથો, મોં ૭ મોં
 એક સાચો શ્રીજિનધર્મ થારે અવર સહુ અધિર અછે, મોં
 ૮ નરનતણો ડરે માન તું બેધ જગત કુણુ અમર છે મોં ૮ મોં.
 તું સરણા કરજે ચાર અરિહંત સિદ્ધ સુસાધુજે મોં
 વલિ કેવલિભાખત ધર્મ એ ચારે આરાધજે. મોં ૯ મોં
 તું ધ્યાન ધરે નવકાર જિમ કાજ સરે પ્રિયુ તાહરો. મોં
 એ સંસાર અસાર તું મોહ મ કરજે માહરો. મોં ૧૦ મોં
 ઈમ મયણુરેહા ઉપદેશ તે સાચો સગલો સરદહ્યો મોં
 તત્ર જુગખાહુ સુભધ્યાન ચૈવીને સ્વરગે ગયો મોં ૧૧ મોં
 એ સાતમી ઢાલ રસાલ જુગખાહુ સરણા તણી, મોં
 ગણિ સમયમુંદર કહે એમ હવે મયણુરેહા વાન છે ઘણી મોં ૧૨ મોં.

દહા.

પિતા મરણ જાણી કરી ચંદ્રસ કરે પુકાર,

આખે ગિહુ આંસૂ ઝરે કરે વિલાપ અપાર

૧

(૧) લય. (૨) જુવરાજ. (૩) તે કાલ કરી પરલવ લલો.

મયણુરેહા ઇમ ચિંતવે ધિજ ધિજ માણુરે રૂપ,
 ઇણુથી અનરથ ઉપનો માર્યો પ્રાંતમ બૂપ. ૨
 મતિ મારે મુજ પુત્રને મણિરથ માણુરે કાજ,
 સીલરતન રાખણુ ભણી જાઉં કિસમિસ ભાજ. ૩
 ઇમ મનમાંહે ચિંતવી સમજાવી સુતસાર,
 નિસલર ચાલી એકલી પૂરવદિસ ગુવિચાર. ૪

હાલ ૮ મી.

સાધુ મ જાએ પરધર એકલો એકની,
 મોહનગારેરે નંદિજેણુ નાહલો, એ દેશી.
 નિસલર ચાલીરે મયણુરેહા સતી એકલી અબલા નારી,
 પૂર્વદિસ સામુદ્રે મન સાંકતી પછડી અટવી મજાર. ૧
 મયણુરેહારે નિમિચાલી એકલી રાખણુ સોલ રતન,
 કિહાં જઈ કાજ સમાઈં જીવનો કરૂં વલિ કોટિ જતન મં
 ખરે મધ્યાને સરવર પેખીયો લીધો તિહાં વિશ્રામ, ૨
 કુલ ફલ ભક્ષણુ કર પાણી પીયો સૂતી કલ્લી હામ મં ૩
 સાગારી અણુસણુ મુખ ઉચર્યો રાત પડી તતકાલ,
 સીંહ વાઘ ગૂંજે બીડામણુ બોલે બહુલા સ્યાલ મં ૪
 આધી રાતે પેટ પીડા થઈ જાયો પુત્ર પ્રધાન,
 મુલલક્ષણુ પૂરણુ ગુણુ નિલો મુંદર રૂપ નિધાન. મં ૫
 રતનકંબલ નામાંકિત મૂંઢી વીટી બાલગ્રીર,
 સતી સરોવર પ્રસાતે ગઈ સુચી કરવા નિજચીર. મં ૬

વસ્ત્ર ધોઈને પૈઠી સ્નાનને તિણુવેલા દુરદંત,
 પાંણિમાહી થકી ગજ નીસર્યો જાણે કાલ કૃત્યંત. મં ૭
 તિણુગજ સુંડા દંડ ગ્રહી કરી ઉછાલી આકાશ,
 દેવયોગ હીઠી વિદ્યાધરે એ એ રૂપ પ્રકાસ મં ૮
 પડતા આલી તિણુ વિદ્યાધરે કરતી કોડ વિલાપ,
 વૈતાઢપર્વત તે લેડ ગયો પિણુ મનમાહે પાપ. મં ૯
 મયણુરેહા કહે સુણુ ઇંક વિનતી મુઝ મન દુઃખ અનેક,
 તે દુઃખ કહિતા કાટી પડે હીયો તઉ સુણુ દુઃખ તૂં એક. મં ૧૦
 આજ રાતે વનમાહે મૈ જન્યો બાલક પુન્યપવિત,
 કેલહરિ મૂકીને હું ગઈ સરોવર સ્નાન નિમિત્ત. મં ૧૧
 જલહાથી ઉછાલીને તૂં ગ્રહી પાણુ બાલક કુણુવાત,
 વિન ધવરાયાં મરચે ટલવલી કે કો કરસે ઘાત મં ૧૨
 તિનથી મુઝને પહુતીકર તિનવને અથવા બાલક આન,
 પ્રારથીયાં ઉત્તમ પહિડે નહી જન્મ સફલ તસુ જન મં ૧૩
 કહે વિદ્યાધર કામાતુર થકો જો મુઝકરે ભરતાર,
 તઉ તું વચન કહે તે હું કરું વિચિ સાખી કરતાર. મં ૧૪
 આઠમી હાલ સતી સંકટ પડી દુઃખમાહે વલી દુઃખ,
 સમયસુંદર ભાળે વિન ભોગવ્યાં કરમતણે નહિ મુખ. મં ૧૫
 દૂહા.
 વલતો વિદ્યાધર ભણે સુન સુંદર સસનેહ,
 દેસ ગંધારમાંહે ભલો રતનાવહુપુર એહ.

વિદ્યાધર રાજા તિહાં મણિચૂડ મહિમ નિવાસ,

પટરાણી કમલાવતી મણિપ્રભ હું સુત તાસ. ૨

દશણ ઉત્તર ઐશિની રાજ રિદ્ધ સવ છોડી,
મુઝ પિતા સંજમ લીયો મોહ તણો દલ મોહિ. ૩

ચારિત્રીયો ચારણુ શ્રમણ કરતો કરમનં સૂડ,
કાલહુ ઝહાં આપ્યો હું તો વિહરતો મણિચૂડ. ૪

હિવ તે નંદીસર ગયો પ્રતિમા વંદન કાજ,
તસ સમીપ જાતે થકે મઠ તું અપહરી આજ. ૫

વાત કહું વડી તાહરી પુત્ર તણી અલિશમ,
માન ઔલ તું માહરો પૂરો વંછિત કામ. ૬

વક તુરંગે અપહર્યો મિથુલાનગરી રાય,

તિણુ ખન દીઠો તાહરો પુત્ર અનોપમ કાય. ૭

ધરઆણી રાણી ભણી દીધો પુત્ર પ્રધાન,
પંચઘાય પાલી જતો દીનદીન વાઘે વાન. ૮

પ્રજામી વિદ્યા કહ્યો પુત્ર તણો વિરતાંત,
લોગવ લોગ સંજોગ તું મુઝસો મન એકાંત. ૯

હું તુઝને છોડું નહીં હિવ તું મોરે હાથ,
તન ધન જીવન રૂપનો ફલ લોગવ મુઝ સાથ. ૧૦

ઢાલ દમી.

તું ગીયા ગિર સી હરસોહુ એ.

રાગ-માલવી ગોડી.

— શ્રીમ સુણી વચન સરાગ તેહના સતી ચિંતે એમરે
સવલ સંકટ પડી હું હિવ સીલ રાજો કેમરે. ૧

મયણુરેહા સીલ રાખ્યો પડે સંકટ જોણુરે,
દ્વિનપ્રતે પરભાત ઉડી નામ લીજે તેણુરે. મં ૨

મેં કેઈ કરમ કઠોર કીધા ઉદ્ય આયો તેહુરે,
આપદામૈ પડી આપદ અજી ન આવે છેહુરે. મં ૩

હું અનાથ અન્નાણુ અબલા કાંઈ ન ચાલે જોરે,
સીલ રાખણુ ભણી ભાખૂ કડું એક નિહોરે મં ૪
અતી ભાજે સુન વિધાવર નંદીસર લેખય રે,

પછે માનીસા વચન તોરા જોરે પ્રાત ન થાયરે મં ૫
ઈમ સુણી હર્ષિત હુવો ખેચર રચ્યો દિવ્યવિમાનરે,
મતી સાથે લઈ ચાલ્યો નંદીસર અસમાન રે મં ૬
નિહા જાઈ જિનવર ણિંબ વંદા રિષભાનન વ્રધમાનરે,

અંદ્રાનન વારિખેણુ નામૈ ધનુષ પાંચસઈ માનરે મં ૭

મણિચુડ-મુનિ વાંદિ ખેઠા ખેડ આગલ આવરે.

ચારનાણી વાત જાણી સુત લીધો સમઝાવરે. મં ૮

કરજોડ મણિચુડ કહે સુણ સતી ખમે મુઝ અપરાધરે
આજથી તું બહીન મોરી ખુઝગ્યો ઇણિ સાધરે. મં ૯

તું કહે સો કડું કારજ બહિન દેહિ આદેસરે,
અતી કહે તે અર્વ કીધો જાત્રા પુન્ય વિસેસરે. મં ૧૦
સતી સીલ રહ્યા અખંડત ગયો સંકટ દૂરરે,

ઢાલ નલમી સમયસુંદર ભણે આનંદપૂરરે. મં ૧૧

ફહા,

મયણુરેહા મુનિવર ભણી પૂછઈ પ્રણમી પાય,
વાત કહો મુઝ સુત તણી ભગવન કરો પસાય. ૧

કહે સુનિવર સુન શ્રાવિકા પૂરવભવ વિરતંત,
જિમ તુઝ અંગજ અવતર્યો તિમ તુઝ કહોનુ અંત. ૨

ઢાળ ૧૦ મી.

તિમરી પાસે વડલું ગામ એહની,

ઐપાઇ.

જંબૂદ્વીપ પૂરવ સુવિદેહ પુળલાવતી વિજયા શુભગેહ,
તિહાં મણિતોરણ નગર ઉદાર ગઢ મઠ મંદર પૌલ પ્રકાર. ૧
ચકેવર્તિ પદવી લોગવે રાય અમિતજસા નામૈ કહિવાય,
તસુ ઘર પુષ્પવતી પટરાણી અદભૂતરૂપા બાણે ઈંદ્રાણી ૨
તેહને પુત્ર એ પુણ્યપ્રમાણ પુકકસેન રતનસિંહ ચતુરચુગ્ગન,
ચહિરાસી પૂરવ લાખનું રાજ પાલી સાર્યા આતમકાજ ૩
આરિણુ શ્રમણ જતીની પાસ દીક્ષા લીધી ચિત્ત ઉલકાસ,
લાખ^૩ મોલા પૂર્વ વરસાંસીમ તપ સંજમ દીધા નિરસીમ. ૪
એ પહુતા^૬ બારમે દેવલોક પુન્યતણા ફલ પામ્યા રોક;
આમાનિક દેવતા કહિવાય બાવીસ સાગર લોગવે આય. ૫
તિહાંથી ચર્વાને ઘાતકીખંડ લરતમાહે હરિજેણપ્રચંડ;
અર્થચઢી રાજ અભિરામ સમુદ્રદત્તા તસુ સારજનામ. ૬

(૧) પુષ્પ. (૨) મન. (૩) મોલ પૂર્વ લખ. (૪) જપ. (૫) તે.
(૬) પોહોતા. (૭) તસ. — મ.

તેહને પુત્ર થયા સુપવિત્ત સાગરદેવનઈ આગરદત્ત;

ખારમો જિન દ્રઢસુન્નતસ્વામિ તાસ પામ મુનિ થયા હિતકામ. ૭

ત્રીજે દિન થયો વિજલપાત બેહુ સાધુતણો થયો ધાત;^૩

ઉપના સાતમે સ્વર્ગ આવાસ સતરે સાગર લીલવિલાસ. ૮

નેમિસરને તિનપ્રસ્તાવે કેવલિ મહિમા કરવા આવે;

પ્રશ્નકરે કહુ જગ આધાર કિહાં થાસ્યે સ્વામિ અવિતાર ૯

લગવંત કહે ઇણ ભરતમઝાર મિથલાપુરી અલકા અવિતાર;^૬

જયસૈન રાજાનો સુવિવેક પુત્ર હુસ્યે વિહૂં માહે એક. ૧૦

બીજો નગર સુદરસન જેહ મયણરેહા સુત હોસ્યે તેહ;

ઇમ સાંલ લગયા દેવતા દોઈ નિજ દેવલોકે હરખિત હોઈ. ૧૧

અનુકંઠે સુર સુખલોગવિસાર એકતણો મિથુલા અવિતાર;

જયસૈન વનમાલા હુક્ષ હંસ પુત્ર પદ્મરથ કુલ અવતંસ. ૧૨

જયસેનરાજા દીક્ષા લીધ રિદ્ધિ પદ્મરથ પુત્રને દીધી;

પુષ્પમાલા પટરાણીસુ રંગ લોગવે રાજા સુખ અક્ષંગ. ૧૩

ઇકદીન અપહુર્યો વક્રતુરંગ નૃપ અટવી પડયો જાણે કરંગ;

તિહાં દીઠો તુઝ અંગજ એહ પૂરવલવતણો પ્રગટયો સનેહ. ૧૪

(૧) તસપાસે (૨) સાધુ. (૩) વિધાત. (૪) સાગરક્ષણે. (૫) સ્વામિઅન્ન. (૬) મથુરા - એ - ચિ.

બાલક ઉચો લીધો જામ પૂઠું લસકર આયો તામ;
 ગજચઢ રાજા મિથુલા આયો પુત્રજનમજિમ રંગ વધાયો. ૧૫
 ખીજતણે જિમ વાઘે વ્યંદ મયણુરેડા તુઝ પુત્ર આનંદ;
 નનોસુણી હરખી તતકાલ સમયસુંદરણે દસમીઠાલ ૧૬

ફુલા.

જે હવે સુનિવર ઈમ કહે તે હવે એક વિમાન;
 નલથી નીચે ઉતર્યો તેજે તરિણુ સમાન. ૧
 જય જય શબ્દ સુઉચ્ચરે અપહર આનંદપૂર;
 ધમધમ ધમકે ઘુઘરી વાજે વાજંત તૂર. ૨
 નિર્મલ ફટક રતન મઠ નાટક પેટે ખત્રીસ;
 મણિ મુકતાફલ જલેકા સોલમાન સુ જગીસ. ૩
 તિન વિમાનથી નીસર્યો દેવ દિવ્ય આકાર,
 કાને કુંડલ ઝલકુલે ઉર મુકતાફલ હાર. ૪
 સતી તણા તે દેવતા પહિલાં પ્રણમે. પાય,
 સાધુ લણી વાંદે પછી જૈસે આગલિ આય. ૫

હાલ ૧૧ મી.

રે જીવ જિનધર્મ કીજીએ એહની દેશી.
મણિપ્રલ વિપરીત વંદના દેખી કહે એમ,

તુમે સરિખા પણિ દેવતા કહું ભૂલો કેમ. ૧

— જે. (૧) કહે. (૨) ભાંણુ. (૩) સમુચ્ચરિ. — પેડ. — લિ.

(૪) તેણે.

ધર્મ તણા ઉપગારડો મોટો સંસાર,
પરહિત જાણિજિઠે કરે ધન તે નરનારિ. ધ૦ ૧
રાજનીત ધર્મ નીતના સુર કહિયે જાણુ,
તે પિણુ લોપે રીતને કુણુ ચાલે પ્રાણુ. ધ૦ ૨
સુન પરમારથ સુર કહે વિઘાધર રાય,
નગર સુદર્શનનો ધણી મણિરથ કહિવાય. ધ૦ ૩

યુગબાહુ અંધવ હતો તેહને યુવરાજ,
રમિત્રા ઉઘાને ગયો સગલો લેઈ સાજ. ધ૦ ૪
મણિરથ ભાઈ મારીયો વયરાણુ સંખંધ,

ખડગ પ્રહાર દોયો ખરો છેલો તસુ અંધ ધ૦ ૫

કંઠ ગતિ પ્રાણુ આયા થકા નિજરયો જેણુ,
કાજ સમાર્યા તેહના મયણુરેહા એણુ. ધ૦ ૬

ધર્મ મર્મ સમજાંવીયો મૂકાવ્યો ક્રોધ,

અણસણુ પણુ ઉચરાવોયો દીધો પ્રતિબોધ ધ૦ ૮

કાલકરી ગયો પાંચમે દેવલોકે તેહ,
ઇંદ્ર સંમાનીક સુર હવે દેવતા હું એહ. ધ૦ ૯

ધર્માચારિજ માહુરે મયણુરેહા જાણુ,
પહુલી કીધી વંદના ઉપગાર પ્રમાણુ ધ૦ ૧૦

તેહથી જનધર્મ પાંચીયે ઉપગારી સોઈ,
ધરમાચારજ આપણે તેહને તે હોઈ. ધ૦ ૧૧

તિનથોક જીનસાસને કહ્યા દુઃખપ્રતિકાર,
માતપિતા સેઠ ધર્મનો કિયો જિન ઉપગાર. ધ૦ ૧૨
વિદ્યાધર મન ચિંતવે મેં જાણ્યો મર્મ,

તાં દુઃખ પામે જીવડો ન કરે જિનધર્મ. ધ૦ ૧૩
દેવ કહે સાંભલી સતી તું સામિણિ મુજ,

મયણુરેહાં તું મુજ પ્રિયા કહુ તે કડું તુજ. ધ૦ ૧૪
મુઝને પ્રિય સુખમોક્ષના તે તણ ન દેવાય,
પણિ એકવાર તું પુત્રને પાસે લેઈ જાય. ધ૦ ૧૫

આંખે પુત્ર દેખી કરી મન આણી ઠામ,
કાજ સમારિસ આપણો ઢીલ નહિ ધર્મ કામ. ધ૦ ૧૬

ઢાલ લેલી ઇચ્છારમી કહ્યો પર ઉપગાર,
સમયસુંદર કહે હિવ કહું આગલો અધિકાર. ધ૦ ૧૭

ઢાળ ૧૨ મા

મોરો મન મોહ્યો ઇણુ ડુંગરે એહની.

મરૂદેવી માતાજી એમ લાગે એ દેશી.

મનડો ઉમા હો મિલવા પુત્રને મયણુરેહા કહિ ઇમરે,

સાંભલિ સુરવર નારિનો પુત્ર ઉપરિ બહુ પ્રેમરે. મ૦ ૧

મેં જનમીને વન મૂકીયોરે સ્નાન કરાવિયો ન સાહિરે,

ઉર ધરી નવિ ધવરાવીયોરે ખાંતિ રહી મનમાંહિરે. મ૦ ૨

આંખ ન આંજી આણ્યાલડીરે અર્ધઅંદ નવિ કીયો લાલરે,

હેજસું નવિ હુલરાવિયોરે અંગજ મુઝ સુકુમાલરે. મ૦ ૩

નિજરભરી નવિ જોઈયોરે મુઝ દીયો દેવ વિછોહરે,

જલવિન માછલી ટલવલારે મુઝ ઘણો પુત્રનો મોહરે. મં ૪
મયણરેહા મિથુલાપુરીરે સુર પહુતી કરી આંણરે,
ગિહા નમિમલિંગજણવરતણા જન્મવત કેવલનાણરે. મં ૫

પ્રથમ બુહાર્યા દેવદેહરે પછે ગઈ સાધવી પાસરે,
પાયકમલ પ્રણમી કરીરે આગલ ઊઠી ઉલાસરે. મં ૬
સાધવી ધર્મ સંલલાત્રયોરે આવીયો પરમસંવેગરે,

સુરકહે એસો નૃપમંદિરેરે પુત્ર દેખાડું તુઝ વેગરે. મં ૭
મયણરેહા કહે માહરેરે પુત્રસો નાહિ પ્રતિળંધરે,
ધિગ ધિગ મોહની કર્મનેરે હું થઈ મુઠમતિ અંધરે. મં ૮
પુત્રની મોહની મૈ તજીરે અથિર કુટંગ પરિવારરે,
જિનધર્મ એક સખાઈયોરે અવર સંસાર અસારરે. મં ૯
તું હિવ જિમ સુખ તિમ કરેરે હું વૃત લેસું હિત કામરે,
મયણરેહાને પ્રણમી કરીરે સુર ગયો આપણે ઠામરે. મં ૧૦

સાધવી પાસે સંજમ લહોરે મયણરેહા અલિરામરે,

તપ જપ કઠણ કૃયા કરેરે સાધવી સુવ્રતા નામરે. મં ૧૧

બારમીઢાલ પૂરી થઈરે મોહની કરમ અધિકારરે,
સમયસુંદર કહે હિવ સુણો પુત્રનો કૌણ પ્રકારરે. મં ૧૨

હૃહા.

તિણ બાલક વધતે તિહાં શત્રુ નમાડયા જોણ,
નામ યથારથ આપીયો કુંભરતણો નમિ તેણ. ૧

- આઠ વરસનો તિણું કીયો સકલ કલા અબ્યાસ;
 અનુક્રમે યૌવન આવિયું મૃગ નયાણી દ્રગ પાસ ૨
 વંસ ઇક્ષાગે ઉપનો રૂપવંત ગુણવંત,
 સહુસ એક આઠ કન્યકા પરણાવી અતિકાંત. ૩
 નિજ નારીસું પરિવર્યો અપછરસું જિમ ઈદ,
 કામલોગ સુખ લોગવે પામે પરમાનંદ. ૪
 હિવ તે રાજ પદમરથ નમિનઈ દેઈ રાજ,
 દીક્ષા લઈ મુગતેં ગયો સાર્યા આતમા કાજ. ૫
 તે પણિ મણિરથ પાપીયો નિજ બંધવને માર,
 તિણું નિસ અહિ ઉસ્યો મૂયો નકલ ગયો નિરધાર. ૬
 અંદજસરાજ થાપીયો મિલ મુહુ તે પરધાન,
 પાલે રાજ પંડુરસ્યું દિનદિન વાધે વાન. ૭

ઠાલ ૧૩ મા.

ભોગનારી દેસી.

એક દિવસ નામ રાગનો હાથી છૂટ્યો અનિ મદમસ્ત થકો,
 આલાન થંલ ઉપાડી નાખ્યા મારે માણસ દેઈ ધકો. ૧ હાંદે.
 જાયે લોક દસોદિસ ભાગા બીહતા પેટ પડયે ધ્રસકે,
 સાંકલ ત્રોડે સુખ નઈ મોડે કો, તેહને ઝાલી ન સકે ૨ હાંઝા.
 વિંધ્યાચલ અટવી ભણી જતો નગર મુદર્શન સીમ રહ્યો હાંસો.
 અંદજસા નૃપ સેવકેં દીઠો આપના ભૂપને આઠ કજો. ૩ હાંઝા.

ગંદગસાનૃપ બાલી આણ્યો બાંધ્યો ગજ દરબાર રહે. હાં દ.
 ફિરતા હૃત દેખી મન હરખી નમિરાજભણી બાય કહ્યો. ૪ હાં બ.
 નમિરાજ નિજ હૃત મૂકીને ચંદગસપે ગજ માંગે. હાં બ.
 ચંદગસાપિણ સખલો રાજ કહ્યો તે તેહને નવિ લાગે. ૫ હાં ન.
 વલિ કહી રતન લિખ્યા નહિ નામૈ સખલો તે નૃપ ભાગવે. હાં. નૃ.
 સૂર નઈ બીરતીકે જગ સાચા છલગેલકર અરિયણ ભોગવે ૬ હાં બે.
 હૃત વચન સુણુ નમિનૃપ કોખે સીંહુ વગાંચ્યા કેમ ખમે. હાં કે.
 અખ્યાપદ ગરજરવ કાંપે કિમકર વરષાકાલ સમૈ ૭ હાં કા.
 તુરત પ્રયાણ ભંભા વજડાઈ મેઘાડંબર છત્ર ધરી. હાં છ.
 હયગય રથ પાલક દલ મેલી ગજ આણ્યો કટક કરી. ૮ હાં ક.
 ચંદગસા પિણ નમિ આગમ સુણુ સૈન લેઈ સામહો આણ્યો. હાં સા.
 નગરથકી બાહિર નીસરતો પ્રથમથી અપસુકને પાણ્યો. ૯ હાં અ.
 મંત્રિ પ્રધાન વચન સુણિ રાજ પોલજડી પુરમાંહિ રહ્યો, હાં મા.
 નગરત્રીંટી પડ્યો ચિહુદિસ પરદલ નાલિ ગોલાકહે ગઠવિચહુઉ. ૧૦ હાં ગ.
 સુત્રતાસાધવો સુણુ મનચિંતે હામાત મનુષનો ક્ષય હોઈ હાં ક્ષ.
 બાંધવ બેહુ માંહોમાંહિ ઝુઝી બયે મતિ દુર્ગતિ કોઈ. ૧૧ હાં ક્ષ.
 ગુઝનીનૈ પુછીકરી સુત્રતા પ્રથમ ગઈ નમિનૈ ઓલે હાં ન.
 પદપંકજ પ્રણમીકરી પૂછ્યો કેમ આચા કહ્યો નૃપ બોલે ૧૨ હાં નૃ.
 સુન રાજન વિષય વિષસરિખા કારમી રાજને રિદ્ધ તેહ હાં રિ.
 તેહનેકાજ સંગ્રામે માંડ્યો આપણા બાંધવ સાથ બેહ. ૧૩ હાં સા.
 કહિ બાંધવ કિમ તે મુઝ હોઈ સાધવી ભેદ કહ્યો સઘલે. હાં ક.
 મેહા અભિમાની તે નમિરાજમિલન તેહન બયે સખલો ૧૪ હાં ન.

બારી દિસ પયઠી પુરમાંહે રાજમંદર અંગણ આઈ હાં અ.
 દીઠી અંદજસા આવંતી ચરણકમલ પ્રણમ્યા ધાઈ. હાંપ્ર. ૧૫
 સજન સખંધી સગલા આયા નયણે નીર પ્રવાહ ઝરે હાં પ્ર.
 કહુ સાધવી તુમ સંજમ મારગ દુકડર લીધો દોણુ પરે હાંડો. ૧૬
 અંદજસા કહે કિમ મુઝ બાંધવ સાધવી વાત કહી સગલી,

જિન સેતી તું યુદ્ધ કરે અખ બાંધવસું કર રંગરલી હાં રં. ૧૭
 અંદજસા મિલવા ભણી ચાલ્યો નમિ સામહો આઈ પગ લાગો હાં પ.
 બેહુ બાંધવ મિલિયા મનરંગે લોંક તણે મન ડર લાગો હાં ડ. ૧૮
 નમિરાજનને દેસ અવવંતી રાજ દેઈ વૈરાગ ભણ હાં વૈ.

અંદજસા શુરૂ પાસ દીક્ષા ગ્રહી કારમી રાજની રિદ્ધ તણ હાંરિ. ૧૯
 નમિરાજ ભોગવેં મિથુલાપુરી નગર સુદર્શન રાજ બેઈ,

સમયસુંદર કહે સુણો ચતુરનર તેરમી દાલ એ ચિત્ત દેઈ હાંચિ. ૨૦

દાલ ૧૪ મી.

લાવનરી દેસી.

હો રાજ બેહું રૂડીપરિ રહ્યા મુખ ભોગવતા સુવિશેષ,
 હો દેહુ દાઘ જવર ઉપના હો ન મિટે પીડ નિમેષ. ન. ૧
 હો કર્મથી નાંવ છૂટેરે કોઈ વિષુ ભોગવ્યાં રે,
 હો કહૂઆ કર્મ વિપાક. ૨
 હો દાહિ છ માસી તન દહે ત. રેહો બણે અગનિની બાલ
 હો સહેન સહે નમિ વેદના ન. હો ભોજન તજે તતદાલ ભો ૦૩

હો વડા વડા વૈદ્ય બોલાવીયા બો. રે. હો પૂછ્યા બે કરજોડ,
 હો લાલચ લોભ દાખાડીયો, દે. હો દુખ દેવો મુઝ મોડ. હ. ૪
 હો ઔષધ લેષધ તુમ કરો નુ. હો કરો કાઈ દાય ઉપાય.
 હો વૈદ્યકલા કાઈ દેલવો કે. હો જિણુકર તથજવર જાય જિ. ૫
 હો વૈદ્ય કહે રાજનૂ સુનો રા. હો હમ તે ન સાજો થાય,
 હો યણુ એક તથતિ ઉપાય છેરે હો બાવના ચંદન લાય. બા. ૬
 હો સહસ્રનૈ આઠ અંતે ઉરી અ. હો દીઠો દાઘજવર તાય,
 હો કે કેહની ન લ્યે વેદના લ્યે. રેહો વનિતા કરે વિલાપ. બ. ૭
 હો આંખા બિહુ આસુ ઝરે રેહો ઊંચી પ્રીતમ પાસ,
 હો સ્નાન મજજન લોજન તન્યા રેહો અબલા થઈરે ઉદાસ અ. ૮
 હો ભરભર કનક કચોલડા રે હો ઘસઘસ ચંદન લાય,
 હો નારિ વિવેપન તનુ ઘસ રે હો બિણુ બિણુ કરે વિલાપ બિ. ૯
 હો બલકે ચુડી સોનાતણી રે હો સખદ સુહાવે ન કાન,
 હો ચુડી ઉતારે આપણી રે હો પ્રમદ પ્રેમ પ્રધાન પ્ર. ૧૦
 હો સગલા વલય ઉતારતા રે હો એકેક રખ્યો મંગલીક,
 હો વાલિસોનો જે આપણો રે હો તોડે કાન અલીક તો. ૧૧
 હો વલય ફેલાહલ કિમ રહિયો રે હો રાખ પૂછે નિજ નારી,
 હો લેદ સુણ્યો મિથુલા ધની રે હો ચિંતે ચિત્ત મંઝાર ચિં. ૧૨
 હો એકાકીપણો અતિલવો રે હો બહુ જણુ મિથ્યા બહુ દુઃખ,
 હો અકવર્તિને તે સુખ નહીં રે હો જે મુનિવરને સુખ. જે. ૧૩

હો એકલો આવે જીવડો રેહો પરલવ જાએ પાણ એક,
 હો કુટુંબ આહુકો કારિમો રેહો વારૂ ધર્મ વિવેક. વા. ૧૪
 હો પરલવ જાએ એકલો રેહો સાથે કર્મ સખાય,
 હો પુન્યે શુભગતિ પામીએ રેહો પાપે દુર્ગતિ જાય. પા. ૧૫
 હો જીવ અછે એક સાસતો રેહો દર્શન નાણ સપન્ન,
 હો બાહ્ય સંજોગ અસાસતા રેહો પુત્ર કલિત્ર યન ધાન્ય. પુ. ૧૬
 હો સ્વાસ્થીયો સહુ કો મિલ્યો રેહો કો નવિ રાખણહાર,
 હો પીડન લ્યે કોઈ પારકી રેહો એ સંસાર અસાર. એ. ૧૭
 હો વલિ મનમાહે ચિંતવે રેહો જો મુજ વેદન જાય,
 હો તો હું રાજ તજ કરી રેહો ચારિત લ્યો ચિતલાય. ચા. ૧૮
 હો એહ મનોરથ મનધરી રેહો નિસલર સૂતો નમિરાય,
 હો સુપન દીઠો રાત પાછલી રેહો આનંદ અંગ ન માય. આ. ૧૯
 હો મેરૂ ઉપર મુર ગજ ચઢ્યો રેહો દીઠો આતમરૂપ,
 હો ઝમક જાગ્યો ગઈ વેદના રેહો હરખત હુયો નમિભૂપ. હ. ૨૦
 હો ઔષધ કો લાગ્યો નહીં લાગ્યો ધર્મ ઉપાય,
 હો લલ લલી એ ઔદમી સમયમુંદર ગુણ ગાય. સ. ૨૧

ફૂંડો.

નમિરાજ ચિત ચિંતવે અહો સુપન અતિસાર,
 પહિલો કિહાં દીઠો હુતો મૈ કિણહી અવિતાર. ૧

- જાતીસિમરણ ઉપનો દીઠો મુરભવ તેથ,
 મેરૂસિખર આયો હું તો હું જિન મહિમા જેથ. ૨
- પ્રતિબુદ્ધો રાજનમી ત્રીજો પ્રત્યેકબુદ્ધ,
 ભાવત ચારિતીયો ભલો સ વેગી મનસુદ્ધ. ૩
- પાટ થાપ્યો નિજપુત્રને રાજરમણિ સવિ છંડિ,
 માયા મમતા પરહરી નમિ પહુનો વનખંડ. ૪
- ઇંદ્ર પરીક્ષા આવીયો કરિ પ્રાહ્મણનો રૂપ,
નમિરાજ વૈરાગીયો દેખુ દોણુ સરૂપ. ૫

ઠાલ ૧૫ મી.

જે ખંધવ વંદન ચાલ્યા એ દેશી.

- ઇંદ્ર કહે નમિરાયને હેત કારણ પડિયઉરે,
 એહુ અર્થ શ્રવણે સુણી પ્રશ્ન પડુતર જોયોરે. ઇ. ૧
- મિથુલાનગરી મંદરે સખલ કોલાહલ આજોરે;
 દારણુ દીન દયામણા કિમ સુણીયે રિખ રાજોરે. ઇ. ૨
- નમિરાજ કહે ઇંદ્રને હેત કારણ પડિયઉરે;
 એહુ અર્થ શ્રવણે સુણી પ્રશ્ન પડુતર જોયોરે ઇ. ૩
- મિથુલાનગરી વન હુતો વૃક્ષ મનોરમ નામો રે,

- પૂલકૂલ છાયા શાલતો બહુ પંખી વિશ્રામો રે. ૪ ઈ.
- તે તર વાય કંપાવીયો તિણુ પંખીના વૃંદો રે;
હીન હીન દુઃખીયા થકા ઘણું કરે આકેદો રે. ૫ ઈ.
- અગનીએ મિથુલા બલે મંદિરનો નહિ લેખો રે;
એહુ અંતેઉર આરડે એકવાર ફિરિ દેખો રે. ૬ ઈ.
- સુખસમાધિ જીવુ વસૂં કાન નહિ કિન તાઈ રે,
મિથુલાનગરી દાઝતા હુમનૈ બલૈ ઇડાં કાંઈ રે. ૭ ઈ.
- ગઢ ગોપુરકરિ અરગલા અટ્ટાલક પેણુ ખાઈ રે,
યંત્ર શતદ્વી સજી કરી ક્ષત્રી તું પછે જાઈ રે. ૮ ઈ.
- સરધાનગરી છે સજી ઉપસમ હું પરકારો રે,
સંવેગ રૂપ ગોપુર સજ્યા તપ લોગલસારો રે. ૯ ઈ.
- સખલ કિમાડ સંવર તણા ખાઈ યંત્ર અટાલો રે,
એ ત્રિણ્હે સખલા સજ્યા ત્રિણ્હે શુપતિ વિસાલો રે. ૧૦ ઈ.
- ખીરજ ધનુષ ચઢાવીયો સમતિ પ્રત્યંચા ગાદી રે,
ધીરજ મૂઠ કાઠો ગ્રહી સત્યસું વીંટી ગાદી રે. ૧૧ ઈ.
- ખારલેદ તપ બાણસું કર્મ કંચુકનૈ લેલી રે,
મુનિ આતમરૂપ શત્રુનૈ જીપૈ જિનમત લેલી રે. ૧૨ ઈ.
- ઝિંચા મંદર માલીયા વરડી વર પરસાદો રે,
નવા કરાવીયા પણા પછે તજે પરમાદો રે. ૧૩ ઈ.

- મારગ વિચ ધર તે કરે જે મન ધરે સંદેહો રે;
 નિશ્ચે મુકિત લણી ચલ્યો તસુધર સામ્રતો તેહો રે. ઇ. ૧૪
- લોમહાર તસ્કર ખુરા ગંઠી છોડી નિવારી રે,
 નરૂપદ્રવ નગરી કરી હુઈ જે પછે વ્રતધારી રે. ઇ. ૧૫
- એહ અન્યાય ઇહાં ઘણો મિથ્યામતિ દંડ દીને રે,
 વન અપરાધી બાંધીએ અપરાધી મૂકી જે રે. ઇ. ૧૬
- વલિ સીમાલ ભૂપાલ જે માને નહિ તુઝ સિખ્યા રે,
 તે સર્વિ આણી આપણે તઉ પછે લેજો દિક્ષા રે. ઇ. ૧૭
- જે રણુ જુએ એકલો દસલાખ વૈરી જીપે રે,
 કોઈક જીપે આતમા તે તો અધીકો દીપે રે. ઇ. ૧૮
- યાગ કરાવી અતિઘણા માહણુ શ્રમણુ જીમાંડી રે,
 દિયે કનકાદિ દક્ષણા વ્રત લેજે રિદ્ધ છાંડી રે. ઇ. ૧૯
- જઉ કોઈ દસલાખ દૈ માસ માસ ગોદનો રે,
 સંજમ અધિકો તેહથી દાન વિનાય પ્રધાનો રે. ઇ. ૨૦
- કઠિન ગૃહાશ્રમ પાલતાં સમસ્થ નહિ તિણુ નોસે રે,
 પણ પોષધવ્રત પાલતા રહિ તૂ ગૃહસ્થાવાસે રે. ઇ. ૨૧
- હાલ અણી લોજન કરે માસ માસ જે બાલો રે,
 સાધુ તણી કલા સોલમી અર્થે નહી તિણુ કાલો રે, ઇ. ૨૨
- કનક રજત મણિ મોતીયે ભરી ભૂર ભંડારો રે;
 સંજમ પણિ લેજે પછે ક્ષત્રી વર નિરધારો રે ઇ. ૨૩

પર્વત કનક રૂપા તથા ગોટા મેરૂ પ્રમાણુ રે;
 વાર અનંતી પામીયા ન થઈ વિપતિનિ ગાંઠો રે ઇ. ૨૧
 કામ ભોગ લાધા થકા એ અચિરજ જે જોડે રે;
 પશ્ચાતાપ હુર્યે પછે અણુદુતા ને ત્રોડે રે ઇ. ૨૨
 કામ અમી વિષ સાર્યા સાલ સમા હુખ ખાની રે;
 વંછિત કામ અણુકામતા દુર્ગતિ મળે પ્રાણી રે. ઇ. ૨૩
 ક્રોધ અધોગતિ પાંનીયે માન અધમગતિ હોઈ રે;
 માયા સુભગતિ પ્રતિ હોળે લોભ થકી ભય દોષ રે ઇ. ૨૪
 હિનાધ્યયનથી ઊધર્યા પ્રજન ઉત્તર અભિજ્ઞમે રે;
 પનરમી ઢાલ પૂરી થઈ સમયચુંદર હિત કામો રે. ઇ. ૨૫

ઢાળ ૧૬ મી.

આળો માર્યો હે જિન તણો.

ચણુ કેતારે માર્છ ઝલમલા એ દેશી.

પ્રાત્મણુ નહિ રૂપ ફરિઉ આપ પ્રગટ થયો ઈંદ્ર;
 ચલત કુંડલ આભણુ થકો પ્રણુમે પાય અર્ચવિંદ. ઇ. ૧
 ઈંદ્ર પ્રશંસા ઈમ કરે ધન ધન તું રિખ રાય;
 તીન પ્રદક્ષણુ દેઈ કરી પ્રણુમે વાર વાર પાય. ઇ. ૨
 અહો તે ક્રોધ દરે કીયો અહો તે જીત્યો અભિમાન;
 અહો તે માયા મમતા તણુ અહો લોભ તજ્યો અસમાન;
 અહો તે આજ્ઞવ અતિ ભલો અહો તે માર્દવ સાર.

અહો તૈ સાધુ ક્ષમા ભલી અહો તૈ મુક્તિ પ્રધાન.	ઈ. ૩
ઈણ ભવ ઉત્તમ પૂજ્ય તું પરિભવ હોઈસિ સિદ્ધ;	
યામસે સાધુ તું મુક્તિના સાસતા સુખ સમૃદ્ધ.	ઈ. ૪
ધન કરણી તોરી સાધુજી ધન્ય પિતા કલ ધન;	
ધન માતા જિણેં જનમોયો એહવો પુત્ર રતન.	ઈ. ૫
હુ બલિહારી રિખ તાહરે તુઝ સમ અવર ન કોઈ;	
અડતે પરણામે અડયો સો નઈ સામન હોઈ.	ઈ. ૬
તું ધન તું કૃતારથ થયો સદ્દલ કીયો અવતાર;	
રાજ રમણિ સખ પરિહરી લીધો સંજમ ભાર.	ઈ. ૭
ઈમ પ્રશંસા કરતો થકો ઘઈ પ્રદક્ષણા તીન;	
વસી કરે પદ વંદના ભાવ. ભગતિયું લીન.	ઈ. ૮
સુલલક્ષણુ પદસાધના પ્રણમી પરમ ઉલ્હાસ,	
અપલકુંડલ સિર સેહરો ઈંદ્ર ગયો આકાશ.	ઈ. ૯
સોલમી ઢાલ સોહામણી ઈંદ્ર પરીક્ષા જન;	
સમયસુંદર કહે સ્યાંભલ્યાં જીવત જનમ પ્રમાણ.	ઈ. ૧૦

ઢાલ ૧૭ મી.

રાગ ધન્યાસી.

ખંસી વાળેહો વીણા એ દેશી.

મુનિવર પાય નમું પાયનમું નમિરાજ રિખરાય. મું
નમિરાજ સંજમ લીયો અઢતે મનપરણામ; મું

- ચઉથેખંડ ચિહ્ન સાધના ચિશુખ ગાયત્રિ અભિરામ. મુ૦ ૧
 ઈદ્ર પ્રશંસા ઇમ ગુણી હાંઈ કીધો નર્પી હંકાર, મુ૦
 ત્રીજો પ્રત્યેકબુદ્ધ એ કમે' કમે' કરે વિહાર. મુ૦ ૨
 વિમલનાથ પરસાદથી શ્રી ઉચ્ચસેનપુર માંડિ. મુ૦
 ગરૂયોગજી ખરતર તણો દિન દિન અધિક ઉછળ. મુ૦ ૩
 યુગપ્રધાન ગુરુરાજ્યા શ્રીજિનચંદ મુનિંદ, મુ૦
 સકલચંદ સુપસાઉલે મુખમન પરમાનંદ. મુ૦ ૪
 ત્રીજીખંડ પૂરો થયો નમિરાજ અધિકાર. મુ૦
 સતરમી ઢાલ સુહામણી સમયસુંદર મુખકાર. મુ૦ ૫
 ઇતિ શ્રી નમિરાજધિકાર તૃતીયખંડ સંપૂર્ણ.

— ૦ —

શ્રી નિગ્ગઘ ચતુર્થ પ્રત્યેક બુદ્ધ વૃત્તાંત
 ચતુર્થ ખંડ.

દુહા.

- સીમંધર સ્વામી પ્રમુખ, વિહરમાન જિન વીશ,
 જ્ઞાન દિવાકર દીપતા ચરણ નમું નિસદ્દીસ. ૧
 વલી પ્રણમું અસિ આહિસા મૂલમંત્ર નવકાર.
 ધરણિધર પદમાવતી સુર પદ પામ્યો સાર. ૨
 સેતુંજય ગિરનાર ગિરિ શ્રીસમેતસોખર ગીરિંદ,
 આણુ અષ્ટાપદ નમું એ તીરથ આણુંદ. ૩

દાન શીલ તપ એ ત્રિષ્ટહે લાવ લલે તો ચંગ,
તિણેકારણ કહું નિગ્ગઈ ચઉથો ખંડ સુરંગ.

૪

ઢાલ ૧ લી.

સોપન શિખન ચેલણા એ દેશી.

જંબૂદ્વીપ સુહામણો લાખ જોજન માન,

દક્ષણભરત તિહાં લલો દેસ મંગધ પ્રધાન.

૧

રાજકરે સિંહરથ તિહાં રાજ પરચંડ,

વયરી રાય નમાડીયા પરતાપ અખંડ.

રાં ૨

પુંડરવર્ધનપુર અતિ લલો બહુ ગિદ્ધિ સમૃદ્ધિ;

ભૂરમણિ લાલો તિલો સગલો પરસિદ્ધ.

રા. ૩

ઇંક દિન રાજ ભેટણે આયા અશ્વ દોઇ;

ઉત્તર પંથના ઉપના દેખે સહુ કોઇ.

રા. ૪

રાજ રાજકુંવર થયા ખેડે અસવાર;

નગર થકી બાહિર ગયા ચઉગાન મઝાર.

રા. ૫

રાજયે અશ્વ દોડાવીયો કહિયો જોઈ વેગ;

પવનવેગ જિમ ભડીયો લીનો ઉદેગ.

રા. ૬

— ત્રણે — મ — ચોખણ. (૧) ગંધાર — ક. — દ્રો. (૨) કેહવો. (૩) સાગો કેદવેગ.

- જિમ જિમ વાગ કાઠી ગદી તિમ તિમ ગદીયો રાય;
અટવીમાંહી લેઈ ગયો ગડતાલીસ ફોસ રા. ૭
- ઢીલી વાગ મૂકી તિહાં થાંકે ભૂપાત્ર;
વકસિક્ષિત ઉભો રડિયો ઘોડો નતકાલ. રા. ૮
- વકે માણસ વિણ ચોકવા સમજાયા ન ગાય;
લાલ પાલ માને નહિ આપે પાધરા થાય. રા. ૯
- અશ્વ લેઈ તરૂં પાંધીયો એકાકી રાય;
પ્રાણવૃત્તિ કરે આપણી ફેલપુલો ખાય. રા. ૧૦
- ઉંચો ગિર ઉપર ચઢ્યો વઝિવા નિવાસ;
ભૂપ એકસત ભૂમીયો દેખે આવાસ. રા. ૧૧
- તિહાં ખેઠી એક કન્યકા દેખે દિવ રૂપ;
ઐ ઐ અદ્ભુત લવણિમા ચમક્યો ચિત ભૂપ. રા. ૧૨
- કન્યા ઉઠે ઉભી થઈ દીયો આદરમાન;
સિંહાસન ખેસણુ ઠબ્યો માન વિણુ તજ્યો થાન. રા. ૧૩

યત:

- ઘૂર ઘુલાવણુ ખેસણો ખીડો ખે. કરજોડ;
જિણુ ઘર પાંચ ઘળખા નહીં તે ઘર ફરે છોડ. રા. ૧૪
- નયણે નયણુ ખેડે મિલ્યાં ઉપના કામરાગ;
ચતુરાં ચમક લોહજ્યુ ચિત જાયે તે લાગ. રા. ૧૫

- ઝ્યો - ત્યો. (૧) ફલનેપ્રલ. - વ્ય - ધુ. - ખા. -
ખો. = છુ. - હ.

યતઃ

નયણુ પદારસ નયણુ રસ નયણુ; નયણુ મિલત;

અગુન્નણ્યાસુ પ્રીતડી પહિલા નયણુ કરત.

રા. ૧૬

રાગ્ન તન મન ઉલસીયો કુમરીને દેખી;

પ્રેમ જાણાવે પાછલો તિણુ સેતી કો નેહ.

રા. ૧૭

હહા.

જેણે દીઠે ક્રોધ ઉપશમે, વાધે અધિક સનેહ;

પૂરવલવ સંબંધનો, તિણુ સેતિ કોઈ નેહ.

જેણે દીઠે પ્રેમ ઉપશમે જાગે ક્રોધ કષાય,

વૈરભાવ કો પાછલો તિણુ સેતિ કહિવાય.

ઢાળ

રાગ્ન કહે સુણુ કન્યાકા એકાકી કેમ,

અટવી માંહે રહે ઇલાં નવ જીવન પ્રેમ.

રા. ૧૮

કહે કન્યા ભૂપતિ લણી વિનર્તિ અવિધાર,

પહેલો પરણુ તું મુઝને પછે કહિશ વિચાર.

રા. ૧૯

લછિ અને લોજન લલા સાહિબ બગસીસ,

નવલિ જે આવતા એ વિસવાવીસ,

રા. ૨૦

ઇમ રાગ્ન મન ચિંતવી દેહરા માંહે જાય,

જિન પ્રતિમા પૂજા કરે પ્રણમે પ્રભુ પાય.

રા. ૨૧

તે કન્યા પરણી તિહાં ગાંધર્વ વિવાહ,
 રાતે સૂતાં રતિ રંગસું જેઉ ધર માંહિ. રા. ૨૨
 ઉઠિ પ્રભાતે જેઉ જણા વલિ દેવ જીહાર,
 ઘેઠો રાય સિંહાસને આઘે નિજ નારિ. રા. ૨૩
 પહિલી ઢાલ પૂરી થઈ પરણી અગન્યાત;
 સમયસુંદર કહે હિવ સુણો નારીની વાત. રા. ૨૪

દ્વિહા.

નારિ કહે પ્રીતમ સુણો મુઝ સંજાંધ સમૂલ,
લરતખેત્ર માંહે નગર ક્ષિત્ર પ્રતિષ્ઠ અનુકૂલ. ૧
 ઇકદ્વીન રાગ્ગનૈ હુવો સલા ચિતરવા રાગ,
 સકલ ચિતારા તેડીનૈ વિહચી ઘૈ સમભાગ. ૨
ચિત્રાંગદ ઇક ચિત્રકર નિદ્ધન વૃદ્ધ સરીર,
 ચિત્ર સલા નિત ચીતરૈ પિણ મનમૈ દ્વિલગીર. ૩

ઢાળ ૨ જી.

ઉપસમ તર છાયા રસ લીજે એ દેશી.

કાલ લાગ્યો કેતો ચિતરતાં પૂરો કામ ન થાયજી,
ચિત્રાંગદ ચીતારા કેરે પુત્રી એક કહાયજી. ૧

(૧) કુમરીની: - ક્ષત્રિ. - મા. (૨) દસ ભાગ. (૩)
 મમે - ૩.

કનકમંજરી ચતુર વિચક્ષણ સકલ કલા ગુણ જાણુ,
 વેધક વચન અધિક ચતુરાઈ અદ્ભુત રૂપ જીવાન. ક. ૨
 એક દિવસ ચીતારા પુત્રી લેઈ ભગતે અહાર,
 રાજમારગ રોકી તિણુ અવસર ખેલતે અસવાર. ક. ૩
 તે અસવાર ગયો અતિ દૂરે તવ તે આવી તેપણ,
 પિતા ગયો તવ તેહને મૂકી દેહની ચિંતા હેત. ૪ ક.
 નિવરી ગૈકી તિણે ચીતારી મણિ કુટિમ સુપવિત્ત;
 વાનાણુ વાડ ચીતરિયો મોરપિચ્છ સુવચિત્ત. ક. ૫
 નિણે અવસર રાજા તિહાં આયો જાણ્યો સાચો મોરણ;
 ઝાલણિકાજ અખકિ કરિવાહ્યો ભાગો નખ અતિજેર. ક. ૬
 તાલી દેઈ હસી ચીતારી વાહ્યો મમનો બોલણ;
 ત્રિહુ પાઈયે ગડગતોયો માંચો ચૌથો મિલ્યો અમોલ. ક. ૭
 વચન મુણી વિલખો થયો રાજા પૂછે કહી કુણમંચ;
કનકમંજરી કુમરી હસ્તી સઘલા કહે પ્રપંચ. ક. ૮
 આપ ભણી ભોજન આણતી દીઠો પુરૂષ મે એક;
 રાજમારગ ઘોડો દ્રોહતો તામૈં નહી વિવેક. ક. ૯
 દ્યાભાવ નહી તે માંહે મૂઠ ન જાણે એમણ;
 વહુ ખેટી ખૂટીને ખાલી ચાલે મારગ કેમણ. ક. ૧૦
 એક મૂરખ તે પુરૂષ જે પાચો ખીજો પાચો એહણ;

(૧) - આવંતી રોકી. (૨) જવ. (૩) ભોજન મકીને.

- ભાગા. (૪) એ પેહેલો પાચો.

જિણે મુઝ ખાપ લણી ચિત્રસાલા સરિખી વેચી તેહણ. ક. ૧૧

ખહુ પરિવારે ળીજી સીતારા મુઝ પિતા અસહાયણ;

અતિ નિરધન બૂદો કિમ તેહને સરિખો કામ દેવાયણ. ક. ૧૨

મુઝ પિતા ત્રીજી હૈ મૂરખ ભોજન વેલા વિવાદણ;

દેહ ચિંતા ઊઠીને જાએ સીતલ કિસો સવાદણ. ક. ૧૩

સીતલ અન્ન જનમ પુત્રીનો કરસણ દહ્યો કુવાયણ;

વચર વિરોધ સગાસું ચારે સ્વાદ નહીં કહવાયણ. ક. ૧૪

ઐથો મુરખ તું રાજેસર જિણે આણ્યો મન ભર્મણ;

મોર કિહાં આવે ઇણ ઠામે જાણ્યો નહીં એ મર્મણ. ક. ૧૫

ઐ ઐ રાજન તુઝ ચતુરાઇ ઐ ઐ ભુદિ અપારણ;

ઘણા દિવસથી જેતાં મિલિયા મૂરખ પાયા ચારણ. ક. ૧૬

વચન ચાતુરી રંજ્યો રાજ રંજ્યો દેખી રૂપણ;

ગતિ મતિ આકૃતિ અતિ રંજ્યો કુમરી એહ અનુપણ. ક. ૧૭

ચીતારી નૃપનો ચિત ચોરી પહુતી નિજ આવાસણ;

રાય તણે ચિત ચટપટ લાગી પ્રેમ બંધન મૃગ પાસણ. ક. ૧૮

ચિત્રાંગદ ચીતારા પાસે મંત્રી મૂક્યો રાયણ,

કનકમંજરી કન્યા માંગી તું મુઝને પરણાયણ. ક. ૧૯

હું નિરધન તું છત્રપતિ રાજ કિમ થાયે વિવાહણ;

રાજ આપિદીયા ધન બહુલા ચિત્રકર હૂંયો ઊછાહણ. ક. ૨૦

શુભ મહૂરત તે પરણ્યો રાજા કનકમંજરી નારિણ,
 મોટો મહિલ દીયો રહિવાને બહુ દાસી પરિવારણ. કં ૨૧
 રાજાને બહુ અપહર સરખી રાણી રૂપ નિધાનણ,
 આપ આપણે વારે તે આવે નૃપમંદિરે બહુ માનણ. કં ૨૨
 તિણે રાતે^૧ વારે નિવાર્યો નવપરણીતને^૨ દીધણ,
 કરિ સિંગાર ગઈ પિયુ પાસે દાસી સાથે લીધણ. કં ૨૩
 રાજાને^૩ રાણી જે મિલીયા હૂયો હરખ અપારણ,
 સમયમુંદર કહે ઢાલ ભણી એહ બીણ બહુ વિસ્તારણ. કં ૨૪
 ફેડા.

પૂર્વસંકેત તિન મદનિકા પ્રશ્ન કરે બહુમાન;

સ્વામિનિ અચરિજ સારીજો કહિ કોઈ આખ્યાન, ૧

કહિ રાણી સુણ મદનિકા ઉતાવલી મતિ થાય,

એકવાર રાજા સુવે કર્કસ પછે વિગતાય. ૨

રાજાને અચરિજ હૂયો કિસી કહે એહ વાત,

સૂતો કપટ નિદ્રા કરી સુણિ વામા ઝિમ રાત. ૩

ઢાલ ૩ જી.

ગિરધર આવેગો એ દેસી.—રાગ જપતશ્રી

મદનિકા પૂછે હે સખી અમ કહિ કાઈ બાત,

રાજા પિણ સુનતો નહી રાત ખુસીમાહિ જાત.

(૧) સિણગાર. (૨) બેહુમલિયાં - બુ. હા. - (૩)
 વિચાર (૪) થયું. (૫) બોલે. (૬) કહે કથા તું કાંઈ.

મોરી બહિનિ એ કહિ કોઈ અચરિત ખાત,

મુઝમન અધિક મુહાન રંગ લસતાં રાત. મોં

રાજ તણી રાણી કહે સુણ એક નગર વસંત,

તિહાં નગરશેઠ વસે લલો, ધરમી ને ધનવંત. મોં ૨

તિન શ્રેઠ મંડાયો દેહરો એક હાથ ઊર્થો તેહ,

તે માંહે માંડયો દેવતા ચઢિહત્યોતસુ દેહ. મોં ૩

મદનિકા પૂછે સ્વામિની એહ વાત તેમ મનાય,

કિમ એક હાથની દેહરી યોહત્ય દેવ સમાય. મોં ૪

રાણી કહે સુણ હે સખી અબ ઊંવ આવે મુઝ,

વેધક છે તો આવજે કાલ કહુશો હું તુઝ મોં ૫

મદનિકા નિજ મંદિર ગઈ નપ થઈ ચટપટ ચીત,

બીજે દિન વારો દીયો ચીતારીસો બહુ પ્રીત. મોં ૬

તિણ સંઝ પૂછી તે કહે સુણ સખી મૂઠ ગમાર,

એ વાતનો અચરિત કિસો ચતુર્ભુજ દેવ, મુરારિ. મોં ૭

ઇંક વલી કથા કહે સ્વામની હું કહું એહ અરદાસ,

રાણી કહે રાજ સુણો કપટ નિદ્રા કરે આસ. મોં ૮

કિણ રાયે ચોર ગૃહી કરી ઘાલીયા પેટી માંહિ,

મંબુસ તે મૂઝી કરી વાહી નદી તે પ્રવાહ. મોં ૯

- તે નદીમૈ વહતી ગઈ કિણુ નગર પાસે મંજુસ,
આવતી દીડા બિહુ જણે લાધુ જાણુ જૂસ. મોં ૧૦
- મંજુસ મુદ્રા ખોલતાં નીસયાં તસ્કર તોડ,
પૂછીયે દિન કેતા હૂંયા ત્રીજો દિન મુઝ એહ. મોં ૧૧
- ત્રીજો દિન કિમ જાણીયો સ્વામિની કહિ સુવિચાર,
લે'સનો દહી જમ્યો ઘણો આવે ઉંઘ અપાર મોં ૧૨
- તિણે તોજે દીન વારો દીયો નૃપ થઈ સુણવા ટાંપ,
સુણ સખી લેદ એહ તેહનો તેજરઉ આવે તાપ. મોં ૧૩
- વલિ મદનિકા પૂછે કયા નવ વધુ કહે અધિકાર,
કિણુ રાય ઘાટ ઘડાવીયો તેડાવ્યા બહુ સોનાર, મોં ૧૪
- ભુયહરા મોહ તે ઘડે દીપતી જોતિ સંઘાત,
માહો માહે પૂછ્યા થકા એક કહે અમરાત, મોં ૧૫
- નિહાં નહિ સુરજ ચંદ હૈ કિમ રાત જાણી એણુ,
ટીકોરા લોજન લખ્યા નિદ્રા આવે તેણુ, મોં ૧૬
- તિણુ ચડીયે દિન વારો દીયો કુણુ હેત એહનો હોઈ,
ચીતારી કહે સુણ સખી રાત'ધો હુંતો સોઈ. મોં ૧૭
- સુણ વાત એક સુહાવણી ગુરુ લલા લાહુ ચાર;
એક પ્રથમ ચેલાને દીધા બીજો બીજાને સાર. મોં ૧૮
- તીસરો ચોથાને દીયો ઇક આપેં કીધો લગ્ન;
કહિ તુરત જઉ ચતુર છે તેડજે કેટલા સિંધ. મોં ૧૯

કરજોડી સ્વામિનિ વીનવું એ ભેદ મુઝ સમજાય;
 આધી ખટાઈ અતિઘણી નયણે નિંદા ભરાય. મોં ૨૦
 પાંચમે દીન વારો દીયો રાણિ ભણે અભિરામ;
 તેહને ચેલા ત્રિણ હુતા ચઉથો ત્રીજનો નામ. મોં ૨૧
 વલિ કહી રાણી મુણ સખી ઉતંગ મંડપ એક;
 તમુ ઉપરને નીચે રહે ઉત્તમ પંખી અનેક. મોં ૨૨
 ઇક ઉપરલો નીચે મિલે તઉ બેહુ સરિખા હોઈ;
 નીચલો એક ઉપર મિલે તો તે બિમણા જોઈ મોં ૨૩
 કહિ સખી તે કેતા હુંતા પંખીયા તિણે પરસાદ,
 હું મૂઠમતિ જાણો નહીં કહુ મુઝ કરીયે પ્રસાદ. મોં ૨૪
 મુઝ ઉઘ આવે અતિ ઘણી દિવ રમી પાસા સાર,
 જઉ ચતુર છે તો આવજે કાલે કહિસુ વિચાર. મોં ૨૫
 વલિ છઠે દિન વારો દીયો રાય ચિત્ત લાગી ચૂંપ,
 અખકહિ તે ચોજ ચાહડે સીસ ભરાવું લી ખુંપ. મોં ૨૬
 તે સાત ને પાંચે હુંતા પંખીયા ઉપર નીચ,
 નિજકંત સૂતો સાંભલે આંખ બેહુ નિજ મીંચ. મોં ૨૭
 વલિ ચતુર ચીતારી કહે ત્રિણ ચોર ચોરી કીધ,
 સંકાર ફાડયો કેહનો સોનઈયા બહુ લીધ. મોં ૨૮
 જે સોનૈયા સાંતી કરી તસ્કર ગયા સખે ભાગ,
 એક ચોર આયો એકદા લેઈ ગયો ત્રીજે ભાગ. મોં ૨૯

(૧) કહિ રાણી મુણુરે સખી. (૨) વાતજ નાહરી - ઉ - ખું -
 ય. (૩) સંતાડી - વિ.

બીજી પિણુ ત્રીજી વટો એક અધિક લેઈ જાઈ,
 ત્રીજી સેષ રહ્યો ત્રીજો ચિહુને સરિખા થાઈ. મોં ૩૦
 કહિ સોનૈયા તે કેટલા ધુર થકી હુંતા તેહ,
 કાલિ આવઈ કહસ્યું વલી આજ મુઝ દુખે છે દેહ. મોં ૩૧
 સાતમે દિન વારો દીયો નૃપ વધુ લેદ કહેય;
 સોનઈયા પટ તે હુંતા હિવ તું લેખો લેહ. મોં ૩૨
 સુણુ ઊંટ વન ચરિવા ગયો એક વૃક્ષ મોટો દીઠ,
 લાંબી ગાખડી ખપ રહ્યો અપડિ ન સકે નીઠ. મોં ૩૩
 ડોપીયો ઉઠ તે ઉપરે કાર ગયો મલનૈ મૂત્ર,
 ઊંચા તસ ઉપર ઇસી વાત પડે કિમ સૂત્ર. મોં ૩૪
 કહી સખી ડોતુક એહ ઘણો, નાહ કહું આજની રાત,
 પ્રીતમ સેતી પ્રેમની કરણી છે બહુ વાત. મોં ૩૫
 આઠમે દિન વારો દીયો પ્રીછયો લેદ સુરીત,
 વૃક્ષ હુંતો તે માહતી જરણુ કૂપની લીત. મોં ૩૬
 બાર વરસે પ્રીતમ મલ્યો પદમની પુસલીમાહિ,
 મોટા મુક્તા ફલ દીયા કરવા નારિ ઉછાહ મોં ૩૭
 તિણે નારિ તે નાખી દીયા કિમ કાંયા પ્રીયુસું રોસ,
 આજ અમલ પ્રીક ખવરાવીયો કહિ ન શકું પડે સોસ મોં ૩૮
 નવમે દીન વારો દીયો તે કહે રાણી તામ.
 કરકાં તે તે રાતાં થયાં કીકી ઠંવિ મુખ સ્યામ. મોં ૩૯

(૧) જો - ૮ (૨) તદ. (૩) મુજ ડોતુકે વણુ - વી. (૪) લેઃ - ઝખી.

માનિની મન માંડે ચિંતવે મુઝ હુની મોટી આસ;
 મુજાદલ પ્રિઉઠે દીયા તંગદ મોલ નહિ તાસ. મોં ૪૦
 મુણ ભૂપ પંડિત પૃછીયા ગયા બાર માંડે દોઢ,
 પૂછે કહુ કેતા રજા યોગ અઈં ઇંડાં દોઢ. મોં ૪૧
 ઇંડ કહે પંડિત દસ રજા બીજે કહે રહીયો એક,
 ત્રીજે કહે સઘળા ગયા કહિ સ્વામિનિ સુવિવેક. મોં ૪૨
 આજ આંખ ફરકે દાહણી કહિતા ન આવેં ઘાત,
 ઇંત જનાવે સોડની મતિ કોંઘ ઘાલે ઘાત. મોં ૪૩
 દસમે દિન વારો દીયો રાણી કહે મુણ દાસી,
 એક આવણુને લાઢવો બિહુ ગયે ગયા દસ માસ. મોં ૪૪
 વલિ મુણ સખી એક કમિણી કારજ વિચારી કીધ,
 પરદેસેં પિઉઠે આલતાં સેલડી હાથે દીધ. મોં ૪૫
 આલતો હુતો લાલને તે પિણુ ન આલ્યો ગામ,
 નહિ કહું અમ નિચેતણો જપવો અરિંત નામ. મોં ૪૬
 ઇંચારમેં દિન વારો દીયો રાણી કહે તે આમ,
 સેલડાને જીમ ફલ નહિ તિમ તસુ નિષ્ફલ કામ. મોં ૪૭
 મુણ નારિ એક ચતુર હુતો નિજે ચડી ગૃહ ઉત્તંગ,
 સીહનો રૂપ લિખ્યો તિહાં કહિ કારણ કુણ ચંગ. મોં ૪૮
 એ મર્મ કહે મુઝ સામિની મુઝ ન ઉપજે છે માસ,
 આજ જીવ ભુખા કલમલે તત કાધો ઉપવાસ. મોં ૪૯

(૧) મુજનુખાદર્શનઉદીયાં - મુ - દો (૨) બહુ ગયા બારે
 માસ. - તેં (૩) સગવત. (૪) ઉંચી ચડી. નિસિ.

ખારમે દિન રાણી કહે વિરહણી એ અભિપ્રાય,
 સીંહ દેખ મૃગવાહન ત્રહે તઉ વેગી રાત જાય. મોં ૫૦
 સુણી નારી એક ઉંચી ચડી વીણ વળડે કેમ,
 પણિ આજ હું કહિસું નહીં પ્રિયસું જેલણ પ્રેમ. મોં ૫૧
 તેરમેદિન વારો ફીયો અતિરસીક તે રાજન;
 તે ભેદ પટરાણી કહે મદનિકા સુન સાવધાન મોં ૫૨

ચંદ્રમા વાહન મૃગલો નારિનો પ્રિયસું નેહ;
 જઉ નાદ વેધો નવિ ચલે તઉ વાધે નિમિ તેહ. મોં ૫૩
 ઇમ નવ નવી અચરિજ કથા નિત્ય કહીએ છે માસ,
 ચીતારીયે ચિત રંજીયો પ્રીતમ પાડ્યો પાસ. મોં ૫૪
 પરહરી ખીજ પદમની વસ કીયો નવલી નારિ,
 જે ચતુર નાર કલા ખરી તે વસિ કરે ભરતાર. મોં ૫૫
 અતિ ચતુર ચીતારી રમે આપણા પિઉને રંગ,
 એહ ઢાલ સુણતાં તીસરી સમયસુંદર મનરંગ. મોં ૫૬

ફહા.

સઉક મિલી હિવ તેહની જોલે ભાવે તેમ,
 અણખ અદેખાઇ કરે વલિ મનચિંતે એમ. ૧
 ઇણી ચીતારી વસિ કીયો અહો હમારો નાહિ,
 હમ સામહો દેખે નહીં કહુ અખ કીજે કાહિ. ૨

રાજ કાજ છોડી કરી છાંડી નારિ કુલીન,
ચીતારાની પુત્રિકા તિણ્યું રાજ લીન. ૩
દેખી છલ છિદ્ર તેહનો જઈ કોઈ ઘાલે ઘાત,
કંત તણો ચિત ફેરવા તો બંધસે વાત. ૪

ઢાલ ૪ થી.

પૂરવે નથ મુહાગણુ રૂડા સાથીઓજ એ દેશી.
હિવ ને ચીતારી નારી દિન પ્રતીજ આવી મધ્યાન આવાસરે,
ઉરડામાંહે ગૈસી કરીજ એકલી કેા નાહ પાસજ. ૧
કરે રે ચીતારી નિંદા આપણીજ જીવને ઘઈ ઉપદેશરે,
ધુન્યપસાયે પામી સંપદાજ મન અભિમાન મ કરેસરે. ૨
રાયના વત્ર આલણું તજ્યાજ વલિ તજ્યા સોલ સૃંગારજ,
બાપતણો વેસ મૂલગોજ પહુર બૈડી તિણ વારજ. ૩
સૌસ તરૂયા તણી રાખડીજ કાચની ઘડકલી કાનરે,
કિંગલીયા પીતલ તણાજ દોસના સોવન વાનરે. ૪
નાક બેસર મોતી નાકનોજ તીલક ટીકીતણો નાહરે,
કાચ અકીકના મૂદ્રડીજ કાચની કાંચલી બાંહરે. ૫
અઉસરો બાંધ્યો ગરે ચીડીયોજ કેમુંડી વિંદલી ગાલરે,
હાર પહેર્યો હીયે સંખનોજ વિચમે શુંબફલ લાલરે. ૬

ઝાંઝર ઝેહું કાંસા તણાળ પીતલ વીછીયા પાયરે,
 પહેરણ છાંટનો ચરણીયોળ ઉઠણ લોખંડી કાયરે. ૩૦ ૭
 એહુયો વેસ પહેરી કરીળ જીવને ઘઘ ઉપદેસરે,
 તૂંમ કરે રિદ્ધ ગારવીળ તુંમ કરે વલિ કોધરે. ૩૦ ૮
 એ સગલી રિદ્ધ રાયનીળ એ તુઝ મુલગો વેસરે,
 પુણ્ય પ્રમાણ સુખ પામીયાળ મત કરે ગર્વતું લેસરે. ૩૦ ૯
 ગર્વ થોડો પિણુ જઉ કંયોળ તો તુઝને નૃપ એહુરે,
 કંઠે ઝાલો પરી કાઠસ્યેળ તુરત દસ્યઈ તુઝ છેહુરે. ૩ ૧૦
 ધણિપારે આતમા નિંદતીળ નિંદતો કર્મની કોડિરે,
 આપણાં પાપ ખમાવતીળ ભગવંત ભવથકી છોડિરે. ૩ ૧૧
 સઉક સૂલી સરખી કહીળ પગને ઘાંધે હીયો પેસરે,
 જીવતી છિદ્ર જોતી રહેળ મારઈ મુઈ ગલે જોસરે. ૩ ૧૨
 રાત દિન છિદ્ર જોતી થકીળ દેખીયો એહુ પ્રસ્તાવળ,
 મૂપને તેડ લંભેરીયોળ સઉકનો દુષ્ટ સ્વભાવળ. ૩ ૧૩
 સુણિ પ્રિયા તો હમને તજ જીતેહુ ચીતારી ધૂતારળ,
 તુઝ લણી તેહુ કામણિ કરેળ માનજે સહી નિરધારળ. ૩ ૧૪

(૧) પ્રતિબોધ (૨) જીવ. (૩) ભેદતી. (૪) આલોવતીળ.
 (૫) નિશદિન છિઃ - સૂ (૬) પિયુતે અન્ન જેણે તુઝને આ-
 પવ શકી યોજ. (૭) વિ-ણ અપરાધ વિશેષ. (૮) તેહનું દુઃખ.
 અન્નકો નહિજ પણ કુલક્ષ્ય હુંતો દેખ.

નૃપ કહે વાત કિમ માનીયેછ અવગુણ ગુણ કરી દાંડેછ,
અમ્હ નયણે દીખાડયાંછ તઉ પિણ માનિસ નીકેછ. કં ૧૫
ગૈસ આવાસ મધ્યાનમેછ મંત્ર સાધન કરે નિત્યછ,

નિઠત કરવા નર મૂકીયાછ તે કહે વાત એ સત્યછ. કં ૧૬
તઉ પિણ રાય માને નહિછ આપ રડીયો પરછિન્નછ,
નિજર દીકી આપો નિંદતીછ વચન સુઝયા નિજ કન્નછ. કં ૧૭
એ વિરતાંત જાણી કરીછ ચિંતવે ભૂપ એહુ ધન્ટરે,
એહુવી રિદ્ધ પામી કરીછ ગર્વ કરે નહિ મન્નરે. કં ૧૮
અધમ અંતે ઉરી માહરીછ એહુને દૂપણ દેઘરે,
સઉકને દૂરજણ સારીખાછ ગુણ તછ અવગુણ લેયરે. કં ૧૯
અહો અહો એહુની ચાતુરીછ અહો અહો ધર્મ જતન્નછ,
ઉત્તમ એહુ અંતે ઉરીછ રાણી માંહિ રતન્નછ. કં ૨૦
રાયનો મન સુપ્રસન્ન થયોછ ચીતારી કરી પટરાણીરે,
અવર અંતેઉરી અવગણીછ પુન્યતણા ફલ જાણીછ. કં ૨૧
ચઉથી ઢાલ પૂરી થઇછ ચતુર ચીતારી અરિત્રરે,
સમયસુંદર કહે હિવ સુણોછ ધર્મ વાત વિચિત્રછ. કં ૨૨

હૃહા.

વિમલચંદ ઇણ અવસરે આચારજ પદ ધાર,

અનુક્રમે આયા વિહરતા સાધ તિણે પરિવાર.

૧

(૧) કામણુ કેમ કરે ક્રોધ, જીવથી અધિક મુજને ગણેછ, દુધમે પુરા મ જોય; કામણુનું એહ પારખુંછ. (૨) જો અમે - નયણે દેખાડ્યુંછ. - તિ.

- જીતશત્રુ રાજા આવીયો સાથે લેઈ પટરાણિ,
પદપંકજ પ્રણમી કરી મુણી સાધુની વાણિ. ૨
- રાજાને રાણી જેહું લીધો શ્રાવિક ધર્મ,
દાન સીલ તપ ભાવના સદા કરે શુભ કર્મ. ૩
- અંતકાલે તે એકદા આણસણ કરી અપાર,
પટરાણી રાજા તણી પહુતી સ્વર્ગ મઝાર, ૪
- તિંહાંથી ચવી વૈતાલ્યગિરિ તોરણપુર અભિધાન,
વિદ્યાધર દૃઢશક્તિની પુત્રી થઈ પરધાન, ૫
- નામ કનકમાલા નિપુણ રૂપવંત રવિ જેમ,
ભરજોખન આવી ભલી પેખત વાધે પ્રેમ. ૬
- વાસવખેચર અપહરી ઇહાં મૂકી કરી ગેહ,
પાણિ ગ્રહણ કરણ ભણી સજી સામગ્રી એહ. ૭

હાલ ૫ મો.

મેઘમુનિ કાંઈ ડમડોલેરે એ દેશી.

- ^૧તિણુ અવસર તસ બાંધવ આગ્યો કનકતેજ ^૨ઇણુ કામ,
વાસવ વિદ્યાધર્યુ માંડયો માંહો માંહિ સંગ્રામ. ૧
- વાત સુણુ પ્રીતમ મોરાહો હું કંહું સઘણું વિરતાંત તું ચતુર
વિચક્ષણ કંત આંકણા.
- એકેકને ઘાઉ દીધો સખલો જેઉ મૂયા તતકાલ,
કનકમાલા બાંધવ દુઃખ કરતી જેઠી અખલા બાલ. વાં ૨

તિહાં વિંતર વલિ આયો કાષ કહિવા લાગો એમ,
 પૂરવજન્મ પિતા હું તેરો તુજ ઉપરે^૧ બહુ પ્રેમ. વાં ૩
 તિણુવેલા દૃઢશક્તિ વિદ્યાધર પૂઠે આયો સાર્ધ,
 અન્યરૂપ કીધું તે કન્યા તિણે^૨નુર અવસર નેઈ. વાં ૪
 કનક તેજ^૩ વાસવ^૩ તે કન્યા^૩ એ ત્રિણેદે મૃત રૂપ,
 દેવમાયા કરી કીધા વ્યંતર દીકા ખેચર ભૂપ. વાં ૫
 વિદ્યાધરે^૩ ઇમ જણ્યો વાસવ મુજ સુત માર્યો એહ,
 તિણુ પિણુ માર્યો તે વિદ્યાધર તિણુ વધી કન્યા તેહ. વાં ૬
 ધિગે ધિગે કામભોગ એહ અનરથ ધિગે ધિગે એહ અંસાર,
 વેશગે દૃઢશક્તિ વિદ્યાધર લીધો સંજમ ભાર. વાં ૭

વ્યંતર માયા ફેરે જીવાડી તે કન્યા તિણુ વાર,
 બાપ આગલ ખેટી કહે સઘલો બાંધવ મરણ પ્રકાર વાં ૮
 સાધુ કહે કન્યા રૂપ ફેર્યો કિણે કારણે કહુ એહ,
 દેવ કહે સાંભળ તું મુનિવર ભાંજી તુજ અંદેહ. વાં ૯
 ક્ષિતિપ્રતિષ્ઠ નગરીનો સ્વામિ જીતગનુ હું તો રાય,
 ગિત્રાંગદ પુત્રી તિણે^૨ પરણી શ્રાવિકા મુદ્દ કહાય. વાં ૧૦
 અંતકાલ નિજ તાત ચીતારો રાય દીધો સંથાર,^૩
 કલ કરી વ્યંતર હું હુયો એહ મોટો ઉપકાર. વાં ૧૧
 ઇન્દ્ર દિવસે^૩ આયો ઇણુ કાંમે દીડી દુઃખિણી બાલ,
 અધિક સ્નેહ અવધિ કરી જણ્યો પૂરવ ભવ તતકાલ. વાં ૧૨

મુઝ પુત્રી મતિ માર વિદ્યાધર જનક સંઘાતેં જાઇ,
 મેં વિયોગ અનસહિતેં કીધી એ કન્યા મૃત પ્રાય. વા. ૧૩

મેં વિપ્ર તાર્યો તું હિવ ખમજે મુનિવર મુઝ અપરાધ,
 તું મુઝર ઉપગાર કીયો સુર ઈમ કહિ વિચર્યો સાધુ. વા. ૧૪
 વિંતરદેવ વચન સમરંતી કનકમાલા શુભ ધ્યાન,

ઇહાપોહ કરંતી પામ્યું જાતી સ્મરણુ જ્ઞાન. વા. ૧૫
કનકમાલા કહે કુણુ મુઝ હોસ્યઈ તાત કહો ભરતાર,

દેવ કહે પૂરવ ભવ ભરતા હોસે સિંહરથ સાર. વા. ૧૬

કિમ સંબંધ હોસ્યે મુઝ તિણસ્યું સુણુ પુત્રી સ સનેહ,
 વકેસિક્ષત વાળુ અપહરસે રાજા આવશે તેંહ. વા. ૧૭

ચિંતા આરત મ કરે પુત્રી સુખસું રહિ ઇણકામ,
 હુ તુઝ પાસ રહીસ રખવાલો તાં લગ જાં તુઝ કામ. વા. ૧૮
 સુખ કીડા વ્યંતરસું કરતી કનકમાલા હું એહ,

વ્યંતર કાદહ ગયો મેરૂપરવત ચૈત્યવંદન ભણી તેહ. વા. ૧૯

મુઝ પુન્યે પ્રેર્યો તું આયો કીધો તુરત વિવાહ,
 એહ સંબંધ કહ્યો મેં સગલો તે પૂછ્યો મુઝ નાહ. વા. ૨૦

એહ સંબંધ રાય સુણુતા પામ્યો જાતિ સમરણુ સાર,
 પૂરવભવ દીકા તિણ સગલો આનંદ હર્ષ અપાર, વા. ૨૧

તિણ અવસર વ્યતર પિણુ આવ્યો કીધો નૃપ પરણામ,
કનકમાલા સુરને કહ્યો સઘલો ઇમ થયો વીવાહ. વા. ૨૨

વ્યંતર સુર સિંહરથરાજનં સંતોષ્યો અત્યંત,
 નવદિવ્ય આહાર છમાટ્યા માસ શ્રીમ ઝોકંત. વા ૦ ૨૯
 હિવ રાજા કહે સુણુ તું મુંદરિ ઘણું મુઝને આદેસ,
 મુછ વિણુ સગલા વૈરી રાજા મિલી ઉઝાદે દેસ. વા ૦ ૨૯
કનકમાલા કહે સુન પ્રીતમ તું તુઝ નગરી છે દેર,

પાલો જાતા દુઃખ પામસિ તું લ્યઈ વિદ્યા ભર ભૈર. વા ૦ ૨૫
 પ્રજાપતી વિદ્યા તિણુ દીધી નૃપે સાધી નિણુવાર,
 સુખ સમાધિ સિંહરથરાજા પિણુ પહુતો નગર મઝાર. વા ૦ ૨૬
 નગરલોક થયા અતિ હરખિત વરત્યો જયજયકાર,
 સમયસુંદર કહે પૂરવ ભવની પાંચમી ઢાલ ઉદાર. વા ૦ ૨૭

હોહા.

ઈમ તે રાજાસિંહરથ દિવસ પાંચમે જાય,

દિન કેતા ઇક તિહાં રહે નવલ વધુ લપટાય. ૧

નગરપ્રતિ જાય ઇહિ નૃપ રમવા સિંહરથ રાય,

તિણું કારણુ તે લોકમૈં નિગાઈ નામ કહાઈ. ૨

અન્ય દિવસે તે નિગાઈ તિહાં પહુતો પરભાત,

કહિવા લાગો દેવતા સુણુ રાજા ઇક વાત. ૩

સ્વામિ ખોલાવા આવીયો હું જાઉંછે તેય,

કાલ ઘણો લગસ્યૈ તિહાં એહ દુઃખ કરસ્યૈ એય. ૪

તિણુ કારણુ તું તિમ કરે જીમ એહ સુખણી થાય,

ઈમ કહીને વ્યંતર ગયો હિવ નૃપ કરે ઉપાય. ૫

રાજા નગર વસાવીયો અતિ ઉંચા આવાસ,
 ધનવંત લોક વસે મુખી આનંદ લીલ વિલાસ. ૬
 ઉતંગ તોરણ દેહરા જનનર ણિંબ અનેક,
 સ્નાત્ર મહોચ્છવ નવનવા એહવો નગર વિવેક. ૭

હાલ ૬ ઠી.

અવતુમ આવઉહો એહની.

રાગ મારૂ-સીમધર સાંભળો એ દેશી.
 અન્ય દિવસ નૃપ નીસર્યો હય ગય રથ પરિવાર,
 મારગ માંહે દેખાયો અતિસુંદર સહિકાર. ૧
 અથિર છે આ સંપત્તરે અથિર કુંકુમ પરિવાર,
 નિગગઈ નૃપ ઇમ ચિંતવેરે અથિર સફલસંસાર. અ. ૨
 લાગી માજર મહુકરી લાગી આંખા હુંબ,
 કોયલ કરે ટહુકડા રહ્યા મધુકર રસ ચુંપ. અ. ૩
 રાજા એક માજર ગ્રહી નીસરતે નિજ હાથ,
 ઈક ઇક ફલ ફુલ મંજરી તિમ ગ્રહી સગલે સાથ. અ. ૪
 કાપ્ટ ભૂત આખો કીયો ફલફુલ માંજર ત્રોડ,
 સોમા સગલો કારસી એહીજ મોટી ખોડ. અ. ૫
 વસતે રાજા પૂર્ણયો કહ્યો કિહાં તે સહિકાર,
 દેખાડયો અંગોલગૂ સુકો અંબઅસાર

આંખો કિમ થયો એકવો વલિ પૂછ્યો નિન ભૂપ,
 તે માંજર ગહી તેહની સંન્ય કીયો એક રૂપ. અ. ૭
 એક સરૂપ આંખાતણો દેખી ચિતે રાય,
 હા હા અથિર શોભા ઇસી ખિગુમૈ ગેરૂ થાય. અ. ૮
 અથિર જીવનો આઉખો ડાલ આણી જીમ ચોસ,
 અથિર રાજરિદ્ધ સંપદા ઉત્તમ ન કરે સોસ. અ. ૯
 અથિર જીખન નર નારિનો ગણિ નદીનો વેગ,
 અથિર કુટુંબ સહુકો મિલ્યો પગ પગ અધિક ઉદેગ. અ. ૧૦
 અથિર રૂપ કાયા તણો ઇંદ્ર ધનુષ જિમ રંગ,
 અથિર માન રાજ તણો ગણે ગંગ તરંગ. અ. ૧૧
 અથિર અનિત્ય અસાસતો એ સંસાર અસાર,
 ઇંમ ચીંતવતા પામીયો જાતી સમરાયુ સાર. અ. ૧૨
 રાજ રિદ્ધ છાંડી કરી લીધો સંજમ ભાર,
 દીધો સાસન દેવતા સાધુવેસ વિચાર. અ. ૧૩
 વડ વૈરાગી નિગ્ગઈ અઉથો પ્રત્યેક જુદ,
 ગામ નગર પુર વિહરતો સંજમ પાલે સુદ. અ. ૧૪
 છઠી ઢાલ પૂરી થઈ નિગ્ગઈનૃપની એક,
 હિવ ચ્યારે એકદા હુસ્યઈ સમયસુંદર કહે તેહ. અ. ૧૫
 દ્વડા.

: ખિત પ્રતિષ્ઠ નામૈ નગર ચઉમુખ દેઉલ સુદ,
 તે સમકાલ સમોસર્યા ચ્યારે પ્રત્યેક જુદ. ૧

- દૈવયોગેં ચ્યારે ચતુર ચ્યારે દ્વિસ ચહુખાર,
 પૈઠા દેઉલ માહિ તે બેઠા આસણુ સાર. ૨
- પૂરવદ્વિસ કરકંડુ મુનિ દ્વક્ષણુ દુમહ મહંત,
પશ્ચિમદ્વિસ નમિરાજ રિષ ઉત્તર નિગ્ગઘ સંત. ૩
- મુઝ લાગે અસાતના આવે પૂઠ પ્રતક્ષ,
 સાધુ લગતિ કરિવા ભણી થયો ચતુરમુખ જક્ષ. ૪

ઢાળ ૭ મી.

માતાજી ધન તે નરનારી એહની દેશી.

- કરકંડુને ખાલપણાથી ખાજ હુંતી અતિગાઢી,
 - તિન કારણેં ખાજેં ખિણુવા તેહ સિલાકા કાઢીરે. ૧
- ચ્યારે સાધુ મિલ્યા ચૌમુખમઠ ચતુર કરે ધર્મચર્યા,
 જક્ષ કરે કર્નેડી સેવા સાધુની પૂજા અરચારે ચ્યા. ૨
- ખાજ ખનીને તેહ સિલાકા વલિ રૂડીપરે રાખી;
 દુમહસાધુ દેખીને બોલ્યા રહિ ન સકઉ સત ભાખીરે. ચ્યા. ૩
- રાજરિદ્ધ સગલી તૈ છોડી છોડી સગલી માયા,
 એક વાત અયુગતી કીધી લોભ સિલિમું લાચારે. ચ્યા. ૪
- આંખમાહે રજ કેમ સમાવે અમૃતમૈ વિષ કેમ;
 તુઝ ઉતકિષ્ટા ચારિત માંહે એહ સિલાક તેમરે. ચ્યા. ૫
- દુમહ સિષ મુણી નમિરાજ દુમહ પ્રતે ઈમ ભાખે,
 રાજકાજ ચિંતા તું કરતા પિણુ હિવણુ કા દાખેરે. ચ્યા. ૬

તવ ગંધાર મુનિસર મોદયો મુખ નમિરાય મુનિંદ,
 સર્વ થોક છોડયા તેં તો પિણુ એક ન છોડી નિંદારે. સ્થા. ૭
 મોક્ષલણી ઉડયો તું મુનિવર નિંદા તુઝ નહીં બુજતી,
 આપણી કરણી પાર ઉતરણી જે કરતા ને બુજતારે. સ્થા. ૮
 કહે કરકંડૂ મુણુજયો મુનિવર અહિન થકી જેવારે,

હિતની વાત કહે તિજવારી દોષ નહીં નિરધારો રે. સ્થા. ૯
 સાચી વાત કહી કરકંડૂ સઘલે મુનિવર માની,
 ચારે સાધુ લલા આરિતીયા કેઠ નહીં અભિમાનીરે. સ્થા. ૧૦
 પ્રત્યેક બુદ્ધ તણી ધર્મ ચર્યા સાતમી ઢાલ રસાલ,
 સમયમુંદર કહે સાધુતણા ગુણુહિવ હું કહીસ વિસાલરે. સ્થા. ૧૧.

ઢાલ ૮ થી.

રાગ ગોળી.

વાડી ફૂલી આતલલી મનભમરારે એ દેશી.

ચારે છત્રપતિ રાજવી ગુણુગિરવારે ચારે ચતુરસુજન
 સાધુગુન ગરવારે.

ચારે સકલ કલા નિલા ગું ચારે અમૃતવાણિ. સાં ૧

ચારે સખ્યસુલકખણા ગું ચારે રૂપ નિધાન. સાં

ચારે લીલા લાડલા ગું ચારે પુરૂષ પ્રધાન. સાં ૨

(૧) કહે તિણુ નેકા.

ધ્યારે ન્યાય નિષુણ્ણ લલા	શું ધ્યારે મોટા ભૂપ.	સાં
ધારે ચિર પાલી પ્રજા	શું ધ્યારે ઇંદ્ર સદૃષ	સાં ૩
ધારે ચાર કારણ થકી	શું ધ્યારે પ્રત્યેકબુદ્ધિ,	સાં
ધ્યારે રાજ રમણી તણ	શું ધ્યારે લઘ વૃત સુદ્ર.	સાં ૪
ધ્યારે જાતી સમરણા	શું ધ્યારે સાધુને વેસ.	સાં
ધ્યારે એકાકી રહે	શું વિચરે દેસ પ્રદેશ.	સાં ૫
ધ્યારે પંથ મહાવ્રતી	શું ધ્યારે પરમ દયાલ.	સાં
ધ્યારે સુમતિ શુપતિ દારા	શું બ્રહ્મચર્ય વૃતપાલ.	સાં ૬
ધ્યારે સીલંગરથ ધરા	શું ધ્યારે નિર્મલ ગાત્ર.	સાં
ધ્યારે ઉતકૃષ્ટી કીયા કરે	શું ધ્યારે ચારિત્ર પાત્ર.	સાં ૭
ધ્યારે સર્વ માયા તણ	શું ધ્યારે હૂવા નિર્થક.	સાં
ધ્યારે મદ મચ્છર તજ્યા	શું ધ્યારે સાધુને પંથ.	સાં ૮
ધ્યારે ઇંદ્રી વસ કીયા	શું ધ્યારે જાત્યો લોલ.	સાં
ધ્યારે ચંચલ મન દમ્યો	શું ધ્યારે છાંડી સોલ.	સાં ૯
ધ્યારે શુદ્ધ કરે ગોચરી	શું સુજાતો દ્યૈ આહાર.	સાં
ધ્યારે રસના રસ તજ્યા	શું દેહ દીધે આધાર	સાં ૧૦
ધ્યારે કરે આતાપના	શું ધ્યારે કરે કાઉસગ્ગ.	સાં
ધ્યારે સીત તાવડ સહે	શું ધ્યારે સહે ઉવસગ્ગ.	સાં ૧૧
ધ્યારે ચારિત ખપ કરે	શું ધ્યારે નિર્મલ જ્ઞાન.	સાં
ધ્યારે તપ જપ આગલા	શું ધ્યારે ચિત્તધરે ધ્યાન.	સાં ૧૨

- આરે સાધુ કામા ધરા ગું આરે સમુદ્ર ગંભીર. સાં
 આરે ગુણ મણિ રોહણા ગું આરે મુર ગીરધીર. સાં ૧૩
 આરે તેજ મુરજ સમા ગું આરે શ્રીતલ ચંદ. સાં
 આરે વૃષભ ધુરંધરા ગું આરે મોટા મુણિંદ. સાં ૧૪
 આરે સંખ નિરંજણા ગું આરે ગજ મોંડીર. સાં
 આરે ગગન નિરાશ્રિયા ગું આરે ચરમ શરીર. સાં ૧૫
 આરે વાયુ તણી પરે ગું અપ્રતિબંધ વિહાર. સાં
 આરે સાયર જલ જિસા ગું સુદ્ધ હૃદય મુવિચાર. સાં ૧૬
 આરે પંકજ હલ જિસા ગું નિરૂપ લે પનિસનેહ. સાં
 આરે કૂરમતીણી પરે ગું ગુતિંદીય ગુણ ગેહ. સાં ૧૭
 આરે ખડગ વષાણુચું ગું એક જાતિસુ વિરત્ત. સાં
 આરે ભારંડ પંખિજીયું ગું અપ્રમત્ત ઈક ચિત્ત. સાં ૧૮
 આરે સીંહતણી પરે ગું દીસંતા હુરધસ્ય. સાં
 આરે વિહંગ તણી પરે ગું વિપ્ર મુકત વર યક્ષ. સાં ૧૯
 ઇમ અનંત ગુણ સાધના ગું મઈ કેતા કહિવાય. સાં
 સહસ્રજીવ સુર ગુરુસ્તવે ગું તઉ પિણુ પૂર્ણ ન થાય. સાં ૨૦
 મૈ કેતા એક એહ કહિયા ગું સાધુતણા ગુણ સાર. સાં
 વચન વિલાસ સફલ કીયો ગું સફલ કીયો અવિતાર. સાં ૨૧
 ધન્ય માતાજિણે જનમીયાગું ધન્ય પિતા કુલ વંશ સાં
 ધન્ય ધન્ય કરણી સાધુની ગું ઈંદ્ર કેરે પરસંસ. સાં ૨૨
 આરે કેવલ પામીયા ગું આરે પહુતા સિદ્ધ. સાં
 આરે અજરામર થયા ગું લાગી અવિચલ રિદ્ધ. સાં ૨૩

મહોદધિ મૌં ૭] ચાર પ્રત્યેક બુદ્ધ ચોપાધ. ૧૪૭

ચ્યારે એક સમયે ચબ્યા શું જનમ થયો તિમ જાણુ. સાં
 એક સમય દીક્ષા ગ્રહી શું તિમ કેવલિ નિરધાર. સાં ૨૪
 ઢાલ સુણુતા આઠમી શું તુટે કર્મની કોડિ. સાં
 ચરણ નમૈ ચિહુ સાધના શું સમયસુંદર કરજોડિ સાં ૨૫

ઢાલ ૯ મી.

રાગ ધન્યાસિરી.

૩૫૭ પ્રભુ પૂજ્યે એ દેશી.

કરકંડું દુમહ નમીએ નિગ્ગઈ નામ પ્રસિદ્ધ સાધુ મુનિ ગાઈએએ,
 ચિહુ ખંડે કર વણુબ્યાએ ચ્યારે પ્રત્યેક બુદ્ધ મહામુનિ ગાઈએએ.

ગતા પરમાનંદ મુકતિ સુખ પામીએએ. ૧

ચ્યારે ચઉગતિ દુઃખ હરઈએ તારણુ તરણુ સમત્થ. મં ૦

નામ જપંતા જેહનોએ જનમ હોવે સુકયત્થ. મં ૨

સોલસઘ પૈસઠમૈ એ જેઠ પુનમ દિન સાર. મં ૦

ચૌથઉ ખંડ પૂરો થયો એ આગરા નગર મઝાર. મં ૩

વિમલનાથ સુપરાઉલેએ સાનિધ કુસલસૂરીંદ. મં ૦

ચ્યારે ખંડ પૂરા થયા એ પામ્યો પરમાણુંદ. મં ૪

દેસ પરદેસી દીપતાએ નાગડ ગોત્ર શ્રૃંગાર. મં ૦

શ્રીસંઘભાર ધુરંધરાએ ઉદ્યવંત પરિવાર. મં ૫

સૂર સાહે ગુણે ભલાએ સંઘનાયક સુવિચાર.	મં
તેહતણે આગ્રહ કરીએ દીધો પ્રથમ અપાર.	મં ૬
<u>શ્રી ખરતરગચ્છ રાહુયોએ યુગપ્રધાન નિતચંદ.</u>	મં
^૧ <u>શ્રીજિનસિંહસૂરિસરેએ</u> ગિર પ્રતપણો રવિચંદ.	મં ૭
પ્રથમ શિષ્ય શ્રીપૂજના એ <u>અકલચંદ</u> સુગિંદ.	મં
તાસુ સીસ વાચક લણે એ <u>સમયમુંદર</u> આનંદ.	મં ૮
આરે પ્રત્યેક બુદ્ધના એ એહ આરેહી ખંડ.	મં
આરે ખંડે વિસ્તર્યો એ જ્યાં રવિતેજ અખંડ.	મં ૯
સાંભલતાં સુખ સંપદાએ લણુતા અધિક ઉદ્ભાસ,	મં
દિન દિન સંઘ ઉદય ઘણોએ આનંદ લીલ વિલાસ.	મં ૧૦

ઇતિ નિગમઈ પ્રત્યેકબુદ્ધિ ચતુર્થ ખંડ સંપૂર્ણ.

ઇતિ શ્રીપ્રત્યેક બુદ્ધિયાદી ચૌપદ સંપૂર્ણ.

સંવત્ ૧૮૯૯ ફાગુણ શુદ્ધિ ૧૦ શનિવાસરે.

૧૫ દિવસ : આ પુસ્તક વધુમાં વધુ ૧૫ દિવસ
માટે રાખી શકાશે.

પરિ:૫૪૭

249

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ ગ્રંથાલય

અમદાવાદ-૬

૪૬૧.૨૦૪

૨૫૫

આકામ (પાગ. ૭)

આજન્દ કાળ મહોદધિ -

પાગ-૭,

અધિ ૨૧/૭

૪૬૧.૨૦૪

આકામ - પાગ. ૭

૨૫૫

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ અંથાલય

અમદાવાદ - ૬